ŞOLOHOV

DURGUN DON

sosyal yayınlar

DÜNYA KLASİKLERİ

ŞOLOHOV • DURGUN DON 1

SOSYAL YAYINLAR

DÜNYA KLASİKLERİ DİZİSİ : 1

Durgun Don

Mihail Şolohov/Çevirenler: Gani Yener, Mete Ergin/Yayımlayan: Sosyal Yayınlar/Kapak resimleri: Yuri Rebrov/İllüstrasyonlar: Orest Vereisky/birinci basım: 1965 • ikinci basım: 1967 • üçüncü basım: 1971 • dördüncü basım: şubat/1982 • beşinci basım: Nisan 1983/ dizgi/baskı: Ağaoğlu Yayınevi Tesisleri • İstanbul

MİHAİL ŞOLOHOV

DURGUN DON

BİRİNCİ KİTAP

Çevirenler :
METE ERGİN — GANİ YENER

Rusça aslıyla karşılaştıran :
HASAN ÂLİ EDİZ

SOSYAL YAYINLAR
Klodfarer Caddesi No: 16/2
Divanyolu — İSTANBUL
Tel. : 28 33 14

EDİTÖRÜN NOTU

DURGUN DON (Tihiy Don)'un Stephan Garry (Henry Stevens) tarafından Rusçadan yapılan İngilizce çevirisinin birinci ve ikinci kitapları ilk kez 1934'de And quiet flows the Don, *üçüncü ve dördüncü kitaplardan oluşan son bölümü de 1940'da* The Don flows home to the sea *adı altında yayınlanmıştı.*

O dönemde, Sovyet edebiyatının yabancısı olan ve romanın konusu hakkında hiçbir bilgiye sahip bulunmayan İngiliz okurlarına hem 'Don'un bir nehir olduğunu 'flows' ('akar') sözcüğünü ekleyerek açıklamak amacıyla, hem de, 'Sakin Don', 'Sessiz Don', ya da 'Durgun Don' gibi kısa bir adın ilginç gelmeyebileceği düşüncesiyle, İngiliz çevirmen, çevirisinin ilk bölümüne, romanın şiirsel yapısına uygun bulduğu 'Don nehri sakin akar', ikinci bölümüne de 'Don nehri vatanı olan denize akar' adını vermek gereğini duymuştur.

Bu çeviri, sonradan Robert Daglish tarafından Rusça aslıyla karşılaştırılarak yeniden gözden geçirilmiş ve ikinci kez 1959'da, Moskova'da basılmıştır. Elinizdeki Türkçe çeviri bu ikinci baskıdan yapılmıştır. Bu duruma göre, orijinal adına sadık kalarak, kitaba 'Durgun Don' *adını vermeyi daha uygun bulduk.*

MİHAİL ŞOLOHOV ve 'DURGUN DON'

DICKENS ve ŞOLOHOV

*'Durgun Don'*un birinci cildi çıkar çıkmaz, Şolohov, yurdu içinde olduğu kadar, yurdu dışında da, çabucak geniş halk yığınlarının sevdiği ve benimsediği büyük bir yazar oldu. *'Durgun Don'* kısa bir zamanda başlıca dünya dillerine çevrildi. Eser, Sovyet basınında olduğu kadar dünya basınında da geniş yankılar uyandırdı, çeşitli yönlerden incelendi ve eleştirildi. Şolohov üzerinde birçok övgüler yazıldı. Bu arada, Şolohov'un Londra'yı ziyareti sırasında kendisinden 'Sovyet Dickens'i diye söz eden İngiliz gazeteleri de oldu. Bu benzetme genç Sovyet romancısının eseriyle ünlü İngiliz romancısının eserleri arasında yapılmış mukayeseli bir tahlilin sonucu, değildi tabii. Çünkü, bu iki yazar arasında ortaklaşa hiçbir şey yoktu. O zamanlar, Rus edebiyatını pek incelememiş oldukları anlaşılan bu Londra'lı gazetecileri böyle bir benzetmeğe götüren şey, olsa olsa, Şolohov'un da Dickens gibi çok genç yaşta böylesine geniş bir ün salması olabilirdi. Çünkü, Dickens, kendisini meşhur eden *'Mr. Pickwick'in Serüvenleri'* ile *'Oliver Twist'* gibi eserlerini yayımladığı zaman ancak 25-26 yaşlarında bir delikanlıydı. Şolohov da *'Durgun Don'* romanının birinci cildini yayımladığı zaman ancak 23 yaşında bulunuyordu.

Ama, övme amacıyla da olsa, salt yaş bakımından da olsa, Londra'lı gazetecilerin bu benzetişi, hiç de mutlu bir benzetiş değildi. Çünkü, Rus edebiyatı genç istidatlara alışkındı. Şair Puşkin, en önemli eserlerinden biri olan *'Yevgenia Onyegin'*i yazdığı zaman 24 yaşındaydı. Şair Lermantov şöhretini yapıp düelloda öldürüldüğü zaman 27; büyük Rus eleştirmecisi ve düşünürü Dobrolubov da öldüğü zaman ancak 25 yaşındaydı.

Şu halde, Şolohov'un özelliği, onu Rus ve büyük batı yazarları düzeyine çıkaran şey, pek yüzeyde kalan bir benzetiş-

le genç yaşta büyük bir roman yazmak niteliği olamazdı. Onun böyle kısa bir süre içinde, milyonların sevgilisi haline gelebilmesi, büyük edebiyat otoritelerinin takdirini kazanabilmesi için, çok daha başka, çok daha üstün bir edebiyat kişiliği olması gerekiyordu.

Nitekim, daha 1925 yılında, Şolohov'un *'Don Hikâyeleri'* ve *'Mavi Bozkır'* adlı ilk hikâye kitapları çıkar çıkmaz, devrin edebiyat otoritelerinden Serafimoviç şu yargıda bulunmuştur:

«Şolohov'un hikâyeleri, bir bozkır çiçeği canlılığı ile, yalın, ama renkli ve parlak, karşımızda kanat kanat açılıyor. Onda Kazak dili, renkli, örnek bir dildir. Sözler kısadır; ama bu kısalık, yaşantı, çaba ve gerçekle doludur. Bunlara, en keskinleştikleri anlarda bile, bir ölçü duygusu egemendir. Bu sözlerin, insanın iliklerine kadar işlemesi de bundandır. Kısacası her şey, Şolohov'un büyük bir yazar olma yönünde geliştiğini gösteriyor. Yalnız yazarın okuması, her yazısı üzerinde durması, çalışması ve acele etmemesi gerek...»

Serafimoviç'in Şolohov'la ilgili bu yargısı üzerinden tam 40 yıl geçti. O günden bu yana Şolohov dört ciltlik *'Durgun Don,'* iki ciltlik de *'Uyandırılmış Toprak'* gibi büyük romanlarını yazdı. Serafimoviç'in tanımlaması fazlasiyle gerçekleşti. Şolohov bu süre içinde. değil yalnız Sovyetler Birliğinin, ama dünyanın da ünlü yazarlarından biri oldu. Eserleri başta İngilizce, Fransızca, Almanca, İtalyanca olmak üzere 60'ı aşkın yabancı dile çevrildi. Yazar bu arada *'Durgun Don'*un dördüncü cildinin çıkışiyle 1941'de Stalin; *'Uyandırılmış Toprak'*ın ikinci cildinin çıkışiyle de 1960'da Lenin edebiyat ödülünü aldı. 1965'de de Nobel edebiyat armağanını kazanmakla dünya edebiyatında sağladığı başarının bir raslantı olmadığını kanıtlamış oldu.

ÇOCUKLUĞU VE YETİŞME ŞARTLARI

Şolohov, 1905 yılınd, Don Bölgesinde, Vyeşenskaya adlı Kazak kasabasının Krujilino köyünde doğdu, babası, orta Rusya'nın Riyazan bölgesinden Don kıyılarına gelip yerleşmiş bir 'yaban'dı. Ömrü boyunca ona burada hep 'yaban' gözüyle baktılar.

Şolohov'un annesi oralı bir Kazak kızıydı. Okuması - yazması yoktu, ama akıllı ve zeki bir kadındı. Şolohov yedi yaşına gelip Voronej'deki bir okula verilince, annesi başkasının aracılığına başvurmadan oğluyla mektuplaşabilmesi için okuma - yazma öğrendi.

Şolohov, özgür bozkır havasıyla büyüdü. Yüz yakıcı bozkır güneşiyle, sert bozkır rüzgârıyla tunçlaştı.

Şolohov daha çocukluğunda, köy ve bozkır hayatının bütün ağırlığını yudum yudum tattı: toprak sürmeyi, ekin ekip biçmeyi, ekin kaldırmayı, harmanı öğrendi. Sık sık da hem ruhunu, hem vücudunu serinlettiği Don ırmağında balığa çıktı. Fırsat buldukça da tozlu köy sokaklarında kendi yaşındaki Kazak çocuklarıyla oyun oynamaktan, onlarla dövüşmekten geri kalmadı. Uzun kış gecelerinde, eski Kazakların serüvenlerini dile getiren, onların yiğitliklerini anlatan masalları bol bol dinledi. Bütün bunlar Şolohov'un karakterini pekiştirmekte önemli bir rol oynar. Böylece Şolohov, neşeli, şakacı, duygulu bir Kazak delikanlısı olup çıktı.

Şolohov biraz büyüyünce yaz tatillerinde, kız ve oğlan arkadaşlarıyla gece gezmelerine çıktı. Ay ışığında pırıl pırıl yanan Don ırmağında, bozkırlarda kahkahalar attı. Şarkılar söyledi, sevdalandı.

Zaten Kazaklar, canlı, neşeli, şakacı insanlardır. Üçü - beşi bir araya gelince hemen şarkıya, dansa başlarlar. Islıkları kahkahalar, kahkahaları çığlıklar kovalar. Bozkır şarkıları hem neşeli hem içlidir. Yüreklerde hem sevinç hem sızı uyandırır. Bu yüzden bu şarkılarda her zaman bir aşırılık sezilir. Bir dinleyen bir daha unutamaz onları.

İşte Şolohov, kimi oynak, kimi içli, bu şarkılarda yer alan zengin ve renkli Kazak dilini çok iyi benimsedi. Sonraları onun romanlarında yer alacak olan o bir kır çiçeği kadar renkli üslûbun köklerini burada aramak gerekir.

*

Şolohov lisedeyken Birinci Dünya Savaşı patlak verdi. 1917 Kerenski ihtilali de onu lisede buldu. 1917 Kasım ihtilali, sonraları onun doğup büyüdüğü bölgeyi de içine alan iç savaşlar o lisedeyken başladı.

Bu koşullar altında artık okulun ve okumanın lafı olamazdı. Güçlü inkilap rüzgârı Şolohov'un köyünü de ikiye bölmüştü. Her Kazak gencinin karşısına dikilen ve hemen çözümlenmesini isteyen günün problemi Şoholov'un da karşısına dikilmişti: Kimden yana olmalı? Hangi yöne katılmalı? 16 yaşındaki Şolohov yönünü seçmekte gecikmedi. İhtilalcilerden yana. Çarlık düzenine karşı savaşa katıldı. O zamanlar büyük önemi olan lâşe örgütünde görev aldı. O sıralarda, özellikle Don Bölgesinde yağmacılık alıp yürümüş, eşkiyalık artmıştı.

Eşkiyaların başlıca hedefi erzak depoları ve iaşe kollarıydı. Bu yüzden Şolohov'un görevli olduğu iaşe örgütüne de sık sık saldırılar oldu. Şolohov, elde silah bu çetelerle savaşmak zorunda kaldı. Böylece Şolohov, belki farkında bile olmadan kendisini ihtilalcilerin arasında iç savaşın ortasında buldu. Bu durum onun kesin olarak alınyazısını çizdi.

İLK ESERLERİ

İç savaş sona erip ülkede Sovyet düzeni yerleşince Şolohov bir süre hammallık, taşçılık, ilkokul öğretmenliği ve gazetecilik etti. Şolohov işte bu sırada, 1923 yılında o bölgede çıkmakta olan gazete ve dergilere hikâyeler yazmaya başladı. Bu arada hiç durmadan kendini yetiştirmeye çalıştı. Gazetede yazdığı bu hikâyeler ilgi uyandırdığı için Şolohov onları 1925 yılında *'Don Hikâyeleri'*, *'Mavi Bozkır'* adlarını taşıyan kitaplar halinde yayımladı. Bu iki kitap Şolohov'un kitap halinde basılmış ilk eserleridir.

Şolohov, biraz acemice ve şematik olarak yazılmış olan bu hikâyelerinde bile dilinin güzelliği ve renkliliği ile, tabiat tasvirlerinin zenginliğiyle, yer yer Kazak yaşantısını anlatmadaki başarısıyla hemen dikkati çekti. Bu hikâyeler edebiyat çevrelerinde geniş yankılar uyandırdı. Bütün kusurlarına rağmen bu hikâyelerin yaptığı en büyük hizmet, büyük sanatçının bundan sonra yazdığı *'Durgun Don'* ve *'Uyandırılmış Toprak'* gibi ünlü eserlerine bir köprü teşkil etmiş olmalarındadır.

'DURGUN DON'

Şolohov'un ilk büyük eseri, geniş bir tarih süresini kapsayan dört ciltlik *'Durgun Don'* romanıdır. Don Kazaklarının çeşitli devirlerdeki yaşantı tablosunu veren *'Durgun Don'* romanı, 1926 yılından 1943 yılına kadar olan on dört yıllık bir zaman süresi içinde yazılmış ve yayımlanmıştır. Ne var ki, bu büyük eserin ilk üç cildi 1928-1933 yılları arasında, birer ya da ikişer yıl arayla yayımlandığı halde, üçüncü ciltten sonra gelen ve 1940 yılında çıkan dördüncü cilt, yedi yıllık bir aralıktan sonra yayımlanabilmiştir. Bu gecikme Şolohov'un, eserleri üzerinde büyük bir titizlikle çalışmasından, materyalleri toplamada, bunları değerlendirmede büyük bir dikkat göstermesinden ileri gelmekle beraber, ilk üç cildin yayımlanması

üzerine yapılan eleştirmelerin gerektirdiği bazı düzeltmelerle de ilgili olduğu sonradan yapılan açıklamalardan anlaşılmaktadır. Yalnız şunu da belirtmeliyiz ki, *'Durgun Don'*un birinci cildi daha bitmeden değişikliğe uğramış, yazarı ilk yazdıklarını beğenmeyerek eserinin planında değişiklikler yapmıştır.

'DURGUN DON' NASIL YAZILDI?

Don Bölgesindeki iç savaşın bütün safhalarını günü gününe yaşayan Şolohov, bu izlenimlerini 1923 yılında yazıp 1925 yılında kitap halinde yayımladığı *'Don Hikâyeleri'* ve *'Mavi Bozkır'* eserlerinde kopuk parçalar halinde anlatmıştı. Şolohov zamanla, yakından gördüğü ve içinde yaşadığı bu hareketli devri bir roman halinde canlandırmayı düşündü. *'Durgun Don'* adını verdiği bu romanında Kazakların, ihtilal sırasındaki rollerini belirtmek istedi. Nitekim romanını yazmaya da başladı. Ama yazar bu ilk taasrısından çabucak vazgeçti. Bunun nedenlerini Şolohov'un kendi ağzından dinleyelim:

«Romanıma, 1925 yılında başladım. Önceleri eserimi, böylesine geniş tutacağımı kendim bile tahmin etmemiştim. Maksadım, Kazakların ihtilal sırasındaki rollerini belirtmekti. Romanıma, Kazakların Petrograd şehrine taarruz eden General Kornilov'un ordusuna katılışları olayı ile başladım (Kornilov'a katılan Kazak ordusu, Don Üçüncü Süvari Kolordusu'ydu), 80-100 sahife kadar yazdıktan sonra, yazdıklarımı okudum. Yanlış bir yol tuttuğumu hemen hissettim. Okurların kafasında daha ilk ağızda şu sorular çöreklenmekte gecikmeyecekti: Kazaklar, ihtilalin bastırılmasına neden katılmışlardı? Bu Kazaklar da ne menem şeylerdi? Don Ordusu Bölgesi nereden ortaya çıkmıştı? İşte bunun için ilk yazdıklarımı bir kenara attım. İlk tasarımdan vazgeçtim. Daha geniş bir roman, tasarlamaya başladım. Tasarı kafamda olgunlaşınca, materyal toplamaya koyuldum. Kazakların yaşantısını yakından bilmemin, bu işte bana büyük yardımı dokundu. Böylece, bugün ortaya çıkan 'Durgun Don'*u, yaklaşık olarak 1926 sonlarında yazmaya başladım.»*

Gerçekten de Şolohov, romanının planını değiştirmeseydi, ilk tasarladığı romanındaki olayları ikinci cilde bırakarak, Kazakların ihtilalden ve savaştan önceki hayatını kapsayan bir romanla işe başlamasaydı, tasarladığı roman, kopuk bir film gibi eksik kalacak, belki de bugünkü değerini kazanmayacaktı.

DEĞİŞİKLİĞİN NEDENLERİ

Şolohov'u, eserinin planında böyle bir değişiklik yapmağa götüren birtakım tarihsel zorunluklar vardır. Çünkü Don Kazaklarının tarihi, ihtilalci geleneklerle doluydu. Rusya'da toprak köleliği düzenini temelinden sarsan ve (1606 - 1607), (1667-1671), (1707 - 1708), (1773 _ 1775) yılları arasında geçen dört büyük köylü isyanının liderlerinin hepsi de birer Don Kazağı idi. Bugünün Don Kazakları, masallarda adları geçen, şarkıları hâlâ halk arasında söylenen bu liderlerin: Bolotnikov'ların, Stenka Razin'lerin, Bulavin'lerin, Pugaçev'lerin torunlarıdır. Bu tarihsel isyanların liderleri ve vurucu gücü Don Kazakları olduğu halde, nasıl olmuştu da, aynı Don Kazakları 1917 ihtilalinin umacıları haline gelmişlerdi?

Çarlık hükümetleri, uzun bir tarih süresince, çeşitli bölgesel imtiyazlarla, «bağımsızlık» hülyalarıyla, bu bölgede toprak köleliği düzenini uygulamamakla hem savaşçı, yiğit Don Kazaklarını kendinden yana çekmesini, hem de onlarla öteki Rus halkı arasında derin bir uçurum yaratmasını başarmışlardı. Böylece, meydana getirdikleri özel Kazak süvari birliklerini bir yandan dış savaşlarda istilacı emellerini gerçekleştirmek için, öte yandan memlekette çarlık istibdadına karşı baş gösteren öğrenci, işçi ve halk direnişlerini bastırmak için kullandılar. Bunun tabii bir sonucu olarak 1917 ihtilali herkesten çok 'ellerindeki imtiyazları kaybetmemek için savaşan' Kazaklardan bir direniş gördü.

İşte Şolohov eserinin planında yaptığı değişiklikle, Kazakların Birinci Dünya Savaşından önce ve savaş sırasındaki durumlarını anlatmak, böylelikle, onların ihtilal sırasındaki tutumlarını açıklamak imkânlarını bulmuş oldu.

Böylece, Şolohov'un ilk tasarladığından çok daha başka, ama çok daha geniş ve çok daha güzel bir eser doğmuş oldu.

ESERİN KONUSU

*'Durgun Don'*un 1928 yılında yayımlanan birinci cildinde başlıca olarak Don Kazaklarının yüzyıllar boyunca kurulmuş geleneklere bağlı, çarlık devrindeki yaşantıları ele alınmaktadır. Bu ciltte özellikle Don Kazaklarının gelenekleri, görenekleri, günlük yaşantıları üzerinde tafsilatlı olarak durulmuş, ele alınan tipler her yönden incelenmiş, renkli ve canlı tablolar

halinde okurların karşısına çıkarılmıştır. Kazakların yaşantısını çok iyi bilen yazar, eserinin bu cildinden, Kazak evlerinin içini anlatmakla başlayarak, ot biçmeye, balık avlamaya, Kazak düğünlerine varıncaya kadar bu yaşantının bütün ayrıntılarını büyük bir dikkatle anlatmaktadır.

*'Durgun Don'*un 1929 yılında yayımlanmış olan ikinci cildinde Don Kazaklarının Birinci Dünya Savaşında ve 1917 Kerenski ihtilalindeki durumları ele alınmış, General Kornilov olayı, Kerenski'nin devrilişi, 7 Kasım 1917 ihtilâli anlatılmıştır.

*'Durgun Don'*un 1933 yılında yayımlanan üçüncü ve 1940 yılında yayımlanan dördüncü ciltlerinde ise Don Kazaklarının ayaklanması, General Krasnov'un Don Bölgesinde bağımsız bir cumhuriyet kurması, Gn. Deniken ordusunun Don Bölgesini istilası, nihayet uzun ve çetin savaşlardan sonra Sovyet düzeninin kesin olarak yerleşmesi olayları anlatılır.

ESERİN SANAT ÖZELLİKLERİ

*'Durgun Don'*un en büyük sanat özelliği epik bir trajedi niteliği taşımasındadır. Bu konuyla ilgili olarak tanınmış Sovyet edebiyat eleştirmecilerinden B. Yermilov şunları söylemektedir:

«'Durgun Don'*un son cildinin yayımlanması üzerine, eserin* 'trajik' *karakterinden söz edilmektedir. Gerçekten de* 'Durgun Don' *bir trajedi olarak gelişmektedir. Ancak romanın sekizinci bölümünde eser bir edebî yüzeyden bir başka edebî yüzeye geçmekte, eserin trajik anlamıyla çelişen unsurlar ortaya çıkmaktadır.*

«'Durgun Don' *tamamiyle değişik bir eserdir. Sovyet edebiyatının bu ilk trajedisi bir epope olarak karşımıza çıkmış bulunuyor. Bizim klasik edebiyatımızda buna benzer bir olaya rastlanamaz. Klasik edebiyatımızda ancak roman biçiminde trajediler görülür.* 'Anna Karenina', *kısmen de* 'Karamazov Kardeşler' *bu çeşit eserlere birer örnek olarak gösterilebilir. Ama trajik konulu ve trajik olarak biten bir epope (önemli tarihsel olayların hikâyesi) bizim edebiyatımızda yoktur. Tolstoy'un* 'Savaş ve Barış'*ı trajik değildir.*»

Eleştirmeci sözüne devam ederek şöyle diyor:

«...*Romandaki bütün trajik olaylar* 'Durgun Don babamız'*da toplanmaktadır. Zaten romanın adında ince bir alay vardır. Daha romanın adından* 'Durgun Don' *üzerine olan ge-*

leneksel - patriyarkal, şiirsel tasvirler yalanlanmaktadır. 'Sakin' Don! Aksinya'nın, Natalya'nın, Stepan Astakov'un, Gregor Melehov'un aşkları 'Sakin' Don'un zalim, hayvanca (özellikle, öz kızına tecavüz eden babanın davranışı olarak karşımıza çıkar) 'patriyarkal'liğine karşı bir isyan değil midir? Okur, Aksinya ile Gregor'u, onların aşkını, onların geleneklere karşı olan bu başkaldırışlarından ötürü sevdi. Tıpkı okurun, başkaldırışından ötürü Anna Karenina'yı sevmesi gibi...»

«'Sakin Don babamız' *birçok güçlü ve istidatlı insanların ölümlerinin tek sorumlusudur. Eşsiz bir tip olarak, güç bakımından, hiç de Aksinya'dan geri kalmayan Natalya'yı da mahveden yine odur.*

«*...Gerek okurlar, gerek eleştirmeciler haklı olarak, eserin sekizinci bölümündeki Melehov'u, romanın öteki bölümlerindeki Melehov'a göre başka bir insan, özel bir insan halinde kabul ediyorlar... Bu yeni, bu özel, bu başka Melehov'un artık trajik bir öğe olmaya hakkı yoktur. Çünkü: ancak yüksek yaratılıştaki bir insan trajedinin kurbanı ya da kişisi olabilir.*»

'*Durgun Don*'da, Şolohov yaratıcılığının göze çarpan bir başka özelliklerinden biri de, Rus klasik edebiyatı ile Rus halk edebiyatı arasındaki kaynaşmadır.

Gerçekten de bugünkü Rus yazarlarından hiç kimse, Şolohov kadar Rus klasik edebiyatı gelenekleriyle Rus halk edebiyatı geleneklerinin, böylesine ustaca karışımının bir örneğini vermemiştir. '*Durgun Don*'da, halk türkülerinin, halk şarkılarının yanısıra alabildiğine masallara, halk atasözlerine rastlanmaktadır.

Şolohov, sadece halk türkülerinden, masallardan, halk atasözlerinden, kısacası, halk sanatının materyallerinden ve motiflerinden yararlanmakla kalmamış, halk edebiyatının metodlarından da geniş ölçüde faydalanmıştır. Şolohov'un kullanmasını çok sevdiği, roman kişilerinin ruh haliyle tabiatı karşılaştırması metodu, hiç şüphe yok ki, folklor'dan ileri gelmektedir.

Gerçekten de, tabiat tasvirlerinden yana çok zengin olan '*Durgun Don*'da tabiat tasvirlerinden çoğu, biraz sonra geçecek olan olayların fonu ya da malzemesi olarak kullanılmıştır. Romanın bazı yerlerinde ise tabiat tasvirleriyle kişilerin ruh hali adeta birbirine kaynaşmış olarak verilmiştir. Şolohov'daki tabiat tasvirleri sık sık, kişilerin yaşantısındaki korkunç olayları sanki önceden haber verir.

Birinci cildin IV. bölümündeki şu fırtına tasviri delice aşk afetine tutulmuş olan Gregor ile Aksinya'nın yaşantılarındaki 'fırtınalı olay'ın bir habercisidir:

«*Akşama doğru bir fırtına çıktı. Köyün üzerini siyah bulutlar kapladı. Rüzgârın çılgına çevirdiği Don'un köpüklü dalgaları kıyıyı dövmeye başladı. Yağmursuz gökte şimşek çakıyor, arasıra gök gürültüleri yeri sarsıyordu. Bulutların hemen altında bir çaylak dolanarak kanat çırpıyor, onu cırtlak sesleriyle kuzgunlar takib ediyordu...*»

Yine birinci cidlin XVI. bölümündeki şu tabiat tasviri Aksinya'nın sıkıntılarına adeta eşlik ediyordu:

«*Müslinden bir buğunun içinde kalan güneş, köyün üzerinden geçiyordu. Minik, bembeyaz, kıvrım kıvrım bulut kümelerinin ötesinde uçsuz bucaksız, serin, gökmavisi bir çayır göz alabildiğine uzayıp, gidiyordu. Alev alev yanan saç çatıların, terkedilmiş tozlu yolların, kavrulmuş sarı otlarıyla tarlaların üzerinde öldürücü, nemli bir sıkıntı yükseliyordu...*»

Şolohov'un *'Durgun Don'*da göze çarpan sanat özelliklerinden biri de yazarın, roman kişilerinin ruh hallerini anlatmadaki ustalığıdır. Bu konuyla ilgili olarak Sovyet edebiyat eleştirmecilerinden M. Çarniy şunları yazmaktadır:

«*Tolstoy* 'Günlük'*ünde (sanatın başlıca gayesi, insan ruhu üzerinde gerçeği söylemek, insan ruhuyla ilgili, basit insanların söyleyemeyeceği sırları söylemektir) diyor.*»

İşte Şolohov, romanının başlıca kişileri olan Gregor Melehov'un, Aksinya'nın, Natalya'nın ruhlarıyla, iç yaşantılarıyla ilgili sırları rasgele insanların söyleyemeyeceği bir ustalıkla anlatmasını bilen ve bu anlatışı ile okurları büyüleyen o büyük sanatçılardan biridir.

HASAN ÂLİ EDİZ
Aralık, 1965

ROMANDA ADI GEÇEN ÖNEMLİ KİŞİLER

ASTAKOV, STEPAN. Bir Kazak.
ASTAKOVA, AKSİNYA. Stepan'ın karısı.
BUNÇUK, İLYA. Bir Kazak İhtilalcisi.
FOMİN, YAKOV YEFİMOVİÇ. Başlangıçta Kızıl, sonradan Beyaz haydut çetelerine önderlik eden bir Kazak komutanı.
KALMUKOV. Beyaz Muhafız Birlikleri subayı.
KAPARİN. Yüzbaşı. Kızıl subay. Daha sonra Fomin'in kurmay başkanı.
KORŞUNOV, GRİŞAKA. İhtiyar bir Kazak.
KORŞUNOV, MİRON GREGORYEVİÇ. Grişaka'nın oğlu, Natalya Melehova'nın babası.
KORŞUNOVA, MARYA LUKİNİÇNA. Miron'un karısı.
KORŞUNOV, DİMİTRİ MİRONOVİÇ, (Mitka). Miron ve Marya Korşunov'un oğlu.
KORŞUNOVA, AGRİPPİNA MİRONOVNA. Miron ve Marya'nın kızı.
KOŞEVOY, MİHAİL. (Mişa). Bir Kızıl Kazak.
KRİVOŞLİKOV. Bir Kazak ihtilalcisi.
KUDİNOV. Don Kazakları asi kuvvetleri komutanı.
LİSTNİTSKİ, NİKOLAY ALEKSEYEVİÇ. Bir derebeyi.
LİSTNİTSKİ, YEVGENİ NİKOLAYEVİÇ. Nikolay Listnitski'nin oğlu, bir Beyaz subay.
MELEHOV, PANTELEY PROKOFYEVİÇ. Yaşlı bir Kazak.
MELEHOVA, İLYİNİÇYA. Panteley'in karısı.
MELEHOV, PİYOTR PANTELEYEVİÇ. Panteley'in büyük oğlu, bir Kazak subayı.
MELEHOV, GREGOR PANTELEYEVİÇ. (Grişa). Panteley'in küçük oğlu, Kazak subayı; Kazak asi kuvvetleri tümen komutanı.
MELEHOVA, YEVDOKYA PANTELEYEVNA. (Dunya). Panteley'in kızı.
MELEHOVA, DARYA. Piyotr Melehov'un karısı.
MELEHOVA, NATALYA. Gregor Melehov'un karısı.
ŞAMİL, MARTİN, ALEKSEY ve PROHOR. Kazak kardeşler.
STOKMAN, OSİP DAVİDOVİÇ. Bir Komünist teşkilatçısı.
TİMOFEY, (Uşak). Mokov'un değirmeninde kantarcı.
ZİKOV, PROHOR. Bir Kazak; Gregor Melehov'un emir eri.

DURGUN DON

BİRİNCİ KİTAP

«Şanlı toprağımızda saban izi yok bizim,
Toprağımızda at toynaklarının açtığı izler var.
Ve bizim şanlı toprağımızda Kazak kelleleri ekili,
Bizim durgun Don'umuz, genç dullarla süslüdür,
Babamız durgun Don'da öksüzler çiçek açar;
Durgun Don'un dalgaları, anaların, babaların
gözyaşlarıyla doludur.»

«Oy, babamız durgun Don!
Oy, neden böyle bulanık akarsın, durgun Don?
Ah, ben durgun Don, nasıl olur da bulanık akmam!
Ben, durgun Don'un dibinde soğuk pınarlar kaynar,
Ben, durgun Don'un içinde beyaz balıklar oynayıp sıçrar.»

Eski Kazak Şarkıları

BİRİNCİ BÖLÜM

I

Melehov çiftliği, Tatarski köyünün en ucundaydı. Ağılın kapısı kuzeye, Don'a bakıyordu. Nehrin iki yakasını ayıran yirmi metrelik dik bir bayırla iniliyordu kıyıya; yosun bürümüş setin dibinden, inci gibi parlayan midye kabuklarıyla dolu kıyı başlıyor, dalgaların yaladığı kurşunî çakıllarla birdenbire, bıçakla kesilircesine son buluyor ve Don seriliyordu gözler önüne: çelik mavisi rengiyle, rüzgârın altında kaynayan, çırpıntılı yüzüyle Don... Doğuya doğru, söğüt dallarından yapılma çitlerle çevrili harman yerlerinden ötede Hetman yolu, daha ötede boz fundalıklar, kirli kahverengi, dayanıklı, at toynaklarıyla çiğnenmiş sinirotu tarlaları, yolun tam kavşağında haç şeklinde bir dikme, sonra da bozkır; kayan dumanlı bir peçeye bürünmüş bozkır... Güneyde kıraç tepeler yükseliyor, batıya düşen köy yolu, meydanı geçtikten sonra otlağa doğru uzanıyordu.

Kazak Prokofey Melehov, sonradan bir önceki Türk - Rus savaşından köye dönmüştü. Oradan bir de karı alıp getirmişti; tepesinden tırnağına kadar, kendisini şal altında gizleyen bir kadındı bu. Yüzünü hep örter, deli deli bakan kederli gözlerini nadiren gösterirdi. Saten şalı hâlâ garip, hoş kokuların izlerini taşırdı ve bu şalın gökkuşağı renkleri, Kazak kadınlarını kıskandırırdı. Esir Türk kadını, Prokofey'in akrabalarından hep uzak dururdu; çok geçmeden de ihtiyar Melehov oğluna topraktan düşen payını verip onu ayırdı. İhtiyar, bütün hayatı boyunca da bir daha oğlunun evine

adımını atmadı, uğradığı şerefsizliği hiç unutamadı.

Prokofey derhal taşındı; dülgerler ona bir ev yaptılar, ağılın çitini kendisi kurdu ve sonbahar başlarında, yabancılar arasında ezilen karıcığını yeni evine götürdü. Eşyalarını taşıyan arabanın arkasından karısıyla beraber yürüyerek geçti Prokofey köyün içinden. Yediden yetmişe kadar herkes sokaklara döküldü. Erkekler belli etmeden, bıyıkaltından güldüler, kadınlar birbirlerine onları göstererek yüksek sesle laf attılar, su yüzü görmemiş bir sürü Kazak çocuğu da Prokofey'i arkadan maytaba aldı. Ama sırtında, önünü iliklemeden giydiği paltosu, iri, kara avucunun içinde narin bileğinden sımsıkı tuttuğu karısıyla Prokofey, bir tarlada sabanın açtığı izin ardı sıra gidiyormuş gibi ve beyaza yakın açık sarı buklelerle süslü başını meydan okurcasına dimdik tutarak yürüdü, geçti. Sadece, elmacık kemiklerinin altındaki yanak adaleleri şişip seğirdi, çatık kaşlarının ardında ter taneleri belirdi.

O günden sonra Prokofey köyde pek görünmedi, hatta Kazak toplantılarına bile hiç gitmez oldu. Don boyundaki evinde kendi kabuğuna çekilmiş, herkesten uzak yaşadı. Köyde onun hakkında garip hikâyeler anlatıldı. Yol üzerindeki otlakta buzağıları otlatan birkaç oğlan, bir akşam, gün batarken Prokofey'in, karısını kucağına alarak tâ Tatar kümbetine götürdüğünü söylediler. Anlattıklarına göre Prokofey karısını yere oturtmuş, kendisi de, sırtını kümbetin bulunduğu tepenin en üstündeki gözenekli kayaya dayayan karısının yanına çökmüş ve ikisi birlikte gözlerini hiç başka yana çevirmeden bozkırı seyretmişler. Gurup bitene kadar böylece oturmuşlar, sonra Prokofey karısını koyun postundan gocuğuna sarıp kucağına almış ve evine götürmüş. Bütün köy halkı böylesine garip bir davranışı neyle açıklayacağını bilememekten doğan bir şaşkınlığa düşmüştü; her kafadan bir ses çıkıyor, herkes başka bir tahmin yürütüyordu. Köy kadınları dedikodudan birbirlerinin başındaki bitleri ayıklayacak vakit

bulamıyorlardı. Prokofey'in karısı hakkında da dedikodular boldu; bazıları onun büyüleyici bir güzelliğe sahip olduğunu ileri sürüyor, bir kısmı da bunun aksini iddia ediyordu. Nihayet, kadınların en cüretkârı, asker karısı Mavra, birazcık maya istemek bahanesiyle Prokofey'in evine gidince mesele halledildi; Prokofey maya almak üzere kilere inince Mavra da Prokofey'in Türkiye'den getirdiği ganimetin korkunç bir şey olduğunu keşfedecek fırsatı buldu.

Birkaç dakika sonra Mavra alı al moru mor, başörtüsü kaymış bir halde, kenar sokaklardan birinde toplanmış bir kadın kalabalığının merakını gideriyordu:

«Canımın içleri, Prokofey de o kadında ne bulmuş sanki? Alelade bir kadın bile olsa hadi neyse, ama öyle bir yaratık ki! Bizim kızlar ondan bin kat güzel! Bir çekmeye kalksan, eşekarısı gibi yarıdan ikiye bölünecek. Ya o kara kara koca gözleri, İblis gibi bakıyor. Tövbeler olsun, ama eli de kulağında.»

«Eli kulağında mı?» diye hayretle sordu kadınlar.

«Dünkü çocuk değilim ya! Ben de üç tane büyüttüm.»

«Ya suratı ne biçim bir şey?»

«Suratı mı? Sarı. Gözlerinde hiç can yok - herhalde yabancı bir memlekette istediği hayatı bulamadı. Hem, dahası var kızlar; karı Prokofey'in... pantolonunu giyiyor!»

Kadınların ağzından aynı anda aynı nida çıktı:

«Aa!»

«Kendi gözlerimle gördüm; pantolon giyiyor, ama pantolonun kenarlarında şeritler yok. Herhalde Prokofey'in gündelik pantolonu olacak. Uzun bir fistan giyiyor, altında da pantolonun paçaları gözüküyor; paçaları da çoraplarının içine sokmuş. Gördüğüm zaman kanım dondu.»

Köyde, Prokofey'in karısının cadı olduğu söylentileri dolaşmaya başladı. Astakov'un gelini (Astakov'lar

Prokofey'e en yakın oturan komşuydular) Paskalya'nın ikinci günü şafaktan önce, Prokofey'in karısını yalınayak, baş açık, Astakov'un ineğini sağarken gördüğüne yemin eti. O günden sonra da ineğin memesi gitikçe küçülerek bir çocuk yumruğu kadar kalmış ve inek çok geçmeden ölmüştü.

O yıl sığırlara kıran girdi. Don'un sığ yerlerinde her Allahın günü, yeni ölmüş inek ve boğa cesetleri görülmeğe başladı kumluk kıyı boyunca. Demeye kalmadı, atlar da hastalığa tutuldu. Köy merasında otlayan sürüler eriye eriye bitti. Köy sokaklarında, ara yollarda korkunç bir dedikodudur dolaşmaya başladı.

Kazaklar bir toplantı yaptılar ve doğru Prokofey'e gittiler. Prokofey evinin önündeki merdivenin başına çıkıp eğilerek selamladı gelenleri.

«Hayırdır inşallah, değerli büyükler?»

Taş gibi sessiz kalabalık, merdivene biraz daha sokuldu. İlk ağzını açıp bağıran sarhoş bir ihtiyar oldu:

«Senin şu cadıyı sürükle de getir buraya! Onu bir sınamak niye...»

Prokofey kendini evden içeri attı, ama onu eşikte yakaladılar. Luşniya takma adıyla çağırdıkları iri kıyım bir Kazak Prokofey'in kafasını bir yandan duvara çarparken, bir yandan da, «Maraza çıkarma,» dedi ona. «Sana dokunacak değiliz, ama karını ayağımızın altın alcağız. Sığır kıtlığı yüzünden bütün köy halkı gebereceğine onun gebermesi daha iyi. Ama sakın sen bir maraza çıkarayım deme, yoksa duvarı başına yıkarım.»

Merdivenlerden uğultu halinde, «Sürükleyin kancığı avluya!» sesi yükseldi. Prokofey'in aynı alaydan bir askerlik arkadaşı Türk kadınının saçlarını bir eline doladı, öteki eliyle de bağırmak isteyen kadının ağzını kapadı ve onu sürükleye sürükleye kapının önündeki sahanlığa çıkarıp, kalabalığın ayakları dibine fırlattı attı. Ulumayı andıran sesleri bastıran incecik bir çığlık duyuldu. Prokofey beş altı tane Kazağı savura-

rak ellerinden kurtuldu, hışım gibi eve dalarak duvarda asılı duran kılıcı kaptı. Kazaklar birbirlerini çiğneyerek evden dışarı uğradılar. Prokofey ışıl ışıl yanan kılıcı başının üstünde savurarak koşar adım merdivenlerden aşağı indi. Kalabalık geriledi ve avluda herkes bir yana kaçıştı.

Ayağına ağır olan Luşniya'ya harman yerinde yetişti Prokofey; geriden, Luşniya'nın sol omuzu üzerinden çaprazlama indirdiği bir kılıç darbesiyle Kazağı beline kadar biçti. O arada da çitin kazıklarını söken Kazak sürüsü, harman yerini geçip bozkıra yayıldı.

Kazaklar yarım saat sonra cesaretlerini toplayıp Prokofey'in çiftliğine tekrar sokuldular. İçlerinden iki tanesi ayaklarının ucuna basarak koridorun başına kadar geldi. Prokofey'in karısı mutfakta, bir kan gölünün ortasında, başı geriye kaymış yatıyordu; dudakları ıstırapla kasılıyordu, dişleriyle sıktığı dilinin bir kısmı dışarı sarkmıştı. Cam gibi gözleriyle donuk donuk bakan Prokofey'in başını iki yana sallayarak, bir koyun postunun içine top gibi bir şeyi —vaktinden önce doğan bebeği— sarıp sarmalıyordu.

Prokofey'in karısı o akşam öldü. Çocuğa acıyan Prokofey'in ihtiyar anası bakımını üzerine aldı. Çocuğun vücuduna keten tohumu lapası sürdüler, kısrak sütüyle beslediler ve bir ay sonra esmer, Türk'e benzeyen yavrunun artık yaşayacağından iyice emin olunca da onu alıp kiliseye götürerek vaftiz ettirdiler. Dedesinin adını, Panteley adını verdiler ona. Prokofey on iki yıl kürek cezası çektikten sonra döndü. Yer yer kırlaşmış kızıla kaçan kırpık sakalı ve giydiği Rus elbisesiyle hiç de bir Kazağa benzemiyordu Prokofey. Oğlunu alıp, çiftliğine döndü.

Panteley büyüdükçe esmerleşti ve ele avuca sığmaz hale geldi. Yüzü de vücut yapısı da annesine benziyordu. Prokofey onu bir Kazak komşusunun kızıyla everdi.

Ondan sonra da Türk kanı artık Kazak kanıyla ka-

rışmaya başladı. «Türkler» diye anılan, kanca burunlu, vahşî bir güzelliğe sahip Melehov'lar ailesi köye böyle yerleşti işte.

Babası ölünce çiftliği Panteley eline aldı; evin çatısını yeniledi, tarlasına devlet toprağından dört dönüm daha kattı, yeni sundurmalar, bir de saç damlı ambar yaptı. Tenekeciye birkaç tane horoz biçiminde rüzgâr göstergesi sipariş etti ve demir artıklarından yapılan horozlar ambarın damına yerleştirilince, bunlar çiftliğe, o dünyayı umursamayan tavırlarıyla mütevazi, aynı zamanda mutlu bir hava kattılar.

Geçen yılların ağırlığı altında, Panteley Prokofyeviç dırdırcı, huysuz bir adam olup çıktı; enine vermesine ve biraz kamburlaşmasına rağmen yine de sağlam yapılı bir ihtiyardı. Kupkuru, aynı zamanda topaldı (Çar'ın süvarilerinin yaptığı bir gösteride atıyla engel atlarken düşüp bacağını kırmıştı) ve sol kulağına yarım ay bir küpe takıyordu; iyice ihtiyarlayana kadar da sakalını kuzgunî siyaha boyamaktan geri kalmadı. Kızdığı zaman tamamiyle kendini kaybederdi; kanlı canlı, şen şakrak karısının vaktinden önce çöküşünün nedeni de herhalde bu olmalıydı. Bir zamanlar güzel olan bu kadının yüzü şimdi kırışıklardan bir örümcek ağına dönmüştü.

Panteley'in evli olan büyük oğlu Piyotr anasına çekmişti; küt ve ucu yukarı kalkık bir burnu, mısır püskülü rengi gür saçları, açık kahverengi gözleri vardı. Arım küçüğü, Gregor, babasına benziyordu; Piyotr'dan yarım baş uzundu, altı yaş kadar da ufaktı. Tıpkı babasınınkine benzeyen, aşağı dönük burnu bir atmacanınkini andırıyor, hafif beyzî göz çukurlarının içinde alev alev yanan gözlerinin akı da maviye çalıyordu. Çıkıntılı elmacık kemiklerinin üzerinde gepgergin duran ciltti esmerdi. Gregor da babası gibi hafif kamburumsuydu, hatta gülümseyişinde bile o aynı, vahşice niteliklı vardı.

Uzun boylu, iri gözlü —babasının sevgilisi— Dun-

ya ve Piyotr'un karısı Darya ile Darya'nın küçük çocuğu, Melehov ailesini tamamlıyordu.

II

Sabahın erken saatlerinde, külrengi gökte hâlâ tek tük yıldızlar pırıldıyor, bir bulut kümesinin altından doğru rüzgâr esiyordu. Don'un üzerinde, yükseklerde sürüklenen ince bir sis kıraç bir tepenin yamacına yaslanıp, başsız kurşunî bir yılan gibi sel yataklarına sokuluyordu. Nehrin sol kıyısı, kumsal, ağaçlıklı sığ sular, kamışlık bataklıklar, nemli ağaçlar şafağın soğuk, çılgın ışıklarıyla tutuşuyordu. Ufuk çizgisinin altında, için için yanan güneş daha yükselmemişti.

Melehov'ların evinde ilk uyanan Panteley Prokofyeviç oldu. İşlemeli gömleğinin yakasını ilikleyip merdiven başına çıktı. Otlarla kaplı avlu ıslak bir gümüşî tabaka gibi yayılıyordu. Panteley, sığırları sokağa saldı. Fistanını sırtına geçirmiş olan Darya, inekleri sağmak için koşarak onun yanından geçti. Çıplak beyaz baldırlarında çiyler, pırıl pırıl damlalar halinde toplanıyor, kız arkasında, avlunun çimenleri üzerinde tüten ayak izleri bırakıyordu. Panteley Prokofyeviç bir an orada durup, Darya'nın ayaklarıyla ezdiği çimenlerin yeniden doğruluşunu seyretti, sonra da mutfağa döndü.

Ardına kadar açık pencerenin pervazında, ön bahçedeki kiraz ağacının çiçeklerinden düşen ölü taçyaprakları vardı. Gregor, bir kolunu yana açmış, yüzükoyun uyuyordu.

«Gregor, balığa geliyor musun?»

Gregor bacaklarını yatağından sarkıtıp yere basarken, fısıltı halinde, «Ne?» dedi.

«Gidelim de güneş yükselene kadar balık tutalım.»

Gregor burnundan soluya soluya, gündelik pantolonunu askıdan çekip alarak giydi, yün çoraplarını ge-

çirdi, topukları basılmış pabuçlarının arkasını düzeltikten sonra ağır ağır ayaklarını içine soktu.

Babasının ardı sıra sahanlığa giderken, «Peki ama annem yemi kaynattı mı ki?» diye sordu kısık sesiyle.

«Kaynattı. Sen kayığa git. Ben de hemen gelirim.»

İhtiyar adam keskin kokulu, kaynatılmış çavdarı bir tasın içine boşalttı, dibe çökmüş taneleri dikkatle sıyırıp avucuna aldı ve seke seke kumsalın yolunu tuttu. Oğlunu, kamburunu çıkarmış, kayığın içinde oturuyor buldu.

«Nereye gideceğiz?»

«Kara Kıyı'ya. Geçen gün gidip oturduğumuz kütüğün orayı deneyeceğiz.»

Kayık, kıçı dibe deye deye kıyıdan ayrıldı ve sığdan kurtuldu. Akıntı kayığı sallayıp, alabora etmeğe çalışarak sürükledi. Gregor küreği dümen yerine kullanıyor, ama kürek çekmiyordu.

«Neden kürek çekmiyorsun?»

«Hele bir orta akıntıya varalım da.»

Hızlı ana akıntıyı aşan kayık sol kıyıya doğru sürüklendi. Gerilerinden, öten köy horozları duyuluyordu. Kayık bordası nehirden epeyce yüksek kıyının girintili çıkıntılı, kara setine sürünerek suların durgun olduğu havuz gibi kısma doğru kaydı. Kıyıdan on beş metre kadar açıkta, su altında kalmış bir karaağacın eğri büğrü dalları görünüyordu su yüzünde. Bunun çevresinde kaynaşan su, köpüklü bir girdap meydana getiriyordu.

«Ben yemi yayarken sen ipi hazır et,» diye fısıldadı Panteley. Elini, ağzından buhar tüten tasın içine daldırdı. Suya atılan çavdar tohumlarının çıkardığı, hışırtıyı andıran ses duyuldu. Gregor şişmiş taneleri oltaya geçirdi ve gülümsedi:

«Gelin bakalım, balıklar! Büyüğünüz, küçüğünüz, hepiniz gelin.»

Misina, halka halka suya indi ve gerildi, sonra yine gevşedi. Gregor ayağını, olta kamışının dibine da-

yadı ve tütün kesesini, elbisesinin üzerinden elleriyle yoklaya yoklaya ihtiyatla aradı.

«Bugün şansımız iyi gitmeyecek, baba. Ay batıyor,» diye fikir yürüttü.

«Kibritin var mı?»

«Hı - hım.»

«Şu sigaramı yak.»

İhtiyar, sigarasını içmeğe koyuldu ve karaağacın ötesinden kopan güneşe baktı.

«Sazanın ne vakit vuracağı hiç belli olmaz,» dedi. «Bazen bakarsın, ay batarken vurur.»

Gregor içini çekerek, «Görünüşe göre yeme küçük balıklar geliyor,» dedi.

Sular karıştı, kayığın bordasına tokat gibi çarptı ve al bakırdan dökülmüş gibi pırıl pırıl yanan bir buçuk metrelik bir sazan, iri kuyruğuyla suyu yararak homurtuyla zıpladı. Kayığın üzerine iri taneli serpintiler döküldü.

Panteley kolunun yeniyle, ıslanan sakalını silerken, «Aman dur,» dedi.

Suya batmış ağacın yakınında, yapraksız dalların arasında arka arakaya iki tane sazan zıpladı; daha ufak bir üçüncüsü havada kıvrılıp, inadına kıyıdan tarafa vurdu.

Gregor sabırsızlığından sigarasının ıslanan ucunu çiğniyordu. Güneş buğulu buğulu yarıya kadar yükselmişti. Panteley yemin geri kalanını da serpti ve suratını asıp, dudaklarını büzerek olta kamışının hareketsiz ucuna, heyecanını belli etmeden baktı.

Gregor tükürdüğü izmaritin havada hızla uçuşunu öfkeyle seyretti. İçinden, kendisini o kadar erken kaldırdığı için babasına sövüyordu. Aç karnına içtiği sigara ağzında pis, yanmış kıl kokusuna benzer bir koku bırakmıştı. Tam eğilip avucuna su almaya hazırlandığı bir sırada değneğin ucu sarsıldı ve bükülmeye başladı.

İhtiyar bir solukta, «Oltaya al onu,» dedi.

Gregor atılıp değneği kavradı, ama yay gibi kıvrılan değneğin ucu suya gömüldü.

Panteley kayığı kıyıdan açarken, «Bırakma onu!» diye homurdandı.

Gregor değneği kaldırmaya çalıştı, ama balık çok kuvvetliydi, nitekim kalın misina çat diye kopuverdi. Gregor sendeledi, suya yuvarlanmasına ramak kaldı.

Babası, başka bir oltaya taze yem dizmeye çalıştı, ama yapamadı. Gregor heyecanından gülerken değneğe yeni bir misina bağladı ve attı suya. Kurşun daha dibi bulur bulmaz değneğin ucu eğiliverdi.

Gregor, «Yine o,» diye homurdandı, «Yine aynı şeytan.» Akıntıya doğru çekmeye başlayan balığı güçlükle zaptediyordu.

Misina, geride yeşilimsi bir kabarıklık bırakarak suyu hışırtıyla yarıyordu. Panteley küt parmaklarının arasında tuttuğu balığı kayığa çekmeye yarayan kepçenin sapıyla oynuyordu.

«Dikkat et misinayı koparmasın.»

«Merak etme.»

Kocaman, kırmızılı sarılı bir sazan köpükler arasında suyun üstüne çıktı, sonra tekrar dibe daldı.

«Nerdeyse kolumu çıkaracak! Yo, çıkaramazsın!»

«Sıkı tut onu Grişa!»

«Tutuyorum.»

«Bırakma sakın, kayığın altına girmesin!»

Gregor nefes alarak, yorulmuş sazanı kayığa doğru çekmeye başladı. İhtiyar kepçeyi uzattı, ama balık son bir gayretle tekrar suya daldı.

«Başını yukarı al balığın! Biraz hava yutarsa işi tamamdır!» diye emir verdi Panteley.

Gregor yorulan balığı tekrar kayığa doğru çekti. Suyun üstüne çıkan balık, burnu kayığın kaba saba borda tirizine doğru yönelmiş vaziyette, turuncu yan yüzgeçlerini oynatarak, ağzı açık gelmeye başladı.

Panteley kepçeye aldığı balığı kaldırırken, kısılmış sesiyle, «Hapı yuttu!» dedi.

Yarım saat kadar daha kaldılar. Balık artık oynamaz oldu.

Nihayet, «Oltayı topla,» dedi ihtiyar. «Bugünlük avımızı yakaladık!»

Gregor kıyıya dayanıp kayığı açtı. Kürek çekerken, babasının yüzünden onun bir şey söylemek istediğini okudu, ama Panteley, tepenin eteklerine yayılmış köy evlerine bakmakta devam etti.

Panteley, kafasından geçenleri iyice toparlamadan, «Bana bak, Gregor...» diye söze başladı; bir yandan da ayağının dibindeki torbanın dürülü ağzını çekiştiriyordu. «Dikkat ettim, seninle Aksinya Astakova...»

Gregor birdenbire kıpkırmızı kesilerek başını çevirdi. Gömleğinin yakası adaleli, yanık renkli boynuna gömülüyor ve tazyikten etin üzerinde beyaz bir şerit meydana getiriyordu.

İhtiyar, bu sefer sert, öfkeli bir sesle, «Ayağını denk al, delikanlı,» diye devam etti, «yoksa seninle başka türlü konuşurum. Stepan komşumuz bizim, karısına sulanılmasını istemiyorum. Bu türlü işlerin sonu fena olur, onun için seni peşin peşin uyarıyorum bak, eğer bir görürsem seni böyle, derini yüzerim!»

Panteley yumruklarını sıkıp, gözlerini kısarak, oğlunun sararan yüzüne baktı.

Gregor dosdoğru babasının morumsu, kemerli burnuna bakarak, «Hepsi yalan bunların!» diye mırıldandi.

«Kes sesini.»

«Milletin işi gücü dedi-»

«Kapat çeneni be orospu dölü!»

Gregor küreklere asıldı. Kayık ileri fırladı. Kıç tarafında hafifçe kabaran suyun üstünde beliren minik kabarcıklar oynaşarak uzaklaşıyordu.

Kapıya epeyce yaklaşana kadar hiç konuşmadılar, nihayet babası, Gregor'a, «Dediklerime dikkat et, yoksa bundan sonra geceleri evden dışarı çıkmana son veririm senin,» diye hatırlattı. «Avludan dışarı bir adım atamazsın!»

Gregor cevap vermedi. Kayığı karaya çekerken, «Balığı kadınlara vereyim mi?» diye sordu.

İhtiyar az daha yumuşak bir sesle, «Götür sat,» dedi. «Parası da sende kalsın, tütün alırsın.»

Gregor dudaklarını ısırarak babasının ardınca gitti. Delici bakışlarını babasının ensesine dikmiş, «Dene bakalım, baba! Ayaklarımı bukağılasan da yine çıkacağım bu gece,» diye geçiriyordu içinden.

Gregor eve girince balığın üstündeki kumları dikkatle yıkadı ve galsamelerine bir sürgün geçirdi.

Çiftliğin kapısına varınca, koşarak eski arkadaşı Mitka Korşunov'un yanına gitti. Mitka, gümüş tokalı kemerinin ucuyla oynayarak oralarda dolaşmaktaydı. Yuvarlak sarı gözleri, dar göz yuvalarının içinde arsız arsız parlıyordu. Mitka'nın gözbebekleri bir kedininki gibi uzun, bakışları hızlı, kaçamaktı.

«Balıkla nereye böyle?»

«Bugün yakaladık. Satmaya götürüyorum.»

«Mokov'a mı?»

«Ih-hım.»

Mitka bir bakışta balığın ağırlığını tahmin etti.

«Yedi buçuk kilo mu?»

«Yedi kilo yediyüzelli gram. Terazide tarttık.»

«Ben de seninle geleyim. Pazarlığı ben yaparım.»

«Gel hadi.»

«Ya bana ne vereceksin?»

«O da dert mi yani? Bunun için seninle kavga edecek değiliz ya.»

Kilise dağılmış, köylüler sokağı doldurmaya başlamıştı. Şamil kardeşler, üçü de yan yana geniş adımlarla aşağı doğru geliyorlardı. En büyükleri olan, tek kollu Aleksey ortalarındaydı. Asker ceketinin sert yakası, adaleli boynunu dimdik tutuyordu; kıvırcık sivri keçi sakalı komik bir şekilde yana dönüktü ve sol gözü sinirli sinirli seğiriyordu. Birçok yıllar önce atış alanında tüfeği elinde parçalanmış, fırlayan bir demir parçası yanağına gömülmüştü. Şimdi sol gözü vakitli

vakitsiz seğirirdi; yanağından yukarı doğru uzayan morumsu bir yara izi, kıtık gibi saçlarının arasında kayboluyordu. Sol kolu dirseğinden kopmuştu, ama Aleksey tek elle sigara sarmada eskiden beri ustaydı. Tütün kesesini göğsüne bastırır, dişleriyle yeteri kadar kâğıdı yırtar, büküp tekne gibi çukurlaştırır, tütünü koyar ve daha siz ne olduğunu anlamadan o sigarayı sarıp, sizden ateş istedi.

Tek kollu olmasına ağmen köyün en iyi dövüşen adamıydı. Yumruğu öyle normal yumruk büyüklüğünde değildi —hemen hemen bir sukabağı kadardı— ama bir keresinde çift sürerken öküzüne kızıp, yanında kamçısı da olmadığı için hayvana bir yumruk çakmış, saban izlerinin üzerine serilen öküzün kulaklarından kan boşanmış. Bir daha da iflah olmamış öküz. Öbür iki kardeşi, Martin'le Prohor da hık demiş ağabeylerinin burnundan düşmüşlerdi. Onlar da onun gibi tıknaz, geniş omuzluydular, yalnız onların ikişer kolları vardı.

Gregor Şamil kardeşleri selamladı, fakat Mitka başını sertçe yana çevirip yoluna devam etti. Büyük perhizden önceki yumruk kavgasında Aleksey Şamil, Mitka'nın gencecik dişlerine hiç acımamıştı. Ağzına sıkı bir kroşe atmış, Mitka da sapasağlam iki dişini kurşunî renkli buzların üzerine tükürmüş, dişler nalçalı topukların altında ezilip gitmişti.

Onlara yaklaşan Aleksey'in gözü beş kere seğirdi.

«Yükünü satıyor musun?»

«Almak mı istiyorsun?»

«Kaç para?»

«Birkaç danayla cabadan da bir karı.»

Aleksey gözlerini devirerek, güdük kolunu salladı.

«Çok akıllısın be! Hah, hah! Cabadan da bir karı! Yumurcaklarını da ister misin?»

«Damızlık diye kendine sakla, yoksa Şamil'lerin soyu tükenir sonra!» Gregor sırıttı.

Meydanda köylüler kilisenin parmaklıklarının et-

rafına çevrelenmişlerdi. Kilisenin bekçisi bir kazı, başının üstüne kaldırmış bağırıyordu: «Elli kapiğe gidiyor. Var mı arttıran?»

Kaz boynunu uzatıp, boncuk gibi kıstığı gözleriyle küçümseyerek çevresine baktı.

İnsanlardan meydana gelmiş bir halkanın ortasında, göğsü madalyalar, haçlarla donanmış, saçları sakalları ağarmış ihtiyar bir adam, kollarını sallayıp duruyordu.

Mitka başıyla halkayı işaret ederek, «İhtiyar Grişaka yine Türk savaşına ait hikâyelerinden birini anlatıyor,» dedi. «Hadi gidip dinleyelim.»

«Biz onu dinlerken sazan da kokar, şişer.»

«Şişerse daha ağır çeker.»

İtfaiye arabasının durduğu sundurmanın arkasındaki meydanda Mokov'un evinin yeşil çatısı yükseliyordu. Dış binanın önünden geçerken, Gregor tükürüp, burnunu kıvırdı. Bir fıçının arkasından, kemerini dişlerinin arasına almış, pantolonunun önünü ilikleyen yaşlı bir adam çıktı.

Mitka alayla, «İyi sıkıladın mı bari?» diye sordu.

İhtiyar son düğmesini de ilikleyip, kemerini ağzından aldı.

«Sana ne?»

«Burnun ya da sakalın gömülecekti ki içine, senin kocakarı bir haftada temizleyemesin.»

İhtiyar tehditkâr bir tavırla, «Ben seni gömeceğim onun içine,» dedi.

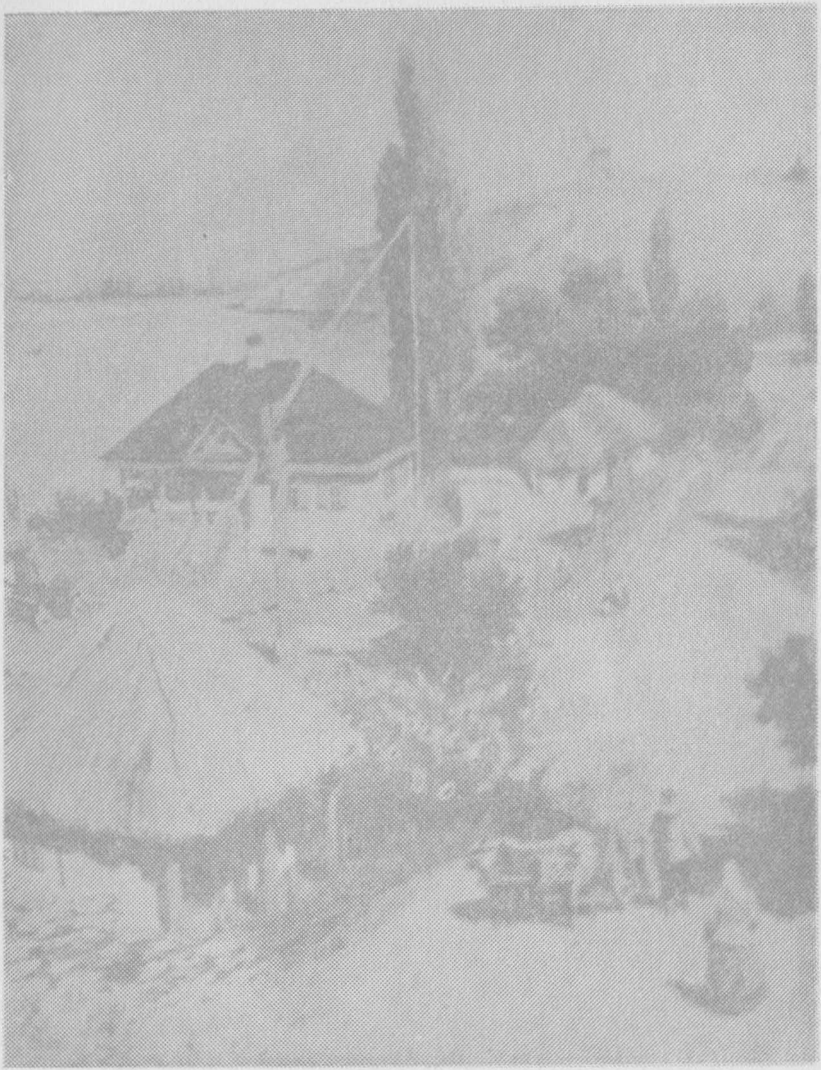
Mitka'nın kedi gözleri parlak güneş ışığına göre kısıldı.

«Vah canım!»

«Defol orospu dölü. Ne diye rahatsız ediyorsun beni? Şu kayışımın tadını tatmak mı istiyor canın?»

Gregor kıs kıs gülerek merdivene yaklaştı. Merdivenin parmaklıkları yabani asmayla donanmıştı. Basamaklara benek benek gölgeler düşmüştü.

«Bak, bazıları nasıl yaşıyor, Mitka!»

«Kapı tokmakları bile altın yaldızlı!»

Verandaya çıkan kapıyı açarken burnunu çekti Mitka. «Ya ihtiyar buraya gelirse...»

Kapının öbür tarafından birisi, «Kim var orada?» diye seslendi.

Gregor çekingen bir tavırla içeri girdi. Sazanın kuyruğu, boyalı döşeme tahtalarına sürünüyordu.

«Kimi istiyorsunuz?»

Bir kız, elinde bir tabak çilekle sallanır bir iskemleye oturmuştu. Gregor gözlerini, kızın bir çilek tutan dolgun, kırmızı, yürek biçimi dudaklarına dikti. Kız başını yana eğmiş delikanlıları tepeden tırnağa süzüyordu.

Gregor'un imdadına Mitka koştu. Öksürdü.

«Balık satın almak ister misiniz?»

«Balık mı? Gidip sorayım.»

Sandalyesini doğrultup kalktı, süslü terlikleriyle uzaklaştı. Güneşin yarı saydamlaştırdığı beyaz entarisinin içinden kızın dolgun bacaklarının çizgilerini ve jüponunun kabarık dantellerini gördü Mitka. Kızın çıplak baldırlarının beyazlığına hayret etti; sadece minik yuvarlak topuklarında deri biraz sarımtıraktı.

«Şuraya bak Grişa, ne elbise be! Cam gibi! İçinden her şey görünüyor,» dedi, Gregor'u dürterek.

Kız koridora açılan kapıdan içeri girdi tekrar ve usulca iskemlesine oturdu.

«Mutfağa gidin!»

Gregor ayaklarının ucuna basarak girdi evden içeri. O girince, Mitka durduğu yerden gözlerini kırpıştırarak, kızın saçlarını altından iki yarım daire şeklinde bölen, saçların ayırım çizgisine bakmaya başladı. Kız da hareketli gözleriyle, çapkın çapkın onu süzüyordu.

«Köyden misin sen?»

«Evet.»

«Kimin oğlusun?»

«Korşunov'un.»

«Peki, adın ne?»

«Mitriy!»

Kız dikkatle pembe tırnaklarını gözden geçirdi, sonra hızlı bir hareketle bacaklarının etrafını entarisinin kenarıyla örtüp, sıkıştırdı.

«Balığı hanginiz yakaladı?»

«Arkadaşım Gregor.»

«Sen de balığa çıkar mısın?»

«Canım isterse.»

«Oltayla mı?»

«Evet.»

Kız biraz durduktan sonra, «Ben de balığa çıkmak isterdim bir gün,» dedi.

«Eğer istersen ben götürürüm seni.»

«Sahi mi? Nasıl ayarlayalım bunu?»

«Çok erken kalkman lazım sabahleyin.»

«Kalkmasına kalkarım, ama senin uyandırman lazım beni.»

«Ben uyandırırım, ama ya baban?»

«Babama ne olmuş?»

Mitka güldü. «Beni hırsız sanıp, peşime köpekleri salar.»

«Saçma! Köşedeki odada yalnız yatarım ben. Penceresi işte şu.» Eliyle gösterdi. «Eğer gelirsen pencereyi vur, ben kalkarım.»

Mutfaktan, bir Gregor'un çekingen sesi, bir aşçının kalın, yaltaklanan sesi duyuluyordu. Mitka susmuş, kemerinin kirli, gümüş tokasıyla oynuyordu.

Kız, gülümsemesini gizleyerek, «Evli misin?» diye sordu.

«Neden sordun?»

«Hiç, merak ettim de.»

«Hayır, bekârım.»

Mitka birden kıpkırmızı kesildi. Çapkın çapkın gülümseyerek, elindeki bir değnekle, yerlere saçılmış serde yetiştirilme çileklerle oynayan kız sordu:

«Peki kızlar senden hoşlanıyor mu, Mitka?»

«Bazıları hoşlanıyor, bazıları hoşlanmıyor.»

«Ya... Peki senin gözlerin neden öyle kedi gözü gibi?»

«Kedi gözü mü?» Mitka bu sefer iyice afallamıştı.

«Evet, ya tamam: tıpkı kedi gözü gibi.»

«Annemden almışım herhalde. Benim kabahatim değil.»

«Peki seni neden evermiyorlar, Mitka?»

Mitka bir anlık şaşkınlıktan kendini kurtardı, kızın sözlerinin altında gizli olan alayı sezince sarı gözlerinde bir pırıltı tutuştu.

«Tavuk bulmadan önce ötmesi lazımdır horozun.»

Kız kaşlarını hayretle kaldırdı, yüzü kızardı ve yerinden kalktı. Sokaktan basamakları çıkan ayak sesleri duyuldu. Kızın belirip, kayboluveren gülümsemesi Mitka'yı ısırgan otu gibi daladı. Evin efendisi, Sergey Platonoviç Mokov, koca potinlerini ağır ağır sürükleyerek, azametle taşıdığı tombul vücuduyla Mitka'nın yanından geçti.

Geçerken de başını bile çevirmeden, «Beni mi aradın?» diye sordu.

«Balık getirmişler, baba.»

Gregor içerden elinde sazan olmadan çıktı.

III

Gregor akşam dolaşmasından döndüğünde ilk horoz çoktan ötmüştü. Verandadan ekşi maya kokusuyla, çalı papatyalarının baharlı kokusu geliyordu.

Parmaklarının ucuna basarak girdi odaya, soyundu, yabanlık pntolonunu itinayla astı, haç çıkarıp yattı. Pencere çıtalarının gölgesiyle çaprazvari kesilmiş altun renkli bir havuz meydana getiriyordu ayışığı yerde. Köşede, işlemeli havluların altında duran ikonların gümüşü donuk donuk parlıyor, yatağın üstündeki raftan uyanan sineklerin vınıltısı gelivordu.

Gregor tam uykuya varacağı sırada mutfaktan, ağabeyinin çocuğunun ağlaması duyuldu. Beşik yağsız bir araba tekeri gibi gıcırdamaya başladı. Ağabeyinin karısı Darya'nın uykulu bir sesle, «Uyusana, yumurcak!» diye mırıldandığını işitti. «Bana bir lâhza rahat verdiğin yok!» Sonra kadın alçak sesle bebeğe ninni söylemeye başladı:

Ah, nerede kaldın?
Hep atları gözledim.
Peki ne gördün?
Bir atla bir eyer gördüm.
Altınla süslü baştan başa...

Gregor, kulaklarında bu yatıştırıcı sesle kendinden geçerken hatırladı: «Yarın Piyotr kampa kidiyor. Darya bebekle yalnız kalacak ...Piyotr olmadan biçeceğiz otları.»

Başını sıcacık yastığına gömdü, ama ninni hep kulaklarındaydı:

Peki atın nerede?
Bahçe kapısının dışında.
Bahçe kapısı nerede?
Seller aldı, götürdü.

Hırslı bir kişneme Gregor'un uykusunu iyice dağıttı. Atın sesinden, bunun Piyotr'un ordu hayvanı olduğunu anladı. Uykulu uykulu iyi işlemeyen parmaklarıyla gömleğinin düğmelerini ağır ağır iliklediı, nerdeyse yeniden uyutacaktı onu Darya'nın ninnisi:

Kazlar nerede?
Kamışlığa gitti.
Kamışlık nerede?
Kızlar biçti.
Kızlar nerede?
Kocaya kaçtı.
Kazaklar nerede?
Savaşa gitti.

Gregor gözlerini oğuştura oğuştura ahıra gidip,

Piyotr'un hayvanını yedeğine aldı, sokağa çıkardı. Havada asılı bir örümcek ağı yüzüne takılınca birdenbire ayıldı Gregor.

Don'un bir yakasından bir yakasına, mehtabın hiçbir zaman çiğnenmemiş, ışıktan yolu uzanıyor, Don üzerinde bir buğu tabakası asılmış gibi duruyor, daha yukarıda yıldızlar parlak tahıl taneleri gibi görünüyordu. At ayaklarını yere ihtiyatla basıyordu. Suya inilen set engebeliydi. Nehrin öte kıyısından ördeklerin vakvakları geliyordu. Kıyıdaki sığ, çamurlu sularda rasgele balık yavrularının peşine düşen iri bir kedibalığı şapırtıyla zıpladı.

Gregor uzun bir süre kıyıda durdu. Yerden, çürümeden ileri gelen bir küf kokusu yükseliyordu buram buram. Atın dudaklarından yere minik bir salya damlası düştü. Gregor yüreğinde bir hafiflik, tatlı bir boşluk hissetti, kendini iyi, bütün kaygılardan sıyrılmış buldu. Yürüyerek geri dönerken doğuya baktı; mavimtırak karanlık çözülmeye başlamıştı bile.

Ahırın yanında anasıyla karşılaştı.

«Sen misin Grişa?»

«Ya kim olacak?»

«At suyuna mı çıktın?»

«Evet,» dedi Gregor kısaca.

Gregor'un anası önlüğüne doldurduğu bir kucak tezekle, çıplak kuru ayaklarını şap şap basarak, badi badi uzaklaştı.

«Gidip Astakov'ları uyandırsan. Stepan, Piyotr'la gideceğini söylediydi.»

Sabahın ayazı Gregor'un içinde bir çelik yayı titreştirdi. Bütün vücudu karıncalanır gibi oldu. Astakov'ların evinin, ayak seslerini aksettiren üç basamak merdivenini koşarak çıktı. Kapının sürgüsü açıktı. Stepan mutfağa serilmiş bir kilimin üstünde uyuyordu; karısı da başını onun kolunun üstüne koymuştu.

Kurşunileşen şafak aydınlığında Aksinya'nın eteğinin dizlerinin üzerine kadar sıyrılmış, kadının utan-

madan açtığı bacaklarının da huş ağacı kabuğu kadar beyaz olduğunu gördü Gregor. Bir an durup seyretti; ağzı kurumaya, kafasının içinde zonklamalar duymaya başladı.

Gözlerini kaçamak bakışlarla dolaştırdı. Acayip, kısık bir sesle seslendi:

«Hey! Kimse yok mu? Kalkın.»

«Oh, nedir o?» diye telaşla eteğini düzeltti, bacaklarını örttü. Yastığın üzerinde bir damla salya kalmıştı; kadınların uykusu derin olur şafakta.

«Benim. Sizi uyandırmam için annem gönderdi.»

«Şimdi kalkarız. Pireler yüzünden yerde yatıyoruz. Stepan, kalk, duyuyor musun?» Kadının sesinden Gregor onun sıkıldığını anladı ve alelacele çıktı.

Köyden otuz Kazak, Mayıs eğitim kampına gidiyordu. Daha saat yedi olmadan üzerleri brandayla örtülü arabalar, ev dokuması gömleklerini giymiş, teçhizatını yüklenmiş atlı, yaya Kazaklar meydana akmaya başladı.

Piyotr merdivenin başında durmuş kopan dizgin kolunu alelacele tutturmaya çalışıyordu.

Panteley küfürler yağdırarak Piyotr'un atının çevresinde fır dönüyor, ikide bir sesleniyordu:

«Dunya, peksimetleri torbaya komadın mı daha? Pastırmayı tuzladın mı?»

Dunya alı al moru mor bir kırlangıç gibi sağa sola koşuşurken, bir yandan da gülerek cevap verdi babasının sesine:

«Siz kendi işlerinizle uğraşın baba, ağabeyimin dengini öyle bir sıkı yapacağım ki, Çerkask'a (1) kadar hiçbir şey yerinden kımıldamayacak.»

Piyotr başıyla atı işaret ederek, «Daha yemini bitirmedi mi?» diye sordu.

Babası, eyerin altındaki bellemeyi iri elinin ayasıy-

(1) Novoçerkask

la yoklarken, «Daha bitirmedi,» diye cevap verdi. Bellemeye girmiş minicik bir çöp bile, bir yürüyüşte atın sırtında yara açabilirdi.

«Yemini bitirince onu suya çek baba.»

«Grişa onu Don'a götürür.»

Gregor, alnında kartopu bulunan cılız Don hayvanını yedeğine alıp bahçe kapısından çıkardı, sol elini cidagosunun üzerine hafifçe dayayıp sırtına atladı ve süratle uzaklaştı. Nehrin kıyısına inilen bayırın başında dizginleri çekip atı durdurmak istedi, ama hayvan tökezledi, adımlarını hızlandırdı ve bayırdan aşağı uçarcasına indi. Hayvanın sırtına yatarcasına geriye yaslanan Gregor, kovalarla tepeden inen bir kadın gördü. Yoldan keskin bir dönüşle ayrılıp, ardında bir toz bulutu bırakarak atı hızla suya sürdü.

Aksinya salına salına bayırdan aşağı indi. Daha bir hayli uzaktayken bağırdı Gregor'a:

«Seni deli şeytan seni! Az daha çiğneyecektin beni. Dur sen, nasıl at sürdüğünü babana bir söyleyeyim de.»

«Ama kızma, komşu. Kocanı kampa uğurladıktan sonra belki çiftlik işlerinde sana yardımım dokunur.»

«Senin ne yardımın dokunacakmış bana?»

«Ot biçme zamanı gelince beni ararsın, ama,» diye güldü Gregor.

Aksinya ustalıklı bir şekilde nehirden bir kova su doldurup, rüzgârdan uçmasın diye eteğini dizlerinin arasına sıkıştırdı.

«Senin Stepan hazırlandı mı?» dyie sordu Gregor.

«Neyine gerek senin?»

«Amma da ateş püskürüyor ha! Soramaz mıyım?»

«Hazırlandı, ne olacak?»

«Demek kocasız kalacaksın?»

«Evet.»

Hayvan, ön ayakları suyun içinde olduğu halde, dudaklarını sudan kaldırıp, karşı kıyıya bakmaya başladı. Aksinya öteki kovayı da doldurdu, sırığı omuzla-

rının üzerine yerleştirdi ve salıntılı adımlarla bayıra vurdu. Gregor atın başını çevirip onu izledi. Rüzgâr kadının eteklerini yapraklandırıyor, ensesindeki ince, kıvırcık tüyleri oynatıyordu. Düz, işlemeli başlığı, kalın saç topuzunun üstünde tutuşuyor, yandan toplayıp beline sıkıştırdığı gülkurusu gömleği sağlam omuzlarından dümdüz sırtına doğru buruşuksuz iniyordu. Tırmanırken öne eğilen Aksinya'nın omuzları arasındaki çukurluk, gömleğinin altından belli oluyordu. Gregor, kadının koltuk altlarında terden meydana gelen kahverengimsi halkaları gördü. Gregor onun bütün hareketlerini dikkatle izliyordu. Kadınla konuşmayı tazelemek istiyordu.

«Kocanı özleyeceksindir, değil mi?»

Aksinya durmaksızın, başını çevirip gülümsedi.

«Tabii özleyeceğim. Sen de evlen,» deyip bir soluk aldı ve kesik kesik devam etti: «O zaman sevgilini özler misin özlemez misin görürsün.»

Gregor atını onunla aynı hizaya getirip kadının gözlerinin içine baktı.

«Ama öteki kadınlar kocaları gidince seviniyorlar. Bizim Darya, Piyotr gidince şişmanlayacaktır.»

Aksinya'nın burun delikleri titriyor, kadın hızlı hızlı soluyordu.

«Koca dediğin sülük değildir, ama yine de insanın kanını kurutur.» Kadın eliyle saçlarını geriye doğru iterek düzeltti. «Yakında senin evlendiğini de görecek miyiz?»

«Bilmem, babama bağlı. Askerliğimi yaptıktan sonra, belki.»

«Daha gençsin sen; evlenme.»

«Neden evlenmiyeyim?»

«Kavrulursun.» Aksinya göz ucuyla Gregor'a bakıp, dudaklarını birbirinden ayırmadan, neşesiz bir tavırla gülümsedi. Gregor ilk defa, onun dudaklarının dolgun ve ateşli olduğuna dikkat etti. Atının yelesini parmaklarıyla tarayarak cevap verdi:

«Evlenmek istemiyorum zaten. Beni evlenmeden de sevecek biri çıkar elbet.»

«Öyleyse, gözüne kestirdiğin biri var mı?»

«Gözüme kestirmeğe ne hacet? Senin kocan gidiyor ya..»

«Bana asılmaya kalkma!»

«Ne yaparsın?»

«Stepan'a söylerim.»

«Gösteririm ben senin Stepan'ına ..»

«Pek horozlanıyorsun, sakın ötmeye kalkma e mi?»

«Beni korkutmaya çalışma, Aksinya!»

«Seni korkutmaya çalıştığım yok. Sen git kızlara asıl, onlar da sana mendil işlerler, ama bana göz dikme.»

«Bundan sonra gözlerimi senden ayırmayacağım.»

«Ayırma öyleyse.»

Aksinya onunla barıştığını anlatan bir tavırla gülümsedi ve atı geçmek için patikadan ayrıldı. Gregor atı yan çevirip yolu kapadı.

«Bırak geçeyim, Grişa.»

«Bırakmam.»

«Delilik etme. Kocamı uğurlamam lazım.»

Gregor gülümseyerek, atını sağa sola oynattı ve Aksinya'yı sete doğru sıkıştırdı.

«Bırak geçeyim, iblis! Ötede birileri var. Eğer görürlerse bizi, kim bilir ne düşünürler?» diye mırıldandı.

Çevresine korkuyla göz gezdirdi, sonra arkasına hiç bakmadan geçip gitti.

Piyotr merdivenlerde ailesine veda ediyordu. Ağabeyi, yanından sallanan kılıcını eliyle tutarak koşaradım basamaklardan indi ve dizginleri yakaladı. Yol kokusunu alan hayvan, sinirli sinirli gemini geveliyordu. Piyotr bir ayağını üzengiye basıp babasına döndü:

«Atlarla fazla uğraşıp kendini yorma baba. Sonbaharda satarız onları. Biliyorsun, askere gitmesi için ata ihtiyacı olacak Gregor'un. Bozkır otunu satamam

ben; bu yıl çayırdan nasıl ot alacağımızı aşağı yukarı biliyorsun.»

İhtiyar haç çıkararak, «Eh, Tanrı yolunu açık etsin,» dedi. «Bahtın açık olsun.»

Piyotr eyerin üzerine sıçradı, gömleğinin arka taraftan çıkan kıvrımlarını sıkıştırdı kemerinin içine. At bahçe kapısına doğru ilerledi. Kılıç atın adımlarına uygun bir hareketle sallanıyor, kabzası güneşin altında donuk donuk parlıyordu.

Darya çocuğunu koluna almış kocasının arkasından gidiyordu. Piyotr'un annesi, İlyiniçna, avlunun orta yerinde durmuş, gözyaşlarını kol yenine, burnunu da önlüğüne siliyordu.

Dunya bağırarak bahçe kapısına doğru koştu.

«Ağabey! Börek! Böreği unuttun! Patates böreğini!»

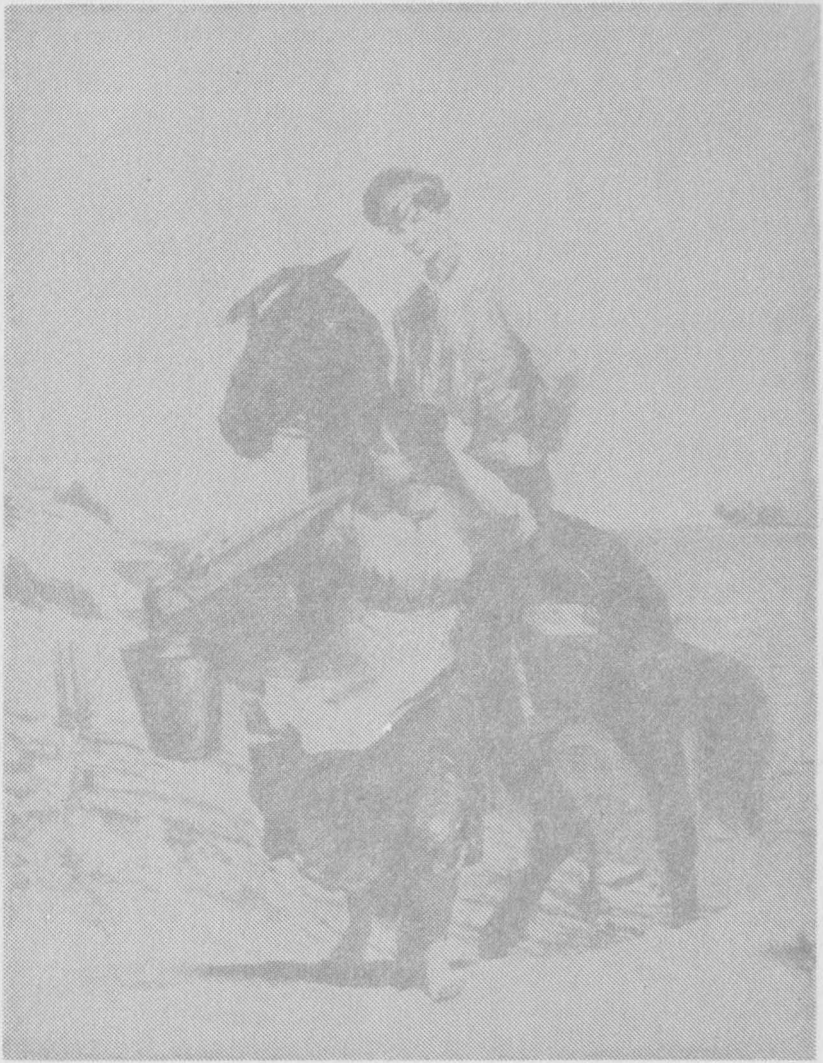
«Ne böğürüyorsun be, deli!» diye sinirli sinirli hırladı, Gregor.

Dunya bahçe kapısının dikmesine dayanarak, «Böreğini unuttu,» diye inledi ve al al olmuş yanaklarından süzülen gözyaşları bluzunun üstüne aktı.

Darya durmuş, elini gözlerine siper ederek, ilerdeki toz bulutu içinde kocasının beyaz gömleğinin ardından bakıyordu. İhtiyar Panteley bahçe kapısının çürük dikme çubuğunu sarsarak, Gregor'a baktı:

«Kapıyı onar, bir de yeni dikme koy.» Bir an düşünceli durdu, sonra yeni bir haber verir gibi, «Piyotr gitti,» dedi.

Gregor, söğüt dallarından yapılmış çitin üzerinden, Stepan'ın hazırlandığını görüyordu. Yeşil bir yünlü entari giymiş olan Aksinya kocasının atını yedeğinde getiriyordu. Stepan gülümseyerek bir şeyler söyledi ona. Acele etmeksizin, kendinden emin, karısını öptü, karısının omuzları üzerinden doladığı kolu biraz uzunca kaldı öylece. Kadının bembeyaz bluzu üzerinde, Stepan'ın güneşten ve işten esmerleşmiş eli kömür gibi kalıyordu. Sırtı Gregor'a dönüktü; usturayla tıraş

edilmiş ensesi, enli, biraz da düşük omuzları ve kumral bıyıklarının (karısının üzerine eğildiği vakit) kıvrılan uçları çitin öte yanından görülüyordu.

Aksinya bir şeye gülerek başını salladı. Stepan iri vücudunun ağırlığını eyerin üzerine yerleştirirken, kocaman yağız aygır hafifçe kaykıldı. Stepan eyerin üzerinde mıhlanmış gibi oturup atını süratli yürüyüşle sürerek kapıdan çıktı; Aksinya da aç köpek gibi kocasının gözünün içine bakarak, üzengiyi yakalamış, atın yanı sıra koştu.

Gregor, gözünü kırpmadan onlar yolu dönene kadar seyretti.

IV

Akşama doğru bir fırtına çıktı. Köyün üzerini siyah bulutlar kapladı. Rüzgârın çılgına çevirdiği Don'un köpüklü dalgaları kıyıyı dövmeye başladı. Yağmursuz gökte şimşek çakıyor, arasıra gök gürültüleri yeri sarsıyordu. Bulutların hemen altında bir çaylak dolanarak kanat çırpıyor, onu cırtlak sesleriyle kuzgunlar izliyordu. Bulut kümesi soğuk nefesini bırakarak, batıdan gelip Don'un üzerinden aşağı doğru geçti. Otlakların ötesinde gök tehditkâr bir şekilde karardı; bozkır bir bekleyiş sessizliği içerisinde göz alabildiğine uzanıyordu. Köyde kapanan panjurların gürültüleri duyuluyor, akşam duasından dönen ihtiyarlar haç çıkararak acele acele evlerinin yolunu tutuyorlardı. Meydanın üstünde kurşunî bir toz sütunu anafor yaparak yükseliyor ve sıcağa doymuş toprağa yağmurun ilk damlaları serpiliyordu.

Dunya, saç örgüleri sarsıla sarsıla, avluyu koşarak geçti, kümesin kapısını çarparak kapadı ve yarışa girmiş bir atınkiler gibi iri iri açılan burun deliklerinden soluyarak avlunun ortasında durdu. Sokakta çocuklar zıplıyor, oynuyorlardı. Sekiz yaşındaki Mişka, başına

babasının kocaman kalpağını geçirip, gülünç bir şekilde gözlerinin üzerine kadar çekmiş, bir yandan kendi etrafında fırıldak gibi dönüyor, bir yandan da cırtlak sesiyle bağırıyordu:

Yağmur, yağmur, yağ da din,
Yola çıkacağız biz bugün,
Adağımız var Tanrı'ya adayacak,
Eğileceğiz önünde Mesih'in.

Dunya, Mişka'nın çıplak ayaklarıyla toprağın üzerinde oynayışına kıskanarak baktı. Onun da canı yağmur altında yalınayak, başı açık dansetmek istiyordu; eğer başı yağmurdan ıslanırsa, saçları daha gür, hem de kıvırcık çıkardı; o da Mişka'nın arkadaşı gibi, yol kenarındaki tozlar içinde, ısırganların arasına düşme tehlikesini de göze alarak ellerinin üstünde amuda kalkmak isterdi. Ama annesi pencereden bakıyor ve kadının dudakları öfkeyle kımıldıyordu. Dunya içini çekerek, eve doğru koştu. Yağmur şimdi iyice hızlanmıştı. Bir gök gürültüsü tam evin üzerinde patladı ve yuvarlana yuvarlana Don'un üzerine doğru uzaklaştı.

Verandada, Panteley'le Gregor ter içinde yan odadan çıkardıkları, katlanmış bir ağı taşıyorlardı.

Gregor, «Çabuk ağ ipliğiyle iğ getir!» diye seslendi Dunya'ya. Darya çöküp ağı onarmaya koyuldu. Kaynanası bir yandan beşiği sallarken, bir yandan da homurdanıp duruyordu:

«Yine kafana ne koydun, be adam! Gidip yatalım. Gazyağı gittikçe pahalanıyor. Şimdi ne tutmak istiyorsun? Hangi cehenneme yolunuz var? Yok yere boğulup gideceksiniz, Tanrının laneti çöktü üstümüze zaten. Şu şimşeklere bak! Yarabbi, İsa Mesih, Ya Hazreti Meryem...»

Bir an ortalığı göz kamaştırıcı bir mavi aydınlık kapladı mutfakta; panjurları döven yağmurun pıtırtısı duyuluyordu. Arkadan bir gök gürültüsü koptu. Dunya sızlanarak yüzünü ağın içine gömdü. Darya ka-

pıdan ve pencerelerden tarafa haç çıkardı. Yaşlı kadın bacaklarına sürtünen kediye dehşet içinde baktı:

«Dunya, kovala şunu be, Ya Hazreti Meryem, günahlarımı bağışla... Dunya, at şu kediyi avluya! Hişt, kötü ruh! Senin canı...»

Elinden ağı bırakan Gregor, sesini çıkarmadan sarsıla sarsıla gülmeye başladı.

«Ey, ne mızmızlanıyorsun? Yeter artık!» diye bağırdı Panteley. «Ağı onarmaya bak, kadın. Geçen gün sana onarmanı söylemiştim ağı.»

Karısı cesaretini toplayıp, «Şimdi balık yoktur,» dedi.

«Madem bilmezsin, kapat çeneni! Çiğa balığı şimdi kıyıya vurur, fırtınadan korkar onlar. Su çamurlanmıştır bile. Dunya çık bak bakalım nehrin sesini duyabiliyor musun.»

Dunya istemeye istemeye kapının yanına gitti.

İhtiyar İlyiniçna kolay kolay susturulur cinsten değildi.

«Kim girecek sizinle suya? Sırılsıklam olacaksınız. Darya gidemez, sonra göğsünü üşütür,» diye diretti.

«Gregor'la ben, öteki ağ için de.. Aksinya'yla kadınlardan birini daha çağırırız.»

Dunya nefes nefese, koşarak içeri girdi. Kirpiklerinde yağmur damlaları titreşiyordu. Kızın üstünden ekşi ekşi kara toprak kokusu tütüyordu.

«Akıntı müthiş,» dedi soluyarak.

«Sen de gelecek misin?»

«Başka gidecek var mı ki?»

«Kadınlardan birkaçını da alacağız.»

«Pekâlâ.»

«Paltonu giy de koş Aksinya'ya,» dedi babası Dunya'ya. «Eğer gelecekse, söyle ona Malaşka Frolova'yı da getirsin.»

«İşte o üşümez,» dedi Gregor sırıtarak. «Domuz gibi etli butlu.»

Annesi oğluna, «Yanına biraz kuru ot alsana, Gri-

şacığım,» diye öğüt verdi. «Mintanının arasından göğsüne doğru tıkıştırıverirsin, yoksa için üşür.»

«Evet, git biraz ot getir, Gregor, kocakarı haklı.»

Dunya kadınlarla birlikte çarçabuk döndü. Mavi bir eteklik ve belini kemer yerine iple sıktığı kaba bir ceket giymiş olan Aksinya, olduğundan daha kısa, daha zayıf görünüyordu. Darya'yla gülüşerek, Aksinya başörtüsünü çıkarıp, saçlarını daha sıkı bir topuz yaptı ve ensesine yerleştirirken soğuk bakışlarını Gregor'a çevirdi. Tombul Malaşka çoraplarını bağlarken, Aksinya boğuk sesiyle sordu:

«Çuvalları yanına aldın mı? Bugün mutlaka balık çekeceğiz.»

Hep birlikte avluya çıktılar. Suyu iyice emmiş toprağa hâlâ bardaktan boşanırcasına yağan yağmur, çamurlu su birikintilerini köpürtüyor ve minik dereciler halinde Don'a akıyordu.

Don'a inerlerken Gregor öne düştü.

Birdenbire, hiç sebepsiz içinden bir neşe taştığını hissetti.

«Hendeğe dikkat et, baba.»

«Amma karardı ortalık be!»

«Bana tutun, Aksinya,» diye Malaşka kısık sesiyle güldü.

«İskele tarafı değil mi burası, Gregor?»

«Evet.»

Panteley, rüzgârın uğultusunu bastıran sesiyle, «Buradan başlayın,» diye seslendi.

Malaşka, kısık sesiyle, «Sesini duyamıyorum amca,» diye bağırdı.

«Suya girin, ben derin tarafı tarayacağım. Derin tarafı diyorum. Malaşka, sağır mısın be, iblis, nereyi tarıyorsun? Ben derinlere bakacağım. Gregor, Grişa, Aksinya da kıyı tarafını tarasın!»

Don kükrüyordu. Bardaktan boşanırcasına yağan yağmuru rüzgâr sicim sicim dağıtıyordu. Dibi ayaklarıyla yoklaya yoklaya, Gregor beline kadar suya girdi.

Islak ve yapışkan bir soğuk, göğsüne doğru tırmanıp kalbini sıkıştırdı. Dalgalar yüzüne ve iyice kıstığı gözlerine şamar gibi iniyordu. Ağın torbası şişti ve derinlere doğru sürüklendi. Gregor'un yün çoraplar içindeki ayakları kumda kaydı. Ağ elinden kurtulup gitti. Derine, daha derine. Sonra birden durdu. Ayakları yerden kesildi. Akıntı onu aldı nehrin ortasına doğru sürükledi. Gregor sağ eliyle, kıyıya doğru var gücüyle yüzmeye çabaladı. Karanlık, girdaplı derinlikler onu hiç bu kadar korkutmamıştı şimdiye kadar. Nihayet ayakları çamurlu dibe değince, sevindi. Bir balık dizine çarptı.

Karanlıklar içinden babasının sesi duyuldu: «Daha derinleri tara!»

Ağ tekrar gerildi ve derine doğru çekilmeye başladı. Ve akıntı tekrar onun ayaklarını yerden kesti; Gregor, bir yandan ağzına dolan suyu tükürerek yüzmeye başladı.

«Aksinya, bir şeyin yok ya?»

«Şimdilik yok.»

«Yağmur hiç dinmeyecek mi?»

«Bu yağmur bereketli, başaklar dolgun olacak.»

«Yavaş konuş. Babam duyarsa bana köpürür.»

«Babandan korkuyorsun, demek?»

Bir an sessizlik içinde ağı çektiler.

«Grişa, sanırım kıyıya yakın bir ağaç var suyun içinde! Ağı onun çevresine dolamalıyız.»

Müthiş bir şamar Gregor'u Aksinya'dan uzağa fırlattı.

Kıyıya yakın bir yerden, «Ah-ah,» diye feryad eden Aksinya'nın sesi duyuldu. Gregor dehşet içinde, sesin geldiği tarafa yüzmeye başladı.

«Aksinya!»

Rüzgârın uğultusuyla, suların kükreyişi.

Korkudan daha beter üşümeğe başlayan Gregor tekrar, «Aksinya!» diye bağırdı.

Uzaklardan, babasının sesini duydu:

«Hey, Gregor.»

Deli gibi çabaladı. Ayaklarına bir şeyin dolandığını hissetti, eline aldı; ağdı.

Aksinya'nın korku dolu sesiyle, «Grişa, neredesin?» diye seslendiğini duydu.

Gregor elleri ve dizlerinin üzerinde emekleyerek kıyıya çıkarken, «Neden selenmeme cevap vermedin?» diye gürledi.

Dizlerinin üzerine çökerek, dolaşan ağı çözdüler. Bulutların arasından ayın bir parçası göründü. Ta ötelerde, otlağın oradan, zayıf gök gürültüleri geliyordu. Toprak ıslak ıslak parlıyordu. Yağmurun temizlediği havada bulanıklık kalmamıştı.

Gregor bir yandan ağı çözerken, bir yandan da Aksinya'ya baktı. Yüzü kireç gibi, bembeyaz olmuştu, ama kırmızı, hafifçe yukarı kıvrık dudakları gülümsüyordu.

«Kıyının setine çalındığın zaman az daha aklımı kaçıracaktım. Ödüm patladı. Seni boğuldun sanmıştım.»

Elleri birbirininkine değdi. Aksinya kendi elini gömleğinin içine çekmeye çalıştı.

Şikâyetçi bir sesle, «Senin kolun ne sıcak,» dedi Aksinya, «halbuki ben donuyorum!»

«Bak namussuza nereden kaçmış,» diye ağın ortasındaki iki metrelik bir deliği gösteriyordu Gregor.

Kıyıdan koşarak birisi geliyordu. Gregor gelenin Dunya olduğunu tahmin etti. Seslendi kız kardeşine:

«Ağ için sicim getirdin mi?»

«Evet. Burada ne oturuyorsunuz? Babam hemen gelmeniz için beni yolladı. Bir çuval dolusu çiğa yakaladık.» Kızın sesinde saklamaya lüzum görmediği bir zafer edası vardı.

Aksinya dişleri çarpa çarpa, ağdaki deliği dikti. Sonra ısınmak için buluşma yerine yarışarak gittiler.

Panteley sudan şişmiş, bereli parmaklarıyla sigara sarıyordu; keyfinden oynayacak haldeydi. Böbürlene-

rek, «İlk seferinde sekiz balık; ama ikincisinde...» dedi, sustu ve ayağıyla çuvalı işaret etti. Aksinya çuvalın içine bir göz attı: çuvaldan çırpınan balıkların çıkardığı şıpırtılar duyuluyordu.

«Neredeydiniz?»

«Bir kedibalığı ağımızı parçaladı.»

«Ağı onardınız mı?»

«Eh işte, elden geldiği kadar.»

«Pekâlâ, şimdi bir kere daha diz boyu suya girip tarayacağız, sonra doğru eve. Haydi girsene suya Grişa; ne bekliyorsun?»

Gregor uyuşmuş bacaklarıyla sendeleyerek yürüdü. Aksinya öyle titriyordu ki, Gregor ağın sarsıldığını hissetti.

«Bırak şu titremeyi!»

«Keşke bırakabilsem, ama titremekten soluk alamıyorum.»

«Dinle! Balığın canı cehenneme, hadi çıkalım sudan!»

O sırada kocaman bir sazan ağın üzerinden hopladı. Gregor ağı hemen daha dar bir çember halinde toparladı. Aksinya kendi tuttuğu ucu kıyıya doğru çekti yedeğinde. Sular kıyıya çarpıp, geri çekiliyordu. Ağın içindeki balık boylu boyunca uzanmış, titreyip duruyordu.

«Çayırdan mı dönüyoruz?»

«Ormandan daha kısadır.»

«Hey, geliyor musunuz?»

«Siz gidin. Biz size yetişiriz. Ağı temizliyoruz.»

Aksinya kaşlarını çatarak, eteğini topladı, balık çuvalını sırtına vurdu ve adeta koşaradım yola düzüldü. Gregor ağı almıştı. İki yüz metre kadar gitmiş, gitmemişlerdi ki Aksinya inlemeye başladı:

«Daha fazla gidemeyeceğim. Bacaklarım uyuştu.»

«Bana bak, şurada geçen yıldan kalma bir tınaz var. Orada biraz ısınsana.»

«İyi. Başka türlü eve varamam zaten.»

Gregor ot yığınının tepesini altüst etti ve içine bir çukur açtı. Uzun zamandır yatan otlar sıcak ve ekşi ekşi kokuyordu.

«İçeriye gir. Burası fırın gibi.»

Aksinya üstteki otları aşağı atıp gırtlağına kadar otun içine girdi. Gregor soğuktan tireyerek onun yanına uzandı. Aksinya'nın saçlarından iç gıcıklayıcı, yumuşak bir koku yükseliyordu. Başını geriye atmış, yarı açık ağzından soluğunu alıp veriyordu.

«Saçların banotu gibi kokuyor. Bu çiçeği bilir misin?» diye fısıldadı Gregor ona doğru eğilerek. Kadın sesini çıkarmadı. Buğulu bakışları uzaklara çevrilmiş, batmakta olan hilale dikilmişti.

Gregor elini cebinden çıkarıp Aksinya'nın başını aniden kendisine doğru çekti. Kadın onu şiddetle itip kendini kurtardı ve otların içinden çıktı.

«Bırak beni!»

«Yavaş ol!»

«Bırak, yoksa bağırırım!»

«Dur, Aksinya!»

«Panteley amca!»

Panteley'in çok yakınlardan, akdiken çalılıklarının ardından sesi duyuldu:

«Kayıp mı oldunuz?»

Gregor dişlerini kenetleyerek ot yığınının üstünden yere atladı.

İhtiyar yaklaşırken, «Ne bağırıyorsunuz, kayıp mı oldunuz?» diye sordu.

Elbiselerinden buhar çıkan Aksinya, ot yığınının yanında durmuş başörtüsünü düzeltiyordu.

«Kaybolmadık, ama neredeyse donuyordum.»

«Bak, kadın, işte bir ot yığını, gir içine ısın,» dedi ihtiyar. Aksinya çuvalı almak için eğilirken gülümsedi.

V

Setrakov'daki eğitim kampı altmış verstlik (1) bir mesafedeydi. Piyotr Melehov'la Stepan Astakov aynı arabada yolculuk ediyorlardı. Aynı arabada onların köyünden üç kişi daha vardı: Kalmuklarınkine benzeyen, çiçekbozuğu yüzlü, Bodovskov adlı genç bir Kazak, Ataman'ın (2) Cankurtaranlar Alayında ikinci sınıf bir ihtiyat askeri olan Kristonya Tokin ve topçu İvan Tomilin. Yemek yemek için verilen ilk moladan sonra, Kristonya'yla Astakov'un atları arabaya koşuldu, öbür atlar yedeğe alındı. İriyarı ve Ataman'ın Alayındaki bütün neferler gibi azıcık kafadan kontak olan Kristonya dizginleri eline aldı. Bir tekerlek gibi kavisli koca sırtıyla içerinin ışığını tamamiyle kapatarak ön tarafta oturmuş, kalın, gümbür gümbür öten bas sesiyle atları dehliyordu. Stepan, Piyotr ve Tomilin arabanın üstünü kapatan, gergin branda örtünün altına uzanmış, sigaralarını tüttürüyorlardı. Bodovskov arabanın ardından yaya geliyordu. Onun çarpık Kalmuk bacaklarına tozlu yollar vız geliyordu.

Kristonya'nın arabası kolbaşıydı. Arkadan yedi, sekiz araba daha geliyordu; bu arabaların arkalarına

---

(1) Verst: Rusyada, 1,07 kilometrelik bir uzunluk ölçüsü.

(2) Çarlık Rusyasında Ataman'lar çeşitli kademelerde önderlik etmek üzere Kazaklar tarafından seçilirdi. Don Ordusunun başına, ordu atamanı denirdi; Kazak sancaklarının, sancak merkezi olan stanitsa'ların başına da, Stanitsa atamanı. Bir Kazak müfrezesi savaşa gittiği zaman kendi atamanını seçerdi; ona da, «Savaş atamanı» denirdi. Ataman kelimesi geniş anlamıyla, «Reis» demektir. Don Kazakları bağımsızlıklarını kaybettikten sonra, bütün Kazak kuvvetlerinin atamanı ünvanı, Çarın babadan oğula kalan bir ünvanı haline geldi ve bundan dolayı da bütün Kazak birlikleri tayin yoluyla gelen atamanların kumandası altına girdi.

da eyerli, eyersiz atlar bağlanmıştı. Yol, kahkahalar, bağırmalar, şarkılar, atların burunlarından çıkardıkları şiddetli soluk sesleri ve boş üzengilerin şıkırtılarından doğan bir gürültüye boğulmuştu.

Piyotr başını bir peksimet çuvalına dayamıştı. Kumral bıyıklarını burarak sessiz yatıyordu.

«Stepan!»

«Hah?»

«Haydi bize bir şarkı söyle.»

«Hava çok sıcak. Boğazım kurudu, kemik gibi oldu!»

«Buralarda içki bulamazsın. Onun için boş yere içki bekleme!»

«Hadi, söyle, bakalım. Sesin de bir şeye benzemez ya, neyse. Ama bak, şu senin Grişa'nın sesi sestir hani. Ses değil, gümüşten iplik.»

Stepan başını geriye attı, öksürdü ve alçak, akorlu bir sesle başladı:

Ah, nefis, pırıl pırıl bir güneş
Sabah erkenden doğdu gökte.

Tomilin yanağını bir kadın gibi avucunun içine alıp, iniltili, ince sesiyle nakaratı tekrarlamaya başladı. Piyotr, onun kendini zorlamaktan şakaklarında mavi mavi beliren damarlarını gülerek seyretti.

Seke seke çaya giden
Küçük kadın, gencecikti.

Başı Kristonya'dan tarafa sırtüstü uzanmış olan Stepan, dirseğinin üzerinde döndü:

«Haydi, Kristonya, sen de katıl!»

Ve delikanlı, onun niyetini anlayıp,
Doru kısrağına vurdu eyeri.

Stepan gülümseyen bakışlarını Piyotr'a çevirdi, o da çiğnemekte olduğu bıyığının ucunu ağzından çıkarıp, şarkıya katıldı. Kristonya, gür sakallı çenelerini

ardına kadar açarak branda örtüyü titreten bir sesle kükredi:

Küçük kadını yakalamak için
Doru kısrağına vurdu eyeri.

Kristonya çıplak ayağını altına aldı ve Stepan'ın tekrar başlamasını bekledi. Stepan, gölgede kalan yüzü ter içinde, gözlerini kapatarak ve sesini kâh bir fısıltı kadar alçaltıp, kâh madenî bir tınlama halinde yükselterek ağır ağır şarkısına devam etti.

Küçük kadın, küçük kadın, ne olur
Bırak kısrağımı çaya indireyim.

Ve tekrar ötekilerin sesi Kristonya'nın dik dik çıkan sesi içinde boğuldu. Şarkıya öteki arabalardan da katıldılar. Arabaların tekerlekleri demir kenarlara çarparak ötüyor, atlar tozdan tıksırıyor ve şarkı derinden derine, güçlü bir sesle yayılıyordu. Beyaz kanatlı bir yağmurkuşu bozkırın üzerinden uçarak geçti. Kuş, zümrüt rengi gözünü aşağıdaki beyaz örtülü arabalar kafilesine, yoldan toz bulutları kaldıran atlara, yolun kenarından yürüyen, beyaz gömlekleri tozlanmış adamlara çevirerek, bağıra bağıra bir çukura doğru uçtu. Ve çukurun içine konup, siyah göğsünü, oralarda dolaşan hayvanlar tarafından basılmış nemli otlara dayayan yağmurkuşu, o sırada yolun üstünde cereyan eden bir sahneyi kaçırdı. Arabalar yine eskisi gibi ilerliyor, terli atlar yine tozlu yolda isteksiz isteksiz, adetayla yürüyordu, ama şimdi gömlekleri tozdan bozlaşmış Kazaklar arabalarından inip kolbaşına doğru koşuyorlar ve kolbaşının arabasının çevresini sarıp, kahkahadan kırılıyorlardı.

Stepan arabanın içinde ayağa kalkmış, bir eliyle brandayı yakalamış, öteki eliyle iki misli hızlı bir tempo tutarak öğrenmesi kolay bir şarkı söylüyordu:

Ah, sakın yanımda oturma,
Halk bana âşık oldun zanneder,
Âşık oldun zanneder

Ve bana gelirken sen,
Âşık oldun zanneder
Ve bana gelirken sen
Ama ben ötekilere hiç benzemem.

Terbiye görmemiş düzinelerle erkek sesi koro halinde öyle bir kükredi ki, yol kenarında birikmiş tozlar düzlendi:

Ama ben ötekilere hiç benzemem...
Ben ötekilere hiç benzemem.
Ben haydut doğdum,
Hayduttur soyum -
Ötekilere benzemem,
Ve bir prens oğluna vurulmuşum...

Fedot Bodovskov bir ıslık öttürdü; atlar kayışlara asıldı; Piyotr arabadan dışarı sarkıp, gülerek kalpağını salladı. Stepan, yüzünde güneş gibi bir gülümsemeyle arsız arsız omuzlarını oynattı; yol boyunca toz bulutları kalktı. Kristonya uzun gömleğinin kemerini çözüp, yüzü ter içinde arabadan aşağı atladı ve pervane gibi dönüp, kaşlarını çatarak, homurdanarak, kocaman çıplak ayaklarının izlerini ipek kadar yumuşak, kurşunî tozlar üzerinde bıraka bıraka bir kazaska oynadı.

VI

Geceyi geçirmek için, doruğu kumluk bir tepenin eteğinde durdular. Batıda bulutlar toplanıyordu. Bulutların siyah kanatlarından yağmur damlıyordu. Ufak bir su birikintisinde atlara su verildi. Hendeğin üstünde kederli söğütler, rüzgârın önünde başlarını eğiyordu. Bozulmuş su mercimekleriyle örtülü suyun üstünde, minicik dalgaların boyuna göre küçülen şimşek, çarpık çurpuk yansıdı. Rüzgâr sanki toprağın esmer avuçlarına sadaka dağıtır gibi, yağmur tanelerini esirgeyerek serpiştiriyordu.

Başlarına üç nöbetçi konulan, kösteğe vurulmuş atlar otlamaya bırakıldı. Ötekiler ateş yakıp, arabaların oklarına çömlekleri astılar.

Kristonya akdarı pişiriyordu. Çömleği kaşıkla karıştırırken, çevreye çökmüş olan Kazaklara bir hikâye anlatıyordu:

«Dağ nah işte bunun kadar yüksekti. Rahmetli babama dedim ki: 'Ataman bizi bırakmaz mı, izin almadan kazalım bu dağı?'»

Atların yanından dönen Stepan, «Ne saçmalıyor bu?» diye sordu. Ateşin yanıbaşına çömelip avucuna ufak bir kor parçası aldı ve sigarasını yakana kadar kor parçasını bir avucundan ötekine aktardı durdu bir süre.

«Huzur içinde yatsın, babamla beraber nasıl define aradığımızı anlatıyordum. Merkulov dağındaydı. Ha, sonra babam dedi ki: 'Gel Kristonya, şu Merkulov dağını kazalım.' O da definenin orada gömülü olduğunu babasından duymuş. Ya, babam Tanrıya da adak adadı: 'Sen bana hazineyi buldur, ben de sana güzel bir kilise dikeyim. Böylece anlaşıp, yola çıktık. Devlet arazisi olduğu için bize yalnız ataman mani olabilirdi. Akşamüstü geç vakit vardık. Gecenin bastırmasını bekleyip, küreklerle tırmandık dağa. Ta doruktan aşağı doğru kazmaya başladık İki metre derinliğinde bir çukur kazdık; toprak kaya gibi sertti. Terden sırsıklam olmuştum ben. Babam habire dua mırıldanıyordu, ama inanın arkadaşlar benim karnım öyle bir gurulduyordu ki... Yazın ne yeriz bilirsiniz; ekşi sütle, kvas. (1) Babam: 'Pöff.' dedi. 'Kristonya sen putperestin birisin. Ben burada dua ediyorum, sen midendeki yemeği tutamıyorsun. Bu kokuya dayanamıyorum. Defol hadi, in dağdan aşağı, yoksa kürekle kafanı ikiye bölerim senin.

(1) Kvaş : Rus köylüleri tarafından arpa üzerine kaynar su döküp, fermantasyona bırakılarak yapılan bir çeşit şıra. (ç.n.)

Çıkardığın kokudan hazine, toprağın ta dibine kaçacak...' Bunun üzerine ben de karnının ağrısından ölecek halde, toprağın üzerine uzandın, babam da —çok güçlü bir adamdı— tek başına kazmaya devam etti. Ta bir kaya parçasına rastlayana kadar kazdı. Sonra beni çağırdı. Taşın altına bir küskü sokup, kaldırdım. İnanın arkadaşlar, mehtaplı bir geceydi o gece ve taşın altında bir parıltı ki deme gitsin...»

Piyotr, bıyıklarını burarken, gülümseyip, «İşte burası yalan, Kristonya,» diye sözünü kesti onun.

«Kim yalan söylüyor? Git, cehennemin dibine git e mi!» Kristonya şalvarını yukarı çekip, dinleyicilerine göz gezdirdi. «Yok, yalan söylemiyorum. Gerçeğin ta kendisi! Orada pırıl pırıl parlıyordu. Bir de baktım odun kömürü değilmiymiş. Kırk kilo kadar bir şey. Babam dedi ki: 'Gir içeri de Kristonya, yukarı çıkar kömürleri.' Ben de bu süprüntüyü kazıp, çıkardım. Gün ağarana kadar kazmaya devam ettim. Sabahleyin de çıkagelmez mi!»

«Kim?» diye sordu Tomilin.

«Hıh, Ataman tabii, kim olacak? Meğer atıyla oradan geçiyormuş. 'Kimden izin aldınız?' Bilmem, daha bir sürü ahret sualleri. Bizi yakaladığı gibi stanitsa'ya posta etti. Evvelki yıl Kamenskaya'da mahkemeye çıktık, ama başına gelecekleri kestiren babam, daha önce bir yolunu bulup öldü. Yaşayanlar arasında olmadığını bildiren bir mektup göndermiş.»

Kristonya, kaynayan akdarı çömleğini indirdi, kaşıkları getirmek için arabaya gitti.

Geri döndüğünde, Stepan sordu:

«Ey, baban ne yaptı? Kilise dikmeye söz vermişti; dikti mi bari?»

«Sen aptalsın be, Stepan. Mangal kömürü için ne diksin?»

«Madem bir kere söz vermiş, sözünü tutmalıydı.»

«Mangal kömürü için bir şey dememişti, hazineye gelince...» Kopan kaba kahkahalardan ateşin alevleri

titreşti. Kristonya başını çömleğin üzerinden kaldırdı ve neden güldüklerini anlamaksızın, kendi gümbürtülü kahkahasıyla ötekilerin hepsinin sesini bastırdı.

VII

Stepan Astakov'la evlendiğinde on yedi yaşındaydı Aksinya. Don'un öbür yakasındaki kumsallardan, Dubrovka köyünden gelmişti.

Evlenmeden bir yıl kadar önce, köyden yedi sekiz verst ötede, bozkırda çift sürüyordu Aksinya. Gecele-yin, ellilik bir adam olan babası onun ellerini bağlayıp ırzına geçti.

«Eğer ağzından bir kelime kaçırırsan öldürürüm seni, ama sesini çıkarmazsan sana bir tane pelüş ceket, sonra kaloşları olan getrler alırım. Yoksa öldürürüm, unutma...» diye gözdağı verdi.

Aksinya, paramparça fistanıyla geceleyin köye kaçtı. Kendini annesinin ayaklarına atıp hıçkıra hıçkıra bütün hikâyeyi anlattı. Annesiyle ağabeyi atları arabayı koşup, Aksinya'yı da arabaya bindirdiler ve doğru babasının yanına sürdüler. Sekiz verstlik mesafede atları koştura koştura çatlatacaktı neredeyse ağabeyi. İhtiyarı sahra kampının yakınlarında buldular. Adam paltosunun üzerine uzanmış, yanında boş bir votka şişesi, sarhoş uykusuna dalmıştı. Ağabeyi, Aksinya'nın gözlerinin önünde, at koşumlarının bağlandığı ağacı kancalarından çıkarıp, arabadan ayırdı ve bir tekmede babasını ayağa kaldırdı. Kısa kısa bir iki soru sorduktan sonr uçları demirli ağacı adamın iki kaşı arasına patlattı. Aksinya'nın anasıyla ağabeyi adamı bir buçuk saat hiç durmadan dövdüler. Yaşlanmakta olan ve kocasına daima bağlılıkla karılık etmiş anası, çılgınlar gibi, baygın kocasının saçlarını yoldu, ağabeyi ise tekmeledi. Aksinya arabanın altına girip, başını gizlemiş, sesini çıkarmadan yattığı yerde tiril tiril titriyor-

du. Babasını şafak sökmeden önce eve götürdüler. Adam yattığı yerde acınacak şekilde inliyor, gözlerini odada dolaştırarak, saklanmış olan Aksinya'yı arıyordu. Yırtılmış kulağından yastığa kan ve irin akıyordu. Akşama doğru öldü. Komşulara onun arabadan düştüğünü söylediler.

Bir yıl geçmeden renkli bir şekilde süslenmiş bir yaylı arabasında görücüler Aksinya'yı istemeye geldiler. Ensesi usturayla tıraş edilmiş, uzun boylu, biçimli vücutlu Stepan müstakbel eşine evlenme teklif etti ve düğünün sonbaharda yapılması kararlaştırıldı.

Aksinya, Astakov'ların ailesine, evin genç hanımı olarak katıldığı gün hava çok soğuktu, buz tutmuş yollar ışıl ışıl parlıyordu. Eğlentilerin ertesi günü sabahı, bir kadın hastalığı yüzünden iki büklüm olmuş, uzun boylu kaynanası Aksinya'yı kaldırıp doğru mutfağa götürdü ve laf olsun diye şunun bunun yerini değiştirirken bir yandan da şöyle dedi:

«Bak, sevgili kızım, seni sevişesin, ya da yatakta yatasın diye almadık. Hadi git inekleri sağ, sonra da yemek hazırla. Ben hem yaşlı hem de hastayım. Ev işlerini senin üzerine alman lazım, sana düşer bu.»

Aynı gün Stepan genç karısını samanlığa çekip, isteye dileye, kıyasıya dövdü. Karnına, memelerine, sırtına vurdu, ama vururken de başkalarının görebileceği bir iz bırakmamaya baktı. Ondan sonra da karısını ihmal etti, kocaları başka yerde olan uçarı kadınlarla vakit geçirdi ve her gece, Aksinya'yı ya samanlığa, ya da yatak odasına kilitleyerek dışarı gitti.

On sekiz ay, ta çocukları olana kadar, uğradığı şerefsizliği unutamadı, affedemedi Stepan. Ondan sonra biraz yatıştı, ama okşamalarını karısından esirgiyor, gecelerini nadiren evinde geçiriyordu yine de.

Koca sığır sürüsüyle birlikte, büyük çiftliğin bütün ağır işleri Aksinya'nın sırtına yüklenmişti. Stepan isteksiz çalışıyor, ya ahbaplarıyla sigara içmeye, ya kâğıt oynamaya, yahut da son haberleri öğrenmeye gi-

diyor ve bütün işleri Aksinya görmek zorunda kalıyordu. Kaynanasının pek faydası dokunmuyordu. Etrafta şöyle biraz boy gösterdikten sonra hemen yatağa düşer, dudakları gerilmiş, gözlerini ıstırapla tavana dikmiş bir vaziyette bir bohça gibi uzanır yatardı. Böyle zamanlarda kadının iri, çirkin benlerle dolu yüzü terden sırsıklam kesilir ve yanaklarından aşağı gözyaşları süzülürdü. İşini bir yana bırakan Aksinya da bir köşeye saklanıp, korku ve acımayla kaynanasının yüzünü seyrederdi.

Çocukları doğmadan kısa bir zaman önce yaşlı kadın öldü. Sabahleyin Aksinya'nın ağır işleri yine başladı, öğleye doğru da, daha çocuk dünyaya gelmeden büyükanne ahırın kapısında düşüp, öldü. Ebe, sarhoş Stepan yatak odasına girip de, ayakları altına kıvrılmış vaziyete yatan ihtiyar kadını görmesin diye, onu uyardı. Çocuk doğduktan sonra Aksinya kendisini tamamiyle kocasına verdi, ama içinde ona kadınca bir acıma ve güçlü bir alışkanlıktan başka hiçbir duygu kalmamıştı. Bir yıl içinde çocuk da öldü. Eski hayat geri geldi. Gregor Melehov Aksinya'nın yolunu kestiği zaman da işte, kadın dehşet içinde, bu zayıf, esmer delikanlının kendisini çektiğini farketti. Delikanlı ona ısrarlı bir şekilde ve aşk bekleyerek asılıyordu ve Aksinya'yı da en çok korkutan Gregor'un bu ısrarıydı. Onun Stepan'dan korkmadığını anlıyor, kocasının onu durduramayacağını hissediyor ve bilinçli olarak istemediği, içinden gelen duyguya bütün gücüyle karşı koymaya çalıştığı halde, Pazar günleri, hatta hafta ortasında kendisini her zamankinden daha dikkatle süslediğini farkediyordu. Vicdanını rahatlatmak için kendi kendisine mazeretler bularak, Gregor'un yolu üstüne daha sık çıkma çareleri arıyordu. Gregor'un siyah gözleriyle kendinden geçercesine ve okşar gibi onu seyretmesi, kadına bir mutluluk veriyordu. Bir sabah kalkıp, inek sağmaya gittiğinde gülümsedi ve neden olduğunu bilmeksizin, «Bugün mutlu bir gün. Ama niye...? Ah, Gre-

gor... Grişa,» diye kendi kendine düşündü. İçini dolduran bu yeni duygu onu korkuttu ve Aksinya, düşünceleri içinde yolunu, tıpkı mart ayında Don'un çözülmeye yüz tutan buzları üzerinde yürüyormuşcasına, yoklaya yoklaya buldu.

Stepan'ı kampa uğurladıktan sonra, Gregor'u elden geldiği kadar az görmeye karar verdi. Balıktan sonra ise, kararı daha da kuvvetlendi.

VIII

Paskalya'dan aşağı yukarı iki gün önce köy merasının dağıtımı yapıldı. Panteley pay dağıtımında bulundu. Akşam yemeği vakti eve döndü, çizmelerini ayaklarıyla topuktan iterek çıkarıp attı bir homurtuyla ve yorgun ayaklarını gürültülü bir şekilde uzatırken haberi verdi:

«Kızıl Kıyı boyundaki kısım bize kaldı. O kadar iyi değildir oranın otu. Yukarı kısım ormana kadar gidiyor, yer yer çalılar, fundalar kaplamış. Bazı yerlerde de ayrıkotu çıkıyor.»

«Ne zaman biçeceğiz?» diye sordu, Gregor.

«Bayramdan sonra.»

Kocakarı kaşlarını çatarak, «Darya'yı da götürecek misin?» diye sordu. Panteley Prokofyeviç elinin tersiyle onu kenara itti.

«Rahat bırak beni! Eğer lazım olursa alırız. Yemeği hazırla sen. Orada durmuş bön bön ne bakıyorsun?»

Yaşlı kadın fırının kapağını takırtıyla açtı ve içinden, ısınmış lahana çorbasını çıkardı. Panteley uzun süre sofrada kaldı, günün olaylarından, toplantıda bütün Kazakları dolandıran numaracı atamandan söz etti.

Darya, «Numaralarına geçen yıl başlamıştı, daha,» dedi. «Arsalar paylaştırılırken Malaşka'yı nasıl da dolandırmaya çalışıyordu.»

Panteley, «Öteden beri böyle orostopolun biridir o,» diye mırıldandı.

Dunya çekingen bir tavırla, «Peki tırmığa, istife kim gidecek baba?» diye sordu.

«Sen neciliksin?»

«Ben tek başıma bütün işi göremem ki.»

«Aksinya Astakova'yı çağırırız. Stepan da bizden onun otlarını biçmemizi istemişti.»

Ertesi sabah Mitka Korşunov, ayakları sekili aygırının üstünde Melehov'ların avlusuna girdi. İnceden bir yağmur çiseliyordu. Köyün üstünü kalın bir sis kaplamıştı. Mitka eyerin üzerinden eğilip, çitin kapısını açtı ve atını içeri sürdü. Kocakarı onu merdivenlerde karşıladı.

«Ne istiyorsun haylaz çocuk?» diye, hoşnutsuzluğunu sesinden belli ederek sordu, zira yaramaz, kavgacı Mitka'yı hiç sevmezdi.

«Nene gerek senin, İlyiniçna?» dedi şaşıran Mitka. Atını parmaklığa bağlarken, «Grişa'yı arıyorum. Nerede?» diye ilave etti.

«Sundurmanın altında uyuyor. Peki sana inme mi indi? Ayaklarını kullanmayı unuttun mu da ata biniyorsun?»

«Her şeye de burnunu sokarsın be kocakarı,» diye öfkeyle cevap verdi Mitka. Elinde tuttuğu güzel bir kamçıyı, parlak derili çizmelerinin baldırlarına vura vura Gregor'a bakmaya gitti ve onu bir arabanın içinde uyur buldu. Mitka sol gözünü kısarak kamçısını indirdi Gregor'a.

«Kalk, mujik!»

Mitka'nın o anda aklına gelen aşağılayıcı kelime, «Mujik» idi. Gregor, sanki altında yay varmışcasına fırladı, kalktı.

«Ne istiyorsun?»

«Yatakta çok kaldın.»

«Mitka, zevzeklenmeyi bırak da kızdırma beni şimdi.»

«Hadi kalk, seninle konuşmam lazım.»

«Ey?»

Mitka arabanın kenarına oturdu ve eline aldığı bir çomakla, çizmelerinin kenarındaki kurumuş çamurları kazırken konuştu:

«Hakarete uğradım, Grişa.»

«Yani?»

«İşte, ana...» Mitka ağır bir küfür savurdu. «Bir teğmen, tabii canı gösteriş yapmak istiyor.» Mitka'nın bacakları titriyordu; ağzını açmadan, kelimeleri, dudaklarının arasından tükürür gibi çıkarıyordu öfkesinden. Gregor ayağa kalktı.

«Ne teğmeni?»

Mitka onu kolundan yakalayıp, daha alçak bir sesle konuştu:

«Hemen atını kapat ve doğru otlağa gel. Gösteririm ona ben! Ona dedim ki: 'Gelin bakalım, Asaletlim, gelin de görelim'. O da, 'Bütün dostlarını, arkadaşlarını da topla, öyle gel. Topunuzu geçerim, benim kısrağın anası, St. Petersburg'da subaylar arası konkurhipiklerinde ödül kazanmıştır,' dedi. Onun kısrağı da kısrağının anası da vız gelir bana? Canları cehenneme! Aygırımı geçirtmem onlara!»

Gregor çarçabuk giyindi. Mitka öfkesinden boğulacak halde, Gregor'un iki ayağını bir pabuça sokturuyordu.

«Tüccar Mokov'u ziyarete gelmiş. Dur bakayım, adı neydi? Listnitski, galiba. İriyarı, ciddî yüzlü bir adam, gözlük de takıyor. Eh, taksın bakalım! Gözlüğünün ona faydası dokunmaz; yakalatmam aygırımı ona!»

Gregor bir kahakaha attı ve ihtiyar kısrağı kapatıp babasına görünmemeye çalışarak, harman yerinin çit kapısından geçip bozkıra çıktı. Dağın eteğindeki otlağa vardılar. Yaprakları dökülmüş bir kavağın dibinde atlılar onları beklemekteydi: subay Listnitski bacakları kalem gibi, yakışıklı bir kısrağa, yedi köy delikanlısı da eyersiz atlara binmişti.

Subay burnundan sıkma gözlüğünü ayarlayarak, Mitka'ya döndü ve aygırın güçlü göğüs adalelerine hayranlıkla bakarken, «Nereden çıkacağız?» diye sordu.

«Kavak ağacından Çar Gölü'ne.»

Listnitski miyop gözlerini kısarak, «Çar Gölü nerede?» diye sordu.

«İşte, Asaletlim, ormanın kıyısında.»

Atları hizaya getirdiler. Subay kamçısını yukarı kaldırdı.

«Üç dediğim zaman. Tamam mı? Bir... iki.. üç!»

İlk fırlayan Listnitski oldu; eyerin ön kaşına iyice girmiş, derin oturmuş, bir eliyle kasketini tutuyordu. Bir an hepsini geride bıraktı. Yüzü hırstan ve heyecandan sapsarı kesilmiş olan Mitka üzengilerinin üzerinde kalkmıştı. —Gregor'a öyle geldi ki, Mitka kamçısını aygırının sağrısına indirmekte çok ağır davranıyordu.

Çar Gölü üç verst kadar uzaktaydı. Mitka'nın ok gibi uzamış olan aygırı, yolun yarısında Listnitski'nin kısrağına yetişti. Daha yarışın başında çok gerilerde kalan Gregor, birbiriyle mücadele eden yarışçılar zincirini gözleriyle takip ederek atını tırısa kaldırmış sürüyordu.

Çar Gölü'ne çok yakın, bahar sellerinin düzlediği ufak bir kumlu tepecik vardı. Tepeciğin deve hörgücünü andıran sırtını kumda yetişen bitkiler kaplamıştı. Gregor, subayla Mitka'nın, ardlarında ötekiler olduğu halde tepeyi dörtnala tırmanıp, sırtın arkasında kaybolduklarını gördü. Gölcüğe vardığında, atlılar yere inmiş bir grup halinde Listnitski'nin çevresini sarmışlardı bile. Mitka'nın keyfine diyecek yoktu; her hareketiyle zaferini belli ediyordu. Tahminlerinin aksine, subay hiç de öyle üzülmüşe benzemiyordu. Sırtını bir ağaca dayamıştı: sigarasını içerken, köpük içindeki hayvanını göstererek:

«Bununla yüz elli verstlik yoldan daha yeni geldim,» dedi. «Nahiyeden daha dün döndüm. Eğer hay-

vanım dinlenmiş olsaydı, bana asla yetişemezdiniz, Korşunov.»

Mitka azametle, «Belki,» dedi.

Yarışı en arkadan bitirenlerden, çilli suratlı bir delikanlı, gıpta ile, «Onun aygırı gibisi yoktur bölgede,» dedi.

Mitka, «İyi attır o,» diyerek heyecandan titreyen eliyle, aygırının boynuna pat pat vurarak onu okşadı. Gregor'a bakıp aptal aptal sırıttı.

Gregor'la Mitka ötekileri bırakıp, köyün kenarından dolaşarak eve döndüler. Teğmen onlardan soğuk tarzda ayrılmış, iki parmağını kasketinin güneşliğine götürerek selamlamış ve dönüp, gitmişti.

Eve yaklaştıkları bir sırada Gregor, Aksinya'nın kendilerine doğru geldiğini gördü. Yürürken, elindeki ince bir dalın kabuğunu soyuyordu. Gregor'u görünce başını önüne eğdi.

Mitka, «Ne kızarıyorsun, açıkta bir şey mi gördün?» diye bağırıp, göz kırptı. Dosdoğru önüne bakan Gregor, tam Aksinya'nın yanından geçerken, eşkin yürüyen kısrağını aniden kamçıladı. Ard ayakları üzerinde hızla yaylanan hayvan Aksinya'nın üzerine çamur sıçrattı.

«Ah, gidi çılgın iblis!»

Gregor heyecanlanan hayvanını olduğu yerde çarkettirip kadının üzerine sürerken, «Merhaba yok mu?» diye sordu.

«Değmez sana merhaba demeye!»

«Üstüne çamur sıçrattım diye mi. O kadar kibirli olma.»

Aksinya atın burnunun dibinde ellerini kollarını sallayarak, «Bırak geçeyim!» diye bağırdı. «Atına çiğnetecek misin beni?»

«At değil o, kısrak.»

«Bana ne; bırak geçeyim.»

«Neden kızıyorsun, Aksinya? Geçen gün, otlakta olanlardan ötürü değil, herhalde?»

Gregor gözlerini Aksinya'nın gözlerinin içine dikmişti. Kadın bir şeyler söylemek istedi, ama siyah gözlerinin kenarında minicik bir damla yaş belirdi, dudakları açınacak şekilde titremeye başladı. Güçlükle yutkunarak fısıldadı:

«Çekil başımdan, Gregor... Kızmadım... Ben...» Ve gitti.

Hayretler içinde kalan Gregor, Mitka'ya bahçe kapısında yetişti:

«Akşama çıkıyor musun?» diye sordu Mitka.

«Hayır.»

«Neden, ne var? Yoksa Aksinya geceyi onunla geçirmen için seni davet mi etti?»

Gregor avucuyla alnını ovaladı ve hiç cevap vermedi.

IX

Paskalya'dan köy evlerinde kalan iz, yerlere saçılmış kuru kekik yaprakları, ayaklar altında ezilen kuru yaprakların tozları ve kapılara, merdivenlere takılan, yeşil rengi solmuş dişbudak, meşe dallarıydı.

Paskalya'dan hemen sonra otları biçme ve kurutma işi başladı. Sabahın erken saatlerinde bütün otlak, kadınların bayramlık eteklikleri, pırıl pırıl, işlemeli önlükleri ve renkli başörtüleriyle çiçek açmış gibi donandı. Bütün köy halkı, ot biçmeye gitti. Tırpancılarla, tırmıkçılar bayram günü gibi süslenmişlerdi. Ta eskiden beri bu böyle gelmiş, böyle gidiyordu. Don'dan, uzaktaki akçaağaç korularına kadar uzanan, harabeye dönmüş otlak kıvıl kıvıl kaynıyordu.

Melehov'lar işe koyulmakta geç kaldılar. Köyün hemen hemen yarısı otlağa döküldükten sonra harekete geçti onlar.

Terlemiş tırmıkçılarla, tırpancılar, «Çok geç kal-

kıyorsun yataktan, Panteley Prokofyeviç,» diye selamladılar onu.

İhtiyar gülerek, «Benim kabahatim değil... kadınların yüzünden yine!» diye cevap verdi ve ham deriden kamçısıyla öküzleri hayladı.

Hasır şapka giymiş uzun boylu bir Kazak, yolun kenarında tırpanını bilerken, başını iki yana sallayarak, «Günaydın, komşu,» dedi. «Biraz gecikmedin mi?»

«Otlar kurumuş mudur, dersin?»

«Eğer kımıldamazsan, biraz sonra kuruyacak.»

Arabanın arka tarafında Aksinya oturuyordu; yüzünü güneşten korumak için tamamiyle örtmüştü. Göz yeri olarak bıraktığı daracık aralıktan, tam karşısında oturan Gregor'a hiç kımıldamaksızın, yiyecek gibi bakıyordu. Onun gibi yüzünü sarıp sarmalamış ve yabanlık entarisini giymiş olan Darya, bacakları arabanın kenarındaki oturak tahtaları arasından birbirine çarparak sallanırken, kucağında uyuklayan çocuğuna uzun mavi damarları görülen memesini emziriyordu. Arabanın tam ortasına oturmuş olan Dunya, mutluluktan parlayan gözlerini otlakta ve yol boyunca yürüyen insanlarda gezdirerek, hiç sesini çıkarmadan düşünüyordu. Burnunun üstündeki bir iki kırışıkla, güneşten yanmış o şen yüzü sanki, «Kendimi neşeli ve mutlu hissediyorum, çünkü mavi, bulutsuz göğü ile bugün mutlu bir gün; çünkü benim ruhumu da aynı bulutsuz, mavi sükûnet dolduruyor. Mutluyum, istediğim her şeye sahibim,» diyor gibiydi.

Panteley, pamuklu gömleğinin sıvalı kollarını indirerek, kasketinin güneşliği altından akan terlerini sildi. Kamburumsu sırtına gepgergin yapışmış gömleği yer yer terden ıslanıp koyulaşmıştı. Güneş tepedeki kurşunî incecik bir bulutu delerek, buğulu, kırılmış ışınlarını otlağın, köyün ve Don üzerindeki uzak, gümüşî tepelerin üstüne bir yelpaze gibi indiriyordu.

Boğucu bir hava vardı. Minik bulutlar uyuşuk uyuşuk sürükleniyor, yol boyunca salına salına ilerle-

yen Panteley'in öküzlerini bile geçemiyorlardı. İhtiyara gelince o, kırbacını kaldırmış, hayvanların kemikli sırtlarına vurayım mı, vurmamayım mı gibilerden tereddütle sallıyordu. Anlaşılan bunu öküzler de farketmiş olacak ki, adımlarını hızlandırmaksızın, kuyruklarını sallaya sallaya, yarık tırnaklı ayaklarını ağır ağır atıyorlardı. Tozlu altun ve kavuniçi rengi bir atsineği çevrelerinde dolanıp duruyordu. Harman yerlerinin bitişiğinde biçilen kısımları soluk yeşil lekeler halinde görünüyordu otlağın; henüz biçilmeyen yerlerde ise, içinde siyah tonu bulunan yeşil ipek gibi otlar, rüzgârda dalgalanıyordu.

Panteley kırbaçıyla işaret ederek, «İşte bizim şerit,» dedi. Gregor yorgun öküzlerin koşumlarını çözdü. İhtiyar adam küpesi parıldaya parıldaya, şeridin ucuna koyduğu işarete bakmaya gitti.

Biraz sonra elini sallayarak, «Tırpanları getirin,» diye seslendi. Gregor otları eze eze, arkasında dalgalı bir iz bırakarak onun yanına gitti. Panteley ta uzaklardan görünen kilisenin kulesine doğru dönüp haç çıkardı. Kanca burnu cilalanmış gibi parlıyor, esmer yanaklarının kırışıklarının içine ter doluyordu. Kuzgunî sakalının arasından iki sıralı, pırıl pırıl bembeyaz, sık dişlerini göstererek gülümsedi ve kırışıklarla dolu boynunu sağa doğru eğerek tırpanı salladı otlara. Üç buçuk metrelik bir yarım daire içinde biçilen otlar ayaklarının dibine düştü.

Gregor, gözleri yarı kapalı, tırpanıyla otları yere yayarak babasını adım adım takibediyordu. Kadınların önlükleri, dağılıp parçalanmış bir gökkuşağı gibi gözlerinin önüne seriliydi, ama o yalnız bir tanesini, işlemeli kenarlı beyaz bir önlüğü arıyordu: Aksinya'ya baktı ve babasına adım uydurarak tekrar biçmeye devam etti.

Aksinya kafasından bir türlü çıkmıyordu Gregor'un. Gözlerini yarı kapayarak, hayalinden onu öptü ve dilinin ucuna nereden geldiğini bilmediği ateşli, güzel

sözler söyledi ona. Sonra bu düşünceleri bırakıp, tekrar düzgün bir şekilde, bir... iki... üç diye adım adım ilerlemeye devam etti: hafızası parçalar halinde beliren geçmişe kaydı. Islak tınazın altında oturuş... çayırın üzerinde pırıldayan mehtap... çalılardan süzülerek, arada sırada çamurlu su birikintisine düşen bir iki damla... bir... iki... üç... Yarabbi! Ne güzeldi!...

Arkasında bir gülüşme duydu. Geriye dönüp baktı: Darya arabanın altına uzanmış, Aksinya da eğilmiş ona bir şeyler anlatıyordu. Darya kollarını salladı, sonra ikisi birden tekrar gülüştüler. Dunya arabanın oku üstüne oturmuş, cırtlak sesiyle şarkı söylüyordu.

Gregor, «Şu çalılığa gideyim de, tırpanımı sonra bilerim,» diye düşündü. O anda tırpanın yumuşacık, dayanıksız bir şeyi biçtiğini hissetti. Yere eğildi. Minicik bir yabani ördek yavrusu, bağırarak otların arasına kaçtı. Yuvanın bulunduğu çukurun yanıbaşında, tırpanın ikiye biçtiği bir başka yavru yatıyordu. Öbür yavrular otların arasına dağılmışlardı. Ölü yavruyu avucuna aldı. Yumurtadan daha birkaç gün önce çıktığı belliydi; tüylerinde hâlâ canlı bir sıcaklık duyuluyordu.

Düz, yarı aralık gagasının ucunda pembemsi bir baloncuk vardı kandan; mini mini boncuk gözleri kısılmış, yaramaz çocuklar gibi bakıyordu. Küçücük bacakları hâlâ sıcaktı ve titriyordu. Gregor ani ve şiddetli bir acıma duygusuyla elinde yatan hareketsiz, minicik yumağa baktı.

«Ne buldun, Grişa?»

Biçilen otların meydana getirdiği yoldan hoplayıp zıplayarak Dunya geldi; saç örgüleri göğüslerini dövüyordu. Gregor kaşlarını çatarak yavru ördeği fırlattı ve tırpanını öfkeyle salladı.

Yemeği aceleyle yediler. Yedikleri de, domuz pastırması ve Kazakların hiç eksik etmedikleri, evden tulum içinde getirilen, ekşimikten başka bir şey değildi.

Yemekten sonra kadınlar otları tırmıklamaya başladılar. Kesilen otlar, ağır, bayıltıcı bir koku çıkararak solup, kuruyordu.

Yemekte, Panteley, «Eve gitmenin hiçbir anlamı yok,» dedi. «Öküzleri otlamaları için ormana salarız, yarın da çiy kalkar kalkmaz biçme işini bitiririz.»

O günkü işlerini bitirdiklerinde alacakaranlık olmuştu. Aksinya tırmıkla son demetleri de yaptı, sonra akdarı lapası pişirmek için arabanın yanına gitti. Bütün gün kindar bakışlarını Gregor'dan ayırmadan onunla eğlenmişti; sanki affedilmez bir kabahatin öcünü almıştı ondan. Kederli, hatta yüzü biraz solmuş vaziyette, Gregor öküzleri Don'a, suya indirdi. Babası bütün gün boyunca onu ve Aksinya'yı gözlemişti. Gregor'a yan gözle bakarak, «Yemeğini ye de öküzleri bekle,» dedi. «Otların arasına dalmasınlar, dikkat et! Benim gocuğumu al.»

Darya çocuğunu arabanın altına yatırıp, çalı çırpı toplamak için Dunya'yla birlikte ormana gitti.

Küçülmekte olan ay, otlağın üzerinde karanlık göğe, ulaşılmaz yüksekliklere tırmanmıştı. Alevlerin çevresinde dönen pervaneler, adeta bir tipiyi andırıyordu. Akşam yemeği, ateşin başında kaba saba bir örtünün üzerine yayıldı. Akdarı lapası çömleğin içinde kaynıyordu. Darya gömleğiyle bir kaşığı silerken Gregor'a seslendi:

«Hadi gel de yemeğini ye.»

Omuzlarına attığı, babasının gocuğuyla, Gregor karanlıktan çıktı ve ateşe yaklaştı.

Darya, «Keyfin neden kaçık öyle?» diye sordu, gülümseyerek.

Gregor, «Sırtım ağrıyor. Herhalde yağmur yağacak,» diye karşılık verdi.

Dunya, gülerek, «Öküzleri beklemek istemiyor,» dedi ve ağabeyinin yanına oturarak bir mevzu açmaya çalıştı. Ama nedense bir türlü emeline ulaşamadı. Panteley yemeğini yedi, iyi pişmemiş darıları dişlerinin

arasında ezdi. Aksinya gözlerini hiç kaldırmadan yiyordu; Darya'nın şakalarına laf ola gülümsüyordu. Yanaklarında sıkıntılı bir kırmızılık yanıyordu.

Yemekten ilk olarak Gregor kalktı ve öküzlerin yanına gitti.

Babası arkasından, «Dikkat et öküzler başkasının otlağına girmesin,» diye bağırdı; o sırada boğazına bir darı tanesi takıldı, uzun uzun, tıkanırcasına öksürdü. Gülmemek için çaba harcayan Dunya'nın yanakları şişiyordu.

Ateş yavaş yavaş körlendi. Gregor sinsice kampa yaklaştı ve on adım kadar ötede durdu. Babası arabanın içinde horul horul uyuyordu. Sönmemiş korlar, küllerin arasından altunî tavuskuşu gözleri gibi bakıyordu.

Kurşunî bir gölge; örtülere sarınmış birisi arabanın yanından ayrıldı ve ağır ağır Gregor'a doğru yaklaştı. İki, üç adım kadar ötede durdu. Aksinya! Gregor'un kalbi gümbür gümbür hızla çarpmaya başladı; gocuğunun kenarını arkaya iterek eğile eğile Aksinya'ya yaklaştı ve kadının kendini bırakmış,ateş gibi yanan vücudunu kendi vücuduna bastırdı. Aksinya'nın dizleri kesildi; dişleri birbirine çarparak titriyordu. Gregor birdenbire onu, tıpkı öldürdüğü koyunu sırtüstü yere yatıran bir kurt gibi, kolunun üzerine attı ve açık gocuğunun sürüklenen kenarları yüzünden tökezleye tökezleye, soluk soluğa oradan uzaklaştı.

«Ah, Grişa, Grişa! Baban...»

«Yavaş!»

Ekşi ekşi kokan koyun yününün içinde soluk almak için nefes nefese kalan ve duyduğu pişmanlıktan boğazı tıkanan Aksinya kendisini geri çekerek kurtuldu Gregor'dan. Bağırmaya yakın bir sesle, inleye inleye ağlamaya başladı:

«Bırak, artık ne önemi var? Nasıl olsa kendi isteğimle geleceğim.»

X

Bir kadının geç kalmış aşkı ne gök mavisi, ne de gelincik kırmızısıdır, yol kenarlarındaki banotları gibi azgındır.

Otların biçilmesi bittikten sonra Aksinya bambaşka bir kadın olup çıktı; sanki birisi onun yüzüne bir işaret vurmuş, damgalamış gibiydi. Öbür kadınlar Aksinya ile karşılaştıkları zaman hasetle onu çekiştiriyor, arkasından başlarını sallıyorlardı. Kızlar onu kıskanıyorlar, ama o, mutlu ve utanmaz başını hep gururla yüksekte tutuyordu

Çok geçmeden onun Gregor Melehov'la olan macerasını bilmeyen kalmadı. Başlangıçta bu maceradan fısıltı halinde —yarı inanmayarak— söz ediliyordu, ama köyün çobanı onları şafaktan önce, yel değirmeninin yanında, mehtapta, çavdar tarlasında yeni yetişen sapların üzerinde sarmaş dolaş gördükten sonra dedikodu, kıyıda çatlayan bir dalga gibi hızla yayılıverdi.

Söylentiler Panteley'in de kulağına vardı. Bir Pazar günü Mokov'un dükkânına uğrayacağı tuttu. O kadar büyük bir kalabalık vardı ki, izdihamdan kapıdan içeri girilmiyordu. Panteley girdi, hem de herkes gülümseyerek ona yol açtı da girdi. Perdelik kumaşların satıldığı tezgâha doğru ilerledi. Platonoviç Mokov usta, Panteley'le bizzat ilgilendi.

«Bu kadar uzun zamandır nerelerdeydin, Prokofyeviç?» diye sordu.

«Çok işim vardı. Çiftliğin dertleri işte.»

«Ne demek? Adamın seninkiler gibi oğulları olacak da dertten bahsedecek, ha?»

«Ne oğulları? Piyotr'u kampa uğurladım, şimdi yalnız ben ve Grişa kaldık; bütün iş bize düşüyor.»

Mokov dik, kızıl saçlarını parmaklarıyla ikiye ayırırken, yan gözle Kazak kalabalığına mânâlı mânâlı baktı.

«A, sahi, ihtiyar, neden bize hiç bahsetmedin?»

«Neden bahsetmedim?»

«Ne demek, neden? Oğlunu evlendirmeyi düşünüyorsun da kimseye bir şey çıtlatmıyorsun!»

«Hangi oğlumu?»

«Canım, oğlun Gregor evli değil ya!»

«Benim de daha onu evlendirmeğe niyetim yok.»

«Ama ben kendine bir gelin alacağını duydum senin... Stepan Astakov'un Aksinya'sını.»

«Ne? Daha kocası hayattayken mi?... Vallahi, Platonoviç, şaka ediyorsun herhalde! Değil mi?»

«Şaka mı? Ben de başkalarından duydum ama.»

Panteley, tezgâhın üzerine yayılan kumaşı eliyle sıvazladı, sonra birden kesin bir dönüşle, seke seke kapıya doğruldu. Dosdoğru evin yolunu tuttu. Başını bir boğa gibi öne eğmiş, yumruklarını sıkmış, topal ayağı üzerinde her zamankinden fazla hoplayarak gidiyordu. Astakov'ların evinin önünden geçerken, söğüt dallarından yapılma çitin üzerinden baktı: Genç, yakışıklı görünen Aksinya, kalçalarını kıvıra kıvıra, elinde boş bir kovayla eve giriyordu.

«Hey, dur!» diye seslenen Panteley topallaya topallaya bahçe kapısından içeri girdi. Aksinya durup, onu bekledi. Birlikte eve girdiler. Tertemiz süpürülmüş toprak zeminde yer yer kırmızı kum lekecikleri vardı; köşedeki sıranın üzerinde fırından yeni çıkmış çörekler duruyordu. Misafir odasından, kimbilir ne zamandan beri giyilmemiş elbiselerin küflü kokusu ile, her nedense, tatlı bir elma kokusudur geliyordu. Koca kafalı bir ev kedisi, mırıldanarak Panteley'in bacaklarının dibinde dolaşıyordu. Kedi, sırtını kamburlaştırıp Panteley'in çizmelerine sürtündü. Panteley şiddetli bir tekme ile kediyi tâ sıranın yanına fırlattı.

«Nedir bu kulağıma gelenler, bakayım ha?» diye bağırdı Aksinya'nın ta gözlerinin içine bakarak. «Daha kocanın ayak izi kaybolmadan hemen başka erkeklerle kırıştırmaya başladın! Grişa'nın kanını dökeceğim bu yüzden, senin de kocana yazacağım! O da duy-

sun! Seni gidi orospu seni, yetmedi mi yediğin dayaklar! Bundan sonra benim toprağıma ayağını atayım deme sakın. Sen delikanlılarla kırıştır bakalım, Stepan gelsin de bak ben...»

Aksinya gözlerini kısmış dinliyordu. Birdenbire, hiç utanmaksızın etekliğinin kenarını kaldırdığı gibi, Panteley'in kafasına geçirdi ve kadın çamaşırı kokan eteğin altında kalan adamı göğüsleyerek yakası açılmadık küfürler savurmaya başladı.

«Ya sen nesin, kayınpederim? Ha? Sen kim oluyorsun bana ders verecek? Sen git kendi koca götlü karına ders ver! Git de kendi çöplüğünde öt sen! Seni gidi topal şeytan, seni! Defol buradan, korkutamazsın beni!»

«Dur sen, gidi orospu!»

«Duracak bir şey yok! Defol git, geldiğin yere! Eğer senin Grişa'nı canım çekerse etiyle kemiğiyle yerim, hesabını da ben kendim veririm! Bunu kafana iyice yerleştir! Grişa'yı seviyorsam ne çıkar? Beni döveceksin, öyle mi? Kocama yazacaksın ha? Canın istiyorsa atamana yaz, ama Grişa benimdir! Benim! Benimdir o! Benimdir ve benim kalacak!»

Aksinya korkusundan gözünü açamayan Panteley'i göğüsleriyle (göğüsleri ince bluzunun altında ökseye yakalanmış toy kuşu gibi çırpınıyordu) iyice sıkıştırıp, alev alev yanan kara gözleriyle ihtiyarı adeta yiyerek, gitgide ağırlaşan yakası açılmadık sözlerle iflahını kesti. İhtiyar gözkapakları seğirerek kapıya doğru geriledi, köşeye bıraktığı çomağı yakaladı ve elini sallayarak, kapıyı kıçıyla dayanıp, açtı. Aksinya onu iterek kapıdan dışarı attı; nefes nefese, deli gibi haykırıyordu: «Aşkımı yaşayacağım, şimdiye kadar işlemediğim için azabını çektiğim bütün günahları işleyeceğim! O zaman canını isterse öldür beni! O benim Grişam! Benim!»

Panteley anlaşılmaz bir şeyler mırıldanarak aksaya aksaya evinin yolunu tuttu.

Gregor'u odada buldu. Tek kelime söylemeden çomağı oğlunun sırtına indirdi. Gregor iki büklüm olup, babasının koluna yapıştı.

«Bu da neden, baba?»

«Gezmelerin için, orospu dölü!»

«Ne gezmeleri?»

«Komşunu kandırma! Babanı utandırma! Kadınların peşinden koşma, gidi genç boğa seni!» Panteley, çomağa yapışmış olan Gregor'u odanın içinde fırdolayı sürükleyerek, çomağı oğlunun elinden almak için mücadele ediyor, bir yandan da, homur homur homurdanıyordu.

Gregor kısılmış sesiyle, «Kendimi dövdürmeyeceğim sana,» diye bağırdı ve çomağı çektiği gibi aldı babasının elinden. Çomak havaya kalktı, Gregor'un dizi üzerinde çat diye kırıldı.

Panteley onun boynuna bir yumruk aşketti.

«Seni herkesin gözü önünde kırbaçlayacağım. Seni gidi iblisin lanetlemiş dölü, seni! Seni köyün salağıyla evereceğim! İğdiş etireceğim seni!» diye kükredi babası.

Gürültüye, Gregor'un yaşlı anası koşarak geldi, girdi odadan içeri.

«Panteley, Panteley! Sakin ol biraz. Dur!»

Ama ihtiyar adam gerçekten de zıvanadan çıkmıştı. Karısını savurduğu gibi masanın üzerine doğru fırlattı, masa, üstündeki dikiş makinesiyle birlikte devrildi ve Panteley zaferi kazanmış bir tavırla avluya fırladı. İtişip kakışma sırasında gömleği yırtılan Gregor, babası kapıyı tekrar tekmeleyerek açtığında daha vakit bulup gömleği sırtından çıkaramamıştı; Panteley bir kere daha fırtına bulutu gibi belirdi eşikte.

«Baş göz edeceğim bu orospu çocuğunu!» Gözlerini Gregor'un adaleli sırtına dikmiş, ayağını at gibi yere vuruyordu. «Yarın hemen gidip, görücü işini halledeceğim. Milletin oğlum yüzünden suratıma baka baka gülmesi aklıma geliyor da!...»

«Önce şu gömleği geçireyim de sırtıma, ondan sonra baş göz edersin beni.»

«Seni köyün salağıyla evereceğim!» Kapı, çat diye kapandı, ihtiyar adam topallaya topallaya basamakları indi.

XI

Setrakov köyünün ilerisinde, üstlerinde branda bezi gerili arabalar bozkırda sıra sıra dizilmişti. İnanılmaz bir hızla, dümdüz sokakları, ortada, bir nöbetçinin nöbet beklediği ufacık bir meydanı, bembeyaz çatılarıyla, ufacık, temiz bir kasaba ortaya çıkıvermişti.

Adamlar, eğitim kamplarının o her zamanki tekdüzenli hayatını yaşıyorlardı. Sabahleyin, çayırdaki atların başında bulunan Kazak müfrezesi, atları kampın içine sürerdi. Arkadan, temizlik, atları kapatma, toplan borusu ve içtima. Kamp kumutanı, Kurmay Yarbay Popov, çın çın öten gür sesiyle bağırır; genç Kazakları eğiten çavuşlar aldıkları emirleri yüksek sesle tekrarlardı. Bir tepeye taarruz talimi yapılır, «düşman» kurnazca bir manevrayla çember içine alınırdı. Hedeflere atış talimi yapılır, genç Kazaklar kılıç taliminde birbirlerine üstün gelmek için hırsla rekabet eder, eskiler ise talimden kaçabildikleri kadar kaçarlardı.

Sıcağın ve votkanın etkisiyle sesleri kısılmaya başlarken, uzun diziler halinde duran kapalı arabaların üzerinden, insanın yüreğini kabartan, misk kokulu bir rüzgâr esmeye başlar, uzaktan uzağa suslikler'in (1) ıslıkları duyulur ve bozkır havasızlıktan, beyaz badanalı kulübelerin dumanından kurtulmak için geri geri çekilip, uzaklaşırdı.

---

(1) Suslik: Kuzey doğu Avrupa'ya mahsus, adi sincap boyunda, ama daha kısa kuyruklu bir çeşit benekli yer sincabı. (ç.n.)

Kampın bozulmasından bir hafta kadar evvel, Andrey Tomilin'in karısı onu ziyarete geldi. Kocasına evde yapılmış bir miktar gevrek, cins cins papatyalar ve köyden bir kucak dolusu haber getirmişti.

Kadın ertesi sabah erkenden ayrıldı kamptan; giderken, Kazakların aileleriyle köydeki akrabalarına gönderdikleri selamları ve talimatı da götürdü. Yalnız Stepan Astakov kadınla hiçbir haber göndermedi. Bir önceki akşam hastalanmış, kendini tedavi etmek için votka içmiş ve Tomilin'in karısı da dahil, gözü dünyada hiçbir şey görmez olmuştu. Geçit törenine katılmadı; kendi isteği üzerine, doktorun asistanı Stepan'ın göğsüne yarım düzine sülük yapıştırarak kan aldı. Stepan, sırtında fanilası, oturmuş, arkasını arabasının tekerleğine dayamış (bu arada da keten kasketinin üstü arabanın tekerinden gres yağına bulanmıştı), asık suratla, fıçı gibi göğsünü emerek pis kanla şişen sülükleri seyrediyordu.

Alay hekimi usulünce durmuş sigara içiyor, sigarasının dumanını dişlerinin geniş aralıklarından dışarı sızıyordu.

«Daha iyice misin?»

«İyi emiyorlar. Kalbimi biraz rahatlattı.»

«Sülük harika bir şeydir!»

Tomilin geldi, Stepan'a göz kırptı.

«Stepan seninle biraz konuşmak istiyorum.»

Stepan homurdanarak kalktı. Tomilin'i kenara çekti.

«Karım buraya beni ziyarete gelmiş. Bu sabah ayrıldı.»

«Eey?»

«Köyde karın hakkında bir sürü laflar dolaşıyormuş.»

«Neye?»

«Hem de hiç hoşa gidecek laflar değil.»

«Yani?»

«Açıktan açığa, Gregor Melehov'la kırıştırıyormuş.»

Stepan'ın yüzü kireç gibi oldu; göğsünden sülükleri koparırcasına çekip aldı, yere atıp ayaklarının altında çiğnedi. Sonuncusunu da ezdikten sonra, fanilasını ilikledi, birden korkmuş gibi tekrar çözdü düğmeleri. Rengi uçmuş dudakları durmadan kımıldıyordu; titredi, hafif bir gülümsemeyle kıvrılır gibi oldu, sonra gerildi ve tekrar büzülerek mor bir kırışık halini aldı. Stepan'ın katı bir şey çiğnediğini zannetti Tomilin. Yavaş yavaş yüzünün rengi geri geldi; dişlerinin arasında sıkıştırdığı dudakları donmuş gibi kıpırdanıyordu. Kasketini çıkardı, beyaz kumaşın üstündeki gresi kolunun yeniyle sildi ve yüksek sesle, «Verdiğin habere teşekkür ederim,» dedi.

«Sadece seni uyarmak istedim... Bundan ötürü kızma sakın.»

Tomilin ona acıdığını belli etmek istercesine, ellerini pantolonun kenarlarına çarptı ve atının başına gitti. Kamptan sesler, bağırışmalar duyuldu; Kazaklar kılıç taliminden dönmüşlerdi. Stepan bir süre gözlerini kasketindeki siyah lekeye dikerek öylece kaldı.

Yarısı ezilmiş, can çekişen bir sülük çizmesine tırmanıyordu.

XII

On gün sonra Kazaklar kamptan döneceklerdi. Aksinya, gecikmiş acı aşkını çılgınca yaşıyordu. Gregor, babasının tehditlerine kulak asmadan geceleri sıvışıp Aksinya'ya gidiyor, şafak sökerken eve dönüyordu.

İki hafta içinde, gücünün üstünde zorlanan bir at gibi, kuvvetini tüketmişti, Gregor. Uykusuzluktan, çıkık elmacık kemiklerinin altında esmer avurtları çökmüş, mavimtırak bir renk almış, çukura kaçmış göz-

leri yorgun bakar olmuştu. Aksinya yüzünü hiç örtmüyordu artık, gözlerinin altındaki çukurlar bir cenazeninkiler gibi kararmıştı; etli, haris dudakları, huzursuz bir meydan okuyuşla gülümsüyordu.

Çılgınca sürdürdükleri ilişki görülmemiş bir şeydi, apaçıktı. Her ikisi de kendilerinden geçmişçesine aynı utanmaz alevle yanıp tutuşuyorlardı. Vicdanlarında bir huzursuzluk duymadan, aşklarını elâlemin bakışlarından gizlemeye çalışmadan, herkesin gözü önünde kuruyor, sararıp soluyorlardı. Artık öyle olmuştu ki, insanlar sokakta onlarla karşılaşmaktan utanç duymaya başlamıştı. Önceleri Gregor'u Aksinya yüzünden alaya alan arkadaşları artık ağızlarını açmıyorlar, onun yanındayken içlerinde bir tedirginlik duyuyorlardı. Kadınlar Aksinya'yı için için kıskanıyorlar, ama dışarıdan onu lanetliyorlar ve bu işin nasıl sonuçlanacağını merak ederek, Stepan'ın dönüşünü dört gözle bekliyorlardı.

Eğer Gregor, kocası başka yerde bulunan kadınla olan macerasını dünyanın gözünden gizlemeye çalıştığına dair bazı işaretler gösterse ve eğer kocası başka yerde bulunan dul Aksinya, Gregor'la olan ilişkisini nisbeten saklamaya, başkalarından sakınmaya çalışsaydı, kimse bunda olağanüstü bir şey görmeyecekti. Köy biraz dedikodu yapacak, ondan sonra unutacaktı. Ama onlar açıkçasına birlikte yaşıyorlardı; geçici bir ilişkiye hiç benzemeyen, ondan çok daha büyük bir bağla bağlıydılar birbirlerine ve işte bundan ötürü de köylüler bunun ahlâksızca bir şey olduğuna karar verip, sinsi bir merakla nefeslerini tutarak beklediler. Nasıl olsa Stepan dönecek ve düğümü kesecekti.

Astakov'ların yatak odasında, yatağın üstünde, siyahlı beyazlı boş pamuk makaraları asılı bir ip geriliydi. Makaralar oraya süs için asılmıştı. Sinekler bu makaraların üzerinde geceliyor ve makaralardan tavana örümcek ağları uzanıyordu. Gregor başını Aksin-

ya'nın çıplak, serin koluna koymuş, sırtüstü yattığı yerden makara dizisine bakıyordu. Aksinya, öteki elinin işten sertleşmiş parmakları arasına aldığı saç bukleleriyle oynuyordu Gregor'un. Parmakları sıcak süt kokuyordu. Gregor başını döndürüp, burnunu Aksinya'nın koltuğunun altına soktu; burnuna kadın terinin tatlımsı, keskin kokusu doldu.

Dört köşesinde sivri birer çam kozalağı bulunan boyalı, tahta karyoladan başka odada, kapıya yakın bir yerde duran demir çemberli koca bir sandık vardı; sandığın içinde Aksinya'nın çeyizi, bütün kıymetli eşyası duruyordu. Köşede bir masa, General Skobelev'i, kendisini selamlamak için eğilmiş sıra sıra sancaklara doğru at sürerken gösteren yağlıboya taklidi bir resim, iki sandalye ve onların üstünde, yaldızlı kâğıttan haleleriyle ikonlar bulunuyordu. Yan duvarda sinek yumurtalarıyla pislenmiş fotoğraflar asılıydı. Fotoğraflardan birinde, kıvırcık perçemleri alınlarına düşmüş, şişkin göğüslerinden saat köstekleri sarkan, kılıçlarını sıyırmış bir Kazak grubu görünüyordu — faal hizmette Stepan ve arkadaşları. Bir çengele Stepan'ın üniforması asılmıştı; kaldırılmamıştı üniforma. Pencereden sokulan ay ışığı, üniformanın omuzundaki iki beyaz çavuş sırmasına belli belirsiz dokunuyordu.

Aksinya içini çekerek, Gregor'un burnunu, iki kaşının arasına yakın kısmından öptü.

«Grişa, sevgilim.»

«Ne var?»

«Topu topu dokuz gün kaldı.»

«Az sayılmaz.»

«Ben ne yapacağım, Grişa?»

«Ne bileyim ben?»

Aksinya içini çekecekken kendini tuttu ve tekrar Gregor'un keçeleşmiş saçlarını ayırıp düzeltmeye koyuldu.

Yarı sorar, yarı bildirir gibi, «Stepan beni öldürür,» dedi.

Gregor cevap vermedi. Uyumak istiyordu. Kendini zorlayarak, ağırlaşan gözkapaklarını açtı ve tepesinde Aksinya'nın pırıldayan mavimtırak siyah gözlerini gördü.

«Kocam gelince beni bırakacaksın, değil mi? Korkacaksın, ha?»

«Ben ne diye korkacakmışım? Karısı sensin, senin korkman lazım.»

«Sen yanımdayken korkmuyorum, ama gündüzün aklıma gelince içimi korku sarıyor.»

Gregor esnedi ve, «Stepan'ın gelmesi o kadar önemli değil,» dedi. «Babam beni baş göz etmekten bahsediyor.»

Gregor gülümsedi, bir şey daha söyleyecekti, ama birdenbire başının altında Aksinya'nın elinin gevşediğini, yastığa gömüldüğünü, bir an sonra tekrar canlandığını hissetti.

Aksinya boğuk bir sesle, «Kimi düşünüyor baban?» diye sordu.

«Sadece sözünü ediyor. Annem onun Korşunov'ların Natalya'sından bahsettiğini söyledi.»

«Natalya... sevimli bir kızdır o. Çok sevimli... İyi ya, evlen işte onunla. Geçen gün onu kilisede gördüm. Süslenmiş püslenmiş...» Aksinya hızlı hızlı konuşuyordu, ama sesi o kadar kısık, o kadar cansızdı ki, Gregor ne dediğini duyamıyordu.

«Bana göre beş kapik etmez onun sevimliliği. Seninle evlenmek istiyorum ben.»

Aksinya birdenbire kolunu Gregor'un başının altından hızla çekti, donuk gözlerini pencereye çevirdi Avluya soğuk, sarı bir sis çökmüştü. Sundurma kasvetli gölgesini yere vuruyordu. Çekirgeler cırlıyordu. Aşağıdan, Don'un kıyısından balaban kuşlarının kalın, boğuk sesleri ta yukarıya geliyor, yatak odasının penceresinden içeri giriyordu.

«Grişa!»

«Aklına bir şey mi geldi?»

Aksinya, Gregor'un kaba, sert ellerini yakaladı, göğsüne bastırdı, soğuk, hemen hemen cansız yanaklarına sürdü ve ağladı:

«Neden beni kendine bağladın, lanet olsun sana! Ne yapacağım ben? Grişa! Ben mahvoldum... Stepan dönüyor, ne diyeceğim ona?.. Kim yardım edecek bana?»

Gregor susuyordu. Aksinya kederli gözleriyle onun yakışıklı kartal burnuna, gölgeler düşmüş gözlerine, sessiz dudaklarına bakıyordu. Aniden bir duygu seli, kendisini tutan barajı yıktı. Kadın onun yüzünü, boynunu, kollarını göğsündeki kalın, siyah, kıvırcık kılları deli gibi öpmeye başladı ve Gregor onun vücudunun titrediğini hissetti; kadın nefes nefese fısıldadı:

«Grişa... canım benim... sevgilim... kaçalım buradan. Sevgilim benim! Her şeyi bırakıp, gideriz. Sen yanımda olduktan sonra, kocamı da bırakırım, her şeyimi de... Uzaklara gideriz, madenlere. Seni sever, sana bakarım. Paramonov madenlerinde bekçilik yapan bir amcam var; o bize yardım eder... Grişa! Ah, bir şey söyle!»

Gregor yattığı yerde düşünüyordu, derken beklenmedik bir şekilde alev alev yanan gözlerini açtı; bu gözlerde yabancı bir ifade vardı. Gülüyordu, alaylı alaylı parlıyordu gözleri.

«Sen bir aptalsın, Aksinya, aptal! Ha bire konuşuyorsun ama dinlemeğe değer tek laf ettiğin yok. Çiftliği nasıl bırakabilirim ben? Gelecek yıl askere gideceğim... Buralardan bir yere ayrılamam. Burada bozkır var, nefes alacak bir yer var, ya orada? Geçen yaz babamla istasyona gitmiştim. Makinelerin gürültüsü, yanan kömürden ağırlaşmış, boğucu hava. İnsanlar orada nasıl yaşıyorlar, bilmiyorum; belki de alışmışlardır buna!» Gregor tükürdü ve tekrar, «Köyden asla ayrılmam,» dedi.

Dışarıda, gecenin karanlığı daha fazla bastırdı, ayın önünden bir bulut geçti. Buz gibi, sarı sis kalktı

avludan ve gölgeler çekildi; şimdi pencerenin dışında, çitin ötesinde simsiyah, heyûlâ gibi yükselen şeyin geçen yıldan kalma ince odun demeti mi, yoksa kurumuş çalılar mı olduğunu kestirmek mümkün değildi.

Odanın içi de karardı. Stepan'ın üniformasındaki şeritler parlamaz oldu ve bu kurşunî, durgun karanlıkta Gregor ne Aksinya'nın omuzlarının hafif titremelerle sarsıldığını ne de avuçları içine aldığı başının yastığın üzerinde sarsıldığını gördü.

XIII

Tomilin'in karısının ziyaretinden sonra Stepan'ın yüzü belirli bir şekilde çöktü. Kaşları aşağı düştü, alnında derin, sert bir çizgi belirdi. Arkadaşlarıyla fazla konuşmamaya, olur olmaz şeyler yüzünden kavga çıkarmaya başladı, başçavuşla bozuştu, Piyotr Melehov'un ise suratına bakmaz oldu. Vaktiyle onları birbirine bağlamış olan arkadaşlık bağları koptu. Birbirlerine düşman olarak döndüler evlerine.

İlişkilerindeki belli belirsiz düşmanlığı iyice açığa vuracak bir olayın geçmesi kaçınılmaz bir şeydi. Önceki gibi, köye dönüşte de aynı grupta bulunuyorlardı. Arabaya Piyotr'la Stepan'ın atları koşuluyordu. Kristonya kendi atına binmiş, arabanın ardı sıra geliyordu. Hummaya yakalanan Tomilin, paltosuna sarınmış arabanın içinde yatıyordu. Fedot Bodovskov fazla tembel olduğundan dizginleri Piyotr eline almıştı. Stepan, kamçısıyla yol kenarındaki devedikenlerinin mor başlarını uçurarak, arabanın yanı sıra yürüyordu. Yağmur yağıyordu. Yağlı kara toprak arabanın tekerleklerine katran gibi yapışıyordu. Külrengi bulutlarla gök tam bir sonbahar mavisine bürünmüştü. Gece oldu. Uzaktan yakından hiçbir köy ışığı görünmüyordu. Piyotr kırbacıyla hayvanları ha bire dehliyordu. Stepan karanlığın içinden birdenbire bağırdı:

«Ne... yemeğe... ulan! Kendi atına kıyamıyorsun da ha bire benim atı kırbaçlıyorsun.»

«Gözlerini aç da bak! Hangi at çekmiyorsa onu kırbaçlıyorum.»

«Dikkat et de, atın yerine arabaya seni koşmayayım.»

Piyotr dizginleri fırlattı elinden.

«Senin canın ne istiyor?»

«Otur oturduğun yerde, be!»

«Kapat çeneni.»

Kristonya atını Stepan'ın yanına sürerek, «Neden bozuluyorsun ona?» diye sordu.

Stepan cevap vermedi. Yarım saat kadar sessiz sedasız ilerlediler. Tekerleklerin altında ezilen çamurun çıkardığı vıcık vıcık ses duyuluyordu. Yağmur taneleri branda örtünün üzerine kasvetli pıtırtılarla düşüyordu. Piyotr dizginleri gevşetti, sigarasını içerken bir yandan da, bir dahaki dalaşmada Stepan'a söyleyeceği bütün hakaret dolu lafları aklından geçirdi.

«Çekil kenara. Brandanın altına geçeceğim.» Stepan Piyotr'u iterek arabanın basamağına atladı.

Araba aniden yana yattı ve durdu. Atlar ayakları çamurda kayarak hamle ediyorlardı.

Atların nallarından kıvılcımlar çıkıyor, arabanın oku gıcır gıcır ötüyordu.

Piyotr, «Duuur!» diye bağırdı, yere atladı.

Stepan merakla, «Ne oldu?» diye sordu.

«Işık verin,» dedi Piyotr.

Ön tarafta atlardan biri debeleniyor, gürültüyle soluyordu. Biri bir kibrit çaktı. Minicik, kavuniçi bir ışık parladı, sonra yine karanlık oldu Piyotr elleri titreyerek, karanlıkta görmeden, yoklaya yoklaya yuvarlanan atın sırtını elledi, sonra hayvanın gemine asıldı.

Hayvan derin bir soluk vererek yana devrildi, arabanın oku ortasından çat diye kırıldı. Stepan bir tutam kibriti birden çaktı. Kendi atı yere düşmüş, ön ayak-

larından biri dizine kadar bir köstebek çukuruna girmişti; hayvan başını yukarı kaldırmaya çalışıyordu.

Kristonya koşumları çözdü.

«Hey, kavgacı, Piyotr'un atını çöz,» diye bağırdı.

«Duuur! Yavaş, oğlum! Yavaş!»

Nihayet Stepan'ın atını güçlükle ayağa kaldırdılar. Piyotr atın geminden tutarken, Kristonya çamurun içinde dört ayak üstü sürünerek gidip, hayvanın cansız sarkan bacağını elledi.

Boru gibi sesiyle, «Kırılmışa benziyor,» dedi.

«Bak bakalım, yürüyebiliyor mu.»

Piyotr atın gemine asıldı. Hayvan hoplayarak bir iki adım attı ve inledi; sol ön ayağını yere basamıyordu. Tomilin kaputunu sırtına almış, «Kırılmış, Allah kahretsin! Bir at kaybettik!» diye söylenerek döneniyordu.

Epeydir ağzını açmadan duran Stepan sanki böyle bir lafın çıkmasını bekliyormuş gibi, Kristonya'yı bir kenara iterek Piyotr'un üstüne atıldı. Kafasını nişanladı, ama tutturamayıp, yumruğunu omuzuna indirdi. Birbirlerine girip, yere yuvarlandılar. Yırtılan bir gömlek sesi duyuldu. Stepan, Piyotr'u altına almış, bir dizini göğsüne bastırmış yumruklayıp duruyordu. Kristonya küfürler savurarak onu sürükleye sürükleye ayırdı.

Piyotr ağzından kan tükürerek, «Buna da ne oluyor, yahu?» diye bağırdı.

«Arabayı nereye sürdüğüne baksana, yılan!»

Piyotr, Kristonya'nın elinden kurtulmaya çalıştı.

Kristonya, Piyotr'u tek eliyle arabaya yasiamış, bırakmaksızın, «Haydi be!» diye bağırdı. «Dövüşmek istiyorsan benimle dövüş bakalım!»

Arabaya Piyotr'un atıyla birlikte, Bodovskov'un ufak, ama sağlam yapılı hayvanını koştular. Kristonya, binmesi için Stepan'a kendi hayvanını verdi, kendisi de arabaya, Piyotr'un yanına tırmandı Bir köye vardıklarında vakit gece yarısı olmuştu. Önlerine çıkan ilk

evin kapısında durdular; Kristonya geceyi geçirmek için barınacak yer istedi.

Kaputunun eteklerinde hırlayan köpeğe aldırış etmeden, vıcık vıcık çamurun içinde yürüyüp, pencereye sokuldu; panjuru açtı ve boynuz gibi tırnağıyla camı tıkırdattı.

«Usta!»

Yağmurun fısıltısı ve köpek ulumları, o kadar.

«Usta! İyi insanlar, hey! İsa aşkına, bu gecelik bizi içeri alın. Ha? Eğitim kampından geliyoruz. Kaç kişi mi? Beş kişiyiz. Hay Allah senden razı olsun.»

Bahçe kapısına doğru dönerek, «Girin içeriye,» diye bağırdı.

Bodovskov atların önüne geçip, gemlerinden tutarak çeke çeke içeriye soktu. Avlunun ortasına fırlatılmış bir domuz teknesine takılıp tökezlendi, ağız dolusu bir küfür savurdu. Atları bir sundurmanın altına çektiler. Tomilin dişleri çarpa çarpa eve girdi, Piyotr ile Kristonya arabada kaldılar.

Şafakla yola çıkmaya hazırdılar yine. Stepan evden dışarı çıktı, arkasından da ihtiyar kambur bir kadın seke seke geliyordu.

Atları koşmakta olan Kristonya sevimli sevimli bağırdı:

«Hey, nine, amma da hörgüç vermişler sana be! Kilisede rahat rahat eğildiğine bahse girerim. Yere kadar eğilmen için fazla mesafe kalmıyordur nasıl olsa!»

«Ben yere kolay eğiliyorsam, senden de iyi korkuluk olur, delikanlım. Hepimize göre bir şey bulunur,» dedi ihtiyar kadın acı bir tebessümle; kadının küçücük, ama sapasağlam dişleri Kristonya'yı hayretler içinde bıraktı.

«Vay vay,' kazma gibi de dişlerin varmış! Birkaç tanesini bana versene! Bak ben genç olduğum halde yemek yiyecek dişim kalmadı.»

«Sana verirsem, ben ne yaparım, evladım?»

«Biz de sana atların dişlerini veririz be nine. Nasıl olsa günün birinde öleceksin, öbür dünyada da senin dişlerine bakacak değiller ya. Melekler at cambazı değildir biliyorsun.»

Tomilin arabaya binerken «Devam et, Kristonya,» diye sırıttı.

İhtiyar kadın, Stepan'ın arkasından sundurmaya gitti.

«Hangisi?» diye sordu.

Stepan içini çekerek, «Yağız,» dedi.

Kadın değneğini yere bıraktı, kendisinden hiç umulmayan kuvvetli bir adale hareketiyle atın inçinmiş bacağını kaldırdı. Çengel gibi, ince parmaklarıyla atın dizkapağını dikkatle muayene etti. Kulaklarını kasan at, acıdan ard ayakları üzerinde geri yaptı.

«Yok. Kırık yok, Kazak. Buraya bırak, ben iyi ederim onu.»

Stepan elini sallayıp, arabaya doğru gitti.

İhtiyar kadın gözlerini kısıp, onun ardından bakarak, «Bırakıyor musun, bırakmıyor musun?» diye sordu.

Stepan, «Kalsın,» diye cevap verdi.

Kristonya gümbür gümbür öten sesiyle kahkahayı basarak, «O iyileştirir atını, merak etme,» dedi. «Geldiğinde atının dört ayağından tekini bulamayacaksın. Veteriner kendi kamburunu düzeltsin önce.»

XIV

«Ah, onu nasıl özledim, bilemezsin nineceğim! Göz göre göre kuruyup gidiyorum. Dizlerimin bağı çözülüveriyor onu görünce. O ne zaman evimin önünden geçse, kalbim tutuşuyor. Yere yatıp onun ayak izlerini öpeceğim geliyor! Yardım et bana! Onu baş göz edecekler... Ah, ne olur yardım et bana... Kaça malolursa olsun, veririm sana... Sana sırtımdaki son gömleğe va-

rana kadar, her şeyimi veririm, yeter ki yardım et bana!»

Işıl ışıl yanan gözlerini önündeki kat kat dantel işlemeye çevirmiş dinleyen, kocakarı Drojdika, acıklı hikâyeye başını sallayıp, Aksinya'ya çevirdi gözlerini.

«Hangi delikanlı bu?»

«Panteley Melehov'unki.»

«Yani şu Türk, değil mi?»

«Evet.»

Kocakarı dişsiz ağzını geviş getirir gibi oynatarak acele acele cevap verdi.

«Yarın sabah çok erken gel bana; tanyeri ağarır ağarmaz. Don'a, suyun başına ineriz. Çektiğin hasreti yıkarız, gider. Yanında bir tutam da tuz getir.»

Aksinya sarı şalına sarındı ve omuzları düşmüş vaziyette bahçe kapısından çıktı. Gölgesi gece karanlığı içinde kayboldu; yalnız sandallarının kuru toprakta çıkardığı hışırtı duyuluyordu. Biraz sonra ayak sesleri hepten kayboldu. Köyün ucundan bir yerden, şarkılar, her kafadan çıkan birtakım sesler duyuluyordu.

Bütün gece hiç uyumayan Aksinya şafak sökerken Drojdika'nın penceresinde bitti.

«Nine!»

«Kim o?»

«Benim, Aksinya! Hadi kalk!»

Nehire arka yollardan indiler. İskelenin yanında terkedilmiş bir çift araba oku, suyu içe içe şişmiş yatıyordu. Suyun kenarında, kum, çıplak ayaklarını buz gibi yaktı iki kadının. Nemli, soğuk bir sis sürükleniyordu Don'un üzerinde.

Drojdika, Aksinya'nın elini kendi kemikli elinin içine alıp, onu suyun kenarına çekti.

«Tuzu ver bana. Güneşe dönüp haç çıkar.»

Aksinya, doğuda beliren turuncu renklere doğru dönüp gözlerini kısarak baktı ve haç çıkardı.

«Avucuna biraz su al, iç.»

Aksinya içti, içerken de bluzunun kollarını ıslattı.

Kocakarı, simsiyah bir örümcek gibi bacaklarını açıp, çömeldi ve mırıldanmaya başladı.

«Derinlerin buzlu akıntıları... Üzülen et... Yüreği kemiren hayvan... Hummalı bir özlem... Kutsal haçın yanında, kutsal ve bâkire Meryem.. Tanrının kulu, Gregor...» gibi birtakım sözler çalındı Aksinya'nın kulağına.

Drojdika ayaklarının dibine, nemli kumların üzerine biraz tuz serpti, azıcık da suya attı, geri kalanını da Aksinya'nın göğsüne koydu.

«Çabuk omuzlarının üzerinden biraz su serp!»

Aksinya onun dediğini yaptı. Küskün ve öfkeli, Drojdika'nın kuru yanaklarına bakıyordu.

«Hepsi bu kadarcık mı?»

«Evet, bu kadar. Hadi git, uyu şimdi.»

Aksinya nefes nefese evine koştu. Avluda inekler böğürüyordu. Darya, uykulu gözlerle, kendi ineklerini köyün sürüsüne katmaya götürüyordu. Aksinya'nın koşarak geçtiğini görünce gülümsedi.

«İyi uyudun mu, komşu?»

«Çok şükür!»

«Nereden böyle bu kadar erken?»

«Köyde birisine uğradım da.»

Kilisenin çanları halkı sabah duasına çağırıyordu. Çanın bakırdan dili çın çın öten ses dalgaları yayıyordu. Ara sokaktan köy çobanının sığırların sırtında şaklattığı kamçısı duyuluyordu. Aksinya ineklerini alelacele çıkardı ve sütü süzmek için sundurmanın altına taşıdı. Ellerini önlüğüne sildi, sonra dalgın dalgın sütü süzgeçten geçirmeye başladı.

Sokakta tekerlek gürültüleri, at sesleri duyuldu. Aksinya kovayı yere bırakıp, bakmak için ön pencereye gitti. Stepan, kılıcının kabzasını tutmuş, söğüt çitin kapısından giriyordu. Öbür Kazaklar dörtnala köy meydanına doğru gidiyorlardı. Aksinya önlüğünü parmaklarının arasında buruşturarak sıraya oturdu. Ayak sesleri verandada... Ayak sesleri koridorda... Ayak sesleri kapının dibinde...

Stepan eşikte duruyordu; kurumuş, yabancılaşmıştı.

«Ey?»

Aksinya, o gürbüz, toplu vücudu sallanarak, ayakları üstünde sendeleye sendeleye onu karşılamaya gitti.

Alçak sesle, «Döv beni,» dedi ve Stepan'a yanını çevirdi.

«Ey, Aksinya?»

«Saklayacak değilim. Günah işledim. Döv beni, Stepan!»

Başını omuzlarının arasına çekmiş, yalnız karnını korumak için iki kat olmuş vaziyete Stepan'a doğru döndü. Korkudan çarpılmış suratında, siyahlaşmış göz çukurlarından dışarı uğramış gözleri kırpışmadan bakıyordu. Stepan onun yanından sıyrılarak yürüdü geçti. Yıkanmamış gömleğine, yol kenarındaki bitkilerin kokusuyla erkek teri sinmişti. Kasketini çıkarmadan yatağa uzandı. Bir an öylece yattı, sonra omuzlarını toplayarak kılıç kayışını çıkarıp attı. Sarışın, kıvırcık bıyıkları ölü gibi sarkıyordu. Aksinya başını çevirmeksizin göz ucuyla baktı ona. Arada sırada ürpertiler geçiriyordu. Stepan ayaklarını yatağın ayakucuna dayadı. Çizmelerinin çamuru ağır ağır aşağı sızıyordu. Gözlerini tavana dikmiş, kılıcının deri püskülüyle oynuyordu Stepan.

«Kahvaltı hazır mı?»

«Hayır.»

«Bana yiyecek bir şeyler getir.»

Bıyıklarını ıslatarak, birkaç yudum süt içti. Ekmeği ağır ağır çiğnedi. Aksinya sobanın yanında duruyordu. İçini kavuran korkuyla, gözlerini dikmiş kocasının yemek yerken inip kalkan kıkırdaklı kulaklarına bakıyordu.

Stepan masadan kalktı, haç çıkardı.

«Yaklaş, canımın içi de, anlat bakalım,» dedi Stepan sert bir sesle.

Aksinya önüne bakarak sofrayı topladı. Susuyordu.

«Kocanı nasıl beklediğini, onun şerefini nasıl koruduğunu anlat bana. Ha?»

Kafasına yediği müthiş bir yumruk, Aksinya'nın ayaklarını yerden kesip, onu kapıya doğru fırlattı. Sırtı şiddetle kapının payandasına çarpan Aksinya, boğuk bir sesle inledi.

Kadınlar bedence zayıf ve dayanıksızdırlar, ne var ki Stepan, kafaya iyi nişanladığı zaman bir yumrukta, iri kıyım nöbetçilerin bile ayaklarını yerden kesebilirdi. Aksinya'nın ayaklarını yerden kesen şey korku, ya da kadının yaşamak içgüdüsü olabilirdi — kadın ayıldı, bir süre yattığı yerde dinlendi, sonra dört ayak üstünde emekledi.

Odanın ortasında sigarasını yakmakta olan Stepan, onun ayağa kalktığını görmedi. Tütün kesesini masanın üzerine fırlattı, ama bu arada da Aksinya, kapıyı ardından çarpmıştı bile. Stepan karısının peşine düştü.

Aksinya, yüzü gözü kan içinde, kendi avlularını Melehov'ların avlusundan ayıran çite doğru koşuyordu. Stepan ona tam çitin kenarında yetişti. Kara pençesi bir atmaca gibi kadının tepesine indi. Parmaklarını Aksinya'nın saçlarına doladı, koparırcasına çekerek onu, kadının her gün çitin kenarına boşalttığı kömür cürufunun üzerine fırlattı.

Eğer bir koca, ellerini arkasına almış, çizmeleriyle karısının üzerinde tepinirse, bundan ne çıkar? Tek kollu Aleksey Şamil bahçe kapısının önünden geçerken içeriye bir göz attı, gözkapağı seğirdi ve minik, çalı gibi sakalını gülümseyerek eliyle ortasından ayırdı; nihayet, Stepan'ın nikâhlı karısını cezalandırışında anlaşılmayacak bir taraf yoktu. Şamil'in içinden durup, Stepan karısını döve döve öldürecek mi, öldürmeyecek mi diye seyretmek geliyordu, ama vicdanı elvermedi. Bir kadın değildi o, nihayet.

Uzaktan bakınca, Stepan'ı kazaska oynuyor zannederdiniz. Nitekim, Gregor da öyle zannetti, penceresinden Stepan'ın hoplayıp, zopladığını görünce. Ama tekrar bakınca, hışım gibi evden dışarı fırladı. Koca yumruklarını göğsüne bastırıp, parmaklarının ucunda yıldırım gibi vardı çitin yanına. Onun arkasından da Piyotr seğirtti.

Gregor, yüksek çitin üzerinden kuş gibi uçtu. Bütün hızıyla Stepan'a arkadan saldırdı. Stepan sendeledi ve geri dönüp bir boğa gibi Gregor'un üzerine geldi.

Melehov kardeşler canlarını dişlerine takarak dövüşüyorlardı. Leş gagalayan akbabalar misali gagalıyorlardı Stepan'ı. Gregor birkaç kere Stepan'ın kaya gibi yumruklarının altına düştü. Stepan gibi pişkin bir dövüşçünün dengi değildi Gregor, ama hem yapılı, hem de çevik olan Piyotr, Stepan'ın yumruklarının altında, rüzgâra tutulmuş kamış gibi eğilmesine rağmen, yine de ayakları üzerinde durabiliyordu.

Stepan, tek gözü ateş saçarak (zira öteki gözü yavaş yavaş fazla olmuş bir kara erik rengini almaya başlamıştı) merdivenlere doğru çekildi.

O sırada Piyotr'dan ödünç koşum almak için oraya gelen Kristonya onları ayırdı.

Kollarını sallayarak, «Durun!» diye bağırdı. «Ayrılın, yoksa atamana haber veririm.»

Piyotr avucunun içine dikkatle, kanlı kanlı yarım bir diş tükürdü ve bozuk bir sesle, «Gel, Gregor,» dedi. «Başka sefere haklarız onu.»

Stepan merdivenden, «Dikkat edin de ben sizi haklamayayım,» diye tehdit savurdu.

«Pekâlâ, pekâlâ!»

«Âlâsını görürsünüz, bağırsaklarınızı dökeceğim sizin.»

«Şakadan mı dökeceksin, ciddî mi?»

Stepan hızla merdivenleri indi. Gregor fırlayıp onu karşılamaya çıktı, ama Kristonya onu bahçe kapı-

sına doğru iterek, «Hele bir kalkışın,» dedi, «ikinize de öyle bir sopa çekerim ki.»

O günden sonra Melehov'larla Stepan Astakov arasındaki nefret dallana budaklana, bir kördüğüm oldu çıktı. İki yıl sonra Doğu Prusya'da, Stolipin kasabası yakınlarında bu düğümü keserek çözmek, Gregor Melehov'un kaderinde yazılıydı.

XV

«Piyotr'a söyle kısrağın yanına kendi atını koşsun.»

Gregor avluya çıktı. Piyotr, samanlığın yanındaki bel vermiş sundurmanın altından iterek bir yaylı arabayı çıkarıyordu.

«Babam diyor ki, kısrakla beraber kendi atını koşacakmışsın.»

«Söylemesine lüzum yok, ben işimi biliyorum. Sen ona söyle de, kendi işine baksın,» diye cevap verdi Piyotr, arabanın okunu takarken. Bir boğa gibi terlemesine rağmen, âyin sırasındaki bir kilise mütevellisi kadar ağırbaşlı bir görünüm içinde oturan Panteley, çorbasını bitirmekle meşguldu. Yukarı kıvrık uzun kirpiklerinin serin gölgesinde çocuksu bir pırıltı gizlenen Dunya, tetikte, Gregor'u gözlüyordu. Limon sarısı yabanlık şalı içinde şişman ve iri gözüken İlyiniçna, dudaklarının uçlarında bir analık endişesi kıvrılarak, kocasına döndü:

«Bırak tıkınmayı artık, Prokofyeviç. Gören de seni kıtlıktan çıkmış sanacak.»

«Rahat yemek bile yedirmiyor. Ne dırdırcı karısın be.»

Piyotr'un kumral, uzun bıyıkları göründü kapıda.

«Arabanız hazır, buyrun bakalım!»

Dunya kahkahayı koyverdi ve yüzünü koluyla sakladı. Darya mutfaktan çıktı, güzel kirpiklerini kır-

pıştırarak müstakbel damadı tepeden tırnağa süzdü.

İlyiniçna'nın kurnaz ve gözü açık kuzini, dul Vasilisya Teyze de görücü olarak onlarla beraber gidiyordu. Yaylıya ilk yerleşen de o oldu: başını sağa sola çeviriyor, buruşuk dudaklarının arasından kararmış, eğri büğrü dişlerini göstererek gülüyordu.

Panteley, «Sakın dişlerini gösterme, Vasilisya,» diye uyardı onu. «Her şeyi berbat edersin sonra. Senin şu dişlerini gece takmışlar sanki, bir tanesi bile düzgün değil.»

«Aman, yeğenim sen de, damat ben olacak değilim ya...»

«Sen olmayacaksın, ama yine de gülme sakın. Ne dişler be... Rengi bile insanın midesini bulandırmağa yeter.»

Vasilisya alındı, ama o sırada Piyotr bahçe kapısını açmıştı. Gregor güzel kokulu meşin dizginleri toparlayıp, sürücü yerine zıpladı. Panteley'le İlyiniçna arabanın arkasına yeni evliler gibi kurulmuşlardı.

Piyotr atların yularını bırakarak, «Bas kırbacı!» diye bağırdı.

Gregor dudaklarını ısırarak atları kırbaçladı. Atlar koşumlara asılıp, aniden hareket ettirdiler arabayı.

Darya incecik sesiyle, «Dikkat! Tekerleğe sıkışmayın!» diye bağırdı, ama yaylı keskin bir virajla yol kenarındaki tümseklerin üzerinden hoplayarak, takır tukur sokağa çıktı.

Gregor yandan eğilerek, kırbaçla Piyotr'un geride kalan atını dürttü. Babası sanki rüzgârın alıp götürmesinden korkuyormuş gibi, sakalını eline almıştı.

Gregor'un omuzuna doğru eğilerek, «Kamçıla kısrağı!» diye bağırdı kısık sesiyle. İlyiniçna rüzgârdan yaşaran gözlerini bluzunun koluyla silip, kirpiklerini kırpıştıra kırpıştıra Gregor'un sırtında rüzgârdan balon gibi şişen mavi saten gömleğine baktı. Yol üstündeki Kazaklar kenara çekilip, arkalarından bir süre

seyrettiler onları. Avlulardan çıkan köpekler koşarak gelip, atların dibinde havlamaya başladılar. Havlamaları, demirleri yeni geçirilmiş tekerleklerin gürültüsü arasında kayboluyordu.

Gregor kırbaca da, atlara da acımıyordu; on dakikada köyü geride bıraktılar. Biraz sonra, Korşunov'ların, tahtadan çitle çevrili kocaman evleri gözüktü. Gregor dizginlere asıldı; arabanın, demir seslerinden şarkısı tam yarıda kesildi ve araba, yağlıboyalı, oymalı bahçe kapısının hizasında aniden duruverdi.

Gregor atların başında kaldı; Panteley aksayarak basamaklara doğru ilerledi. İlyiniçna'yla Vasilisya da etekleri hışırdayarak onun peşinden gittiler. İhtiyar adam, yolculuk boyunca topladığı cesaretini kaybetmekten korkarak acele ediyordu. Yüksek eşiğe takılıp tökezledi, topal bacağını çarptı ve öfkeden kaşlarını çatarak seke seke, tertemiz süpürülmüş merdivenleri çıktı.

Panteley'le İlyiniçna mutfağa hemen hemen aynı anda girdiler. Karısı kendisinden şöyle bir on beş santim uzun olduğu için Panteley onun yanında durmaktan hoşlanmazdı; onun için bir adım ileri gidip kasketini çıkararak kararmış ikonun önünde haç çıkardı.

«Afiyettesin inşallah!»

Evin efendisi olan, yaşlı, tıknaz, çilli yüzlü adam oturduğu sıradan kalkarak, «Çok şükür,» dedi.

Panteley, «Sana misafir getirdim Miron Grigoryeviç,» diye devam etti.

«Misafirlerin her zaman başımız üstünde yeri vardır. Marya, misafirlere yer göster de otursunlar.»

Grigoryeviç'in yaşlıca, basık göğüslü karısı, üç tane tabureyi, mevcut olmayan tozlarını aldıktan sonra misafirlere doğru sürdü. Panteley taburelerden birinin ta kenarına ilişti ve mendiliyle terleyen alnını bastırarak kuruladı.

Lafı hiç evirip çevirmeden, «İş için geldik,» diye

başladı. Bu sırada, İlyiniçna'yla Vasilisya da eteklerini toplayarak oturdular.

«Tabii. Ne işi bu, bakalım?» diye sordu Miron Gregoryeviç gülümseyerek.

Gregor içeri girdi, çevresine baktı, Korşunov'ları selamladı. Miron'un çilli yüzüne bir kırmızılık yayıldı. Ziyaretteki maksadı ancak şimdi anlayabilmişti. «Atları avluya alsınlar. Önlerine de biraz ot atsınlar,» diye emir verdi karısına.

Panteley kıvırcık sakalını büküp, sinirli sinirli kulağındaki küpeyle oynayarak, «Konuşacağımız ufak bir mesele var,» diye devam etti. «Sizin evlenmemiş bir kızınız var, bizim de bir oğlumuz. Bir anlaşmaya varamaz mıyız, acaba? Bunu öğrenmek istiyoruz. Kızını verir misin, vermez misin, ha? Akraba olurduk sizinle, değil mi?»

Miron dazlak kafasını kaşıyarak, «Kim bilir?» dedi. «Doğrusu kızımızı bu güz evlendirmeyi düşünmüyorduk. Yapılacak bir sürü iş var burada, eh kız da yaşlı sayılmaz. Daha on sekizinci baharını yeni bitirdi. Öyle değil mi, Marya?»

«Öyle.»

«Tam evlenme çağı,» diye taşı gediğine koydu Vasilisya. Verandadan aşırıp, hırkasının içine sakladığı çalı süpürgesinin batması yüzünden taburenin üzerinde kıpır kıpır kıpırdanarak, «Kızlar çarçabuk ihtiyarlar,» dedi. Efsaneye göre, kızın süpürgesini çalan görücüler asla boş çevrilmezlermiş.

«Bahar başında kızımıza evlenme teklifleri almıştık,» diye cevap verdi Korşunov'un karısı. «Evde kalacak değil ya. Tanrıya hiçbir şikâyetimiz yok, çok şükür... Her işi görür, tarlada da, evde de...»

«Eğer doğru dürüst bir adam gelseydi, geri çevirmezdiniz, ama,» diye kadınların lafına karıştı Panteley.

Miron başını kaşıyarak, «Mesele, geri çevirmek

değil,» dedi. «Kızı kime olursa olsun vermeye niyetimiz yok.»

Panteley reddedileceğini zannederek gücendi.

«Ne yapalım, senin bileceğin iş, tabii. İnsan seçeceğini kendisi seçer, kimi beğenirse onu ister. Eğer kendisine bir tüccar oğlu filan bulacaksan o başka, özür dileriz.»

Görüşme kopma noktasına gelmişti. Panteley sinirlenmeye başladı, yüzü kıpkırmızı kesildi. Öte yandan, kızın anası, üzerine çaylak gölgesi düşmüş kuluçka tavuk gibi gıdaklıyordu. Yanığa tuz eker gibi, ardı arkasına bir sürü yatıştırıcı, yumuşak laf edip gergin havayı yatıştırdı.

«Hadi, hadi canım! Madem böyle bir mesele çıktı ortaya, bunu efendice ve çocuğun mutluluğunu düşünerek halletmek lazım. Natalya — doğrusu kandille arasanız onun gibisini bulamazsınız! Elinden iş kurtulmaz onun! Ne zeki bir kızdır o! Ne ev kadınıdır! Güzelliğine gelince, varın siz kendi gözlerinizle görün canlarının içi...» diyerek Panteley'den ve İlyiniçna'dan yana dönüp tombul kollarını açtı. «Oğlumuz da böyle bir kıza layık kocadır hani. Ona baktığım vakit, kalbim burkulur, rahmetli kocama o kadar da benziyor ki, onun ailesi de hep çalışkan insanlardı. Buralarda kime isterseniz sorun Prokofyeviç'i. Bu dünyada herkes onu dürüst ve iyi bir insan olarak bilir... Hiç çocuklarımızın kötülüğünü ister miyiz biz de?»

Vasilisya'nın cırtlak sesi Panteley'in kulağına şurup gibi geliyordu. Bir yandan dinliyor, bir yandan kendi kendine, hayran hayran düşünüyordu: «Aa, tatlı dilli şeytan, nasıl da konuşur! Hadi onunla başa çıkın bakalım! Bazı kadınlar bir Kazağı bile şaşkına çevirir de sustururlar laflarıyla... Hey gidi eksik etek!» Panteley kendinden geçmiş, şimdi de kızı ve kızın yedi göbek sülâlesini övmekte olan Vasilisya'yı dinliyordu.

«Tabii, çocuklarımızın kötülüğünü istemeyiz.»

Miron çekingen bir tavırla ve gülümseyerek, «Me-

sele şu ki, onu evlendirmek için vakit henüz erken,» dedi.

«Hiç de erken değil! Vallahi, hiç de erken değil,» diye tekrar lafa karıştı Panteley.

Evin hanımı yarı yalandan, yarı sahi hıçkırarak, «Er geç ayrılacağız zaten ondan,» dedi

«Çağır kızını da görelim, Miron Gregoryeviç.»

«Natalya!»

Esmer parmaklarıyla önlüğünün kenarını çekiştiren bir kız mahcup bir tavırla kapıda belirdi.

Annesi gözyaşları arasından gülümseyerek, «Gel içeri! Gel!» diye ona cesaret verdi.

Gregor kıza baktı.

Siyah tülden başörtünün altında arsız arsız bakan bir çift açık mavi göz. Yumuşacık yanakta, pembe bir çukur. Gregor gözlerini kızın ellerine çevirdi: iri iri ve işten kabalaşmıştı elleri kızın. Kuvvetli vücudunu saran kısa yeşil ceketinin altından ufak, sert, bakire göğüsleri saf ve masum çıkıntılar yapıyor, minik, sivri meme uçları birer düğme gibi görünüyordu.

Gregor'un gözleri bir anda kızı tepesinden, uzun, güzel bacaklarına kadar kavradı. Satın almadan önce at cambazının bir kısrağı inceden inceye gözden geçirdiği gibi o da kızı tekrar bir süzdü ve «İşe yarar,» diye düşündü; sonra gözlerini kızın gözlerine çevirdi. Kızın samimi, azıcık sıkılgan bakışları sanki, «İşte olduğum gibi buradayım. Hakkımda nasıl istiyorsan öyle karar ver,» diyor gibiydi. Gregor, gözleriyle, «Mükemmel!» diye cevap verdi ve gülümsedi.

Natalya dışarı çıkıp kapıyı kaparken, merakını ve tebessümünü hiç gizlemeye çalışmadan Gregor'a baktı.

Korşunov karısıyla bakıştıktan sonra, «Dinle, Panteley Prokofyeviç,» diye başladı. «Bu işi bir kere de siz kendi aranızda konuşun, biz de kendi aramızda konuşalım. Ondan sonra söz kesip kesmeyeceğimize karar verelim.»

Panteley merdivenlerden inerken, bir laf daha sıkıştırmaktan geri kalmadı:

«Gelecek Pazar yine uğrayacağız.»

Korşunov duymamazlığa gelerek, mahsustan hiç cevap vermedi.

XVI

Aksinya'nın yaptıklarını Tomilin'den öğrendikten sonradır ki, Stepan, bir yandan yüreğindeki acı ve nefret bilenirken, bir yandan da, karısıyla çok tatsız bir hayat sürmüş olmasına rağmen onu nefretle karışık korkunç bir aşkla sevdiğini anlamıştı. Geceleri arabanın içinde, ellerini başının altına alıp, üstünde kaputu olduğu halde yatar ve eve dönüşünde karısının kendisini nasıl karşılayacağını düşünürdü. Sanki göğsünde, kalbinin yerinde, bir akrep vardı. İntikamını nasıl alacağını, binlerce ayrıntısıyla düşünürken, dişlerinin arasına iri iri kum taneleri girmiş gibi olurdu. Ama Piyotr'la yaptığı kavga öfkesini dağıtmıştı. Eve geldiğinde hırsını almış olduğu için Aksinya da yakayı kolay kurtarmıştı.

Eve gelişinden itibaren, Astakov'un evinde görünmeyen bir hayalet dolaşır oldu. Aksinya ayaklarının ucuna basarak dolaşıyor, fısıltı halinde konuşuyor, ama gözlerinde Gregor'un tutuşturduğu alevden artakalan ve korkunun küllendirdiği ufak bir kıvılcım parlıyordu.

Stepan baktığı zaman, bunu görmekten çok, hissediyordu. Kendi kendini yiyordu adeta. Geceleri sinekler tavandaki kirişin üzerine uykuya çekildikleri vakit, Aksinya, dudakları titreyerek yatağı yaparken, Stepan nasırlı avucuyla onun ağzını kapatır ve döverdi. Kadının Gregor'la olan ilişkisi hakkında hayasızca ayrıntıları sorardı. Bir kenara fırlatılmış Aksinya, koyun postu kokan sert yatağın üzerinde nefes nefese

solurdu. Onun hamur gibi yumuşak vücuduna işkence etmekten yorulan Stepan, elini Aksinya'nın yüzünde dolaştırıp, gözyaşı arardı. Ama daima Aksinya'nın yüzü kuru olur, sadece Stepan'ın parmakları altında çeneleri oynardı kadının.

«Anlatacak mısın?»

«Hayır!»

«Öldürürüm seni!»

«Öldür beni, öldür beni, İsa aşkına öldür beni! Yaşadığım hayat değil zaten...»

Stepan dişlerini gıcırdatarak, Aksinya'nın ter içinde kalmış memesinin ince derisini çimdikler, Aksinya sarsılarak inlerdi.

Stepan alaylı alaylı sorardı:

«Acıyor mu?»

«Evet, acıyor.»

«Benim canım acımadı mı sanıyorsun?»

Stepan ancak geç saatlerde uykuya dalardı. Uykusunda yumruklarını sıkar, dirseklerinin üzerinde doğrulan Aksinya, kocasının uyurken değişen, yakışıklı yüzünü seyreder, sonra başını yastığa bırakarak kendi kendine mırıldanırdı.

Aksinya'nın artık Gregor'u pek gördüğü yoktu. Bir keresinde onunla Don'un kıyısında karşılaştı. Gregor öküzleri suya götürmüş, elindeki ince dalı sallayarak, ayaklarına baka baka bayırı çıkıyordu. Aksinya da aşağıya, Don'a iniyordu. Gregor'u görünce, kovaları taşıyan sırığın, ellerinin altında buz kesildiğini zannetti, kaynayan kanı şakaklarını dövmeye başladı.

Ondan sonra da ne vakit bu karşılaşmayı hatırlasa, bunun gerçek olduğuna inanmakta güçlük çektiğini gördü. Gregor onu epeyce geçtikten sonra farketti. Kovaların ısrarlı gıcırtısına başını kaldırdı, kaşları titredi ve aptal aptal sırıttı. Aksinya onun başının üzerinden Don'un büyük dalgalarına ve ta ötelerdeki kumluğa bakıyordu. Yanan yüzünden gözyaşları süzülüyordu.

«Aksinya!»

Aksinya birkaç adım yürüyüp, sanki başını bir darbeden korumak istercesine eğerek durdu. Gregor, geride kalan öküzlerden birini hırsla kamçılarken, başını çevirmeden sordu:

«Stepan ne vakit gidiyor çavdar biçmeye?»

«Şimdi hazırlanıyor.»

«Onu geçir, sonra bizim ayçiçeği tarlasına git, ben de geliyorum.»

Kovaları gıcırdaya gıcırdaya, Aksinya Don'a indi. Kıyıda yılan gibi uzanan köpük, dalgaların yeşil eteklerinde sarı alevden bir dantel gibi duruyordu. Nehrin üzerinde beyaz martılar uçuşuyor, ötüşüyordu. Suyun yüzünde minicik balıklar zıplayıp, gümüşten bir yağmur gibi serpiliyordu. İlerde, kumluk burunun ötesinde yaşlı kavakların kurşunî tepeleri kibir ve azametle yükseliyordu. Aksinya su alırken kovasını düşürdü. Eteklerini yukarı toplayıp, dizlerine kadar suya girdi. Su baldırlarını gıdıkladı ve Aksinya, Stepan'ın dönüşünden beri ilk defa, belli belirsiz, hafifçecik güldü.

Geriye dönüp Gregor'a baktı. Gregor hâlâ elindeki değneği sallayarak bayırı ağır ağır tırmanmaktaydı. Aksinya yaşlardan buğulanan gözleriyle, onun yere kendinden emin basan güçlü bacaklarını okşadı. Gregor'un beyaz yün çoraplarının içine tıktığı geniş şalvarı koyu kırmızı çizgilerle süslüydü. Sırtında, tam kürek kemiğinin üzerinde, gömleğinden yeni yırtılıp kalkmış bir parça rüzgârda yapraklanıyor, üçgen biçimi yırtığın altından esmer teni görünüyordu. Aksinya bir vakitler kendisinin olan vücudun bu küçük parçasını öptü ve solgun, gülümseyen dudaklarının üzerine gözyaşları indi.

Kovaları, değneğin kancalarına takmak için, kumun üstüne koydu, gözleri Gregor'un ayakkabılarının bıraktığı izlere takıldı. Kaçamak bakışlarla çevresine göz gezdirdi: uzaktaki bir dalgakıranın dibinde yüzen

birkaç çocuktan başka kimse yoktu görünürlerde. Yere çömeldi, avucunu ayak izinin üstüne bastırdı; sonra doğruldu, kovaları taşıyan değneği omuzlarının arasına yerleştirdi ve kendi kendine gülümseyerek acele acele evinin yolunu tuttu.

Muslinden bir buğunun içinde kalan güneş köyün üzerinden geçiyordu. Minik, bembeyaz, kıvırcık bulut kümelerinin ötesinde, uçsuz bucaksız, serin, gökmavisi bir çayır gözün alabildiğine uzayıp gidiyordu: Alev alev yanan saç çatıların, terkedilmiş tozlu yolların, kavrulmuş, sarı otlarıyla tarlaların üzerinde öldürücü, nemli bir sıkıntı yükseliyordu.

Aksinya, merdivenlere vardığında, başına geniş kenarlı bir hasır şapka giymiş olan Stepan, atları orak makinesine koşmaktaydı. «İbriğe biraz su koy,» dedi.

Aksinya ibriğin içine bir kova su boşalttı; demir ibriğin sıcaktan iyice kızmış ağzı parmaklarını yaktı.

Kocasının terden ıslanmış sırtına bakarak, «Biraz buz almalısın, yoksa su çok geçmeden yine ısınacak,» dedi.

«Git, Melehov'lardan biraz al. Hayır. Gitme,» diye bağırdı Stepan, hatırlayarak.

Aksinya çitin kapısını kapamaya gitti. Stepan gözlerini kısarak kırbacı yakaladı.

«Nereye gidiyorsun?»

«Kapıyı kapamaya.»

«Geri dön, orospu... Gitme dedim sana.»

Aksinya acele acele merdivenlere doğru gidip, kova taşımaya mahsus değneği parmaklığa asmak istedi, ama elleri tir tir titriyordu. Değnek takır tukur merdivenlerden aşağı düştü.

Stepan muşamba paltosunu ön taraftaki oturak yerine serdi ve dizginleri eline aldı.

«Aç kapıyı.»

Aksinya kapıyı açarken, cesaretini toplayıp sordu.

«Ne zaman döneceksin?»

«Akşama doğru. Anikuşka'nın tarlasını da biçmeğe söz verdim. Yemeği ona götür. Demircideki işini bitirince gelecek tarlaya.»

Orak makinesinin gri tozlara gömülen tekerlekleri gıcırdadı. Aksinya eve girdi ve bir an başını eline dayayarak durdu, sonra saçlarını alelacele bir başörtüyle örterek koşaradım nehir kıyısına indi.

Birden, «Ya geri gelirse? O zaman ne olacak?» düşüncesi beyninin içinde tutuştu. Ayaklarının dibinde derin bir çukur açılmış gibi olduğu yerde çakıldı kaldı, geriye dönüp baktı ve nehir kıyısı boyunca otlağa doğru adeta koşarak atıldı.

Çitler. Bostanlar. Güneşi seyreden ayçiçeklerinden sarı bir deniz. Patates tarlalarının soluk yeşili. İşte, Şamil'lerin kadınları patates tarlalarını çapalıyorlardı: pembe gömlekli, iki büklüm olmuş sırtlar, havaya kalkıp gri toprağa hızla inen çapalar. Melehov'ların bostanına ulaşan Aksinya çevresine göz gezdirdi, sonra daldan yapılmış kancayı kaldırıp, bostanın kapısını açtı. Yeşil ayçiçeği kökleri istifinin bulunduğu yere giden patikaya vurdu. Eğilip, istifin ortasını bastırdı, yüzü hep altın sarısı polen tozlarına bulandı. Sonra eteklerini toplayıp otlar bürümüş yere oturdu.

Kulak kabarttı: kulaklarında sessizlik çınladı. Yukarıdan bir yerden, bir arı vızıltısı geliyordu. Belki yarım saat, şüpheden içi içini yiyerek böylece oturdu. Gelecek miydi? Tam gitmeye hazırlanır, başörtüsünü düzeltirken, bostanın kapısı gürültülü bir şekilde gıcırdadı.

«Aksinya!»

«Bu tarafa.»

«Demek geldin.» Gregor yaprakları hışırdatarak yaklaştı, onun yanına oturdu.

«Yanağındaki nedir öyle?»

Aksinya yüzündeki mat altın tozlarını kolunun yeniyle sildi.

«Ayçiçeklerinden olacak.»

«Şurada, gözünün altında da var.»

Aksinya onu da sildi.

Gözleri karşılaştı. Ve Gregor'un sessiz bakışındaki soruya karşılık Aksinya ağlamaya başladı.

«Dayanamıyorum... mahvoldum, Grişa.»

«Ne yapıyor?»

Aksinya bluzunun yakasını koparırcasına çekip, yırtarak açtı. Pembe, bir genç kızın göğüsleri gibi şişkin memeler mosmor çürüklerle doluydu.

«Bilmiyor musun? Her gün dövüyor beni. Kanımı emiyor benim... Sen de çok iyisin doğrusu... Beni bir köpek gibi kirlettin, sonra bırakıp gittin... Siz hepiniz...» Titreyen parmaklarıyla bluzunu iliklediı ve Gregor'un gücenmesinden korkarak, onun yana dönük yüzüne baktı.

Gregor ağzına aldığı bir otun yaprağını çiğnerken, ağır ağır, «Demek kabahati bana buluyorsun, öyle mi?» dedi.

Aksinya hüngür hüngür ağlayarak, «Kabahat sende değil mi?» dedi.

«Kancık kuyruk sallamazsa, erkek köpek peşinden gitmez.»

Aksinya yüzünü ellerinin içine sakladı. Hakaret, hesaplanarak vurulmuş müthiş bir darbe gibi canevine oturmuştu.

Gregor kaşlarını çatarak göz ucuyla ona baktı. Aksinya'nın işaret ve ortaparmağı arasından bir damla gözyaşı süzülüyordu. Kırık, tozlu bir güneş, saydam damlanın üzerinde pırıldadı ve damlanın Aksinya'nın eli üzerinde bıraktığı nemli izi kuruttu.

Gregor gözyaşlarına dayanamazdı. Sinirli sinirli, sabırsız bir hareketle, pantolonunun üzerindeki bir kırmızı karıncayı insafsızca ezerek süpürdü eliyle ve tekrar baktı Aksinya'ya yan gözle. Aksinya kıpırdamadan duruyordu; ama şimdi elinin üzerinden gözyaşları üç sıra halinde süzülüyordu.

«Neyin var? Seni incittim mi? Aksinya! Dur, ca-

nım! Dur, sana bir şey söylemek istiyorum.»

Aksinya ellerini yüzünden zorla ayırdı. «Senden akıl istemeğe geldim buraya. Neden yaptın bunu bana? Zaten derdim yetiyor. Sen ise...»

Gregor'un yüzü kıpkırmızı kesildi; pişman olmuştu. «Aksinya... Öyle söylemek istemedim, sen kendine alınma.»

«Buraya sana balta olmaya gelmedim. Korkma.»

Aksinya o anda gerçekten de Gregor'a balta olmaya gelmediğine inanıyordu, ama Don'un kıyısı boyunca koşarken belli belirsiz şöyle aklından geçirmişti: «Onunla yeniden konuşurum! Evlenmekten caydırırım. O olmazsa ben kiminle yaşayabilirim başka?» Sonra Stepan'ı hatırlayarak, bu belalı düşünceyi uzaklaştırmak için kafasını sarsmıştı.

«Demek aşkımız sona erdi?» diye sordu Gregor, sonra yüzükoyun dönerek dirseklerini yere dayadı ve deminden beri çiğnemekte olduğu boru çiçeğinin pembe taçyaprağını ağzından tükürdü.

Aksinya telaşlanarak, «Ne demek, bitti?» dedi. «Ne demek istiyorsun?» diye ısrar etti, Gregor'un gözlerine bakmaya çalışarak. Gregor, mavimtırak bir beyazlıkla pırıldayan gözlerini öteye çevirdi.

Kuru, yorgun toprak toz ve güneş kokuyordu. Rüzgâr iri yeşil yaprakları hışırdatıyordu. Uçarcasına geçen bir bulut bir an için güneşi karartti ve bozkırın üzerine, köyün üzerine, Aksinya'nın kederli başı üzerine, boruçiçeğinin pembe kâsesi üzerine duman rengi bir gölge düşürdü.

Gregor ani bir iç çekişle sırtüstü döndü, kürek kemiklerini sıcak toprağa yapıştırdı.

Ağır ağır, «Dinle Aksinya!» diye başladı. «Bu işin boku çıktı zaten... Düşünüyorum da.. »

Bostandan bir arabanın gıcırtılı sesiyle bir kadının konuşması duyuldu: «Haydi bakalım kalk, dazlak kafalı!»

Aksinya'ya ses o kadar yakın geldi ki, kendini ye-

re atıp dümdüz uzandı. Gregor başını kaldırarak fısıldadı:

«Çıkar başörtünü başından. Görünüyor... Bizi görebilirler.»

Aksinya başörtüsünü çıkardı. Ayçiçekleri arasında alev alev gezinen rüzgâr onun ensesindeki altın demetleriyle oynadı. Arabanın gürültüsü yavaş yavaş kayboldu.

Gregor, «İşte, şunu düşünüyordum,» diye tekrar başladı. Sonra daha hızlı devam etti: «Bir kere bozulan şey tamir edilemez. Ne diye ille birini suçlamalı? Ölüm yok ya bunun ucunda!»

Aksinya sonu ne çıkacak diye merakla dinliyordu, beklerken de elindeki çiçeğin sapını kırdı. Gregor'un yüzüne baktı ve gözlerinin içinde kuru bir parıltı yakaladı.

«Düşünüyorum da, bitirelim şu...»

Aksinya sallandı. Cümlenin sonunu beklerken, parmakları boruçiçeğinin katı sapına gömülmüştü. Dehşet ve sabırsızlık ateşi yüzünü hırsla yaladı, ağzının içi kurudu. Gregor'un, cümlesini «bitirelim şu Stepan'ın işini,» diye tamamlayacağını umdu, oysa Gregor sabırsızlıkla dudaklarını (dudakları şiddetle titriyordu) yaladı ve «...bitirelim şu macerayı. Ha?» dedi.

Aksinya ayağa kalktı, ayçiçeklerinin sarı başlarını elleriyle iki yana açа açа bostanın kapısına doğru yürüdü.

Gregor boğulurcasına, «Aksinya!» diye seslendi.

Cevap olarak, bostan kapısının gıcırtılı sesi geldi.

XVII

Çavdar biçilir biçilmez ve saplar daha ambarlara alınmadan buğday olgunlaştı. Killi tarlalarla yamaçlarda başakların yaprakları sararıp bükülerek boru biçimini aldı, görevlerini tamamlayan saplar kurudu.

Herkes hasadın iyi olduğundan dem vurarak böbürleniyordu. Başaklar dolu, taneler ağır ve iriydi.

Panteley, meseleyi İlyiniçna'yla konuştuktan sonra, eğer Korşunov'lar söz kesmeye razı olurlarsa, düğünün 6 Ağustos'tan önce yapılamayacağına karar verdi. Daha cevap almak için Korşunov'lara uğramamıştı: önce hasadın bitmesini, sonra da bir tatil gününü beklemişti.

Melehov'lar hasada bir cuma günü başladılar. Panteley arabanın yan tahtalarını çıkarıp, demetleri taşımak için yer hazırladı. Ekinleri biçmeğe Piyotr'la Gregor gittiler. Piyotr arabayı sürüyor, Gregor da yanısıra yürüyordu. Gregor sinirliydi, durmadan çeneleri atıyordu. Piyotr bunun, kardeşinin kavgaya hazır bir durumda bulunduğuna en iyi delil olduğunu biliyordu, ama yine de bıyık altından gülerek, Gregor'la alaya girişti.

«Vallahi doğru söylüyorum, kadın kendisi söyledi bana!»

Gregor bıyığının birkaç telini çiğneyerek, «Söylemişse ne olmuş?» diye homurdandı.

«'Tam kasabadan eve dönerken' dedi. 'Melehov'ların ayçiçeği bahçesinden sesler duydum.'»

«Piyotr, kes artık.»

«Evet, sesler. 'Bir de çitten baktım...'»

Gregor'un gözkapakları seğiriyordu. «Kesecek misin, kesmeyecek misin?»

«Amma da garip çocuksun! Bırak da bitireyim!»

«Bak sana söylüyorum, Piyotr, biraz sonra kavgaya tutuşacağız seninle,» diye tehdit etti Gregor ve geride kaldı.

Piyotr kaşlarını kaldırarak, Gregor'un yüzünü görmek için, oturduğu yerde geri döndü.

«'...çitten bir de baktım, ne göreyim, iki âşık sarmaş dolaş yatıyorlar!' dedi. 'Hangi iki âşık?' diye sordum: 'Canım, Aksinya ile kardeşin,' dedi. Ben de dedim ki...»

Gregor, orak makinesinin arkasında duran yabayı yakaladığı gibi ağabeyinin üstüne atıldı. Piyotr dizginleri bırakıp yere atladı ve atların önüne kaçıp onları siper aldı.

«Pöh, iblis!» dedi. «Delirdi! Pöh! Şuna bak...»

Gregor bir kurt gibi dişlerini göstererek yabayı ağabeyine fırlattı. Piyotr hızla yere çöktü ve yaba üzerinden uçarak geçti, sivri uçları dört beş santim toprağa gömüldü, sapı titreyerek sallanmaya başladı.

Piyotr bir lanet savurarak, ürken atların dizginlerine yapıştı ve ağız dolusu küfür etti: «Öldürecektin az daha beni, domuz!»

«Evet, niyetim de öldürmekti zaten!»

«Delisin sen, aklını kaçırmışsın. Tam babanın oğlusun işte.»

Gregor yabayı topraktan çekip aldı ve orak makinesinin ardı sıra yürümeye başladı. Piyotr onu parmağıyla işaret ederek yanına çağırdı.

«Buraya gel! Ver şu yabayı bana.»

Dizginleri sol eline geçirdi, yabayı çatallarından yakalayıp, sapıyla Gregor'un sırtına vurdu.

Gözlerini yana kaçılan Gregor'dan ayırmaksızın, «Daha hızlı kaçman lazımdı,» dedi. Bir iki dakika sonra, sigaralarını tüttürmüşler, birbirlerinin gözünün içine bakarak kahkahadan kırılıyorlardı.

Başka bir yoldan evine dönmekte olan Kristonya'nın karısı, Gregor'un ağabeyine saldırdığını görmüştü. Arabasının üstünde ayağa kalktı, ama neler olduğunu iyice göremedi, zira Melehov'ların orak makinesiyle atları, Melehov kardeşlerle arasına giriyordu. Daha köye varır varmaz komşusuna bağırdı:

«Klimovna! Koş Türk Prokofyeviç'e söyle: oğulları Tatar tepesinin yakınında kavgaya tutuştular, yabalarla birbirlerine girdiler. Gregor yabayı Piyotr'un yanına sapladı, sonra Piyotr ona... Kan fışkırdı. Müthişti, müthiş!»

Piyotr, yorgun atlara bağırmaktan sesi kısıldığı

için, bağırmak yerine ıslık çalıyordu. Gregor ise tozlu ayağını makinenin kirişine dayamış, yabayla, sıkışmış-sapları temizliyordu. Sineklerin ısırmasından sinirlenen atlar kuyruklarını savura savura isteksiz isteksiz çekiyorlardı. Hasat bütün bozkırda devam ediyordu. Öbek öbek tahıl sapları biriken bozkır üzerinde makinelerin bıçaklarının gürültüsü duyuluyordu. Tümseklerin üzerinde dağ sıçanları sürücülere karşı yüzlerini buruşturup ıslık çalıyorlardı.

Piyotr makinenin gürültüsünden sesini duyurmak için bağırarak, «İki sıra daha gidelim, ondan sonra durur, birer sigara yakarız,» dedi. Gregor, olur anlamında başını salladı. Kavrulmuş dudaklarını açamıyordu. Sapları daha iyi çıkarabilmek için, manivelayı kolaylaştırmak maksadıyla yabayı çatallarına daha yakın yerden tuttu. Hızlı hızlı soluyordu. Sırsıklam olmuş göğsünden yere ter damlıyordu Şapkasının altından akan terler yüzüne süzülerek gözlerini sabun gibi yakıyordu. Atları durdurup su içtiler, birer de sigara tellendirdiler.

Piyotr elini gözlerinin üzerine tutup gölge yaparak, «Yoldan doğru dörtnala bir atlı geliyor,» dedi.

Gregor da baktı ve kaşlarını hayretle kaldırdı.

«Babama benziyor.»

«Delisin! Hangi ata binecek babam? İki at da burada.»

«O, o! Vallahi o, babam!»

Atlı yaklaştı yaklaştı, az sonra iyice belirdi. Piyotr hayretle ayağını yere vurarak, «Evet, babam be!» dedi.

Gregor her ikisinin de kafasından geçmekte olan endişeyi ifadelendirerek, «Evde bir şey oldu,» dedi.

Panteley, daha yüz metre kadar öteden, atının dizginlerini çekerek bağırdı: «Geberteceğim sizi, orospu çocukları!» Bir yandan da kırbacını kaldırmış başının üstünde sallayıp duruyordu.

«Ne oluyor yahu...!» diye, hepten afallayan Piyotr

bıyığının yarısını ağzına aldı.

Gregor sırıtarak, «Çabuk orak makinesinin öbür tarafına geç! Elindeki kırbaçla öldürür vallahi bizi. Tam biz işin sonuna gelmişken kırbaçlıya 'kırbaçlıya bağırsaklarımızı dökecek,» dedi ve orak makinesini babasıyla kendisi arasına aldı.

Köpük içinde kalan at, biçilmiş saplar üzerinde adi dörtnalla onlara doğru geldi. Bacakları atın iki yanına sarkan (zira eyer vurmadan binmişti ata) Panteley, kırbacını sallayarak, «Ne yapıyorsunuz burada, şeytanın dölleri?» diye bağırdı.

Piyotr kollarını açıp çevresini göstererek, «Ekin biçiyoruz,» dedi, gözünü de kırbaçtan ayırmıyordu.

«Yabayı kim kime sapladı? Ne diye dövüşüyordunuz?»

Gregor babasına arkasını dönerek, mırıltı halinde, bulutları saymağa başladı.

Piyotr babasını yukardan aşağı süzerek, «Ne yabası?» dedi. «Dövüşen kim?»

«Ne bileyim işte, koşarak geldi bana, tavuk suratlı karı: 'çocukların birbirine yaba saplıyorlar,' dedi. Siz ne dersiniz buna?» Panteley heyecanla başını sallayarak dizginleri bırakıp yere atladı. «Elime bir at geçirip, dörtnala buraya geldim. Ee'ey?»

«Kim söyledi bütün bunları sana?»

«Kadının biri.»

«Yalan söylemiş, baba. Herhalde arabasının içinde uyuyakalmış, rüya görmüş omalı.»

Panteley, salyaları ağzından sakallarına akarak, ıslık gibi bir sesle, «Kadınlar!» diye bağırdı. «Klimov'un karısı olacak orospu! Hey Allahım! Kırbaçlayacağım o kancığı!» Öfkesinden zıp zıp zıplıyordu.

Kahkahalarını içinden koyveren Gregor, omuzları sarsıla sarsıla yere bakıyordu. Gözlerini babasından ayırmayan Piyotr ise ter içindeki alnını siliyordu.

Panteley hırsını alana kadar zıpladı durdu. Demeye kalmadı yatıştı, geçti orak makinesinin başına, bir

iki sıra ekin biçti, sonra atına atlayıp köye döndü; giderken de kırbacını yerde unuttu. Piyotr kırbacı yerden aldı, beğenen bakışlarla kardeşine göstererek, «Büyük tehlike atlattık, delikanlı,» dedi. «Mübarek kırbaç değil! Adamı sakat eder billahi, kardeşim. Kellesini de uçurur adamın.»

XVIII

Korşunov'lar, Tatarski köyünün en zengin ailesi olarak ün salmışlardı. On dört çift öküzleri, ayrıca yılkıları, Provalsk damızlık hayvan deposundan gelme kısrakları, on beş tane inekleri, sayısız davarları ve yüzlerce koyunluk sürüleri vardı. Altı odalı, saç çatılı evleri tüccar Mokov'un evi kadar esaslıydı. Müştemilatın damları da gıcır gıcır kiremitlerle örtülmüştü. Bostan ve otlağı rahat rahat on iki on üç dönüm vardı. İnsan Allahtan başka ne isterdi?

İşte o yüzden Panteley, söz kesimi için Korşunov'lara ilk ziyaretini biraz çekingen ve istemeye istemeye yapmıştı. Korşunov'lar kızlarına Gregor'dan çok daha zengin bir koca bulabilirlerdi. Panteley bunu biliyor ve reddedilmekten korkuyordu. Gidip Korşunov'a yalvarmak istemiyordu. Ne var ki İlyiniçna, pasın demiri yediği gibi, onun kafasının etini yemiş ve sonunda ihtiyarın inadını yenmişti. Böylece, Panteley, İlyiniçna'ya da, Gregor'a da bütün dünyaya da canü yürekten söverek Korşunov'u ziyarete gitmişti. Şimdi de işte, cevap almak için gitmek zamanı gelmişti. Ziyaret için Pazarı bekliyorlardı.

Bu arada, Korşunov'ların boyalı saç çatısının altında da ateşli kavgalar olmuştu. Melehov'lar ayrıldıktan sonra, Natalya annesine, son sözünü söylemişti:

«Ben Gregor'u sevdim. Asla başkasıyla evlenmem.»

Babası, «O kendisine bir güvey bulmuş bile, aptal,»

diye cevap vermişti. «Beğenilecek neresi var, bir Çingene kadar esmer. Benim minik kirazım, sana çok daha iyi bir koca bulurum ben...»

Kız kıpkırmızı kesilip, «Ben başkasını istemem, baba,» diye ağlamaya başlamıştı. «Gregor olmazsa, manastıra kapat beni, daha iyi.»

«O bir kadın avcısı kızım, asker karılarının peşinde koşuyor. Bütün köy biliyor bunu.» diye son kozunu oynamıştı babası.

«Olsun, zararı yok!»

«Eh, madem senin için 'zararı yok,' bana göre de hava hoş öyleyse.»

Evin en büyük kızı Natalya, babasının gözbebeği olduğu için, adam evlilik konusunda onu zorlayamadı. Daha önce kızı bir sürü isteyen çıkmış, ta uzak köylerden, zengin, dini bütün Kazaklardan gelenler olmuştu. Ama Natalya bu taliplerden hiçbirine ısınamamış, adamların bütün çabaları boşa gitmişti.

Miron aslında, Gregor'daki Kazak canlılığından, onun çiftçiliğinden ve çalışkanlığından hoşlanıyordu. Daha Gregor köy yarışlarında birincilik ödülünü kazandığı zaman, Miron onu gözüne kestirmişti, ama yine de kızını zengin olmayan, üstelik kötü ün yapmış birine vermek ona haysiyet kırıcı geliyordu.

Geceleyin karısı, onun çilli, kıllı elini okşayarak, «Çalışkan bir delikanlı, üstelik, yakışıklı da,» dedi. «Natalya da iyice gönlünü kaptırmış...»

Miron karısının soğuk, buruşuk memelerine sırtını çevirerek, öfkeyle bağırdı:

«Çekil ordan be, sırnaşık sen de! İstersen bir budalaya ver kızını, bana ne? Tanrı senin aklını başından almış!» Burnunu kıvırarak, «Yakışıklıymış! Hasadı onun suratında mı alacaksın?»

«Her şey hasatla bitmiyor ki...»

«Görünüşünün ne önemi var? Keşke birazcık itibarı olsaydı. İtiraf edeyim ki kızımı bu aileye vermek bana biraz düşüş gibi geliyor.»

«Çalışkan insanlar, üstelik rahat rahat da geçinip gidiyorlar,» diye fısıldadı karısı ve kocasının geniş sırtına sokularak onun elini okşadı, yatıştırır bir şekilde.

«Hey, Allahın belası! Çekil be, gitmez misin başımdan sen? Yer bırak biraz bana da! Buzağılamış inek miyim ben be, ne okşayıp duruyorsun? Natalya'yı da kime istersen ona ver. İstersen saçları kısa kırpılmış bir kıza.»

Karısı onun kulağına, «Kızına biraz şefkat duyman lazım, ama,» diye fısıldadı. Fakat Miron tekmeleyip, onu duvara sıkıştırdı ve sanki uyuyormuş gibi horlamaya başladı.

Melehov'ların cevap için gelişi, Korşunov'ları gafil avladı. Sabah duası biter bitmez gelmişlerdi. İlyiniçna ayağını yaylının basamağına attığında az daha arabayı deviriyordu. Oysa Panteley genç bir horoz gibi atladı arabadan aşağı.

Pencereden bakan Miron, «İşte geldiler!» diye homurdandı. «Hangi şeytan getirdi onları bugün buraya be?»

«Ah şekerim, mutfaktan daha yeni çıktım. Gündelik etekliğimi değiştirmeye bile vakit bulamadım.»

«Bu halinle de olur Evlenecek olan sen değilsin, seni kim istiyor at uyuzu!»

«Sen doğuştan canavarsın zaten, yaşlandıkça da iyice aklını bozdun.»

«Dilini tut, kadın!»

«Hiç değilse sırtına temiz bir gömlek geçir, bu gömleğinin içinden kemiklerin görünüyor. Hiç utanmıyor musun, kart iblis?» diye ateş püskürdü karısı Miron'u başta ayağa süzerek; bu arada misafirler de avluyu geçiyorlardı.

«Merak etme, onlar beni üstümdekilerle de tanırlar. Çuval giysem yine de eyvallah derler.»

Panteley kapının eşiğine takılıp tökezlerken, «Afiyettesiniz inşallah!» diye kart horoz gibi öttü. Kendi sesinin yüksekliğinden kendisi utandı ve ikonun önün-

de iki kere haç çıkararak, durumu düzeltmeye çalıştı.

«Günaydın,» diye cevap verdi Miron; bir yandan da gelenlere sırıtarak bakıyordu.

«Tanrıya şükürler olsun, havalar iyi gidiyor.»

«Çok şükür, böyle de devam edeceğe benzer.»

«Halkın da biraz yüzü gülecek bu sayede.»

«Öyle ya.»

«Eve-e-e-t.»

«Ehem.»

«İşte geldik Miron Gregoryeviç; aranızda ne karara vardınız, öğrenmek istiyoruz — söz kesecek miyiz, kesmeyecek miyiz?»

Ev sahibesi onları, yerleri süpüren uzun, pilili eteğiyle, «Buyurun, içeri girin. Oturun, lütfen,» diye eğilip, selamlayarak buyur etti.

İlyiniçna poplin entarisi hışırdayarak oturdu. Miron Gregoryeviç dirseklerini masanın üzerine serilmiş yeni muşambaya dayadı; susuyordu. Muşambadan rutubetli, tatsız, lastik kokusuyla karışık, daha başka bir koku geliyordu. Muşambanın kenarları son çar ve çariçenin resimleriyle süslenmişti; ortasında ise, başlarında beyaz şapkaları, imparatorluğun sayın prensesleri ve sinek tersi içinde Çar II. Nikola bulunuyordu.

Miron sessizliği bozdu.

«Eh, kızımızı vermeye karar verdik. Eğer çeyiz üzerinde anlaşırsak, akraba oluyoruz demektir.»

Tam bu sırada İlyiniçna, kolları tüylü, parlak ceketinin esrarlı derinliklerinden, arka tarafından çıkarır gibi, koskocaman beyaz bir somun çekti çıkardı ve masanın üzerine koydu. Bilinmeyen bir nedenle Panteley'in içinden haç çıkarmak geldi, ama haç çıkarmak için gerekli durumu alarak, yukarı kalkan pençe gibi kıvrık parmakları birdenbire biçim değiştirdi. Kalın başparmağı, sahibinin irad'esi dışında, beklenmedik bir şekilde, işaretparmağıyla ortaparmak arasına girdi ve parmaklar bu ayıp biçimde, gizlice, açık paltosu-

nun kenarından geriye kayarak kırmızı mantarlı bir şişe çıkardı.

Panteley gözlerini kırpıştırarak, Miron'un çilli yüzüne heyecanla baktı ve bir toynağı andıran geniş avucuyla votka şişesine okşar gibi bir şaplak attı.

«Şimdi, dostlarım, Tanrıya duamızı edelim de, ondan sonra hem içer, hem de çocuklarımızın evlenme işini konuşuruz,» teklifinde bulundu.

Bir saat sonra, iki adam o kadar burun buruna sokulmuş bulunuyordu ki, Melehov'un sakalının katran karası kıvırcık telleri, Korşunov'un kızıl sakalının düz tellerine karışıyordu. Drahoma miktarı üzerinde tartışan Panteley'in nefesi hıyar turşusu kokuyordu.

Boğuk bir fısıltıyla, «Benim sevgili dünürüm,» diye başladı. «Benim çok sevgili dünürüm,» diye sesini iyice yükselterek tekrarladı. İri dişlerini bir kurt gibi göstererek, «Dünürüm,» diye gürledi. «İsteklerin karşılayamayacağım kadar ağır. Düşün sevgili dünürüm, düşün beni nasıl soyup soğana çevirmeye çalıştığını bir kere. Getrlerle, kaloşlar, bir; bir tane kürk palto iki; yünlü elbise, üç; bir tane ipek başörtü, etti dört. Vallahi yağmacılık bu!»

Panteley, kollarını öyle bir açtı ki yana, uzun gömleğinin dikiş yerleri söküldü. Miron turşu ve votka kokuları içinde yüzen kafasını eğip muşambaya dikti gözlerini. Tepedeki, çiçekli çerçeve içindeki yazıyı okudu. «Rus Kraliyet Ailesi.» Gözlerini daha aşağıya indirdi. Efendimiz Majeste İmparator Nikola...» Yazının geri yanını bir patates kabuğu örtmüştü. Resme daldı. İmparatorun yüzü boş votka şişesinin altında belli olmuyordu. Miron gözlerini saygıyla kırpıştırarak, beyaz kemerli zengin üniformayı seçmeye çalıştı, ama o da kaygan hıyar çekirdekleriyle örtülmüştü. Başında geniş kenarlı şapkası, meymenetsiz kızlarıyla çevrili imparatoriçe, Miron'a tatlı tatlı bakıyordu. Miron o kadar alındı ki, gözleri dolu dolu oldu. «Sepetten kafasını çıkarmış kaz gibi çok kibirlisin şimdi bakıyorum,

ama dur hele, sen de kızlarını evermeye kalk da bak; o vakit de ben öyle bakacağım sana, sen telaşlanırken,» diye düşündü.

Panteley, Miron'un kulağının dibinde kocaman bir eşekarısı gibi vızıldayıp duruyordu. Korşunov, bayağı buğulanmış gözlerini kaldırıp, dinledi.

«Kızına karşılık, artık kızımıza diyelim, bunca hediyeyi —getrleri, kaloşları, kürk paltoları— sağlamak için bizim ineklerden birini pazara götürüp, satmamız lazım.»

Miron yumruğunu masaya indirerek, «Yani çok mu görüyorsun?» diye bağırdı.

«Çok görüp, görmemek meselesi değil...»

«Çok mu görüyorsun?»

«Dur hele, dünürüm!»

«Eğer çok görüyorsan... lanet olsun sana!» Miron terlemiş elini masanın üzerine bir salladı, bütün bardakları yere yuvarladı.

«Ama sonra bunların parasını çıkarmak için çalışacak olan senin kendi kızın.»

«Çalışsın! Fakat gerekli hediyeyi mutlaka vereceksin, yoksa bozulur bu iş!»

Panteley başını iki yana sallayarak, «Gitti bizim ineklerden biri!» dedi.

«Hediye mutlaka verilmeli. Kızımın zaten sürüyle elbisesi var; eğer kızımdan hoşlandınsa, bana saygı göstermelisin. Biz Kazakların âdetimiz böyledir. Eskiden beri böyle gelmiş bu, biz de geleneğimize bağlıyız.»

«Ben saygını gösteririm!»

«Göster saygını!»

«Gösteririm!»

«Bırak gençler çalışsınlar biraz da. Biz çalıştık yeteri kadar, herkesten farkımız yok işte. Bırak onlar da çalışsınlar bizim gibi!»

İki adamın sakalları rengârenk birbirine karıştı. Öpüştüler; Panteley suyu çekilmiş, büzüşmüş bir hıyar

yiyor, bir yandan da çatışan karışık duyguların etkisi altında ağlıyordu.

Kadınlar yan yana oturmuş, birbirlerini bağırlarına basmışlar, aynı zamanda tiz sesleriyle birbirlerinin kulaklarını sağır ediyorlardı. Votkadan İlyiniçna'nın yüzü al al olmuş, Marya'nınki de don yemiş kış armudu gibi yemyeşil kesilmişti.

Marya, «Onun gibi bir kızı daha dünyada arasan bulamazsın. Görevini bilecek, söz dinleyecek, dediğinden bir adım dışarı da çıkmayacaktır,» dedi.

İlyiniçna onun sözünü keserek, «Canımın içi,» dedi. Sol dirseğini sağ elinin içine almış, sol elini de yanağına dayamıştı. «Ben de zaten kimbilir kaç kere söylemişimdir o orospu çocuğuna. Geçen Pazar akşamı, tütün kesesini doldurup dışarı çıkmaya hazırlanıyordu, dedim ki, ona: 'Ne vakit silkeleyeceksin o karıyı, kâfirin piçi? Bu ihtiyar yaşımda daha ne kadar katlanacağım bu utanca? Şu Stepan senin oyununa bir son verecek ya günün birinde!'»

Kapıdaki yarıktan Mitka içerisini gözetliyor, onun altında da Natalya'nın iki küçük kız kardeşi fısıldaşıyorlardı. Natalya ise öteki odada oturmuş, bluzunun sımsıkı kol yeniyle gözyaşlarını kuruluyordu. Bilinmeyenin ağırlığı altında kalmış, önünde açılan yeni hayattan korkuyordu.

Ön odada üçüncü votka şişesi bitirilmiş, ağustosun birinde gelinle damadı bir araya getirme kararı alınmıştı.

XIX

Korşunov'ların evi, düğün hazırlıkları telaşıyla bir arıkovanı gibi uğulduyordu. Gelin için alelacele iç çamaşırları dikildi. Natalya her akşam oturuyor, gelenek üzere, damada tiftik eldiven ve boyun atkısı örüyordu. Anası geç vakitlere kadar dikiş makinesinin

başında, eve getirdikleri terzi kadına yardım ediyordu. Mitka babasıyla ve rençberlerle birlikte tarladan dönünce elini yüzünü yıkamak ya da tarlada giydiği ağır çizmeleri çıkarmak için bile vakit kaybetmeksizin doğru Natalya'nın yanına giderdi. Kız kardeşiyle alay etmekten büyük bir zevk alıyordu.

Başıyla, boyun atkısını işaret ederek, «Örgü mü örüyorsun?» diye sorardı kısaca.

«Evet, ne olmuş?»

«Ör bakalım, budala. Sana teşekkür edeceği yerde, çeneni kıracak.»

«Neden?»

«Ah, ben Grişa'yı tanırım, arkadaşım benim. O öyledir işte, adamı ısırır da neden ısırdığını söylemez.»

«Yalan söyleme. Sanki ben onu tanımıyor muyum!»

«Ama ben senden daha iyi tanıyorum. Birlikte gittik okula.» Mitka derin bir göğüs geçirir, bereli ellerine bakar ve uzun sırtını kamburlaştırırdı.

«Eğer onunla evlenirsen, mahvolursun, Natalya. Evlenme, evde kalmış kız ol, daha iyi. Hem onda ne buluyorsun Allah aşkına? O kadar çirkin ki, at bile ürker ondan. Üstelik aptal da. Biraz yakından bak da gör: İğrenç herifin biri.»

Natalya öfkelenir, gözyaşlarını yutar ve kederli yüzünü boyun atkısının üstüne eğerdi.

Mitka insafsızca devam ederdi: «İşin en fenası da, o başkasını seviyor. Ne üzülüyorsun be Natalya? Aptalsın sen be! Fırlat bir kenara şu herifi! Hemen atımı kapatayım, atladığım gibi gidip, söyleyeyim onlara...»

Budaklı değneğini vura vura ve kendir sarısı sakalını okşayarak odaya giren Grişaka Dede kurtarırdı Natalya'yı Mitka'dan. Değneğiyle Mitka'yı dürten Grişaka Dede, «Ne işin var senin burada, haylaz?» diye sorardı.

Mitka özür dilercesine, «Şöyle bir yoklayayım dedim Dede,» diye cevap verirdi.

«Ne yoklamasıymış o? Hadi bakalım defol bura-

dan. Koşardım, marş!» İhtiyar değneğini kaldırır, kuru, sarsak bacaklarıyla Mitka'nın üstüne yürürdü.

Grişaka Dede bu toprakları altmış dokuz yıldır çiğniyordu. 1877 Türk seferine katılmış, General Gurko'nun emirberliğini yapmış, ama sonra General'in gözünden düşüp tekrar alayına geri verilmişti. Plevne'de ve Rossitz'de ateş hattında gösterdiği yararlıklardan ötürü iki tane haçla bir de mümtaz hizmet madalyası almıştı. Kafasının duruluğu, lekesiz dürüstlüğü ve konukseverliğiyle köyde herkesin saygısını kazanan ihtiyar, ömrünün geri kalan üç beş yılını hatıralarıyla baş başa geçirerek, oğlunun yanında oturuyordu.

Yazları, alacakaranlık çökene kadar, evin çevresindeki toprak sete oturur, başı eğik, yere değneğiyle bir şeyler çizerken, kafasından müphem hayaller geçer, unutkanlığın gölgeleri arasında ufak ufak hatıra pırıltıları canlanırdı. Kasketinin kırık güneşliği, kapalı gözlerinin siyah gözkapakları üzerine koyu bir gölge düşürürdü. Değneğinin sapında kıvrılan parmaklarına, elinin şiş damarlarından kara kan tembel tembel yürürdü.

Kanı, her geçen yıl ısısını biraz daha kaybediyordu sanki. En sevdiği torunu Natalya'ya şikâyette bulunurdu:

«Bu çoraplar yün sözde, ama ayacıklarımı hiç ısıtmıyor. Sen bana tığla örsen bir çift çorap, iyi olur, yavrum.»

Natalya gülerek, «Ama şimdi yaz, Dede!» der ve setin üzerine, Dedesinin yanına oturup onun kırışıklarla dolu kocaman sarı kulağına bakardı.

«Ne çıkar, yavrum? Yaz, ama benim kanım ta derinlerdeki toprak kadar soğuk.»

Natalya onun elleri üzerindeki örümcek ağı misali damarlara bakarken, hafızasında şimşek gibi, çocukluğuna ait bir gün canlandı. Avlularında bir kuyu açıyorlardı —daha küçücük bir kızdı— kovanın içinden kil alıyor, kendine ağır bebekler, burma boynuzlu

inekler yapıyordu. Şimdi de işte, gözlerini dikmiş dedesinin ellerindeki, yaşlılıktan esmerleşmiş, kil rengi çillerine bakıyordu. Ona öyle geldi ki, dedesinin damarlarında parlak, al kan yerine killi toprak akıyordu.

«Ölmekten korkuyor musun Dede?» diye sorardı Natalya.

İhtiyar, buruşuk boynunu, askerî ceketinin sert yakasından kurtarmak ister gibi çevirir, yeşile çalan kır bıyıklarını sarsardı

«Ölümü, aziz bir misafiri bekler gibi bekliyorum. Eee, artık zamanı — ben yaşayacağım kadar yaşadım, ömrüm boyunca Çarlarıma hizmet ettim, yeterince votka içtim,» diye cevap verirdi beyaz dişleriyle gülümseyerek ve buruşuk gözkapakları titrerdi.

Natalya dedesinin elini okşar; sırtında yamalı gri üniforması, başı hâlâ öne eğik, kamburunu çıkarmış, setin üzerinde otururak değneğiyle yerleri eşeleyen ve sert, kalkık yakasının kırmızı flapaları dipdiri, neşeyle göz kırpan ihtiyarın yanından ayrılırdı.

Grişaka Dede, Natalya'nın yaklaşmakta olan evlenmesi haberini dışından sükûnetle karşıladı, ama içinden hem üzüldü, hem de öfkelendi. Sofrada Natalya yemeğin en güzel taraflarını hep ona verirdi; çamaşırlarını Natalya yıkar, çoraplarını o örer, o yamar, şalvarını ve mintanlarını o tamir ederdi. Bu yüzden, ihtiyar haberi alınca, birkaç gün Natalya'ya kaşlarını çatıp surat astı.

«Melehov'lar iyi Kazaklardır. Rahmetli Prokofey'le aynı alayda askerlik yapmıştık. O da iyi bir Kazaktı. Ya torunları nasıl? Ha?» diye sordu Miron'a.

«O kadar fena değil,» diye kaçamak bir cevap verdi Miron.

«Şu Gregor saygı bilmez bir herif. Geçen gün kiliseden dönüyordum, bir merhaba bile demeden geçti yanımdan. Artık yaşlıları sayan kalmadı...»

Lukiniçna müstakbel damadından yana çıkarak,

«İyi bir delikanlıdır o,» dedi.

«İyi mi, dedin? Eh, Natalya beğendikten sonra...»

Konuşmalara hemen hemen hiç karışmamıştı; mutfaktan gelip, bir iki dakika masaya oturmuş, bir kadeh votka içmiş ve sarhoş olmaya başladığını farkedince tekrar çıkıp gitmişti. Sevinçten yerinde duramayan Natalya'yı iki gün sessiz sessiz gözledi, sonra davranışı yumuşar gibi oldu.

«Natalya!» diye çağırdı onu. «Eee, ne haber, benim küçük torunum, demek mutlusun, ha?»

«Ben de iyice bilmiyorum, Dedeciğim,» diye açıldı ona Natalya.

«Hadi, hadi! Mesih yardımcın olsun. Allah vere de...» Ondan sonra da acı acı azarladı Natalya'yı. «Ben ölünceye kadar bekleyemez miydin, seni gidi yumurcak... Sensiz hayatımın bütün tadı kaçacak.»

Onları dinleyen Mitka lafa karıştı:

«Sen daha yüz yıl yaşayacağa benzersin, dede. Bu kadar zaman bekleyecek mi yani? Hoşsun doğrusu!»

İhtiyar öfkesinden adeta mosmor kesildi. Değneğini, ayaklarını yere vurdu:

«Defol köpoğlusu, defol diyorum! Gidi şeytanın tohumu! Sana kim dinle dedi?»

Mitka katıla katıla avluya kaçtı.

İhtiyar Grişaka, Mitka'nın arkasından küfürler savurarak, uzun zaman öfkesini alamadı; kısa yün çorapları içindeki bacakları, dizleri titriyordu.

Natalya'nın iki küçük kız kardeşi —on iki yaşındaki Marişa ile sekiz yaşındaki afacan, Grippa— düğünü sabırsızlıkla bekliyorlardı.

Korşunov'un yanında çalışan rençberler de hayatlarından çok memnundular. Efendilerinin kendilerine cömert davranacağını ve birkaç günlük izin koparacaklarını umuyorlardı.

Bunlardan, turna kuşu gibi uzun boylu —Het Baba diye dışarlıklı adı olan Ukraynalı— biri, aşağı yukarı her altı ayda bir adamakıllı kafayı çekerdi. Aldı-

ğı bütün parayı içkiye yatırdığı gibi, elbiselerini de satardı. Her ne kadar çoktandır içinde içki arzusu depreşmekte idiyse de, kendisini zorluyor ve içkiye başlamak için düğün gününün gelmesini bekliyordu.

Mikhay adında ince uzun, esmer bir Kazak olan öteki rençber de Korşunov'ların yanına kısa zaman önce girmişti. Yangında varını yoğunu kaybetmiş, rençber olmuştu. Het Baba'yla arkadaşlığı ilerletince yavaş yavaş o da içkiye alışmıştı. Atlara çok düşkündü. Sarhoş olunca, köşeli yüzü gözyaşlarıyla sırsıklam, ağlayarak gelir, Miron Gregoryeviç'in başının etini yerdi:

«Usta! Aziz usta! Kızını everince ne olur bırak atları ben süreyim. Onlara araba nasıl sürülür göstereyim! Onu ateşin içinden geçiririm de atların tek kılını bile yakmam. Bir zamanlar benim de atlarım vardı. Ah...»

Asık suratlı, insandan kaçan Het Baba, her nedense Mikhay'ı parmağına dolamış, onun memleketi olan köyün adını alaya alıyor, hep bu aynı şakayı durmadan tekrarlayarak adama eziyet ediyordu. Elleriyle kuru, uzun baldırlarına vura vura, kendi aşağılık şakasına kendisi gülüyordu. Mikhay, Het Baba'nın sinekkaydı tıraş olmuş suratına ve inip çıkan âdemelmasına iğrenerek bakar, ona lanet ederdi.

Düğün, Perhizden sonra gelen ilk gün yapılacaktı. Üç hafta kalmıştı. Meryem'in Urucu (*) yortusunun olduğu gün Gregor müstakbel gelini ziyarete geldi. Mutfaktaki yuvarlak masanın başına oturup, gelinin kız arkadaşlarıyla birlikte ayçiçeği ve ceviz yedi, sonra tekrar atına atlayıp, döndü. Natalya onu kapıdan geçirdi. Gregor'un gıcır gıcır yeni bir eyer vurulmuş atının bağlı durduğu sundurmanın altında Natalya, elini göğsüne soktu, kızararak ve aşkını anlatan bakışlarını Gregor'a çevirerek, göğsünde ısınmış yumuşak, ufak bir çıkını alıp, onun avucuna koydu Gregor hediyeyi alırken, bir kurtunkilere benzeyen bembeyaz dişleriyle

(*) Uruc: gökyüzüne kabul ediliş. (ç.n.)

Natalya'nın gözlerini kamaştırdı:

«Nedir bu?» diye sordu.

«Görürsün... Bir tütün kesesi işledim sana.»

Gregor onu öpmek için, müteredditbir tavırla kendine doğru çekti; ama Natalya ellerini Gregor'un göğsüne dayayıp, onu şiddetle iterek yana kaçtı ve gözlerini korkuyla evin penceresine çevirdi.

«Görecekler bizi!»

«Görsünler!»

«Utanıyorum!»

«Yalnız ilk sefere mahsustur utanma,» diye açıkladı Gregor.

Gregor ata binerken Natalya dizginleri tuttu. Gregor kaşlarını çatarak, ayağıyla üzengiyi yakaladı, eyere iyice yerleşip, sürdü çıktı avludan. Ona kapıyı açan Natalya, ardından seyretti. Gregor, eyerin üzerinde Kalmuk usûlü sola doğru kaykılmış, gösterişli bir şekilde kamçısını sallıyordu.

Natalya, «On bir gün daha kaldı,» diye düşündü, bir iç geçirdi ve gülümsedi.

XX

Yeşil, sivri yapraklı buğday, toprağı yararak çıkar; bir iki hafta içinde öyle boy atar ki, arasından karga uçsa görülmez. Ekin, toprağın özünü emer ve başak tutar, sonra çiçekleriyle başaklar altın tozlarına bulanırlar; taneler tatlı, güzel kokulu bir sütle dolup şişer. Çiftçi bozkıra çıkar, durup seyreder ve keyiflenir. Derken bir sığır sürüsü tarlaya dolar; yüklü ekinleri çiğner. Sığırların yattığı yerlerde ezilmiş ekinler tarlada yuvarlak boşluklar meydana getirmiştir; çiftçi bunu görünce içi burkulur, dehşete kapılır.

Aksinya da öyle olmuştu işte. Gregor, onun olgunlaşıp altın çiçekler açan duygularını o ağır, ham deriden yapılma sandallarıyla çiğnenmişti. Onun duygula-

rını kirletmişti, yakmış kül etmiş — ve geçip gitmişti.

Aksinya, Melehov'ların ayçiçeği bahçesinden dönerken, yabani otlarla çalıların bürüdüğü terkedilmiş bir avlu gibi bomboş, ıssız kalmıştı ruhu. Başörtüsünün kenarlarını çiğneyerek yürürken, bir hıçkırık boğazını tıkıyordu. Eve girmiş, kafasına bir kamçı gibi çarpan korkunç boşluk ve ıstırapla, gözyaşlarına boğulmuş bir halde yere yığılmıştı. Ama sonra geçmişti bu. İçini parçalayan acıyı bastırmış, yüreğinin derinliklerinde boğmuştu.

Sığırların çiğnediği ekinler tekrar doğrulur. Çiy ve güneşin etkisiyle, ezilen saplar tekrar kalkar; önceleri, çok ağır bir yükün altında iki büklüm olmuş bir insan gibi, sonra dimdik başlarını kaldırırlar; değişen hiçbir şey yoktur ortada.

Aksinya geceleri kocasını ihtirasla okşarken, başka birisini düşünür, yüreğinde nefret ve büyük bir aşk birbirine karışırdı. Kadın yeni bir ihanet, yeni bir rezalet tasarlıyordu; Gregor'u, henüz aşkın ne sefasını sürmüş, ne de cefasını çekmiş olan mutlu Natalya'nın elinden almayı kafasına koymuştu. Geceleri yattığı yerde, yaşsız gözlerini kırpıştıra kırpıştıra karanlıkta tasarladığı planları geçirirdi kafasından. Stepan'ın uzun, dalgalı perçemleri dağınık biçimli başı, bütün ağırlığıyla onun sağ kolunun üstünde yatardı. Stepan, siyah, işten kabalaşmış parmaklarıyla karısının göğüslerini dalgın dalgın okşarken yarı aralık dudaklarının arasından soluk alırdı. Aksinya yattığı yerde düşünür, planlar kurar, ama sadece bir tek şey üzerinde kesinlikle karar kılabilirdi: Gregor'u her kim olursa olsun, başkasına bırakmayacak, onu aşk seline boğacak ve evvelce de olduğu gibi, ona sahip çıkacaktı. Ama yine de kalbinin derinliklerinde, bir arı sokmasından arta kalan acıya benzer, şiddetli bir sızı vardı.

Gündüzleri Aksinya düşüncelerini ev işleriyle avutuyordu. Arasıra Gregor'la karşılaşıyor, rengi uçuyor, Gregor'u o kadar özleyen güzel vücudunu gururla ta-

şıyarak, onun gözlerinin siyah ıssızlığı içine hiç utanç duymaksızın, meydan okurcasına bakıyordu.

Her karşılaşmadan sonra Gregor, Aksinya'ya müthiş bir özlem duyardı içinde. Sebepsiz yere öfkelenir, hırsını Dunya'dan ve annesinden çıkarır, ama daha çok da kılıcını alıp, arka avluya geçer, yere diktiği kalın değneklere kan ter içinde kalana kadar kılıç çalardı. Bunu gören Panteley küfürler savururdu:

«Pis şeytan, birkaç çit kurmaya yetecek kadar sırık biçti. Canın ille dal biçmek istiyorsa ormana git. Bekle oğlum, bekle! Hele bir askere alsınlar da seni, o zaman istediğin kadar fırsat bulursun buna. Çok geçmeden bundan da bıkarsın!»

XXI

Gelini almaya, rengârenk süslenmiş çift atlı dört tane yaylı araba gidecekti. Bayramlık elbiselerini giymiş köylüler kalabalık bir halde Melehov'ların avlusunda toplanmış, arabaların çevresini sarmışlardı.

Sağdıç Piyotr idi. Siyah bir redingot ile mavi şeritleri bulunan bir pantolon giymiş, sol koluna da iki tane beyaz başörtüsü bağlamıştı; bıyık altından pis pis gülümsüyordu.

Kardeşine, «Utanma Gregor!» dedi. «Başını genç horozlar gibi dik tut, suratını asma!»

Çilek rengi etekliği içinde bir söğüt dalı kadar narin ve esnek, Darya, kalem çektiği kaşlarının kavislerini yukarı kaldırarak Piyotr'u dürttü:

«Babama söyle, yola çıkma zamanı geldi. Bizi bekliyorlar.»

Piyotr babasıyla fısıl fısıl bir şeyler konuştuktan sonra, «Yerlerinize geçin,» diye emretti. «Benim arabaya güvey ile beraber beş kişi binecek.» Yaylılara tırmandılar. İlyiniçna yüzü kıpkırmızı ve mağrur, bahçe kapılarını açtı. Dört yaylı birbiri arkasından yola çıktı.

Piyotr, Gregor'un yanıbaşında oturuyordu. Tam onların karşısında oturan Darya, dantelli mendilini sallıyordu. Tekerleklerin üzerinde arabanın hoplayıp zoplaması yüzünden bir şarkıya başlamış olan sesler sustu. Kazakların kasketlerinin kırmızı şeritleri, mavili siyahlı üniformalarla redingotlar, kollara bağlanmış beyaz mendiller, kadınların dağınık gökkuşağı renklerini taşıyan başörtüleri, rengârenk eteklikler ve her yaylının ardı sıra uzanan, tozdan, muslin yollar renkli bir manzara meydana getiriyordu.

Gregor'un ikinci kuzeni Anikay sürüyordu güvey arabasını. Atların kuyrukları üzerine, nerdeyse yerinden düşecek kadar eğilerek bir kamçı şaklattı ve ıslık öttürdü; atlar ter içinde, gerili koşumlara daha sıkı asıldılar.

Piyotr, «Yapıştır şunlara,» diye kükredi.

Atmaca suratlı Anikay, Gregor'a bir göz kırptı, tüysüz kadınsı suratı bir tebessümle buruşarak ıslık öttürüp atları dehledi.

Gregor'un dayısı, ikinci yaylı arabayı süren İlya Ojogin, onların arabasını geçmeye çalışırken, «Yol verin!» diye haykırdı. Gregor, dayısının arkasında oturan Dunya'nın güneşten yanmış yüzünü tanıdı.

«Yo, geçemezsin!» diye ayağa fırlayan Anikay keskin bir ıslık öttürdü. Atları kırbaçlayarak dörtnala kaldırdı, çılgın gibi sürmeye başladı. Darya, Anikay'ın sahtiyan çizmelerine sarılarak, «Düşeceksin!» diye haykırdı. Yanlarına gelmiş bulunan İlya Dayı, «Yavaş olun!» diye bağırdı, ama sesi tekerleklerin devamlı gürültüsü içinde kaybolup gitti.

Tıka basa kadın erkek dolu olan öbür iki yaylı yan yana arkadan geliyordu. Sırtlarına kırmızılı, mavili, pembeli kumaş parçaları bağlanmış, yelelerine ve kâküllerine kâğıttan çiçekler, kurdelalar tutturulmuş, hamutlarına çanlar takılmış atlar, terden meşinleşmiş sırtlarındaki kumaşlar rüzgârda uça uça ve etrafa köpük saçarak engebeli yolda hışım gibi gidiyordu.

Korşunov'ların kapısında bir sürü köy çocuğu, alayı haber vermek için gözcü çıkmıştı. Yoldan yükselen toz bulutunu görüp, bağrışarak avluya koşuştular.

«Geliyorlar! İşte göründüler!» diye o sırada dışarı çıkmış olan Het Baba'nın çevresini aldılar.

«Ne kalabalık ediyorsunuz be? Defolun, küçük şeytanlar. Amma da gürültü yapıyorsunuz! Kendi ağzımdan çıkanı duyamıyorum.»

Çocuklar Het Baba'nın çevresinde hoplayıp zıplıyorlar, dürtüştürüp, bağrışarak Ukrayna'lıyı alaya alıyorlardı. Ayaklarının dibindeki derin bir kuyudan içeri bakıyormuş gibi başını eğen Het Baba, delicesine zıplayan çocuklara tepeden bakıp, hoş gören bir gülümsemeyle karnını kaşıdı.

Yaylılar takır tukur kapıya geldiler. Piyotr, Gregor'u alıp merdivenlere doğru yürüdü. Ötekiler arkalarından geldi.

Verandadan mutfağa açılan kapı hızla örtülmüştü. Piyotr kapıyı vurdu.

Makamla, «Rab, İsa Mesih, bizlere merhamet etsin!» dedi.

Kapının öbür tarafından, «Amin!» dedikleri duyuldu.

Piyotr aynı kelimeleri tekrarladı ve kapıyı üç sefer vurdu; her seferinde de aynı cevabı aldı.

«Girebilir miyiz?»

«Elbette, buyurun!»

Kapı ardına kadar açıldı. Kızın annesiyle babasının temsilcisi, güzelce bir dul olan Natalya'nın vaftiz anası, Piyotr'u ahududu rengi dudaklarında ince bir gülümsemeyle karşıladı. Eline bir bardak buğulu buğulu, yeni çekilmiş kvas tutuşturarak, «Bunu kendi sağlığına iç, sağdıç!» dedi. Piyotr eliyle şöyle bir bıyıklarını düzeltti ve kvası dibine kadar içtikten sonra, kahkahalarını zaptetmeye çalışanların ortasında, güç anlaşılır bir mırıltı halinde, «Ey,» dedi, «beni faka bastırdın! Bekle sen hele benim böğürtlenim, bekle de ben sana

bir ziyafet çekeyim, bak. Bunu ödeteceğim sana.»

Sağdıçla, Natalya'nın vaftiz anası çene yarıştırıp, birbirleriyle bir hikmet yumurtlama düellosuna giriştikleri sırada, güvey tarafına, evlenme anlaşması gereğince, her birine sadece bir kadeh olmak üzere üç kadeh votka getirildi.

Gelinliğini giyip peçesini takmış olan Natalya, masada, iki kız kardeşinin muhafazası altında oturuyordu. Marişka ileriye uzattığı elinde bir oklava tutuyor, gözleri meydan okurcasına pırıldayan Grippa elindeki kepçeyi sallıyordu. Terlemeye başlayan ve votkanın etkisiyle hafifçe başı dönen Piyotr onları eğilerek selamladı ve kendi kadehinin içine koyduğu ellilik bir kapiği onlara uzattı. Ama Marişka oklavasıyla masaya vurdu.

«Yetmez! Satmayız gelini!»

Piyotr kadehin içine yine birkaç tane gümüş ufaklık attı.

Natalya'nın küçük kardeşleri, yerin dibine geçen kızı dirsekleriyle dürterek, «Ablamızı vermeyiz sana!» dediler Piyotr'a.

«Yahu bu da nedir? Bir kere verdik, bir daha verdik.»

Miron, «Yol verin, kızlar!» diye emretti ve kendine yol açа açа masaya doğru geldi. Erimiş tereyağıyla yağladığı kırmızı saçları ter ve gübre kokuyordu. Bu işaret üzerine, masanın çevresinde oturan gelinin akrabalarıyla arkadaşları ayağa kalkıp, yeni gelenlere yer açtılar.

Piyotr bir mendilin ucunu Gregor'un eline tutuşturdu ve bir sıranın üzerine sıçrayarak onu, ikonların altında oturan geline doğru götürdü. Natalya mendilin öbür ucunu titreyen, terli avucuna aldı.

Masanın çevresinde ağız şapırtıları gırla gidiyordu. Misafirler haşlanmış piliçleri elleriyle parçalıyor, sonra da ellerini saçlarına siliyorlardı. Anikay bir göğüs

kemiğini dişleriyle sıyırırken, sarı bir yağ parçası sakalsız çenesine, oradan da yakasına düştü.

Kendi haline üzülen Gregor, mendile birlikte bağlanmış kaşıklardan önce kendisininkine, sonra Natalya'nınkine, daha sonra da bir çanağın içinde buram buram tüten şehriyeye baktı. Karnı müthiş acıkmıştı; midesi açlıktan buruluyordu.

Darya atıştırıyordu. Onun yanıbaşına oturmuş, koca dişleriyle bir koyun pirzolasını kemirmekte olan İlya Dayı'nın, Darya'nın kulağına uygunsuz sözler fısıldadığı belli oluyordu. Zira, yüzü kıpkırmızı kesilen Darya, gözlerini kısmış, kaşlarını kaldırmış kıkır kıkır gülüyordu.

Misafirler uzun uzadıya ve tıka basa yediler. Ekşi, yapışkan erkek teri, kadınların daha karışık ve çeşnili kokularına karışıyor, uzun zaman sandıklarda kapalı kalmış etekliklerden, redingotlardan ve şallardan, naftalin ve daha başka, yaşlı bir kadının çok kullanılmış bal çanağı gibi, ağır ve doyumsuz bir koku yayılıyordu.

Gregor yan gözle Natalya'ya baktı. Ve ilk defa olarak, kızın üst dudağının şişkin olduğunu, bir kasket güneşliği gibi, alt dudağının üstüne doğru sarktığını farketti. Ayrıca, Natalya'nın sağ yanağında, tam elmacık kemiğinin altında, içinden altın sarısı iki kıl çıkan kahverengi bir ben bulunduğuna da dikkat etti; her nedense sinirine dokundu bu onun. Kıvırcık, yumuşak tüyleriyle, Aksinya'nın narin boynunu hatırladı ve sanki birisi, terli sırtından içeriye iğnelercesine batan bir avuç kuru ot doldurmuş gibi geldi. Tüyleri diken diken oldu ve içinde zaptettiği kötü bir duyguyla, öbürlerinin yemeklerini gürültü ile yiyişlerini, çiğneyişlerini ve ağızlarını şapırdatışlarını seyreti.

Sofradan kalkarlarken, nefesi meyve suyu ve buğday ekmeği kokan biri, Gregor'u kem gözden korusun

diye, çizmesinin koncundan aşağı bir avuç çavdar boşalttı. Eve dönüşte bütün yol boyunca çavdar taneleri ayağını acıttı Gregor'un; gömleğinin sıkı yakası nefesini kesti ve düğün töreninin sıkıcı etkisi altında soğuk, dehşetli bir öfkeye kapılan Gregor kendi kendine küfredip durdu.

XXII

Atlar, Korşunov'larda biraz dinlenmiş olmalarına rağmen, Melehov'ların avlusuna vardıklarında yorgunluktan bitmişlerdi. Koşumları köpük içinde kalmıştı. Ama yine de merhametsiz sürücüler onları kıyasıya sürmüşlerdi.

Alayı ihtiyar Melehov'lar karşıladı. Panteley, gümüş tellerle süslediği siyah sakalı pırıl pırıl parlayarak ikonu elinde tutuyor, dudakları taş gibi sımsıkı kapalı karısı da onun yanında duruyordu.

Gregor'la Natalya, şerbetçiotları ve buğday tanelerinden bir sağanak altında, dualarını almak için onlara yaklaştılar. Panteley onları takdis ederken yanaklarından gözyaşları süzüldü ve bu zaafını gören olur diye korkup, telaşlanarak kaşlarını çattı.

Gelinle güvey eve girdiler. Votkadan, yolculuktan ve güneşten yüzü kızarmış olan Darya merdivenlere fırlayıp, Dunya'yı dürttü.

«Piyotr nerede?»

«Görmedim!»

«Papaza gidecekti, şimdi de ortalıktan kayboldu, Allah kahretsin!»

Kaldırabileceğinden fazla votka içmiş olan Piyotr'u, bir arabanın içinde horul horul uyurken buldu. Bir atmaca gibi üzerine atılarak, «Fazla kaçırdın, gâ-

vur!» diye bağırdı. «Kalk koş papaza!»

«Çekil be! Tanımıyorum seni. Sen kim oluyorsun da emir veriyorsun bana?» diye itiraz etti Piyotr bir yandan da saman ve tavuk tersleri arasında yerinden doğrulmaya çalışırken.

Darya, gözlerinde yaşlar birikerek, iki parmağını onun ağzına soktu ve ağzından sarkan dilini tutup rahatlamasına yardım etti. Ondan sonra başından aşağı bir ibrik soğuk su boca edip velenseyle kuruladı ve doğru papaza götürdü.

Bir saat kadar sonra, Gregor, elinde bir mum tutarak kilisede, Natalya'nın yanında duruyordu. Gözleri çevresindeki fısıldaşan insanlardan duvarın üzerinde dolaşırken bir türlü kafasından çıkmayan şu dört kelimeyi tekrarlıyordu kendi kendine: «Sen de hapı yuttun!» Arkasında, suratı şişmiş Piyotr'un öksürdüğünü duydu. Kalabalığın içinde, bir yerde, Dunya'nın pırıl pırıl parlayan gözlerini gördü; başka tanıdık yüzler de gördüğünü sandı. Koronun ahenksiz seslerini, diyakonun aynı perdeden verdiği cevapları duydu. Felce uğramış, eli kolu bağlanmış gibiydi. Peder Vissarion'un yıpranmış çizmelerinin topukları dibinden ayrılmadan, onun peşinden kilise rahlesinin etrafını döndü; Piyotr onun redingotunun kenarından hafifçe çekince durdu. Gözlerini mum alevlerinin kırpışan küçük dillerine dikip, bastıran rehavetle mücadeleye girişti.

Peder Vissarion, Gregor'a ılık bir tebessümle, «Yüzükleri değişin!» dedi.

İtaat ettiler. Piyotr'un bakışını yakalayan Gregor, gözleriyle, «Yakında biter mi?» diye sordu. Piyotr'un dudaklarının uçları hafif bir gülümsemeyle büküldü: «Şimdi bitecek!» Ondan sonra Gregor, karısının nemli, şapşal dudaklarını üç kere öptü, kiliseye en iyi cins mumların pis kokusu yayıldı ve kalabalık, kapıya doğru itişerek ilerledi.

Gregor, Natalya'nın kocaman, kaba elinden tutarak kapının önüne çıktı. Birisi başındaki şapkasına çarptı. Doğudan esen sıcak bir meltem burnuna pelin kokuları getirdi. Don'un ötelerinde bir şimşek çaktı; yağmur yaklaşıyordu. İnsan seslerinin uğultuları arasında, kulağına, kilisenin parmaklıklarının öbür tarafından, dinlenmekte olan atların minik çanlarının çıkardığı hafif, davet eden sesler geldi.

XXIII

Gelinle üvey kiliseye gittiklerinde Korşunov'lar, Melehov'ların evine varamamışlardı daha. Panteley birkaç kere, geliyorlar mı diye bakmak için bahçe kapısına çıktı, ama boz renkli, iki yanında çalı gibi dikenler bürümüş kurşunî yol, ıpıssızdı. Panteley gözlerini Don'a çevirdi. Orman altın sarısı bir renk alıyordu. Don kenarındaki sazlıklarda, büyümüş kamışlar yorgun yorgun yana yatmışlardı. Don'u, tepelerin kıraç yamaçlarını, nehrin ötesinde leylak rengi bir duman içine gizlenen ormanı ve bozkırı sonbahar başlarının akşam karanlığıyla karışan kederli mavisi sarmıştı. Yol kavşağında, yolun kenarına dikili haçın keskin çizgileri göğe izdüşüm veriyordu.

Panteley'in kulaklarına zar zor duyulabilen tekerlek sesleriyle köpek havlamaları çalındı. Meydandan çıkan iki yaylı araba yola saptı. Öndeki arabada, yanında karısı olduğu halde Miron vardı; onların karşısında yeni bir üniforma giymiş, göğsüne St. George Haçı ile madalyalarını takmış, Grişaka Dede oturuyordu. Arabayı Mitka sürüyordu; sandığa oturmuş, köpük içindeki atlara kırbacını sallamak zahmetine bile katlanmıyordu. Öteki arabada, dizginlere asılarak geriye doğru yatan Mikhay dörtnala giden atları süratliye indirmeye çalışıyordu. Köşeli, kaşsız yüzü kıpkırmızı ol-

muş, kasketinin kırık güneşliğinin altından yüzüne terler süzülüyordu.

Panteley bahçe kapısını ardına kadar açtı, yaylılar avluya girdi. İlyiniçna verandadan inip, eteklerinin uçlarını tozlara sürünerek onlara doğru seğirtti.

«Hoş geldiniz, aziz dostlar! Evimize girmek şerefini veriniz.» Şişman belini bükerek eğilip selamladı onları.

Panteley başını yana büküp, kollarını açarak buyur etti misafirleri: «Sizi fakirhanemize davet ederiz; içeri buyrun!»

Atların koşumlarını çözmeleri için emir verip, gelininin babasının yanına gitti. Miron şalvarının üstündeki tozları eliyle silkeledi. Yolda epeyce sarsılmış olan ihtiyar Grişaka geride kaldı.

İlyiniçna, «İçeri gelin, içeri gelin dostlarım!» diye ısrar etti.

«Teşekkür ederiz, şimdi giriyoruz.»

«Biz de sizi bekliyorduk, Allah aşkına girin. Bir süpürge getireyim de üniformanızı süpürün. Bu mevsimde çok toz oluyor, nefes almak bile güç.»

«Evet, gerçekten de çok kuru... Toz da ondan oluyor zaten... Zahmet etme canım, ben şimdi...» Kafası ağır çalışan ev sahibesini başıyla selamlayan ihtiyar Grişaka, samanlığa doğru gerileyerek, boyalı bir harman makinesinin ardına sığındı.

Karısını merdivenlerde durduran Panteley, «Rahat bıraksana ihtiyarı be, aptal!» diye hırladı. «O bir şey yapmak istiyor, sen de tutmuş ha bire... Kafa yok mu sende be kadın!»

İlyiniçna kızararak, «Ben nerden bileyim?» diye karşılık verdi.

«Tahmin etmeliydin. Neyse, misafirleri sofraya al.»

Gelinin ailesi, şimdiden yarı yarıya kafaları tutmuş kalabalık misafirlerin, sofranın çevresinde oturmakta oldukları odaya alındı. Onların gelişinden biraz sonra da yeni evli çift kiliseden döndü. Onlar içeri gi

rerken, Panteley de gözleri yaşlı, yarım galonluk bir şişeden kadehleri doldurdu.

«Eey, Miron Gregoryeviç, hadi bakalım, çocuklarımızın sağlığına! Onların da hayatları bizimkiler gibi hayırlı olsun. Allah mesud etsin, sıhhat ve afiyet versin.»

Grişaka Dede'ye koca bir bardak votka doldurdular ve ne yapıp edip, yarısını küf gibi sakal bağlamış ağzına, yarısını da üniformasının dik yakasından aşağı dökmeyi becerdiler. Kadehler tokuşturuldu. Hep beraber içtiler, içtiler. Her kafadan çıkan ayrı ayrı sesler, bir pazar yeri gürültüsünü andırıyordu. Masanın ta öbür ucunda oturan, Korşunov'ların uzak akrabası Nikifor Koloveidin kadehini kaldırıp geleneksel kelimeyle ortalığı çınlattı:

«Acı!» (1)

Masanın çevresinde oturan misafirler, «Acı! Acı!» diye onun arkasından yaygarayı bastılar.

Kalabalık mutfaktan, «Yaa, acı!» diye cevap geldi.

Gregor, gözleri ateş saçarak, karısının şapşal dudaklarını öptü ve birisini arar gibi gözlerini odada dolaştırdı. Al basmış suratlar... Kısık, sarhoşlukla çamurlu bakışlar ve gülüşler... salyalarını işlemeli sofra örtüsünün üzerine akıtarak, lokmaları oburcasına çiğneyen ağızlar... Ulumayı andıran sesler...

Koloveidin seyrek dişli ağzını bir karış açtı.

«Acı!» diye kadehini kaldırırken mavi Muhafız üniformasının kolundaki kıdem şırmaları pırıldadı.

Herkes bir ağızdan, «Acı!» diye bir kere daha tekrarladı.

---

(1) Düğünlerde, şölenlerde, yeni evlilerin, nişanlıların, karı kocanın öpüşmesini sağlamak için oradakilerden biri, «Acı!» diye bağırır. Ötekiler de bunu tekrarlarlar. Rusların bu geleneksel sözü: «İçki acıdır, bunu tatlandırmak gerek!» anlamına gelir. (ç.n.)

Gregor gözlerini nefretle Koloveidin'in ağzına dikti ve adamın «Acı!» diye bağırırken dişlerinin arasından görünen morumsu diline dikkat etti.

Piyotr votkayla ıslanmış bıyıklarını burarak, «Öpüşün civcivler,» diye cızırdadı.

Sarhoş Darya, yüzü al al, mutfakta bir şarkıya başladı:

İşte dere, işte köprü,
Bu köprüden de geçilir...

Başkalarının da katıldığı şarkı misafir odasına atladı. Sesler birbirine karıştı, ama Kristonya'nın camları sarsan sesi, bir gök gürültüsü gibi hepsini bastırdı:

Bize getiren yok mu,
Bir kadeh de biz çeksek...

Yatak odasından cırlak bir kadın sesi geliyordu:

Kısıldı aah, kısıldı sescağızım...

Bunun yardımına yaşlı, titrek, fıçıdan çıkar gibi bir ses koştu:

Kısıldı aah, büsbütün kısıldı sescağızım,
Oy, başkalarının bahçesinde geze geze,
Acı çilekler yiye yiye...

Şarkılar biti, yemek faslı yeniden başladı.

«Mutlu günlere, iyi insanların şerefine!.»

«Şu pirzolayı al!»

«Çek pençeni, kocam bakıyor!»

«Acıııı! Acıı!»

«İstemem, pirzolan senin olsun. Şu çiğa balığı daha hoşuma gider belki. Evet, daha iyi... sulu.»

«Kuzen Proşka, bir tane daha gelsin.»

«Ah, işte bu insanı yakıyor vallahi...»

Mutfakta yerler sarsılıyor, gacur gacur ötüyor, topuklar takırdıyordu. Yere bir bardak düştü, ama bü-

tün bu gürültü, vaveylanın içinde kaybolup gitti. Gregor, sofrada oturanların başlarının üzerinden mutfağa bir göz attı. Kadınlar şimdi çığlıklar ve ıslıkların eşliğinde dans ediyorlardı. Koca kıçlarını (içlerinde bir tane bile zayıf yoktu, hemen hemen hepsi de beşer, altışar eteklik üstüste giymişlerdi) çalkalıyor, dantel mendillerini sallıyor, bir yandan da dirsekleriyle birbirlerini dürtüyorlardı.

Armonikanın gıcırtılı sesi bütün gürültüleri bastırırcasına yükseliyordu; demeye kalmadı, bir kazaskanın nağmeleri ortalığı çınlattı. Bir vaveyladır koptu:

«Halka! Halka olun!»

Piyotr, kan ter içindeki kadınları iterek, «Sıkışın biraz!» dedi.

Gregor ayağa kalkarak Natalya'ya göz kırptı:

«Piyotr kazaska oynayacak! Seyret bak!»

«Kiminle?»

«Görmüyor musun? Annenle.»

Marya Lukiniçna, mendilini sol eline alıp, ellerini böğründe kavuşturdu. Piyotr kısa, hızlı adımlarla ona doğru gitti, nefis bir sıçrayışla havaya yükseldi ve geri geriye yerine döndü. Lukiniçna sanki çirkef üzerinden atlayacakmış gibi eteklerini toplayıp, ayak parmaklarının ucunda, ritmi kovalayarak ve ayaklarını bir erkek gibi ileri fırlatarak takdir nidaları arasında dans etti.

Armonikcı pes notalarla yaylıma geçince Piyotr hızlandı ve bir çığlıkla beraber çömelme durumu aldı, avuçlarını çizmelerinin konçlarına yapıştırıp, bıyığının ucunu dişlerinin arasına alarak ayaklarını müthiş bir hızla ileri atmaya başladı. Terden sırsıklam olmuş kâkülü, çılgınca sallanıyor ama ayak hareketlerine yetişemiyordu.

Kapıya birikmiş olan kalabalık Gregor'un görüşünü kapatıyordu. Sadece sarhoş misafirlerin bağırışlarını ve yanan çam kaplama tahtası gibi ses çıkaran nalçalı topukların patırtısını duyabiliyordu.

Onun arkasından, Miron, İlyiniçna'yla dansa kalktı; Miron tam nizamına uygun ve çok ciddî bir tavırla ortaya geldi. Panteley onları seyretmek için bir taburenin üstüne çıkmış, topal bacağını tap tap vururken bir yandan da dilini şaklatıyordu. Bacakları yerine onun da diliyle küpesi dans ediyordu.

Kazaskayı çok iyi bilen, bu işin ustaları da oynadı, bacağını bile doğru dürüst kıvıramayanlar da. Ama hepsi de bağırmaktan geri kalmıyordu:

«Haydi!»

«Daha küçük adımlarla! Ah, seni...»

«Bacakları hafif, ama kıçı mani oluyor.»

«Öf, bırak şimdi, sen ona uymaya bak!»

«Bizim taraf kazanıyor.»

«Haydi!»

«Yoruldun değil mi? Bir dans etme de bak, kafanda kırarım şişeyi.»

Grişaka Dede adamakıllı sarhoş olmuştu. Kolunu komşusunun kemikli sırtına atmış, herifin kulağına sivrisinek gibi vızıldıyordu:

«İlk askere alınışın hangi yıldı senin?»

Yaşlı bir meşe gibi kamburlaşmış olan öteki ihtiyar cevap verdi:

Grişaka kulağını yaklaştırarak, «Ne zaman?» dedi.

«1839 dedim.»

«Adın ne? Hangi alayda yaptın askerliğini?»

«Maksim Bogatiryov. Baklanov'un alayında onbaşıydım.»

«Melehov'ların akrabası mısın?»

«Ne?»

«Akrabası mı oluyorsun diye sordum.»

«Ha-ha! Güveyin ane tarafından dedesi oluyorum.»

«Baklanov'un alayında demiştin, değil mi?»

Dişsiz ağzıyla bir ekmek parçasını boş yere kemir-

meye çalışan ihtiyar, donuk gözlerini Grişaka'ya çevirip başını salladı.

«O halde Kafkas harbinde bulunmuşsundur sen?»

«Ben Baklanov'un emrindeydim, nur içinde yatsın, Kafkasya'yı zaptetmekte büyük hizmeti oldu. Alayımızda seçme Kazaklar vardı. Muhafız askerleri kadar uzun boyluydular; gerçi onlar kadar dik durmazlardı ama. Bugünkü nesle benzemeyen, iriyarı, geniş omuzlu, kollu pençeli adamlardı. Bizim zamanımızın erkekleri böyleydi işte, evlat! Sayın, merhum general de o kadar dürüst bir adamdı ki, bir kilim çaldım diye beni kırbaçlamıştı...»

«Ben de Türk seferinde vardım. Ha? Evet o seferde bulundum.»

İhtiyar Grişaka, madalyaları şıngırdayan çökmüş göğsünü şişirdi.

«Şafakta bir köyü aldıydık, öğleyin borucu tehlike borusunu çaldı.»

«Rossitz civarında savaşıyorduk bizim alay, Onikinci Don Kazakları alayı, yeniçerilerle tutuşmuştu.»

«Borucu tehlikeyi çaldı...»

Grişaka kızmaya ve elini öfkeli öfkeli sallamaya başlayarak, «Evet,» diye devam eti. «Türk yeniçerileri de kendi çarlarına hizmet ediyorlardı; sonra onlar başlarına beyaz çuvallar geçiriyordu: Ha? Başlarına beyaz çuvallar geçirmişlerdi.»

«...Borucu tehlike çalınca arkadaşıma dedim ki: 'Geri çekilmek zorunda kalacağız, Timofey, ama önce duvardan şu kilimi alalım'.»

«Ateş altında gösterdiğim kahramanlıktan ötürü iki tane St. George haçı kazandım. Bir Türk binbaşısını canlı esir aldım.» Grişaka Dede bir yandan ağlamaya, bir yandan da kurumuş yumruğunu yanındaki ihtiyarın omurgasına güm güm indirmeye başladı. Öteki ise ağzına bir parça vişne pelteli piliç atarken, ıslanmış sofra örtüsüne diktiği gözleriyle cansız cansız bakarak mırıldandı:

«Sen dinle bak, şeytan beni nelere sürükledi, evlat!» İhtiyar gözlerini dikmiş, hiç ayırmadan beyaz sofra örtüsünün kıvrımlarına bakıyordu; sanki gördüğü şey sofra örtüsü değil de, Kafkas dağlarının karlı bayırlarıydı. «Daha önce hayatımda bana ait olmayan hiçbir şeye elimi sürmemiştim, ama işte o kilimi görünce, bundan atıma iyi belleme olur diye geçti aklımdan.»

Grişaka komşusunun gözlerinin içine bakmaya çalışarak, «Oralarını ben de gördüm,» dedi. «Denizin öte yanındaki topraklara da gitmiştim.» Ama öbür ihtiyarın gözleri, çalı gibi kaşları ve sakallarıyla çevrili göz çukurlarının içine kaçmıştı. Onun üzerine Grişaka da, başka çare kalmayınca hileye başvurdu. Hikâyesinin can alacak noktasını anlatmak için, arkadaşının dikkatini çekmek istiyordu, bu yüzden başlangıca hiç lüzum görmeden hikâyeye orta yerinden giriverdi:

«Yüzbaşı emri verdi: 'Bölüüük, dörtnaaal! İleriii!.'»

Ama Baklanov Alayının eski Kazağı, trampet sesleri arasında hücuma hazırlanan asker gibi başını ileri uzatıp, yumruklarını masaya indirerek, «Baklanov'un askerleri, mızraklar ilerii... Kılıç çeek...» diye fısıldadı. Sesi birdenbire güçlendi, donuk gözlerinde bir pırıltı, bir alev belirdi. «Baklanov'un çocukları!» diye gürledi, dişsiz ağzını bir karış açarak. «İleriii-hücum!»

Grişaka'ya genç, pırıl pırıl bakışlarla bakarken, sakallarından aşağı gözyaşları süzüldü.

Grişaka da heyecanlanmıştı:

«Yüzbaşı bize bu emri verip, kılıcını salladı. Hücum dörtnalla ileri atıldık, yeniçeriler de ateş açarak böyle toplandılar,» diyerek titrek parmaklarıyla örtünün üzerine bir kare çizdi. «İki kere hücum ettik üzerlerine. Her seferinde bizi geri püskürttüler. Biz ne zaman hücuma kalksak, yan taraflarındaki korunun içinden süvarileri çıkıyordu. Bunun üzerine bölük komutanımız emir verdi, bu sefer süvarilerinin üzerine vardık. Ezip, sürdük onları. Dünyada Kazak süvarilerinin önünde durabilecek süvari var mı ki? Ormana kaçtılar. Doru

bir ata binmiş komutanlarını tam önümde gördüm. Yakışıklı bir subaydı. Siyah bıyıkları vardı. Beni gördü, tabancasını çıkardı. Güm! Ama tutturamadı. Atımı mahmuzlayıp yetiştim ona. Kılıcımla biçecekken, vazgeçtim. Nihayet o da bir insandı. Sağ kolumla belinden kavrayıp eyerinin üstünden aldım. Kolumu ısırdı, ama yine de bırakmadım onu...»

Grişaka muzafer bir tavırla arkadaşına baktı, ama ihtiyarın başı göğsüne düşmüş, tatlı tatlı horluyordu.

İKİNCİ BÖLÜM

I

Sergey Platonoviç Mokov yedi göbek sülalesini sayabiliyordu. Birinci Petro'nun hükümdarlığı sırasında tüccar malı yüklü bir mavna Don üzerinden Azak'a gidiyormuş; mavna bisküvit ve barut yüklüymüş. Çigonaki adlı küçük asi kasabasının, yukarı Don kıyılarında yuvalanan Kazakları geceleyin mavnaya saldırıp, uyuyan muhafızları kılıçtan geçirerek bisküvitlerle barutu yağmalamışlar, mavnayı da batırmışlar.

Çar emir verip, Voronej'den bunların üzerine asker çıkarmış, askerler de Çigonaki'yi yakıp, suçlu Kazakları acımadan kılıçtan geçirmişler, içlerinden kırk tanesini de kanuna uymayan öteki köylere ibret olsun diye salların üzerinde asıp, Don'dan aşağı koyvermişler.

On yıl kadar sonra, Çigonaki kasabasında yanan kulübelerin yerine başka yerden gelen Kazaklarla, katliamdan kurtulanlar yeniden yerleşmeye başlamışlar. Nahiye merkezi, surlarıyla murlarıyla yeniden yükselmiş. Aynı sıralarda da Voronej'den Çigonaki'ye çarın bir casusu gelmiş; Mokov adında bir Rus köylüsüymüş bu. Bıçak, kılıç kabzaları, tütün, çakmaktaşı ve Kazakların günlük yaşayışlarında ihtiyaçları olan daha başka ıvır zıvır üzerine ticret yapıyormuş bu Mokov. Oraya çalınmış mal getirip satar ve sözde, malının eksiğini tamamlamak için, ama aslında yetkililere, bölgenin şimdilik sükûnet içinde bulunduğunu, Kazakların yeni bir başkaldırmaya hazırlanmadıklarını haber vermek

için yılda iki kere Voronej'e gidermiş.

Tüccar Mokov'lar ailesi, Nikita Mokov adındaki bu Rus köylüsünden gelmeydi. Bunlar Kazak topraklarına derin kök salmışlardı; çoğalmışlar, Voronej valisi tarafından atalarına verilen yarı çürümüş takdirnameleri saygıyla saklayarak, yol kenarlarındaki devedikenleri gibi yayılmışlardı bölgeye. Eğer takdirnameler, Sergey Mokov'un dedesinin zamanında çıkan büyük bir yangında, ikonun arkasında duran kutusuyla birlikte yanmasaymış, bugüne kadar saklanacakmış. Bu Mokov daha önce, kumarda varını yoğunu kaybetmiş, ama yangın onun her şeyini silip süpürdüğü sırada yeniden toparlanmak üzereymiş. Sergey, felçli babasını gömdükten sonra çalışmaya yeni baştan koyulmak zorunda kalmış ve işe yapağı, kuştüyü ticaretiyle başlamıştı. Bölgenin Kazaklarını bir kapik için bile sıkıştırıp, dolandırarak, ilk beş yıl sıkıntılı bir hayat sürmüş, ama sonra birdenbire 'işportacı Seryoşka'lıktan, 'Sergey Platonoviç'liğe yükseliverm̈iş, ufak bir manifatura mağazası açmış ve yarı deli bir papazın kızını alarak, onun getirdiği yüklü drahomayla işi doğrudan doğruya kumaş ticaretine dökmüştü. Sergey Platonoviç kumaş ticaretine tam zamanında başlamıştı. O sıralarda, toprağın verimsiz ve kumlu olduğu, Don'un sol kıyısındaki bütün Kazaklar, ordu yetkililerinin talimatına uyarak, köylerini bırakıp sağ kıyıya göç etmekteydiler. Yeni, Kraznokutskaya adlı nahiyenin çevresinde yerden mantar biter gibi yapılar yükselmeye başlamış; Çir, Çornaya ve Frolovka ırmaklarının kıyılarıyla, vadilerde, bozkırdaki dere boylarında, eskiden kalma malikâne topraklarının kenarlarında Ukraynalı göçmenlerin köyleriyle yan yana yeni köyler kurulmuştu. Bunlar alışveriş yapmak için elli altmış verst uzağa gidecekleri yerde, Mokov'un, yepyeni rafları tıklım tıklım çekici mallarla dolu dükkânını burunlarının dibinde bulmuşlardı. Sergey işini kocaman bir akordiyon gibi genişletmiş ve basit köy hayatı için gerekli

her türlü eşya; deri, tuz, gazyağı, tuhafiye üzerine iş yapmaya başlamıştı. Hatta tarım araçları bile getirtiyordu. Aksaisk'teki fabrikadan getirilen orak makineleri, tohum ekme makineleri, pulluklar, yeşil panjurlarıyla yaz güneşinden korunan dükkânın dışına muntazam bir şekilde dizilirdi. Parayla imânın kimde olduğu belli değildir, ama Sergey'in ticaretten muazzam bir kâr sağladığı anlaşılıyordu, zira üç yıl içinde kocaman bir zahire ambarı açmış, ilk karısının ölümünün ertesi yılı da buharla işleyen bir değirmen kurmaya girişmişti.

Tatarski'yi ve komşu köyleri, yağlı, seyrek siyah kıllarla örtülü haris yumruğunun içinde sımsıkı tutuyordu. Sergey Mokov'a borçlu olmayan bir tek ev yoktu; falancaya bir orak makinesinin verildiğini, başka birisinin evlendirdiği kızı için güveye takımlar alındığını ve buna benzer daha bir sürü şeylerin kayıtlarını taşıyan turuncu kenarlı yeşil bir kâğıt hiç eksik olmazdı. Değirmende dokuz kişi çalışıyordu; dükkânda ise yedi. Ayrıca dört de amele vardı: Toplam olarak yirmi can günlük ekmekleri için tüccarın keyfine bakıyordu. İlk karısından iki çocuğu vardı: Liza ile, ondan iki yaş küçük olan oğlu, ağır kanlı, sıracalı, Vladimir. Sivri burunlu, kara kuru bir yaratık olan ikinci karısı Anna'nın hiç çocuğu olmamıştı. Kadın bütün doyurulmamış analık duygularını ve birikmiş huysuzluklarını (zira otuz dört yaşına kadar evlenmemişti) çocuklarda boşaltıyordu. Kadının huysuzluğu çocuklar üzerinde kötü bir etki yaratıyor, babaları ise onlarla, ahır uşağı ya da aşçısıyla ilgilendiğinden fazla ilgilenmiyordu. İşi onun bütün vaktini alıyordu. Çocuklar başıboş büyüyorlardı. Mokov'un duygusuz karısı, çocuk kalbinin sırlarına nüfuz etmek için çaba göstermiyor, koskoca evinin işleri de onun vaktinin büyük kısmını alıyor, bu yüzden de apayrı yaradılıştaki iki kardeş sanki aynı ana babanın çocukları değillermiş gibi, birbirlerine yabancı yetişiyorlardı. Yüzünden, büyük adam ciddiliği

ve kurnazca bir ifade eksik olmayan Vladimir, asık suratlı, ağır bir çocuktu. Hizmetçilerle aşçının (bu aşçı bozuk ahlâklı, gereğinden fazla görmüş geçirmiş bir kadındı) yanından ayrılmayan Liza, hayatın çirkin taraflarını o küçük yaşında tanımıştı. Kadınlar onda kötü meraklar uyandırmışlar ve daha utangaçlığını kaybetmemiş olan bu körpecik kız, başıboş hayatı içinde, ormanlardaki sütlüce otu gibi yabani büyümüştü.

Yıllar ağır ağır birbirini kovaladı. Yaşlılar iyice ihtiyarladı, gençler serpildi.

Bir akşam Sergey Platonoviç çay masasının öbür ucundan kızına baktı ve şaşırdı. Okuldan daha yeni ayrılmış olan Liza büyümüş, narin, yetişkin bir kız olmuştu. Sergey Platonoviç ona bakarken elinde tuttuğu, amber renkli çayla dolu fincan titredi. Ne kadar da annesine benziyordu kızı! Yarabbi, annesinin kopyasıydı! «Liza, başını yana çevir şöyle!» Kızının, annesini bu kadar andırdığını daha önce hiç farketmemişti.

Göğüs kafesi daracık, hastalıklı, kara sari bir rengi olan ve şimdi beşinci sınıfa giden Vladimir Mokov değirmenin avlusunda dolaşıyordu. Kız kardeşiyle birlikte, yaz tatilini geçirmek için okullarından yeni dönmüşler, Vladimir her zamanki gibi değirmene bakmaya gitmiş, üstleri başları un içindeki kalabalığın arasına karışmış, çarkların, rulmanların monoton tıkırtılarını, dönen kayışların uğultusunu dinlemişti. Kazak müşterilerin saygılı mırıltılarla, «Efendinin varisi...» diye ondan söz etmeleri Vladimir'in gururunu okşardı...

Vladimir, arabaların ve pislik yığınlarının arasından dikkatle geçerek avlu kapısına vardı. O sırada, makine dairesine bakmadığını hatırladı ve geri döndü.

Makine dairesinin kapısının hemen yanıbaşındaki kırmızı petrol tankının bitişiğinde, değirmende çalışan işçilerden «Uşak» takma adıyla anılan bir kantarcı ile

Timofey ve yardımcısı David, pantolon paçalarını dizlerine kadar kıvırmışlar kocaman bir daire içinde ayaklarıyla kil yoğuruyorlardı.

Kantarcı, Vladimir'i alaylı bir şekilde, «O! Beyefendi!» diye karşıladı.

«Merhaba. Ne yapıyorsunuz?»

Gübre kokan yapışkan kitlenin içinden ayağını çıkaran David, tatsız bir gülümsemeyle, «Kil yoğuruyoruz,» dedi. «Baban rubleciklerini sakındığı için kadın tutmuyor bu işe. Babanın işi gücü para sızdırmak zaten, başka ne olacak!» diye de ilave etti ayaklarıyla şap şap sesler çıkarırken.

Vladimir kıpkırmızı oldu. Suratından gülümseme eksilmeyen bu David'e, onun ses tonuna, hatta beyaz dişlerine karşı içinde zaptedemediği bir nefret duydu.»

«Para sızdırmak ne demek, yani?»

David gülümseyerek, «Çok adi bir adam, para getireceğini bilse kendi pisliğini yer,» diye açıkladı.

Öbürküler de onu doğruladıklarını belli ederek güldüler. Vladimir hakaretin acısını olanca şiddetiyle duydu içinde. David'e soğuk bakışlarını dikti:

«Demek... memnun değilsin?»

«Şu pisliğin içine gir de sen çiğne bakalım, o zaman anlarsın. Hangi aptal menun olur ki? Bu işi biraz da baban yapmalıydı senin, hem ona faydası da dokunurdu. Göbeğini eritirdi biraz,» diye cevap verdi David. Daire biçimindeki kili çiğneyerek dönüyor ve neşeli neşeli gülümsüyordu şimdi. Vladimir damağında, ileride alacağı intikamın tadını daha şimdiden tadarak kafasında uygun bir cevap hazırladı.

Ağır ağır, «Güzel!» dedi. «İşinden memnun olmadığını söylerim babama.»

Adamın yüzüne yan gözle baktı ve yarattığı izlenimden kendisi de ürktü. David'in dudakları, kendini acındırmak için, zoraki bir gülümsemeyle kıvrılmıştı; ötekilerin de yüzleri bulutlanmıştı. Üçü de bir süre ses çıkarmadan çiğnemeye devam ettiler kili. Sonra David

gözlerini killi ayaklarından zorla ayırarak yaltaklanırcasına, acı bir ses tonuyla, «Ben sadece şaka yapıyordum, Volodya,» dedi.

«Dediğini babama söyleyeceğim.»

Hem babasının, hem kendisinin uğradığı hakaret yüzünden, aynı zamanda da David'in yürek sızlatıcı gülümsemesinin sebep olduğu yaşlarla gözleri dolan Vladimir yanlarından ayrıldı.

David korku içinde kil çukurunun içinden çıkıp, pantolon paçalarını çamurlu ayaklarının üzerine indirirken, «Volodya!» diye seslendi onun arkasından. «Vladimir Sergeyeviç!»

Vladimir durdu. David nefes nefese koşarak onun yanına geldi.

«Söyleme babana! Beni bağışla, aptallığıma ver. Doğru söylüyorum, yemin ederim ki seninle sadece şakalaşmak istedim.»

Vladimir suratını buruşturarak, «Pekâlâ, söylemem,» dedi ve kapıya doğru yürüdü. Acıma duygusu üstün gelmişti. İçinde bir rahatlık hissederek, beyaz çit boyunca yürüdü. Avlunun yanıbaşındaki demirhaneden bir çekicin neşeli tıkırtısı duyuluyordu; bir demir üzerinde tek sesli, boğuk tıkırtı, bir örs üzerinde sert ve ikili tınlama.

Kulağına, Uşak'ın kalın sesi çalındı: «Ne demeye söyledin o lafı? Çirkefe taş atmazsan üstüne sıçramaz!»

Vladimir içinden ateş püskürerek, «Domuz!» diye düşündü. «Demek bir de karşılık veriyor... Babama söyleyeyim mi, söylemeyeyim mi?» Geri dönüp baktı ve David'in o her zamanki tebessümünü takınmış olduğunu gördü. «Söyleyeceğim!» diye karar verdi.

Dükkân dışında direğe bağlı bir atla araba duruyordu. Çocuklar, itfaiye binasının damındaki gri serçe bulutunu ürkütüp havalandırıyorlardı. Verandadan öğrenci Boyarişkin'in tatlı bariton sesiyle, bir başka boğuk, çatlak ses geliyordu.

Vladimir evin merdivenine çıktı. Sahanlıkla veran-

danın üzerindeki gür yabani asma yaprakları, mavi boyalı oymalı saçaklardan yeşil köpükten salkımlar halinde sarkıyordu.

Boyarişkin usturayla tıraş edilmiş, çürük dolu kafasını sarsarak, şimdiden sakal koyvermiş gençten bir adam olan öğretmen Balanda'yla konuşuyordu. «Onu okuduğum zaman kendim de ağır bir iş gören bir Kazak oğlu olmama ve tabii, bütün üstün hak sahibi sınıflardan nefret etmeme rağmen, tasavvur ediniz, toplumun bu can çekişen kısmına içimde derin bir acıma hissi uyandı. Nerdeyse ben de kendimi bir soylu, bir büyük toprak sahibi gibi görmeye başlıyordum; onların ideal kadınına kendimden geçmişcesine bakıyordum. Hatta, Allah kahretsin, onların çıkarlarına bile önem verir oldum! Evet dostum, bir dâhi, işte insanı bu hale bile sokabilir. Hatta insana inancını bile değiştirtir.»

Balanda alaylı alaylı gülümseyerek ipek kuşağının püskülüyle oynuyor ve onun gömleğinin kırmızı işlemeli kenarlarına bakıyordu. Liza koltuğa yayılmıştı. Konuşmanın onu hiç de ilgilendirmediği belliydi. Hep kaybettiği bir şeyleri arar gibi bakan gözlerini maksatsız, Boyarişkin'in ustura çizikleriyle morarmış kafasına dikmişti.

Vladimir onları başıyla selamlayarak babasının özel odasına gidip kapıyı vurdu. Babası meşin bir kanepeye oturmuş, *Russkoye Bogatstvo*'nun haziran sayısının sayfalarını karıştırıyordu. Ayaklarının dibinde sarı kemikten bir kâğıt keseceği duruyordu.

«Ey, ne istiyorsun?»

Vladimir hafifçe kamburunu çıkarıp, gömleğinin buruşklarını düzeltti.

Kararsız bir tavırla, «Değirmenden dönerken,» diye söze başladı.

Ama sonra David'in pırıl pırıl tebessümünü hatırladı ve babasının Hind ipeğinden yeleğinin içindeki şişman göbeğine bakarak kararlı bir şekilde devam etti.

«Değirmenci David'in bazı şeyler söylediğini duydum; dedi ki...»

Sergey Platonoviç oğlunun hikâyesini dikkatle dinledi ve, «Kovarım onu ben,» dedi. «Sen gidebilirsin.» Sonra ıhlayarak eğilip yerden kâğıt keseceğini aldı.

Köyün aydın kişileri akşamları Sergey Mokov'un evinde toplanırlardı. Bunların arasında, Moskova Teknik Okulunda okuyan Boyarişkin; kibir ve veremin yiyip bitirdiği çelimsiz öğretmen Balanda; onunla beraber yaşayan, entarisinin altından gömleği her zaman çirkin çirkin çıkan ve hiç yaşlanmıyor gibi görünen biçimli vücutlu kız, öğretmen Marfa; üstü başı kırmızı mum ve ucuz esans kokan, oldukça tatsız, acaip bir adam olan posta müdürü vardı. Arada sırada da genç teğmen Yevgeni Listintski atla babasının malikânesinden gelirdi. Hep birlikte çay içerek verandada otururlar, amaçsız bir konuşmaya dalarlar, konuşma bir aralık kesildiği zaman da misafirlerden biri kalkar, ev sahibinin pahalı, kakmalı gramofonunu çalardı.

Pek nadir olarak, büyük bayramlarda, Sergey Platoniviç gösteriş yapmayı severdi; misafirlerini davet eder ve onları Bataisk'den o gün için sipariş ettiği taze havyar, pahalı şaraplar ve en güzel mezelerle ağırlardı. Bunların dışında çok idareli yaşardı. Yalnız kitap satın alma konusunda kendisini böyle bir sıkıntıya sokmazdı. Okumayı sever ve boruçiçeği gibi tuttuğunu bırakmayan kafasıyla meselelerin esasını kurcalamaktan zevk alırdı.

Sivri sakallı, sarı saçlı, gözleri gözkapaklarının ardında saklı gibi duran ortağı, Yemelyan Konstantinoviç Atyopin, Mokov'u pek ender ziyarete gelirdi. Vaktiyle rahibelik yapmış bir kadınla evli olan ve on beş yıllık evlilik hayatında bu kadından sekiz çocuğu bulunan Atyopin, zamanının büyük kısmını evinde geçirirdi. Mesleğe alay kâtipliğinden gelmiş olan Atyopin'in kokuşmuş, yaltakçı ve dalkavuk ruhu ailesine de geçmişti. Çocukları onun yanındayken ayaklarının ucu-

na basarak yürür, fısıltıyla konuşurlardı. Her sabah, yıkandıktan sonra, yemek odasındaki kara, kocaman ve mahfazası dikine bir tabut gibi duran duvar saatinin altına dizilirlerdi. Anneleri arkalarına geçer ve yatak odasından kuru öksürük duyulur duyulmaz hep birlikte ama birbirini tutmayan seslerle 'Babamız'a ve daha başka dualara başlanırdı.

Yemelyan Konstantinoviç tam dualar bittiği sırada giyinik olarak yatak odasından çıkar ve minik, yeşil gözlerini kısarak elini öpmek için önünde tek sıra olmuş çocuklarına doğru tombul ellerini bir piskopos gibi uzatırdı. Yemelyan Konstantinoviç ondan sonra karısını yanağından öper ve peltek peltek sorardı:

«Polya, çay hazır mı?»

«Hazır, Yemelyan Konstantinoviç.»

«Koyu bir çay dök bana.»

Dükkânın hesaplarını o tutardı. O süslü kâtip el yazısıyla, muhasebe defterinin büyük harflerle yazılmış 'Borç' ve 'Alacak' başlıklı sayfalarını doldururdu. Yumru burnunun üzerine, altın çerçeveli, burundan sıkma gözlüğünü kondurup, hiç gerekmediği halde *Borsa Haberleri*'ni okurdu. Orada çalışanlara karşı çok nazik davranırdı.

«İvan Petroviç lütfen müşteriye Taurida patiskasını çıkarınız.»

Karısı onu Yemelyan Konstantinoviç, çocukları, Babacığım; dükkândaki yardımcıları da beybaba diye çağırırlardı.

Köyün iki papazı, Peder Vissarion ile sofu Peder Pankrati'nin, Sergey Platoniviç ile araları iyi değildi. Onunla öteden beri süregelen bir alıp veremeyecekleri vardı. İki papaz birbirleriyle de iyi geçinemezlerdi. Huysuz, entrikacı Peder Pankrati komşularını üzmek için bütün zekâsını kullanır, genizden gelme, cırtlak ve sokulgan mizacını yalanlayan frengili bir sesi bulunan dul Peder Vissarion da Ukrayna'lı bir kâhya kadınla yaşar, sınırsız gururu ve entrikacı karakteri yüzünden

hiç sevmediği Peder Pankrati'den uzak dururdu.

Öğretmen Balanda'dan gayrısının kendi evleri vardı. Mokov'ların, cephesi oluklu tahtalarla kaplı ve mavi boyalı büyük evleri meydanda idi; evin tam karşısında, meydanın ortasında da camlı kapısı ve solmuş tabelasıyla dükkânı bulunuyordu. Dükkâna bitişik upuzun, alçak bir sundurma ile mahzen geliyor, yüz adım kadar ötede kilisenin tuğla duvarı ve ham yeşil zeytine benzeyen ufak kubbesiyle kilisenin kendisi yükseliyordu. Kilisenin ilerisinde okulun beyaz badanalı, resmî, sert çehreli duvarları ile biri Peder Pankrati'ye ait, mavi bir çitle çevrili, mavi boyalı, öteki de Peder Vissarion'a ait, (Pankrati'ninkine benzemesin diye) oymalı tahtalardan yapılmış çitle çevrili, geniş balkonlu, kahverengi olmak üzere iki tane şirin ev görünüyordu. Ondan sonra Atyopin'in kibrit kutusu gibi dar, iki katlı evi, Kazakların saz veya sac çatılı evleri ve nihayet çatısındaki paslanmış tenekeden horozlarıyla değirmenin meyilli arkası geliyordu.

Köy sakinleri demir parmaklıklı ve payandalı çifte panjurlarının arkasında, dünyayla ilintilerini kesmiş olarak yaşarlardı. Akşamları her aile, eğer bir misafirliğe gitmemişlerse, kapılarının payandalarını vurur, köpeklerinin zincirlerini çözüp avluya salar ve sessizliği sadece gece bekçisinin çıngırağının tahtadan dili bozardı.

II

Ağustos sonlarına doğru bir gün Mitka Korşunov nasıl olduysa, nehir kıyısında Liza Mokova'yla karşılaştı. Küreklere asılıp, karşı kıyıdan biraz önce bu tarafa geçmiş, kayığını bağlıyordu. Rengârenk boyalı hafif bir kayığın suyun üzerinde uçarcasına geçtiğini gördü. Kürekleri öğrenci Boyarişkin çekiyordu. Ustura ile tıraşlı kafası terden pırıl pırıl parlıyordu; alnının damarları fırlamıştı.

Mitka önce kayığın içindeki Liza'yı tanıyamadı, zira kızın hasır şapkası yüzünü gölgeliyordu. Güneşten esmerleşmiş elleri, bir demet sarı nilüfer çiçeğini göğsüne bastırmıştı.

Başını sallayarak, «Korşunov!» diye seslendi Mitka'ya. «Beni aldattın.»

«Aldattım mı?»

«Unuttun mu, hani beni balığa götürecektin?»

Boyarişkin kürekleri bırakıp sırtını doğrulttu. Kayığın burnu hışırtıyla kıyıya bindirdi.

Liza kayıktan atlarken, «Hatırlıyor musun?» diye sordu gülerek.

Mitka kendisine doğru yaklaşan kıza, özür diler gibi ve bir solukta, «Vaktim olmadı,» dedi, «yapacak çok işim vardı.»

«Yo, imkânı yok olmaz,» diye lafa karıştı Boyarişkin. «Canım çıktı, Yelizaveta. Benden hizmet bu kadar sana! Şu kahrolası su üzerinde çektiğim kürek! Ellerim su topladı. Gözünü sevdiğim kara.»

Boyarişkin uzun, çıplak ayaklarından birini çakıllı kıyıya basıp, öğrenci kasketinin buruşuk kumaşıyla alnını kuruladı. Liza ona cevap vermeksizin, Mitka'ya doğru yürüdü. Mitka onun uzattığı elini beceriksizce sıktı.

Liza başını arkaya atıp, gözlerini kısarak, «Pekâlâ, öyleyse balığa ne vakit çıkıyoruz?» diye sordu.

«Eğer istersen, yarın. Harmanı kaldırdık, onun için şimdi daha bol vaktim var.»

«Ama bu sefer de kandırmayacaksın beni?»

«Hayır, kandırmam!»

«Erken gelir misin?»

«Şafak vakti.»

«Bekleyeceğim seni.»

«Geleceğim, söz veriyorum, geleceğim.»

«Pencereyi unutmadın, değil mi?»

«Bulurum.»

«Zannediyorum, yakında gideceğim, onun için ön-

ce balığa çıkmak istiyorum bir kere.»

Mitka sesini çıkarmadan, kayığı bağladığı zincirin paslı kilit anahtarıyla oynuyor ve gözlerini dikmiş Liza'nın dudaklarına bakıyordu.

Boyarişkin avucundaki bir deniz kabuğunu incelerken, «Hadi, bitiyor mu?» diye sordu.

«Şimdi, şimdi.»

Liza bir an sustu sonra hafifçe gülümseyerek sordu:

«Ailenizde bir düğün oldu, değil mi?»

«Evet, kız kardeşimin düğünü.»

«Kiminle evlendi?» Sonra, cevabı beklemeksizin, esrarlı, müstehzi bir gülümsemeyle, «Mutlaka gel, olmaz mı?» dedi. Tebessümü Mitka'yı bir kere daha, Mokov'ların evinin verandasında nasıl olduysa öyle, bir ısırgan otu gibi daladı.

Mitka, kayığa doğru giden Liza'nın ardından baktı. Boyarişkin kayığı acemice itip, küreklere asıldı. Onun tepesinin üzerinden bakan Liza, hâlâ elindeki anahtarla oynayarak, güle güle der gibi başını sallayan Mitka'ya gülümsedi.

Kayık iyice açıldıktan sonra, Boyarişkin'in, «Kim bu herif?» diye sorduğunu duydu Mitka.

«Bir tanıdık işte.»

«Bir gönül macerası değil ya?»

Mitka ıskarmozların gıcırtısından, kızın cevabını duyamadı. Boyarişkin'in bir kahkaha koyvererek geriye doğru yattığını gördü, ama Liza'nın yüzünü göremedi. Kızın şapkasındaki leylak rengi kurdela, meltemle kıpırdayarak, Liza'nın çıplak, yuvarlak omuzunu Mitka'nın buğulu bakışlarıyla alay edercesine okşuyordu.

Nadiren olta balığına çıkan Mitka bu işe, hiç o akşamki kadar zevk ve hevesle hazırlanmamıştı şimdiye kadar. Sazlıktan birkaç kamış kesti, bostanda yaktığı ateşte akdarı kaynattı, sonra da gelip olta iğnelerini elden geçirip, çürümüş misinalarını yeniledi.

Onun hazırlıklarını seyreden Mikhay ricada bulundu: «Beni de al yanına, Mitka. Tek başına yapamazsın.»

«Yaparım.»

Mikhay içini çekti.

«Seninle beraber çıkmayalı uzun zaman oldu. On kiloluk bir balığın misinaya asıldığını parmaklarımın ucunda duymak isterdim, şöyle.»

Mitka çömlekten yükselen sıcak buhar sütununun ardında kaşlarını çattı, cevap vermedi. Orada işini bitirdikten sonra arka odaya gitti. Grişaka Dede pencerenin kenarına oturmuş, yuvarlak, bakır çerçeveli gözlüğünü takmış, İncil okuyordu.

Mitka sırtını kapı çerçevesine dayayarak, «Dede!» dedi.

İhtiyar gözlüğünün üzerinden ona baktı.

«Ha?»

«İlk horozla beni uyandır.»

«O kadar erken nereye gideceksin?»

«Balığa.»

İhtiyar da balığı çok severdi, ama Mitka'nın isteğine itiraz edermiş gibi görünmeye çalıştı.

«Baban, yarın kendirlerin dövüleceğini söyledi. Aylak aylak geçirecek vaktin yok.»

Mitka kapının yanından ayrılıp, bu sefer de bir taktik kullandı.

«Eh, öyle olsun. Sana bir ziyafet çekeyim demiştim, ama madem kendirler dövülecekmiş, gitmem ben de.»

İhtiyar telaşlanarak, gözlüğünü çıkarıp bağırdı: «Hey, dur, nereye gidiyorsun hemen? Babanla konuşurum ben, sen de çıkarsın balığa. Yarın çarşamba, bir parça balık iyi olurdu. Pekâlâ, kaldırırım seni. Hadi, defol oradan sıpa, ne sırıtıp duruyorsun?»

İhtiyar adam gece yarısı, bir eliyle keten pantolonunu göbeğinin üzerinde tutarak, öbür elinde değneği, titrek beyaz bir gölge halinde süzülürcesine avluyu geçti, samanlığa girdi ve uyumakta olan Mitka'yı değ-

neğiyle dürttü. Samanlıkta, yeni kaldırılmış tahıl ve fare pislikleri kokusu, oradaki, hiç oturulmamışa benzeyen, örümcek ağlarıyla dolu, küflü havaya karışıyordu.

Mitka, zahire sandığının yanındaki bir kilimin üzerinde uyuyordu. Grişaka onu değneğiyle dürttüğü halde uzun müddet uyandıramadı. Önce, «Mitka! Mitka! Hey Mitka!» diye fısıldayarak hafif hafif dürttü.

Ama Mitka içini çekip, bacaklarını topladı. Grişaka bu sefer acımayı bırakıp, değneğini Mitka'nın midesine kakmağa başladı. Mitka uyku sersemliği içinde bir korku nidası çıkararak değneğin ucunu kavradı ve kalktı.

«Amma da uyuyorsun!» diye homurdandı ihtiyar.

«Yavaş, Dede. Gürültü etme,» diye mırıldandı Mitka uykulu uykulu elini çizmelerine atarken.

Delikanlı avluya çıktı. Köyün horozları ikinci defa ötüyordu. Peder Vissarion'un evinin önünden geçerken, kümeste bir horozun kanatlarını çırptığını duydu; tavuklar telaşlı telaşlı gıdaklarken, horoz da tam baş diyakona layık bir sesle uzun uzun öttü.

Dükkânın basamakları üstünde bir gece bekçisi, burnunu gocuğunun sıcak kürk yakasının içine sokmuş, uyuyakalmıştı.

Mitka, Mokov'ların parmaklıklarına vardı, olta takımını yere koydu ve köpekleri huylandırmamak için ayaklarının ucuna basa basa samanlığa çıktı. Kapının soğuk demir kolunu denedi. Kapı sımsıkı kapalıydı. Verandanın parmaklığına tırmanıp, pencereye yetişti. Pencere yarı yarıya açıktı. Bu loş aralıktan, uyuyan bir kız vücudunun ılık, talı rayihasına kartışan, bir esansın esrarlı kokusu buram buram tütüyordu.

«Yelizaveta Sergeyevna!»

Mitka, sesinin biraz fazla çıktığını sandı. Bekledi. Ses yok. «Ya başka pencereye geldimse! Ya içerde Mokov yatıyorsa! Hapı yuttuğumun resmidir işte o zaman. Tüfeğine davranıverir!»

«Yelizaveta Sergeyevna, balığa geliyor musun?»

Eğer yanlış pencereye geldiyse, bir balık yakalanacaktı, ama ne balık!

Sinirli sinirli, «Geliyor musun?» dedi ve başını pencerenin aralığına doğru uzattı.

Karanlıktan heyecanlı, hafif bir ses duyuldu: «Kim var orada?»

«Benim, ben, Korşunov. Balığa geliyor musun?»

«Oh, bir dakika.»

İçerde bir kıpırdanma oldu. Liza'nın sıcak, uykulu sesi nane kokuyordu sanki. Mitka beyaz bir şey ve odada telaşlı hareketler gördü.

Burnunda yatak odasının kokularıyla, kafasından belli belirsiz, «Balığa çıkıp nezle olacağıma, onunla burada yatmayı tercih ederdim,» düşüncesi geçti.

Biraz sonra Liza'nın, başörtüyle çevrelenmiş güleç yüzü pencerede belirdi.

«Burdan geliyorum. Yardım et bana.»

Mitka onu aşağı indirirken, kız onun gözlerinin içine yakından baktı.

«Çok gecikmedim, değil mi?»

«Zararı yok, zamanında orda oluruz.»

Birlikte Don'a gittiler. Liza pembe eliyle uykudan şişmiş gözlerini ovuşturuyordu.

«Öyle de tatlı uyuyordum ki. Bıraksan uyurdum. Çok da erken daha.»

«Tam vaktinde olacağız.»

Meydandan Don'a giden ilk yolu takip ediyorlardı. Gece nehir yükselmişti; bir evvelki akşam karaya çekili bırakılan kayık biraz açıkta, suyun üstünde sallanıyordu şimdi.

Liza, gözleriyle kayığa kadar olan mesafeyi ölçerek, «Ayakkabılarımı çıkarmam gerekecek,» dedi, içini çekip.

Mitka, «Ben seni taşıyayım,» teklifinde bulundu.

«Yok, papuçlarımı çıkarayım, daha iyi.»

«Benim seni taşımam daha kolay olur.»

Liza, sesinde sıkıntılı bir ifadeyle, «Papuçlarımı çıkarmak benim de hoşuma gitmiyor,» dedi.

Mitka onun bacaklarını sol koluyla dizlerinin yukarısından kavradı, kızı kolaylıkla kaldırarak, şapır şupur suya girdi. Liza onun sağlam, siyah bir sütunu andıran boynuna isteksiz bir şekilde asılıp, kumru gibi yumuşak bir sesle güldü.

Eğer Mitka, köylü kadınların çamaşırlarını yıkamakta kullandıkları taşlardan birine takılıp tökezlemeseydi, o ufacık, öpücük kazası da olmayacaktı. Liza bir korku nidası çıkararak yüzünü Mitka'nın sert, çatlak duaklarına yapıştırdı: Mitka kayığa bir iki adım mesafede durdu. Su çizmelerinin konçlarından içeri giriyor, ayaklarını donduruyordu.

Kayığın ipini çözüp, iterek açtı kıyıdan ve içine atladı. Ayakta kürek çekiyordu. Kıçaltında sular fokurduyordu. Kayık usulcacık akıntıyı göğüsledi ve karşı kıyıya yöneldi. Kayığın içinde olta sopaları hoplayıp, takırdıyordu.

Liza geriye bir göz atarak, «Beni nereye götürüyorsun?» diye sordu.

«Öbür kıyıya.»

Kayığın omurgası kumlu kıyıya bindirdi. Mitka hiç izin istemeksizin kızı kollarının arasında kaldırıp, ilerideki akdiken kümelerinin arasına götürdü. Liza onun yüzünü ısırdı, tırmaladı, hafiften bir iki çığlık attı ve gücünün kesildiğini anlayınca hırslı hırslı ağladı, ama gözlerinden yaş akmadı.

Saat dokuza gelirken döndüler. Göğü, kızıla çalan sarı bir sis kaplamıştı. Nehrin üzerinde esen kuvvetli bir meltem dalgaları yelelendiriyordu. Kayık dalgaların üzerinde hoplayıp zıplıyor, soğuk köpük zerreleri Liza'nın solgun yüzüne sıçrıyor, kirpiklerine, saç tellerine takılıyordu. Boş boş bakan yorgun gözlerini kaparken parmaklarının arasında, kayığın içine düşmüş bir çiçeği büktü. Mitka ona bakmadan kürek çekiyordu. Ayaklarının dibinde ufak bir sazanla patlak gözlü

bir tatlı su levreği yatıyordu; ağızları ölüm bükülüşüyle kıvrılmıştı. Mitka'nın yüzünde suçluluk, doymuşluk ve heyecan karışımı bir ifade vardı.

Kayığı akıntıya doğru çevirirken, Liza'ya, «Seni Semyonov'un iskelesine bırakacağım,» dedi. «Orası size daha yakındır.»

«Peki,» diye fısıldadı Liza.

Issız kıyı boyunca uzanan, sıcak rüzgârlarla kavrulmuş çalı çırpıdan tozlu çitler, havayı yanık çalı kokusuyla dolduruyordu. Ayçiçekleri, tohumları yerlere dökülmüş, serçelerin gagaladığı olgun, ağır başlarını yere eğmişlerdi. Otlak, çayır biçildikten sonra biten genç çimenlerle zümrüt rengini almıştı. Uzaklarda taylar dolaşıyor, sıcak güney rüzgârı, tayların boyunlarına bağlı minik çanların yankılanan kahkahalarını önüne katmış sürüklüyordu.

Liza kayıktan çıkarken, Mitka balıklardan birini alıp, uzattı.

«Al, avını al.»

Liza'nın kirpikleri korkuyla kırpıştı, ama balığı aldı.

«Eh, ben gidiyorum.»

Liza, balığı, Mitka'nın galsemelerine geçirdiği söğüt dalından tutarak dönüp, perişan bir halde uzaklaştı. O eski, kendinden emin, neşeli halini akdiken çalıları arasında bırakmıştı.

«Liza!»

Huzursuzluk ve hayretle kaşlarını çatan Liza döndü.

«Gel bir dakika buraya.»

Kız yanına yaklaştığı zaman, kendi içindeki huzursuzluktan ileri gelen öfkeli bir sesle, «Biraz dikkatsiz davranmışız,» dedi, Mitka. «Elbisenin arkası... leke olmuş. Çok ufak, ama...»

Liza'nın yüzüne ve boynuna sıcak, kırmızı bir dalga yayıldı. Bir anlık bir sessizlikten sonra, Mitka, «Arka yollardan git,» diye öğüt verdi.

Mitka'nın yüzüne pişmanlık ve ani nefret okunan gözleriyle bakarak, «Nasıl olsa yine de meydandan geçeceğim,» diye cevap verdi, Liza. «Siyah etekliğimi giymek aklımdan da geçmişti.»

Mitka olağan bir tavırla, «Dur da bir yaprakla, yeşilliyeyim orasını biraz,» dedi ve Liza'nın gözlerinin dolu dolu olduğunu görerek şaşırdı.

Bir yaz melteminin mırıltısı gibi, haberler köyde hızla yayılmaya başlamıştı. «Mitka Korşunov bütün geceyi Sergey Platonoviç'in kızıyla dışarda geçirmiş.» Sabahın erken saatlerinde sığırlarını köy sürüsüne katmaya götüren kadınlar, kuyu çıkrıklarının dar gölgesinde, uçuşan tozlar arasında durmuş, kovalarından sular sızan kadınlar, nehir boyunda yassı taşlar üzerinde çamaşır tokaçlayan kadınlar hep bundan söz ediyorlardı.

«Biliyorsun, Liza'nın kendi annesi ölmüş.»

«Babasının da kızına ayıracak bir dakikası yok, üvey anası ise oralı bile değil.»

«Bekçi, gece yarısı pencereyi vuran bir adam gördüğünü söylüyor. Önce içeri girmek isteyen biri zannetmiş. Kim olduğunu anlamak için koşmuş, bir de bakmış, Mitka.»

«Zamane kızları, bilmem ki bunlar daha işi nereye vardıracaklar.»

«Mitka benim oğlana kızı alacağını söylemiş.»

«O önce burnunun sümüğünü silsin, daha iyi eder.»

«Kızı zorlamış diyorlar.»

«Hiç inanma sakın...»

Dedikodular ön sokaklarda, arka yollarda, koyu katranla tertemiz bir kapının kirletildiği gibi, kızın temiz adını kirleterek dolaştı durdu.

Nihayet bu dedikodular Mokov'un kırlaşmakta olan tepesine de inip onu yere serdi. İki gün ne dükkâna adım attı ne de değirmene. Alt katta oturan hizmetkârları yalnız yemek vakti yanına çıkıyorlardı.

Üçüncü gün, Sergey Platonoviç, kır aygırını droşki'sine (1) koşmaları için emir verdi ve binip nahiyeye gitti. Yolda karşılaştığı Kazaklara uzaktan, başını hafifçe eğerek selam veriyordu. Droşki'yi, avludan hışım gibi fırlayan, bir çift oynak, yağız atın çektiği pırıl pırıl cilalı bir arab takip etti. Arabacı Yemelyan, kır sakallarına yapışmış gibi duran ve ağzından hiç düşmeyen piposunu çekerek, mavi ipekten dizginleri salladı, yağız atlar hoplaya zıplaya yola düzüldü. Yemelyan'ın kambur sırtının gerisinde sapsarı yüzüyle Liza'nın oturduğu görülüyordu. Dizlerinin üzerinde hafif bir valiz duruyor ve kız kederli kederli gülümsüyordu. Avlu kapısından çıkarken, Vladimir'le üvey annesine el salladı.

O sırada seke seke dükkândan çıkmakta olan Panteley Prokofyeviç, durup, avlu uşağı Nikita'ya sordu:

«Efendinin kızı nereye gidiyor?»

Ve o basit insan zaafına teslim olan Nikita cevap verdi:

«Moskova'ya, okumaya.»

Ertesi gün, uzun bir süre nehir boyunca, kuyu başlarında ve sığırlar otlamaya götürülürken konuşmalara konu olan bir olay cereyan etti. Akşam karanlığı çökmezden biraz önce (köyün sığır sürüsü bozkırdan daha yeni dönmüştü) Mitka, Sergey Platonoviç'i görmeye gitti. Kimseye görünmemek için akşama kadar beklemişti, zira sadece dostça bir konuşma yapmaya değil, Mokov'dan kızı Liza'yı istemey gelmişti.

Mitka, Liza'yla en çok dört kere buluşmuştu, daha fazla değil. Son buluşmalarında, konuşma şöyle bir mecraya dökülmüştü:

«Liza, benimle evlenir misin?»

«Saçmalıyorsun!»

«Sana gözüm gibi bakarım, seni severim. Bizim adamlarımız var, onlar çalışır, sen pencerenin kena-

(1) Dört tekerlekli, Rusların kullandığı bir cins araba.

rında oturup kitaplarını okursun.»

«Budalanın birisin sen!»

Mitka alınmış, başkaca bir şey söylememişti. O akşam erkenden eve gitmiş, sabahleyin de babasını hayretler içinde bırakarak şöyle demişti:

«Baba, benim evlenme hazırlığımı yapın.»

«Hadi ordan, budala.»

«Doğru söylüyorum baba, şaka etmiyorum.»

«Çok acelen var, galiba? Kimin başını belaya soktun — deli Marta'nın mı?»

«Sergey Platonoviç'e görücüleri gönderin.»

Miron Gregoryeviç, koşumları onarmakta olduğu saraç aletlerini bırakıp, makaraları koyvermişti.

«Bugün şakacılığın üstünde senin, evlat.»

Ama Mitka dayatınca babası köpürmüştü.

«Budalasın sen be! Sergey Platonoviç yüz bin rubleden fazla sermayesi olan bir adam. O bir tüccar, sen kim oluyorsun ki? Çek arabanı hadi, yoksa bu kayışla kırbaçlarım seni.»

«Bizim de on dört çift öküzümüz var. Bir de topraklarımıza bak. Üstelik o bir mujik, biz ise Kazak'ız.»

Miron, sert bir sesle, «Çek arabnı,» demişti. Uzun tartışmaları sevmezdi.

Mitka ancak dedesinde kendisine yakınlık gösteren bir dinleyici buldu. İhtiyar, Miron'u, oğlunun isteğini yerine getirmesi için kandırmaya çalışmıştı.

«Miron,» dedi ihtiyar Grişaka. «Neden razı olmuyorsun? Madem oğlan kafasına koymuş bunu bir kere...»

«Senin de koca bir bebekten farkın yok be, baba, vallahi yok! Mitka yeteri kadar saçınaladı zaten, bir de sen...»

Grişaka değneğini yere vurarak, «Dilini tut!» diye kükremişti. «Biz onlara layık değil miyiz, yani? Bir Kazağın oğlu kızını alacak diye şeref duyması lazım. Razı olacaktı, hem de seve seve. Bütün bu civarda tanınmış bir aileyiz. Rençber değil, efendiyiz biz. Git, kı-

zını iste ondan, Miron. Seni durduran ne? Drahoma olarak da değirmenini versin.»

Miron homurdana homurdana avluya çıkmış, bunun üzerine Mitka da akşama kadar bekleyip, Mokov'a kendisi gitmeye karar vermişti. Babasının inadının yere iyice kök salmış bir karaağaca benzediğini bilirdi: eğerdiniz, ama kıramazdınız. Denemeye bile değmezdi.

Mitka, Mokov'ların ön kapısına kadar ıslık çala çala geldi, sonra aniden bir utangaçlık çöktü üzerine. Bir an duraksadı, nihayet avluyu geçip, yan kapıya geldi. Merdivenlerde, sert kolalı önlük takmış hizmetçiye sordu:

«Efendi evde mi?»

«Çayını içiyor. Bekleyin!»

Mitka oturup bekledi, bir sigara yaktı, içti ve izmariti yere atıp, ayağıyla ezerek söndürdü. Mokov yeleğinin üstündeki kırıntıları eliyle süpürerek dışarı çıktı. Mitka'yı görünce kaşları çatıldı, ama, «İçeriye gelin,» dedi.

Mitka, Mokov'un tütün ve kitap kokan serin odasına girdi ve o kadar biriktirdiği cesaretinin ancak tüccarın kapısının eşiğine kadar yettiğini anladı. Tüccar, masasına doğru gidip, topuklarının üzerinde döndü: «Ee?» Arkasında masaya dayadığı elinin siyah parmakları masanın üzerini tırmalıyordu.

Mitka, Mokov'un delici bakışları karşısında, «Gelişimin sebebi...» dedi ve bir ürperti geçirdi. «Liza'yı belki bana verirsiniz diye düşünüyorum da, onu öğrenmek istedim.» Umutsuzluk, hiddet, korku hep bir araya gelince, Mitka'nın yüzünden kurak mevsimdeki çiy gibi minik ter taneleri fışkırdı.

Mokov'un sol kaşı seğirdi, üst dudağı gerilerek dişetlerini meydana çıkardı. Boynunu uzatıp bütün vücuduyla öne doğru eğildi.

«Ne? Neee-e-e? Haydut seni! Defol! Seni atamanın önüne çıkaracağım! Köpoğlu köpek seni!»

Bu bağırıştan cesaret alan Mitka, Mokov'un yanaklarına mor kan yürüdüğünü gördü.

«Bunu bir hakaret olarak kabul etmeyin,» dedi. «Ben yaptığım şeyi tamire geldim.»

Mokov kanlı gözlerini devire devire, som demirden bir kül tablasını kaptığı gibi Mitka'nın ayaklarına fırlattı. Tabla yerde zıplayıp Mitka'nın dizine çarptı. Ama Mitka, acıya metanetle dayandı, kapıyı hızla çekip açtı ve öfkeden, acıdan dişlerini göstererek haykırdı:

«Öyle olsun, Sergey Platonoviç, öyle olsun, ama benim niyetim ciddi idi... Şimdi kızını kim ister senin? Onun namusunu koruyayım demiştim. Ama şimdi... Koklanmış kemiğe köpek bile dokunmaz.»

Mokov buruşuk bir mendili dudaklarına bastırarak Mitka'nın ardından seğirtti. Ön kapıya giden yolu kesti, Mitka da avluya çıktı koşarak. Tam o sırada efendisinin, arabacı Yemelyan'a bir göz işareti yapması yetti. Daha Mitka, çit kapısının koca mandalını açmaya uğraşırken, serbest bırakılmış dört tane iri çoban köpeği samanlığın köşesinden hışım gibi fırladı. Yabancıyı görür görmez, tertemiz süprülmüş avluyu yıldırım gibi geçip, doğru üzerine atıldılar.

Sergey Platonoviç, 1910 yılında, Nijni Novgorod Panayırından bir çift siyah, kıvırcık tüylü encek getirmişti. Bir yıl içinde bu siyah, kıvırcık tüylü, kocaman ağızlı encekler yaşını doldurmuş bir dana kadar oldular. Önceleri, Mokov'ların avlusundan geçen kadınların eteklerinden çekiştiriyorlardı; demeye kalmadı, kadınları yere yıkıp bacaklarını ısırmayı öğrendiler ve ancak bu köpekler Peder Pankrati'nin danasıyla, Atyopin'in bir çift domuzunu parçaladıktan sonradır ki, Sergey Platonoviç onların zincire vurulmalarını emretti. Şimdi köpekler yalnız geceleri ve her yıl bir kere baharda çiftleşmeleri için çözülüyordu.

Mitka daha geriye dönmeden en öndeki köpek onun sırtına atlayıp, dişlerini ceketine geçirmişti bile. Bacaklarının dibinde birbirine karışan kara kara vü-

cutlar, Mitka'nın üstünü başını paralıyor, ötesini berisini ısırıyordu. Mitka onları tekme yumruk uzaklaştırıp dengesini bulmaya çalıştı. Yemelyan'ın, piposundan kıvılcımlar savura savura mutfağa girip kaybolduğunu ve kapının güm diye kapandığını gördü.

Sergey Platonoviç merdiven başında sırtını su oluğuna dayayarak, kıllı, bembeyaz kesilen yumruklarını sıkmış, seyrediyordu. Mitka sallanıp, sendeleyerek çitin kapısını sökercesine açtı ve nefes yerine ağızlarından alev fışkırarak hırlayan köpek sürüsünü kan revan içindeki bacakları üstünde sürükleyerek canını dışarıya dar attı. Köpeklerden birini gırtlağından yakalayıp boğdu, geri kalanlarını da yoldan geçen Kazaklar güç bela kovaladılar.

III

Natalya, Melehov ailesine uyuvermişti. Babası zengin olmasına ve işçi çalıştırmasına rağmen, çocuklarını işe alıştırarak büyütmüştü. Çalışkan Natalya kocasının anasıyla babasının kalplerini kazanıverdi. Giyime kuşama düşkün büyük gelini Darya'yı, belli etmemekle beraber, hiç sevmeyen İlyiniçna daha ilk günden Natalya'yı tuttu.

Şişman ayakları üzerinde, mutfakta dolanırken şefkatle, «Yat uyu, yat uyu, küçüğüm! Niye bu kadar erken kalktın?» derdi Natalya'ya. «Hadi git yat yatağına, sen olmadan da bir şeyler yaparız biz.»

Mutfak işlerine yardım etmek için şafakla kalkan Natalya yatak odasına gidip istirahatini tamamlardı.

Ev işleri konusunda son derece titizlik gösteren Panteley bile, karısına şöyle demişti:

«Dinle, hanım, Natalya'yı kaldırma. Zaten çok çalışıyor kız. Bugün Grişa'yla çift sürmeye gidiyor. Ama şu Darya'yı kırbaçla. Tembel karının biri, kötü de. Suratını boyuyor, kaşlarına kalem çekiyor, orospu.»

İlyiniçna ağır iş altında sırtının ağrıdığı günleri hatırlayıp, içini çekerek, «İlk yıl biraz yavaştan alsın bakalım,» demişti.

Gregor yeni evlilik haline yavaş yavaş alışmaya başlamıştı; ama iki üç hafta sonra korkuyla, aynı zamanda canı sıkılarak farketti ki, Aksinya'dan tamamiyle kopamamıştı. Yüreğinde bir yara kalmış, sızısı kolay kolay geçmiyordu. Evlilik heyecanı içinde elinin bir hareketiyle boş verircesine bir kenara ittiği duygu, derinlere kök salmıştı. Gregor unutabileceğini zannetti, ama duygu unutulmaya karşı koydu ve yara kanamaya devam etit. Hatta düğünden evvel, birlikte ekin biçerlerken Piyotr ona sormuştu:

«Grişa, peki Aksinya ne olacak?»

«Nasıl ne olacak?»

«Onu bir kenara atmak seni üzmeyecek mi?»

Gregor gülerek, «Başka birisni bulur,» demişti.

Piyotr, bıyığının ucunu çiğneyerek, «Eh, sen daha iyi bilirsin,» diye cevap vermişti. «Yalnız evliliğini berbat etme de.»

Gregor neşeli bir tavırla, «Aşk ihtiyarlar, vücut da soğur,» demişti.

Ama iş onun dediği gibi çıkmadı. Karısını vazife yapar gibi okşayıp onu kendi gençlik ateşiyle tutuşturmaya çalışırken, soğuk ve sıkıntılı bir boyun eğişle karşılaştı sadece. Natalya bedenî zevklerden tiksiniyordu; anasının ağır, soğuk kanından bir şeyler kalıt almıştı. Aksinya'nın ateşli ihtirasını hatırlayan Gregor içini çekmişti:

«Baban seni buz üstünde peydahlamış herhalde, Natalya. O kadar soğuksun ki.»

Aksinya'yla karşılaştığı zaman, kadın gülümser ve gözbebekleri belli belirsiz bulutlanarak, ırmağın dibindeki çamur gibi yapışan sözler söylerdi:

«Merhaba, Grişa! Genç karıcığınla sevişiyor musun, nasıl?»

«Tabii,» diye kaçamak bir cevap veren Gregor,

alelacele kendini onun okşayan bakışlarından kurtarmaya bakardı.

Stepan'ın karısından hırsını aldığı anlaşılıyordu. Meyhaneye daha seyrek uğrar olmuştu; bir seferinde de harman yerinde buğday savururken, bu bela başlarına geldiğinden beri ilk deha olarak, «Hadi bir şarkı söyleyelim, Aksinya!» demişti.

Sırtlarını savrulmuş, yığın halindeki tozlu buğdaylara dayayarak oturmuşlardı yere. Stepan bir asker şarkısına başlamış, Aksinya da gırtlaktan çıkan kalın sesiyle ona katılmıştı. Birlikte, tıpkı evliliklerinin ilk yıllarında olduğu gibi söylemişlerdi; o vakitler tarladan, batan güneşin kızıl etekleri altında arabalarının içinde sallana sallana eve dönerken, yükün üzerinde oturan Stepan, bozkırı aşan yol kadar uzun, kederli ve meyus eski bir şarkı tutturur, başını kocasının kabarık göğsüne dayayan Aksinya da ona katılırdı. Atlar gıcırtılar içinde ilerleyen arabaya asılır, arabanın dingili hoplayıp zıplardı. Uzaklarda köyün ihtiyarları onların şarkılarını dinlerdi.

«Şu Stepan'ın karısının sesi ne güzel.»

«Evet, güzel söylüyor.»

«Ya Stepan'ın sesi, çan sesi kadar duru.»

Ve onlar kulübelerinin çevresindeki toprak setin üzerine oturup, gurubun tozlu mor renklerini seyrederken, yoldan geçen ihtiyarlar, şarkı, şarkının nereden geldiği ve bu şarkıyı kimlerin sevdiği konusu üzerinde fikir yürütürlerdi.

Gregor, Astakov'ların şarkısını duymuş (zira iki harman yeri bitişikti) ve buğdayını savururken, Aksinya'yı eskiden olduğu gibi kendinden emin, aynı zamanda da mutlu görmüştü. Ya da ona öyle gelmişti.

Stepan, Melehov'larla barışmamıştı. İri omuzlarını sallaya sallaya harman yerinde çalışıyor, arada sırada Aksinya'ya eliyle bir işaret yapıyordu. Aksinya da, siyah gözleri parlayarak, bir gülümsemeyle ona karşılık veriyordu. Yeşil etekliği, Gregor'un gözleri-

nin önünde uçuşuyordu. Bir kuvvet Gregor'un başını hep çeviriyor, Stepan'ın avlusundan yana tutuyordu. Üzerinden döven geçmiş sapları savrulmak için yayan Panteley'e yardım eden Natalya'ya dikkat bile etmiyordu. Her bakışında, Aksinya'nın özlem dolu, kıskanç bakışlarıyla karşılaşıyordu. Gregor'un gözleri, döveni sürerken, kardeşine bakıp, hafif bir gülümsemeyle burnunu kırıştıran Piyotr'u da görmüyordu.

Taş yuvakların ağırlığı altında yer sarsılıyor ve Gregor, kulaklarında boğuk bir gürültü olduğu halde, dumanlı kafasını yokluyor, ama bilincinin menzili dışına kaçan düşünce tellerini bir türlü yakalayamıyordu.

Uzaktan, yakından, harman yerlerinden harman sesleri geliyordu: Döven sürücülerinin bağırmaları, kırbaçların çıkardığı ıslık, harman makinelerinin gürültüsü. Bol hasad alan köy, yola serilmiş bir kör yılan gibi, Don boyunca yatmış, eylül sıcağında ısınıyordu. Çalı çırpıyla çevrili her avluda, her biri ağzına kadar tahılla dolu her Kazak evinin çatısı altında, geri kalanlardan bambaşka bir tatlı-acı hayat geçiyordu. İhtiyar Grişaka üşütmüş, dişleri ağrıyordu; utancının ağırlığı altında ezilen Mokov, sakalını eline almış, tek başına çekildiği odasında dişlerini gıcırdatarak ağlıyordu; Stepan, yüreğinde Gregor'a nefret besliyor ve zaman zaman uykularına giren karısının suçunu, demir gibi parmaklarıyla parçalıyordu; Natalya, sundurmanın altına koşup kendisini tezeklerin üstüne atarak, bir yumak halinde, herkesten gizlediği mutsuzluğuna sarsıla sarsıla ağlıyor; panayırda bir dana satıp parasını içkiye veren Kristonya vicdan azabının pençesinde kıvranıyordu; Gregor, bastıramadığı bir özlem ve içinde tazelenen acıyla durmadan iç geçiriyor; Aksinya kocasını okşarken, ona duyduğu ve artık ölmekte olan nefretini gözyaşları içinde boğuyordu. Değirmenden kovulan David, kaç zamandır gecelerini Uşak'la birlikte, arabaların durduğu sundurmanın altında geçirmektey-

di. Uşak, öfke dolu gözleri alev alev yanarak şöyle dedi ona:

«Sabret sen! Yakında onların da gırtlakları kesilir. Bir ihtilal yetmedi onlara. Bekle hele, bir 1905 daha gelsin o zaman kozlarımızı paylaşırız onlarla. O zaman hesaplaşırız!» Bereli parmağını tehditkâr bir şekilde sallar ve omuzunun bir hareketiyle, sırtına attığı ceketini yerleştirirdi.

Ve böylece köyde günler geceleri; haftalar haftaları kovaladı; aylar sürünerek geldi geçti, rüzgâr, yaklaşan kötü havaları haber verircesine tepelerde uğuldadı ve sonbahar mevsiminin duru, açık mavi göğü altında Don, her şeye kayıtsız, denize akmakta devam etti.

IV

Ekim sonunda, bir Pazar günü Fedot Bodovskoy iş için nahiye merkezine gitti arabasıyla. Yanında götürdüğü dört çift besili ördeği pazarda sattı; karısına biraz basma aldı, tam eve dönmeye hazırlanırken (bir ayağını tekerleğe dayamış, hamutun kayışını düzeltiyordu) dışarılıklı olduğu belli bir yabancı yanına yaklaştı.

Güneşten esmerleşmiş elini şapkasının kenarına götürüp Fedot'u selamlayarak, «Merhaba,» dedi.

Fedot, «Merhaba,» diye cevap verip, Kalmuk gözlerini kısarak sorar gibi durdu.

«Nerelisin sen?»

«Köylerin birindenim.»

«Peki, acaba hangi köy bu?»

«Tatarski.»

Yabancı, cebinden gümüş bir sigara tabakası çıkarıp, Fedot'a sigara ikram etti.

«Köyünüz büyük mü sizin?»

«Hayır, teşekkür ederim, şimdi söndürdüm bir si-

gara. Bizim köy mü? Oldukça büyktür. Üç yüz haneye yakın.»

«Kilise de var mı köyde?»

«Tabii var.»

«Demirci?»

«Var ya.»

«Değirmende tamirhane var mı?»

Fedot dizginleri atın gemine astı ve yabancının siyah şapkasıyla, siyah sakalının çevrelediği geniş, beyaz yüzündeki derin kırışıklara güvensiz bir tavırla baktı.

«Neden soruyorsun?»

«Sizin köye yerleşmeye geliyorum. Bölge atamanının yanından biraz önce ayrıldım. Geriye boş mu dönüyorsun?»

«He.»

«Beni de götürür müsün? Yalnız değilim. Yanımda karım, birkaç tane de küçük sandık var.»

«Seni de alırım.»

Fiyat üzerinde anlaştıktan sonra, birlikte yabancının kaldığı, çörekçi Froska'nın evine gittiler, adamın ince, sarışın karısını aldılar, sandıkları arka tarafa koyup, köye doğru yola çıktılar. Fedot, dilini şaklatıp, örgülü dizginleri hayvanların sırtına çarptırırken, zaman zaman köşeli başını geri çevirip bakıyordu; meraktan içi içini yiyordu. Yolcuları arkada konuşmadan oturuyordu. Fedot önce bir sigara istedi, sonra sordu:

«Neredensin?»

«Rostov'dan.»

«Oralı mısın?»

«Ne dedin?»

«Orada mı doğdun?»

«Şey, evet.»

Fedot tunçlaşmış yanaklarını buruşturup gözlerini kısarak, uzaklardan görünen ot yığınlarına baktı. Yol tırmanmaya başladı; Fedot'un alışkın gözleri, yoldan yarım verst uzakta, bayırın boz çalılarla kaplı tepesin-

de toy kuşlarının zar zor seçilen kafalarının hareket ettiğini gördü.

Başparmağıyla kuşları işaret edip, «Yazık, tüfeğim yanımda değil, yoksa şu toy kuşlarının peşine düşerdim,» diyerek içini çekti.

Yolcusu gözlerini miyop gibi kırpıştırarak, «Ben bir şey görmüyorum,» dedi.

Fedot, toy kuşlarının bir çukurun içine uçtuklarını gördü, sonra yolcularını daha iyi incelemek için vücudunun üst kısmını geriye döndürdü. Adam orta boylu, ama zayıftı; birbirine yakın gözlerinin içinde kurnaz bir pırıltı vardı. Konuşurken sık sık gülümsüyordu. Bir örme şala bürünmüş olan karısı kestiriyordu; Fedot onun yüzünü göremedi.

«Neden bizim köye yerleşiyorsunuz?»

«Ben makinistim. Bir tamirhane açmayı düşünüyorum. Elimden marangozluk da gelir.»

Fedot adamın kocaman ellerine şüpheyle baktı, onun bakışlarını yakalayan adam ilave etti:

«Ayrıca Singer Dikiş Makineleri Şirketinin de yetkili satıcısıyım.»

Fedot, «Adın ne senin?» diye sordu.

«Stokman.»

«Demek Rus değilsin?»

«Yo, Rus'um. Ama dedem Letonya'lıymış.»

Kısa bir zaman sonra Fedot, Osip Davidoviç Stokman'ın vaktiyle bir fabrikada, daha sonra Kuban'da bir yerde, ondan sonra da Güney-Doğu Demiryolları atölyelerinde çalışmış olduğunu öğrendi. Soru üzerine soru yağdıran Fedot, yabancının hayatıyla ilgili daha başka bir sürü olgu hakkında da bilgi edindi.

Aradan biraz zaman geçince, konuşmaları hızını kaybetti. Fedot terli atlarını yol kenarından geçen bir derede suladı, uzun yolculuk ve araba sarsıntısının verdiği uyuşuklukla kestirmeye başladı. Köye daha beş verstlik yol vardı. Dizginleri arabaya bağladı ve rahat rahat sırtüstü uzandı. Ama uyumak fırsatını bulamadı.

Arabanın hareketiyle hoplayıp sallanan Stokman, «Sizin köyde hayat nasıldır?» diye sordu.

«O kadar fena değil, geçinip gidiyoruz.»

«Genel olarak Kazaklar nasıl, hayatlarından memnun mu onlar?»

«Bazıları memnun, bazıları değil. Herkesi memnun edemezsin ki.»

Adam, «Doğru,» diye onu onayladı ve ustalıklı bir şekilde derinleştirdiği sorularına devam etti.

«Sen oldukça iyi geçiniyormuşsun, öyle diyordun, değil mi?»

«Oldukça iyi.»

«Yıllık askerî eğitim de baş belasıdır, herhalde? Değil mi, ha?»

«Askerî eğitim mi? Biz alışkınız buna. Askerde oldun mu, derdin yoktur.»

«Ama bütün techizatı sağlamak siz Kazaklara yük oluyordur.»

Fedot ani bir öfkeyle, «Evet, köpoğulları!» dedi ve yan gözle kadına baktı Gözlerini çevirdi kadın.

«Bizim yetkililer çok kötü... Askere alındığım zaman bir öküzümü elden çıkarıp at aldım, herifler geri çevirdiler atı.»

Stokman yapmacık bir hayretle, «Geri mi çevirdiler?» dedi.

«Hemen. Bacakları yaramazmış, dediler. Onlarla kavga ettim. Her çareye başvurdum. 'Ödül almış bir aygır bacakları var bu hayvanda,' dedim, 'onun âdeti böyle, bir garip basıyor, başkaca bir derdi yok,' dedim. Ama ne gezer, geçirmediler hayvanı. Bu da insanı mahvetmeye yeter işte!»

Konuşma hararetlendi. Fedot arabadan aşağı atlayıp, köy hayatını uzun uzun anlatmaya koyuldu. Köy merasını gayri adil dağıttığı için köy atamanına küfretti, Polonya'da her şeyin yolunda oluşunu övdü; onun alayı Polonya'da toplanırmış. Stokman kısık gözleriyle arada bir Fedot'a keskin nazarlar atfediyor, üze-

rine halka geçirilmiş kemik bir ağızlığa taktığı yavaş içimli sigarasını tüttürüyor ve sık sık gülümsüyordu, ama dik beyaz alnının ortasındaki derin kırışık, sanki içeriden, gizli düşüncelerle dürtülüyormuş gibi ağır ağır, bir daralıp bir genişliyordu.

Köye akşama doğru vardılar, Fedot'un salık vermesi üzerine Stokman dul Lukeşka'ya gidip ondan iki oda kiraladı.

Fedot kapılarının önünden arabasıyla geçerken, komşuları, «Yanında getirdiklerin kim?» diye sordular ona.

«Bir satıcı.»

«Ne biçim bir bakıcı?»

«Aptalsınız siz be, aptalsınız ya. Satıcı dedim ben. Makine satıyor. Güzellere bedava veriyormuş, ama senin gibilerine, Marya Teyze, satıyor.»

«Sen kendine bak, iblis. Senin o Kalmuk suratından atlar bile ürker!»

Fedot, «Kalmuklarla Tatarlar bozkırda birinci gelirler, onun için onlarla alaya kalkma,» diye saldırıyı savuşturdu.

Makinist Stokman, şaşı gözlü, uzun dilli Lukeşka'nın evinde kaldı. Daha sabah olmadan, köydeki bütün kadınlar dedikoduya başlamışlardı bile.

«Havadisi duydun mu, komşu?»

«Ne havadisi?»

«Kalmuk Fedot bir yabancı getirmiş köye.»

«Sahi mi?»

«Aman yarabbi. Şapka giyiyor adam, adı da Ştopel mi, Ştokal mı, ne...»

«Polisten olmasın?»

«Hayır, tahsildar.»

«Hepsi yalan bunların, şekerim. Adam muhasebeciymiş diyorlar, tıpkı Peder Pankrati'nin oğlu gibi.»

«Paşka, güvercinim, hadi koş Lukeşka teyzene yavaş sele sor bakalım: 'Sizin evde oturanlar kim, teyze?' de.»

«Hadi, çabuk, koşsana çocuğum!»

Ertesi gün Stokman köy atamanına geldiğini bildirdi.

Atamanlığının üçüncü yılında bulunan Feodor Manitskov yeni gelenin pasaportunu eline alıp evirdi, çevirdi, sonra kâtibine uzattı; o da evirip çevirdi pasaportu. Atamanla kâtip bakıştılar ve bir zamanlar başçavuşluk etmiş olan ataman elini yetkili bir tavırla sallayarak, «Kalabilirsin,» dedi.

Yeni gelen, onları eğilerek selamlayıp, odadan çıktı. Bir hafta, bir köstebek gibi burnunu evden dışarı çıkarmadı. Evin dışında bulunan yıkık mutfakta tamirhanesini kurmak için çalışırken baltasının sesi duyuluyordu. Kadınların merakları yavaş yavaş kayboldu; yalnız çocuklar çitin aralıklarından gözetliyor, yabancıyı çekinmeden seyrediyorlardı.

V

Şefaat yortusundan üç gün önce, Gregor'la karısı çift sürmek için bozkırdaki tarlalarına gittiler. Panteley iyi değildi; avluda durmuş, değneğine abanmış, hırıltılı hırıltılı soluyordu, onları geçirirken.

«Kızıl Dere'nin yanındaki köy toprağı var ya, işte onun öbür tarafındaki iki uzun parçayı sürün, Grişa.»

«Olur. Ya Söğütlü Kıyı boyundaki ne olacak?» diye kısık bir sesle sordu Gregor; balık tutarken üşütmüş, şimdi boynuna bir bez bağlamıştı.

«Orası bayramdan sonraya kalsın. Zaten sürecek çok yer var elinde, o kadar haris olma. Altmış dönüm kadar bir yer tutar orası.»

«Piyotr yardıma gelecek mi?»

«O Darya ile değirmene gidiyor. Kalabalık bastırmadan biz buğdayımızı öğütelim diyoruz.»

İlyiniçna, Natalya'nın cebine fırından yeni çıkmış birkaç çörek koyarken, «Dunya'yı da yanına al ister-

sen, ha?» dedi, «sığırları sürer.»

«İki kişi yeter.»

«Peki. İsa yardımcınız olsun.»

Dunya, taşıdığı ıslak çamaşırların ağırlığıyla iki büklüm, yanlarından geçip, çamaşırları durulamak için Don'a doğru gitti. Geçerken de seslendi:

«Natalya, Kızıl Dere'de kuzukulağı doludur. Biraz koparıp eve getirsene.»

Panteley değneğini Dunya'ya sallayarak, «Hadi oradan, defol bakayım, geveze sen de!» dedi.

Üç çift öküz, bıçağı yukarı çevrilmiş pulluğu çekerek ve sert toprakta derin izler açarak, avludan çıktı. Gregor yolun kenarından öksüre öksüre giderken, durmadan boynundaki başörtüsünü düzeltiyordu. Sırtında, yiyecekleri bulunan bir torba asılı olduğu halde Natalya da onun yanıbaşında yürüyordu.

Bozkır billur bir durgunluk sarmıştı. Köyün müşterek arazisinin ötesinde, hörgüçlü tepenin öbür tarafında toprak pulluklarla taranıyor, sürücüler ıslık çalıyorlardı; ama burada, anayol üzerinde bodur pelin otlarının kirli mavisi, yol kenarında koyunların kemirdiği yoncalar ve yukarıda parlak örümcek ağlarının çapraz kestiği cam gibi göğün serin mavisi vardı yalnız.

Piyotr'la Darya, Gregor'la Natalya'nın yola çıktığını görünce, onlar da değirmene gitmek için hazırlandılar. Piyotr ambardan buğdayları çıkardı, Darya bunları çuvallara doldurup arabaya taşıdı. Pnteley kayışlarını dikkate bağladığı atları arabaya koştu.

«Daha çok işiniz var mı?»

Piyotr ambardan, «Geliyoruz,» diye selendi.

*

Değirmene vardıklarında avluyu arabalarla dolu buldular. Kantarların başı yoğun bir kalabalıkla çevrilmişti. Piyotr dizginleri Darya'ya uzatıp arabadan aşağı atladı.

Kantarcı Uşak'a, «Benim sıram yakın mı?» diye sordu.

«Gelir senin de sıran.»

«Şimdi hangisi var sırada?»

«Otuz sekiz numara.»

Piyotr dönüp, çuvalları almaya gitti. Tam ayrılırken, arkasından bir küfür işitti. Kısık, öfkeli bir ses hırlıyordu: «Sen hem horul horul uyu, sıranı kaybet, hem de sonra eski sıranı almaya kalk. Defol oradan sen de, kokol, (1) yoksa bir tane patlatırım.»

Piyotr, Nallı Yakov'un sesini tanıdı. Durup dinledi. Tartı dairesindeki bağrışma arttı. Arkasından şiddetli bir tokat sesi duyuldu ve yaşlıca, sakallı bir Ukrayna'lı, başında buruşmuş kasketiyle sendeleyerek kapıdan dışarı fırladı.

Yanağını tutarak, «Neden vurdun?» diye bağırdı.

«Senin boynunu koparacağım!»

«Ama buraya bak...»

«Mikifor, imdat!»

Vaktiyle topçuluk yapmış, tıknaz, kavgacı tabiatlı bir adam olan ve Nallı takma adını, yediği bir çifteden sonrada suratında kalan nal izlerinden ötürü alan Yakov; kollarını sıvıyarak tartı dairesinden fırladı. Pembe gömlekli, uzun boylu bir Ukrayna'lı arkadan ona esaslı bir yumruk patlatı, ama Yakov yere düşmedi.

«Kardeşler, Kazakları dövüyorlar,» diye bağırdı.

Değirmende kalabalık bulunan Ukrayna'lılarla Kazaklar, arabalarla dolu avlunun dört bir yanından koşarak yetiştiler. Ana giriş kapısının yakınlarında bir kavga başladı. Kapı, kaynaşan vücutların tazyikine dayanamayıp, açıldı. Piyotr çuvalını yere atıp, homurdanarak kavgacılara doğru koşmaya başladı. Arabanın üzerinde ayağa kalkmış seyreden Darya, onun sağını solunu yumruklayıp devire devire kavganın ta

(1) Kokol: Ukrayna'lılardan bahsederken kullanılan aşağılatıcı bir deyim.

orta yerine girdiğini gördü. Piyotr'un itile kakıla değirmenin duvarına doğru sürüldüğünü, yere indirilip, ayaklar altında çiğnendiğini görünce bir inilti koyverdi Darya.

Mitka Korşunov makine dairesinin köşesinden elinde bir demir çubukla fırlayıp geldi. Yakov'a arkadan vuran Ukrayna'lı kalabalığı yara yara kendini dışarı attı; pembe gömleğinin yırtılan kolu kırık bir kuş kanadı gibi sallanıyordu. İki büklüm, elleri yere değerek, en yakın arabaya koştu, sanki bir kibrit çöpü çeker gibi, arabanın okunu çekip aldı. At kişnemeleri avluyu çın çın çınlatıyordu. Bir çatırtı koptu. Yumruklar. İniltiler. Hiç eksilmeyen bağırışlar. Şamil kardeşler evlerinden çıkmış koşarak oraya doğru geliyorlardı. Tek kollu Aleksey'in ayakları yere bırakılmış bir dizgine dolaştı, kapının önünde boylu boyuna uzandı. Fırlayıp, ayağa kalktı; gömleğinin kolsuz sol yenini karnının üzerinde kemerine sıkıştırmış, dizi dizi araba oklarının üzerinden atlayarak gitti. Kardeşi Martin, eğilmiş, çorabının içinden çıkan pantolon paçasını sıkıştırıyordu. Değirmendeki bağırışlar yükseldikçe yükseldi. Birisi, havada uçuşan bir örümcek ağı gibi yükselip, değirmenin çatısı üzerinde asılı kalan keskin bir çığlık kopardı. Martin doğruldu ve ağabeylerinin ardından fırladı.

Darya arabanın üstünde, heyecandan nefes nefese, ellerini ovuşturarak seyrediyordu. Çevresinde kadınlar ağlayıp sızlanıyorlar, yaygara koparıyorlar, atlar sinirli sinirli kulaklarını dikiyor, öküzler böğürerek arabalara doğru sokuluyordu. Kemerinin altında yumurta gibi göbeği inip inip kalkan Mokov, yüzü sapsarı kesilmiş, dudaklarını büzmüş bir halde, kimseye çaktırmadan sıvışmaya çalışıyordu. Gömleğinin kolu yırtılan Ukrayna'lı, araba okuyla Mitka Korşunov'u yere serdi, bir saniye sonra da kendisi, Aleksey'in demir yumruğuyla tepe üstü yeri boyladı. Kavga sahneleri Darya'nın gözleri önünden renkli bir kumaş şeridi gibi

geçiyordu. Mitka'yı tekrar dizlerinin üzerinde görünce hiç şaşırmadı. Mitka elindeki demir çubukla Mokov'un ayaklarını budadı. Mokov kollarını ileri uzatıp, elleri ve dizlerinin üzerinde bir çağanoz gibi, kantarların bulunduğu sundurmaya doğru süründü, ama orada da tekmelenip ayaklar altında çiğnendi. Darya histerik bir şekilde gülüyor, kahkahalarıyla, siyah, boyalı kaşlarının yay biçimi, kırık bir şekil alıyordu. Ama Piyotr'u görünce birdenbire kesti gülmeyi; haykırışlar içinde bir oraya bir buraya gidip gelen çılgın kalabalığın içinde bir yolunu bulup sallanarak çıkmıştı, şimdi de bir arabanın altına uzanmış kan tükürüyordu. Darya keskin bir çığlık koparark ona doğru koştu. Köyden eline bir odun geçiren Kazak oraya koşuyordu; içlerinden biri de bir küskü sallıyordu elinde. Arbede inanılmaz bir şekilde büyümekteydi. Öyle alelade meyhane kavgalarına ya da Perhiz günü köyler arasında çıkan yumruk dövüşlerine benzer yanı yoktu. Tartı dairesinin kapısında, kafası yarılmış genç bir Ukrayna'lı bir kan gölünün ortasında uzanmış, yatıyordu; kanlı saçları yüzüne dökülmüştü. Genç yaşında hayatı bırakıp gitmeye hazırlandığı anlaşılıyordu.

Ukrayna'lılar yavaş yavaş, malların boşaltıldığı sundurmaya doğru sürülmeye başlandılar. Yaşlıca bir Ukrayna'lının aklına bir fikir gelmeseydi bu işin sonu kötüye varacaktı. Ok gibi sundurmaya dalan ihtiyar, ocaktan alev alev bir sırık çekip aldı ve darı çuvallarının istif edildiği sundurmaya doğru koştu: Binlerce okkadan fazla un vardı. Omuzlarının üzerinden kol kol dumanlar iniyor, gün ışığında soluk görünen kıvılcımlar dört bir yana sıçrıyordu.

Çatır çatır yanan odunu kuru saplarla örtülü çatıya doğru kaldırarak, «Ateşe veririm burasını!» diye bağırdı.

Kazaklar bir tereddüt geçirdiler ve durdular. Doğudan doğru kuvvetli bir rüzgâr esiyor, dumanı sundurmanın çatısından, bir grup halinde toplanmış olan

Ukrayna'lıların üzerine sürüklüyordu. Saplarla örtülü ve barut gibi kuru çatıya büyükçe bir kıvılcım düşse, bütün köyün alevler içinde kaldığının resmiydi.

Kazaklar arasında hafiften bir mırıltı yükseldi. Bazıları değirmene doğru gerilemeye başladılar, o sırada yanan odunu başının üzerinde sallamakta olan Ukrayna'lı bağırdı:

«Tutuştururum! Tutuştururum! Avludan dışarı çıkın!»

Kavgayı çıkaran Nallı Yakov, suratında taze çürüklerle, avluyu ilk terkeden adam oldu. Öbür Kazaklar da bir sürü gibi onun ardı sıra dışarı uğradılar. Çuvallarını telaşla arabalarına atan Ukrayna'lılar, atları koştular, arabalarının üzerinde ayakta, dizginlerinin uçlarını başlarının üzerinde çevirip, atlarını deli gibi kırbaçlayarak avludan dışarı çıktılar ve dörtnala uzaklaştılar köyden.

Tek kollu Aleksey avlunun ortasında durmuş, düğüm yapılmış boş kol yeni tahta gibi sert karnının üzerinde salanıyor, gözü ve yanağı her zamanki gibi seğiriyordu.

«At başına Kazaklar!»

«Peşlerine düşelim!»

«Fazla uzaklaşamazlar.»

İçlerinden en fena halde hırpalanmış olan Mitka Korşunov avludan dışarıya adeta fırlatılmışcasına atıldı. Değirmenin çevresindeki Kazak kalabalığı yeniden galeyana geldi. Ama tam bu sırada, siyah şapkalı, tanımadıkları biri makine dairesinden çıkıp, hızlı adımlarla onlara yaklaştı. Kısık gözleri arasından delici bakışlarını kalabalığın üzerine dikmişti; elini kaldırarak bağırdı:

«Durun!»

Yakov ona yiyecek gibi bakarak «Sen kim oluyorsun?» diye sordu.

«Nerden fırladın sen?»

«...tiret şunu!»

«Durun, köylüler.»

«Ulan kuyruğu kesik, sen kim oluyorsun da köylüler diyorsun bize?»

«Mujik sen de.»

«Pis ahmak!»

«Yapıştır şuna bir tane, Yakov!»

«Doğru, doğru, şişir gözünü şunun!»

Adam çekingen bir tavırla gülümsüyordu, ama en ufak bir korku belirtisi göstermiyordu. Şapkasını çıkarıp, gayet rahat bir hareketle alnını sildi; gülümseyişinde tamamiyle barışçı bir ifade vardı.

Tartı dairesinin kapısındaki kan gölünü şapkasıyla işaret ederek, «Mesele nedir?» diye sordu.

Gözü, yanağı seğirmekte olan tek kollu Aleksey barışçı bir tavırla; «Kokol'ları dövüyorduk,» diye cevap verdi.

«Ama neden?»

Yakov ileri çıkıp, koluyla burnunun üzerindeki kanları silerek, «Sırasız girmek istediler,» diye açıklamada bulundu.

«Onlara öyle bir ders verdik ki, bir daha bizi unutmazlar.»

«Yazık oldu, düşmedik peşlerine... Nasıl olsa bozkırda yakabilecekleri bir şey kalmadı.»

«Boşuna korktuk, zaten yakamazdı o herif burasını.»

«Bal gibi yakardı işte, gözü dönmüştü herifin.»

Afonka Ozerov, sırıtarak, «Kokol'lar da adamakıllı hırslı heriflermiş, ha,» dedi.

Yabancı şapkasını Ozerov'dan tarafa uzatarak, «Ya sen nesin?» diye sordu.

Ozerov seyrek dişlerinin arasından hakaret yollu bir tükürük atıp, aynı zamanda havada uçan tükürüğünün ardından bakarak ayaklarını yana açtı.

«Ben Kazak'ım... Ya sen... sen nesin, Çingene mi?»

«Sen de ben de Rus'uz.»

Afonka saldırıcı bir tavırla, «Yalan söylüyorsun,» dedi.

«Kazaklar da Ruslardan gelmedir, bunu biliyor muydun?»

«Ben de sana diyorum ki, Kazaklar, Kazakların çocuklarıdır.»

Yabancı, «Çok eskiden,» diye anlattı, «Serfler, toprak ağalarının elinden kaçmışlar, gelip Don boyuna yerleşmişler. Sonradan da Kazaklar diye anılmaya başlanmışlar.»

Aleksey ağır yumruğunu sıktı, gözü daha hızlı seğirerek, öfkesini bastırıp, «Hadi işine be adam!» dedi.

«Domuzun niyeti, mujiklerin bizden çıktığını söylemek! Kim bu be!»

Bir başkası, «Hani şu şaşı Lukeşka'nın evinde oturan yabancı,» diye cevap verdi.

Ama bu arada da Ukrayna'lıların peşine düşmek için geç kalınmış oldu. Kazaklar kavgayı konuşa konuşa dağıldılar.

O gece bozkırda, köyden sekiz verst kadar uzakta, kalın, çalı gibi koyun postuna sarınan Gregor, dalgın dalgın şöyle dedi Natalya'ya:

«Tuhaf bir insansın, sen! Aya benziyorsun; bir erkeği ne üşütürsün, ne de ısıtırsın. Seni sevmiyorum, Natalya, sakın bana kızma. Bunu şimdiye kadar söylemek istemedim, ama ne yapayım, işte ortada; bu şekilde sürdüremeyiz bunu. Senin namına üzülüyorum; son zamanlarda biraz birbirimize yaklaşacak gibi olduk, ama kalbimde hiçbir duygu yok. Bomboş kalbim. Bu gece bozkır nasıl boşsa, öylesine boş.»

Natalya gözlerini kaldırıp, ulaşılmaz, yıldızlarla dolu çayırlara, başının üzerinden pelerine sarınmış hayaletler gibi geçen bulutlara baktı; susuyordu. Yukarıdaki lacivert ıssızlığın içinde bir yerden, geç kalmış turnaların gümüş çan seslerini andıran ötüşleriyle birbirlerini çağırdıkları duyuluyordu.

Kuru otlardan etrafa, ağır, ölü bir koku yayılıyordu. Bir tepenin üzerinde, çiftçilerden birinin yaktığı kamp ateşinin kızıllığı vuruyordu göğe.

Gregor şafaktan önce kalktı. Gocuğunun üzerini altı santimlik bir kar tabakası kaplamıştı. Bozkır, yeni düşen karın pırıl pırıl, el değmemiş mavisi altında kalmıştı; tam Gregor'un yattığı yerin yanından, karda yolunu kaybeden bir tavşanın derin ayak izleri geçiyordu.

VI

Yıllardan beri, Millerovo yolunda bir Kazak ne zaman, Ukrayna'lılarla (Ukrayna'lıların köyleri Aşağı Yablonovski'den başlar, yetmiş beş verstlik bir mesafe içinde, ta Millerovo'ya kadar devam ederdi) karşılaşsa onlara yol vermek zorunda kalırdı, yoksa Kazağı tepelerlerdi. Onun için, Kazaklar, tren istasyonuna hep gruplar halinde giderler ve bozkırda Ukrayna'lılarla karşılaşmaktan korkmazlardı kalabalık olunca. Hatta, onlara sataşırlardı.

«Hey, kokol! Yol ver bize! Hem Kazakların toprağında yaşayın, hem de onlara yol vermeyin, ha, domuzlar sizi!»

Tahıllarını, Don üzerindeki Paramonova'ya taşımak zorunda olan Ukrayna'lıların da durumları pek öyle kıskanılacak gibi değildi. Hiç sebepsiz, bunlar sırf «kokol» oldukları için kavgalar çıkardı; insan «kokol» olmaya görsündü, mutlaka canına okunurdu.

Yüzyılarca önce işgüzar bir el Kazak topraklarına sınıfsal nefretin tohumlarını ekmiş, bu tohumları gözü gibi yetiştirmiş ve tohumlar bol meyve vermişti. Kazaklar'la Ukrayna ve Rusya'dan yeni gelenler arasında çıkan bu gibi arbedelerde sel gibi kan dökülüyordu.

Değirmendeki çatışmadan iki hafta kadar sonra bölgeden bir polis memuruyla müfettiş geldi köye. İlk sorguya çekilen Stokman oldu. Soylu bir Kazak ailesinden gelme genç memur, bir yandan çantasını ka-

rıştırırken, bir yandan da sordu ona:

«Buraya gelmeden önce nerede oturuyordun?»

«Rostov'da.»

«1907'de hangi sebepten girdin hapse?»

Stokman'ın gözleri, memurun çantasına ve adamın öne eğik, kepekli saçları yandan ayrılmış başına kaydı.

«Kargaşalık çıkarmak suçundan.»

«Hım! O sırada nerede çalışıyordun?»

«Demiryolları atölyelerinde.»

«Ne iş yapıyordun?»

«Makinistlik.»

«Yahudi değilsin, değil mi sen? Yoksa dönme misin?»

«Hayır. Zannediyorum ki...»

«Ne zannettiğin beni ilgilendirmez. Sürgüne gönderildin mi?»

«Evet, gönderildim.»

Müfetiş başını kaldırdı, sivilceli dudaklarını ısırdı.

«Sana buralardan uzaklaşmanı tavsiye ederim,» dedi ve sonra kendi kendisine, «Bunun bir çaresine de bakacağım zaten,» diye mırıldandı.

«Neden, bay müfettiş?»

Cevap, başka bir soru şeklinde oldu:

«Kavga günü değirmende Kazaklara nelerden bahsettin?»

«Şey...»

«Pekâlâ, gidebilirsin.»

Stokman, Mokov'un evinin verandasına çıktı (köye gelen hükümet adamları daima tüccarın evini karargâh olarak kullanırlardı) ve geri dönüp boyalı kapıya bakarak, omuzlarını silkti.

VII

Kış yavaş yavaş gelip çattı. Şefaat yortusundan sonra karlar eridi, sürüler tekrar çayıra çıkarıldı. Bir hafta kadar güneyden esen rüzgâr toprağı ısıttı; bozkırda bodur, yeşil otlar baş verdi. Toprağın çözülmesi St. Michael Günü'ne kadar devam etti, derken bir don, arkasından bol kar yaptı hava. Karın, çitlerin tepesine kadar yükseldiği, Don boyundaki sebze bostanlarında karın üstü tavşanların birbirlerini kesen izleriyle doldu. Sokaklarda kimsecikler kalmadı.

Köyün üzerine tezek dumanları çöktü, yol kenarlarına dökülen küllerin arasında ekinkargaları eşelenmeye başladı. Dümdüz kızak yolu, köyün içinden açık mavi bir kurdele gibi geçiyordu.

Meşeliklerin dağıtımı ve kesilmesi için ihtiyarlar heyeti toplanacaktı. Gocuklarına, kaputlarına bürünmüş Kazaklar köy muhtarlık binasının önüne toplandılar, nihayet soğuğa dayanamayıp içeriye daldılar. Masanın arkasında, atamanla kâtibinin yanında, köyün kır sakallı saygıdeğer ihtiyarları toplanmışlardı; rengârenk sakallarıyla daha genç Kazaklar ve hiç sakalı olmayanlar, boyunlarını sıcak yakalarının içine çekmişler, gruplar halinde birbirleriyle fısıldaşıyorlardı. Boğuk bir mırıltı soğuk odada yükselirken, atamanın, omuzu üzerinden yan gözle baktığı kâtip sayfa sayfa kâğıt doldurdu sık yazısıyla.

«Bu yılki otlar...»

«Evet, meradan alınan otlar güzel, ama bozkır otu bodurdur.»

«Eskiden ta Noel'e kadar bozkırda otlatılabilirdi hayvanlar.»

«Kalmuklara göre hava hoş tabii.»

Gırtlaktan atılan bir kahkaha.

«Atamanın ensesi de kurt ensesine dönüyor hani. Öyle kalınlaştı ki, başını çeviremiyor.»

«Domuz gibi besliyor canını, iblis!»

«Merhaba, dede, kışı korkutup kaçırmaya mı çalışıyorsun yoksa? Nedir o sırtındaki gocuk öyle?»

«Eee, yakında Çingeneye paltosunu sattıracak havalar.»

«Geceyi bozkırda geçirip de üstüne örtecek balık ağından başka bir şeyi bulunmayan Çingenenin hikâyesini duydun mu? Soğuk iliklerine işlemeye başlayınca uyanmış, parmağını ağdaki deliklerden birine sokmuş, sonra anasına dönmüş: 'Meğer burası cereyan yapıyormuş, ben de hava soğudu sandım,' demiş.»

«Korkarım biz de epey don göreceğiz.»

«Öküzleri bir an evvel nallatmak lazım.»

«Şeytan Deresinde söğüt kesiyordum. Oradaki söğütler çok iyi.»

«Önünü ilikle, Zakar. Eğer bir tarafın donarsa, karın seni kapı dışarı eder.»

«Köyün öküzlerinden birinin bakımını üzerine aldığını duydum, nedir bu iş kuzum, Avdeyiç?»

«Ben vazgeçtim. Şu Paraşa bakacak. Ben bir dulum, diyor, ne kadar çok olursa, o kadar iyi. Ben de dedim ki, iyi işte, ailene bir kişi daha katılmış olur...»

«Hah, hah, hah!»

«Eveeet, büyüklerimiz! Odun kesme işi nasıl olacak? Hey, susun bakalım!»

«Evet, dedim, ailene bir kişi daha katılınca bir de vaftiz babasına ihtiyacın olacak.»

«Biraz daha yavaş, lütfen.»

Toplantı başladı. Ataman bir yandan asasıyla oynayıp, bir yandan serçeparmağıyla sakalındaki buz zerreciklerini kazıyarak yüksek sesle bazı adlar okudu. Arada bir kapı açılıp, pat diye kapanıyor ve odanın içindekiler, ağızlarından buharlar çıkarak, biraz daha sıkışıyorlardı ortaya doğru.

İvan Tomilin atamanın sesini bastırmaya çalışarak, «Kesim işini perşembeye alamazsınız!» diye bağırdı ve morarmış kulaklarını ovalayarakğ mavi topçu kasketi bulunan başını yanına eğdi.

«Nedenmiş?»

Öteden birisi, «Kulaklarını düşüreceksin ovalaya ovalaya be, topçu,» diye seslendi.

«Ona bir çift kulaklık dikelim, bari.»

«Perşembe günü köyün yarısı ot getirmeye gidiyor. Amma da iş ayarlarmışsınız, ha...»

«Pazara bırakabilirsiniz bu işi!»

«Büyükler!»

«Şimdi ne olacak!»

«Bahtı açık olsun!»

Kalabalıktan alaylı bir uğultu yükseldi.

İhtiyar Matvey Kaşulin, ayakları üzerinde sallanan masaya abanıp, dişbudak değneğini Tomilin'e doğru uzatarak, cırtlak sesiyle öfkeli öfkeli bağırdı:

«Otlar beklesin! Burada topluluğun sözü geçer. Sen her zaman çoğunluğa karşı çıkarsın zaten. Sen genç bir budalasın, oğlum! İşte o kadar!»

Tek kollu Aleksey, biçimi değişmiş yanağı seğirerek, «Senin de övünecek bir kafan yok ya...» diye lafa karıştı. Altı yıldan beri, ufacık bir toprak parçası üzerine ihtiyar Kaşulin'le hırlaşıp dururdu. Her ne kadar Kaşulin'in elindeki toprak, içinde bir kedinin kıvrılmasına yetecek kadar bile değil idiyse de, Aleksey her bahar ihtiyarı bir temiz döverdi.

«Kapat çeneni, pelte suratlı!»

«Yazık ki, uzaktasın benden, yoksa o burnunu kana bulardım senin,» diye tehdit savurdu Aleksey.

«Seni tek kollu, titrek suratlı, seni...»

«Ey, yetsin artık bu çekişme...»

«Gücünü denemek istiyorsan dışarı çık.»

«Vazgeç, Aleksey, baksana ihtiyarcığın nasıl gözü dönmüş, nerdeyse kendini kaybedecek.»

«Eğer kendilerine gelmezlerse kodese tıkarım onları.»

Atamanın ağır yumruğunu güm diye indirdiği masa, iniltili bir ses çıkardı.

«Eğer susmazsanız, şimdi bekçiyi çağıracağım.»

Düzen geri geldikten sonra da ilave etti: «Odun kesme işi perşembe günü şafakla başlayacak.»

«Ey, ne dersiniz, büyükler?»

«Hayırlısı olsun!»

«Hayır Allahtan!»

«Artık ihtiyarların sözüne kulak asılmaz oldu!»

Bal gibi de kulak asacaklar. Her istediklerini yapabilirler mi sanıyorlar? Şu benim Aleksandr yok mu, ona hissesini verdiğim zaman topraktan, kavga çıkarmak istedi, bana el kaldırdı, ya. Ama haddini bildiririm, tabii. 'Şimdi atamana giderim, seni dövdürürüm,' dedim, bu aklını başına getirdi onun.»

«Bir şey daha var, büyüklerim. Bölge atamanından bir emir aldım.» Köy atamanı sesini yükseltip, boynunu sağa sola çevirdi; üniformasının dik yakası çenesini acıtıyordu. «Gelecek cumartesi günü, askere alınacak genç Kazaklar yemin etmek için bölge atamanının bürosuna gidecekler. Öğleden sonra orada olmaları lazım.»

Panteley Prokofyeviç, kapıya en yakın pencerenin yanında dikiliyordu; topal bacağını vinç kolu gibi yukarı kaldırmıştı. Yanında, pencere pervazına oturan Miron Gregoryeviç bıyık altından gülüyordu. Kısa kirpikleri buz tutmuş, iri, kahverengi çilleri soğuktan boz bir renk almıştı. Genç Kazaklar sıkışık bir halde duruyor, birbirlerine göz kırparak gülümsüyorlardı. Bunların tam ortasında, mavi tepeli muhafız kasketini dazlak kafasında geriye yıkmış, al bir kış elması gibi kırmızılığı hiçbir zaman kaybolmayan ve hiç yaşlanmayan yüzüyle, Avdeyiç Sinilin duruyordu.

Avdeviç, Ataman Hassa Alayında askerlik yapmış ve «Palavracı» takma adıyla dönmüştü. Köyde, Ataman Alayına ilk atananlardan biriydi. Zaten öteden beri azıcık kafadan sakat bir adamdı, ama askere gidince üzerine hepten tuhaf bir hal gelmişti. Daha köye döndüğü ilk günden itibaren, sarayda yaptığı askerliğe, St. Petersburg'da başından geçen olağanüstü se-

rüvenlere dair tuhaf tuhaf hikâyeler anlatmaya başlamıştı. Onu hayretler içinde dinleyenler başlangıçta inanmışlar, ağızları bir karış, anlattığı bütün masalları yutmuşlardı, ama sonradan Avdeyiç'in köylerinin yetiştirdiği en büyük palavracı olduğunu keşfedince açıktan açığa ona güler olmuşlardı. Ama Avdeyiç'in ne utandığı vardı (gerçi yüzü her zaman için kırmızı olduğundan, utancından kızarıp kızarmadığını anlamak da imkânsızdı) ne de palavracılığı bırakacağı. Yaşlandıkça, yalanı çıkarıldığı zaman kızmaya, yumruklarına başvurmaya kalkar bir hal aldı; ama eğer dinleyenler sadece gülmekle yetinip, bir şey söylemeyecek olurlarsa, Avdeyiç hikâyesini koyultur, daha ballandıra ballandıra anlatmaya başlardı.

Çiftçiliğine gelince, eli iş tutar, çalışkan bir Kazaktı; her konuda aklı başında, hatta biraz kurnaz hareket eder, ama laf dönüp dolaşıp Avdeyiç'in Hassa alayındaki askerliğine gelince, bütün millet kasıklarını tuta tuta gülmeye başlardı.

Avdeyiç odanın ortasında durmuş, topuklarının üzerinde sallanıyordu. Çevresini alan Kazaklara göz gezdirerek, o gök gürültüsünü andıran bas sesiyle konuştu:

«Askerlikten söz edildi de, bugünkü Kazaklar hiç de o eski Kazaklara benzemiyor. Hepsi de çelimsiz, hepsi de boy bos fukarası. Bir hapşırsan, ikiye bölünecekler. Oysa...» Küçümsemeyle gülümsedi, «Ben bir vakitler birkaç tane Kazak iskeleti görmüştüm! Aaah! O zamanki Kazaklar da Kazakmış hani!»

Yassı suratlı Anikuşka yanındakini dürterek, «İskeletleri nerden çıkardın, Avdeyiç?» diye sordu.

Panteley, burnunu kırıştırıp, küpesini çekiştirerek, «Bak Kutsal Gün yaklaştı, onun için sakın yine yalanlara kalkma, Avdeyiç,» dedi. Avdeyiç'in palavracılığından hiç hoşlanmazdı.

Avdeyiç kesin bir dille, «Yalan söylemek âdetim değildir, kardeş,» dedi ve sara nöbetine tutulmuş gibi

sarsılmakta olan Anikuşka'ya hayretle baktı. «O iskeletleri, kayınbiraderime ev yaptığım sırada gördüm,» dedi. «Temel kazarken bir mezara rast geldik. Demek, burda, Don üzerinde, kilisenin bitişiğinde bir mezarlık varmış eskiden.»

Gitmeye hazırlanan Panteley, sabırsızlanarak, «Ey, iskeletlere ne olmuş?» diye sordu.

Avdeyiç, her biri bir tırmık kadar olan iki kolunu yana açarak, «Nah, bu kadar uzundu kolları,» dedi. «Bir kafaları vardı, vallahi kazan kadar!»

Miron pencerenin pervazından kalkarken, «Sen gençlere, St. Petersburg'da hırsızı nasıl yakaladığını anlat, daha iyi,» dedi.

Avdeyiç birden büründüğü alçak gönüllülükle, «Vallahi anlatılacak bir şey yok, aslında,» diye cevap verdi.

«Anlat, anlat, Avdeyiç!»

«Canım, mesele şu,» diye lafa başlayan Avdeyiç, gırtlağını temizledi ve pantolonunun cebinden tütün kesesini çıkardı. Kesenin içinden yere düşen iki bakır ufaklığı tekrar keseye koydu, avucuna bir tutam tütün döktü ve ışıltılı gözlerini dinleyicilerinin üzerinde dolaştırdı. «Hapishaneden bir haydut kaçmış. Aramadıkları yer kalmamış, ama bulabilmişler mi sanıyorsunuz? Ne gezer. Bütün memurlar sopadan geçirilmiş.»

«İşte, bir gece hassa subayı beni yanına çağırttı: 'Dogru saraya git.' dedi. 'İmparator Hazretleri seni görmek istiyor.' Ben de gittim. Esas vaziyeti aldım, ama İmparator omuzuma vurdu ve dedi ki, 'Dinle! İvan Avdeyiç, ülkemizin en azılı haydudu kirişi kırmış. Git onu bul; ayaklarını bırakıp, başının üzerinde dikilmek zorunda bile kalsan bul onu. Onu bulmadan da sakın gözüme gözükme!' Ben de, 'Başüstüne, İmparator Hazretleri!' dedim. Ya çocuklar, işte böyle bir belaya çattık... Bunun üzerine tuttum Çarın ahırlarından, en güzel üç atı aldım, yola çıktım.»

Avdeyiç sigarasını yaktı, başlarını eğmiş kendisini

dinleyenleri şöyle bir süzdü ve iyice şevke gelmiş bir halde, yüzünü örten sigara dumanlarını boru gibi sesiyle dağıttı:

«Gece gündüz at sürdüm, nihayet üçüncü gün hayduda Moskova civarında rastladım. Kuşu yakaladığım gibi arabama attım, doğru Petersburg'a getirdim. Şehre gece yarısı, üst baş çamur içinde vardım; doğru İmparator Hazretlerinin yanına çıktım. Orada ne kadar kont, prens varsa, beni durdurmaya çalıştı, ama ben aldırmadan, rap rap içeri girdim. Hım... şey, kapıyı vurdum, 'Girebilir miyim, İmparator Hazretleri?' dedim. 'Kimdir o?' 'Benim,' dedim, 'İvan Avdeyiç Sinilin.' Odada bir gürültü oldu, İmparator Hazretlerinin bağırdığını duydum: 'Mariya Fiyodorovna, Mariya Fiyodorovna! Çabuk kalk, çabuk! Semaveri kaynat, İvan Avdeyiç gelmiş!'»

Kalabalığın arkasında duran Kazaklar arasında bir kahkahadır koptu. Kayıp sığırlar hakkında bir ilanı okuyan kâtip cümlesinin yarısında kaldı, ataman da kaz gibi boynunu uzatıp, kahkahadan kırılan kalabalığa ateş püskürerek baktı.

Avdeyiç'in yüzü bulutlandı, gözleri müteredditbir şekilde, önündeki suratlar üzerinde dolaştı.

«Bekle biraz!»

«Hah, hah, hah!»

«Ay, bu adam öldürecek bizi!»

«'Semaveri kaynat! Avdeyiç gelmiş!' Hah, hah, hah!»

Toplantı dağılmaya başladı. İdare binasının buz tutmuş basamaklarından sürekli, tekdüze bir gıcırtıdır yükseldi. Dışarıda, basılmış karların üstünde Stepan Astakov ile uzun boylu, uzun bacaklı bir Kazak, yel değirmeninin sahibi, ısınmak için güreşiyorlardı.

Kazaklar onların çevresini alıp, fikir vermeye başladılar.

«Vur yere kâfiri!»

«İflahını kes onun, Stepan!»

«Hey, orasından tutma! Kurnazlık edecek aklı sıra!» diye bağırdı ihtiyar Kaşulin; serçe gibi oradan oraya sıçrıyordu. Ve o heyecan arasında ihtiyar Kaşulin, morarmış burnunun ucundan şapşal şapşal sarkan buz tutmuş koca bir sümük damlasının bile farkında değildi.

VIII

Panteley toplantıdan döner dönmez, karısıyla kendisine ait olan odaya gitti. İlyiniçna birkaç gündür iyi değildi; yorgunluğu ve ıstırabı yüzünden okunuyordu. Sırtına bir yastık koymuş, kuştüyü yatağında uzun oturuyordu. Panteley'in ayak seslerini duyunca başını çevirdi; Panteley'in nefesinden nemlenmiş sakallarıyla keçeleşmiş bıyıklarına, artık bir alışkanlık haline getirdiği, gözlerinin o sert ifadesiyle baktı ve burun kanatları titredi. Ama ihtiyarcık sadece buz ve ekşi ekşi koyun postu kokuyordu. «Bugün ayık,» diye düşündü ve memnun bir tavırla örgü şişlerini kenara bıraktı.

«Ee, ağaç kesme işi ne oldu?»

«Perşembe günü başlamaya karar verdiler.»

Panteley bıyıklarını sıvazladı. Yatağın yanıbaşındaki bir sandığın üstüne otururken, «Perşembe sabahı,» diye ilave etti. «Ee, biraz daha iyice misin?»

«Hep aynı. Bütün oynaklarım sızlıyor.»

«Sana suya girme demiştim, aptal! Hem de sonbaharda! Ne oluyor, biliyorsun.» Panteley değneğiyle yerde geniş daireler çizerken, üstünden buhar çıkıyordu. «O etekliği ıslatacak kadın mı yoktu? Allah hepsinin belasını versin... belasını versin!»

«Eteklik ziyan olsun istemedim. Kadınlardan kimse yoktu ki. Grişa kendi karısını almış, çift sürmeye gitmişti. Piyotr'la Darya da kim bilir nerelerdeydiler.»

İhtiyar avuçlarına hohladı ve yatağa doğru eğildi.

«Peki, Natalya nasıl?»

Cevap verirken, İlyiniçna'nın sesinde, endişeli bir ifade vardı:

«Ne yapacağımı bilemiyorum. Geçen gün yine ağlıyordu. Avluya çıkmıştım, baktım birisi samanlığın kapısını açık bırakmış. Kapamaya gittiğimde onu dar sandığının yanında dikilir gördüm. Ne var diye sordum, sadece başının ağrıdığını söyledi. Bir türlü doğrusunu alamadım ağzından.»

«Belki de hastadır, ha?»

«Sanmam. Ya göze geldi, ya da Grişa...»

«Yoksa yine o karıyla mı kırıştırmaya başladı?»

«Yok canım, Allah saklasın! Ne biçim lakırdı o!» diye telaşlanıverdi İlyiniçna. «Sen Stepan'ı ne zannediyorsun — aptal mı? Yok, yok, hiçbir şey duymadım.»

Panteley karısıyla biraz daha kaldı, sonra çıktı. Gregor odasında, olta iğnelerini eğeleyip, sivriltiyordu. Natalya da onun sivrilttiği iğneleri domuz yağıyla yağlayıp, her birini ayrı bir bez parçasına sarıyordu. Panteley, seke seke yanlarından geçerken, soran gözlerle baktı Natalya'ya. Solgun yanacıkları hazan yaprağı gibi al al olmuştu kızın. Son ay içinde dikkati çekecek kadar zayıflamış, bakışlarına yeni, zavallı bir ifade gelmişti. İhtiyar, kapıda durdu. Başını çevirip, Natalya'nın, sıranın üzerine eğdiği başına bakarken, «Gregor kızı öldürüyor,» düşüncesi geçti kafasından. Gregor pencerenin yanına oturmuştu. Eğenin her hareketinde, siyah, karmakarışık kâkülleri sarsılıyordu.

İhtiyar, ani bir hiddete kapılarak, «Bırak şunu be, şeytan götüresi!» diye bağırdı. Gregor korkuyla başını kaldırdı.

«Sivriltecek iki uç kaldı, baba.»

«Bırak dedim sana! Ağaç kesmeye hazırlan. Daha kızaklara el bile sürülmemiş, sen orda oturmuş iğne sivriltiyorsun,» diye hafif bir sesle ilave etti ve ka-

pıda bir an duraladı; bir şeyler daha söylemek istediği belliydi. Ama dışarı çıktı. Gregor, hırsının geri kalanını da Piyotr'dan çıkardığını duyuyordu babasının.

Gregor kaputunu sırtına geçirirken avluda bağıran babasının sesi kulağına çalındı:

«Hâlâ sığırlara su vermedin mi, tembel? Çitin dibindeki balyayla kim oynamış? O balyaya ilişilmeyecek demedim mi? İyi otların hepsini bitireceksiniz, Allah belanızı versin, ondan sonra baharda ne vereceksiniz öküzlere?»

Perşembe günü, şafaktan iki saat kadar önce İlyiniçna, Darya'yı uyandırdı: «Kalk! ocağı tutuşturma vakti geldi!»

Darya, sırtında gömleği ile sobaya koştu, birkaç kibrit alıp, ateşi tutuşturdu.

Sigarasını yakan Piyotr, öksürerek, karısını dürtüp, «Kımılda biraz!» dedi.

«Ama gidip şu Natalya'yı kaldırmazlar! İki parça mı olacağım ben?» diye, hâlâ yarı uykulu olan Darya, asık bir suratla söylendi.

Piyotr, ona, «Git kendin kaldır,» dedi, ama onun demesine zaten hacet kalmamıştı, zira Natalya çoktan kalkmıştı. Sırtına hırkasını geçirip, tezek getirmeye gitti.

Eltisi, Natalya'ya, «Biraz da tutuşturacak çalı çırpı getir,» diye emretti.

Mutfakta güçlükle dolaşan İlyiniçna, kısık sesiyle, «Dunya'ya söyle de su getirsin, Darya, duydun mu?» diye seslendi.

Mutfak taze hamur mayası, koşum takımları ve sıcak insan vücudu kokuyordu. Darya, ayaklarında keçe çizmeleri, mutfakta oradan oraya dolaşıyor, çanak çömleği yerleştiriyordu; pembe gömleğinin altında ufak memeleri, yürürken hoplayıp, titriyordu. Evlilik vücudunu zerrece bozmamıştı. İnce, uzun, bir söğüt dalı kadar esnek Darya hâlâ kız gibi duruyordu.

Omuzlarını kıvıra kıvıra yürürken, kocasının ba-

ğırmalarına güldü; huysuz dudaklarının ince kenarları altından bir sıra inci gibi diş göründü.

«Daha geceden biraz tezek getirmen gerekirdi. Sobada kururlardı,» diye homurdandı, İlyiniçna.

«Unuttum, anne. Ne yapayım, elimde değil,» diye cevap verdi.

Daha yemek hazır olmadan şafak söktü. Panteley acele acele gelip kahvaltısının başına oturdu, sulu lahana çorbasını üflemeye başladı. Gregor, suratı bir karış asık, çeneleri inip kalkarak, ağır ağır yiyordu. Piyotr, babasına çaktırmadan, diş ağrısı çeken, yüzü şişmiş Dunya ile alay ediyordu.

Sokaktan kızak sesleri geliyordu. Şafağın alacakaranlığında, öküzlerin çektiği kızaklar nehir boyuna gidiyordu. Gregor'la Piyotr kendi kızaklarına öküzleri koşmak için dışarı çıktılar. Gregor çıkarken boynuna, karısının hediyesi olan yumuşak bir boyun atkısı bağladı ve kupkuru, buzlu havayı ciğerlerine çekerken yutkundu. Çırtlak sesiyle bağıran bir kuzgun uçtu tepelerinden. Buzlu hareketsizlik içinde ağır ağır çırpan kanatlarının hışırtısı ta uzaktan duyuluyordu. Piyotr kuşun ardından bakarken, «Güneye uçuyor,» dedi, «sıcak yerlere.»

Ufak, buzlu bir bulutun ardından, şen bir kız tebessümü gibi, incecik bir ay parçası donuk donuk pırıldıyordu. Bacalardan sütun sütun yükselen dumanlar, ulaşılmaz yüksekliklere, bir bıçak ağzını andıran hilâlin sivri ucuna doğru çıkıyordu.

Melehov'ların evinin karşısına düşen yerde nehir daha iyice donmamıştı. Nehrin kıyısında ise buzlar adamakıllı sertleşmiş, kar birikintilerinin altından yeşil yeşil görünüyordu. Ama Kara Kıyı'ya çarpan akıntıların döndüğü orta yerde, çürük beyazlığın içinde, buzlar arasında bir boşluk tehditkâr bir şekilde, kara kara esniyordu. Orada kışlayan yaban ördekleri suyun üzerinde çillere benziyordu.

Panteley oğullarından önce, yaşlı öküzlerle gitti.

Nehre inen bayırda Piyotr'la Gregor, Anikuşka'ya yetiştiler. Dizginleri, bodur, hastalıklı bir kadın olan karısı kullanıyor, Anikuşka ise sırtına geniş, yeşil bir atkı almış, kızağın yanında yürüyordu; kızağın bir kenarından yepyeni bir balta sapı sarkıyordu.

«Merhaba, komşu, inşallah karını da beraber götürmüyorsundur?» diye seslendi ona Piyotr.

Isınmak için durmadan zıplayan Anikuşka, iki kardeşin yanına gitti.

«Götürüyorum elbette, beni ısıtsın diye.»

«O seni ısıtmaz, çok zayıf.»

«Doğru; ne yapayım, yulafla besliyorum, yine de şişmanlamıyor?»

Gregor kızaktan yere atlayarak, «Aynı yerde mi keseceğiz?» diye sordu.

«Evet, eğer bana bir sigara verirseniz.»

«Sen hep böyle beleşçisindir zaten, Anikuşka.»

«Hayatta en tatlı şeyler, dilencilikle ve çalarak elde edilen şeylerdir,» diye kıkır kıkır güldü Anikuşka; gülerken de tüysüz, kadınsı yüzü tebessümle buruştu.

Üçü birlikte gittiler. Orman buzdan bir dantel ve el değmemiş bir beyazlıkla donanmıştı. Anikuşka önde gidiyor, başının üstündeki dallara kırbacını sallıyordu. İğne gibi sivri uçlu kar kristalleri yağmur gibi karısının üzerine döküldü.

Kadın üstünden karları silkelerken, «Oyun oynama, şeytan!» diye bağırdı.

Piyotr öküzünü hızlandırmak için kırbacının ucunu hayvanın karnının altına sokmaya çalışırken, «Karını baş aşağı kara göm,» diye bağırdı.

Yolun bir dönemecinde, boyunduruğa koşulu iki öküzünü köye doğru süren Stepan Astakov'la karşılaştılar. Stepan yürürken, keçe çizmelerinin deri tabanı karın üstünde gıcır gıcır ediyordu. Kıvırcık kâkülleri, kürklü başlığının altından beyaz bir üzüm salkımı gibi sarkıyordu.

Anikuşka onun yanından geçerken, «Hey, Stepan,

yolunu mu kaybettin?» diye bağırdı.

«Yolunu kaybedenin Allah belasını versin! Yuvarlandık, kızağın ayağı bir köke takılıp koptu. Onun için geri dönmek zorunda kaldım.» Stepan iğrenç bir küfür savurdu ve Piyotr'un yanından geçerken şimşek şimşek çakan açık renk gözlerini kıstı.

Anikuşka geriye dönüp, «Kızağını orda mı bıraktın?» diye sordu.

Bu lafı duymamazlığa gelen Stepan, yoldan ayrılan öküzlerinin sırtında kamçısını şaklatırken, yanından geçen Gregor'a uzun uzun ve yiyecekmiş gibi baktı.

Grup, biraz ilerde, yolun ortasına bırakılmış bir kızağa rastladı. Aksinya kızağın yanında dikiliyordu. Sol eliyle sırtındaki koyun postundan gocuğun eteğini tutarak, onlardan tarafa bakıyordu.

«Çekil yolumdan, yoksa çiğnerim seni. Oho, tam bana göre karısın!» diye bağırdı Anikuşka. Aksinya gülümseyerek bir adım kenara çekildi ve devrilmiş kızağın kenarına oturdu.

«Kendi karın var ya, yanında.»

«Evet, domuz kuyruğuna girmiş diken gibi iğneleyip duruyor beni, yoksa seni de alırdım yanıma.»

«Çok teşekkür ederim.»

Piyotr, Aksinya'ya yaklaşınca geri dönüp, Gregor'a kaçamak bir göz attı. Gregor, her hareketinden heyecan ve umut taşarak, belli belirsiz gülümsüyordu.

Piyotr yün eldiven içindeki elini kasketine götürüp selam vererek, «Sağlığın daim ola, komşu,» dedi Aksinya'ya.

«Sağ ol.»

«Ne oldu, kızak mı kırıldı?» diye sordu Piyotr.

Aksinya, Piyotr'a bakmaksızın, ayağa kalkıp, Gregor'a doğru dönerek, «Evet,» diye cevap verdi hafif bir sesle. Gregor yaklaşınca, «Gregor Panteleyeviç, seninle biraz konuşmak istiyorum,» dedi.

Gregor, Piyotr'a biraz kendi öküzlerine de bakma-

sını söyleyerek, Aksinya'ya döndü. Piyotr manalı manalı gülümseyerek öküzleri sürdü, yoluna devam etti.

Her ikisi de birbirlerini süzerek konuşmadan durdular. Aksinya ihtiyat tedbiri olarak çevresine bakındıktan sonra, yaşlı siyah gözlerini tekrar Gregor'a çevirdi. Utanç ve sevinç, yanaklarını al al etmiş, dudaklarını kurutmuştu. Hızlı hızlı soluyordu.

Yoldaki bir dönemeçte, Piyotr'la Anikuşka, kahverengi meşe gövdelerinin ardında kayboldular.

Gregor, Aksinya'nın gözlerinin içine baktı ve orada her şeyi göze almış inatçı bir kıvılcım gördü.

Aksinya kesin bir dille, «Grişa,» dedi, «ne istersen yap ama ben sensiz yapamıyorum.» Sonra dudaklarını sıkıp, cevap bekledi.

Gregor cevap vermedi. Orman bir sessizliğin içine hapsedilmiş gibiydi. Gregor'un kulaklarında donuk bir boşluğun yankıları çınladı. Kızak ayaklarının pırıl pırıl parlattığı yolun yüzü, kurşunî bir paçavra gibi gök, taş gibi sessiz, bir ölüm uyuşukluğu içindeki orman...

Yakınlarında aniden öten bir kuzgunun sesi, Gregor'u bir anlık uyuşukluğundan kurtarır gibi oldu. Başını kaldırıp sessiz sessiz kanat çırparak uzaklaşan kuşun ardından baktı. Kendi sesini duymak onu şaşırttı:

«Hava ısınacak. Kuzgun sıcak yerlere doğru uçuyor.» Adeta kendi kendini sarsıp uyandırır gibi, boğuk bir sesle güldü: «İşte...» Sarhoş bakışlarını gizli gizli Aksinya'ya çevirdi ve birdenbire onu tutup, kendine doğru çekti.

IX

Kış süresince, Lukeşka'nın evinde, Stokman'ın odasında ufak bir köylü grubu her akşam toplandılar. Bu grupta Kristonya, değirmenden Uşak (yağlı bir ceketi omuzlarına atmış), yüzünden tebessümü hiç düşmeyen (ve üç aydır boş gezen) David, makinist İvan Alek-

seyeviç Kotliyarov, arasıra, kundura tamircisi Filka ve her zaman, daha askerliğini yapmamış genç bir Kazak olan Mişa Koşevoy bulunurdu.

Başlangıçta grup, kâğıt oynayarak vakit geçiriyordu. Sonradan Stokman ihtiyatla, Nekrasov'un bir şiir kitabını çıkardı ortaya. Kitabı yüksek sesle okumaya başladılar ve beğendiler. Nekrasov'dan sonra Nikitin'i okumaya devam ettiler. Noel yaklaştığı sıralarda bir akşam da, Stokman, yapraklarının kenarları kıvrılmış, ciltsiz ufak bir kitabın okunmasını önerdi. Kilisenin okuluna gitmiş olan ve yüksek sesle okuyabilen Koşevoy, kitabın yağlı sayfalarına küçümseyerek baktı.

«Sen bu kitapla yemek pişirirsin be yahu, o kadar yağlı,» dedi, iğrenerek.

Kristonya kahkahadan kırıldı; David pırıl pırıl gülümsedi. Ama Stokman, onların gülmelerinin geçmesini bekledi, sonra, «Oku şu kitabı, Mişa,» dedi. «İlgi çekici bir kitaptır. Kazaklara dairdir başından sonuna kadar.»

Başını masanın üzerine eğen Koşevoy, acele acele okudu:

«*Don Kazaklarının Kısa Tarihi,*» sonra ne diyeceklerini bekleyerek etraftakilere baktı.

Kotliyarov, «Oku!» dedi.

Üç gece kitabın üzerine kapandılar, geçmişteki Kazakların özgür yaşayışını okudular, Pugaçev'i, Stenka Razin'i, Kondrati Bulavin'i öğrendiler. Nihayet son devirlere gelip dayandılar. Eserin bilinmeyen yazarı, Kazaklar'ın sürdürdükleri sefil hayata ateş püskürüyor; idarecilere, sisteme, çarlık hükümetine ve kendilerini hükümdarlarına uşak gibi kiralayan Kazaklara çatıyordu. Dinleyiciler heyecanlanıp, kendi aralarında tartışmaya başladılar. Başı tavanın kirişine değen Kristonya boru gibi sesiyle konuştu. Stokman, kapının yanında oturmuş, gözlerinin içi gülerek, piposunu tüttürüyordu.

«Doğru söylüyor! Baştan aşağı, hepsi doğru!» diye gürledi Kristonya.

Koşevoy kollarını şaşkın şaşkın yana açıp, yakışıklı yüzünü buruşturarak, «Kazakların böyle utanç verici bir duruma getirilmesinde, biz Kazakların bir kabahati yok ki,» dedi.

Tıknaz yapılı, omuzları da, kalçaları da geniş, hemen hemen dört köşe bir adamdı Koşevoy. Dökme demir bedeninden tuğla kırmızısı sağlam bir boyun yükseliyor, bu boyunun üzerinde, biçimli başı, o kadınsı yumuşaklıktaki yanakları, ufacık ağzı ve altın sarısı kıvırcık saçlarının altındaki siyah gözleriyle yabancı kalıyordu.

İnce uzun bir Kazak olan makinist Kotliyarov, sapına kadar Kazak geleneklerine bağlı bir adamdı, nitekim Kazakları hararetle savunurken, yuvarlak, patlak gözleri alev püskürüyordu:

«Sen mujik'in birisin, Kristonya; senin damarlarında bir kova su, onun içinde de bir damla Kazak kanı var. Senin anan Voronej'li bir mujikle çiftleşmiş.»

«Aptalsın, aptalsın sen be, kardeş!» diye gürledi Kristonya. «Ben hakkı savunuyorum.»

Kotliyarov kurnaz kurnaz, «Ben Hassa alayında askerlik yapmadım,» dedi. «Onların hepsi de aptaldır.»

«Ordunun geri kalan kısmında da iflah olmayacak bazıları var, ama.»

«Kapat çeneni, mujik!»

«Mujikler de senin gibi insan değil mi?»

«Onlar mujik işte, içine çalı çırpı doldurulmuş hasırdan yapılmış onlar.»

Kristonya, güneyli şivesi daha kuvvetli ortaya çıkacak şekilde, «Ben Petersburg'da askerliğimi yaparken çok şeyler gördüm, kardeş,» dedi. «Bir seferinde, çarın sarayında muhafızlık ediyorduk, hem içerisini, hem dışarısını bekliyorduk. At üstünde duvarları boydan boya dolaşırdık; iki atlı bu yana, iki atlı da öbür yana. Karşılaştığımız vakit şöyle sorardık: 'Her yer sakin mi, hiçbir yerde nizamsızlık yok mu?' ondan sonra da dolaşmamıza devam ederdik. Durup konuşmamıza

izin verilmezdi. Bizi de görünüşümüze bakarak seçmişlerdi. Kapıda nöbet bekleme sıramız geldiği zaman ise yüzce de vücutça da tıpatıp benzeyen çiftler ayırırlardı. Hatta bir seferinde aptal berber benim sakalımı boyamaya bile kalktı. Bizim bölükten, saçları kestane doru bir Kazakla nöbet tutacaktım. O saç rengini nerden bulmuş, eğer biliyorsam kahrolayım, ateşte filan kavrulmuş olmalı. Bütün alayı aradılar, onun gibi bir tanesini daha bulamadılar. Onun üzerine müfreze kumandanı sakalımı boyasın diye beni berbere yolladı. Sonradan aynaya baktığım vakit az kalsın kalbim duracaktı. Sanki tutuşmuş yanıyordum. Vallahi yalan söylemiyorum. Parmaklarımı yakar diye dokundurmaya korkuyordum!»

«Bak, yine tıraşa başladı, koca geveze. Biz neden konuşuyorduk yahu?» diye onun lafını kesti, Kotliyarov.

«Halktan.»

«Hah, işte bize halktan bahset sen. Bize ne senin sakalından!»

«Ha, dediğim gibi—bir seferinde dışarıda nöbet sıram gelmişti. Arkadaşımla beraber at üstünde dolaşıyorduk, birden köşeden bir sürü öğrenci çıktı, koşarak. Sinekler gibi kalabalıktılar! Bizi görür görmez, hep bir ağızdan, 'Hah!' diye bağırdılar. Sonra yine: 'Hah!' Ve daha biz ne olduğumuzu anlamadan etrafımızı aldılar. 'Ne dolaşıyorsunuz öyle, Kazaklar?' diye sordular bize. Ben de dedim ki: 'Nöbet tutuyoruz, hem sen şu dizginleri bırak bakalım, delikanlı,' dedim ve elimle kılıcıma pat pat vurdum. İçlerinden biri, 'Yanlış anlama, Kazak,' dedi, 'ben de Kamenskaya yöresindenim, burada üniversitede, ya da oniversitede, ne dersen de işte, okuyorum.' Biz de atlarımızı sürüp geçtik, o sırada koca burunlu bir herif cebinden on ruble çıkardı ve, 'Ölmüş babamın şerefine içersin bununla,' dedi. Sonra cebinden bir resim çıkardı. 'Bak, benim babam bu,' dedi, 'sende kalsın, hatıra diye saklarsın.' Eh, biz de reddet-

medik, aldık, Dolaşmaya devam ettik yine. Tam o sırada sarayın arka kapılarının oradan, yanında bir müfreze askerle bir teğmen dörtnala bize doğru geldi. 'Ne var, ne oldu?' diye bağırdı. Ben de öğrencilerin üstümüze geldiklerini, bizimle konuşmaya başladıklarını, talimat gereğince onlara kılıç çalacak olduğumuzu, ama bizi serbest bıraktıkları için, atımızı sürüp geçtiğimizi anlattım. Nöbet bittikten sonra onbaşıya, on ruble para kazandığımızı, ihtiyarın şerefine içki içmek istediğimizi söyleyerek ona resmi gösterdik. Akşama, onbaşı biraz votka getirdi, böylece bir iki gün hoşça vakit geçirdik. Ama sonradan, bize yutturdukları numarayı öğrendik. Meğerse o genç öğrenci, o piç, bize Almanya'nın en büyük baş belasının resmini vermiş. Resmi yatağımın başucuna asmıştım; kır sakalları, temiz bir yüzü vardı adamın. Ama teğmen resmi görüp sordu: 'Nereden buldun o resmi, köpoğlu?' Ben de anlattım. Bunun üzerine bana küfür etmeye, suratımı yumruklamaya başladı: 'Kimdir bu biliyor musun? Onların atamanı, Karl...' Hay canına tükürdüğüm, unuttum bak, adını. Neydi bakayım...?»

Stokman geniş bir tebessümle, «Karl Marx mı?» diye hatırlattı.

Kristonya sevinçle, «Tamam,» dedi, «Karl Marx. Benim başımı adamakıllı belaya soktu. Bazen çareviç Aleksey'le öğretmenleri muhafızların odasına gelirlerdi. Ya resmi görselerdi, ne olurdu o vakit?»

Kotliyarov, kıkır kıkır gülerek, «Bir de sen mujikleri övüyorsun,» dedi, «bak ne oyun oynamışlar, sana!»

«Ama o on rubleyle içtik ya. Sakallı Karl'ın şerefine içtik, ama olsun, içtik ya!»

Stokman, ağızlığıyla oynayarak, «Şerefine içilmeye layıktır o,» dedi ve gülümsedi.

Koşevoy, «Neden? Ne hayır yapmış?» diye sordu.

«Başka zaman anlatırım, şimdi geç oldu.» Stokman ağızlığını iki parmağının arasında tutup, elini öbür elinin üzerine vurarak, izmariti çıkardı.

Uzun müddet ince eleyip, sık dokuduktan, iyice tarttıktan sonra on Kazak, Stokman'ın tamirhanesinde muntazaman buluşmaya başladılar. Stokman, grubun ruhuydu ve dosdoğru, sadece kendisinin iyice anlayabildiği bir amaca ulaşmaya çalışıyordu. Anlama ve kavrama yetisinden yoksun kafaların içine bir ağaç kurdu gibi işliyor, bu kafaların içine, var olan sisteme karşı öfke ve nefret tohumları ekiyordu. Başlangıçta kendisini güvensizlik hançerinin karşısında buldu, ama yılacak takımından değildi. Nasıl olsa bu da zamanla giderilirdi.

X

Sol kıyının kumluk yamacı üzerinde, yukarı Don'un en eski kazası olan, Vyeşenskaya uzanır. Eskiden Çigonaki diye anılan bu nahiye, Birinci Petro zamanında yağmaya uğradıktan sonra başka bir yere taşınmış ve Vyeşenskaya adını almıştı. Burası vaktiyle, Voronej'den Azak'a kadarki büyük su yolu üzerinde önemli bir halka imiş.

Vyeşenskaya'nın karşısına rastlayan kısımda Don, bir Tatar yayı gibi bükülür, keskin bir dönüşle sağa kıvrılır ve Bazki köyü önünde tekrar ihtişamla doğrularak, yeşile çalan mavi sularını batı kıyısının kıraç tepelerinin eteklerinden, sağ kıyıdaki sıkışık köylerden, sol kıyıdaki tek tük nahiyeden geçirip, denize, mavi, Azak Denizi'ne döker.

Ust-Koperskaya'da, Koper kolunu, Ust-Medveditskaya'da, Medveditsa kolunu alıp derinleşerek, bir sürü kalabalık ve gürültülü nahiyenin, köylerin arasından gürül gürül akar.

Vyeşenskaya nahiyesi, sarı kum birikintileri arasında bulunur. Çıplak, bitki diye bir şey bulunmayan, soğuk bir yerdir burası. Meydan yerinde eskilikten kurşunî bir renk almış, köhne bir kilise vardır ve meydan-

dan, nehire paralel altı tane yol çıkar. Don'un Bazki'ye doğru kıvrıldığı yerde, yağışsız mevsimde Don kadar geniş bir gölden ayrılan bir kol, bir kavak koruluğunun içine girer, Vyeşenskaya'nın öte ucu meyil alarak bu göle iner. Burada, altun rengi dikenler bürümüş daha ufak bir meydanlıkta, gölün öbür yakasındaki kavakların yeşil rengine uygun, yeşil kubbeleri, yeşil çatısıyla bir kilise daha vardır.

Köyün ilerisinde, safran rengi kumlu, boş arazi, bodur bir çam koruluğu ve kırmızı killi topraktan, suları kırmızı akan derecikler uzanır. Bu ıssız topraklarda tek tük vahalar halinde köyler, meralar ve funda gibi söğütler göze çarpar.

Aralık ayında, bir Pazar günü bölgenin çeşitli köylerinden gelmiş genç Kazaklardan beş yüz kişilik bir kalabalık, kilisenin dışında, meydanda toplandı. Ayin bitti, yaşlı, heybetli bir Kazak olan ve kıdem sırmaları bulunan başçavuş bir emir verdi, genç Kazaklar itiş kakış, ikişerli uzun sıralar halinde dizildiler. Çavuşlar onları hizaya sokmak için koşuşup duruyorlardı.

Çavuş, boru gibi sesiyle, «Sıralar!» diye bağırdı ve eliyle anlaşılmayan bir hareket yaparak, sert bir sesle, «Dörder olun!» dedi.

Resmî giyinmiş, sırtında yepyeni bir subay kaputu bulunan ataman, mahmuzlarını şakırdata şakırdata, arkasında askerî polisler olduğu halde, kilisenin avlusuna girdi.

Mitka Korşunov'la yan yana duran Gregor Melehov, onun fısıldadığını duydu:

«Çizmelerim fena halde vuruyor.»

«Sabret, seni ataman yapacaklar.»

«Biraz sonra içeri gireceğiz.»

Sanki bunu doğrularcasına, başçavuş bir iki adım geri çekildi, topukları üzerinde keskin bir dönüş yaptı ve bağırdı:

«Sağa dön. İleri marş!»

Kol, ardına kadar açık kapıdan içeri doldu ve kilisenin kubbesi ayak sesleriyle çın çın öttü.

Gregor, papaz tarafından okunan bağlılık yeminini dinlemiyordu bile. Ayaklarını sıkan yeni çizmelerinin verdiği acıyla yüzünü buruşturan Mitka Korşunov, onun yanında duruyordu. Gregor'un yukarı kalkık kolu uyuşmaya başlıyor, kafasının içinden zonklaya zonklaya bir sürü düşünce geçiyordu. Çarmıha gerili İsa heykelinin önüne gelip, bir sürü dudaktan arta kalan nemle ıslanmış gümüşü öperken, Aksinya'yı ve karısını düşündü. Çatal çatal, ani bir şimşek gibi, gözlerinin önünde bir orman hayali belirdi; kahverengi gövdeli ağaçların dalları bembeyaz tüyler ve Aksinya'nın, başörtüsünün altından görünen siyah gözlerinin ıslak pırıltılarıyla yüklüydü...

Tören sona erdikten sonra tekrar meydana çıkarılıp yeniden sıra oldular. Burnunu sümkürüp parmaklarını gizli gizli kaputunun kenarına silen çavuş onlara seslendi:

«Sizler artık çocuk değilsiniz; birer Kazak'sınız. Yemininizi ettiniz, bundan böyle neyin ne olduğunu anlamanız gerekir. Büyüyüp, birer Kazak oldunuz, onun için şerefinizi korumanız, ananıza, babanıza ve geri kalan büyüklerinize itaat etmeniz lazım. Bir zamanlar çocuktunuz, eğlendiğiniz kadar eğlendiniz, istediğiniz kadar oynadınız — sokakta çelikçomak oynardınız herhalde — ama artık aklınızda sadece yapacağınız askerlik bulunmalı. Bir yıla kadar sizleri askere çağıracaklar...» Buraya gelince çavuş tekrar sümkürdü. Parmaklarının üzerindeki sümüğü silkeleyip attı ve tavşan tüyü eldivenlerini çekip, lafını bitirdi: «Babalarınız, analarınız da techizatınızı sağlamayı düşünmelidir. Sizlere orduya gidecek birer at almaları ve... genel olarak... Eh, artık evlerinize dönün. Tanrı yardımcınız olsun, evlatlarım.»

Gregor'la Mitka, kendi köylerinden başka delikanlılara katıldılar ve evlerine dönmek üzere hep birlikte yola çıktılar.

Don boyunca yürüyerek döndüler. Bazki köyünün üzerine, kulübelerin sobalarından çıkan duman bir sis gibi çökmüştü, uzaktan uzağa çan sesleri geliyordu. Mitka bir çitten söktüğü budaklı bir sopaya dayanarak en arkadan topallaya topallaya yürüyordu.

Delikanlılardan biri, «Çıkar çizmeni,» diye akıl öğretti.

Mitka müteredditbir tavırla, «Buz ayağımı dondurur,» diye cevap verdi.

«Çorabını çıkarma sen de.»

Mitka karların üzerine oturup, çizmesini çıkardı. Ağırlığını çoraplı ayağının üzerine vererek yoluna devam etti. Sık örgülü çorap, gevrek karların üzerinde keskin bir iz bırakıyordu. Sarsak kafalı, bodur Aleksey Beşnyak, «Hangi yoldan gideceğiz?» diye sordu:

Gregor hepsine birden hitap ederek, «Don boyunca,» diye cevap verdi.

Şakalaşa şakalaşa yollarına devam ettiler. Birbirlerini itip yere yuvarladılar. Her biri bir kere alta gitti, ötekiler de tepesine yığıldı alttakinin. Bazki ile Gromkovski arasında, Don'u karşıdan karşıya geçmekte olan bir kurdu ilk Mitka gördü.

«Bakın çocuklar, bir kurt!»

Genç Kazaklar bağırışıp çağırışmaya, ıslık öttürmeye başladılar. Kurt sıçradı, sonra karşı kıyıya yakın bir noktada onlara yan verip, durdu.

«Yakalayın şunu!»

«Hadi!»

«Mitka, seni çorapla yürür gördü de sana bakıyor.»

«Amma kalın ensesi var!»

«Bakın, gidiyor!»

Boz renkli hayvan, bir an sanki granitten yontulmuş gibi kıpırdamadan durdu, sonra sıçraya sıçraya koşup, kıyıdaki söğütlerin arasında kayboldu.

Köye vardıklarında alacakaranlık çökmüştü. Gregor buzlu yoldan ayrılıp, evine giden patikaya saptı.

Avluda, kullanılmayan bir kızak duruyordu; çitin yanındaki bir çalı çırpı yığınının tepesinde serçeler cıvıldaşıyordu. Burnuna ev kokusu, kurum kokusu, ahırların nemli kokusu çalındı.

Gregor basamakları çıkıp, pencereden içeriye bir göz attı. Tavandan asılı lamba odanın içine sarı bir aydınlık veriyordu. Gregor, kapının yanında duran çalı süpürgesiyle çizmelerinin karını süpürdü ve üzerinden buğular tüterek mutfağa girdi.

«Döndüm işte.»

«Çabuk döndün. Allah bilir, donmuşsundur,» diye telaşlı ve aceleci bir tavırla cevap verdi Piyotr.

Panteley dirseklerini dizlerine dayamış, başını elleri arasına almış oturuyordu. Darya, iniltili sesler çıkaran çıkrığın başında yün eğiriyordu. Masanın yanında, arkası dönük vaziyette duran Natalya, o girdiği halde dönmedi. Gözlerini alelacele mutfakta dolaştıran Gregor, nihayet bakışlarını Piyotr'a dikti. Ağabeyinin yüzündeki telaşlı ifade, Gregor'a bir şeyler geçtiğini anlattı.

«Yeminini ettin mi?»

«Hı-hı.»

Gregor sokak elbisesini ağır ağır, oyalanarak çıkarırken, kafasından bu soğuk ve sessiz karşılanışa sebep olabilecek bütün ihtimalleri geçiriyordu. Misafir odasından çıkan İlyiniçna'nın yüzünden de bütün heyecanı okunuyordu.

Gregor, sıraya, babasının yanına otururken, «Sebep, Natalya olacak,» diye aklından geçirdi.

Annesi, Darya'ya gözleriyle Gregor'u işaret ederek, «Ona biraz yemek getir,» dedi. Darya yün eğirirken söylediği şarkısını yarıda kesti ve o genç kız vücuduyla kırıta kırıta ocağa gitti. Mutfaktaki ölü sessizliğini arada bir hızlı hızlı soluyan keçinin ve yeni doğmuş yavrusunun sesi bozuyordu.

Gregor çorbasını yudumlarken, Natalya'ya baktı. Ama yüzünü göremedi; yan oturuyordu Natalya, başı-

nı da örgüsüne eğmişti. Genel sessizlikten sinirlenip, ilk konuşan Panteley oldu. Yapmacıklı bir öksürükle, «Natalya annesiyle babasının yanına dönmekten bahsediyor,» dedi.

Gregor, ekmek kırıntılarını eze eze top yapıyordu, hip cevap vermedi.

«Nedir sebebi?» diye sordu babası; patlamanın ilk işareti olarak alt dudağı titriyordu Panteley'in.

Gregor sofradan kalkıp, haç çıkarırken, «Bilmiyorum,» diye cevap verdi.

Babası sesini yükselterek, «Ama ben biliyorum!» dedi.

İlyiniçna, «Bağırma, bağırma!» diye araya girdi.

Piyotr pencerenin yanından odanın ortasına doğru gelirken, «Evet, bağırmaya sebep yok,» dedi. «Ona kalmış bir iş. İsterse burda oturur, istemezse oturmaz; eğer istemiyorsa, eh... Tanrı yardımcısı olsun!»

«Ben onu ayıplamıyorum. Kocasını bırakıp gitmesi Tanrı katında tabii ki, günahtır, haysiyet kırıcıdır, ama ona kabahat bulmuyorum. Kabahat onun değil, bu köpoğlusunun,» dedi Panteley, o sırada sobanın yanında ısınan Gregor'u işaret ederek.

Gregor, «Kime ne kötülük ettim?» diye sordu.

«Bilmiyor musun? Bilmiyor musun, iblis?»

«Hayır bilmiyorum.»

Panteley sırayı devirerek ayağa fırlayıp, doğruca Gregor'un yanına vardı. Natalya'nın elinden ördüğü çorap düştü, şişeleri takır tukur yere yuvarlandı. Sesi duyar duymaz, sobanın yanıbaşından bir kedi fırladı, başını yana eğip, pençesini kıvırarak, yün yumağını, oynaya oynaya sandığa doğru yuvarlamaya başladı.

İhtiyar, ağır ağır ve tane tane, «Sana şunu diyorum ben,» diye başladı. «Eğer Natalya ile yaşamayacaksan, bu evden çıkar, ayakların seni nereye götürürse oraya gidersin. Sana söylemek istediğim bu işte.» Sakin bir sesle, «Ayakların nereye götürürse oraya

git,» diye tekrarladı, sonra dönüp sırayı yerden kaldırdı.

Dunya yatağın üstüne oturmuş, korkudan faltaşı gibi açılan gözlerini bir ona, bir ötekine çeviriyordu.

Sesi çatlak ve boğuk çıkan Gregor, «Baba, bunu öfkeyle söylemiyorum,» dedi. «Ben kendi isteğimle evlenmedim, beni everen sensin. Natalya'ya gelince, ona engel olduğum yok. Eğer istiyorsa gider babasının evine.»

«Sen kendin çek arabanı.»

«Çekeceğim!»

«Cehennemin dibine kadar yolun var!»

«Gidiyorum. Gidiyorum, acele etme.» Gregor, yatağın üzerinde duran kısa kürk paltosunun kolunu yakaladı; burun kanatları inip inip kalkıyor, bütün vücudu, tıpkı babasınınki gibi kaynayan bir öfkeyle zangır zangır titriyordu. Her ikisinin de damarlarında aynı Türk ve Kazak kanı kaynıyordu ve baba oğulun o anki benzerlikleri inanılmayacak derecedeydi.

İlyiniçna, Gregor'u kolundan yakalayıp, «Nereye gidiyorsun?» diye inledi. Ama Gregor onu kuvvetle itip, kürk başlığını kaptı.

İhtiyar Panteley kapıyı ardına kadar açarak, «Bırak gitsin!» diye gürledi. «Bırak gitsin günahkâr domuzu! Gitsin, Allahın cezası! Hadi, hadi git! Defol!»

Gregor koşarak merdivenlere atıldı, son duyduğu ses, Natalya'nın kendini hiç tutmadan, haykıra haykıra ağlaması oldu.

Buzlu gece, köyü pençesine almıştı. Simsiyah gökten iğne uçlu kar taneleri dökülüyordu; Don üzerinde sıkışan buzların sesi kulaklarda top gibi patlıyordu. Gregor nefes nefese, avlu kapısından koşarak çıktı. Köyün öbür başından birbirine karışan köpek havlamaları geliyor, buzlu pus arasından sarı sarı ışıklar parlıyordu.

Yoldan aşağı doğru amaçsız bir şekilde yürüdü Gregor. Astakov'ların simsiyah pencereleri elmas gibi parlıyordu.

Bahçe kapısından, Natalya'nın, «Grişa!» diye seslendiğini duydu.

«Cehennemin dibine!» diye dişlerini gıcırdatıp, adımlarını hızlandırdı Gregor.

«Grişa, geri dön.»

Gregor sarhoş gibi sendeleyerek, önüne çıkan ilk yola saptı ve son defa olarak arkasından bağıran Natalya'yı duydu:

«Grişa, sevgilim...»

Meydanı çabucak geçip, yolların kesiştiği çatalağzında, geceyi nerede geçireceğini düşünerek durdu. Mişa Koşevoy'da karar kıldı. Mişa tepenin yamacında, üstü sazla örtülü küçük kulübesinde annesi, kız kardeşi ve iki küçük erkek kardeşiyle otururdu. Gregor Mişa'ların avlusuna girip, ufak pencereyi vurdu.

«Kim o?»

«Mişa evde mi?»

«Evet, kim istiyor?»

«Benim, Gregor Melehov.»

Biraz sonra yeni daldığı uykudan uyandırılan Mişa, kapıyı açtı.

«Sen misin, Grişa?»

«Benim.»

«Gecenin bu vaktinde ne istiyorsun?»

«İçeri gireyim de, içerde konuşuruz.»

Holde Mişa'nın dirseğinden yakalayan Gregor, aklına söyleyecek doğru dürüst bir kelime gelmediği için kendi kendine küfrederek fısıldadı:

«Geceyi senin yanında geçirmek istiyorum. Bizimkilerden ayrıldım. Bana bir yer verebilir misin? Neresi olsa olur.»

«Bir yer buluruz. Mesele nedir?»

«Sonra anlatırım... Buranın kapısı nerede? Göremiyorum.»

Gregor'a sıranın üzerinde bir yatak yaptılar. Gregor, kızıyla aynı yatakta yatan Mişa'nın annesinin fısıltılarını duymasın diye, başını gocuğunun altına sok-

muş, yattığı yerde düşünüyordu. Acaba şimdi evde neler oluyor, diye aklından geçti. Natalya babasının evine gidecek miydi, gitmeyecek miydi? Eee, hayatında yeni bir safha açılıyordu. Nereye gidecekti? Cevabı da çarçabuk geliverdi aklına. Yarın Aksinya'yı çağırtacak ve onu alıp, Kuban'a, uzaklara, çok... çok uzaklara gidecekti...

Gregor'un kapalı gözlerinin önünden bozkırlar, bilinmeyen, sevilmeyen köyler, nahiyeler akıp geçiyordu. Sıra sıra tepelerin ardında, uzun boz renkli yolun ötelerinde, masmavi göğüyle ve Aksinya'nın aşkıyla bir periler diyarını andıran, onun geç kalmış aşkının isyankâr gücüyle daha da çekici bir görünüş alan, hoş karşılanacağı bir ülke duruyordu.

Yaklaşmakta olan meçhul, Gregor'un uykusunu kaçırmıştı. İyiden iyiye dalmadan önce, içine bu büyük sıkıntıyı veren şeyin ne olduğunu hatırlamak için kafasını zorladı. Bu uyuşukluk halinde, düşünceleri, akıntı aşağı giden bir kayık gibi, kayarcasına akıp geçiyor sonra birdenbire, yine sanki kayık bir kumluğa bindirmiş gibi takılıyordu düşünceler. Bütün çabalarını boşa çıkaran bu engeli aşmak için çabaladı durdu. Yolunun üstüne çıkan bu engel neydi?

Sabahleyin kalktı ve derhal, bu engelin askerliği olduğunu hatırladı. Aksinya'yı alıp, nasıl gidebilirdi? Bahara eğitim kampına gidecek, güzün de kura neferi olarak orduya katılacaktı.

Biraz kahvaltı etti ve Mişa'yı hole çekti.

«Mişa, benim için Astakov'lara gidersin, değil mi?» dedi. «Aksinya'ya bu akşam hava karardıktan sonra yel değirmeninin oraya gelmesini söyle.»

Mişa tereddütle, «Ya Stepan ne olacak?» diye sordu.

«Bir iş için filan geldiğini söyle.»

«Peki, giderim.»

«Aksinya'ya söyle, mutlaka gelsin.»

«Olur, olur.»

Akşam olunca, Gregor yel değirmenine gidip, yere oturdu, bir sigara yaktı; sigarayı kolunun yeni içinde saklıyordu. Değirmenin ötesinde rüzgâr kurumuş mısır sapları arasında hışırtıyla esiyordu. Yel değirmeninin zincire vurulmuş, hareketsiz kanatlarından birinde yırtılan bir branda parçası yapraklanıyordu. Sanki bir türlü uçamayıp, değirmenin çevresinde kanat çırparak dolanan bir kuş sesini andırıyordu. Aksinya görünmedi. Güneş batıda solgun, yaldızlı bir leylak rengi içinde batmış, doğudan serin bir rüzgâr esmeye başlamıştı; karanlık, söğütler arasında dolaşan ay ışığını yavaş yavaş bastırıyordu. Mavi çizgilerle yol yol parçalanmış kızıl gök, değirmenin tepesinde zifiri karanlıktı; köyün üzerinde hareketli günün son sesleri dalgalanıyordu.

Gregor arka arkaya üç tane sigara içti, son izmariti çiğnenmiş karın üzerine attı ve sinirli bir heyecanla çevresine baktı. Değirmenden köye giden, yarı erimiş araba tekerleği izleri karın üzerinde koyu koyu duruyordu. Görünürde kimsecikler yoktu. Gregor kalktı, gerindi ve Mişa'ların penceresinde davetkâr bir şekilde göz kırpan ışığa doğru yürüdü. Dişlerinin arasından ıslık öttürerek tam avluya yaklaştığı sırada Aksinya'yla burun buruna geldi. Kadının koştuğu anlaşılıyordu: Soluk soluğaydı ve tertemiz nefesinde hafiften, kış rüzgârının, belki biraz da bozkır otlarının kokusu duyuluyordu.

«Bekledim durdum, gelmeyeceksin sandım.»

«Stepan'ı savamadım bir türlü.»

«Donduracaktın beni, alçak!»

«Ben ateş gibiyim, seni ısıtırım.» Yün mantosunun önünü açıp, tıpkı meşeleri saran şerbetçiotları gibi, Gregor'u sarmaladı.

«Niye çağırttın beni?»

«Çek kollarını üzerimden, biri geçer bakarsın.»

«Ailenle kavga etmedin ya, inşallah?»

«Bıraktım onları. Geceyi Mişa'nın yanında geçir-

dim. Başıboş it gibi, yerim yurdum yok artık.»

Aksinya kollarını gevşeterek, «Şimdi ne yapacaksın?» diye sordu. Ürpererek, mantosuna sıkı sıkı sarındı. «Gel şuraya, çitin yanına gidelim, Grişa. Böyle yolun ortasında duramayız.»

Yoldan ayrıldılar, Gregor çitin üzerinde birikmiş karları eliyle süpürerek, soğuktan taş kesilmiş dallara yaslandı:

«Natalya evine döndü mü, biliyor musun?»

«Bilmem... Gidecektir, sanırım. Nasıl kalır burada?»

Gregor, Aksinya'nın donmuş elini kendi gocuğunun kolu içine soktu ve onun narin bileğini sıkarak, «Peki, biz ne olacağız?» diye sordu.

«Bilmem, sevgilim. Sen ne istersen.»

«Stepan'ı bırakır mısın?»

«Gözümü kırpmadan. İstersen, hemen bu akşam.» Bir yerde bir iş bulur, geçinir gideriz.»

«Senin yanında olayım da, isterlerse beni arabaya koşsunlar, Grişa. Seninle beraber olduktan sonra her şeye razıyım.»

Sokulmuşlar, birbirlerini ısıtıyorlardı. Gregor'un yerinden kıpırdamaya niyeti yoktu; gözkapakları inik, başını rüzgâra çevirmiş, burun kanatları açılıp, kapanıyordu. Aksinya burnunu onun koltuğunun altına sokmuş, Gregor'un o alışık olduğu, başını döndüren ter kokusunu içine çekiyor ve o rezilcesine dolgun dudaklarında, Gregor'un gözlerinden gizli, gerçekleşmiş bir mutluluğun sevinçli tebessümü titreşiyordu.

Gregor, Aksinya'nın, parmakları arasında terleyen bileğinden kavramış elinin yerini değiştirerek, «Yarın gidip, Mokov'u göreceğim,» dedi. Aksinya cevap vermedi, başını da kaldırmadı. Yüzündeki tebessüm, durulan bir rüzgâr gibi kayboldu ve irileşen gözlerindeki gizli korku ve endişe, yüzüne ürkmüş bir hayvanın ifadesini verdi. Gebe olduğunu hatırlayark, «Ona söyleyeyim mi, acaba?» diye aklından geçirdi. «Söyle-

meliyim,» diye karar verdi, ama hemen arkasından, korkuyla ürpererek, bu müthiş düşünceyi kafasından kovdu. O kadınlık içgüdüsüyle, şimdi bunu söylemenin sırası olmadığını sezdi; Gregor'u belki de ebediyen kaybedebileceğini akıl etti ve yüreğinin altında kıpırdayan çocuğun Gregor'a mı, yoksa Stepan'a mı ait olduğunu bir türlü kestiremediği için vicdanını kandırdı, söylemedi.

Gregor onu gocuğunun içine alarak, «Niye titriyorsun? Üşüdün mü?» diye sordu.

«Biraz üşüdüm... Gitmem lazım, Grişa. Sonra Stepan gelir, beni evde bulamaz.»

«Nereye gitti, Stepan?»

«Anikay'lara, kâğıt oynamaya.»

Ayrıldılar. Aksinya'nın dudaklarının tahrik edici kokusu, Gregor'un dudaklarının üstünde kaldı; kış rüzgârının kokusu, ya da belki, bahar sağanaklarından sonra bozkır otlarından yayılan, eskiden kalma, hafif bir koku...

Aksinya bir ara yola saptı, öne doğru eğilerek koşaradım uzaklaştı. Bir kuyunun yanında, sonbahar çamurlarının, sığırların ayakları altında çiğnene çiğnene vıcık vıcık bir hal aldığı yerde, buz tutmuş bir keseğin üzerinde ayağı kayarak tökezledi; karnında yırtılırcasına bir sancı hissederek çite tutundu. Sancı geçti, ama yan tarafında, canlı, hareket eden bir şey durup durup tepindi öfkeli bir şekilde.

XI

Ertesi sabah Gregor, Mokov'u görmeye gitti. Mokov dükkândan yeni dönmüş, meşe rengi pahalı duvar kâğıtlarıyla kaplı yemek odasında Atyopin'le oturuyor, tavşan kanı rengindeki koyu çayını yudumluyordu. Gregor kasketini holde bırakıp, içeri girdi.

«Sizinle biraz konuşmak istiyorum, Sergey Platonoviç.»

«Ah, Panteley Melehov'un oğlusunuz, değil mi? Ne istiyorsunuz?»

«Bana bir iş verip veremeyeceğinizi öğrenmeye geldim.»

Gregor konuşurken, kapı gıcırdadı ve omuzunda teğmen apoleti bulunan hâki bir pelerin giymiş genç bir subay girdi içeriye. Gregor onun, geçen yaz Mitka'nın yarışta geçtiği genç Listnitski olduğunu hatırladı. Mokov subaya bir sandalye uzatıp, Gregor'a döndü tekrar.

«Babanızın işi başına mı geçti de oğlunu iş aramaya gönderiyor?» diye sordu.

«Artık onunla oturmuyorum.»

«Ayrıldınız mı babanızdan?»

«Evet.»

«Vallahi, sizi memnuniyetle alırdım. Sizin ailenizin çalışkan insanlar olduğunu bilirim, ama korkarım ki, size göre bir işim yok.»

Listnitski sandalyesini masaya yaklaştırarak, «Mesele nedir?» diye sordu.

«Bu delikanlı iş arıyormuş.»

«Atlara bakabilir misin? Araba sürebilir misin?» diye sordu subay, çayını karıştırırken.

«Yapabilirim. Kendi altı atımıza ben bakardım.»

«Ben de bir arabacı arıyorum. Şartların nedir?»

«Fazla bir şey istemiyorum.»

«O halde yarın bizim konağa gel, babamı gör. Evi biliyorsun, değil mi? Yagodnoye'de, buradan on iki verst uzaktır.»

«Evet, biliyorum.»

«O halde yarın sabah gel de, meseleyi halledelim.»

Gregor kapıya gitti. Kolu çevirirken durakladı ve, «Sizinle özel olarak biraz konuşmak isterdim, Asaletlim,» dedi.

Listnitski, Gregor'un peşinden loş hole çıktı. Balkona açılan kapının renkli camlarından içeriye pembe bir ışık süzülüyordu.

«Evet, nedir?»

Yarı karanlıkta kızaran yüzü koyu bir renk alan Gregor, «Yalnız başıma değilim...» dedi. «Yanımda bir de kadın var... acaba ona da bir iş verebilir misiniz?»

Listnitski kaşlarını kaldırıp, gülümseyerek, «Karın mı?» diye sordu.

«Oo, anladım. Pekâlâ, onu da uşakların aşçısı yaparız. Peki ama, kocası nerede?»

«Burada, köyde?»

«Demek başkasının karısını çaldın, ha?»

«Kendisi gelmek istedi.»

«Romantik bir macera! Pekâlâ yarın gel. Şimdi gidebilirsin.»

Gregor, ertesi sabah saat sekizde Yagodnoye'ye vardı. Konak, sıvaları dökülen tuğla bir duvarla çevriliydi. Koskoca avluda düzensiz bir şekilde kurulmuş yer yer binalar vardı: rengârenk kiremitlerle çatısına 1910 yazılmış, kiremit damlı bir kanat; uşakların binası, hamam, ahırlar, kümes, sığırların durduğu sundurma, upuzun bir samanlık ve arabaların bulunduğu baraka.

Konak koskocaman, eski bir binaydı; her yanını yabani asmalar sarmıştı. Binanın arkasında gri bir duvar gibi çıplak kavaklar ve kahverengi tepelerinden boş, kara karga yuvaları sarkan söğüt ağaçları yükseliyordu.

Avluya giren Gregor'u bir Kırım borzoy'ları (1) sürüsü karşıladı. Gregor'u ilk koklayıp, başı önde arkasından giden, gözleri nezleli, topal bir kancık oldu. Uşakların binasında bir aşçı, çilli yüzlü bir hizmetçi

(1) Borzoy: Rus köpeği. (ç.n.)

kızla atışıyordu. Kapının önündeki basamağa, tütün dumanlarından bir bulut içinde, peltek bir yaşlı köylü oturmuştu. Hizmetçi, Gregor'u içeriye aldı. Hol pis pis, bir sindi mi kolay kolay çıkmayan köpek postu kokuyordu. Bir masanın üzerinde, bir çifte mahfazası ile kenarları yeşil ipek püsküllü bir av çantası duruyordu.

Hizmetçi yandaki bir kapının aralığından, «Küçükbey sizi görecek» diye seslendi, Gregor'a.

Gregor, çamurlu çizmelerine korka korka baktı ve içeri girdi. Listnitski, pencerenin yanındaki bir yatakta yatıyordu. Kuştüyü yorganının üzerinde, içinde tütün ve tütünle ilgili edavatın bulunduğu bir kutu duruyordu. Subay, kendine bir sigara sardı, beyaz gömleğinin yakasını ilikledi ve, «Tam zamanında geldin,» dedi. «Bekle, babam bir dakikaya kadar gelecek.»

Gregor kapının yanında dikiliyordu. Biraz sonra holde ayak sesleri duyuldu ve kapının aralığından bas bir ses, pes perdeden, «Uyuyor musun, Yevgeni?» diye sordu.

«Girin.»

İçeriye, ayaklarında siyah keçeden Kafkas çizmeleri bulunan bir ihtiyar adam girdi. Gregor ona göz ucuyla baktı. Adamın ince, kanca gibi kıvrık burnuyla, burnunun altında, tütünden sapsarı kesilmiş beyaz bıyıklarının kıvrımları hemen dikkatini çekti. İhtiyar Listnitski uzun boylu, geniş omuzlu, ama kuru bir adamdı. Yakası, esmer kırışıklarla dolu boynuna ilmik gibi dolanmış, devetüyü rengi uzun, bol bir gömlek giymişti. Donuk gözleri birbirine yakındı.

«Baba, işte size bahsettiğim arabacı bu. Delikanlı temiz bir aileden geliyor.»

İhtiyar direk direk çıkan sesiyle, «Kimin oğlu bu?» diye sordu.

«Melehov'un.»

«Hangi Melehov'un?»

«Panteley Melehov'un.»

«Prokofey'i tanırdım, Panteley'i de hatırlıyorum. Topal, değil mi?»

Gregor, dimdik esas vaziyeti alarak, «Evet, Ekselans,» diye cevap verdi. Babasının, Rus - Türk savaşı kahramanı emekli General Listnitski hakkında anlattıklarını hatırladı.

İhtiyar, «Neden iş arıyorsun?» diye sordu.

«Babamla oturmuyorum, Ekselans.»

«Eğer kendini kiralarsan ne biçim bir Kazak olursun sonra sen? Ayrıldığın zaman baban sana para vermedi mi?»

«Hayır, Ekselans.»

«Hım, o zaman iş değişir. Karına da mı iş istiyorsun?»

Genç Listnitski'nin yatağından bir gıcırtı yükseldi. Gregor o tarafa bakınca, subayın kendisine göz kırparak, evet de, gibilerden başıyla işaret ettiğini gördü.

«Evet, Ekselans.»

«Bırak şu Ekselans'ları. Sevmem bunları ben. Aylığınız sekiz ruble olacak. İkinize birden bu kadar. Karın uşaklarla, mevsimlik işçilere aşçılık edecek. İşine geliyor mu?»

«Evet.»

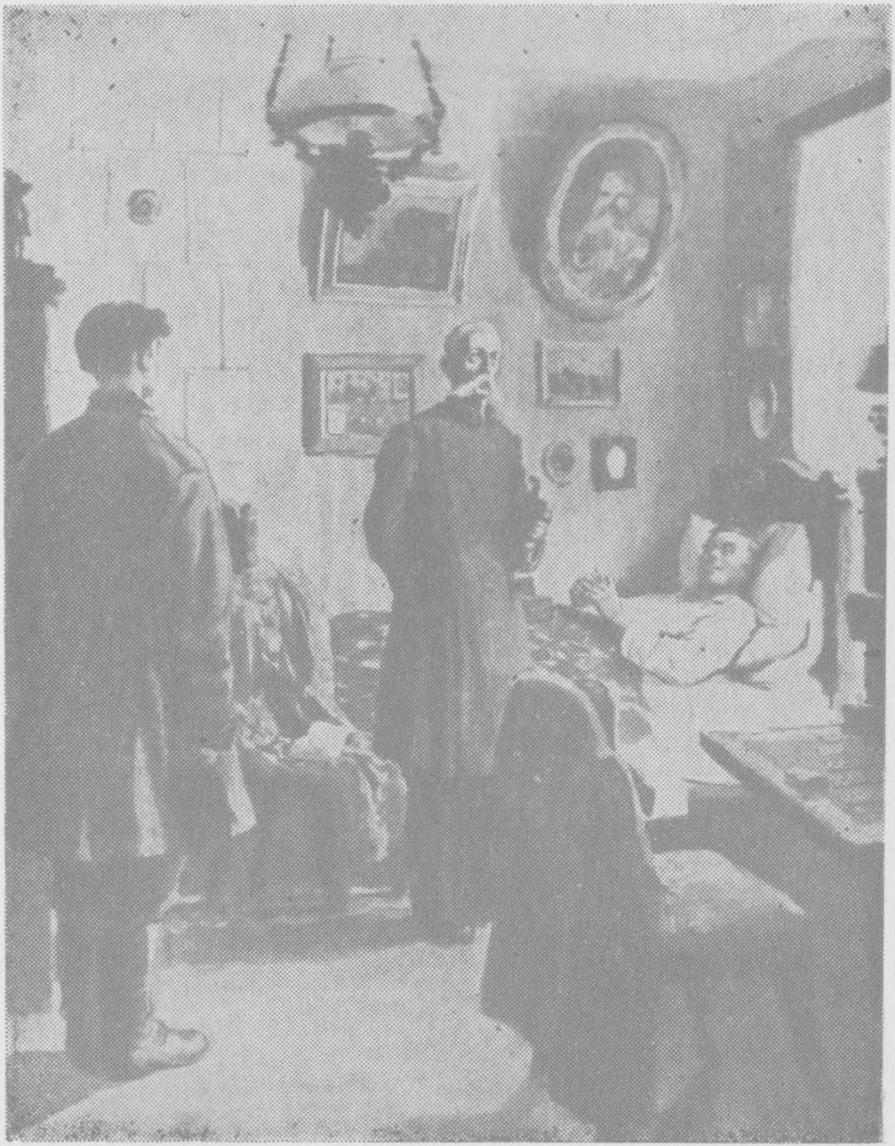
«Yarın taşınırsınız buraya. Bir evvelki arabacının yerinde kalacaksınız.»

Listnitski, incecik ayaklarını halının üzerine indirirken, «Dünkü av nasıl gitti?» diye sordu babasına.

«Gremyaçi'deki dereden bir tilki kaldırdık, ormana kadar sürdük, ama ihtiyar bir tilkiymiş, köpekleri atlattı.»

«Kazbek hâlâ topallıyor mu?»

«Ayağını incitmiş olacak. Acele et, Yevgeni, kahvaltın soğuyor.»

İhtiyar, Gregor'a dönüp, kemikli parmaklarını şaklattı:

«Koşaradım marş! Saat sekizde burada ol.»

Gregor evden çıktı. Samanlığın öte yanında, kardan temizlenmiş bir toprak parçasının üzerinde borzoylar yatmış, güneşleniyordu. Nezleli gözlü ihtiyar kancık, topallaya topallaya Gregor'un yanına gelip, arkasından kokladı onu ve başı hâlâ önde bir süre ardından gittikten sonra bırakıp, döndü.

XII

Aksinya yemeğini erkenden pişirdi, işini bitirdi. Ocakları bastırdı, bulaşıkları yıkadı ve avluya bakan pencereden dışarıya bir göz attı. Stepan, kendi avlularını Melehov'larınkinden ayıran çitin dibindeki odun yığınlarının yanında duruyordu. Dudaklarının kenarından yarıya kadar içilmiş bir sigara sarkıyordu. Sundurmanın sol yanı çökmekte olduğundan, Stepan bunu tamir için, destek yapmaya yarayacak odun seçiyordu.

O sabah Aksinya yanakları al al, gözlerinde gencecik bir pırıltıyla kalkmıştı. Stepan değişikliği farketmiş, kahvaltısını yaparken de sormaktan kendini alamamıştı:

«Ne oldu sana?»

Aksinya kıpkırmızı kesilerek, onun sorusunu tekrarlamıştı:

«Ne oldu?»

«Yüzün sanki yağlanmış gibi pırıl pırıl parlıyor da.»

«Ateşin sıcağından.» Sonra başını çevirip, gizliden gizliye pencereden dışarı bakmıştı; Mişa Koşevoy'un kız kardeşinin gelip gelmediğini anlamak istiyordu.

Ama kız ancak akşama doğru geldi. Beklemekten

içi içini yemiş olan Aksinya birden fırladı:

«Beni mi istiyorsun, Maşutka?»

«Bir dakika dışarı gel.»

Stepan, badanalı ocağın üstüne asılmış bir ayna parçasının önünde durmuş, sığır boynuzundan yapılmış kısa bir tarakla kâküllerini ve kumral bıyıklarını tarıyordu. Aksinya sabırsızlıkla ona baktı.

«Yoksa dışarı mı çıkacaksın, ha?»

Stepan hemen cevap vermedi. Tarağını pantolonunun cebine koydu, ocağın rafında duran bir deste oyun kâğıdıyla, tütün kesesini aldı. Sonra, «Biraz Anikuşka'lara gidiyorum,» dedi.

«Zaten ne zaman evde otursun sen? Her gece kâğıt oynamakla geçiyor ömrün. Her Allahın gecesi.»

«Pekâlâ, pekâlâ, çok işittik bu lakırdıları.»

«Yirmibir mi oynayacaksın yine?»

«Öf, bırak be, Aksinya. Bak birisi gelmiş seni görmeye.»

Aksinya yan yan giderek, hole çıktı. Kırmızı, çilli suratlı Maşutka onu gülümseyerek karşıladı.

«Grişa döndü.»

«Hava kararır kararmaz bizim eve gelecekmişsin, öyle söyledi.»

Aksinya kızın elini yakalayarak onu kapının dışına çekti.

«Yavaş, yavaş sesle söyle, şekerim! Başka bir şey söylemedi mi?»

«Eşyanı da toplayıp getirmeni söyledi.»

Aksinya ateş gibi yanmaya, zangır zangır sarsılmaya başladı; dizlerinin titremesine bir türlü engel olamıyordu. Döndü, mutfağın kapısına doğru baktı.

«Yarabbim, nasıl yapacağım?.. Bu kadar çabuk mu? Pekâlâ... dur. De ki ona, mümkün olduğu kadar çabuk geleceğim. Peki ama beni nerde karşılayacak?»

«Bizim eve geleceksin.»

«A, olmaz!»

«Peki, ben söylerim, çıkar seni dışarıda bekler.»

Aksinya içeri girdiği sırada Stepan gocuğunu giyiyordu.

Sigarasından iki nefes çekerken, «Ne istiyormuş?» diye sordu.

«Kim?»

«Koşevoy'un kızı.»

«O mu, gelmiş kendisine bir etek biçmemi istiyor.»

Stepan sigarasını ağzından çıkarmadan külünü üfleyerek, kapıya doğru yürüdü.

Aksinya, hemencecik buz tutmuş pencereye koşup, sedirin önünde dizlerinin üstüne çöktü. Karda, bahçe kapısına doğru açılmış iz üzerinde, Stepan'ın ayak sesleri uzaklaşıyordu. Rüzgâr Stepan'ın sigarasından bir kıvılcımı alıp, geriye, pencereye doğru uçurdu. Camda, buzların erimiş olduğu yuvarlak kısımdan bakan Aksinya, onun kürk başlığıyla, esmer yanağını görür gibi oldu.

Sonra telaşla, sandığından hırkalarını, eteklikleri-ni, başörtülerini —bütün çeyizini— çıkarıp, büyük bir şalın içine doldurdu. Nefes nefese, gözleri uğramış bir halde, mutfaktan son defa olarak geçti, ışığı söndürüp, merdivenlerde soluğu aldı. Melehov'ların evinden birisi sığırlara bakmaya çıktı. Aksinya, ayak sesleri dininceye kadar bekledi, sonra kapının zincirini vurdu ve Don Nehrinin kıyısına doğru koşarak gitti. Başörtüsünün altından çıkan perçemleri yanaklarını gıdıklıyordu. Yan sokaklardan geçip, Koşevoy'un evine doğru, elinde çıkını koşarken, gücü kesildi, ayakları birbirine dolaşmaya başladı. Gregor onu avlu kapısında bekliyordu. Bohçayı Aksinya'nın elinden aldı ve hiç sesini çıkarmadan bozkıra doğru öne düştü.

Harman yerini geçtikten sonra, Aksinya adımlarını yavaşlatıp, Gregor'u kolundan yakaladı. «Dur bir dakika,» dedi.

«Niye? Bu gece ay geç batacak, acele etmeliyiz.»

Aksinya ıstıraptan iki büklüm, «Dur, Grişa!» dedi ve olduğu yerde kaldı.

Gregor geriye dönüp, «Ne var, ne oluyor?» diye sordu.

«İçimde... bir şey. Herhalde ağır kaldırmışım.» Kurumuş dudaklarını diliyle ıslattı, acıdan gözlerini kıstı, gözlerinin önünde yıldızlar uçuşmaya başlarken, parmaklarını karnına geçirdi. Bir an öyle iki büklüm, perişan bir halde kaldı, sonra saçlarını başörtüsünün altına tıkarak tekrar yola koyuldu.

«Şimdi iyiyim hadi gel.»

Gregor karanlıkta gülümseyerek, «Daha seni nereye götürdüğümü bile sormadın bana,» dedi. «Belki de seni atmak için en yakın bir uçuruma götürüyorumdur.»

«Artık benim için hepsi bir. Nasıl olsa geri dönemem.» Sesi kederli bir gülüşle titredi.

O gece Stepan, her zamanki gibi gece yarısı eve döndü. Önce ahıra gidip, yerlere dökülmüş otları tekrar yemliğe attı, atın yularını çıkardı, sonra eve girdi. Kapıdaki zinciri çözerken, «Herhalde gece ziyaretine gitmiş,» diye düşündü. Mutfağa girdi, kapıyı çarçabuk kapadı ve bir kibrit çaktı. O akşam oyunda kazandığı için sakin, keyfi yerindeydi. Lambayı yaktı, hayretler içinde mutfaktaki dağınıklığa baktı, ama sebebini tahmin edemedi. Biraz şaşkın, yatak odasına gitti; kapağı açık sandık kara kara esniyordu. Yerde, Aksinya'nın aceleden unuttuğu eski bir hırka duruyordu. Stepan gocuğunu yırtarcasına çıkarıp ışık getirmek üzere mutfağa koştu. Yatak odasının dört bir yanına göz gezdirdi ve nihayet anladı. Lambayı bıraktı, ne yaptığının pek farkında olmaksızın duvardan kılıcını çekip aldı, kılıcın kabzasını, parmaklarındaki damarlar şişecek kadar sıktı, Aksinya'nın mavili sarılı hırkasını kılıcının ucuyla kaldırdı, havaya fırlattı ve hırka düşerken bir kılıç darbesiyle, hırkayı havada ikiye biçti.

Istırap çeken bir kurt gibi ve hırsından mosmor, hırka parçalarını tekrar tavana attı, tekrar attı, tek-

rar attı; keskin çelik bu uçan parçaları keserken ıslıklar çalıyordu.

Sonra kılıcın kabzasındaki düğümlü püskülü koparıp, kılıcını bir kenara fırlattı; mutfağa gitti, masanın başına çöktü. Kafasını önüne eğip, tir tir titreyen demir gibi parmaklarıyla masanın temizlenmemiş üstünü okşadı, okşadı...

XIII

Bela geldi mi, hiçbir vakit tek başına gelmez. Gregor'un evden ayrıldığı gecenin sabahı, Het-Baba'nın dikkatsizliği yüzünden, Miron Korşunov'un cins boğası, en güzel kısrağını gırtlağından boynuzladı. Het-Baba, beti benzi atmış, titreyerek, koşa koşa eve geldi:

«Felaket, efendi! Boğa, Allah cezasını versin, namussuz boğa...»

Miron telaşla, «Ey, ne olmuş boğaya?» diye sordu.

«Kısrağın canına okudu. Süstü onu...»

Miron yarı giyinik vaziyetet avluya koştu. Kuyunun başında Mitka, beş yaşındaki kırmızı boğayı odunla dövüyordu. Boğa, başını yere eğmiş, gerdanı yerlere değerek, ayaklarıyla karları eşeliyor, kuyruğunun çevresinde gümüşî tozlar kaldırıyordu. Dayağın karşısında yılacağı yerde, dik dik böğürüyor, ard ayakları saldırmaya hazırlanır gibi tepiniyordu. Mitka, kendisini kemerinden yakalamış, sürüklemeye çalışan Mikhay'a aldırmaksızın hayvanın burnuna, yanlarına yapıştırıp duruyordu.

«Geri çekil, Mitka... Tanrı aşkına. Süsecek seni! Efendi, neden bir şey söylemiyorsun şuna?»

Miron kuyunun yanına koştu. Kısrak, çitin yanında durmuş, zavallı başı aşağı sarkmıştı. Kalkıp kalkıp inen yağız böğürleri terden sırsıklamdı ve göğ-

sünden aşağı kan akıyordu. Açık kestane doru sırtı ile yanları ürperiyor, hayvan titrek inil tiler koyveriyordu. Miron koşup atın göğsüne baktı. Gırtlağının hemen altında açılmış, bir insan eli sığacak kadar büyük ve kızıla boyanmış yaradan, hayvanın soluk borusu görünüyordu. Miron atın kâkülünden yakalayıp, başını kaldırdı. Hayvancağız pırıl pırıl parlayan menekşe rengi gözlerini sahibine çevirmiş, sanki sessizce, «Şimdi ne olacak?» der gibi bakıyordu. Ve Miron ona cevap verircesine, «Koş söyle birisine, meşe kabuğu soyup getirsin. Çabuk!» diye bağırdı.

Het-Baba, kirli boynundaki gerdanı titreye titreye, ağacın birinden kabuk soymaya koştu. Mitka, gözünü avluda dönüp duran boğadan ayırmaksızın babasının yanına geldi.

Babası, «Kısrağı kâkülünden tut,» diye emretti. «Birisi koşup, biraz sicim getirsin. Çabuk! Yoksa kulağının tozuna yapıştırayım mı?»

Acı duymasın diye, sicimi kısrağın kadife gibi yumuşak ve tüylü üst dudağına sıkıca sardılar.

İhtiyar Grişaka seke seke yanlarına geldi. Boyalı bir çanağın içinde, meşe palamudu renginde kaynatılmış bir bitki suyu getirildi.

«Soğutun bunu,» diye cırtlak sesiyle konuştu, Grişaka. «Çok sıcak, değil mi? Miron, dediğimi duydun mu?»

«İçeri gir sen, baba. Üşüteceksin burada.»

«Sana soğutun diyorum bunu. Kısrağı öldürmek mi istiyorsun?»

Yara yıkanıp, temizlendi. Miron soğuktan donan parmaklarıyla bir çuvaldıza ham deriden yapılmış ip geçirdi ve yarayı güzelce dikti. Eve girmek için daha arkasını dönmeden karısı mutfaktan yel yepelek geldi; telaşı, pörsük, iri yanaklarından okunuyordu. Kocasını yan tarafa çağırdı:

«Natalya geldi, Miron...! Ah, Tanrım!»

Miron, rengi uçarak, «Şimdi ne var?» diye sordu.

«Gregor. Evi terketmiş!» Lukiniçna, uçmaya hazırlanan bir karga gibi kollarını iki yana açmış, ellerini eteklerine çarpa çarpa inleyip duruyordu:

«Bütün köye rezil olduk! Yarabbi, ne felaket! Ah...!»

Miron, Natalya'yı, başında bir şal, sırtında kısa kışlık paltosuyla mutfağın ortasında dikilir buldu. Yanakları kıpkırmızı kesilmiş, gözlerinde iki damla yaş belirmişti kızın.

Babası mutfağa girerken, «Ne arıyorsun burada?» diye gürledi. «Kocan dayak mı attı? Geçinemiyor musunuz?»

Natalya kuru gözyaşlarını yutarak, «Bırakıp, gitti!» diye inledi, sallandı ve babasının önünde dizlerinin üzerine düştü. «Babacığım, hayatım mahvoldu... Geri al beni... Gregor o kadınla gitti. Bıraktı beni. Babacığım, yerlerde çiğnendim ben!» diye hıçkıra hıçkıra ve babasının kızıl sakalına doğru yalvarırcasına bakarak, kesik kesik cümlelerle anlattı.

«Dur, dur bakalım hele...»

«Orada yaşamamın manası kalmadı artık! Geri al beni!» Dizlerinin üzerinde sürüne sürüne sandığın yanına gidip, başını annesinin kollarına bıraktı. Başörtüsü kaymış, düz, siyah saçları pespembe kulaklarının üstüne düşmüştü. Böyle zamanlarda gözyaşları mayıs sağanakları gibi olur. Natalya'nın annesi kızının başını, çökük karnına bastırdı, onu teselli etmek için analık gayretiyle, saçma sapan bir şeyler mırıldandı; öte yandan, çılgına dönen Miron dışarıya koştu.

«İki kızak koşun!» diye bağırdı.

Basamakta, bir tavuğun üstüne tünemiş, harıl harıl iş çıkarmakta olan bir horoz onun bağırmasından korkup aşağı atladı ve öfkeli öfkeli gıdaklayarak, samanlığa doğru telaşla kaçtı.

«İki kızak koşun!» Miron merdivenin korkuluğunu tekmeleye tekmeleye artık işe yaramaz bir hale

getirdi. Miron ancak, ahırdan çarçabuk bir çift at çıkarıp, hayvanların koşumlarını takan Het-Baba'yı gördükten sonra eve girdi.

Natalya'nın eşyalarını almak için Melehov'lara Mitka ile Het-Baba gittiler. Het-Baba, dalgınlığından az daha bir yavru domuzu eziyordu. «Belki de efendi şimdi kısrağı unutur,» diye aklından geçirip sevindi ve dizginleri boşaltı. «Ama ihtiyar şeytandır o, hiç unutmaz,» diye de kendi kendisiyle alay ederken, kırbacının ucunu, atın karnının altında, en nazik yerine sokmaya uğraştı.

XIV

Yevgeni Listnitski, Ataman Hassa Alayında teğmen rütbesiyle bulunuyordu. Subaylar arası engelli at yarışları sırasında düşüp sol kolunu kırdıktan sonra, hastaneden çıkınca hava değişimi almış ve altı hafta için babasının yanına gitmişti.

İhtiyar general Yagodnoye'de tek başına yaşıyordu. Karısını, 1880'de Varşova yakınlarında arabayla giderlerken kaybetmişti. Kazak generaline açılan ateş generali tutmamış, ama arabayı delik deşik ederek, karısıyla arabacıyı öldürmüştü. Listnitski iki yaşındaki oğlu Yevgeni'yle yalnız kalmıştı. Bu olaydan kısa bir zaman sonra general emekliye ayrılmış, dedesine, 1812 savaşında gösterdiği yararlıktan ötürü bağışlanan, Saratov Vilayetindeki kırk bin dönümlük topraklarını bırakarak Yagodnoye'ye taşınmış, orada sade ve belirli prensiplere bağlı bir hayat sürmüştü.

Oğlu Yevgeni'yi, yaşı gelir gelmez askerî okula vermiş, kendisi de çiftlikle uğraşmaya başlamıştı. İmpartorun harasından saf kan damızlıklar almış, bunları İngiltere'den ve Provalski haralarından gelme mükemmel kısraklara aştırmış, yeni bir cins yetiştirmişti.

Kendi harasında sığır yetiştirmiş, toprak satın almış, tahıl ekmiş (emekçiler kiralayarak) güzleri ve kışları borzoylarıyla avlanarak geçirmiş, arasıra da yemek salonuna kapanarak haftalarca içmişti. Midesinden rahatsızlanmış ve doktoru ona herhangi katı bir şeyi yutmasını yasak etmişti; yiyeceklerinden bütün besini çiğneyip, emerek alır, posasını da, şahsî uşağı Venyamin'in tuttuğu bir gümüş tepsiye tükürürdü.

Venyamin, kafasının üzerinde bir küme halinde duran gür, siyah saçlı, esmer, yarım akıllı bir köylüydü. Altı yıldan beri Listnitski'nin hizmetindeydi. İhtiyarın yanıbaşında ilk defa beklemek zorunda kaldığı vakit, ihtiyarın çiğnediği yiyecekleri tükürmesi midesini bulandırmıştı. Ama sonradan alışmıştı.

Malikânenin öbür sakinleri, aşçı Lukerya, çok yaşlı ahır uşağı Saşka ve çoban Tikon idi. Koca götüyle, kabarmamış sarı bir hamur yığınına benziyen, tombul suratlı, çiçekbozuğu Lukerya, ilk günden itibaren Aksinya'yı ocağın başına yaklaştırmadı.

«Efendi yazın dışardan işçi aldığı vakit, yemeği sen pişirirsin. Şimdi ben meşgul olurum bu işlerle.»

Aksinya'ya haftada üç kere evin döşemelerini yıkamak, sayısız kümes hayvanlarını beslemek ve kümesi temiz tutmak işi verildi. İsteyerek çalışıyor, herkesi, hatta aşçıyı bile memnun etmeye uğraşıyordu. Gregor zamanının çoğunu, kütüklerden yapılmış, kocaman ahırda, Saşka ile geçiriyordu. İhtiyar adamın saçları kır bir yumak halindeydi, ama yine de herkes onu, senli benli, «Saşka» adıyla çağırırdı. İhtimal ki, yirmi yıldan fazladır hizmet etmekte olduğu ihtiyar Listnitski bile unutmuştu onun soyadını. Saşka gençliğinde arabacılık yapmış, ama ihtiyarlayıp da elleri tutmaz, gözleri görmez olunca ahıra verilmişti. Tıknaz bir adamdı; yeşile çalan kır saçları (elinin üstündeki kıllar bile kırdı), gençliğinde yediği bir sopayla yassılmış bir burnu vardı. Çocuksu bir tebessüm yüzünden hiç eksik olmaz, dünyaya o hilesiz gözlerini kırpıştıra kırpış-

tıra bakardı. Yüzünün bir havariyi andıran ifadesini, kırık burnuyla, sarkık alt dudağı bozuyordu.

Askerliğini yaptığı sırada bir gün sarhoş olmuş, votka yerine bir yudum kezzap almıştı yanlışlıkla. Yakıcı sıvı alt dudağını yiyip çenesine kadar sarkıtmış, parlak, pembe bir yara izi bırakmıştı. Saşka votkaya çok düşkündü ve kafayı tuttuğu zaman sanki evin efendisi kendisiymiş gibi avluda bir aşağı bir yukarı gezinirdi. İhtiyar Listnitski'nin yatak odasının penceresinin altına gider, ayaklarını yere vurarak bas bas bağırırdı:

«Mikolay 'Lekseyeviç! Mikolay 'Lekseyeviç!»

Eğer ihtiyar Listnitski yatak odasındaysa hemen pencereye çıkardı.

«Sarhoşsun sen, işe yaramaz herif!» diye kükrerdi.

Saşka pantolonunu çekiştirir, ona göz kırpar ve gülümserdi. Tebessümü, yüzünde boydan boya, buruşuk sol gözünün altından, ağzının sağ kenarında başlayan pembe yara izine kadar çapraz bir şekilde yayılırdı; çarpık bir tebessümdü bu, ama yine de tatlıydı.

İnce, kirli parmağını tehditkâr bir şekilde sallayarak, «Mikolay 'Lekseyeviç, Ekselans, ben seni bilirim!» derdi.

Efendisi, hoşgörürlükle gülümser, nikotinden sararmış beş parmağıyla birden, pos bıyıklarını burarken, «Hadi git yat!» derdi.

Ahır uşağı gidip, çitin parmaklıklarına dayanır ve gülerdi:

«Beni içeriye alamazsın!» derdi. «Mikolay 'Lekseyeviç, sen de bana benziyorsun. Senle ben—birbirimizi biliriz; balık suyu nasıl bilirse, öyle biliriz birbirimizi. Senle ben zenginiz. Ah!» Buraya gelince ne kadar zengin olduğunu anlatmak için kollarını yana açardı. «Bizi herkes tanır bütün Don Yöresinde. Biz...» Saşka'nın sesi birden kederli, sevgi dolu bir ifadeye bürünürdü: «Seninle benim, Ekselans, her şeyimiz yerinde, yalnız bir burunlarımız berbat işte.»

Efendisi kahkahadan mosmor kesilip, bıyıklarını burarken, «Nedenmiş o?» diye sorardı.

Saşka gözlerini hızlı hızlı kırpıştırıp, dudaklarını yalayarak, havlar gibi, «Votkadan!» diye bağırırdı. «İçme, Mikolay 'Lekseyeviç, içme, yoksa ikimiz de iflas edeceğiz — Sen de ben de. Varımızı yoğumuzu içkiye vereceğiz!»

İhtiyar Listnitski pencereden bir yirmi kapiklik atarak, «Git, bunu da içkiye ver!» der, Saşka parayı havada yakalayıp, kasketinin içine saklayarak ağlardı:

«Eh, allahaısmarladık, General.»

Efendisi, arkasından ne çıkacağını bildiği için, gülümseyerek, «Atlara su verdin mi?» diye sorardı.

«Ah, seni pis iblis, seni! Gidi domuzun evladı!» Saşka öfkesinden morarır, sesi çatal çatal çıkardı. «Saşka atları sulamayı unutacak, ha? Gebersem bile yine de sürüne sürüne gider atlara bir kova suyu veririm. O da kalkmış...»

İhtiyar adam yersiz sorulan soruya fena halde öfkelenir, yumruklarını sallayıp, küfrederek çeker giderdi. Onun yaptığı her şey affedilirdi, hatta içkisi ve efendisiyle senli benli oluşu bile. Bir ahır uşağı olarak onun gibisi bulunamazdı. Kış yaz ahırda, boş bir bölmede yatardı. O hem ahır uşağı, hem de at doktoruydu; baharda birtakım otlar toplar, bozkırdan, vadiden kökler çıkarırdı ilaç kaynatmak için. Ahırın duvarlarında hevenk hevenk kurutulmuş otlar asılıydı: soluğan hastalığını iyi etmeye civanperçemi otu, engerek sokmasına karşı merhem olarak yılan gözü, ayaklar için kara yaprak, yaralara sürmek için söğütlerin köklerinde biten minicik beyaz bir ot ve atların çeşitli hastalık ve dertlerine karşı daha bir sürü pek az bilinen deva.

Saşka'nın yattığı bölmede kış yaz, insanın genzini gıcıklayan, anlaşılması güç bir koku, havada sallanan ince bir örümcek ağı gibi hiç eksik olmazdı. Tahta ka-

dar sert basılmış otların üstüne atılan bir velense ile at teri kokan kendi gocuğu, kalın tahtadan yatağının üstünde döşek vazifesi görürdü. Bir kaputla gocuk, ihtiyarın dünyadaki bütün varı yoğu idi.

İriyarı, kalın kafalı bir Kazak olan Tikon, Lukerya ile yaşar ve kadını gereksiz yere Saşka'dan kıskanırdı. Ayda bir kere ihtiyarı, yağlı gömleğinin yakasından yakladığı gibi konağın arkasına çekerdi.

«Moruk, benim kadınıma sakın göz koyayım deme.»

Saşka manalı manalı göz kırpar, «Söz veremem, ama...» derdi.

«Uzak dur ondan!» diye yalvarırdı Tikon.

«O çopur suratı hoşuma gidiyor, delikanlı. Sen bana çopur suratlı bir orospu ver, votka bile istemem. Suratları ne kadar çopur olursa, erkek milletine o kadar düşkün olur bu çapkınlar.»

«Yaşına bak da kendinden utan... Üstelik de doktor olacaksın; atlara bakar, onların her derdinden anlarsın bir de.»

«Ben her türlü doktorluktan anlarım,» diye dayatırdı Saşka.

«Uzak dur ondan, dede. Doğru değil.»

«Günün birinde şu Lukerya'yı elime geçireceğim, delikanlı. Sahip olacağım ona, evladım. Sen Lukerya'ya şimdiden veda et, onu senden alıp, kaçıracağım. Üzümlü kek gibi mübarek kadın, yalnız üzümleri çıkarılmış işte. Tam bana göre!»

Tikon içini çekip, cebinden birkaç bozukluk çıkarırken, «Sakın görmeyeyim, yoksa öldürürüm seni,» derdi.

Ve bu her ay böyle devam eder giderdi.

Yagodnoye'de hayat, uykulu bir uyuşukluk içinde ufalanıp gidiyordu. Malikâne bütün işlek yollardan uzak bir vadideydi, sonbahar gelir gelmez de civar köylerle ulaşım kesilirdi. Kışın inlerinden çıkan kurt sürüleri gelir, ulumalarıyla atları ürkütürlerdi. Tikon,

efendisinin çiftesini alarak onları korkutup, kaçırmaya gider, Lukerya da, koca götünü kaba bir battaniyeye sarıp, yağlı çopur suratının içinde kaybolan gözleriyle, oturur, merakla silah seslerini beklerdi. Böyle zamanlarda Lukerya'nın hayalhanesi, çirkin, dazlak kafalı Tikon'u gözünü budaktan esirgemeyen yakışıklı bir delikanlı haline sokar ve servis kapısı açılıp da Tikon bir buhar bulutu ile birlikte içeriye girince, Lukerya hemen ona yatakta yer açar, kumrular gibi mırıldanarak erkeğini sıcacık kollarının arasına alırdı.

Yazları Yagodnoye'de işçilerin sesleri gece geç vakitlere kadar bir uğultu halinde yükselirdi. Efendi, yüz on dönüm kadar bir toprağa çeşitli tahıl ekmişti; bunların hasadını kaldırmak için de işçi tutardı. Arasıra Yevgeni gelir, meyve bahçesinde, otlakta dolaşır, canı sıkılırdı. Sabahları gider, ufak gölde balık tutarak vakit geçirirdi. Orta boylu, basık göğüslü olan Yevgeni'nin başının sağ tarafında Kazak usûlü bir kâkülü vardı; bedenine oturan bir subay gömleği giyerdi.

Gregor hizmete başladığının ilk günlerinde sık sık genç efendisinin yanında bulunuyordu. Bir gün Venyamin, uşakların dairesine gelip kıvırcık başını eğerek, «Küçükbey seni istiyor, Gregor,» dedi.

Gregor, birçok seferler olduğu gibi, Yevgeni'nin odasına gidip, kapının yanında ayakta durdu. Efendisi ona bir sandalye gösterdi. Gregor sandalyenin ucuna ilişti.

«Nasıl, atlarımızı beğendin mi?»

«Güzel atlar. Kır çok güzel.»

«Ona bol bol idman yaptır, ama dörtnala kaldırma.»

«Saşka dede de aynı şeyi söyledi.»

«Çetin nasıl?»

«Doru mu? Çok güzel bir at. Yalnız nalı gevşemiş biraz, onu yeniden nallamak lazım gelecek.»

Küçükbey duman rengi gözlerini kısarak, «Mayısta eğitim kampına gideceksin sen, değil mi?» diye sordu.

«Evet.»

«Ben atamanla konuşurum. Gitmene lüzum kalmaz.»

«Teşekkür ederim, efendim.»

Bir anlık bir sessizlik oldu. Yevgeni üniformasının düğmelerini çözüp, bir kadın göğsünü andıran bembeyaz göğsünü kaşıdı.

«Kocasının, Aksinya'yı senden almasından korkmuyor musun?»

«Aksinya'yı kafasından çıkarmış o artık; geri almaz onu.»

«Nerden biliyorsun?»

«Geçen gün mıh almaya indiğimde köyde birisine rastladım. Stepan'ın içkiye vurduğunu söyledi. Artık Aksinya'yı istemediğini, daha ateşli birisini bulacağını söylemiş.»

Listnitski, Gregor'un başının üzerinden ötelere doğru bakarken, gülümseyerek, «Aksinya hoş bir kadın,» dedi; gülümseyişinde çapkınca bir hal vardı.

Gregor, «Fena değildir,» diye onu onayladı ve yüzü bulutlandı.

Yevgeni'nin hava değişimi bitmek üzereydi. Artık boynunda askı taşımıyor, kolunu rahatça bükebiliyordu.

Son birkaç gün vaktinin büyük kısmını Gregor'un odasında geçirdi Yevgeni. Aksinya, kalın bir kir tabakası kaplamış duvarları badana etmiş, pencere pervazlarını fırçalamış, kırık tuğla döşemeleri ovmuştu. Boş, ama sevimli odada bir kadın elinin sıcaklığı ve insanı saran bir hava vardı. Subay, kısa, modaya uygun kaputunu omuzlarına atar, ziyaretleri için Gregor'un atlarla meşgul bulunduğu saatleri seçerdi. Önce mutfağa uğrar, bir iki dakika durup, Lukerya'yla şakalaşır, sonra öteki odaya geçerdi. Bir taburenin üzerine oturur, sırtını kamburlaştırıp gülümseyerek, hayasız bakışlarını Aksinya'ya dikerdi. Aksinya onun orada bu-

lunuşundan sıkılır, elindeki yün şişleri titremeye başlardı.

Yevgeni sigarasını tüttüre tüttüre odayı masmavi bir dumanla doldurur, «Ey, Aksinya, işler nasıl gidiyor, bakalım?» diye sorardı.

«Çok iyi gidiyor, teşekkür ederim.» Aksinya gözlerini kaldırır, teğmenin, arzularını belli eden saydam bakışlarıyla karşılaşınca kıpkırmızı kesilirdi. Yevgeni'nin o çırılçıplak bakışları tatsız, tatsız olduğu kadar da sinir bozucuydu. Aksinya bir an önce odadan kaçmak için bahaneler arayarak, Yevgeni'nin sorularına kaçamaklı cevaplar verirdi.

«Gidip, ördeklere yem vermem lazım.»

«Acelesi yok. Beklesin ördekler.» Yevgeni gülümser, dar külot pantolonunun içinde bacakları titrer ve Aksinya'yı, kadının geçmişine dair sorduğu sorularla bunaltmaya devam ederdi. Sorularını sorarken, babasınınkine benzeyen sesini biraz daha kalınlaştırarak, billur kadar duru gözlerini dikip, şehvetli şehvetli, yalvarır gibi konuşurdu.

Gregor geldiği zaman, Yevgeni'nin gözlerindeki ateş söner, Gregor'a bir sigara ikram eder, çarçabuk kalkar giderdi.

Gregor, Aksinya'nın yüzüne bakmaksızın sorardı: «Ne istiyormuş?»

Subayın bakışlarını hatırlayan Aksinya, zoraki bir gülümseyişle, «Nerden bileyim?» derdi. «Geldi ve böyle oturdu, Grişa,» (Yevgeni'nin sırtını nasıl kamburlaştırarak oturduğunu gösterirdi) «oturdu, oturdu, içime fenalıklar geldi.»

«Sen davet ettin mi onu?» Gregor'un gözleri öfkeyle kısılırdı.

«Ne diye davet edecekmişim?»

«Ayağını denk al, yoksa bir gün onu merdivenden aşağı tekmeyle atarım.»

Aksinya, Gregor'a gülümseyerek bakar ve onun bu sözü gösteriş olsun diye mi, toksa ciddi mi söylediğine karar veremezdi.

XV

Perhizin dördüncü haftasında kış hızını kaybetti. Don yavaş yavaş çözülmeye, ince buzlar kenarlara doğru çekilmeye başladı; yukarıdan aşağıya erimeye başlayan buzlar gri bir renk alıp, sünger gibi kabardı. Akşam vakti; çok eskiden beri kabul edilmiş bir rivayete göre havanın dona çekeceğine işaret eden hafif bir mırıltı geldi tepelerden, ama aslında donlar çözülmeye başlamıştı bile. Sabahleyin ısırıcı bir don havası vardı, ama öğleye doğru yer yer buzlar kalkmış, toprak meydana çıkmış, insanın burun deliklerine mart kokusu, donmuş ağaç kabuğu kokusu, kiraz ağaçları kokusu ve çürümüş ot kokusu gelmeye başlamıştı.

Miron Korşunov tarla sürme mevsimine hazırlanmakta ağırdan alıyor, uzamaya başlayan günlerini sundurmada, tırmıkların dişlerini sivriltip, araba tekerleklerini tamir ederek geçiriyordu. İhtiyar Grişaka genellikle perhizin dördüncü haftasında oruç tutardı. Soğuktan mosmor bir halde kiliseden eve döner, gelini Lukiniçna'ya yakınırdı.

«Şu papaz sinirimi bozuyor. Beş para etmez. Yumurta yüklemiş arabacı kadar ağır yürütüyor ayini.»

«Paskalyadan önceki hafta tutsan orucu, daha iyi edersin, o zaman havalar da daha sıcak olur.»

Grişaka, «Natalya'yı çağır,» derdi, «söyleyeyim de bana daha sıcak tutacak bir çift çorap örsün.»

Natalya hâlâ, Gregor'un bir gün ona döneceğine inanıyordu; onu özlüyor, bekliyor ve kulağına fısıldanan uyarıcı, makul laflara aldırmıyordu. Geceleri, uzandığı yatağında, haksız yere ve beklenmedik bir şekilde uğradığı hakaretin altında yıkılmış bir halde, ezik bir özlem içinde geçiriyordu. Birinci üzüntüsüne bir ikincisi eklenmiş, ardından başka üzüntülerin de gelmesini buz gibi bir dehşet içinde, ormanda çırpınan yaralı bir kuş gibi, kızlık odasında yürek çarpıntıları içinde gezinerek bekliyordu. Eve döndüğü ilk günden

beri kardeşi Mitka, ona garip garip bakmaya başlamıştı; nihayet bir gün Natalya'yı sundurmada yakalayıp, açık açık sordu:

«Hâlâ Grişa'ya tutkun musun?»

«Sana ne?»

«Seni biraz neşelendirmek istiyorum.»

Natalya onun gözlerinin içine baktı ve bu gözlerde gördüğü ifade ona dehşet verdi. Mitka'nın yeşil kedi gözleri pırıldıyor, incecik yarıkları sundurmanın loş aydınlığında yağlı yağlı parlıyordu. Natalya kapıyı hızla vurarak dedesinin odasına kaçtı, orada durup güm güm atan kalbini dinledi. Ertesi gün Mitka, avluda karşısına çıktı Natalya'nın. Mitka taze otları altüst etmekte olduğu için, düz saçlarına ve kürk başlığına takılmış ot sapları sarkıyordu başından. Natalya da köpekleri domuzların teknesi başından kovuyordu.

«Kendini üzme Natalya...»

Natalya kendini korumak için ellerini kaldırarak, «Babama söylerim,» diye bağırdı.

«Aptalın birisin sen!»

«Uzak dur, hayvan!»

«Ne bağırıyorsun?»

«Çekil, Mitka! Yoksa hemen gidip, babama söylerim. Hangi cesaretle bana öyle bakıyorsun? Sende hiç utanma yok mu? Yer yarılıp da nasıl içine girmiyorsun, hayret.»

«Girmiyorum işte, girmiyorum!» Mitka ayağını yere vurarak sözüne kuvvet verirken, bir yandan da Natalya'ya doğru sokuldu.

«Yaklaşma bana, Mitka!»

«Şimdi yaklaşmayacağım, ama geceleyin geleceğim. Yemin ederim ki, geleceğim!»

Natalya tir tir titreyerek avludan ayrıldı. O gece yatağını sandığın üzerine yaptı ve yanına küçük kız kardeşini de aldı. Bütün gece kıpır kıpır döndü durdu; gözleriyle karanlığı yarmaya çalışarak, kulaklarını dikti, en ufak bir ses duyar duymaz çığlıklarıyla bütün

evî ayağa kaldırmaya hazır bekledi. Ama sessizliği, yan odada uyuyan Grişaka'nın horultusuyla, kız kardeşinin arasıra çıkardığı hırıltıdan başka bir şey bozmadı.

Hayat yumağı yalnız kadınların bildiği bu sürekli ve avutulmaz kederle dolu günler içinde çözülmeye devam etti.

Evlenme teşebbüsünde yakın zaman önce uğradığı hakaretin etkisinden kurtulamayan Mitka, kötü, huysuz bir insan olmuştu. Her akşam evden çıkıyor, ta şafak vakti dönüyordu. Kocaları askerde, ya da uzaktayken gönül eğlendirmek isteyen kadınlarla düşüp kalkıyor, kâğıt oynamaya Stepan Astakov'un evine gidiyordu. Babası onun davranışlarını gözünden kaçırmıyor, ama şimdilik hiçbir şey söylemiyordu.

Paskalya yortusundan birkaç gün önce Natalya, Mokov'un dükkânının önünde Panteley'le karşılaştı. Panteley seslendi ona:

«Dur bir dakika!»

Natalya durdu. Ona uzaktan uzağa Gregor'u hatırlatan kayınbabasının yüzünü görünce yüreği bir özlemle burkuldu.

İhtiyar ona karşı sanki kendisi bir suç işlemiş gibi alelacele bakıp, gözlerini indirerek, «Neden arasıra uğrayıp biz ihtiyarların hatırını sormuyorsun?» dedi. «Karım özledi seni... Eh, nasılsın bakalım?»

Natalya sıkılganlığını attı.

«Teşekkür ederim...» dedi ve bir an tereddüt ettikten sonra («Baba!» demek gelmişti içinden), «Panteley Prokofyeviç,» diye ilave etti. «Evde işler başımdan aşkın.»

İhtiyar başını acı acı sallayarak, «Oğlumuz Grişa... ah!» dedi. «Bizi yüzüstü bıraktı, haydut. Birlikte ne de güzel yaşıyorduk.»

Natalya, boğazına bir gıcık düğümlenerek, cırtlak bir sesle, «Ne yapalım, Babacığım,» dedi, «demek kısmet değilmiş.»

Natalya'nın gözlerinin dolduğunu gören Panteley sıkıntılı bir şekilde kıpır kıpır kıpırdanmaya başladı. Natalya dudaklarını bükmüş gözyaşlarını tutmak için kendisini zorluyordu.

«Allahaısmarladık, yavrum,» dedi, Panteley. «Onun için üzme kendini, üzme o köpoğlusu için! Senin serçeparmağının tırnağına bile layık değil o. Belki geri döner. Onu görmek isterdim. Onu bir elime geçirmek isterdim.»

Natalya başını göğsüne eğerek ayrıldı. Panteley, koşmaya hazırlanıyormuş gibi sık sık ayak değiştirerek olduğu yerde duruyordu. Natalya köşeyi dönerken, başını çevirip geriye baktı; ihtiyar adam değneğine dayanmış, topallıya topallıya meydanın öbür yanına doğru yürüyordu.

XVI

Bahar yaklaşırken, Stokman'ın tamirhanesindeki toplantılar da seyrekleşti. Köylüler tarlada çalışma hazırlıklarını yaptıkları için yalnız değirmenden, makinist İvan Alekseyeviç ile Uşak geliyorlar, David'i de yanlarında getiriyorlardı. Büyük perşembe günü tamirhanede, akşam erkenden toplandılar. Stokman sedire oturmuş, elli kapiklik bir paradan yaptığı gümüş yüzüğü eğeliyordu. Pencereden giren güneş ışınları demeti, yerde kare şeklinde, tozlu, sarı ile pembe karışımı bir aydınlık yapıyordu. Makinist eline bir kerpeten alıp, evirip çevirmeye başladı.

«Geçen gün bir piston hakkında fikrini almak için efendiye çıkmıştım,» dedi. «Pistonu Millerovo'ya göndermek gerekecek, burada tamir edemiyoruz. Bu kadar bir çatlak var pistonda.» İvan Alekseyeviç pistondaki çatlağın boyunu serçeparmağıyla gösterdi.

Stokman eğelediği paradan etrafa gümüş tozlar saçarak, «Millerovo'da bir fabrika var, değil mi?» diye sordu.

«Bir dökümhane var. Geçen yıl birkaç gün orada kalmam gerekmişti.»

«İşçisi kalabalık mı?»

«Dört yüz kadar, zannederim.»

Stokman düşünceli bir tavırla sordu: «Ne biçim adamlar?»

«İşleri iş onların. Hiç de senin proleterlerinden değiller. Bir yığın gübre.»

Kısa kalın parmaklarını dizlerinin altına almış, Stokman'ın yanında oturmakta olan Uşak, «Nedenmiş o?» diye sordu. Değirmen işçisi David, çizmeleriyle ezdizi kuru talaşların hışırtısını dinleyerek, mütebessim, bir aşağı bir yukarı geziniyordu odada. Sanki diz boyu yapraklarla örtülü bir dere boyunda geziniyormuş da, kırmızı yapraklar eziliyormuş ve ayaklarının dibinden ıslak ıslak otlar dikiliyormuş gibi geldi ona.

«Hepsinin hali vakti yerinde de ondan. Her birinin ufak da olsa kendi evi, bir karısı var, her türlü rahatı yerinde. Hiç değilse, onların yarısı çıkarları için Protestan olmuştur, vaizleri de efendinin kendisi; birbirlerinin burnunun sümüğünü içer bunlar, üstlerindeki pisliği de çapa ile kazıyamazsın.»

David, bilmediği kelimenin üzerine basa basa, «İvan Alekseyeviç, nedir bu Protestanlar?» diye sordu.

«Protestanlar mı? Onlar da kendi usullerince Tanrıya taparlar. Katolikler gibi, bir çeşit mezhep.»

Uşak, «Her aptalın kendine göre bir deliliği vardır,» diye ilave etti.

İvan Alekseyeviç, «Dediğim gibi, Sergey Platonoviç'i görmeye gittim,» diye hikâyesine devam etti. «Atyopin de oradaydı, o yüzden bana dışarıda beklememi söyledi. Oturup beklerken kapıdan konuşmalarına kulak misafiri oldum. Mokov, yakında Almanlar'la savaş çıkacağını söyledi; bir kitapta okumuş. Ama Atyopin, Rusya ile Almanya arasında savaş olamayacağını söyledi.»

İvan Alekseyeviç, Atyopin'in peltek telaffuzunu o

kadar güzel taklid etti ki, David kesik bir kahkaha attı, ama Uşak'ın yüzündeki alaycı ifadeyi görünce hemen sustu.

«Almanya'yla savaş olmaz, çünkü Almanya karnını doyurmak için bizim tahılımıza muhtaç,» diye İvan Alekseyeviç duyduğu konuşmayı nakletmeye devam etti. «Arkasından, bir üçüncü ses işittim: sonradan bunun, ihtiyar Listnitski'nin oğlu, şu subay olduğunu anladım. O 'Almanya ile Fransa arasında bağlar yüzünden bir savaş çıkacak, ama ucu bize dokunmaz', dedi.» İvan, Stokman'a dönerek, «Ne dersin, Osip Davidoviç?» diye sordu.

Stokman açık avucunun içindeki yüzüğe dikkatle bakarak, «Benim pek müneccimliğim yoktur,» diye cevap verdi.

Uşak, «Savaş başlarsa, biz de mutlaka katılırız,» diye fikir beyan etti. «İstesen de istemesen de saçımızdan tutup, sürüklerler bizi savaşa.»

Stokman kerpeteni nazik bir şekilde makinistin elinden alırken, «Mesele şu, çocuklar,» dedi. Durumu iyice anlatmak niyetiyle, ciddî bir şekilde konuşuyordu. Uşak, sedire iyice yerleşti, David'in dudakları «O» biçimi alarak sağlam dişlerini meydana çıkardı. Stokman o canlı, özlü üslûbuyla, kapitalist devletler arasındaki pazar ve sömürge mücadelesini anlattı. Sözlerini bitirdiği zaman İvan Alekseyeviç öfkeyle sordu:

«Peki ama biz necilik oluyoruz?»

Stokman gülümseyerek, «Başkalarının işret âlemlerinden sizin başlarınız ağrıyacak,» dedi.

Uşak, alaycı bir tavırla, «Çocuk olmasana,» dedi. «Atasözünü bilirsin: 'Efendiler kavga ederler, uşakların kâkülleri titrer.'»

İvan Alekseyeviç, bir türlü baş eğmeyen, büyük bir düşünceyi alaşağı etmeye çalışıyormuşcasına kaşlarını çatarak, «Hıh,» dedi.

David, «Bu Listnitski de neden bu kadar sık uğruyor Mokov'a? Kızı için mi, ha?» diye sordu.

Uşak, garazkâr bir ifadeyle, «Korşunov yumurcağı oradan ağzının payını aldı zaten,» diye lafa karıştı.

«İvan Alekseyeviç, duydun mu? Neden burnunu o kadar sokuyor şu subay oraya?» diye tekrarladı David.

İvan Alekseyeviç, dizlerinin arkasına bir kırbaç yemiş gibi birden irkildi.

«Ha? Ne diyorsun?»

«Ooo, kestiriyor seninki. Listnitski'den bahsediyoruz.»

«İstasyona gidiyormuş subay. Evet, bakın size daha başka havadis de vereyim. Evden ayrıldığımda kimi görsem beğenirsiniz? Gregor Melehov'u! Elinde kırbaç, dışarıda duruyordu. 'Ne yapıyorsun burada, Gregor?' dedim. 'Teğmen Listnitski'yi Millerovo İstasyonuna götürüyorum,' dedi.»

«Listnitski'nin arabacılığını yapıyor,» diye izahat verdi David.

«Zenginin sofrasındaki kırıntılarla geçiniyor işte.»

«Zincire vurulmuş köpeğe benziyorsun, Uşak, herkese hırlıyorsun.»

Konuşma, hızını kaybetti. İvan Alekseyeviç gitmek için kalktı.

Uşak son bir defa daha takılarak, «Acelen ne, ayine mi katılacaksın?» dedi.

«Ben her Allahın günü birkaç kere katılırım ayine.»

Stokman misafirlerini kapıya kadar geçirdi, sonra tamirhanesinin kapısını kilitleyip, evine geçti.

Paskalya Yortusunun başladığı Pazardan önceki gece, göğü kara kara bulutlar kapladı ve yağmur yağmaya başladı. Köyün üstüne çiğ bir karanlık bütün ağırlığıyla çöktü. Hava kararmaya başladığı sırada Don da, yuvarlana yuvarlana uzaklaşan uzun iniltiler çıkararak çatırdamaya başladı ve sıkışan buzlar yüzünden ilk buz tepeciği suyun yüzünden yükseldi. Buz, dört verstlik bir mesafe içinde bir anda parçalandı ve

akıntı aşağı sürüklendi. Kilisenin, köylüleri ayine çağıran çanı bir fon müziği gibi makamla çalarken, buz yığınları birbirine ve kıyılara çarparak parçalanıyordu. Don'un sola döndüğü ilk kıvrımda sular bend gibi birikti. Üstüste yığılan buz parçalarının çıkardığı çatırtılar ta köye kadar ulaşıyordu. Daha şimdiden yer yer çamurlu su birikintileriyle dolan kilise avlusuna bir sürü delikanlı toplandı. Kilisenin açık kapılarından, içeride ayin yapanların yavaş sesle ettikleri dualar duyuluyor, kafesli pencerelerde, bayram sevinciyle titreşen ışıklar pırıldarken avlunun karanlıklarında delikanlılar kızları sıkıştırıp öpüyor, birbirlerinin kulağına pis hikâyeler fısıldıyorlardı.

Kilise bekçisinin evi, bölgenin dört bir yanındaki köylerden gelen Kazaklarla dolmuştu. Yorgunluktan ve havasızlıktan bitkin halde bulunan insanlar sıraların üzerine, hatta yerlere kıvrılmış uyuyorlardı.

Çürük basamaklara oturmuş adamlar sigaralarını tüttürürken, havadan, kış mahsulünden söz ediyorlardı.

«Siz tarlaya ne zaman çıkacaksınız?»

«Herhalde, Paskalya'dan sonra.»

«Sizin işiniz kolay, oraların toprakları kumludur.»

«Bir kısmı öyle, dere boyunun beri yanında bir tuz havuzu var.»

«Şimdi toprak iyice emecek suyu.»

«Biz geçen yıl sürdüğümüzde kıkırdak gibiydi toprak, bütün yol boyunca sert ve yapışkandı.»

Basamaktan tiz bir ses, «Dunya, neredesin?» diye seslendi.

Kilise kapısının oradan kısık bir erkek sesi duyuluyordu:

«Seni öpmek için ne güzel yer burası... Defolun be pis yumurcaklar. Amma kafa be!»

Karanlıktan, kararsız, genç bir ses cevap verdi:

«Sen git de kendi avlundaki kancığı öp! Kendine bir eş bulamıyor musun?»

«Kancık mı? Ben sana öğre...»

Koşuşan vıcık vıcık ayak sesleri, etek hışırtıları... Su, damdan cam sesini andıran şıpırtılarla damlıyordu: tekrar o, kara ve çamurlu toprak gibi yapışkan ses pes perdeden duyuldu:

«Prohor'un pulluklarından birini almak istedim, on iki ruble verdim, vermedi. Onda ucuza mal verecek göz yok zaten...»

Don'dan kesiksiz bir çıtırdı, bir hışırtı ve ıslık sesi geldi; sanki süslenmiş püslenmiş, kavak boylu, endamlı bir orospu geniş eteklerini hışırdata hışırdata geçiyordu.

Gece yarısı, Mitka Korşunov, bindiği çıplak atı yapışkan karanlıkların içinde ve nal şakırtılarından ortalığı inleterek kiliseye doğru sürdü geçti. Gem kolunu atın yelesinin üzerinde bağladı, hayvanın tüten sağrısına bir şaplak attı. At toynaklarının çıkardığı vıcık vıcık sesi bir süre dinledi, sonra, kemerini düzelterek avluya girdi. Sundurmada başlığını çıkardı, dindar bir tavırla başını eğdi ve kadınları yara yara mihraba doğru ilerledi. Kazaklar sol tarafta simsiyah bir yığın halinde toplanmışlardı; sol tarafta alacalı bulacalı bir kadınlar kalabalığı vardı. Mitka babasını ön sırada buldu ve onu dirseğinden tutup, kulağına fısıldadı:

«Baba, bir dakika dışarı gelsene.»

Kalın bir perde gibi inen birbirine karışmış kokular içinden geçip kilisenin dışına çıkmaya çalışırken, Mitka'nın burun kanatları titredi. Yanan mumların çıkardığı duman, kadınların terli vücutlarından yayılan koku, yalnız Noel'de ve Yortularda giyilen elbiselerin mezarlığı andıran pis kokuları, yaş deri, naftalin ve oruçlu karınların çıkardığı osuruk kokuları midesini bulandırmıştı.

Sundurmada, Mitka ağzını babasının kulağına yaklaştırdı:

«Natalya ölüyor!»

XVII

Gregor, Yevgeni'yle istasyona yaptığı yolculuktan, Paskalyadan önceki Pazar günü döndü. Çözülmeye başlayan donlar yüzünden yer yer karların kalkmış olduğunu gördü; yol bir iki gün içerisinde bozuluvermişti.

İstasyondan yirmi beş verst kadar uzaktaki bir Ukrayna köyünde, bir ırmağı geçerken az kalsın atlarını kaybediyordu. Köye sabah erken varmıştı. Bir gece önce ırmağın buzları çözülüp parçalanmış, akıntıyla sürüklenmeye, kabaran ırmak da köpük köpük, çamurlu sularıyla sokakları tehdit etmeye başlamıştı. Atlara yem vermek için yol üstünde indiği han, ırmağın öte tarafında kalıyordu. Gregor, suların geceleyin yükselebileceğini düşünerek, ırmağı geçmeye karar verdi.

Gidişte, buzların üzerinden geçtiği noktaya vardı ve ırmağın yatağını aştığını gördü. Suların ortasında kırık bir çit parçasıyla, yarım bir araba tekerleği anafora kapılmış, dönüyordu. Kıyıda, üzerinde kar kalmamış kumlarda taze kızak izleri görülüyordu. Benek benek köpük içinde kalmış terli atları durdurdu, izlere daha yakından bakmak için yere atladı. Kıyıda izler biraz sola kıvrılıyor ve suyun içinde kayboluyordu. Gözleriyle karşı kıyıya kadar olan mesafeyi ölçtü; en çok elli adımdı. Koşumları kontrol etmek için atların yanına gitti. O sırada en berideki kulübeden çıkan yaşlı bir Ukrayna'lı onun yanına geldi.

Gregor elinde tuttuğu dizginlerle kaynayan kahverengi seli işaret ederek, «Geçmeye elverişli bir yer var mı?» diye sordu.

«Bu sabah geçenler oldu.»

«Derin mi?»

«Hayır, ama kızağına su girebilir.»

Gregor dizginleri toparladı, kırbacını elinde hazır tutup, sert bir kumandayla atları dehledi. Atlar, ho-

murdanıp, hırslı hırslı soluyarak, istemiye istemiye ilerledi. Gregor ayakta, kamçısını şaklattı.

Sol tarafta koşulu olan doru, başını ileri alıp, kayışlara asıldı. Gregor, hayvanın ayaklarına baktı; su kızağın ön tarafında kaynaşıyordu. Su önceleri atların dizkapaklarına kadar yükseliverdi. Gregor onları geri çevirmeye çabaladı, ama atlar dizginlere itaat etmeyip, canlarını kurtarma gayretiyle yüzmeye başladılar. Kızağın kıçı akıntıyla döndü, hayvanların başları akıntıya karşı kaldı. Su, dalga dalga hayvanların sırtından aşıyor, kızak da sarsıla sarsıla onları kuvvetle akıntı aşağı çekiyordu.

Ukrayna'lı kıyı boyunca bir yandan koşuyor, bir yandan da kürklü başlığını sallayarak, «Hey! Hey! Sağa!» diye bağırıyordu.

Gregor çılgın gibi bağırarak atları durmadan gayrete getiriyordu. Sürüklenen kızağın arkasında su, köpüklü anaforlar yapıyordu. Kızağın ayakları, geceleyin sürüklenip giden köprüden kalmış, sudan dışarı çıkan bir kazığa çarpınca, kızak hayret edilecek kadar rahat bir şekilde ters yüz oluverdi. Gregor, nefesini tutarak baş aşağı suya daldı, ama dizginleri elinden bırakmadı. Sallanan kızak onu öteye itti ve su Gregor'u ayaklarıyla, gocuğunun eteklerinden hafif hafif, ama inatla aşağı doğru çekmeye başladı. Dizginleri bırakıp, kızağın ayaklarından birini yakalamayı başardı, kızğın kenarına elleriyle tutuna tutuna, koşumların bağlandığı çapraz ağaca kadar çekti aldı, kendisini. Tam çapraz ağacın demirli ucunu yakalayacağı sırada, akıntıya karşı mücadele etmekte olan doru at bir ileri hamle sırasında ard ayağıyla Gregor'un dizine çarptı. Gregor boğulacak halde kızağı bırakıp, koşum kayışlarına el attı. Attan öteye doğru sürüklendiğini, ellerinin gücünü kaybettiğini hissetti. Soğuk iliklerine kadar işlemişti; atın başına ulaşmayı başardı, ölüm korkusuyla dehşete düşen hayvan, deli deli bakan kan çanağına

dönmüş gözlerini, Gregor'un irileşen gözbebeklerine dikti.

Kaygan hale gelmiş deri dizginleri tekrar tekrar eline geçirmeye çalıştı, ama her seferinde dizginler parmaklarının arasından kaydı. Bacakları birdenbire yere süründü. Sürüklene sürüklene kendini kıyıya aldı, ayakları üzerinde sendeleyerek doğrulmaya çalışırken atlarından biri onu göğüsleyip yere yıktı.

Atlar Gregor'un üzerinden geçtiler, kızağı deli gibi sudan çekip çıkardılar ve birkaç adım ötede üzerlerinde duman tüte tüte, yorgunluktan tir tir titreyerek durdular. Hiçbir acı duymayan Gregor ayağa fırladı; soğuk her yanını, dayanılmaz derecede sıcak bir kuştüyü gibi sarmıştı. Atlardan daha çok titreyen Gregor, bacaklarının, sütten yeni kesilmiş bir bebek kadar güçsüz olduğunu hissetti. Yavaş yavaş aklını başına topladı, kızağı döndürüp ayaklarının üstüne oturttu ve hayvanları ısıtmak için dörtnala kaldırarak sürdü. Köyün yoluna, sanki düşmana saldırır gibi, uçarak girdi ve ilk gördüğü bahçe kapısından içeri hızını kesmeden daldı.

Ev sahibi konuksever bir Ukrayna'lı çıktı; oğlunu atlara bakmaya gönderip, kendisi de Gregor'un soyunmasına yardım etti. İtiraz kabul etmez bir sesle, karısına ocağı yakmasını emretti. Gregor, elbiseleri kururken, ev sahibinin pantolonunu giyerek ocağın üzerine uzandı. Etsiz bir lahana çorbası içtikten sonra da yatıp uyudu.

Şafak sökmeden çok önce tekrar yola çıktı. Önünde daha yüz otuz beş verstlik bir yol vardı ve her dakikası kıymetliydi. Yakında bozkır, bahar selleriyle geçilmez bir hal alacaktı; eriyen kardar her küçük dereyi, ya da dere yatağını kükreyen bir sel haline getirmişti.

Karı kalkmış kara topraklı yol, atları tüketiyordu. Gregor, sabah ayazının dondurduğu yolun üstünde kızağı sürerek, yolundan dört verst kadar sapa düşen bir

köye vardı. Atlar ter içinde, tütüyordu; arkada kızak ayaklarının toprakta bıraktığı izler pırıl pırıl parlıyordu. Gregor kızağı orada bırakıp, atlardan birinin çıplak sırtına atladı, ötekini de yedeğine alarak tekrar yola çıktı. Yortudan önceki Pazar günü sabahı Yagodnoye'ye vardı.

İhtiyar Listnitski onun yolculuk hikâyesini dikkatle dinledi ve atları görmek için dışarı çıktı. Saşka, çökmüş böğürlerine öfkeli gözlerle baktığı hayvanları avluda bir aşağı bir yukarı götürüp, getiriyordu.

Efendi, «Hayvanlar ne durumda?» diye sordu. «Güçlerini tüketmemişlerdir inşallah?»

«Hayır. Dorunun göğsünde, göğüs kayışının sürtündüğü yerde bir yara var, ama bir şey değil,» diye cevap verdi Saşka, atları durdurmadan.

Listnitski, Gregor'a eliyle işaret ederek, «Git, biraz dinlen,» dedi. Gregor odasına çekildi, ama sadece bir gece dinlenebildi. Ertesi sabah, sırtına yeni bir saten gömlek giymiş olan Venyamin, yüzü pırıl pırıl parlayarak, Gregor'un odasına gelip seslendi:

«Gregor, efendi seni istiyor. Hemen.»

General, ayağında pantuflalar, salonda bir aşağı, bir yukarı gezinip duruyordu. Ancak Gregor iki kere öksürdükten sonra başını çevirip, baktı.

«Ne istiyorsun?»

«Beni çağırtmışsınız.»

«Ha, evet! Git aygırla benim atı kapat. Lukerya'ya söyle köpeklere yemek vermesin. Ava çıkacaklar.»

Gregor odadan ayrılmak üzere döndü. Efendisi bağırarak durdurdu onu: «Duydun mu? Sen de benimle geliyorsun.»

Aksinya, Gregor'un kaputunun cebine bir çörek koyarken, sinirli sinirli söylendi: «İnsanın karnını doyurmasına bile izin vermez, Allah belasını versin onun. Hiç değilse boyun atkını tak, Grişa.»

Gregor eyerlerini vurduğu atları çitin yanına götürüp, köpeklere bir ıslık çaldı. Listnitski dışarı çıktı;

mavi süetten bir ceket giymiş, beline de işlemeli deriden bir kemer takmıştı. Mantar bir kılıf içinde nikel bir barutluk asılıydı omuzuna; koluna geçirdiği kamçı, ardından bir yılan gibi sallanıyordu.

Efendisinin ata binmesi için dizginlerden tutan Gregor, ihtiyar Listnitski'nin kemikli vücudunu ne kadar rahatlıkla kaldırıp, eyere oturduğunu görerek hayret etti. Dizginleri, eldivenli elinde keyifli bir şekilde toparlarken, «Arkamdan ayrılma,» diye sert bir emir verdi.

Gregor aygırını sürdü. Ard ayakları nallanmamış olduğu için hayvan, buz kırıklarına bastıkça kayıyor, hanepleri üzerine çöküyordu. İhtiyar general, hafifçe öne eğik, ama sağlam oturuyordu eyerde.

Gregor ona yaklaşıp, «Ne tarafa gidiyoruz?» diye sordu.

İhtiyar, kalın sesiyle, «Olşanski deresine,» diye cevap verdi.

Atlar oldukça hızlı yol alıyordu. Aygır gem koluna asıldı, kısa boynunu yay gibi büküp, yan yan bakarak binicisinin dizini ısırmaya çalıştı. Yükseltinin tepesine vardıkları zaman Listnitski atını tırısa kaldırdı. Köpek sürüsü Gregor'un peşinden geliyordu; ihtiyar kara kancık, burnu aygırın kuyruğuna sürünecek kadar yakından takib ediyordu. Aygır, hanepleri üzerinde çökerek, çiftesini köpeğe yapıştırmak için geri kalmağa çalıştı, ama kancık hemen durup, aradaki mesafeyi korudu ve başını kaldırarak, çevresine göz gezdiren Gregor'a, ihtiyar bir kadın gibi, şikâyetçi nazarlarla baktı.

Hedefleri olan Olşanski deresine yarım saatte vardılar. Listnitski atını, dere boyunca uzanan fundalıklar arasında sürüyordu. Gregor ise, sellerin yıkadığı dere boyuna inmiş, akıntının açtığı sürü sürü çukurlardan sakına sakına ilerliyordu. Arada bir başını kaldırıp bakıyor ve rüzgârda çırpınan, yaprakları dökülmüş akçaağaç korusunun çelik mavisi arasından List-

nitski'nin keskin hatlı vücudunu görüyordu. Üzengileri üzerinde kalkıp, ileri doğru çıkan ihtiyarın mavi kemerli ceketinin sırtı kırışıyordu. Arkasında, köpekler bir küme halinde, dalgalı araziyi koşarak aşıyordu. Gregor, dik kenarlı dere yatağını karşıdan karşıya geçerken eyerinin üstünde sandalye oturuşuna geçti.

«Bir sigara içsem,» diye düşündü, «dizginleri bırakır, tütün kesemi çıkarırım.» Gregor eldivenlerini sıyırıp elini cebine soktu, sigara kâğıdını aradı.

Sırtın öbür tarafından tabanca patlaması gibi bir ses duyuldu:

«Koş peşinden!»

Gregor başını kaldırıp bakınca, Listnitski'nin, kamçısını kaldırmış, bayırı dörtnala tırmanmakta olduğunu gördü...

«Koş peşinden!»

Dere yatağının sazlıkları, çalılıkları arasından, tüyleri dökülmekte olan bir bozkurt, karnı yere değercesine, hızla kaçmaktaydı. Bir hendeğin üzerinden atladı, durdu, birden dönüp arkasına baktı ve köpekleri gördü. Köpekler at nalı biçiminde yayılmışlar, kurdun peşine düşmüşlerdi; önünü kesip, derenin öbür tarafındaki ormana kaçmasını önlemek istiyorlardı.

Kurt zemberek gibi fırlayarak, ufak bir tepeciği aştı ve doğru ormanın yolunu tuttu. Gücünü kısa adımlarla idare eden ihtiyar kancık, kurdun yolunu kesmeye çalışıyordu; bir başka köpek, sürünün içinde en iyi ve en yırtıcılarından biri de arkadan yaklaşıyordu kurda. Kurt bir an duraksadı ve o sırada dere yatağından araziye çıkan Gregor kurdu gözden kaybetti. Tepeciğin üzerine çıkıp da çevreyi iyice görebildiği sırada, kurt bozkırda epey uzaklaşmış, yakındaki başka bir dereye doğru gidiyordu. Gregor, köpeklerin fundalar arasından, kurdun peşinde koştuklarını, hafif sağa doğru kırmış olan Listnitski'nin de atını habire kamçıladığını gördü. Kurt dere yatağına ulaştığında köpekler de ona yetişmek üzereydi, hele içlerinden

biri, beyaz tüylü Atmaca adlı bir köpek, kurdun butlarına asılmış beyaz bir çaput gibi duruyordu uzaktan.

«Koş peşinden!» Bu ses, Gregor'a kadar ulaştı.

Gregor, ilerisinde neler olduğunu boş yere görmeye çalışarak, atını dörtnala kaldırdı. Islık çalan rüzgârdan, gözlerinden sel gibi yaş boşanıyor, kulakları sağırlaşıyordu. Birden içinde, av heyecanının bir alev gibi tutuştuğunu hissetti. Atının boynuna doğru yatıp, tam dörtnalla uçmaya başladı. Dere yatağına vardığında, kurt da, köpekler de görünürde yoktu. Bir iki dakika sonra Listnitski onu geçerken, dizginleri sert bir şekilde çekerek, bağırdı:

«Hangi tarafa gittiler?»

«Dere yatağına, zannediyorum.»

«Sen onları soldan çevir. Düş peşlerine!»

İhtiyar, topuklarını atın böğürlerine gömdü ve sağa doğru sürüp, gitti. Gregor çukurca bir kısma indi, bir yandan kamçı sallayıp, bir yandan bağırarak atını bir buçuk verst kadar dörtnala sürdü. Atın toynaklarının yerden kaldırdığı ıslak, yapışkan toprak havada uçup, yüzüne çarpıyordu. Uzun dere yatağı sağa kıvrılıyor ve üç kola ayrılıyordu. Gregor birinci çatalı aştı, o zaman bozkırda kurdu kovalayan köpekler zincirini gördü. Hayvan sık meşelerle ve akçaağaçlarıyla kaplı dere yatağının içinden sürülüp, çıkarılmış, şimdi çalılar ve devedikenleriyle örtülü kuytuya doğru gidiyordu.

Gregor üzengilerinin üzerinde kalkıp, rüzgârdan yanan gözlerindeki yaşları kolunun yeniyle silerek baktı arkalarından. Bir an gözü sol tarafa kayınca, kendi köyünün yakınlarındaki bozkırda bulunduğunu anladı. Hemen yakında, güzün Natalya'yla birlikte sürdükleri, gayrı muntazam kare biçimindeki tarla uzanıyordu. Aygırı, bile bile sürülü tarlalardan geçirdi ve hayvanın kesekler üzerinde kayıp, tökezlendiği o birkaç dakika içinde, biraz önce uyanan av zevkinin ateşi söndü, küllendi. Bu sefer, ter içinde kalan atını

daha usul sürerek, Listnitski'nin bakıp bakmadığını anlamak için çevresine göz gezdirdi ve atını yavaşlattı.

Biraz ötede, çiftçilerin kamp yerleri görülüyordu; az daha lierde üç çift öküz, taze, kadife gibi toprağın üzerinde bir sabanı çekiyordu.

«Bizim köyden ya, bunlar, tabii. Bu tarla kimindi? Anikuşka'nınki miydi yoksa?» Gregor sabanın arkasında yürüyen adamı tanımaya çalışarak, gözlerini kıstı.

İki Kazağın sabanlarını bırakıp, yakındaki dere yatağına doğru kaçan kurdun önünü kesmek için koştuklarını gördü.

İyice eskimiş, kırmızı şeritli kasketinin kayışını çenesinin altından geçirmiş olanı, elinde demir bir çubuk sallıyordu. Kurt birdenbire, derin bir saban izinin içine siniverdi. En öndeki köpek uçar gibi gelip, ön ayakları iki büklüm, kurdun üzerine çöktü. Onun peşinden gelen ihtiyar kancık, kıçıyla, saban izlerinin kenarındaki kesekler üzerinde kızaklıyarak durmak istedi, ama zamanında duramayarak kurda bindirdi. Kovalanan hayvan başını şiddetle bir silkeledi, kancık yuvarlana yuvarlana öteye fırladı. Artık hepsi birden kurdun üzerine saldırmakta olan köpekler, sürülü tarlada bir bohça gibi birkaç adım sürüklendiler. Gregor, efendisinden yarım dakika önce yere indi. Av bıçağını çekerek, dizlerinin üzerine çöktü.

Elinde demir çubuğu sallayan Kazak, Gregor'un çok iyi tanıdığı bir sesle, «Oraya! Tam gırtlağına,» diye bağırdı, soluk soluğa yetişip, kurdun karnına yapışan köpeklerden birini sürükleye sürükleye çekerek uzaklaştırdıktan sonra Gregor'un yanına çöktü ve kurdun ön ayaklarını bir avucunun içine kıstırdı. Gregor, hayvanın pösteki gibi tüylerini aralayıp gırtlağını yakaladı ve bıçağı sürdü.

Eyerden yere hoplayan ihtiyar Listnitski, «Köpekleri! Köpekleri! Kovalayın onları,» diye bağırdı.

Gregor köpekleri güçlükle uzaklaştırdıktan sonra başını kaldırıp, efendisine baktı. Biraz ötede Stepan Astakov duruyordu. Yüzü garip bir şekilde seğiriyor, elinde tuttuğu demir çubuğu evirip çeviriyordu.

Listnitski, Stepan'a dönerek, «Sen neredensin, adamım?» diye sordu.

Stepan bir anlık bir duraksamadan sonra, «Tatarski'denim,» diye cevap verdi ve Gregor'dan tarafa bir adım attı.

«Adın ne?» diye sordu Listnitski.

«Astakov.»

«Evine ne zaman döneceksin, delikanlım?»

«Bu gece.»

Listnitski ayağıyla kurdu işaret etti. Can çekişen hayvanın çeneleri hafif hafif atıyordu. Kahverengiye çalan bir tüy parçası yapışmış ard ayaklarından biri havaya dikilip, katılmıştı.

«Leşi bize getir,» dedi, Listnitski. «Kaçı malolursa, öderim sana.» Morarmış suratındaki terleri boyun atkısıyla kuruladı, arkasını döndü ve sırtındaki barutluğu kaydırıp, aldı.

Gregor aygırının başına gitti. Ayağını üzengiye basarken, dönüp geriye baktı. Stepan, elinde olmaksızın tir tir titreyerek, koca yumruklarını göğsüne bastırmış ona doğru geliyordu.

XVIII

Paskalya yortusundan önceki cuma gecesi kadınlar, çene çalmak için Korşunov'ların komşusu Pelageya Maydannikova'da toplandılar. Kocası Gavrila, Lodz'dan, Paskalya dolayısıyla izin almaya çalıştığını yazmıştı. Pelageya Paskalyadan önceki pazartesi günü duvarları badana etmiş, kulübeyi çeki düzene sokmuş, perşembeden itibaren de bahçe kapılarına çıkıp çitin yanıbaşında, yalınayak, baş açık, yüzünde gebeliğin

bütün belirtileriyle, kocasının yolunu gözlemeye başlamıştı. Elini siper ettiği gözlerini yola diker, kocası geliyor mu diye bakardı. Gavrila alayından evvelki yıl dönmüş, yanında da karısına hediye olarak Polonya basması getirmişti. Karısının yanında dört gün kalmış, beşinci gün içip içip sarhoş olmuş, Lehçe, Almanca küfürler savurmuş ve gözyaşlarını silerek oturup, Polonya hakkında ta 1831'den kalma bir eski Kazak şarkısı tutturmuştu. Arkadaşlarıyla kardeşleri de akşam yemeğinden önce votka çekerek onunla beraber oturup şarkı söylemişlerdi.

Polonya çok zengin bir ülkedir dediler,
Oysa biz gördük, öylesine yoksul ki.
Ve bu, sözü geçen Polonya'da bir han vardır,
Bir Polonya hanı, sahibi de Polonya'nın kralı.
İşte sözü geçen bu handa üç tane delikanlı,
Biri Prusya'lı biri Polonez, biri Don Kazağı,
kafaları çekmişler.
Prusya'lı votka içmiş, parasını ödemiş.
Polonez votka içmiş, o da birazcık vermiş.
Kazak, o da içmiş ve han eskisi kadar fakirleşmiş.
Ondan sonra kalkmış, mahmuzlarını şakırdata
şakırdata dolaşmış.
Hancı kız bakmış, Kazağın gözleri onda.
«Ne eker, ne biçerler, ama çok da şık giyinirler.
«Gel benimle yaşa, durgun Don boylarında,
«Don'da insanların hayatı benzemez sizinkine,
«Yün örmez, yün eğirmezler, ne eker, ne biçirler.
«Ne eker, ne biçerler, ama çok da şık giyinirler.»

Yemekten sonra Gavrila ailesine veda edip, sürmüş gitmiş. O günden sonra da Pelageya eteğinin ucunu gözler olmuş.

Natalya Korşunova'ya nasıl çocuk sahibi olduğunu anlattı Pelageya. «Gavrila gelmeden birkaç gün önce bir rüya gördüm.» dedi. «Otlakta yürüyordum, geçen bayram sattığımız inek var ya, onu önümde gör-

düm. Memelerinin ucundan süt damlayarak yürüyordu. Yarabbim, nasıl oldu da bu kadar kötü sağdım bu hayvanı, diye düşündüm. Ertesi gün ihtiyar Drojidika biraz maya almaya uğramıştı bana, ben de rüyamı ona anlattım. O da bana, biraz mum kırıp, topak haline getirdikten sonra inek pisliği içine gömmemi söyledi, zira kem göz benim penceremden bakıyormuş. Hemen dediğini yapmak için koştum, ama mumu bulamadım. Bir tane mum vardı bende, herhalde çocuklar zehirli örümcek yakalamak için almış olacaklardı. Derken Gavrila geldi, başımıza belayı aldık böylece. Halbuki ondan evvel üç yıl çocuk kapmadan idare etmiştim, bir de şimdi halime bak!» Şişkin karnını dürttü.

Pelageya kocasını beklerken üzülüyor, sinirleniyordu. Kendi başına sıkıldığı için cuma günü, gelip akşamı kendisiyle birlikte geçirsinler diye arkadaşlarını davet etmişti. Natalya elinde, örgüsünü bitirmediği bir yün çorapla geldi, zira bahara çıkınca Grişaka Dede soğuğu daha çok hissetmeye başlamıştı. Natalya'da tabii olmayan bir neşe vardı; ötekilerin şakalarına gereğinden fazla gülüyor, böylelikle kocasına duyduğu özlemi onlardan gizlemeye çalışıyordu. Pelageya ocağın üzerine oturmuş, çıplak, mor damarlı bacaklarını sallandırmış, huysuz taze Frosya'ya takılıyordu.

«Nasıl oldu da dövdün kocanı, Frosya?»

«Bilmiyor musun, nasıl olduğunu? Sırtına, kafasına, neresi elime gelirse.»

«Onu demek istemedim. Nasıl oldu bu iş, demek istedim.»

«Bayağı oldu işte,» diye isteksiz cevap verdi Frosya.

Uzun boylu, sıska bir kadın, «Kocanı başka bir kadınla yakalasan, dilini tutar mıydın?» diye sordu mahsustan.

«Hadi, anlat, Frosya.»

«Anlatacak bir şey yok...»

«Aman, hadi canım, hep arkadaşız işte burada.»

Frosya, bir ayçiçeği kabuğunu avucuna tükürüp, gülümsedi:

«Öteden beri kocamın dışarı çıkıp, gezmelere gitmesi dikkatimi çekiyordu. Derken birisi de bana onun, Don'un öbür yakasından bir şırfıntıyla değirmende kırıştırdığını söyledi. Ben de gidip onları değirmenin yanında buldum.»

Sıska kadın, onun lafını kesip Natalya'ya dönerek, «Senin kocandan haber var mı, Natalya?» diye sordu.

Natalya fısıltı halinde, «Yagodnoye'de,» diye cevap verdi.

«Onunla beraber yaşamayı düşünüyor musun?»

Ev sahibesi lafa karışarak, «O düşünür belki, ama kocası düşünmez,» dedi. Natalya kanının sıcak sıcak yüzüne çıktığını hissetti. Başını, örmekte olduğu çorabın üzerine eğdi ve kaşlarının altından göz ucuyla baktı kadınlara. Utançtan yüzünün kızardığını kadınlardan saklayamayacağını anlayınca, kucağındaki yün yumğını yere yuvarladı mahsustan, ama bunu o kadar beceriksizce yaptı ki, numarayı anlamayan kalmadı. Sonra, Natalya eğildi ve soğuk yerleri elleriyle yoklamaya başladı.

Kadınlardan biri, sesinde ona acıdığını belli eden bir ifadeyle, «Boş ver ona be kadın! Madem boynun var senin, o boynuna her zaman için bir boyunduruk bulursun,» diye nasihat etti.

Natalya'nın yapmacıklı canlılığı rüzgârda uçan bir kıvılcım gibi sönüverdi. Kadınların konuşmaları, son rezaletlere, onun bunun sırları üzerinde gevezeliklere, dedikodulara döküldü. Natalya sessiz, sedasız örgüsüne devam etti. Kendisini zorlayıp, herkes dağılana kadar o da oturdu, sonra kafasında yarı biçim almış bir kararla eve döndü. Şüpheli durumunun (zira Natalya hâlâ Gregor'un bütün bütün gittiğine inanmadığı gibi, onu affedip, tekrar kabul etmeye de hazırdı) utancı onu yeni bir adım atmaya sürükledi. Gregor'un bir daha dönmemek üzere mi gittiğini, yok-

sa fikrini değiştirebilecek mi olduğunu anlamak için ona gizlice bir mektup göndermeye karar verdi. Eve vardığında, Grişaka'yı, küçük odasında oturmuş, yağlı, deri kaplı bir İncil okurken buldu. Babası mutfakta balık ağı tamir ediyor, bir yandan da Mikhay'ın anlattığı, yakınlarda işlenmiş cinayetin hikâyesini dinliyordu. Annesi çocukları yatırmış, ocağın üzerindeki raf gibi çıkıntının üstünde uyuyakalmıştı; kirli tabanları yere doğru sarkıyordu. Natalya hırkasını çıkardı ve ne yapacağını bilmeden evin içinde dolaşmaya başladı. Ön odanın bir köşesinde kendir tohumları vardı, oradan fare sesleriyle tıkırtılar geliyordu.

Natalya dedesinin odasında bir an durup, dalgın dalgın, ikonların altındaki dinsel kitaplar yığınına baktı.

«Dedeciğim, biraz kâğıdın var mı?»

Grişaka, çatılan kaşlarından ötürü alnı kırışarak, «Ne biçim kâğıt?» diye sordu.

«Yazı yazmak için bir kâğıt.»

İhtiyar bir dua kitabını karıştırıp, içinden ağır günlük kokusu sinmiş, buruşuk bir tabaka kâğıt çıkardı.

«Ya kalem?»

«Babandan iste. Hadi git kızım, rahatsız etme beni.»

Natalya, babasından güdük bir kurşunkalem aldı, masanın başına oturdu ve o kadar zamandır kendisine azap veren, yüreğini kemiren uyuşuk bir acı duymasına yol açan düşünceler yeniden kafasını kurcalamaya başladı.

Şöyle yazdı:

Gregor Panteleyeviç,

Nasıl yaşayacağım, söyle bana; hayatım tamamiyle bitti mi, bitmedi mi bileyim. Sana hiçbir kötülük etmedim ve beni serbest bırakmanı, bütün bütün benden uzaklaştığını söylemeni bekledim, ama sen başını alıp gittiğinden beri bir mezar kadar sessizsin.

O anın öfkesi içinde uzaklaştığını sanmıştım, onun için de geri dönmeni bekledim, ama ikinizin arasına girmek istemem. İki kişi bedbaht olacağına bir kişi olsun, daha iyi... Bir seferlik olsun acı da, cevap yaz. Böylelikle ben de ne düşüneceğimi bileyim, şimdi ise ne yapacağımı şaşırmış durumdayım.

Bana kızma, Grişa, Allah aşkına.

Natalya.

Ertesi sabah Natalya, Het-Baba'ya votka vaadederek, mektubu Yagodnoye'ye götürmeye onu kandırdı. Yaklaşmakta olan içki nöbeti dolayısiyle canı sıkkın olan Het-Baba, hemen avluya bir at çekip, efendisine haber bile vermeden Yagodnoye'nin yolunu tuttu.

Atın üzerinde pek acemi duruyordu; Kazakların arasında herhangi bir yabancı da öyledir ya. Atını tırısa kaldırmış giderken yırtık pırtık dirsekleri sarsılıyordu. Sokakta oynayan Kazak çocukları onu alaylı çığlıklarla yolcu ettiler.

«Pis Ukraynalı!»

«Dikkat et de, düşme sakın!»

«Çite tırmanmış köpeğe benziyor!»

Het-Baba akşamüzeri döndü. Beraberinde mavi bir kesekâğıdı parçası da getirmişti; kâğıdı cebinden çıkarırken, Natalya'ya göz kırptı.

«Yol çok berbattı. Öyle sarsıldım ki, karaciğerim kopacaktı az daha.»

Natalya notu okudu, yüzü kül gibi oldu. Kâğıda karalanmış dört kelime, etleri parçalayan keskin dişler gibi kalbine işledi.

Yalnız yaşa. — Gregor Melehov.

Natalya ayakta durabileceğine güvenemiyormuşcasına acele eve girip, yatağına yattı. Annesi, Paskalya Yortusunun başlayacağı Pazar sabahına Paskalya çöreğini hazır etmek için, akşama kadar kızsın diye ocağı yakıyordu.

«Natalya, gel bana yardım et,» diye kızına seslendi.

«Başım ağrıyor anne, biraz uzanacağım şöyle.»

Annesi başını kapı arasından uzattı.

«Biraz turşu suyu iç, hemen iyi gelir.»

Natalya soğuk dudaklarını kupkuru diliyle yaladı ve hiç cevap vermedi.

Başını sıcak, yünlü bir şalla örtüp, dertop olmuş vücudu hafif ürpertilerle sarsılarak akşama kadar yattı. Natalya kalkıp, mutfağa geçtiğinde, Miron'la Grişaka kiliseye gitmek için evden çıkmak üzereydiler. Natalya'nın düzgün taranmış saçlarının altında, şakaklarında boncuk boncuk terler parlıyordu; gözleri, sağlıksız, yağlı bir perde inmiş gibi donuktu.

Miron düğmelerini iliklerken kızına baktı:

«Tam da hastalanacak zamanı buldun, kızım. Hadi bizimle ayine gel.»

«Siz gidin, ben arkanızdan gelirim.»

«Biz eve dönerken herhalde, değil mi?»

«Hayır, giyinir giyinmez gelirim.»

Erkekler çıktılar. Natalya'yla Lukiniçna mutfakta kaldılar. Natalya isteksiz isteksiz bir sandığın yanına gidiyor, bir yatağının başına dönüyor, kafasında aynı azap verici düşüncelerle dudakları bir şeyler fısıldayarak, görmeyen gözlerle sandıktaki karmakarışık elbise yığınına bakıyordu. Lukiniçna onun hangi elbiseyi giyeceğine karar veremediğini düşünüp, analık şefkatiyle tavsiyede bulundu:

«Benim mavi etekliğimi giy, yavrucuğum. Senin üstüne tam uyar. Çıkarayım mı sana onu?»

Natalya'ya Paskalya için yeni elbise dikilmemişti; evlenmeden evvel kızının nasıl kendi koyu mavi dar etekliğini giymekten hoşlandığını hatırlayarak, aynı zamanda da Natalya'nın ne giyeceğim diye endişelendiğini zannederek, mavi etekliğini alsın diye zorladı onu, annesi.

«Hayır, bununla gideceğim!» Natalya itinayla yeşil etekliğini çıkardı, ama birdenbire, Gregor kendisini damat adayı olarak ziyaret ettiği ve samanlığın ya-

nında onu ilk uçucu öpücükle utandırdığı zaman da bu etekliği giydiğini hatırladı.

Annesi ellerini yanlarına vurarak, «Natalya, neyin var senin?» dedi.

Natalya içinden gelen bağırmak istediğini bastırıp, kendine hâkim olarak, hışırtılı, tok bir sesle güldü:

«Bugün bana ne oldu, bilmiyorum.»

«Ah, Natalya, ben dikkat ettim...»

«Ey, neye dikkat ettin bakalım, anneciğim?» diye beklenmedik bir asabiyetle bağıran Natalya yeşil etekliği elinde buruşturdu.

«Bu böyle gitmeyecek; sana bir koca lazım.»

«Bir tanesi yetti de arttı bile!»

Natalya odasına gitti, giyindi. Genç bir kız gibi inceydi; solgun yanaklarına mavimsi, kederli bir kırmızılık yayılmıştı. Annesi, «Hadi sen git, ben daha hazırlanmadım,» dedi.

Natalya kol yeninin içine bir mendil sokup, çıktı. Irmakta yüzen kırık buzların gürültüsüyle, çözülmekte olan buzların insanı sarmalayan nemli kokusunu rüzgâr ona kadar getiriyordu. Natalya sol eliyle eteğini kaldırıp, inci mavisi gibi parıldayan kirli su birikintilerinin üzerinden atlaya atlaya kiliseye vardı. Yolda giderken, bayramı ve her şeyi belli belirsiz parça parça kafasından geçirerek, daha önceki nispeten sakin zihin durumunu yeniden kazanmaya çalıştı. Ama düşünceleri inatla, göğsünde sakladığı, birkaç kelime karalanmış mavi kâğıt parçasına, Gregor'a, şimdi kendisine rahat rahat gülmekte ve belki de acımakta olan mutlu kadına gitti hep.

Kilisenin avlusuna girerken, birkaç delikanlı yolunu kesti. Natalya bunların etrafından dolaşıp geçti ve arkasından fısıldaştıklarını duydu:

«Kim bu? Gördün mü?»

«Natalya Korşunova.»

«Fıtığı varmış, diyorlar. Kocası ondan bırakmış onu.»

«Yalan. Kayınbabasıyla, topal Panteley'le oynaşıyormuş.»

«Ya, demek öyle! Gregor o yüzden mi kaçtı evinden?»

«Tabii ya. Kız hâlâ devam ediyor...»

Arkasından kulaklarına gelen hayâsızca, pis fısıltılarla, eğri büğrü taşlar üzerinde tökezleye tökezleye kilisenin sundurmasına ulaştı. Natalya dönüp, ilerdeki avlu kapısına doğru yönelirken, sundurmadaki kızlar kıkır kıkır gülüştüler. Natalya sarhoş gibi sendeleyerek eve koştu. Avlu kapısında bir an durup soluk aldı, ayakları etekliğine dolaşıp, sendeleyerek eve girdi ve kan çıkarıncaya kadar dudaklarını ısırdı. Açık mor renkli karanlığın içinden, sundurmanın kapı ağzı kara kara esniyordu. Müthiş bir kararla son gücünü de topladı, kapıya doğru koşup hızla eşiği aştı. Sundurma kuru ve serindi; meşin koşumlarla, küflü ot kokuyordu. Hiçbir şey düşünmeksizin ve hiçbir şey hissetmeksizin, hakarete uğramış, perişan ruhunu pençeleyen kasvetli bir özlemle, el yordamıyla ilerleyerek köşeye doğru gitti. Oradan bir orak alıp, sapından tuttu (hareketlerinde kararlılıktan doğan bir kendinden eminlik ve kesinlik vardı) ve başını geriye atıp, kararlılıktan doğan ani bir sevinç ateşiyle, orağın ucunu gırtlağına dayayıp, çekti. Yakıcı, şiddetli acıyla, vurulmuş gibi yere düştü ve amacına iyice ulaşmadığını farkederek, emekliye emekliye sürüklendi, sonra dizlerinin üzerinde doğruldu. Acele acele (göğsüne akan kanlardan dehşete düşmüştü) titreyen parmaklarıyla hırkasının düğmelerini koparırcasına açtı, bir eliyle dipdiri, gergin memesini yana çekip, öbür eliyle orağın ucunu göğsüne dayadı. Dizleri üzerinde duvara yaklaştı, orağın kör ucunu duvara dayayıp, kollarını başının arkasına alarak göğsünü orağa doğru kuvvetle yasladı, yasladı... Yırtılan etin, kesilen lahana sesine benzer iğrenç gıcırtısını iyiden iyiye duydu; müthiş bir acı göğsünden gırtlağına doğru yükseldi ve çın çın

öten iğnelerini Natalya'nın kulaklarına doldurdu...

Mutfak kapısı gıcırdadı. Lukiniçna yoklaya yoklaya basamakları indi. Çan kulesinden, kilise çanlarının düzenli sesi geliyordu. Dikilmiş, dev gibi buz parçaları, ardı arkası kesilmeyen gıcırtılı sesleriyle Don'dan aşağı durmadan akıp gidiyordu. Çözülen ırmak, yatağından taşarak, buzdan bukağılarını neşe içinde Azak Denizi'ne sürüklüyordu.

XIX

Stepan, Gregor'un yanına vardı, üzengiyi tutup, atın terli böğrüne sert bir şekilde dayandı.

«Ey, nasılsın bakalım, Gregor.»

«Çok şükür!»

«Ee, ne diyorsun? Ha?»

«Neye ne diyorum?»

«Başka birinin karısını kaçırdın... Bari keyfini çıkarıyor musun?»

«Bırak üzengiyi.»

«Korkma! Vuracak değilim sana.»

Kıpkırmızı kesilen Gregor sesini yükseltti. «Korktuğum yok! Yalnız vurmaya da kalkışayım deme!»

«Bugün dövüşmem seninle. Canım istemiyor... Yalnız bu sözümü iyi belle, Gregor, er geç seni öldüreceğim.»

«Kör adamın dediği gibi, 'görürüz'.»

«Sen benim sözlerime iyice kulak ver. Bana kötülük ettin. İğdiş domuzun hayatına çevirdin hayatımı. Şuraya bak...» deyip, pis avuçlarını açarak uzattı ellerini. «Tarla sürüyorum, ama Tanrı bilir neye sürüyorum. Bana lazım mı? Biraz dişimi sıkar, idare eder, atlatırdım kışı bu şekilde. Beni yıkan yalnızlık işte. Bana büyük kötülük ettin, Gregor.»

«Boş yere sızlanma bana. Tok açın halinden anlamaz.»

Stepan gözlerini Gregor'un yüzüne dikerek, «Doğru,» diye tasdik etti onu. Sonra birden, göz kenarlarını kırış kırış eden çocuksu bir gülümseme yayıldı yüzüne. «Yalnız bir tek şeye üzülüyorum, delikanlı, çok üzülüyorum... Hani evveli yıl günah çıkarma gününden önceki köy dövüşünü hatırladın mı?»

«Hayır, hatırlamadım.»

«Hani çırpıcıyı öldürdükleri gün. Şu bekârlarla evli erkekler arasındaki kavgayı, hatırlamıyor musun? Nasıl senin peşinden koştuğumu hatırlamadın mı? O zaman gencecik, çelimsiz bir şeydin; benim yanımda yeşil bir dal sayılırdın. O vakit kıyamamıştım sana, ama sen kaçarken bir tane yapıştırsaydım, ikiye bölerdim seni. Çok hızlı kaçıyordun, zemberek gibiydin; ama kaburgalarına bir yumruk çaksaydım o vakit, sen bugün hayatta olmazdın.»

«Bunun için hiç üzme canını sen, nasıl olsa bir gün yine kapışırız.»

Stepan bir şey hatırlamaya çalışıyormuş gibi alnını ovuşturdu. Atını dizginlerinden yedeğine almış olan ihtiyar Listnitski, Gregor'a seslendi. Gregor sol elinde tuttuğu üzengiyi hâlâ bırakmadan, atla birlikte yürüdü. Gregor onun hiçbir hareketini gözden kaçırmıyordu. Adamın kumral pos bıyıklarına, çenesinde çalı gibi uzamış tıraşına, askerî kasketinin çatlamış rugan kayışına baktı. Akan terlerin yer yer beyaz izler bıraktığı pis suratında, kederli ve Gregor'un alışık olmadığı garip bir ifade vardı. Gregor bakarken, ona öyle geldi ki, sanki bir tepeden, yağmurlu bir peçeye bürünmüş uzaklardaki bozkırı seyrediyordu. Stepan'ın kirli yüz çizgilerinde kurşunî bir yorgunluk ve boşluk okunuyordu. Stepan güle güle filan demeksizin, adımlarını yavaşlatıp geride kaldı. Gregor atını adeta ile yürütmeye devam etti.

«Dur bir dakika. Nasıl... nasıl, Aksinya?»

Gregor kırbacının ucuyla vurup, çizmesine yapı-

şan bir toprak parçasını düşürürken, «İyidir, iyi,» diye cevap verdi.

Aygırı durdurdu, dönüp geriye baktı. Stepan ayaklarını yana açmış, toprağa çakılı gibi duruyor ve ağzına aldığı bir ot sapını çiğniyordu. Gregor bu adama, içinde bir anlık, tarifsiz bir acıma duydu, ama kıskançlığı baskın çıktı. Başını çevirerek bağırdı:

«Üzme kendini, seni özlemiyor!»

«Öyle mi?»

Gregor, dizginlerin ucuyla atın kulaklarının arasına vurup, cevap vermeksizin, dörtnala uzaklaştı.

XX

Aksinya gebe olduğunu Gregor'a ancak gebeliğinin altıncı ayında, artık saklamasına imkân kalmadığı zaman itiraf etti. Gregor, karnında taşıdığı çocuğun kendisinden olduğuna inanmaz korkusuyla bu kadar uzun zaman gizlemişti. Gebeliğin şüpheli bekleyişle geçen ilk aylarında Aksinya arasıra hastalanmış, ama Gregor buna ya dikkat etmemiş, ya da sebebinin ne olduğu üzerinde tahmin yürütmemişti.

Bir akşam telaşla, hem de Gregor'un yüzü nasıl bir ifade alacak diye heyecanla bakarak, anlattı ona. Ama Gregor pencereye doğru dönüp sinirli sinirli öksürdü.

«Neden daha önce söylemedin bana?»

«Korktum, Grişa. Beni yüzüstü bırakırsın diye düşündüm...»

Gregor parmaklarıyla karyolanın arkasında trampet çalarak sordu:

«Yakın mı doğum?»

«Ağustos başlarında, sanıyorum.»

«Stepan'dan mı?»

«Hayır, senden!»

«O senin lafın.»

«Kendin hesaplasana. Ağaçların kesildiği günden bu yana...»

«Aksinya, yalan uydurmaya kalkışma! Stepan'ın bile olsa çocuk, senin elinden ne gelirdi ki? Ben senden dürüst bir cevap istiyorum.»

Aksinya öfkeli gözyaşları dökerek, sedire çöktü ve kurulu gibi söylenmeye başladı.

«Onunla bunca yıl yaşadım da hiçbir şey olmadı! Kendin düşünsene bir kere! Ben sakat bir kadın değilim... Mutlaka senden kaptım çocuğu... Sen de...»

Gregor bu mesele üzerinde başkaca hiçbir şey konuşmadı. Aksinya'ya davranışında bir başkalık yer aldı, kadından ihtiyatlı bir şekilde kaçınmaya, ona, hafif alaycılıkla karışık bir acıma duygusu beslemeye başladı. Aksinya da kendi kabuğuna çekildi, hiçbir yardım, hiçbir lütuf istemedi. Yazın, Aksinya'nın güzelliği kaybolur gibi oldu, ama gebelik onun biçimli vücudunu hemen hemen hiç bozmadı; genellikle topluca olan vücudu durumunu koruyordu, yüzü de incelmesine rağmen, için için yanan gözlerinden yepyeni bir güzellik almıştı. O yıl malikâneye dışarıdan başka yıllara oranla daha az sayıda işçi alındığı için, Aksinya aşçılık görevini rahatlıkla başarıyordu.

İhtiyar Saşka da yaşlılığının verdiği kaprisli bir düşkünlükle Aksinya'ya bağlanmıştı. Bunun sebebi belki de, Aksinya'nın ona kızı gibi bakmasından ileri geliyordu: kadın, Saşka'nın çamaşırlarını yıkar, gömleklerini tamir eder, sofrada önüne yumuşak yemekler koyardı. İhtiyar Saşka atlarına baktıktan sonra mutfağa gelir, su getirir, domuzlara verilmek için patates ezer, ne kadar ufak tefek iş varsa hepsini yapar ve Aksinya'nın çevresinde dört dönerken, dişetlerini göstererek şöyle derdi:

«Sen bana iyi davranıyorsun, ben de bunun karşılığını vereceğim sana, Aksinya. Eğer bir kadın bakmasa bana, ölür giderdim. Bitler yiyip, bitiriyordu beni. Eğer bir şey isteyecek olursan, beni çağır yeter.»

Yevgeni arabacının bahar eğitim kampına katılmamasını sağladığı için, Gregor yonca biçme işinde çalışıyor, ihtiyar Listnitski'yi arada sırada arabayla bölge merkezine götürüyor ve zamanının çoğunu onunla birlikte toy avında geçiriyordu. Üzüntüsüz, rahat hayat onu bozmaya başladı. Tembelleşti, topladı; artık yaşından büyük gösteriyordu. Kafasındaki birick endişe; yaklaşmakta olan askerliği idi. Ne atı vardı ne teçhizatı, üstelik babasından da bir şey bekleyemezdi. Kendisi ve Aksinya için aldığı maaşını biriktiriyordu; babasından dilenmeye hacet kalmadan kendi parasıyla bir at alabileceğini umarak tütününü bile kısmıştı. İhtiyar Listnitski de ona yardım edeceği vaadinde bulunmuştu. Nitekim Gregor'un, babasının kendisine yardım etmeyeceği konusundaki önyargısı doğru çıktı. Temmuz ayının sonunda Piyotr kardeşini ziyarete geldi ve konuşma arasında babasının ona hâlâ eskisi kadar kızgın olduğunu ve at alması için ona yardım etmeyeceğini bildirdiğini söyledi. «Gitsin, mahalli idare amirinden at istesin,» demişti babası.

Gregor, «kendi» kelimesinin üzerine basarak, «Merak etmesin, ben kendi atımla gideceğim askere,» dedi.

Piyotr bıyığını dişleyerek, «Nasıl alacaksın atı?» diye sordu. «Göbek mi atacaksın, kazanmak için?»

«Göbek de atarım, dilenirim de, daha olmazsa çalarım.»

«Yaşşa delikanlı!»

Gregor daha ciddi bir tavırla, «Kendi kazandığım parayla alacağım atı,» dedi.

Piyotr merdiven basamağına oturmuş Gregor'a işi, yediği içtiği, aylığı hakkında sorular soruyor, bir yandan başını sallayıp beğendiğini anlatırken bir yandan da bıyıklarını kemiriyordu. Sorularını bitirip, ayrılmak üzere dönerken, kardeşine şöyle dedi:

«Eve dönsen artık, daha iyi edersin. Yaptığın gösteriş yeter, daha fazla ısrar etmekte mana yok. Bu şe-

kilde daha çok mu para kazanacağını sanıyorsun?»

«Hayır, sanmıyorum.»

«Onunla birlikte kalmak niyetinde misin?»

«Kiminle?»

«İşte bununla.»

«Evet. Niye sordun?»

«Hiç, merak ettim de.»

Gregor ağabeyini uğurlarken, nihayet sordu: «Ev ne âlemde?»

Atının, merdiven parmaklığına bağladığı dizginlerini çözerken güldü Piyotr.

«Tavşanın ne kadar çok deliği varsa, senin de o kadar evin var! Her şey yolunda evde. Annem seni özledi. Otları biçip eve aldık, üç araba yükü tuttu.»

Gregor, ağabeyinin bindiği ihtiyar kısrağa endişeli gözlerle bakarak sordu:

«Bu yıl kulunlamadı mı?»

«Hayır, kardeşim, boş bu yıl. Ama Kristonya'dan aldığımız doru kulunladı. Aygır verdi, hem de güzel bir aygır. Uzun bacakları, sağlam bukağılıkları, güçlü bir göğsü var. İyi bir at olacak.»

Gregor içini çekti. «Köyü özledim, Piyotr,» dedi. «Don'u özledim. Burada hiç akarsu göremezsin. Korkunç bir delik burası!»

Piyotr kısrağın kemikli sırtına otururken, «Gel, görmeye gel bizi,» dedi.

«Bir gün gelirim.»

«Eh, hoşça kal.»

«Yolun açık olsun.»

Piyotr avludan çıkmışken bir şey hatırlayarak dönüp, hâlâ merdivende duran Gregor'a seslendi:

«Natalya... Unutmuştum... Müthiş bir şey...»

Avlunun üzerinde akbaba gibi dönen rüzgâr, cümlesinin sonunu Gregor'un kulaklarından ötelere sürükledi. Piyotr'la atı ince bir toz bulutunun içinde kaldı, Gregor omuzlarını silkip, ahıra doğru yürüdü.

O yaz havalar kuraktı. Azıcık yağmur düşmüş,

ekinler erkenden yetişmişti. Çavdar kaldırılır kaldırılmaz, arpalar olgunlaşıp sararıvermişti. Dört ırgatla birlikte bunların hasadını kaldırmaya Gregor gitti.

O gün işini erken bitiren Aksinya, Gregor'dan kendisini de götürmesini istemişti. Gregor her ne kadar onu caydırmaya çalıştıysa da, Aksinya çarçabuk başına bir başörtü atmış ve adamların bindiği arabanın arkasından koşup, yetişmişti.

Aksinya'nın özlem ve sevinçli bir sabırsızlık, Gregor'un da belli belirsiz bir korkuyla beklediklerdi olay, hasat sırasında başlarına geldi. Belirtileri hisseden Aksinya, tırmığı bir yana atıp, bağlanmış bir başak demetinin dibine uzandı. Sancıları hemen başladı. Aksinya dümdüz yattığı yerde, simsiyah olan dilini ısırıyordu. Orak makinesinin üstündeki işçiler Aksinya'nın yanından geçerken ona bağırdılar. İçlerinden, burnunda cerahatli bir yara ve ağaçtan oyulmuşa benzeyen sarı yüzünde bir sürü kırışıklar bulunan gençten bir tanesi Aksinya'ya seslendi:

«Hey, oradaki! Kalk, yoksa eriyip gideceksin!»

Gregor, adamlardan birini kendi yerine makinenin başına bıraktı ve Aksinya'nın yanına gitti.

«Ne oldu?»

Dudakları elinde olmaksızın, acıyla kıvrılan Aksinya boğuk bir sesle, «Sancılarım başladı...» dedi.

«Sana gelme demiştim, kahpenin dölü. Ne yapacağız şimdi?»

«Kızma bana, Grişa!.. Ah!.. Ah!.. Grişa atı koş arabaya. Eve dönmem lazım... Nasıl olur, burada... Kazakların arasında...» diye inledi Aksinya; sancı, kadını demir kıskacının içine almıştı.

Gregor atın başına koştu. At, biraz ötedeki bir çukurlukta otluyordu. Gregor arabayla birlikte Aksinya'nın yanına döndüğünde, o ıkına sıkına elleriyle dizlerinin üzerinde emekler gibi doğrulmuş, başını tozlu bir arpa yığınına doğru uzatmış, sancı çekerken çiğnediği iğne gibi başak kulaklarını tükürüyordu. İri iri

açılan gözlerinin boş bakışlarını Gregor'a çevirmiş, yürek parçalayıcı korkunç çığlıklarını işçiler duymasın diye dişlerini, buruşturup ağzına tıktığı gömleğine geçirmişti.

Gregor onu kucaklayıp arabaya yatırdı ve atı son hızla malikâneye sürdü.

«Ah! Hızlı gitme... Ah, öldüm! Sar... sıyorsun beni...» Başı ha bire arabanın döşemesine çarpan Aksinya çığlık çığlığa bağırıyordu.

Gregor, dizginleri ensesine dolamış, sesini hiç çıkarmadan ve dönüp arkaya bakmadan ha bire kamçısını işletiyordu.

Aksinya avuçlarını yanaklarına bastırmış, faltaşı gibi açılan gözlerini devire devire, az kullanılan, arızalı yol üzerinde sıçrayıp, sarsılan arabanın içinde oradan oraya savrulup duruyordu. Gregor atı hiç yavaşlatmadan dörtnala sürüyordu; cilalanmış bir billur gibi göğe asılı duran, göz kamaştırıcı beyaz bulutu örten hamut, gözlerinin önünde bir iniyor, bir çıkıyordu. Bir aralık, Aksinya'nın kulakları sağır eden çığlıkları kesildi. Tekerlek gürültüleri arasında, arabanın döşeme tahtalarına çarpan kafası güm güm ötüyordu. Gregor önce Aksinya'nın sessizliğine aldırış etmedi, ama biraz sonra başını çevirip baktı. Aksinya, suratı feci bir şekilde çarpılmış, arabanın yan tahtasına dayanan yanağı yamulmuş, çeneleri kıyıya atılmış bir balık gibi açılıp açılıp kapanarak uzanmış yatıyordu. Alnından akan terler, derine batmış göz çukurlarına doluyordu. Gregor geriye dönüp onun başını kaldırdı, altına buruşuk kasketini koydu. Aksinya ona göz ucuyla bakarak, inanan bir sele, «Öleceğim, Grişa,» dedi. «Yapacak hiçbir şey yok!»

Gregor'un ta sırtından ayaklarının ucuna kadar buz gibi bir ürperti dolaştı. Aksinya'ya cesaret verecek, onu rahat ettirecek sözler aradı, ama bulamadı. Dudakları haşin bir ifadeyle kıvrıldı ve kükredi: «Saçmalama be aptal!» Sonra başını iki yana salladı ve

geriye doğru yaslanarak Aksinya'nın ayağını sıktı: «Aksinya, benim küçük güvercinim...»

Sancı bir an dindi, Aksinya'yı bıraktı, ama tekrar ve iki misli şiddetle geldi. Karnının yırtıldığını sanan Aksinya vücudunu bir yay gibi bükerek, gittikçe yükselen, dehşet verici bir çığlıkla Gregor'un kulaklarının zarını patlattı. Gregor çılgın gibi atı kamçıladı.

Demeye kalmadı, araba tekerleklerinin takırtısı arasında, Gregor Aksinya'nın incecik, cılız sesini duydu:

«Grişa!»

Gregor dizginleri çekip atı durdurdu ve başını geriye çevirdi. Aksinya, kolları yana açılmış, bir kan gölünün içinde yatıyordu. Bacaklarının arasında canlı bir şey kıpırdıyor, viyaklıyordu. Gregor deli gibi arabadan aşağı atladı, düşe kalka geriye gitti. Gözlerini Aksinya'nın hızlı hızlı soluyan, ateş gibi ağzına dikti ve kadının söylediklerini duymaktan çok tahmin etti:

«Göbek bağını ısırıp kopar... pamuklu bezle bağla... gömleğinden yırt bezi...»

Gregor, pamuklu gömleğinin kolundan titrek parmaklarıyla şeritler yırttı, gözlerini acı verecek kadar yumarak, göbek bağını dişleriyle kesti ve kanayan ucunu bez şeritle dikkatle bağladı.

XXI

Yagodnoye malikânesi geniş, susuz vadinin yamacına bir ur gibi yapışmıştı. Rüzgâr değişik şekilde, kuzeyden ya da güneyden esti; güneş göğün mavimtırak beyazlığı içinde kayarcasına sürüklendi; yazın hemen ardından güz, yaprak dökümü hışırtılarıyla geldi; kış karıyla, buzuyla bastırdı, ama Yagodnoye odunlaşmış can sıkıntısı içine gömülü kaldı. İşte, iki kardeşler kadar birbirine benzeyen günler böylece ardı ardına gelip geçti ve malikânenin bütün dünyadan kopmuş du-

rumunda hiçbir değişiklik olmadı.

Gözlerinin etrafında gözlük gibi kırmızı halkalar bulunan kara kara dedikoducu ördekler o paytak yürüyüşleriyle yine dolaştılar avluda; Afrika hindileri boncuk yağmuru gibi dağıldılar etrafa; cicili bicili tüyleriyle tavus kuşları, ahırın damından kısık kısık, kediler gibi miyavladılar. İhtiyar general her türlü kuşa meraklıydı, hatta bir tane sakat turna bile besliyordu. Kasım ayında, güneye doğru uçan yaban turnalarının uzaktan uzağa çağırışlarını duyan kuş, özlemin bakır sesli haykırışıyla insan kalbinin o tellerini burardı. Ama uçamazdı, zira kanadının biri, işe yaramaz bir halde yanında sarkardı. General pencerede durup, kuşun boynunu uzatarak zıplaya zıplaya kanat titretişini seyrederken, kül rengi bıyıklarının saçakları altından kocaman ağzını açarak güler ve kalın sesli kahkahaları beyaz duvarlı boş salonda sigara dumanından bulutlar halinde dalgalanırdı.

Venyamin, saçları kabarık başını her zamanki gibi yüksek tutuyor ve bütün günlerini holde tek başına, kendi kendine kâğıt oynayarak geçiriyordu. Tikon, çopur suratlı metresini Saşka'dan her zamanki kadar kıskandığı gibi, onu gündelikçi işçilerden, Gregor'dan, efendiden, hatta Lukerya'nın dul kalbinden taşan bütün şefkatini vermekte olduğu turnadan bile kıskanıyordu. İhtiyar Saşka da, sık sık kafayı çekip, ihtiyar Listnitski'nin penceresi altına giderek yirmi kapik dileniyordu.

Gregor'un orada kaldığı bütün süre içinde, Yagodnoye'deki sıkıcı, monoton hayatın küflü uyuşukluğunu sadece iki olay bozdu: Aksinya'nın çocuğunun doğuşuyla, cins bir erkek kazın kayıbı. Yagodnoye sakinleri kıza; Aksinya'nın bebeğine çarçabuk alışıverdiler, kazın tüylerinden birkaç tanesini de çayırda bulunca, hayvanı bir tilkinin kaçırmış olduğu sonucuna vararak, tekrar sakin hayatlarına döndüler.

Efendi sabahları kalkınca Venyamin'i çağırırdı.

«Dün gece hiç rüya gördün mü?»

«A, tabii, çok güzel bir rüya gördüm.»

Listnitski kendisine bir sigara sararken, sert bir sesle emrederdi:

«Anlat bana.»

Venyamin de naklederdi rüyasını. Eğer rüya ilgi çekici olmaz ya da korkunç çıkarsa, Listnitski küplere binerdi.

«Eşşek herif! Budalaca rüyaları budalalar görür zaten!»

Venyamin de neşeli, eğlendirici rüyalar icadetmeye başladı. Ama bu iş kolay olmadı onun için. Neşeli rüyalarını icadetmeye günlerce öncesinden koyulur, oturur oyun kâğıtlarını —sahibinin yanakları kadar yağlı oyun kâğıtlarını— karıştıra karıştıra düşünür, düşünürdü. Gözleri hiç kıpırdamadan bir yere dikilir kalır, Venyamin kafasını zorlaya zorlaya, nihayet istediği gibi rüyaları bir araya getirebildiği bir noktaya ulaşır. Sabahleyin kalktığı vakit hafızasını zorlar, hayalinden geçirdiklerini hatırlamaya çalışır, ama gerde karanlıktan, simsiyah karanlıktan başka bir şey yoktur. Hiçbir rüya görmemiştir, uykusunda bir tek yüzle bile karşılaşmamıştır.

Venyamin'in safça icadlarının haznesi çarçabuk tükeniverdi ve onun aynı şeyi tekrarladığını farkedince efendinin tepesinin tası attı.

«Atla ilgili bu rüyayı bana geçen perşembe anlattın sen, Allahın belası!»

«Tekrar gördüm o rüyayı, Nikolay Alekseyeviç! Yemin ederim ki, tekrar gördüm!» diye Venyamin sakin sakin yalan söylerdi.

Aralık ayında, Gregor, Vyeşenskaya'daki bölge idare amirliğine çağrıldı. Orada kendisine at alması için yüz ruble, kura efradı arasına katılmak üzere Noel'den iki gün sonra Mankova köyünde bulunması için de talimat verdiler.

Gregor, Yagodnoye'ye oldukça heyecanlı döndü.

Noel yaklaşıyordu, onun ise henüz hiçbir şeyi hazır değildi. Hükümetten aldığı yüz rubleye kendi biriktirdiği parayı da katarak, yüz kırk rubleye bir at satınaldı. Yanında Saşka'yı da götürdü, birlikte, ele güne çıkarılabilecek, altı yaşında bir doru at aldılar; hayvanın bir tanecik kusuru vardı, ama o da belli değildi. İhtiyar Saşka sakalını parmaklarıyla tarayarak, «Sen bundan ucuzunu alamazsın, hükümet adamları da bunun ayıbını göremezler! O kadar gözü açık değildir onlar!» dedi.

Gregor, Yagodnoye'ye atının sırtında döndü ve bütün yol boyunca hayvanı denedi.

Noel'e bir hafta kala, Panteley aniden Yagodnoye'ye çıkageldi. Kızağı avluya sokmadı, avlu kapısının dışında bırakıp, atını kapıya bağladı ve paltosunun yakasının üzerinden simsiyah bir kütük gibi sarkan sakalındaki buz zerreciklerini ovalaya ovalaya, topallayarak uşaklar dairesine doğru yürüdü. O sırada tesadüfen pencereden bakmakta olan Gregor babasının geldiğini gördü.

«Ben, şey... Babam!»

Her nedense Aksinya doğru beşiğe koşup, yavrusunu sardı, sarmaladı. Panteley, bir miktar soğuk havayla birlikte topallaya topallaya girdi içeri. Kürk başlığını sıyırdı, ikona doğru dönüp haç çıkardı ve ağır ağır odaya göz gezdirdi.

«Günaydın.»

«Günaydın baba!» diye cevap veren Gregor, oturduğu sedirden kalkarak odanın ortasına doğru ilerledi.

Panteley soğuktan donmuş elini Gregor'a uzattı ve yarım gocuğunun önünü kapayarak sedirin ucuna ilişti. Beşiğin yanında put gibi dikilen Aksinya üzerinde gözleri hiç durmadı.

«Askerliğe hazırlanıyor musun?»

«Tabii.»

Panteley sorgu dolu bakışlarını Gregor'a dikip,

uzun boylu konuşmadan durdu.

«Üstündekileri çıkar, baba, donmuşsundur herhalde.»

«Önemi yok.»

«Semaveri hazırlayalım.»

«Teşekkür ederim.» İhtiyar adam gocuğunun üzerindeki eskiden kalma bir çamur lekesini tırnağıyla kazıyarak, ilave etti: «Teçhizatını getirdim senin; iki kaput, bir eyer, bir iki tane de pantolon. Hepsi kızağın içinde.»

Gregor dışarı çıktı, kızaktan, içinde teçhizatının bulunduğu iki çuvalı aldı. Geri döndüğü vakit babası sedirden kalktı.

«Ne zaman gidiyorsun?» diye sordu oğluna.

«Noel'in ertesi günü. Daha gitmiyorsun, değil mi, baba?»

«Erken dönmek istiyorum.»

Panteley, Gregor'a veda etti ve hâlâ Aksinya'nın gözleriyle karşılaşmaktan kaçınarak kapıya doğru gitti. Kapının mandalını kaldırırken, gözlerini beşikten tarafa çevirerek, «Annen selamlarını yolladı,» dedi. Bir an sustuktan sonra, hâkim bir tavırla ilave etti: «Mankova'ya ben de seninle gideceğim. Geldiğimde hazır ol.»

Panteley ellerini sıcak yün eldivenlerinin içine sokup dışarıya çıktı. Aksinya, utancının verdiği ıstırapla, sapsarı olmuştu, ağzını açmıyordu. Gregor odada, bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, Aksinya'nın önünden geçerken göz ucuyla ona bakıyor ve her gidiş gelişinde gıcırtılı bir tahtaya basıyordu.

Noel günü Gregor, efendisini kızakla Vyeşenskaya'ya götürdü. Listnitski sabah duasına katıldı, oranın büyük toprak sahiplerinden olan yeğeninde kahvaltı etti, sonra da Gregor'a dönüş yolculuğu için kızağı hazırlamasını emretti. Gregor bol domuz etli lahana çorbasını daha bitirmemişti, ama derhal kalkıp

ahıra gitti ve baklakırı rahvan atı hafif kızağa koştu.

Rüzgâr, ince, ısırıcı kar tanelerini sürüklüyor, avluda gürnüşî bir ayaz ıslık çalıyor, çitin ötesindeki ağaçlardan yumuşak, ak saçlı kırağılar sarkıyordu. Rüzgâr bir kırağıyı sarsıp yere düşürdü, dağılan kırağı güneş ışınlarını bir gökkuşağının renk cümbüşü içinde yansıttı. Çatıda, tüten bacanın yanında üşümüş alakargalar gaklıyorlardı. Kar üzerinde gıcırtılı ayak seslerinden ürken kargalar havalandılar, evin etrafında kumru renkli kar taneleri gibi döndüler ve batıya, menekşe rengi sabah göğüne karşı ana çizgileri duru bir şekilde baş veren kiliseye doğru uçtular.

Gregor, evin merdivenlerine çıkan hizmetçiye, «Efendiye haber ver, kızak hazır,» diye bağırdı.

Listnitski dışarı çıktı, kızağa bindi, bıyıklarını kürkünün samur yakası içine çekti. Gregor bacaklarını sardı, kadife astarlı kurt postunu düzeltti.

Listnitski ata bakarak, «Kızıştır şunu,» dedi.

Gregor oturduğu yerde geriye doğru yaslandı, titreyen dizginleri elinde sımsıkı tutarak kızak izlerine baktı ve kış başlarında kızağı acemice kullandığı için efendisinden kulak tozuna yediği, hiç de hafif olmayan yumruğu endişeyle hatırladı. Don'a doğru inerlerken, Gregor dizginleri bıraktı, rüzgârın yaktığı yanaklarını eldiveniyle ovaladı.

Yagodnoye'ye iki saatte vardılar. Bütün yol boyunca, Listnitski konuşmamış, yalnız arasıra, sigarasını sararken durması için Gregor'un sırtına parmağıyla vurmuştu. Listnitski ancak, eve yaklaştıkları sırada, tepeyi inerlerken konuştu:

«Yarın sabah erkenden mi?»

Gregor yan döndü, donmuş dudaklarını güçlükle ayırdı. Soğuktan kaskatı kesilen dili, şişmiş ve dişlerinin gerisine yapışmış gibi geldi ona.

Güçlükle, «Evet,» diye cevap verebildi.

«Bütün paranı aldın mı?»

«Evet.»

«Karın için merak etme, bizim yanımızda güven içindedir. İyi bir Kazak olmaya bak; senin deden çok iyi bir Kazaktı. Hem gözünü aç,» —rüzgârdan saklamak için yüzünü kürkünün yakası içine sokan Listnitski'nin sesi boğuldu,— «hem gözünü aç, dedene ve babana layık olacak şekilde ayarla davranışlarını. Baban İmparatorluk resmi geçidinde usta binicilik gösterilerinde birincilik ödülünü almıştı, değil mi?»

«Evet.»

İhtiyar adam Gregor'a nasihat edercesine, sert bir ses tonuyla, «Ona göre, işte!» diye bağladı cümlesini ve yüzünü bir kere daha kürkünün içine gömdü.

Avluda Gregor atı Saşka'ya teslim etti ve uşaklar dairesine gitmek için arkasını döndü.

«Baban geldi,» diye seslendi Saşka onun arkasından.

Gregor, Panteley'i masaya oturmuş kızılcık peltesi yerken buldu. Babasının kızarmış yüzüne bakarak, «Akşamdan kalma!» diye geçirdi aklından.

«Demek döndün, asker?»

Gregor ellerini birbirine vurarak, «Dondum,» diye cevap verdi. Aksinya'ya dönerek de ilave etti: «Başlığımı çözüver, parmaklarım kütük kesildi.»

Babası çiğnemesine ara vermeksizin, «Rüzgârı karşıdan almış olacaksın,» diye homurdandı.

Bu sefer babası daha yumuşak bir hava içindeydi, kendi evindeymiş gibi emir verdi Aksinya'ya. «Esirgeme ekmeği, biraz daha kes,» dedi.

Yemeğini bitirdikten sonra kalktı, sigara içmek için avluya çıkmak üzere kapıya doğru yürüdü. Beşiğin yanından geçerken, sanki kazara olmuş gibi, beşiği bir iki kere salladı ve sordu: «Kazak mı?»

Gregor'un yerine Aksinya, «Kız,» diye cevap verdi ve ihtiyarın yüzünde beliren memnuniyetsizliği farkederek telaşla ekledi:

«Grişa'nın kopyası!»

Panteley, zıbınları içinden çıkan ufacık, esmer kafayı işgüzar bir tavırla inceleyerek, sesinde belli bir gururla, «Ee, bizim kanımızdan...» dedi. «Eh-hem, hadi bakalım!»

Gregor, «Nasıl geldin baba?» diye sordu.

«Kısrağı, bir de Piyotr'un atını koştum.»

«Bir tanesini kullansaydın yeterdi, buradan Mankovo'ya da yanına benim hayvanı koşardık.»

«Aygırı zorlamayalım, iyi hayvandır, biliyorsun.»

Her ikisini de aynı düşünce rahatsız ediyordu, ama yine de havadan sudan konuştular. Aksinya konuşmalara hiç katılmadan karyolanın kenarında oturuyordu. Dolgun göğüsleri bluzunun altında kabarık kabarık, gepgergin duruyordu. Doğurduğundan bu yana dikkati çekecek kadar toplamış, üzerine yeni, kendinden emin, mutlu bir hava gelmişti.

Epeyce geç yattılar. Aksinya, Gregor'un yanına sokulurken gömleği, gözyaşları ve göğüslerinden taşan sütle sırsıklam oldu.

«Hasretinden kuruyup, gideceğim. Sensiz ne yapacağım ben?»

«Bir şey olmazsın,» diye mırıldandı Gregor.

«Uzun geceler... Çocuk uyanır... Bir düşün, Grişa! Dört yıl!»

«Dediklerine göre eskiden yirmi beş yılmış askerlik!»

«Eskiden bana ne?»

«Hadi, hadi, yeter artık!»

«Askerliğe lanet ediyorum.»

«İzin alır, gelirim.»

«İzin alırmış!» diye inleyen Aksinya, hıçkırarak, burnunu gömleğine sildi. «O zamana kadar Don'dan çook sular akar.»

«Eee, bu kadar da zırlamak olmaz! Güz yağmuruna benziyorsun, nefes aldırdığın yok.»

«Benim yerimde sen olsaydın.»

Gregor şafak sökmeden az önce uykuya daldı. Ak-

sinya kalktı, çocuğuna meme verdi, sonra tekrar yattı. Dirseklerine dayanıp, gözlerini kırpmadan Gregor'un yüzünü seyretti ve ona uzun uzun veda etti. Gregor'u, birlikte Kuban'a kaçmak için kandırmaya çalıştığı geceyi hatırladı; o zaman da tıpkı şimdiki gibiydi durum, yalnız o gece fazladan, pencerenin dışında, mehtabın avluyu yıkayan aydınlığı vardı. Aynıydı, Gregor da hem aynıydı, hem değildi. Her ikisi de ardlarında geçen günlerin çiğnediği uzun bir yol bırakmışlardı.

Gregor yattığı yerde döndü, «Olşanski köyünde..» diye bir şeyler mırıldandı, sonra sustu. Aksinya uyumaya çalıştı, ama tıpkı rüzgârın bir tınazı dağıttığı gibi, düşünceleri de bütün uykusunu dağıttı. Ta şafak sökene kadar, Gregor'un yarım kalan cümlesi üzerinde düşünüp, anlamını çıkarmaya çalışarak uyanık kaldı. Gün ışığı buz tutmuş camlar üzerinde köpük köpük parlamaya başlar başlamaz Panteley uyandı.

«Gregor, hadi kalk, gün ağarıyor.»

Aksinya yatağın üzerinde diz çökerek, etekliğini diydi ve içini çekerek kibriti aramaya koyuldu.

Onlar kahvaltılarını edip, eşyalarını toplayana kadar şafak iyice söktü. Çitin siyah kazıkları gözle görülür hale geldi, ahırın çatısı, göğün buğulu menekşe rengine karşı kara kara heyüla gibi yükseldi. Gregor, Aksinya'nın kederli ve ateşli öpücüklerinden kendisini zorla kurtarıp, Saşka'yla öbür uşaklara allahaısmarladık demeye giderken, Panteley de atlarını kızağa koşmak için çıktı dışarıya.

Aksinya çocuğunu iyice sarıp sarmalayıp, son defa bir güle güle demek için yavrusunu da yanına aldı, dışarı çıktı. Gregor kızının nemli, minik alnına dudaklarını hafifçe dokundurdu ve atının başına gitti.

Panteley, atlarını son bir defa daha gözden geçirirken, «Kızağa gel,» diye seslendi oğluna.

«Hayır, ben kendi atıma bineceğim.»

Gregor, mahsus ağırdan alarak, kolanı sıktı, ata

bindi ve dizginleri istinada getirdi. Aksinya eliyle üzengiye dokunarak durmadan konuşuyordu:

«Grişa dur... Bir şey söyleyeceğim...» Alnını kırıştırarak, şaşkın şaşkın ne söyleyeceğini hatırlamaya çalışırken, bir yandan da tir tir titriyordu.

«Eh, hoşça kal... Çocuğa iyi bak... Gitmem lazım; bak, babam uzaklaştı bile.»

«Dur, canım benim!» Aksinya sol eliyle buz gibi üzengi demirini yakaladı; sağ koluyla bebeği göğsüne bastırdı; iri iri açılmış, kırpmadan bakan gözlerinden sel gibi inen yaşları elleri dolu olduğu için silemedi.

Evin merdivenlerinde Venyamin göründü.

«Gregor, efendi seni istiyor!»

Gregor bir küfür savurdu, kamçısını salladı ve çıktı avludan. Aksinya, kürelenmiş kar yığınlarının üzerinde tökezleye tökezleye onun ardından koştu.

Gregor tepenin başında babasına yetişti. Bütün gücünü harcayarak, dönüp geriye baktı. Aksinya, çocuğunu göğsüne bastırmış, al şalı rüzgârda yaprak-lanarak hâlâ avlu kapısının yanında duruyordu.

Gregor atını babasının kızağıyla yan yana sürdü. Birkaç dakika sonra ihtiyar, sırtını, kızağı çeken atlara çevirip sordu:

«Demek karınla yaşamaya niyetin yok?»

«Yine mi o eski hikâye? Bu meseleyi halletmiştik...»

«Yaşamayacaksın demek.»

«Hayır, yaşamayacağım!»

«Onun kendisine kıymaya kalktığını duymadın, herhalde?»

«Duydum. Köyden birine rastlamıştım.»

«Ya Tanrı katında?»

«Canım, baba, dökülen süt için ağlamakta fayda yok ki... nihayet.»

«Bırak ukalalığı şimdi,» diye parladı Panteley, «ben senin iyiliğin için konuşuyorum.»

«Geride çocuğum var benim. Konuşmakta fayda ne? Ötekini bana yamayamazsın artık...»

«Başka bir adamın çocuğunu büyütmediğinden emin misin?»

Gregor bembeyaz oldu; babası bir yaraya dokunmuştu. Çocuk doğduğundan beri Gregor kafasının içinde azap verici bir şüphe beslemekte, ama bunu Aksinya'dan da kendi kendisinden de gizlemekteydi. Geceleri, Aksinya uyurken, beşiğin başına gidip gözlerini çocuğa dikerek onun esmer kırmızı yüzünde kendi yüz çizgilerini aradığı, sonra yine eskisi kadar şüphe içinde yatağına döndüğü çok olmuştu. Stepan da kara yağız, en aşağı kendisi kadar esmer bir adamdı, onun için çocuğun damarlarında kimin kanının dolaştığını nerden bilebilirdi Gregor? Bazen çocuğun kendisine benzediğini düşünür, bazen de o kadar Stepan'a benzetirdi ki, bu ona ıstırap verirdi. Çocuğa hiçbir sevgi beslemiyordu, hatta, Aksinya'yı doğum sancıları içinde tarlalardan getirdiği sırada yaşadığı anları hatırladıkça bir düşmanlık bile duyuyordu. Bir keresinde, Aksinya'nın işi olduğu için çocuğun ıslanan altını değiştirmek Gregor'a düşmüştü. Bu işi yaparken, şiddetli, yüreğini yakan bir heyecan duymuştu. Gizli gizli beşiğin üzerine eğilmiş, bebeğin pespembe, minicik ayak parmaklarını dişlerinin arasına almıştı.

Şimdi babası insafsızca bu yarayı deşmişti işte. Avucunu eyerin ön kaşına dayayan Gregor dalgın dalgın cevap verdi:

«Kimin olursa olsun, bırakacak değilim çocuğu.»

Panteley önüne dönmeden kamçısını salladı atlara:

«Natalya'nın güzelliği bozuldu. Felçliler gibi başı hep bir yana eğik duruyor. Besbelli bir veteri kesmiş.» Panteley sustu.

Kızağın, karı yaran ayakları gıcır gıcır ötüyordu; Gregor'un atının toynakları çat diye birbirine çarptı.

Gregor, atının yelesine takılmış bir dikeni dikkat-

le almaya uğraşırken, «Peki, şimdi nasıl?» diye sordu.

«Eh, atlattı sayılır. Yedi ay yattı. Yortu günü az daha gidiyordu. Peder Pankrati, duasını etmeye geldiydi. Sonra sonra toparlanmaya başladı Natalya. Kendisini orakla öldürmeye kalkmış, ama eli gitmemiş de kalbini tutturamamış. Yoksa sonu olurdu...»

Gregor üzengilerinin üzerinde kalkıp kamçısını sallayarak, «Tepeden aşağı hızlı inelim,» dedi. At, kızağın üzerine toynaklarıyla karlar fırlatarak ileri atıldı ve tırısa kalktı.

Gregor'un ardından arayı açmaksızın gelen Panteley bağırdı:

«Natalya'yı bizim eve alıyoruz, kadın kendi ailesinin yanında oturmak istemiyor. Geçen gün gördüm, bize gelmesini söyledim ona.»

Gregor cevap vermedi. Tek kelime konuşmadan, öylece, en yakın köye kadar gittiler, babası da artık o konu üzerinde durmadı bir daha.

O gün yetmiş verst yol aldılar. Mankovo'ya ertesi akşam hava kararırken vardılar.

Panteley önüne ilk çıkan adama sordu:

«Vyeşenskaya'lı Kazaklar acaba ne yandalar?»

«Anayoldan doğru gidin.»

Girdikleri evde babalarıyla birlikte kalan beş kura eri vardı.

Panteley atları sundurmanın altına çekerken sordu:

«Hangi köydensiniz?»

Karanlıktan kalın bir ses cevap verdi:

«Çir'den.»

«Köyünüzü sordum ben.»

«Kargin'den olan da var, Napolov'dan da, Lihovidova'dan da. Ya siz neredensiniz.?»

Gregor eyeri alıp, atının terli sırtını eliyle yoklaken, gülerek, «Ananın örekesinden!» dedi.

Ertesi sabah Vyeşenskaya nahiye atamanı Dudarev, Vyeşenskaya kura erlerini sağlık kuruluna çıkar-

dı. Gregor kendi köyünden, aynı kura efradına dahil delikanlılar gördü.

Daha sabahtan, çok süslü bir eyeri ve koşumları olan yüksek, doru bir ata binmiş Mitka Korşunov, sol eliyle yana yıkık kasketini tutarak, misafirhanenin kapısında dikilen Gregor'un önünden merhaba bile demeden geçmişti.

Kura efradı nahiye müdürlüğünün soğuk odasında sırayla soyundular. Yazıcılarla polis komiser muavini ortalıkta vızır vızır dolaşıyordu. Eyalet atamanının kısa rugan çizmeli yaveri acele acele geçip gitti. Yaverin siyah taşlı yüzüğüyle hafif şişmiş ve kanlanmış güzel kara gözleri, teninin beyazlığını, sırmalarının pırıltısını daha da belirtiyordu.

İç odadan doktorun emirleri ve parça parça konuşmalar duyuluyordu.

«Altmış dokuz.»

Kapıya yakın bir yerden, içkiden kısılmış bir ses çatlak çatlak seslendi:

«Palev İvonoviç, bana bir sabit kalem versenize.»

«Göğüs ölçüsü...»

«Evet, irsî olduğu belli...»

«Frengi diye yaz.»

«Çek elini be! Karı mısın sen!»

«Güzel bir vücut yapısı var.»

«...Bütün köye bulaştırır. Özel önlemler alınmalı. Ben durumu Ekselansa da rapor ettim zaten.»

«Pavel İvonoviç, şu herifin vücut yapısına bakınız.»

«Vay, vay, vay!»

Gregor başka köyden kızıl saçlı, uzun boylu bir delikanlının yanında soyundu. Bir yazıcı dışarıya çıktı, gömleğinin arkası kırışacak kadar omuzlarını gererek, Gregor'la öteki delikanlıyı muayene odasına çağırdı.

Çorabını çıkarmakla meşgul olan kızıl saçlı, kızarak, «Hadi, çabuk!» dedi.

Soğuktan sırtındaki tüyler diken diken olan Gregor içeriye girdi. Esmer vücudu meşe gibiydi. Kıllı bacaklarına bakınca sıkıldı. Köşede, geniş omuzlu bir delikanlı çırılçıplak baskülün üstüne çıkmıştı. Sağlık memuru olması gereken birisi, baskül kolundaki ağırlıkları ileri geri oynattı, bir rakam bağırdı ve delikanlıya aşağı inmesini söyledi.

Sağlık muayenesinin sıkıcı işlemleri Gregor'un sinirine dokundu. Beyaz gömlekli, kır saçlı bir doktor stetoskop'u ile Gregor'un sırtını, göğsünü dinledi. Daha genççe bir doktor da onun gözkapaklarını ters çevirdi, dilini muayene etti. Arkasında, bağa çerçeveli gözlükleri olan bir üçüncüsü telaşlı telaşlı ellerini ovuşturuyordu.

«Basküle!» diye emir verdi bir subay.

Gregor, baskülün soğuk demirine bastı.

«Seksen üç kilo.»

«Neee! O kadar boylu da değil üstelik,» diyen kır saçlı doktor Gregor'u kolundan tutup çevirdi.

Daha genç olanı öksürerek, «Hayret edilecek şey!» dedi.

Masada oturan bir subay şaşarak, «Ne kadar?» diye sordu.

Kır saçlı doktor, «Seksen üç kilo,» diye cevap verdi.

Askerlik şubesi başkanı, dana yalamış gibi pırıl pırıl, dümdüz taranmış siyah saçlı başını, masada yanında oturan adama doğru eğerek, «Onu Hassa Alayına versek mi?» diye sordu.

«Herifte haydut suratı var... Çok yabani...»

Albay rütbeli bir subay, parmaklarını masanın üzerinde trampet çalar gibi sabırsız sabırsız oynatarak, «Hey, arkanı dön! Nedir o sırtındaki?» diye bağırdı. Kır saçlı doktor bir şeyler geveledi, Gregor vücudunun tiremesine engel olmaya çalışarak sırtını dönüp cevap verdi:

«Baharda üşütmüştüm, kan çıbanı.»

Muayene sonunda, masada oturan subaylar, Gregor'un rasgele bir alaya sevkedilmesi gerektiğine karar verdiler.

«Onikinci Alay, Melehov. Duydun mu?» dediler. Gregor kapıya doğru giderken, arkasından iğrenerek fısıldaştıklarını duydu:

«İmkânı yok. Düşün bir kere, İmparator böyle bir suratı görse ne olur? Yalnız gözleri yeter...»

«Herif melez. Muhakkak doğuludur.»

«Vücudu da pis. Ya o çıbanlar...»

Gregor'un köyünden olup da sıralarını bekleyen öbür delikanlılar hemen onun çevresini aldılar:

«Nasıl geçti, Grişa?»

«Hangi alay?»

«Hassa Alayı mı, ha?»

«Ne kadar geldin tartıda?»

Tek ayağının üzerinde sıçrayarak pantolonunu giymeye uğraşan Gregor, hırlar gibi, «Çekilin başımdan be!» dedi. «Hangi alay? Onikinci Alay işte.»

Yazıcı başını kapıdan uzatıp, sağa sola çevirerek, «Korşunov, Dimitri; Kargin, İvan,» diye seslendi.

Kaputunun düğmelerini yürürken ilikleyen Gregor, merdivenleri koşarak indi.

Ilık rüzgâr, erimeye başlayan kar kokuyordu; yol yer yer kardan temizlenmiş, tütüyordu. Tavuklar sokakta karşıdan karşıya kanat çırpa çırpa, gıdaklayarak kaçıyor, bir çamurlu su birikintisinde kazlar şapırtılarla dolaşıyordu; suyun içindeki turuncu ayakları kırağı çalmış güz yapraklarına benziyordu.

Atların muayenesi ertesi gün yapıldı. Kilise duvarının önüne, uzun bir sıra halinde hepsini dizdiler meydan yerinde. Subaylar telaşlı telaşlı dolaşıyorlardı; bir veteriner cerrahla sağlık memuru at sırasını bir baştan bir başa geçtiler. Vyeşenskaya atamanı Dudarev kantarın başından, meydanın ortasındaki, muayene sonuçlarının kaydedildiği masaya koşarak gitti. Bir

yüzbaşıyla harıl harıl konuşmaya dalmış bir inzibat subayı geçti.

Sıraya göre yüz sekizinci olan Gregor atını kantara götürdü. Cerrahla sağlık memuru hayvanın her tarafını ölçtüler, sonra da tarttılar. Hayvan daha kantardan aşağı indirilmeden, cerrah becerikli bir şekilde atın üst dudağını kavramıştı bile; dişlerine baktı, elleriyle atın göğüs adalelerini yokladı ve güçlü parmaklarını atın vücudunda bir örümcek gibi dolaştırarak, bacaklarına geldi. Dizkapaklarını yokladı, kirişlerine tık tık vurdu, parmaklarıyla inciklerini sıktı. Muayenesini bitirince, rüzgârda uçuşan beyaz gömleğinden karbonik asit kokusu saça saça yürüdü geçti.

Gregor'un atını çürüğe çıkardılar. Saşka'nın tahminleri tutmamış, tecrübeli veteriner, ihtiyarın sözünü ettiği gizli kusuru bulacak kadar gözü açık çıkmıştı. Gregor hemen babasına ne yapmak gerektiğini danıştı, telaşlı telaşlı konuştular ve daha yarım saat geçmeden, Gregor, Piyotr'un atını kantara çıkardı. Veteriner, atı hemen hemen muayene bile etmeden kabul etti.

Gregor atını biraz öteye çekti, nisbeten kuru bir yer bulup, haşayı toprağa serdi, teçhizatını da üstüne koydu. Atı tutan babası, aynı şekilde oğlunu uğurlamaya gelen başka bir ihtiyarla konuşuyordu. Yanlarından, arkasında bir grup subay olduğu halde, astragan kalpaklı, kır saçlı, uzun boylu bir general geçti.

Panteley, Gregor'u arkasından dürterek, «İşte eyalet atamanı bu,» diye fısıldadı.

«General galiba?»

«Tuğgeneral Makeyev. Çok sert hergelenin biridir ha!»

Çeşitli alaylar ve bataryalardan bir subay kalabalığı atamanın hemen ardından gidiyordu. Omuzları ve kalçaları geniş bir topçu binbaşısı, yüksek sesle, Ataman Alayından bir Hassa subayıyla konuşuyordu:

«...Vay canına! O kadar hayret verici bir tezat ki!

Bir Estonya köyü, halkının çoğunluğu sarışın, halbuki bu kız tam bir tezat! Hem tek de değildi bu kız! Artık onun hakkında ne tahminler yürütmedik, ne tahminler, ama sonradan öğrendik ki, meğerse yirmi yıl önce...» Subaylar, Gregor'un yere yaydığı haşa üzerine teçhizatını dizmekte olduğu noktadan geçerlerken, rüzgâr ağızlarından çıkan son kelimeleri bir kahkaha tufanı arasında kulağına kadar getirdi onun... «Anlaşılan senin şu Hassa alayından bir grup o köyde konaklamış.»

Bir yazıcı, mürekkep lekeli, tireyen parmaklarıyla ceketinin düğmelerini ilikleyerek koşaradım geçti yanından; komiser muavini de onun arkasından bağırdı:

«Üç kopya olacak dedim sana. Canına okurum!»

Gregor subaylarla memurların kendisine yabancı gelen yüzlerine uzun uzun baktı. Bir yaver yorgun bakışlarını Gregor'a dikti, sonra Gregor'un dikkatli nazarlariyle karşılaşınca gözlerini başka tarafa çevirdi. Bir şeyden ötürü telaşlı görünen yaşlı bir yüzbaşı adeta koşarak yanından geçti Gregor'un; adam sarı dişleriyle üst dudağını ısırıyordu. Gregor, yüzbaşının kızıla çalan kaşının kenarında bir damarın, gözkapağını oynatarak attığını gördü.

Gregor, yeşil renkli ön ve ard kaşlarna heybeleri bağlanmış kakmalı eyerini; iki askerî kaputuyla, iki pantolonu, askerî gömleğini, iki çift çizmesini, çamaşırlarını, yedi yüz elli gram peksimetini, bir kutu konserve sığır etini, dövülmüş yulafı ve yönetmeliğe uygun miktarda başka yiyeceklerini yeni haşasının üzerine yaymıştı. Ağızları açık duran heybelerde yağlı bir bez parçasına sarılı dört tane at nalı, nal mıhları, birkaç iğne ve bir miktar iplikle birlikte, bir tane askerî dikiş kutusu ve havlu bulunuyordu.

Giyecekleriyle teçhizatına son bir kere daha göz gezdirdi ve yere çömelip, takım kayışlarının çamurlanan uçlarını kolunun yeniyle temizledi. Meydanın öbür ucundan doğru, askerî heyet, yere yaydıkları ha-

şalarının arkasına çekilmiş Kazak sıralarının önünden ağır ağır geçerek ilerliyordu. Subaylarla ataman, techizat muayenesini titizlikle yapıyor, heybelerin içini iyice görmek için açık renk kaputlarının uçlarını toplayarak çömeliyorlar, dikiş kutusunun içindekilerini baş aşağı edip boşaltıyor, peksimet torbalarını elleriyle tartıyorlardı.

Gregor'un yanında duran genç bir Kazak askerlik şubesi başkanını işaret ederek, «Şu uzun boyluya bakın, çocuklar,» dedi, «kokarca yuvasına dalmış it gibi karıştırıyor.»

«Vay iblis vay. Heybenin içini dışına çıkardı be.»

«Bir uygunsuzluk var orada herhalde, yoksa yapmazdı.»

«Nal mıhlarını mı sayıyor yoksa?»

«İte bak!»

Heyet yaklaştıkça, konuşmalar da yavaş yavaş kesildi. Birkaç kişi sonra sıra Gregor'a geliyordu. Eyalet atamanı sol elinde bir eldiven tutuyor, sağ kolunu da dirseğini kırmadan sallıyordu. Gregor toparlandı. Babası arkasından öksürdü. Rüzgâr, meydanın üzerinden at sidiği ve erimiş kar kokusu getiriyordu. Güneş akşamdan kalma bir ayyaş gibi neşesizce bakıyordu.

Subaylar, Gregor'un yanındaki adamın önünde durdular, sonra birer birer onun yanına geldiler.

«Soy adın, adın?»

«Melehov, Gregor.»

İnzibat subayı kaputu kemerinden tutup kaldırdı, astarını yokladı, acele acele kopçalarını saydı; süvari asteğmeni apoleti taşıyan bir başka subay, pantolonun iyi cins kumaşını parmakları arasında yokladı. Bir üçüncüsü eğilip, heybelerin içini karıştırdı; o kadar çok eğilmişti ki, rüzgâr arkadan kaputunun eteklerini kaldırıp başına geçirdi. İnzibat subayı, nal mıhları bulunan paçavrayı, sanki elini yakmasından korkuyormuş gibi, baş ve işaretparmakları arasında ihtiyatla tutarak mırıl mırıl mıhları saydı.

Bezin ucundan öfkeyle çekiştirerek, «Neden yirmi üç tane mıh var burada? Ne demek bu?» dedi.

«Hiç de değil, asaletlim. Yirmi dört tanedir.»

«Ne, kör müyüm ben?»

Gregor aceleyle, bezin katlanmış bir köşesini açtı ve yirmi dörcüncü mıhı çıkardı. Bunu yaparken, kaba, esmer parmakları subayın kar gibi beyaz eline hafifçe değdi. Subay elini, sanki vurmuşlar gibi, hızla çekti, kaputunun kenarına sildi, tiksintiyle yüzünü buruşturarak eldivenini giydi.

Gregor bunu farketti ve acı bir gülümsemeyle doğruldu. Gözleri karşılaştı; subayın tıraş yaralarıyla dolu yüzü pancar kesildi ve sesini yükseltti.

«Ne biçim bakış, o ne biçim bakış, Kazak? Takım kayışların neden muntazam değil? Kantarmalar neden doğru değil? Ne demektir bu? Sen Kazak mısın, yoksa mujik mi? Nerde senin baban?»

Panteley atın dizgininden çekip, bacağını sürüyerek bir adım öne çıktı.

O sabah kumarda kaybettiği için asabı bozuk olan subay, «Kazak yönetmeliğini bilmiyor musun sen?» diye bütün öfkesini ondan aldı.

Eyalet atamanı yanlarına yaklaştı, o vakit subay yatışır gibi oldu. Ataman çizmesinin ucunu eyer yastığının altına doğru soktu, bir hıçkırdı ve yandakine geçti. Gregor'un verildiği alayın ulaştırma subayı, Gregor'un nesi var nesi yoksa hepsini, ta dikiş kutusunun içindekilere varana kadar, yumuşak bir tavırla ortaya döktü ve sigarasını yakarken kibritini rüzgârdan korumak için geri geri giderek, oradan en son o ayrıldı.

Bir gün sonra kırmızı yük vagonları at, Kazak ve at yemi yüklü bir tren, Çertkov istasyonundan Voronej'e hareket etti. Vagonlardan birinde Gregor ayakta duruyordu. Vagonun açık kapısı önünden Gregor'un tanımadığı kır manzaraları kayarak geçiyordu; uzaklarda mavimtırak, genç bir orman atlıkarınca gibi

hızla dönüyordu. Gregor'un arkasında atlar hatır hatır ot yiyor ve altlarında döşemenin oynadığını hissettikçe toynak değiştiriyordu. Vagon pelinotu, at teri ve baharda eriyen kar kokuyordu. Uzakta mavimtırak, düşünceli ve hafiften pırıldayan Çobanyıldızı gibi erişilmez bir orman şeridi ufukta durmadan dönüyordu.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1

1914 Mart'ının ılık, neşeli bir bahar gününde Natalya kayınbabasının evine döndü. Panteley, bozuk çiti, ince tüylü kiremit rengi söğüt dallarıyla onarıyordu. Çatılardan sarkan gümüşî saçak buzlarından sular damlıyor, daha evvelden sızan suların saçakların altındaki izleri katran lekeleri gibi duruyordu. Pembe yüzlü, ılık bir güneş karları erimeye başlayan tepeleri okşuyor, toprak kabarıyordu; Don nehrinin ötesindeki tepenin ardında yükselen çıplak, kıraç sırtlarda yeşeren taze çayırlar yeşil damarlı somaki gibi duruyordu.

Oldukça incelmiş ve değişmiş olan Natalya, kayınbabasına arkadan yaklaştı, yara izi bulunan hafif çarpık boynunu azıcık eğerek, «Günaydın, baba,» dedi.

«Natalyuşka! Hoş geldin kızım, hoş geldin!» Panteley sevincinden şaşkına dönmüş bir haldeydi. Söğüt dalları elinden düştü. «Neden bize hiç uğramadın? İçeri gel, anamız çok sevinecek seni görünce.»

«Baba, gelişimin...» Natalya elini kararsız bir tavırla uzatırken başını yana çevirdi. «Eğer beni kovmazsanız, hep sizin yanınızda kalmak istiyorum,» diye ilave etti.

«Neden kalmayacakmışsın, kızım? Sen bizim yabancımız mısın? Bak, Gregor mektubunda senden söz ediyor. Senden haber vermemizi istemişti.»

Mutfağa girdiler. Panteley topal bacağı üzerinde

sevinçle sekiyordu. İlyiniçna, Natalya'yı kucaklarken ağlamaya başladı.

«Sana bir çocuk lazım,» diye fısıldadı. «O zaman yine sana döner. Sana biraz çörek getireyim, ister misin?»

Dunya, yüzü al al olmuş, gülümseyerek, koşa koşa geldi, Natalya'nın dizlerine sarıldı. «Seni utanmaz! Hepimizi unuttun!» diye serzenişte bulundu Natalya'ya.

Babası sert bir sele, «Haydi oradan, deli bozuk!» diye çıkıştı Dunya'ya.

Natalya, Dunya'nın ellerinden tutup, kollarını yana açarken, onun gözlerinin içine bakarak, «Ne kadar da büyümüşsün!» diye mırıldandı.

Birbirlerinin sözünü keserek hep bir ağızdan konuşuyorlardı. Yanağını avucuna dayamış olan İlyiniçna, son gördüğünden bu yana çok değişmiş bulduğu Natalya'ya üzülerek bakıyordu.

Dunya, Natalya'nın ellerini, ellerinin içine alarak, «Hep bizde kalmak üzere mi geldin?» diye sordu.

«Bilmiyorum, bakalım...»

«Ne demek, benim gelinim başka yerde mi kalacaktı, yani? Bizimle oturacaksın,» diye kararını bildiren İlyiniçna, koca bir tabak dolusu çöreği masanın ortasına doğru sürdü.

Natalya kayınbabasının evine uzun boylu düşünüp taşındıktan sonra gelmişti. Önce babası onu bırakmak istememişti. Natalya gitmekten söz edince, küplere binmiş, onu kararından caydırmak için bağırıp çağırmıştı. Ne var ki, Natalya'ya da kendi anasıyla babasının yüzüne bakmak güç geliyordu; kendini öldürmeye kalkıştıktan sonra onların arasında hemen hemen bir yabancı gibi kaldığını hissediyordu. Öte yandan Panteley de, Gregor'u askere gönderdikten sonra, kendi evlerine gelsin diye Natalya'nın başının etini yemişti, zira kızı geri alıp, Gregor'la barıştırmayı kafasına koymuştu.

O mart gününden sonra Natalya, Melehov'larda oturdu. Piyotr ona, arkadaşça, ağabeyce davranıyordu; yalnız arasıra yan yan bakıyordu, ama Dunya'nın bağlılığıyla, ihtiyarların ana baba gibi davranmaları da bu yan bakmaların acısını hafifletmeye bol bol yetiyordu.

Daha Natalya'nın eve gelişinin ertesi günü Panteley, Dunya'yı çağırıp, Gregor'a bir mektup yazdırdı:

Oğlumuz Gregor Panteleyeviç'e selam ederiz! Ben ve annen Vasilisa İlyiniçna yürekten sevgilerimizi yollar, sana hayır dua ederiz. Ağabeyin Piyotr Panteleyeviç'le karısı Darya Matveyevna sana selam eder, sağlık ve afiyette olmanı dilerler; ve de kardeşin Dunya ile bütün ev selam eder. Şubat ayının beşinde gönderdiğin mektubu aldık, çok teşekkür ederiz. Atının tırnak sürttüğünü yazıyorsun, biraz domuz yağı sürüver, nasıl yapacağını bilirsin; yerler kaygan değilse, don yoksa, sakın ard ayaklarını nallama hayvanın. Karın Natalya Mironovna bizimle oturuyor, sağlığı ve rahatı yerindedir. Annen sana biraz vişne kurusu, bir çift yün çorap ve ayrıca yağlı domuz pastırmasıyla başka şeyler yolluyor. Hepimiz sağlık ve afiyetteyiz, yalnız Darya'nın bebeği öldü. Geçen gün Piyotr'la sundurmanın çatısını onardık, atına iyi bakınanı tembih ediyor. İnekler buzağıladı, ihtiyar kısrak da kulunlayacağa benzer, bölge harasından bir aygıra çektirmiştik. Askerlik haberlerine, subaylarının senden hoşnut kaldığına hep sevindik. Vazifeni tam yap. Çar'a hizmet, boşa hizmet değildir. Natalya bundan böyle bizimle oturacak, sen yine bir düşün bunu. Kötü bir haber daha, perhizden birkaç gün önce üç koyunumuzu kurt parçaladı. Hadi şimdi sağlıcakla kal ve Tanrıya emanet ol. Karını sakın aklından çıkarma, bu benden emirdir sana. O iyi bir kadın ve senin nikâhlındır. Doğru yolu bırakma, babanı dinle.

Baban, Başçavuş
Panteley Melehov

Gregor'un alayı, Rus-Avusturya sınırından beş verst kadar uzakta, Radzivillovo denilen küçük bir yerde konaklamıştı. Gregor eve çok seyrek mektup

yazıyordu. Natalya'nın, babasının evinde oturmaya başladığını bildiren mektuba, kelimeleri dikkatle seçerek bir cevap yazdı ve babasından, Natalya'ya selamlarını iletmesini istedi. Mektuplarının hepsinde ne suya ne sabuna dokunan kapalı bir ifade vardı. Panteley bunları Dunya ile Piyotr'a defalarca okutur, kelimelerin altındaki anlamı çıkarmak için düşünür dururdu. Paskalyadan az önce Gregor'a bir mektup yazıp, askerden dönüşünde karısıyla mı, yoksa Aksinya'yla mı oturacağını kesin olarak sordu.

Gregor cevabını geciktirdi. Ondan ancak Yortudan sonraki Pazar günü kısa bir cevap alabildiler. Dunya kelimelerin sonunu yutarak, mektubu çarçabuk okudu; Panteley bir sürü selam, sual arasında asıl söylenmek istenen şeyi güçlükle anlayabildi. Gregor mektubun sonunda Natalya meselesine dokunuyordu:

«Bana Natalya'yla yaşayıp yaşamayacağımı soruyorsunuz, ama ben de diyorum ki, babacığım, bir defa kopan bir şey yerine yapıştırılamaz. Ben artık Natalya'yla nasıl barışabilirim, siz de biliyorsunuz ki çocuğum var benim. Hiçbir söz veremem, bunun sözünü bile etmek zor geliyor bana. Geçen gün herifin biri sınırda kaçakçılık yaparken yakalandı, biz de gördük adamı. Yakında Avusturya'lılarla savaş çıkacağını söyledi; Avusturya'lıların çarı savaşı nereden başlatacağına ve hangi toprağı kendisine ayıracağına bakmak için sınıra gelmiş. Savaş çıkarsa belki ben hayatta bile olmam, onun için önceden hiçbir şeyi karara bağlayamayız.»

Natalya kayınbabasıyla anasının evinde çalışıyor, kocasının bir gün kendisine döneceği umudunu yüreğinden eksik etmiyordu. Gregor'a bir mektup bile yazmadı, ama aile içinde Gregor'dan gelecek mektupları onun kadar acı çekerek, onun kadar dört gözle bekleyen de yoktu.

Köyde hayat, bozulmayan akışı içinde geçiyor, askerliğini bitiren Kazaklar tezkere alıp dönüyor, hafta

içinde sıkıcı işler zamanı azar azar yutuyor, Pazar sabahları bütün köyün aileleri sürü sepet kiliseye taşınıyorlardı: asker gömleklerini, bayramlık pantolonlarını giymiş Kazaklar, kol yenleri kabarık büzgülü, nakışlı bluzları ve yerleri süpüren uzun, rengârenk eteklikleriyle kadınlar.

Meydanlıkta, okları havaya dikili boş arabalar durur, atlar hafiften kişner, çeşit çeşit insanlar gider gelirdi; itfaiye arabasının bulunduğu sundurmanın yanında, Bulgar göçmenler, uzun sıralar halinde yığdıkları sebzelerini satarlardı; onların arkasında, bir alay çocuk koşuşur, azametli tavırlarıyla pazar yerini süzen, mahfeleri indirilmiş develeri seyrederlerdi. Her taraf, kırmızı şeritli kasketlerini giymiş Kazaklar, pırıl pırıl başörtülerini takmış kadınlarla dolardı. Yeşil, cam gibi uykulu gözleriyle develer, bitmek tükenmek bilmez yorgunluklarını, kuyu başlarında geviş getirerek çıkarırlardı.

Akşam vakti sokaklar, ayak patırtıları, şarkılar ve armonikaların eşliğinde yapılan danslarla inlerdi ve köyün varoşlarında son sesler ancak gece geç saatlerde kesilirdi.

Akşam misafirliğine hiç gitmeyen Natalya, oturur, Dunya'nın çocukça hikâyelerini dinlerdi. Dunya farkedilmeden büyüyor, biçimli, kendine göre de güzel bir kız oluyordu. Erken yetişen bir elma gibi olgunlaşıvermişti Dunya. O yıl, onun kendisinden büyük kız arkadaşları, Dunya'dan daha evvel ergenlik çağına ulaştıklarını unutarak, onu da kendi aralarına aldılar. Dunya da babası gibi esmer, onun gibi güçlü kuvvetliydi. On beş yaşında, halen çocuksu görünüşünü kaybetmemiş, kemikli bir vücudu vardı. Saf, çocukluk ve serpilmekte olan gençlik arası, acınası bir şeydi; mini mini göğüsleri yavaş yavaş irileşiyor, bluzunun altından dikkati çekecek kadar kabarıyordu günden güne. Uzun, hafif çekik göz çukurlarının içindeki siyah gözleri hâlâ utangaç, ama hâlâ yaramaz

yaramaz pırıldıyordu. Akşamları dışarıdan geldi mi, oturur, Natalya'ya masum sırlarını açardı; ama yalnız Natalya'ya.

«Natalya, sana bir şey söylemek istiyorum...»

«İyi ya, söylesene!»

«Hani zahire ambarının oradaki kocaman kütük var ya, işte dün Mişa Koşevoy akşama kadar benimle beraber oturdu orada.»

«Neden kızardın öyle?»

«Yo, kızarmadım!»

«İstersen aynaya bak; alev alev yanıyor yüzün.»

«Sen utandırıyorsun beni tabii, ondan.»

«Peki öyleyse hadi anlat, ben ağzımı açmayacağım.»

Dunya esmer avuçlarıyla, kızaran yanaklarını ovalar, parmaklarını şakaklarına bastırır, gencecik sesiyle sebepsiz yere, çın çın öten bir kahkaha atardı.

«Bana, minicik bir kır çieğine benzediğimi söyledi.»

Natalya geçmişte ayaklar altında çiğnenen mutluluğunu unutup, başkasının sevincine ortak olarak, «Evet, devam et!» diye cesaret verirdi ona.

«Ben de dedim ki: 'Yalan söyleme, Mişa!' O da doğru söylediğine yemin etti.»

Dunya, başını sallayarak, odayı çın çın çınlatan kahkahasını koyverdi. Siyah, kalın saç örgüleri omuzlarından sırtına doğru birer kertenkele gibi sarkardı.

«Başka ne dedi?»

«Yadigâr olarak mendilimi istedi benden.»

«Verdin mi?»

«Yo. Verir miyim! 'Git konuştuğun kadından iste,' dedim. Onu Yerofeyev'in geliniyle görmüşler; kötü bir kadın, hep erkeklerle kırıştırıyor.»

«Mişa'dan uzak dursan iyi dersin.»

«Uzak duracağım,» diye Dunya, dudaklarının ucuna gelen gülümsemeyi saklamaya çalışarak, hikâyesi-

ne devam ederdi. «Sonra öbür iki kızla beraber, üçümüz eve dönerken peşimize ayyaş Mikay Dede takıldı. 'Öpün beni de her birinize iki kapik vereyim,' diye bağırdı. Niyura da elindeki dalla suratına bir vurdu, ondan sonra hepimiz kaçtık.»

O yaz havalar kurak gidiyordu. Köyün yakınlarındaki kısımda Don çekilmiş, vaktiyle akıntının hızlı olduğu yerde, karşıdan karşıya yürüyerek geçilebilecek bir sığlık belirmişti; öküzler sırtları ıslanmadan geçiyorlardı buradan. Geceleri, sıra sıra tepelerden köyün üzerine nemli, boğucu bir sıcaklık iner, rüzgâr havayı kavrulmuş ot kokusuyla doldururdu. Bozkırdaki kurumuş otlar yanıyordu; Don nehrinin dik yamaçlı kıyılarına genzi yakan bir duman inmişti. Geceleri nehrin üzerinde bulutlar koyulaşır, uzaktan uzağa uğursuz gök gürültüleri duyulurdu; şimşekler göğü kırık kırık morumsu parçalara böler, ama kavrulmuş toprağın susuzluğunu giderecek bir damla yağmur düşmezdi.

Kilisenin çan kulesinde her gece bir baykuş ötüp dururdu. Haykırışları yüreklere dehşet salarak köyün üzerinde yankılar yapar ve baykuş çan kulesinden uçup mezarlığa giderek, kahverengi otlar bürümüş mezar tümseklerinin tepesinde uğursuz uğursuz inilderdi.

Baykuşun mezarlıktan gelen çığlıklarını dinleyen ihtiyarlar, kehanette bulunurlardı:

«Yine bir felaket dolaşıyor üstümüzde!»

«Savaş çıkacak. Türk seferinden önce de bir baykuş aynı bu şekilde ötmüştü.»

«Belki de yine kolera salgını olacaktır.»

«Baykuş kiliseden mezarlığa doğru uçtu mu bu, kötüye alamettir.»

Mezarlığın yanıbaşında oturan Martin Şamil, üst üste iki gece mezarlığın çiti dibinde pusuya yatıp uğursuz baykuşu bekledi, ama göze görünmeyen, esrarengiz kuş hiç ses çıkarmadan onun tepesinden uçup,

mezarlığın öbür başındaki bir haçın üstüne tünedi ve uğursuz çığlıklarıyla, uyuyan köyü yine dehşete saldı. Martin galiz bir küfür savurup, silahını, göbeğini sarkıtmış simsiyah buluta doğru ateşledi ve eve döndü. Vardığında, ürkek, zayıf nahif, aynı zamanda da tavşan kadar doğurgan karısı ona çıkıştı:

«Sen budalanın birisin, akıllanacağın da yok!» dedi. «Kuştan sana ne, seni ilgilendirir mi? Ya Tanrı seni cezalandırırsa? Bak şurada bir ay kaldı doğurmama, ya senin yüzünden doğum yapamazsam!»

«Kapat çeneni, kadın!» diye Martin tersledi onu. «Sana bir şey olmaz, korkma! Ya bu kuşun işi ne burada, hepimizin tüylerini diken diken ediyor? Üstümüze lanet yağdırıyor, iblis! Bir savaş çıkarsa beni hemen askere alırlar, bir de şu doğurduğun enceklere bak!» Eliyle çocukların uyuduğu köşeyi işaret etti.

Pazar yerinde ihtiyarlarla konuşan Panteley ciddî bir tavırla haberi verdi:

«Bizim Gregor, Avusturya çarının sınıra gelip, bütün birliklerini bir yere toplamaları ve Moskova'yla Petersburg üzerine yürümeleri için emir verdiğini yazıyor.»

Geçmişteki savaşları hatırlayan ihtiyarlar birbirlerinin korkusunu paylaştılar.

İçlerinden biri itiraz etti:

«Savaş mavaş çıkacağı yok. Şu hasada baksanıza.»

«Hasadın savaşla ilgisi yok. Bana kalırsa bütün belayı çıkaranlar şu öğrenciler.»

«Hem çıksa da en son öğrenen biz oluruz çıktığını. Peki ama kiminle olacak savaş?»

«Türklerle; deniz yüzünden. Denizin nasıl bölüneceği konusunda bir türlü anlaşmaya yanaşmıyorlar.»

«O kadar zor mu yani? Bizim otlağı ayırdığımız gibi ikiye ayırsınlar denizi.»

Konuşma şakaya döküldü, ihtiyarlar işlerine gittiler.

Erken biten çayır yoncaları biçilmeyi bekliyordu. Don'un ötesindeki soluk renkli yoncalar, bozkır yoncası gibi değildi; zayıf, kokusuzdu. Toprak aynı topraktı, ama otların çektiği su başka başkaydı. Bozkırdaki kara toprak o kadar sert ve sıkıydı ki, sığırların toynaklarının izi bile kalmazdı üstünde. Bu toprakta biten otlar da güçlü, güzel kokuluydu. Ne var ki, Don kıyısı boyunca uzanan toprak nemli, çürüktü; orada biten bodur, seyrek otlara sığırlar bile öyle her zaman başlarını çevirip bakmazdı.

Yonca biçme ve kurutma işlerinin tam başlayacağına yakın, köyü baştan başa sarsan bir olay yer aldı. Bölge polis komiseri, yanında bir sorgu yargıcı ve köyde şimdiye kadar kimsenin görmediği bir üniforma giymiş, kara kara dişleri olan bir subayla birlikte geldi. Atamanı çağırttılar, tanık topladılar, ondan sonra da doğruca şaşı Lukerya'nın evine gittiler. Yolun güneş alan yanından yürüyorlar, ataman da onların önünde horoz gibi seğirtiyordu. Sorgu yargıcı tozlu çizmeleriyle güneş vuran yerlere basarak atamanı sorguya çekiyordu:

«Stokman evde mi?»

«Evet, efendim.»

«Geçimini neyle sağlar bu adam?»

«Zanaatkârdır, tezgâhının başında...»

«Hiç şüpheli bir halini gördün mü?»

«Hiç görmedim.»

Komiser şapkasını eline almış, kalın üniformasının içinde nefes nefeseydi; burnunun dibinde, kaşlarının arasındaki bir sivilceyi sıktı. Ufak tefek subay kızarmış gözlerini kırpıştıra kırpıştıra, bir saman çöpüyle siyah dişlerini karıştırıyordu.

Sorgu yargıcı atamanı kolundan çekip, yavaşlatarak sordu:

«Hiç misafir geldiği olur mu bu Stokman'a?»

«Olur. Arasıra kâğıt oynarlar.»

«Kimdir gelenler?»

«En çok, değirmenden işçiler gelir.»

«Yani kim?»

«Makinist, kantarcı, değirmenci David, bazen de bizim Kazaklardan birkaç kişi gider.»

Sorgu yargıcı durdu, geride kalan subayı bekledi. Gömleğinin düğmelerinden biriyle oynayarak ona bir şeyler söyledi, sonra işaret ederek atamanı yanına çağırdı.

Ataman, nefes nefese seğirterek geldi. Boynunda oklava gibi şiş damarları atıyordu.

«İki tane görevli al yanına, bahsetiğin adamları tutukla. Köy odasına getir onları, biz de bir iki dakikaya kadar geliyoruz. Anladın mı?»

Ataman hazır ol duruşa geçerken öyle bir dikildi ki, üniformasının dik yakası içinde boyun damarları oklava gibi kabardı, ağzından homurtu halinde bir iki kelime çıktı ve aldığı talimatı yerine getirmek için döndü gitti.

Stokman, yeleğinin düğmeleri açık, sırtını kapıya vererek oturmuş, kıl testereyle kontrplaktan model kesiyordu.

«Lütfen ayağa kalkınız; tutuklusunuz.»

«Sebep?»

«İki odanız mı var?»

«Evet.»

«Arayacağız odaları.»

Subay paspasa takılan mahmuzunu kurtardı, yürüyüp masanın yanına geldi ve kaşlarını çatarak, elinin altına gelen ilk kitabı aldı.

«Şu sandığın anahtarlarını istiyorum.»

«Bu ziyaretinizin sebebini öğrenebilir miyim?»

«Sonra sizinle bol bol konuşmak için vaktimiz olacak.»

Stokman'ın karısı öteki odanın kapı aralığından başını uzatıp baktı, sonra içeri çekildi. Sorgu yargıcıyla kâtibi, kadının ardından odaya girdiler.

Subay elinde tuttuğu sarı kaplı bir kitabı göstererek sordu Stokman'a:

«Nedir bu?»

Stokman omuzlarını silkerek, «Bir kitap,» diye cevap verdi.

«Nüktelerini daha uygun bir zamana sakla. Doğru dürüst cevap ver bana.»

Stokman yüzünde beliren pis bir gülümsemeye engel olmak için kendisini zorlayarak, sırtını ocağa dayadı. Bölge polis komiseri subayın omuzunun üzerinden kitaba bir göz atark Stokman'a döndü:

«Bu kitabı okuyor musun?»

Stokman, tok bir sesle, «Konusu ilgilendirdi beni,» diye cevap verirken, ufak bir tarakla siyah sakalını tam ortadan ikiye ayırdı.

«Anlaşılıyor!»

Subay kitabın sayfalarına şöyle bir göz gezdirdi ve masanın üzerine fırlattı. Bir ikincisine baktı, onu bırakıp, üçüncüsünün kabını okuduktan sonra tekrar Stokman'a döndü:

«Bu tip kitaplardan başka var mı? Nerede saklıyorsun?»

Stokman nişan alır gibi bir gözünü kısarak cevap verdi:

«Olanların hepsini gördünüz.»

Subay elindeki kitabı ona doğru sallayarak, «Yalan söylüyorsun,» diye karşılık verdi.

«Benim bir isteğim...»

«Odaları arayın!»

Polis komiseri kılıcının kabzasını tutarak, sandığa doğru yürüdü. Olanlardan iyice ürktüğü anlaşılan çopur suratlı bir Kazak muhafız, sandığın içindeki elbise ve çamaşırları karıştırıp duruyordu.

Stokman bir gözünü kısıp, öbür gözüyle subayın iki kaşı arasına nişan alarak, «Sizden terbiyeli bir davranış istiyorum,» diyebildi nihayet.

«Kes sesini, efendi.»

Adamlar altüst edilebilecek ne varsa, altüst ettiler. Tamirhanede de arama yapıldı. İşini pek hevesle

gören sorgu yargıcı, yumruğunun kemikli tarafıyla vurup, duvarları bile yokladı.

Arama bittikten sonra Stokman'ı köy odasına götürdüler. Stokman, bir elini eski ceketinin röverine sokmuş, öbür elini adeta parmaklarındaki çamuru silkeliyormuş gibi sallayarak, Kazak muhafızın önünde yolun ortasından yürüyordu. Ötekiler, duvar dibinden, güneş alan kısımdan gidiyorlardı; sorgu yargıcı, çimlerden yeşillenmiş çizmeleriyle yine güneşin parça parça vurduğu noktalara basıyordu. Bu sefer şapkası elinde değildi; başına giymiş, safi kıkırdaktan kulaklarına kadar geçirmişti.

Tutuklular içinde en son Stokman sorguya çekildi. Elleri hâlâ yağ içinde bulunan İvan Alekseyeviç, durmadan gülümseyen David, ceketini omuzlarına atmış Uşak ve Mişa Koşevoy'un sorguları bitmiş, topluca sofaya çıkarılmışlar, başlarına da Kazak muhafızlar dikilmişti.

Dosyasını karıştırmakta olan sorgu yargıcı Stokman'a döndü:

«Değirmendeki arbedeyle ilgili olarak seni sorguya çektiğim vakit, Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'ne kayıtlı olduğunu neden gizlemiştin?»

Stokman hiç sesini çıkarmadan gözlerini dikmiş, sorgu yargıcının başının üstünden ötelere bakıyordu.

Tutuklunun susmasından sinirlenen sorgu yargıcı, «Bu tesbit edildi. Yaptığın işin tam karşılığını alacaksın,» diye bağırdı.

Stokman sıkıntılı bir tavırla, «Lütfen sorgunuza başlayın,» dedi ve orada duran bir tabureye bakarak, oturmak için izin istedi. Sorgu yargıcı hiç sesini çıkarmadı, ama kendi kendine gayet sakin gidip oturan Stokman'a yiyecek gibi baktı.

«Buraya ne zaman geldin?»

«Geçen yıl.»

«Örgütten aldığın talimat üzerine mi?»

«Hiçbir talimat almış değilim.»

«Partine ne zamandan beri kayıtlısın?»

«Neden bahsediyorsunuz siz?»

«Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'ne ne zamandan beri kayıtlı olduğunu soruyorum.»

«Ben zannediyorum ki...»

«Senin ne zannettiğin bana vız gelir. Soruya cevap ver. İnkâr etmekte fayda yok, hatta senin için daha da tehlikeli. Sorgu yargıcı dosyadan bir belge çıkardı, masanın üzerine koydu, işaretparmağını dimdik, kâğıdın üstüne bastırdı. «Senin, adı geçen partinin üyesi olduğunu doğrulayan bir rapor var burada; Rostov'dan alındı bu rapor.»

Stokman gözlerini çabucak raporun üzerinde gezdirdi, bir an öyle durdu, sonra dizini ovuşturarak tereddütsüz bir sesle cevap verdi:

«1907'den beri.»

«Anlaşıldı! Buraya seni partinin yolladığını inkâr ediyorsun, demek?»

«Evet.»

«O halde neden geldin buraya?»

«Burada çilingir yokmuş diye duydum.»

«Peki, ama özellikle bu bölgeyi seçişin neden?»

«Aynı sebepten.»

«Burada kalışın sırasında, ya da başka bir vakit örgütünle hiç temasın oldu mu?»

«Hayır.»

«Buraya geldiğini biliyorlar mı?»

«Zannederim.»

Sorgu yargıcı sedef saplı çakısıyla kurşunkaleminin ucunu sivriltti, dudaklarını büzerek sordu:

«Partinin üyelerinden herhangi biriyle mektuplaşıyor musun?»

«Hayır.»

«Ya arama sırasında ele geçen mektup nedir?»

«O mektup, herhangi bir ihtilalci örgütle hiçbir ilgisi bulunmayan bir arkadaşımdan.»

«Rostov'dan hiç talimat aldın mı?»

«Hayır.»

«Değirmende çalışan işçiler senin evinde ne diye toplanıyor?»

Stokman sanki bu kadar da budalaca soru olur mu gibilerden omuzlarını silkti.

«Kış geceleri gelirlerdi, birlikte vakit geçirirdik. Kâğıt oynardık...»

«Kanunun yasakladığı kitapları da okurdunuz, değil mi?» diye hatırlattı yargıç.

«Hayır. Gelenlerin hiçbirinin okuması yoktu.»

«Hiç değilse, değirmenin makinistiyle ötekiler bu gerçeği inkâr etmiyorlar.»

«Doğru değil.»

«Bana kalırsa bu işlerde senin daha en ilkel bilgin...»

Stokman bunu duyunca gülümsedi, lafını unutan yargıç sözünü tamamladı:

«Sende hiç akıl yok. Kendi aleyhine olmasına rağmen inkârda direnip duruyorsun. Kazakları hükümete karşı kışkırtmak üzere bunlar arasında maneviyat bozucu faaliyetlerde bulunman için seni partinin buraya gönderdiği gün gibi açık. Bu numaralara ne lüzum var, anlamıyorum. Bu senin suçunu hafifletmez...»

«Bunlar hep sizin zanlarınız. Bir sigara içebilir miyim? Teşekkür ederim. Üstelik hiçbir temele dayanmayan zanlar.»

Yargıç elini ufak bir kitabın üzerine koyup, adını kapatarak, «Bu kitabı evine gelen işçilere okudun mu?» diye sordu. Elinin üzerinden «Plehanov» adı görülüyordu.

Stokman, «Şiir okuduk biz,» diye cevap verdi ve kemik ağızlığı parmaklarının arasında sıkıca tutarak, bir nefes çekip, üfledi.

Ertesi sabah posta tarantası (1), arkada, sakalı

---

(1) Tarantas: Dört tekerlekli, yaysız bir Rus arabası. (ç.n.)

yakasına gömülmüş, kestirmekte olan Stokman'la birlikte köyden ayrıldı. Stokman'ın iki yanında, kılıçlı iki Kazak muhafız sıkışık bir vaziyette oturuyordu. Bunlardan kıvırcık saçlı, çopur suratlısı, ıskarmoz gibi, kirli parmaklarıyla Stokman'ı dirseğinden sıkı sıkı yakalamış, öteki eliyle de kılıcının yer yer ezik kınını tutarak, yan gözle ürkek ürkek bakıyordu arada sırada Stokman'a. Araba, köy yolunda sert sarsıntılarla ilerliyordu. Melehov'ların avlusunun önünde, şala sarınmış ufak tefek bir kadın, sırtını çite dayamış arabayı bekliyordu.

Tarantas hızla geçerken, kadın ellerini göğsüne bastırıp, arkasından koştu.

«Osip! Osip Davidoviç! Ah, ne yapacağım...»

Stokman ona el sallamak istedi, ama çopur suratlı Kazak hemen yerinden fırlayıp onun koluna yapışarak boğuk, yabani bir sesle bağırdı:

«Otur aşağı, yoksa biçerim seni!»

Kazak, basit hayatında ilk defa, Çar'a karşı gelmeye cüret eden bir insan görüyordu.

II

Mankovo'dan Radzivillova adlı ufak kasabaya kadarki uzun yol Gregor'un arkasında, gri, ele geçmez bir sis içinde kalmıştı. Gregor arasıra yolu gözünde canlandırmaya çalışıyor, ama ancak, o da hayal meyal, istasyon binalarını, sarsılan döşemelerin altından duyduğu tren tekerlerinin takırtısını, at ve ot kokularını, altlarından kayarcasına geçip giden sonsuz demiryolunu, lokomotiften çıkan dumanı, bir de Voronoj'de mi yoksa Kiyev'de mi, nerede olduğunu kestiremediği, istasyonda gördüğü bir jandarmanın sakallı suratını hatırlayabiliyordu.

Trenden indirldikleri yerde bir sürü subay, tertemiz tıraşlı, gri kaputlu bir sürü adam vardı: bunlar

onun anlayamadığı bir dil konuşuyorlardı. Atların trenden indirilmesi uzun bir zaman aldı, nihayet bu iş de bitikten sonra ulaştırma subayının yardımcısı dört yüzden fazla Kazağı hayvan hastanesine götürdü. Uzun uzun işlemlerden sonra atların muayenesi tamamlandı. Kazaklar takımlara ayrıldı. Astsubaylar vızır vızır dolaşıyordu ortalıkta. Birinci Takım doru donlu atlardan, İkinci Takım kestane doru atlardan, Üçüncü Takım yanık kestane dorulardan kuruldu. Gregor, doru ve al donlu atlardan kurulan Dördüncü Takıma verildi. Beşinci Takım tamamiyle kula atlardan, Altıncı Takım da tamamiyle yağız atlardan kurulmuştu. Takımlar başçavuşların emrine verildi, başçavuşlar da takımlarını alıp, civardaki köylerde ve büyük çiftliklerde konaklamış çeşitli süvari bölüklerine götürdüler.

Güler yüzlü, patlak gözlü ve kolunda kıdem sırmaları bulunan başçavuş atıyla Gregor'un önünden geçerken sordu:

«Hangi nahiyedensin sen?»

«Vyeşenskaya'dan.»

«Kuyruksuz köpek desene!» (1)

Öbür nahiyelerden gelen Kazaklar sinsi sinsi güldüler. Gregor da hakareti gık demeden yuttu.

Gregor'un takımı şoseyi tuttu. Daha önce doğru dürüst şose görmemiş olan Don atları, önce kulaklarını kıstılar, hırslı hırslı soluyarak, buz tutmuş bir nehri geçer gibi sakınan adımlarla ilerlediler; ama çok geçmeden yola alıştılar, yeni nallanmış toynakları çatur çutur ötmeye başladı. Kazakların yabancısı olduğu Polonya toprakları eğri büğrü uzanan korularla kesilmişti. Hava sıcak, kapalıydı; kalın bir buluttan perdenin ardına çekilmiş güneş bile yabancı, bilmedik bir güneş gibi geliyordu onlara.

İstasyondan dört verst kadar uzaktaki Radzivillo-

(1) Her nahiyenin bir takma adı vardı. Vyeşenskaya da 'Köpekler' diye anılıyordu.

va malikânesine yarım saatte vardılar.

Genç bir Kazak, bahçede yaprakları dökülmüş ağaçları işaret ederk, «Bu köyün adı nedir, amca?» diye başçavuşa sordu.

«Ne köyü? Sen burda unut artık o Kazak köylerini, delikanlı, Don Eyaleti değil burası.»

«Nedir öyleyse bu, amca?»

«Ben senin amcan mı oluyorum? Sen de iyi bir yeğen olursun ya! Burası delikanlı, Prenses Urusova'nın malikânesidir. Bizim Dördüncü Bölük burada konaklıyor.»

Gregor karamsar bir tavırla atının boynunu okşarken, güzel bir yapı olan iki katlı konağa, tahtadan yapılmış çite, çiftlik binalarının kendisine yabancı gelen biçimlerine baktı. Yalnız meyve bahçesinin yanından geçerlerken, çıplak ağaçlar ona, tıpkı uzak Don ülkesindeki ağaçların diliyle fısıldadı.

Şimdi Kazaklar hayatın en can sıkıcı, en bunaltıcı yanını görüyorlardı. Hiçbir iş yapmayan delikanlılar az sonra sıla hasretine tutuldular; zamanlarının büyük kısmını laklakiyatla geçiriyorlardı. Gregor'un takımı, evin kiremit damlı büyücek bir kanadına yerleştirilmişti: pencerelerin altına serili ot minderlerde yatıyorlardı. Çatlak camlara yapıştırılan kâğıt şeritler, geceleri esen meltemde, uzaktan uzağa çobanların boruları gibi ses çıkarır, horultular arasında bu sesi dinleyen Gregor, kalkıp ahıra giderek atını kapatmak ve sürmek, ta evine varana kadar sürmek için, karşı konulmaz bir isteğin içinden taştığını hissederdi.

Kalk borusu beşte çalardı: günün ilk görevi atları temizleyip tımar etmekti. Atların yem kesmekte olduğu yarım saatlik kısa zaman içinde yarın yamalak konuşma fırsatı bulurlardı.

«Yahu bu cehennem hayatı be, çocuklar!»

«Ben dayanamam buna.»

«Ya başçavuş! Ne domuz şey! Atların toynaklarını yıkatıyor bize!»

«Şimdi evde çörek pişiriyorlardır... Büyük perhizin arife günü bugün.»

«Bir kız olsa da azıcık oynaşsaydım, ah!»

«Dün gece bir rüya gördüm, çocuklar; babamla çayırda ot biçiyormuşuz, köylüler bütün yayılmışlar harman yerine, papatyalar misali.» Buzağı gibi yumuşak bakan gözleriyle sakin tabiatlı bir genç olan Prohor Zikov rüyasını anlatmaya devam etti: «Biçtik, biçtik... İçime bir neşe doldu, bir neşe!»

«Bahse girerim, şimdi karım, 'Acaba Nikolay'ım şu anda ne yapıyor?' diyordur.»

«Ha-ha-ha! Olsa olsa kayınbabasıyla kırıştırıyordur!»

«Ama bu seninki de şimdi...»

«Kocası uzakta oldu mu başka erkeği denemiyecek kadın yoktur dünyada.»

«Ne üzülüyorsun be? Kadın dediğin bir güğüm süt değil ya. Döndüğümüzde bize de nasıl olsa bir şeyler kalır.»

Bölüğün en neşeli, en alçak adamı, hiç kimseye ne saygısı ne de utanıp arlanması bulunan Yegor Zarkov manalı manalı gülümseyip, göz kırparak konuşmaya karıştı:

«Bak buna emin ol; baban karını rahat bırakmıyacaktır. Yaman ittir senin baban.» Pırıl pırıl bakışlarını dinleyicilerinin üzerinde dolaştırarak, «Bakın, size bir hikâye anlatayım,» diye ilave etti:

«Moruğun biri gelinin peşinde koşar, ona hiç rahat vermezmiş, ama bir türlü oğlundan fırsat bulamazmış. Moruk da ne yapsın? Geceleyin avluya çıkıp, kapıyı açmış. Sığırlar hep kaçmış. Oğluna varmış, demiş ki: 'Ne yaptın ulan, seni bilmem ne? Neden kapamadın avlu kapısını? Bak, sığırlar kaçtı işte. Haydi git peşlerinden de çevir şunları.' Anlıyorsunuz ya, oğlu gidince, o da fırsattan istifade gelinini kıstıracak. Ama oğlu tembelin biriymiş. 'Hadi sen git de çevir hayvan-

ları,' demiş karısına. Karısı çıkmış, oğul yattığı yerde kulak kabartmış. Babası ocağın üzerinden usulca kaymış aşağı, dizleriyle ellerinin üstünde sokulmuş yatağa doğru. Ama oğlu akıllıymış. Raftan bir oklava almış eline, beklemiş. Babası yatağa iyice sokulup da elini atar atmaz, kafası budur diye yapıştırmış oklavayı oğlan. 'Çekil ulan,' diye bağırmış, 'yeme battaniyemi, namussuz.'

«Meğerse, evde bir buzağı besliyorlarmış, buzağının da âdeti, onu bunu ağzına alıp çiğnemek. İşte oğlan da, buzağıya vuruyorum numarasına getirmiş. Moruk gerisin geriye dönüp dizleriyle ellerinin üstünde güç bela ocağın yanına varmış, kafasındaki kaz yumurtası kadar şişi korka korka yoklamış eliyle. Nihayet, dayanamamış, 'İvan be,' demiş, 'kime vurdun demin öyle?' İvan da, 'Canım şu buzağıya işte,' diye cevap vermiş. Moruk nerdeyse gözlerinden yaşlar boşanacak halde, 'Ulan,' demiş 'sığırları hep böyle tepelersen nasıl ağa olursun sen?'»

«Yaman kıtır atıyorsun be Zarkov!»

«Pırangaya vurmalı seni, çopur şeytan.»

«Bu da nesi, pazar yeri mi burası? Dağılın bakalım!» diye bağırdı yanlarına gelen başçavuş. Kazaklar güle, şakalaşa atlarının başına gittiler.

Çay istirahatinden sonra talim vardı. Astsubaylar bağırıp duruyordu:

«Karnını çek içeri, pis herif!»

«Sağa dön, ileri marş!»

«Kıta, dur!»

«İleri, marş!»

«Sol baştaki, hey, ne biçim duruyorsun öyle? Lanet...»

Talimde subaylar sigaralarını tüttürerek yanda durur, işe pek seyrek karışırlardı. Gregor, pırıl pırıl, giyimli kuşamlı subaylara, güzel dikilmiş gri kaputlarına, vücutlarına tıpatıp uyan üniformalarına baktıkta onlarla kendisi arasında aşılmaz bir duvarın var-

lığını hissederdi. Onların tamamiyle farklı, rahat, düzenli yaşayışları, çamur derdi, bit derdi ya da başçavuşun yumruğu korkusu olmadan, Kazakların yaşayışından bambaşka, bir sükûn içinde akıp gidiyordu.

Radzivillova'ya gelişlerinin üçüncü günü yer alan bir olay Gregor'un, aslında bütün genç Kazakların üzerinde çok kötü bir izlenim bıraktı. Binicilik eğitimi görüyorlardı. Sık sık hayale dalıp, aklı uzaklardaki Kazak köyüne giden, dana bakışlı sakin delikanlı Prohor Zikov'un bindiği at da hırslı, huysuz bir hayvandı; her nasılsa, tam yanından geçen başçavuşun atını tepti. O kadar kuvvetli oturmayan çifte, hayvanın sol bacağının derisini sıyırmıştı azıcık. Ama başçavuş atını doğru Prohor'un üzerine sürüp, kamçısıyla delikanlının suratına vurdu ve bağırdı:

«Gözünü neden açıp da gittiğin yere bakmıyorsun, köpoğlusu? Gösteririm ben sana... Seni üç gün üst üste nöbete vereyim de, bak!»

Bölük komutanı olayı görmüş, ama arkasını dönmüştü. Kılıcının kabzasından sallanan püsküle oynayarak sıkıntıdan esniyordu. Prohor, dudakları titreyerek, şişen yanağından kanları sildi.

Gregor atını sıraya sokarken, subaylardan yana baktı, ama onlar hiçbir şey olmamış gibi, çene çalmaya devam ediyorlardı. Beş gün sonra Gregor kuyunun içine bir kova düşürdü. Başçavuş atmaca gibi üzerine varıp, yumruğunu kaldırdı. Gregor kuyunun ağzından, aşağıya, pırıldayan suya bakarak, sert bir sesle, «Sakın dokunayım deme bana,» dedi.

«Ne? Çabuk in aşağı da çıkar kovayı ulan, piç kurusu! Çabuk, yoksa suratını darmadağın ederim senin!»

Gregor başını kaldırmaksızın, tane tane, «Çıkaracağım, ama sen bana dokunmaya kalkma sakın,» dedi.

Eğer kuyunun başında birkaç tane Kazak olsaydı, başçavuş mutlaka döverdi Gregor'u ama Kazak-

lar ağılda, atlarının başında oldukları için konuşmaları duyamıyorlardı. Başçavuş gerideki Kazaklardan yana başını çevirdikten sonra, patlak gözleriyle öfkesinden deli gibi bakarak Gregor'a yaklaştı:

«Sen kendini ne zannediyorsun? Üstünle böyle konuşmaya nasıl cesaret edebiliyorsun?»

«Bela arama, Semyon Yegôrov.»

«Beni tehdit mi ediyorsun? Senin...»

Gregor başını kuyunun ağzından kaldırarak, «Buraya bak,» dedi. «Eğer bana vuracak olursan bil ki, seni öldürürüm. Anladın mı?»

Başçavuşun sazan balığına benzeyen ağzı şaşkınlıktan bir karış açık kaldı, ama hiç cevap veremedi. Cezalandırmak fırsatını kaçırmıştı. Gregor'un kül kesilen yüzü hayra alamet görünmüyordu. Başçavuş iyice afallamıştı. Kuyunun başından uzaklaştı, giderken bir de kaydı çamurda, iyice uzaklaştıktan sonra dönüp, yumruğunu salladı.

«Seni bölük komutanına rapor edeceğim,» diye bağırdı. «Rapor edeceğim seni.»

Her nedense, Gregor hakkında bir şey söylemedi komutana. Ama aradan on beş gün geçtikten sonra ikide bir kabahat bulmaya, sırası gelmeden Gregor'u nöbete koymaya başladı.

Korkunç, monoton yaşayış düzeni, genç Kazakların maneviyatını berbat ediyordu. Gün batana kadar piyade ve süvari talimi görürler, akşam olunca da atlarını tımar edip, yemlerini verirlerdi. Saat onda, yoklama ve nöbet dağılımından sonra dua için toplanırlar ve başçavuş patlak gözlerini, önünde sıralanmış Kazakların üzerinde dolaştırarak, makamla Rabbin Duası'nı okurdu.

Sabahleyin aynı işler yeniden başlardı; günler bezelye taneleri gibi birbirinin aynıydı.

Koskoca malikânede topu topu iki kadın vardı: vekilharcın karısıyla, yine vekilharcın genç ve güzel hizmetçisi, Franya. Franya sık sık evi ile, ablak suratlı

bölük aşçısının emrindeki, mutfak arasında koşarak gider gelirdi. Kızın, koşarken dalgalanan etekliğinin hiçbir hareketini gözden kaçırmayan Kazaklar, talim yerinden onu seyrederlerken göz kırparlar, mahsus yüksek sesle iç çekerlerdi. Kazaklarla subayların gözlerini kendisinden ayırmadıklarını hisseden kız, üç yüz çift gözün şehvetli bakışları altında koşa koşa gidip gelirken, sırayla her takıma ve özellikle subaylara gülümser, kalçalarını da tahrik edecek şekilde oynatıp, kırıtırdı. Her ne kadar hepsi onun ilgisini çekmeye çalışıyor idiyse de, söylenildiğine göre bu ilgiyi ancak bölük komutanı kazanabilmişti.

Bahar başlarında bir gün, Gregor tavla nöbeti tutuyordu. Gregor hep tavlanın bir ucunda duruyordu; burada bulunan subay atları, yakınlarına bağlanmış bir kısrak yüzünden huysuzlanıyordu. Gregor biraz önce bölük komutanın atına kamçısını tattırmış, şimdi de kendi atıyla uğraşıyordu. Sahibini yan gözle süzen hayvan, berelenmiş ard ayağını yerden kaldırmış, bir yandan da otunu yemeye devam ediyordu. Hayvanın yularının boyunu ayarlayan Gregor'un kulağına tam o sırada, tavlanın karanlık olan öte ucundan bir debelenme sesi ve boğuk bir çığlık geldi. Bu tuhaf sesten irkilen Gregor bölmelerin önünden hızla geçerek o yana seğirtti. Birinin tavla kapısını çarparak kapatmasıyla Gregor ansızın zifirî karanlıkta kaldı ve kısık bir ses duydu:

«Acele edin, çocuklar!»

Gregor adımlarını açıp bağırdı:

«Kim var orada?»

Bir an sonra, el yordamıyla kapıya doğru gitmeye çalışan çavuşlardan birine tosladı. Çavuş elini Gregor'un omuzuna koyarak, «Sen misin, Gregor?» diye fısıldadı.

«Dur! Ne oluyor burada?»

Çavuş suçluluk sezilen sesiyle kıs kıs gülerek Gregor'un kolundan yakaladı. «Biz... Hey, nereye gi-

diyorsun?» Gregor kolunu çekip, kurtararak koştu gitti, kapıyı ardına kadar açtı. Bomboş avluda kuyruğu düşmüş bir tavuk, aşçının ertesi gün vekilharca pişireceği çorba için kendisini düşündüğünden habersiz, yumurtlamak için gübreleri eşeleyip duruyordu.

Işık bir an için Gregor'un gözlerini kamaştırdı; elini gözlerine siper edip, seslerin gitikçe yükseldiği, tavlanın karanlık köşesinden yana döndü. Seslere doğru koşunca, pantolonunun düğmelerini iliklemekte olan Zarkov'la burun buruna geldi.

«Ne bu... ne yapıyorsun ulan, sen burada?»

Zarkov pis nefesini Gregor'un yüzüne doğru üfleyerek, «Acele et,» diye fısıldadı. «Aman ne tatlı... Franya'yı oraya çektiler... yatırdılar aşağı!» Zarkov'un pis sırıtması birdenbire kesiliverdi; Gregor'dan yediği yumrukla, tavlanın kütükten duvarına doğru balıklama uçtu. Gregor seslerin geldiği yana koşarken, karanlığa alışan gözlerinde korku vardı. Köşede Birinci Takım'dan kalabalık bir Kazak grubu gördü. Ses çıkarmadan kendisine yol açа açа aralarından geçti ve Franya'yı hareketsiz yerde buldu; başı bir velenseye sarılmış, elbisesi yırtılarak ta memelerinin üstüne çekilmiş, karanlıkta bembeyaz duran bacakları korkunç bir görünüşle ve rezilce yana açılmıştı. Kızın üzerinden yeni kalkan bir Kazak, arkasından gelene yer vermek için aptal aptal sırıtarak geri çekiliyordu. Gregor etrafı parçalarcasına kendisine yol açarak geriye döndü, kapıya doğru koştu, bağıra bağıra başçavuşu çağırdı. Ama öbür Kazaklar hemen arkasından koştular, kapının yanında yakaldılar onu. Elleriyle ağzını kapatıp, sürüye sürüye geri çektiler. Gregor adamlardan birinin gömleğini boydan boya yırttı, bir başkasının karnına tekmeyi yapıştırdı, ama ötekiler onu yere bastırdılar. Franya'ya yaptıkları gibi onun da başına bir velense sardılar, ellerini arkadan bağlayıp boş bir yemliğin içine attılar. Bu arada, sesleri tanınmasın diye Kazaklar fısıltıyla konuşmuşlar-

dı hep. Ekşi ekşi kokan velensenin içinde boğulma raddelerine gelen Gregor bağırmayı denedi, yemlikleri ayıran bölmeyi deli gibi tekmeledi. Kulağına köşeden fısıltılar, Kazaklar girip çıktıkça açılıp kapanan kapının gıcırtısı geliyordu. Onu yirmi dakika kadar sonra serbest bıraktılar. Kapıda başçavuşla, başka bir takımdan iki Kazak duruyordu.

Başçavuş göz kırpıp, omuzu üzerinden geriye bakarken, «Ağzını açayım deme!» diye tembih etti.

Başka bir takımdan, Dubok adında bir Kazak da ilave etti:

«Lakırdı kaçırırsan ağzından, kulaklarını koparırız!»

İki Kazak içeri girip Franya'yı bohça gibi kaldırdılar (kızın bacakları eteğinin altından yana açılmış durumda kaskatı kesilmişti) yemliğin üzerine çıkarak, duvarda, düşen kütüklerden birinin yerindeki boşluktan ititler dışarıya. Duvarın öte yanı meyve bahçesine bakıyordu. Atlara ait her bölmenin tepesinde ufak, kirli bir pencere vardı. Kazaklardan bir kısmı, Franya ne yapacak diye bakmak için, bölmelerin duvarlarına tırmandılar, ötekiler de acele acele tavladan çıkıp, gittiler. Hayvanî bir meraka kapılan Gregor da çatı girişlerinden birine tutunup kendini pencereye doğru çekti, pencereden aşağı baktı. Düzinelerle göz kirli pencerelerden, duvarın dibinde yatan kızın üzerine dikilmişti. Franya sırtüstü yatıyor, bacakları bir makas gibi açılıp kapanıyordu; parmaklarıyla duvarın dibindeki karları kazıyordu. Gregor onun yüzünü göremiyor, ama pencerelere tırmanmış Kazakların usul usul çıkan soluklarını, ayaklarının altında ezilen kuru otların yumuşak, taltı çıtırtısını duyuyordu.

Franya orada uzun bir süre yattı, nihayet güç bela dört ayak üstüne doğrulabildi. Gregor, kızın kollarının kendisini güçlükle taşıdığını, zangır zangır titrediğini iyice gördü. Sallanarak ayağa kalktı Fran-

ya; saç baş darmadağınık, değişmiş, düşmanca bakışlarını ağır ağır ve uzun uzun pencerelerin üzerinde dolaştırdı.

Bir eliyle tavlanın duvarına, öbür eliyle hanımellerinin ince dallarına tutuna tutuna sendeleyerek yürüdü.

Gregor bölmenin üzerinden yere atladı, boğazını ovaladı; boğulacak gibi olmuştu. Kapıda, sonradan kimin olduğunu hatırlayamadığı bir ses son derece kesin bir tonla fısıldadı:

«Bir kelime kaçır ağzından... İsa hakkı için, gebertiriz seni!»

İçtimada, Gregor'un kaputunda bir düğmenin eksik olduğunu gören bölük komutanı sordu:

«Kiminle güreştin? Sen ne diyorsun bu haline, ha?»

Gregor kopan düğmenin yerinde kalan ufak, yuvarlak deliğe baktı; hatırladığı olayla perişan bir halde, yıllardan beri ilk defa içinden ağlamak geldi.

III

Bozkırın üstüne, temmuz sıcağının çiy ışıkları içinde yüzen, nemli, boğucu bir hava çökmüştü. Olgunlaşmış buğday başakları henüz biçilmemiş, altın tozuna bulanmış bir buğu denizinde yüzüyordu. Orak makinelerinin bıçakları el değmeyecek kadar kızmıştı. Mavimtırak sarı bir alevle tutuşan gökyüzü, bakınca gözleri acıtıyordu. Buğday tarlalarının bittiği yerde, safran sarısı yonca tarlaları başlıyordu.

Bütün köy halkı, çavdar biçmek için bozkıra göçmüştü. Atlar sıcaktan ve keskin kokulu tozdan boğulacak gibi soluyor, orak makinelerini çekerken huysuzlanıyorlardı. Arada sırada nehirden doğru esen hava, bozkırın üzerinden ince bir toz bulutu kaldırıyor, güneş renkli bir pus içine sarınıyordu.

Sabahtan beri, orak makinesinin tablasından yabayla buğday aktaran Piyotr, yarım kova su içmişti. O ılık, tatsız sıvıyı içtikten bir dakika sonra yine kuruyuveriyordu gırtlağı. Gömleği sırılsıklam olmuş, yüzünden şırıl şırıl ter akıyor, kulakları çınlayıp duruyordu. Yüzünü, gözünü başörtüsüyle iyice sarıp sarmalamış olan Darya, gömleğinin düğmelerini çözmüş, başakları toplayıp demet yapıyordu. Gölge vuran göğüslerinin arasından koyu renkli, iri iri ter damlaları süzülüyordu. Atları yedeğinde Natalya çekiyordu. Yanakları güneşten yanmış, pancar gibi olmuştu; kızgın güneşin altında gözleri yaşarıyordu. Panteley, ıslak gömleği sırtına yapışmış, biçilen ekinler arasında bir aşağı bir yukarı dolaşıp duruyordu. Sakalı, eriyip göğsüne doğru akan siyah gres yağı gibi görünüyordu.

Oradan arabayla geçen Kristonya bağırdı:

«Nasıl, terliyor musun?»

Panteley topallayarak bir adım attı, gömleğinin ucuyla terli karnını silerek, «Sırılsıklam oldum!» diye cevap verdi.

Darya, «Piyotr!» diye selsendi. «Duralım artık.»

«Şimdi; şu sırayı da bitirelim.»

«Ortalık serinleyene kadar bekleyelim. Bittim artık.»

Natalya atları durdurdu; sanki makineyi çeken oymuş gibi, göğsü inip inip kalkıyordu. Darya kabarmış, esmer ayaklarıyla biçilmiş ekinlerin toprakta kalan kısa diplerine basmamaya dikkat ederek onlara doğru geldi.

«Piyotr, göl buradan çok uzak değil, ha.»

«Değil! Üç verst kadar bir şey!»

«Ah, bir dalıp çıkmak için neler vermezdim şimdi!»

«Siz oraya gidip gelene kadar...» diye içini çekti Natalya.

«Ne diye yürüyecekmişiz be! Atları çözer bineriz.»

Piyotr bir buğday demetini bağlayan babasına

doğru şüpheli şüpheli baktı ve omuzlarını silkti.

«Pekâlâ, çöz bakalım atları.»

Darya hayvanların koşumlarını çözüp, çevik bir hareketle kısrağın sırtına atladı. Natalya çatlamış dudaklarıyla gülümseyerek kendi atını orak makinesinin yanına götürdü, makinenin üstüne çıkarak ata oradan binmeye çalıştı. Piyotr onun yanına gidip binmesine yardım etti. Birlikte yola çıktılar. Ata Kazak usulü binen Darya en önde tırısa kaldırmış sürüyordu hayvanını. Başörtüsü geriye kaymış, eteklerini çıplak dizlerinin arasına sıkıştırmıştı.

Piyotr onun ardından bağırmaktan kendini alamadı:

«Dikkat et de kıçın yara olmasın!»

Darya fütursuzca seslendi geriye:

«Sen merak etme!»

Tarlalara giden yolu geçerlerken Piyotr sol yanına bakınca, köyden doğru, şosede bir toz bulutunun hızla gelmekte olduğunu gördü.

Gözlerini kısarak, «Birisi atla geliyor,» dedi Natalya'ya.

Natalya heyecanla, «Hem de ne hızlı geliyor! Şu toza bak!» diye cevap verdi.

Piyotr karısına seslendi:

«Kim bu gelen yahu, Darya! Çek dizginleri de bir dakika, bakalım kimmiş şu atlı!»

Toz bulutu bir çukurlukta kayboldu, sonra öbür taraftan yine çıktı. Şimdi atlı, toz bulutunun içinden az çok seçilebiliyordu. Piyotr kirli elini hasır şapkasının kenarına götürüp, gözüne siper ederek dikkatle bakıyordu.

«Bu hıza uzun müddet hiçbir at dayanamaz. Çatlatacak hayvanı!» Kaşlarını çatıp, elini indirdi; yüzünde endişeli bir ifade belirip kayboldu.

Artık atlı iyice görülebiliyordu. Atını tam dörtnala süren binici, sol eliyle kasketini tutuyor, sağ yanında toza bulanmış kırmızı bir bayrak dalgalanıyordu.

Patika üzerinden onlara o kadar yakın geçti ki, Piyotr adamın atının soluklarını duydu. Adam yanlarından geçerken bağırdı:

«Silah başına!»

Atından fırlayan sarı, sabun köpüğüne benzer bir köpük parçası, geride bir nal izinin içine düştü. Piyotr gözlerini ayırmadan atlının arkasından baktı. Atın hızlı soluğu, gittikçe uzaklaşan adamın ardından hayretle bakarken, hayvanın sırılsıklam, çelik gibi parıldayan sağrısı hafızasına çakıldı kaldı.

Üzerlerine çöken felaketin mahiyetini kafasında hâlâ iyice toparlayamayan Piyotr, toz bulutu içinde uçuşan köpüklere aptal aptal baktı, sonra gözlerini, çevresindeki inişli çıkışlı bozkırda dolaştırdı. Dört bir yandan Kazaklar, biçilmiş ekin şeritleri üzerinden köye doğru koşuyorlardı; bozkırın öbür ucunda, ta karşı bayırlarda, atlılara işaret eden ufak toz bulutları kalkıyordu. Yol boyunca köye doğru upuzun bir toz bulutu ilerliyordu. Yaşları geçkin olmayan Kazaklar işlerini bırakıp, atlarını çözmüşler, dörtnala köyün yolunu tutmuşlardı. Piyotr, Kristonya'nın Hassa alaylarında kullanılan çenk atını çözüp, sırtına atladığını, omuzunun üzerinden geriye bir bakıp, hücum dörtnalıyla sürdüğünü gördü.

Korku dolu gözlerini Piyotr'a çeviren Natalya, yarı inler gibi, «Nedir olanlar?» diye sordu. Natalya'nın, tuzağa düşmüş bir tavşanı andıran bakışıyla irkilerek harekete geldi Piyotr. Atını dörtnala sürüp, orak makinesinin yanına vardı, daha durmadan yere atladı, çalışırken çıkardığı pantolonunu ayağına çekti, babasına el sallayıp, buram buram tüten bozkırı çiçek açmış gibi benekleyen toz bulutlarına katılmak üzere ileri fırladı.

IV

Köy meydanına vardığında, boz bir renge bulanmış sıkışık bir kalabalığın toplanmış olduğunu gördü. Birçoğu askerî üniformalarını giymiş, teçhizatını kuşanmıştı bile. Ataman Alayına bağlı Kazakların mavi askerî kasketleri ötekilerden bir baş yüksek duruyordu; tıpkı avluda dolaşan ufacık tefecik kümes hayvanlarının arasına karışmış iri baş kazlar gibi.

Köyün meyhanesi kapalıydı. Askerlik şubesi başkanının asık suratında kaygılı bir ifade okunuyordu. Bayramlıklarını giymiş kadınlar yol boyunca bir çit gibi sıra olmuşlardı. Herkesin ağzında aynı kelime vardı: «Seferberlik.» Mest olmuş, heyecanlı yüzler. İnsanların heyecanı atlara da geçmiş, hayvanlar hırslı hırslı soluyor, ileri geri oynuyor, tepişiyorlardı. Bütün meydan boş şişeler, ucuz şekerlemelerin kâğıtlarıyla dolmuştu. Havada koyu bir toz bulutu yüzüyordu.

Piyotr eyeri vurulmuş atını dizgininden çekerek ilerledi. Kilisenin parmaklığına yakın, Ataman Alayından irikıyım bir Kazak durmuş, mavi şalvarının düğmelerini ilikliyordu; ağzını bir karış açmış, bembeyaz dişlerini göstererek gülümserken, ufak tefek, ya karısı, ya da sevgilisi olacak tıknazca bir kadın ona veriştiriyordu:

«Sen o orospuyla gezersin ha, bak ben sana gösteririm!»

Sarhoştu kadın; darmadağınık saçlarının arasında ayçiçeği kabukları vardı, çiçekli başörtüsü açılmış, sarkıyordu. Hassa neferi kemerini sıktı, geniş geniş sırıttı ve kaçının üstüne oturdu yere; o halinde bile bol şalvarının dizlerinin altına rastlayan kısmından yaşını doldurmuş bir dana rahat rahat geçerdi.

«Uzak dur, Maşka.»

«Seni koca utanmaz hain! Karı budalası seni!»

«Ne olmuş yani?»

«Gösteririm ben sana!»

Onun yanında kızıl sakallı bir başçavuş, bir topçuyla tartışıyordu.

«Bundan bir şey çıkmaz, korkma sen!» diye teminat veriyordu ötekine. «Bir iki gün seferber olur, sonra yine evlerimize döneriz.»

«Ama ya savaş çıkarsa?»

«Pöh, amma da yaptın be dostum! Hangi ülke bize karşı durabilir?»

Biraz ötedeki bir grupta, yaşlıca, yakışıklı bir Kazak ateşli bir tartışmaya dalmıştı.

«Bundan bize ne? Gitsin kendileri dövüşsünler canları istiyorsa, daha hasadımızı bitirmedik.»

«Yazık vallahi! Böyle bir günde, bir yıllık hasadını kaldırabilir insan, halbuki biz burda böyle dikilmişiz.»

«Ekinlerin arasına sığırlar da girer şimdi!»

«Arpayı biçmeye de daha yeni başlamıştık!»

«Avusturya çarı öldürülmüş diyorlar.»

«Hayır, veliahdı öldürmüşler.»

«Ama atamanın dediğine bakılırsa, bizi tedbir olsun diye çağırmışlar.»

«Paçamızı kaptırdık ya bir kere, siz ona bakın arkadaşlar.»

Yaşlıca bir Kazak üzüntüyle, «On iki ay sonra yaş haddine uğruyordum,» dedi.

«Seni ne yapacaklar be, dede?»

«Merak etme, askerler kırılmaya başlasın, o zaman ihtiyarları da almaya başlarlar.»

«Meyhane de kapandı!»

«Ne dersiniz, Marfutka'ya gidelim mi? Ondan bir fıçı dolusu alabiliriz!»

Teftiş başladı. Üç tane Kazak, kan lekeleri içinde, zilzurna sarhoş bir dördüncüsünü köy odasına götürüyorlardı. Sarhoş Kazak kendisini geriye attı, gömle-

ğinin göğsünü yırtarak açtı, gözlerini devire devire bağırdı:

«Gösteririm ben o mujiklere! Kanlarını içeceğim onların! Don Kazağının ne demek olduğunu anlarlar!»

Herifin çevresini alan kalabalık, onun dediklerini onaylarcasına güldü.

«Doğru söylüyorsun, tepele kerataları!»

«Ne diye yakalamışlar bunu?»

«Mujiklerin üstüne yürümüş!»

«Eh, onlar hak etmiştir.»

«Onlara biraz daha ders verelim!»

«1905'de onları tepeledikleri vakit ben de vardım. Görülecek şeydi!»

«Savaş çıkacak. Bizi yine bunların üzerine sürecekler.»

«Yetsin artık yahu. Bu iş için ya adam kiralasınlar, ya da bıraksınlar polis yapsın. Yakışmıyor bize.»

Mokov'un dükkânı dolup dolup taşıyordu. En ortada İvan Tomilin, kafayı çekmiş, dükkânın sahipleriyle kavga ediyordu. Mokov onu yatıştırmaya çalışıyordu. Ortağı, Atyopin kapı ağzına çıkmıştı. «Nedir yahu bu?» diye çıkıştı Mokov. «Tecavüz sayılır bu vallahi! Oğlum, koş atamana haber ver!»

Tomilin terli ellerini pantolonuna silerek, kaşlarını çatmış duran tüccarın göğsüne yaslandı, hakaret dolu bir sesle:

«Faizlerinle bizi sıkıp sıkıp limona çevirdin, ulan domuz, bir de şimdi kalkmış kafa tutuyorsun. Suratını dağıtacağım senin! Biz Kazakların alın terini çalıyorsun, şişko salyangoz!»

Köy atamanı, çevresini saran Kazakları yatıştırmak için harıl harıl laf yetiştirmeye uğraşıyordu:

«Savaş mı? Yok, canım, savaş mavaş yok. Askerlik Dairesi Reisi Hazretlerinin dediklerine göre sefer-

berlik bir tatbikattan ibaret. Telaşlanmaya lüzum yok.»

«İyi, iyi! Eve döner dönmez, tarlalarımıza koşarız!»

«Hükümet ne düşünüyor bu iş için? Daha yüz dönümden fazla tarlamdaki ekinimi kaldıramadım.»

«Tomoşka! Git, bizimkilere haber ver, yarın eve döneceğiz.»

«Galiba bir bildiri asmışlar. Hadi gidip bakalım.»

Gece geç vakitlere kadar meydan gürültücü, heyecanlı kalabalıklarla dolup taştı.

*

Dört gün kadar sonra askerî trenlerin kırmızı vagonları Kazak alaylarını, Kazak bataryalarını Rus Avusturya sınırına taşıyordu.

«Savaş!..»

Bölmelerden, atların burunlarından çıkan gürültülü soluklar duyuluyor, keskin fışkı kokusu geliyordu.

Vagonlarda hep aynı konuşmalar ve aşağı yukarı hep şu çeşit şarkılar:

Don uyanmış kaynıyor,
Uslu, sakin Don,
Hükümdarın emrine uymuş,
Gidiyor, marş, ileri.

İstasyonlarda Kazaklara sorgu dolu, iyilikçi gözlerle bakıyorlardı. Millet, Kazakların yanları şeritli pantolonlarını, tarlalardan yeni ayrılmış yanık yüzlerini seyrediyordu.

«Savaş!..»

Gazetelerde havadisler bas bas bağırıyordu. İstasyonlarda kadınlar Kazaklara mendil sallıyor, gülümsüyor, şeker ve sigara atıyorlardı. Yalnız bir keresinde, tren daha Voronej'e varmadan önce, yarı sarhoş, ihtiyar bir demiryolu işçisi, Piyotr Melehov'un yir-

mi dokuz Kazakla beraber sıkıştığı vagondan içeri başını uzatıp sordu:

«Gidiyor musunuz?»

«Evet. Hadi atla, sen de bizimle gel dede,» diye cevap verdi Kazaklardan biri.

«Vah evladım... Mezbahalık öküzler!» diye karşılık veren ihtiyar, sitemli sitemli başını salladı.

V

1914 Haziran'ının dördüncü haftasında tümen kurmay başkanlığının emriyle, Gregor Melehov'un alayı manevralara katılmak üzere Rovno kasabasına nakledildi. Süvari birliklerinden başka iki de piyade tümeni konmuştu civara. Dördüncü bölük Vladislavka köyüne yerleşti. On beş gün sonra, sürekli manevralardan yorgun düşmüş Gregor'la Dördüncü Bölükten başka Kazaklar çadırlarında yatarlarken, üsteğmen Polkovnokov alay karargâhından atını dörtnala sürerek döndü.

Prohor Zikov, düşünceli bir tavırla, «Galiba yine nakil var,» dedi ve uzandığı yerde içtima borusunun sesini beklemeye başladı.

Takım çavuşu, pantolonunu diktiği iğneyi kasketinin astarına geçirirken cevap verdi:

«Öyle görünüyor; bir dakika nefes aldırdıkları yok bize.»

«Başçavuşun söylediğine bakılırsa, tugay komutanı bizi teftişe gelecekmiş.»

Bir iki dakika ya geçmiş ya geçmemişti ki, borazancı silah başı borusu çaldı. Kazaklar ayağa fırladı. Prohor dört dönüp, aranarak, «Tütün kesemi net-

tim ben?» diye söyleniyordu.

«At başına!»

Gregor koşarken, «Tütün kesesinin canı cehenneme,» diye bağırdı.

Başçavuş koşa koşa eğitim alanına geldi, kılıcının kabzasını tutarak doğru atların bağlandığı yere seğirtti. Yönetmelikte gösterilen zaman içinde eyerlenmişti atlar. Gregor acele acele çadırın çubuklarını sökerken, çavuş fırsatını bulup kulağına fısıldadı.

«Bu sefer sahiden savaş, evlat!»

«Şaka ediyorsun!»

«Vallahi etmiyorum! Başçavuş söyledi.»

Bölük komutanı en başta olmak üzere, bütün bölük yola dizildi. Komutanın komutu, sıradan sıraya, geriye doğru tekrarlana tekrarlana gitti:

«Takım kolu düzeninde!»

Atlar köyden çıkıp İngiliz süratlisi ile şoseye girerlerken toynakları çatır çatır öttü yerde. Yakınlardaki bir köyden ayrılan Birinci ve Beşinci bölüklerin de istasyona doğru ilerledikleri görülüyordu.

Bir gün sonra alay, Avusturya sınırından otuz beş verst kadar gerideki bir istasyonda trenden indirildi. İstasyondaki birkaç huş ağacının arkasından şafak söküyordu. Sabah güzel olacağa benziyordu. Lokomotif rayların üzerinde tıslayarak hareket etti, tekerleklerin tıkırtısı birbirini kovaladı. Raylar sabah çiyinin cilası altında parlıyordu. Dördüncü bölüğün Kazakları atlarını dizginlerinden tutup, yedeklerine alarak vagonlardan çıkardılar ve demiryolunu geçen şose üzerinde atlarına binip, takım kolu düzeninde hareket ettiler. Sabahın yırtılmaya başlayan menekşe rengi karanlığında sesleri tekinsiz yankılar yapıyordu. Yüzler, atların vücut çizgileri, kasvetli karanlığın içinden belli belirsiz biçimlenerek çıkıyordu.

«Hangi bölük bu?»

«Sen kimsin? Nereden geliyorsun?»

«Gösteririm sana kim olduğumu! Bir subayla böyle konuşmaya nasıl cesaret ediyorsun?»

«Affedersiniz, Asaletlim, tanıyamadım sizi.»

«Hadi, hadi devam et yoluna!»

«Ne sallanıyorsunuz be? Haydi kıpırdayın biraz.»

«Sizin Üçüncü Süvari Bölüğü nerde, Başçavuş?»

«Bölük, geriden yanaş!»

Sıralarda fısıldaşmalar:

«Geriden yanaşmış, Allah kahretsin, iki gecedir uyumamışız zaten.»

«Bir nefes versene, Siyomka, dünden beri sigara içmedim.»

«Atının başını tutsana...»

«Göğüs kayışını dişleyip, kopardı namussuz.»

«Benimki de önden bir nal düşürdü.»

Biraz ilerde, trenden daha önce indirilen Birinci Bölüğe takılıp kaldı bir süre Dördüncü Bölük. İleride atların silüetleri griye çalan mavi göğe karşı çini mürekkebiyle çizilmiş gibi seçik duruyordu. Mızrakları başsız ayçiçeği saplarına benziyordu. Arada sırada bir üzengi şakırtısı ya da bir eyer gıcırtısı duyuluyordu.

Prohor Zikov, Gregor'un yanında at sürüyordu. Gregor'un yüzüne bakarak fısıldadı:

«Melehov, korkmuyorsun, değil mi?»

«Korkacak ne var?»

«Bugün savaşa katılırız belki de.»

«Olsun, ne çıkar?»

Prohor, çiyden ıslanmış dizginleriyle sinirli sinirli oynayarak, «Ama ben korkuyorum,» diye itiraf etti. «Dün gece gözümü kırpmadım!»

Bölük tekrar yola koyuldu; atlar ölçülü adımlarla

ilerliyor, mızraklar ritmik hareketlerle dalgalanarak kayarcasına geçiyordu. Gregor dizginleri koyverip, kestirmeye başladı. Ona öyle geldi ki, bacaklarını her ileri atışında onu eyerin üzerinde sarsan at değildi sanki, sıcak, karanlık bir yolda yaylanarak içinde büyük bir sevinçle ve son derece rahatlıkla kendisi yürüyordu. Prohor yanında durmadan konuşuyor konuşuyor, ama sesi eyer gıcırtılarına, atların toynak seslerine karışıyor ve hiçbir şey düşünmeksizin kestiren Gregor'u rahatsız etmiyordu.

Bölük bir yan yola saptı. Sessizlik kulaklarında çınlıyordu. Yol kenarında, başakları çiyle buğulanmış olgun yulaflar yükseliyordu. Atlar alçakta kalan başaklara uzanmak için başlarını eğiyor, binicilerinin elinden dizginleri çekiyorlardı. Ilık, tatlı bir günışığı Gregor'un uykusuzluktan şişmiş gözkapaklarının arasından süzüldü. Başını kaldırdı ve Prohor'un bir araba tekerleği gıcırtısını andıran monoton sesini duydu.

Yulaf tarlalarının ta ötelerinden gelen ve gök gürültüsüne benzeyen bir gürültüyle aniden ayıldı.

Zikov haykırışa yakın bir sesle, «Top ateşi!» dedi ve dana bakışlı gözlerinde korku bulutları belirdi. Gregor başını iyice dikti. Önünde, takım çavuşunun gri kaputu, atın sağrısıyla birlikte inip kalkıyordu; yolun her iki yanında biçilmemiş ekin tarlaları uzanıyordu; bir tarlakuşu, telgraf direği boyu kadar yükselip yükselip iniyordu. Bütün bölük heyecanlanmıştı; top sesi bölüğün içinden bir elektrik akımı halinde geçmişti sanki. Kamçı yemişcesine harekete gelen üsteğmen Polkovnikov, bölüğü İngiliz süratlisine kaldırdı. Bir yol kavşağının ilerisinde, terk edilmiş bir hanın bulunduğu yerde, sığınanların arabalarıyla karşılaştılar. Pırıl pırıl üniformaları içinde bir ağır süvari bölüğü geçip gitti yanlarından. Cins bir kulaya binmiş olan yüzbaşıları, Kazaklara alaylı alaylı bakıp atını mahmuzladı. Gregor'un bölüğü biraz sonra, çamurlu

batak bir çukurluğa saplanmış bir obüs bataryasıyla karşılaştı. İriyarı, çopur yüzlü bir topçu neferi, muhtemelen hanın çitinden söktüğü bir kucak kaplama tahtasıyla yanlarından geçti.

Biraz ilerde bir piyade alayına yetiştiler. Kaputlarını katlayıp sırt çantalarının çevresine bağlamış olan erler, cebrî yürüyüşle gidiyorlardı. Güneş, askerlerin yemek kaplarının üzerinde pırıldıyor, süngüleri ışıl ışıl yanıyordu. En sondaki bölükten ufak tefek, cin gibi bir onbaşı yerden bir kesek alıp Gregor'a fırlattı:

«Hey, tut! Avusturyalıların kafasına atarsın!»

«Oynama, çekirge!» diye cevap veren Gregor, uçarak gelen keseği kamçısıyla havada çeldi.

«Bizden selam söyleyin onlara, Kazaklar!»

«Siz kendi ağzınızla söylersiniz.»

Takım kolunun ön tarafından birisi açık saçık bir türkü tutturdu; kadın gibi, koca kıçlı bir asker takımın yanısıra, kısa, kalın butlarına eliyle vura vura yürüyordu. Subaylar güldüler. Yaklaşmakta olan tehlikeyi ta içlerinde hissetmeleri onları askerlere daha çok yaklaştırmış, daha hoşgörülü yapmıştı.

Bundan sonra süvari kolu hep kırkayaklar gibi ilerleyen piyade birliklerine, bataryalara, nakliye arabalarına, sıhhiye arabalarına rastlamaya başladı artık. Yaklaşmakta olan savaşın ölüm kokan nefesi duyuluyordu havada.

Biraz sonra alay komutanı, Yarbay Kaledin, yanında komutan vekili olduğu halde, bir köye girmek üzere bulunan Dördüncü Bölüğe arkadan yetişti. Bölüğün yanından geçerlerken, Gregor, komutan vekilinin Kaledin'e, «Bu köy haritada işaretlenmemiş. Valisi Maksimoviç! Kötü bir durumla karşı karşıya kalabiliriz,» dediğini duydu.

Gregor albayın cevabını işitemedi.

Yaver dörtnala onların yanıdan geçti gitti. Atı sol ard ayağı üzerinde yapıyordu hamlelerini. Gregor mekanik bir şekilde, atın cins bir hayvan olduğunu gösteren noktalarına baktı.

Alay yürüyüş hızını durmadan değiştirmekteydi, atlar terlemeye başlamıştı. Uzakta, hafif bir meylin alt tarafındaki bir köyün ufak kulübeleri belirdi. Köyün öbür yanında, ağaçlarının gri tepeleri mavi gökkubbeyi delen bir koru vardı. Ağaçlıkların ötesinden top sesleriyle karışık, arka arkaya patlayan tüfek sesleri geliyordu. Atların kulakları dikildi. Ta uzaklarda, dağılan şarapnellerin dumanları yüzüyordu havada, piyade tüfeği ateşi bir hızlanıp bir yavaşlayarak, ağır ağır, bölüğün sağına doğru kaydı.

Gregor safi kulak kesilmiş, gergin sinirleri bir duyum demeti halinde, her çıkan sesi dinliyordu. Prohor Zikov eyerinde durmadan kımıldıyor, ha bire söyleniyordu:

«Gregor şu tüfek sesleri tıpkı çocukların merdiven parmaklıklarına çomak sürtmelerini andırıyor, değil mi?»

«Kes sesini be, saksağan sen de!»

Bölük köye girdi. Askerler avlulara dolmaya başladı. Korkudan ve şaşkınlıktan perişan yüzleriyle köylüler, kaçmak için eşyalarını topluyorlardı. Gregor geçerken, askerlerin bir sundurmanın çatısını ateşe verdiklerini gördü, ama evin sahibi olan kır saçlı Beyaz Rus üzerine çöken ani felaketin ağırlığı altında ezilmiş, onlara dikkat bile etmeksizin geçip gitmişti. Gregor, adamın ailesinin bir arabaya kırmızı kılıflı yastıklar, eski püskü mobilyalar yüklediklerini gördü; adam da, ihtimal ki yıllardan beri avluda durmakta olan ve hiçbir değeri bulunmayan kırık bir tekerlek kasnağını kucaklamış, dikkatle taşıyordu. Gregor, arabalara çiçek saksılarını, ikonları doldurup da gerekli ve değer-

li eşyalarını evde bırakan kadınların aptallığına hayret etti. Sokakta, bir şilteden dökülen kuştüyleri, minyatür bir kar fırtınası yaratıyordu. Havada genzi yakan bir kurum ve küflü mahzen kokusu vardı.

Köyün ucunda, kendilerine doğru koşan bir Yahudiye rastladılar. İnce dudaklı ağzı, bir çığlıkla kocaman açılmıştı!

«Kazak efendi! Kazak efendi! Yarabbim!»

Yahudinin önünde kısa boylu, yuvarlak kafalı bir Kazak, ona hiç aldırış etmeden kamçısını sallayarak, atını tırısa kaldırmış sürüyordu.

İkinci bölükten bir üsteğmen, «Dur!» diye bağırdı Kazağa.

Kazak eyerin ön kaşı üzerine yatarak atını dörtnala kaldırıp bir ara sokağa saptı.

«Dur, haydut. Hangi alaydansın?»

Kazağın yuvarlak kafası atın boynuna doğru daha çok sokuldu. Tam dörtnalla yüksek bir çite doğru sürdü hayvanı, at adımlarını ayarladı ve güzel bir atlayışla çiti aştı.

Çavuş, «Burada Dokuzuncu Alay konaklıyor, komutanım. Kazak da Dokuzuncu Alayın malı,» dedi.

Üsteğmen kaşlarını çatarak, «Canı cehenneme,» dedi ve üzengisine asılan Yahudi'ye dönerek, «Neyini aldı?» diye sordu.

«Subay efendi... saatimi, saatimi...» Yahudi gözlerini kırpıştırarak, yaklaşmakta olan subaylara doğru çevirdi kızıl sakallı yüzünü.

Üsteğmen ayağıyla Yahudiyi itip üzengisini kurtardı ve atını sürdü.

Bıyık altından gülümseyerek, «Nasıl olsa Almanlar alacaktı, geldikleri zaman,» dedi.

Yahudi şaşkın şaşkın yolun ortasında kalakaldı. Yanağı seğiriyordu.

Bölük komutanı kamçısını havaya kaldırarak, «Yol ver baklım, Mişon usta,» diye bağırdı.

Nal şakırtıları, eyer gıcırtıları içinde, Dördüncü Bölük geçti. Kazaklar şaşkın Yahudiye takılıyor, aralarında konuşuyorlardı:

«Bizim gibiler de çalmadan edemez.»

«Eline ne geçerse kaldırır Kazak.»

«Onlar da mallarına sahip çıksınlar!»

«Atik oğlandı, ama!»

«Çiti de nasıl aştı tazı gibi.»

Başçavuş Kargin bölüğün gerisinde kaldı ve Kazakların kopardıkları bir kahkaha tufanı arasında mızrağını indirip doğrultarak bağırdı:

«Koş bakalım, Mişon efendi, yoksa şimdi...»

Ödü patlayan Yahudi kaçmaya başladı. Ardından yetişen başçavuş, kamçısıyla bir tane yapıştırdı Yahudiye. Gregor Yahudinin sendelediğini, avuçlarıyla yüzünü kapatarak, başçavuşa doğru döndüğünü gördü. Adamın parmaklarının arasından kan sızıyordu.

Yahudi hıçkırarak, «Niye vurdun?» diye sordu.

Başçavuş atını sürüp geçerken, düğme gibi gözleri yağlı yağlı pırıldayarak bağırdı:

«Seni ziynetsiz bırakmadım işte, sersem!»

Köyün ötesinde istihkâm grubu, bataklık sazı ve sarı nilüferlerle kaplı geniş bir hendeğin üzerine ayaklı köprü kuruyorlardı. Hemen oracıkta duran bir otomobilin motoru zangır zangır titreyerek çalışıyor, şoför de motorun etrafında dört dönüyordu. Otomobilin arka tarafında, keçi sakallı, kır saçlı, sarkık yanaklı bir general, yarı uzanmış vaziyette oturuyordu. Yarbay Kaledin'le istihkâm tabur komutanı arabanın yanında hazır ol vaziyetinde duruyorlardı. General harita çantasının kayışını yakalamış, istihkâm subayına çatıyordu:

«Bu işi dün bitirmek için emir almıştınız. Susunuz! Malzemeyi daha önceden tedarik etmeniz gerekirdi. Susunuz!» diye gürledi tekrar, ama subay değil ağ-

zını açmak, dudaklarını bile kıpırdatmamıştı. «Ben nasıl geçeceğim şimdi karşıya? Cevap verin yüzbaşı, nasıl geçeceğim?»

Arabanın içinde oturan bir başka, genç, siyah bıyıklı general de pürosunu tüttürerek gülümsüyordu. İstihkâm yüzbaşısı eğilerek, eliyle köprünün bir yanını gösterdi.

Bölük köprüye gelince, atlar hendeğin içine doğru sürüldü. Hayvanlar dizlerine kadar kahverengimsi siyah çamura gömüldüler, üzerlerine köprüden bembeyaz tüyler gibi talaş döküldü.

Bölük, Avusturya sınırını öğleyin aştı. Sınır kapısının siyah-beyaz boyalı kırık direği üzerinden atlayarak geçti atlar. Sağda bir top sesi gürledi. Uzakta, güneşin dik gelen ışınları altında bir çiftliğin kırmızı kiremitli çatıları görünüyordu. Her yanı kaplayan kalın toz bulutu ağızda acımtırak bir tad bırakıyordu. Alay komutanı ileri keşif kollarının çıkarılması için emirler verdi. Dördüncü Bölükten, Teğmen Semyonov'un komutasında, Üçüncü Takım çıkarıldı keşif kolu olarak. Bölüklere ayrılan alay arkada, gri bir toz bulutunun ardında kaldık. Yirmi kadar Kazaktan meydana gelmiş müfreze, arızalı yoldan ilerleyerek, çiftliğin yanından geçti.

Teğmen, öncü keşif timlerini üç verst kadar ileri sürdü, sonra paftasını incelemek için durdu. Kazaklar bir araya toplanıp sigaralarını yaktılar. Gregor kolan kayışını sıkmak için yere indi, ama başçavuş yaygarayı bastı:

«Ne yapıyorsun be, deli? Çabuk, at bin!»

Teğmen bir sigara yakıp, dürbününün merceklerini dikkatle sildi. Öğle sıcağında, bir vadi uzanıyordu gözlerinin önünde. Sağ tarafta, göğe baş veren ormanın içine, demiryolu sivri bir kargı gibi dalıyordu. Bir buçuk verst kadar ötede bir köy, köyün ilerisinde de bir çayın oluk gibi oyulmuş, derin ve killi kıyı setleriyle, suyun serin, cam gibi yüzeyi görünüyordu. Teğ-

men dürbünüyle dikkatle bakarak, ölüm sessizliği içindeki köy sokaklarını inceledi, ama sokaklar bir mezarlık kadar ıssızdı. Sadece, mavi bir kurdela gibi uzanan su, meydan okurcasına göz kırpıyordu.

Subay, köyü gözleriyle işaret ederek, «Korolyovka olması gerek buranın!» dedi.

Başçavuş atını teğmenin atına yaklaştırdı; cevap vermedi, ama yüzünün ifadesiyle açıktan açığa, «Sen benden daha iyi bilirsin! Beni sadece daha ufak meseleler ilgilendirir,» diyordu sanki.

Subay dürbünü kaldırıp dişi ağrıyormuş gibi yüzünü buruşturarak, kararsız bir tavırla, «Oraya gideceğiz,» dedi.

«Tam içlerine düşürebiliriz, komutanım!»

«Dikkat ederiz.»

Prohor Zikov, Gregor'un yanından bir santim ayrılmıyordu. Atlarını dikkatle sürerek, ıssız köy sokaklarına indiler. Her pencere onlara bir tuzağı hatırlatıyor, her açık ambar kapısı içlerinde bir yalnızlık hissi uyandırarak sırtlarından aşağı soğuk ürpertiler salıyordu. Bütün gözler, mıknatıslanmış gibi, çitlere, hendeklere çevriliyordu. Av hayvanları gibi, mavi kış gecelerinde, insanların oturduğu yerlere sokulan kurtlar gibi ilerliyorlardı — ama sokak bomboştu. İnsana ne yapacağını şaşırttıran bir sessizlik vardı. Açık bir pencereden bir saatin masum tik takları duyuldu. Saat başını vuran saat çanı, tabanca sesi gibi çınladı; Gregor subayın irkilerek hızla elini tabancasına götürdüğünü gördü.

Köyde bir tek canlı kalmamıştı. Keşif müfrezesi çayı geçti. Su atların karınlarına kadar çıkıyordu; atlar suya istekli istekli girdiler ve içmeye çalıştılar, ama binicileri çekip ileri sürdü onları. Gregor da bulanık suya susuzluktan yanarak baktı. Su hemen ayaklarının altındaydı, ama Gregor'un suya erişmesine imkân yoktu; karşı konulmaz bir güçle çekiyordu su Gregor'u. Eğer imkân olsaydı Gregor, öylece elbiseleriyle suya

atlayacak eyerinin üstünden ve terle ıslanmış göğsü, sırtı soğuktan ürperinceye kadar suyun içinde yatacaktı.

Köyün ötesindeki sırta çıkınca, ta uzaklarda bir kasaba gördüler: kare şeklinde blok evler, tuğla yapılar, bahçeler, kiliselerin çan kuleleri. Subay atını bayırın ta tepesine sürüp dürbününü gözlerine dayadı.

Sol elinin parmakları sinirli sinirli oynarken, «İşte oradalar!» diye bağırdı.

Başçavuş da, arkasından birerle kol halinde gelen öteki Kazaklarla birlikte, güneşin vurduğu sırta çıkıp baktı. Kasabanın çevresinde gidip gelen minicik minicik şekiller gördüler. Yan sokakların ağızlarına arabalardan barikatlar kurulmuştu; sağa sola dörtnala atlılar gidip geliyordu. Elini güneşe siper ederek gözlerini kısmış bakan Gregor, kendisine yabancı gri üniformaları bile seçebildi. Kasabanın önünde yeni kazılmış hendekler kahverengi çizgiler halinde uzayıp gidiyor, hendeklerin yanıbaşında insanlar kıvıl kıvıl kaynaşıyordu.

Prohor hayretle, «Amma da kalabalık be!» dedi.

Hepsi de aynı duygunun pençesi altında bulunan öteki Kazaklar ses etmediler. Gregor hızlanan yürek atışlarını dinledi ve şu anda, bu yabancıları görünce duyduğu hissin, manevralar sırasında düşmanla karşılaştığı zaman duyduğu hisse hiç de benzemediğini farketti.

Başçavuş, Kazakları çarçabuk, gerisin geriye sırttan aşağı indirdi. Teğmen sahra defterine kurşunkalemiyle birkaç not aldı, sonra işaret ederek Gregor'u yanına çağırdı:

«Melehov!»

«Buyur!»

Gregor yere indi, uzun süre at binmekten uyuşmuş bacaklarıyla subayın yanına gitti. Subay ona katlanmış bir kâğıt verdi.

«En iyi at senin atın. Bunu alay komutanına gö-

tür. Dörtnala!»

Gregor kâğıdı göğüs cebine koydu, atının yanına dönerken kasketinin çene kayışını da çenesinin altından geçirdi. Subay, Gregor at binene kadar bekledi, sonra kol saatine baktı.

Gregor raporla birlikte alaya vardığında, alay Korolyovka köyüne iyice yaklaşmıştı. Raporu okuyan alay komutanı yaverine bir emir verdi, yaver de dörtnala Birinci Bölüğe doğru sürdü atını.

Dördüncü Bölük Korolyovka'dan akarak geçti ve öteki kıra çıkar çıkmaz, tıpkı talim meydanında olduğu gibi çabucak avcı hattına yayıldı. Teğmen Semyonov erleriyle birliket döndü geldi. Atlar, atsineklerini kovmak için başlarını sallıyor, sürekli bir gem, kantarma şıkırtısı duyuluyordu. Köyden geçen Birinci Bölüğün, öğle sessizliğini bozan gürültüsü yükseliyordu.

Üsteğmen Polkovnikov oynak atını ön safa doğru sürdü. Dizginleri sıkıca bir eline alıp, öteki elini kılıcının kabzasına indirdi. Gregor nefesini tutarak komutu bekledi. Birinci Bölük hücum düzeni alırken, sol kanatta at toknaklarının çıkardığı patırtı yükseldi.

Subay kılıcını kınından çekti; kılıç mavimtırak bir ışık gibi parladı.

«Bölüüük!» Subay, kılıcını önce sağa, sonra sola salladı, nihayet önünde, atının başının üstünde ve hayvanın tam iki kulağı arasında ileri uzattı. Gregor, ikinci komutun ne olabileceğini düşünmeye çalıştı. «Mızraklar hazır ol! Kılıç çek! Hücum, dörtnala... ileriii!» Emirleri sıralayan subay, dizginleri koyverdi.

Binlerce toynağın çıkardığı gümbürtüden yer gök inledi. Ön saflarda bulunan Gregor'un atı, bir sel gibi geriden kopan atların önünde sürüklenip, önce dörtnala, sonra hücum dörtnala kalktığında, Gregor daha mızrağını hazır duruma getirememişti bile. Komutan, Gregor'un önünde yol alırken, gri renkli kır sanki dalgalanıyordu. Sürülü toprağın simsiyah bir kamayı andıran saban izi, karşı konulmaz bir hızla

Gregor'a doğru kayıyor kayıyordu. Birinci Bölük'ten dalga dalga yayılan, tüyler ürpertici bir savaş narası yükseldi, Dördüncü Bölük aynı narayı tekrarladı. Toprak, atların gerilen karınları altından adeta sürünerek geçiyordu. Gregor, kulaklarındaki rüzgârın uğultusu arasında, uzaktan uzağa tüfek sesleri işitti. İlk mermi göğün mavi boşluğunu yara yara, başlarının üzerinden ıslık çalarak geçti. Gregor, mızrağının sıcak namlusunu yan tarafına sıkıca bastırmıştı; öyle bastırmıştı ki, yanı acımaya, eli terlemeye başladı. Islık çalarak geçen mermilerden korunmak için başını atının terli boynuna doğru eğiyor, hayvanın keskin ter kokusu burun deliklerine doluyordu. Bir dürbünün buğulu merceklerinden bakar gibi, siperlerin kahverengi kenarlarını, gri elbiseli askerlerin kasabaya doğru kaçtıklarını gördü. Bir makineli tüfek yelpaze gibi tarıyor, ıslık çalan mermilerini hiç durmadan Kazaklara yağdırıyordu; önlerinde, atların toynakları dibinde, mermiler toprağı hallaç pamuğu gibi atıyordu.

Gregor'un damarlarındaki kanı hücumdan önce hızla dolaştıran şey, şimdi sanki taş kesilmişti içinde; kulaklarındaki çınlamadan ve sol ayağının parmaklarında bir sızıdan başka hiçbir şey hissetmiyordu. Korkudan bütün canlılığını kaybeden düşünceleri, kafasının içinde donmuş ağır bir yığın gibi kaskatı kesilmişti.

Atından ilk düşen, sancak subayı Liyâhovski oldu. Prohor onun tam üzerine geliyordu. Gregor başını çevirip geriye baktı ve gördüğü şeylerden bir parça, cam üzerine elmasla kazılırcasına hafızasına kazındı. Prohor'un atı, yuvarlanan sancaktarın üzerinden sıçrarken, ağzını açıp tökezledi. Mancınıkla fırlatılmış gibi atının üzerinden uçan Prohor, tepe üstü yere düştü ve geriden gelen atlının nalları altında ezildi. Gregor hiçbir çığlık duymadı, ama Prohor'un yüzünden, o çarpılmış ağzından, yerlerinden uğramış o dana bakışlı gözlerinin halinden, onun insan sesine benzemeyen

çığlıklar atmakta olduğunu anladı. Başkaları da düştü; Kazaklar da, atlar da. Gregor, rüzgârdan yaşaran gözlerine inen saydam perde arasından, ileride siperlerinden uğramış kaçan, toprağa gri bir örtü gibi yayılmış Avusturyalılara bakıyordu.

Köyden düzenli bir biçimde kopan bölük, şimdi parça parça dağılmıştı. Öndekiler, aralarında Gregor da olduğu halde, nerdeyse siperlere varmışlardı; ötekiler epeyce geride kalmışlardı.

Uzun boylu, kır kaşlı, kasketini gözlerinin üzerine kadar çekmiş bir Avusturyalı çok yakından ve tam hedefe nişan alarak ateş etti. Kurşunun sıcaklığı Gregor'un yanağını yaktı. Gregor mızrağını adamın gövdesine sokarken, aynı zamanda bütün gücüyle dizginlere asıldı. Darbe o kadar hızlı olmuştu ki, mızrağın namlusu ta yarıya kadar Avusturyalının vücuduna girmişti. Gregor çabuk davranamadı, mızrağını çekip kurtaramadı. Mızrağın ucundaki çırpınışın sarsıntısını elinde hissetti ve geriye doğru yıkılmış, sadece sakalsız çenesinin ucu seçilen Avusturyalının, mızrağı göğsünün üzerinde yakalamış, tırmalamakta olduğunu gördü. Gregor mızrağını bıraktı, kılıcının kabzasına el attı, uyuşmuş parmaklarıyla kavradı.

Avusturyalılar kasabanın sokaklarına doğru kaçıyorlardı. Kazak atları, gri üniformaları sırtlarına yapışmış Avusturyalıların peşine düştü.

Gregor mızrağını bıraktıktan sonra ilk olarak, atını geriye doğru çevirdi nedense ve başçavuşun, dudakları hırlar gibi aralanmış, yanından geçip gittiğini gördü. Gregor kılıcının namlusuyla atının sağrısına yanlamasına vurdu; hayvan boynunu bir yay gibi büktü, sonra yıldırım hızıyla ileri atılarak Gregor'u kasabanın sokağına götürdü.

Avusturyalının biri silahını atmış, buruşuk kasketini eline almış, bir bahçe parmaklığının dibinden sendeliye sendeliye koşuyordu. Gregor askerin ensesini ve gömleğinin terden sırsıklam olmuş yakasını gör-

dü. Atıyla ona yetişti, savaşın çılgınlığı içinde kılıcını başının üzerinde döndürdü. Avusturyalı yolun sol tarafında, parmaklığın hemen dibinden koşuyordu, bu durumda Gregor'un onu tepeden aşağı biçmesi zordu. Ama Gregor, eyerin üzerinde sola doğru yatıp, kılıcını meyilli tutarak adamın şakağına vurdu. Avusturyalı gık demeden elini yarasına götürdü, fırıldak gibi dönerek, sırtını parmaklığa dayadı. Gregor onu geçti, ilerden atının başını çevirdi ve süratini azaltarak Avusturyalının üzerine geldi. Adamın dehşetten çarpılmış, köşeli yüzü dökme demir gibi simsiyah kesilmişti. Kolları yana sarkmış, kül kesilen dudakları titriyordu. Kılıç şakağını sıyırdığı için, kesilen deri yanağının üzerine kırmızı bir bez parçası gibi sarkmıştı. Üniformasına şırıl şırıl kanlar akıyordu. Gregor'un gözleri, Avusturyalının dehşet içinde bakan gözleriyle karşılaştı. Adam ağır ağır dizlerinin üzerine çöküyordu; gırtlağından boğuk bir hırıltı çıktı. Gregor gözlerini yumarak, kılıcını yukarıdan aşağı salladı. Darbe, kafatasını ikiye böldü. Adam kollarını yana açarak yuvarlandı, parçalanmış kafatası tok bir ses çıkararak kaldırımın kenarına çarptı. Kafatasının çıkardığı sesten ürken Gregor'un atı bir homurtu koyvererek, yolun ortasına doğru geri geri gitti.

Sokaklarda tek tük silah sesleri duyuluyordu. Köpük içinde kalmış, binicisi ölmüş bir at Gregor'un yanından dörtnala geçti. Ölen Kazağın bir ayağı üzengiye takılmış at, Kazağın yara bere içinde ve ötesi berisi ezilmiş cesedini taşlar üzerinde sürükleyerek koşuyordu. Gregor sadece Kazağın kenarları sırmalı pantolonunu ve yırtılarak başının üzerinde dertop olmuş gömleğini görebildi.

Gregor kafasında kurşun gibi bir ağırlık hissetti. Atının üzerinden kayarak yere indi, başını hızlı hızlı salladı. Üçüncü Bölüğün Kazakları dörtnala geçip gittiler. Yaralı birini bir kaputun içinde taşıyarak yanından geçirdiler. Önlerine Avusturyalı esirleri katmış

bir grup hızla geçti. Avusturyalılar, bir araya toplanmış gri renkli bir sürüyü andırıyor, demir nalçalı çizmeleri kaldırımlar üzerinde neşesiz şakırtılar çıkarıyodu. Bu esir kümesi Gregor'un gözüne kil rengi bir pelte yığını gibi göründü. Atının dizginlerini bıraktı, öldürdüğü Avusturyalı askerin yanına gitti. Adam, dövme demirden, süslemeli parmaklığın dibinde, düştüğü yerde yatıyordu; kirli avucu sadaka dilenir gibi açılmıştı. Gregor onun yüzüne baktı. Ufak, bıyıkları olmasına rağmen çocuksu bir yüzdü bu; acıyla çarpılmış ağzı bu yüze ıstıraplı (bu ıstırap fiziksel acıdan mı, yoksa mutsuz geçmiş bir hayattan mıydı?) bir ifade veriyordu.

Yolun tam ortasından geçen tanımadığı bir Kazak subayı, «Hey, bana bak!» diye seslendi.

Gregor başını kaldırıp baktı ve sendeleye sendeleye atına doğru yürüdü. Adımları ağır ve sarsaktı; sanki dayanılmaz bir yük vardı sırtında. Tiksinti ve şaşkınlık ruhunu ezmişti Gregor'un. Üzengiyi eliyle tuttu, ama ağırlaşan bacağını uzun süre kaldırıp basamadı üzengiye.

VI

Tatarski ve komşu köylerden birinci defa toplanan ihtiyat Kazaklar, evlerinden ayrıldıktan sonraki ilk geceyi ufak bir köyde geçirdiler. Tatarski'nin alt ucundan toplananlarla üst ucundan toplananlar ayrı ayrı gruplar halinde bir araya getirilmişti. Böylece, Piyotr Melehov, Anikuşka, Kristonya, Stepan Astakov, İvan Tomilin ve daha başkaları hep aynı konağa verildi. Kazaklar battaniyelerini, konak olarak ayrılan evin mutfağına, ön odasına serip uyumak üzere uzanmışlar, gecenin son sigarasını tellendiriyorlardı. Uzun boylu, eli ayağı tutmaz, Türk seferine katılmış bir ihtiyar olan evin efendisi oturmuş onlarla konuşuyordu.

«Demek savaşa gidiyorsunuz, askerler?»

«Evet, dede, savaşa gidiyoruz.»

«Türk seferine benzemeyecek galiba, hiç sanmıyorum benzeyeceğini. Şimdiki silahlar başka!»

«Hepsi bir. Hepsi de aynı bokun soyu. O zamanki silahlar nasıl adam öldürdüyse, bu seferkiler de öldürecek,» diye, kime olduğu bilinmeyen bir öfkeyle homurdandı Tomilin.

«Budalaca konuşuyorsun delikanlı. Bu seferki savaş başka türlü olacak.»

Kristonya tembel tembel esneyip, tırnağıyla ağızlığından izmariti çıkarırken, «Tabii başka olacak,» diye doğruladı onu.

Piyotr Melehov, «Biraz dövüşeceğiz işte,» diye esnedi ve esnerken açık ağzının önünde haç çıkarıp, kaputunu başına çekti.

«Evlatlarım, sizden bir tek şey istiyorum. Ve ciddi olarak istiyorum bunu,» dedi ihtiyar. «Sözüme iyi kulak verin, unutmayın! Eğer bu ölümlü savaştan sağ salim çıkmak istiyorsanız, insanlık yasasını çiğnemeyeceksiniz.»

Stepan Astakov, güvensiz bir ifadeyle gülümseyerek, «Hangi yasaymış o?» diye sordu. Savaş çıktığını duyduğu günden beri yüzü gülmeye başlamıştı. Savaş onu çağırıyor, herkesi saran genel heyecan ve acı ona kendi acısını unutturuyordu.

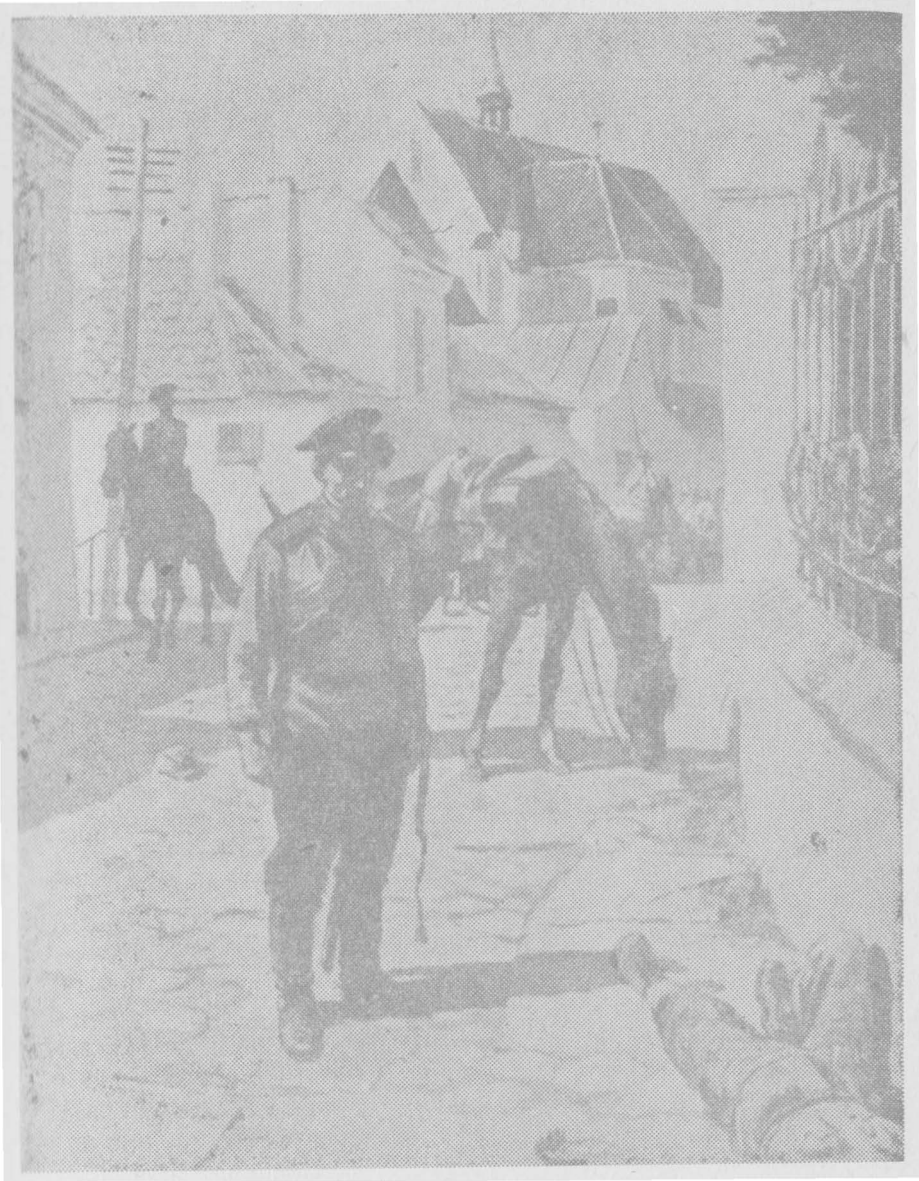
«İşte şu yasa: başkasının malına el atmayın. Bu birincisi. Tanrı korkusuna sahip insanlar olarak, hiçbir kadına kötülük etmeyin. Bu ikincisi. Ayrıca bazı duaları da bilmeniz gerek.»

Kazaklar yerlerinde doğrulup, hep bir ağızdan konuşmaya başladılar:

«Başkasının malına el atmak şöyle dursun, biz kendi malımızdan olmayalım da!»

«Kadınlara niye dokunmayacak mışız? Zorlamazsın, ama ya kendi isterse?»

«Kadınsız kalmak da zor iş be.»

«Ne demezsin!»

«Ey, şu dualar neymiş?»

İhtiyar sert bakışlarını onlara dikerek cevap verdi:

«Bir kadına bile elinizi sürmeyeceksiniz. Asla! Eğer kendinize hâkim olamazsanız, ya başınız gider, ya da yaralanırsınız. Sonradan pişman olursunuz, ama faydası kalmaz. Şimdi duaları söyleyeceğim size. Ben Türk seferine katıldığımda, ölümü heybe gibi dizlerimin dibinde taşıdım da yine de sağ salim çıktım savaştan bu dualar sayesinde.»

İhtiyar öbür odaya gitti, ikonun altını karıştırdı ve buruşuk, katlanmış bir kâğıt parçasıyla döndü.

«Haydi kalkın da yazın bakalım!» diye emir verdi. «Yarın horoz ötemeden yola çıkacaksınız yine, değil mi?»

İhtiyar kâğıdı masanın üzerine yaydı, orada bıraktı. Yerinden ilk kalkan Anikuşka oldu; kırpışan ışığın gölgeleri, tıraşlı, kadınsı yüzünde oynaşıyordu. Stepan'dan başka herkes oturdu yazdı duaları. Anikuşka duaları yazdığı kâğıdı kıvırdı, göğsündeki haçın sicimine bağladı. Stepan ona takıldı:

«Bitlere iyi bir yuva hazırladın, haç yeteri kadar sıcak değil miydi?»

İhtiyar sert bir tavırla onun sözünü keserek, «Eğer senin inancın yoksa, hiç değilse dilini tut, delikanlı,» dedi. «Başkalarına ne engel ol, ne de inançlarıyla alay et. Günahtır.»

Stepan sırıttı, ama sesini de kesti.

Kazakların kopye ettikleri dualar üç taneydi; isteyen istediğini seçebilirdi.

SİLAHLARA KARŞI DUA

Tanrı bizlerden razı olsun. Dağların üstünde, ata benzer beyaz bir kaya var. Sular nasıl kayanın içine işlemezse, kurşun, ok, Tanrının bu kuluna, bana, arkadaşlarıma ve atıma iş-

lemesin. Çekiç örsten nasıl geri dönerse, kurşun da benden öylece geri seksin. Değirmentaşları nasıl dönerse oklar da öylece bana değmeden dönsün. Güneş ve ay nasıl parlaksa, Tanrının kulu ben de, onlar parladıkça güçlü olayım. Bu dağların ardında bir kale vardır, bu kalenin kapısını kilitleyip, anahtarını denize atacağım. Onu ne büyücülerin, ne cadıların, ne rahiplerin, ne de rahibelerin göremeyeceği, Altor denilen beyaz taşın altına koyacağım. Denizin suları nasıl dökülmezse, sarı kum taneleri nasıl sayılamazsa, Tanrının kulu bana da öylece bir zarar gelmesin. Baba, oğul ve Ruhul Kudüs adına, Amin.

SAVAŞ DUASI

Engin bir deniz vardır ve bu denizin içinden beyaz bir kaya, Altor yükselir. Bu kayanın üzerinde taştan, kocaman bir adam durur. Tanrının kulu olan beni ve arkadaşlarımı, doğudan batıya, yerden göğe taşla ört. Keskin kılıçtan, paladan koru beni; keskin çelikten, mızrak ucundan, su verilmiş, verilmemiş çelik hançerden; bıçaktan, baltadan koru beni, beni top ateşinden, yağlı kurşundan, öldürücü silahlardan; kartalların, kuğuların, kazların, turnaların ya da kuzgunların teleklerinden, tüy takılmış bütün oklardan koru. Beni, Türklerle, Kırımlılarla, Avusturyalılarla, Tatarlarla, Letonyalılarla, Almanlarla ve Kalmuklarla yapılan bütün savaşlarda koru. Kutsal Atalarımız, Gökyüzünün güçleri, Tanrının kulu olan beni koru, Amin.

HÜCUM DUASI

Hak Taâlâ, Tanrının ve Rabbimiz İsa Mesih'in Kutsal Anası. Yanında arkadaşlarıyla muharebeye katılan bu kulunu koru yarabbi. Onları bulutla kuşat, gökten yağdıracağın taştan dolularla koru. Selânikli Aziz Dimitri, Tanrının kulu olan beni ve arkadaşlarımı dört bir yandan koru; kötü adamların elini kolunu bağla, ateş edemesinler, mızrak saplayamasın, savaş baltasının ne ağzıyla ne tersiyle vuramasın, baltayla kesememesinler; kılıçlarıyla ne kesebilsin ne de saplayabilsinler; hançer sokamasınlar, parçalayamasınlar; ne ihtiyarı ne genci, ne

siyahı ne beyazı, ne kâfiri ne büyücüsü, ne de sihirbazı. Hepsi benim önümde şimdi; bu yetimin, bu acizin, Tanrının bu kulunun önünde. Denizde, okyanusta ve Bunyan adasında demir bir direk vardır; direğin üzerinde, demirden bir asaya dayanmış, demirden bir adam durur ve demirden, çelikten, kurşundan, çinkodan ve türlü madenden yıldırımların bekçisidir o: «Git, demir, seni doğuran toprağın koynuna gir, Tanrının bu kuluna ve arkadaşlarına ve atına dokunma. Oklar, ormana gidin; telekler, hangi kuştan alındınızsa ona dönün; tutkal, denizdeki balığa dökül.» Bu kulunu altın bir kalkanla, çelikten, demirden, kurşundan, top ateşinden, mızraktan ve bıçaktan koru: Vücudum zırhtan kavi olsun. Amin.

Kazaklar duaları, analarının kendilerine verdiği küçük ikonlar, içinde memleketlerinin toprağı bulunan minik çıkınlarla birlikte bağlayarak, gömleklerinin altına gizlediler. Ama ölüm, duaları taşıyanlara da, taşımayanlara da aynı şekilde geldi. Galiçya'da, Doğu Prusya'da, Karpatlar'da ve Romanya'daki savaş meydanlarında; Kazak atlarının nallarından iz kalan ve üzerinde kızıl savaş alevlerinin yükseldiği bütün topraklarda cesetleri çürüyüp gitti.

VII

Vyeşenskaya da dahil olmak üzere, Don'un yukarı kısmındaki nahiyelerden gelen Kazaklar genellikle Onbirinci ve Onikinci Kazak Alaylarıyla, Ataman Hassa Alayına verilirdi. Ama her nedense 1914 kuralarının bir kısmı, başlıca Ust-Medveditskaya bölgesi Kazaklarından meydana gelen Üçüncü Don Kazakları Alayına verildi. Bu kuraya ayrılanlar arasında Mitka Korşunov da vardı.

Üçüncü Don Kazakları Alayı, Üçüncü Süvari Tümeninin bazı birlikleriyle beraber Vilno'da konaklamıştı. Haziran ayında bir gün, çeşitli bölükler şehirlerden ayrılıp çayıra çıktılar.

Hava kapalı, ama sıcaktı. Gökyüzünde kayan bu-

lutlar üst üste yığılıp, güneşi kapatıyordu. Alay yürüyüş kolunda ilerliyordu. Bando, yürüyüş kolunun başında ortalığı velveleye veriyor, başlarında hafif yazlık kasketleri, kıta üniformalarını giymiş subaylar en arkadan toplu bir halde ve sigara dumanlarından bir bulut içinde geliyordu.

Yolun her iki tarafında çayır biçen köylüler, rengârenk elbiseleri içinde köylü kadınları durup, yoldan geçen Kazak kıtalarını seyrediyorlardı. Atlar sıcaktan terliyor, apış aralarında sarımtırak bir köpük beliriyor ve güney-doğudan esen hafif meltem serinleteceği yerde, buram buram tüten sıcağın etkisini daha da arttırıyordu.

Yolun yarısını aldıkları, ufak bir köye yaklaştıkları sırada, bir yaşında, ufacık bir tay oradaki bir çitin ardından çıkıp tırısa kalkarak geldi, sürü sürü atları görünce incecik sesiyle bir kişnedi, sonra zıplıya zıplıya gitti, Birinci Taburun başına geçti. Çalı gibi kuyruğunu yana savurdu, o güzel toynaklarından dökülen tozlar, ezilmiş otların üzerine saçıldı. Zıplaya zıplaya Birinci Bölüğün önüne düşen tay, burnunu aptal aptal Başçavuşun atının apışına soktu geriden. Aygır irkilerek bir sıçradı, ama körpecik yavruya acıdı, çifte atmadı.

Başçavuş kamçısını sallayarak, «Defol, hişt, budala!» diye bağırdı. Tayın o kadar sevimli, o kadar sokulgan bir hali vardı ki, öbür Kazaklar gülmekten kendilerini alamadılar. O sırada beklenmedik bir şey oldu. Tay arsız arsız sıraların arasına giriverince müfreze dağıldı, yanaşık düzenini kaybetti. Atlar huysuzlaşmaya, binicilerine itaat etmemeye başladılar. Koca koca hayvanların arasına sıkışan tay, yanındaki atı ısırmaya kalkıştı.

Bölük komutanı dörtnala geldi:

«Ne oluyor orada?» diye kükredi.

Kazaklar keyifli keyifli gülerek kamçılarıyla tayı uzaklaştırmaya çalışırlarken, hırslı hırslı soluyan at-

lar da bu kuş beyinliye yan yan bakıyorlardı. Arkadan gelenler de sıkıştırınca, müfrezede düzen diye bir şey kalmadı. Tabur komutanının ta gerilerden dörtnala öfke içinde geldiği görülüyordu.

Bölük komutanı atını çarkettirerek karışıklığın ta ortasına sürüp, «Nedir bu hal?» diye bağırdı.

«Bir tay...»

«Aramıza karıştı.»

«Kurtulamıyoruz bir türlü bu şeytandan!»

«Basın kamçıyı, okşamayı bırakın!»

Kazaklar şapşal şapşal sırıtarak, huysuzlanan hayvanlarına hâkim olmaya çalıştılar.

«Başçavuş! Bölük komutanı, neler oluyor burada? Birliklerinizi düzene sokunuz! Hiç böyle şey de görmedim!»

Bölük komutanı atını kargaşalığın içinden çıkardı, o sırada atın ard ayakları yol kenarındaki bir hendeğin içine kaydı. Komutan atı mahmuzladı, hayvan sıçrayıp, hendeğin pazılar ve papatyalarla kaplı kenarına çıktı. Ötede subaylar grubu durmuştu. Yarbay başını geriye atmış, matarasını ağzına dayamış; elinin birini de babacan bir tavırla eyerin başına yaslamıştı.

Başçavuş müfrezeyi darmadağın edip, küfürler savurarak tayı yoldan sürdü çıkardı. Müfreze yeniden toparlandı ve yüz elli çift göz, üzengilerinin üzerinde kalkmış, tayı kovalayan başçavuşu seyretti. Ama tay olduğu yerde kazıklıyor, başçavuşun dev gibi aygırına şaşırtmaca veriyor, sonra tekrar zıplaya zıplaya uzaklaşıyor, böylece de başçavuş bir türlü kamçısını vuramıyordu taya; sadece arada bir kuyruğuna değdirebiliyordu. Kamçı, tayın kuyruğuna değince, kuyruk hemen tayın ard bacaklarının arasına giriyor, ama bir an sonra tekrar dikilerek rüzgârda kahramanca dalgalanıyodu.

Subaylar da dahil, bütün bölük kahkahadan kırılıyordu. Hatta yüzbaşının kasvetli suratında bile, dudaklarının çarpık bükülüşüyle, gülümsemeyi andıran bir ifade belirdi.

Mitka Korşunov, her ikisi de Don üzerindeki nahiyelerden gelmiş olan Mihayl İvankov ve Kozma Kruşkov'la birlikte, en öndeki bölüğün üçüncü sırasında gidiyordu. Geniş omuzlu, ablak suratlı İvankov konuşmuyor, yuvarlak omuzlu, hafifçe çopur ve «deve» takma adıyla tanınan Kruşkov ikide bir Mitka'nın bir kusurunu buluyordu. Kruşkov 'eski' yani yaş haddine uğramasına az kalmış bir Kazaktı ve alayın yazılı olmayan kurallarına göre, bütün öteki 'eski' Kazaklar gibi o da gençlere çıkışmak, emirler vermek ve hatta ufacık kabahatlerden ötürü «kamçıyı basmak» hakkına sahipti. Geleneksel kurala göre ceza olarak 1913 kura efradına on üç, 1914 efradına on dört kamçı vurulurdu. Sistem, genç Kazakların sadece rütbeye değil, aynı zamanda yaşa da saygı göstermelerini sağlıyor gerekçesiyle, subaylar ve çavuşlar tarafından da teşvik ediliyordu.

Yakın zamanlarda onbaşılığa yükseltilmiş olan Kruşkov, kamburunu çıkararak kuş gibi tünemişti eyerinin üstünde. Gözlerini kısıp, şişman karınlı gri bir buluta doğru baktı ve bölük komutanı yüzbaşı Popov'un konuşmasını taklit ederek, kelimeleri yaya yaya sordu Mitka'ya:

«Ey... sö-ö-le bakalım, Korşunov, bizim bööölük komutanına ne deeerler?»

Kamçının tadını, dik başlılığı ve titizliği yüzünden sık sık tatmış olan Mitka saygılı bir tavırla cevap verdi:

«Yüzbaşı Popov, onbaşım!»

«Ne?»

«Yüzbaşı Popov, onbaşım!»

«Ben onu sormuyorum sana. Biz Kazaklar kendi aramızda ne diyoruz, sen onu söyle bana.»

İvankov, Mitka'ya bir göz kırparak onu uyardı ve geniş geniş sırıttı. Mitka geriye doğru göz ucuyla bakınca, yüzbaşının tam arkalarından gelmekte olduğunu gördü.

«Hadisene, cevap ver!»

«Yüzbaşı Popov derler, onbaşım!»

«Sana on dört kamçı. Cevap ver bana, çaylak!»

«Bilmiyorum, onbaşım!»

Kruşkov sakin bir sesle, «Hele kampa varlım da,» dedi, «bak senin sırtının derisini nasıl yüzüyorum. Cevap ver soruma!»

«Bilmiyorum!»

«Ona taktığımız adı bilmiyor musun ulan, sıçan suratlı?»

Mitka, yüzbaşının arkadan sinsi sinsi yaklaşan atının sesini duydu, hiç sesini çıkarmadı.

Kruşkov, «Hadisene!» diye gürledi.

Arka sıralarda kıs kıs gülmeler duyuldu. Kazakların neye güldüklerini anlamayan ve üzerine alınan Kruşkov hırladı:

«Ayağını denk al, Korşunov! Kampa vardığımızda sana yağlısından elli kırbaç var!»

Mitka oralı olmaksızın omuzlarını silkti.

«Kara kaz.»

«Anladın mı şimdi neymiş?»

Eski Kazak, onbaşı Kruşkov irkilip, eyerinin üzerinde esas vaziyeti aldı.

Yüzbaşı, Kruşkov'la at başı gelerek, «Nedir oynadığın oyun, haydut?» diye gürledi. «Bu genç Kazağa neler öğretiyorsun?»

Kruşkov gözlerini kırpıştırdı. Yanaklarına koyu bir kan hücum etti. Arka sıralardan kahkahalar duyuldu.

«Geçen yıl ben kimin dersini verdimdi? Kimin kafasında kırdım bu tırnağımı?» Yüzbaşı uzun tırnaklı serçeparmağını Kruşkov'un burnunun dibine soktu. «Sakın duymayayım bir daha! Anladın mı, asker?»

«Evet, komutanım.»

Kruşkov omuz kayışını düzeltti ve başını çevirip uzaklaşan yüzbaşının ardından baktı. Mızrağını yerleştirip, asık bir suratla başını salladı:

«Nereden de çıktı, koca kaz?»

Gülmekten ter basan İvankov cevap verdi:

«Bizim arkamızdan geliyordu. Hepsini duydu. Senin neden bahsettiğini tahmin etmiştir.»

«Bana bir göz kırpaydın ya, meşe odunu.»

«Neden kırpacak mışım?»

«Kırpmazsın, ha? Yağlısından on dört kırbaç!»

Hedefine varan alay, bölüklere ayrılarak, çevredeki malikânelere dağıldı. Gündüzleri Kazaklar, ev sahipleri için yonca ve tirfil biçiyor; geceleri atlarını, kendilerine ayrılan çayırlara otlatmaya çekip, ayaklarını köstekliyor, kamp ateşi başında kâğıt oynayarak, ya da hikâyeler anlatarak vakit geçiriyorlardı. Altıncı Bölük, Polonyalı bir toprak ağasının büyük malikânesinde konaklamıştı. Subaylar evde kalıyor, kâğıt oynuyor, vekilharcın kızına sulanıyorlardı; Kazaklar çadırlarını evden birkaç verst ötede kurmuşlardı. Vekilharç her sabah bir drojkiye binip, Kazakların kampına giderdi. Şişmanca, efendiden bir adamdı; drojkisinden iner, parlak viziyerli beyaz kasketini sallayarak bütün Kazakları selamlardı.

Kazaklar ona, «Efendi, gel de bizimle biraz ot biç, göbeğini eritmeye yardım eder,» diye seslenirlerdi. Vekilharç hiç istifini bozmadan gülümser, mendiliyle dazlak kafasındaki terleri siler ve başçavuşla birlikte, bundan sonra biçilecek kısmı göstermeye giderdi.

Öğleye doğru karavanaları gelirdi. Kazaklar ellerini yüzlerini yıkar, yemeklerini almaya giderlerdi.

Yemeklerini sessiz sedasız yerler, ama yemekten sonraki istirahat anında konuşmadan geçirdikleri zamanın acısını çıkarırlardı.

«Buradaki otlar çelimsiz. Bozkır otunu tutmaz bunlar.»

«Ama ayrıkotu da fazla değil.»

«Şimdi köyde biçmeyi bitirmişlerdir.»

«Biz de yakında bitiririz. Dün yeni ay çıkmıştı, yağmur gelecek.»

«Polonyalı moruk adi dilencinin biri. Çektiklerimize karşılık hiç değilse bir şişe içki verebilirdi.»

«Ha-ha! O kendisine bir şişe içki almak için kilisedeki sadaka kutusunu soyar be.»

«Ne dersiniz bu işe, arkadaşlar? İnsanın ne kadar çok parası olursa o kadar gözü doymaz oluyor, ha?»

«Sen onu Çar'a sor.»

«Efendinin kızını gören var mı?»

«Ne varmış kızda?»

«Orospu öyle bir tombul ki!»

«Vay...»

«Artık doğru mu, eğri mi bilme, ama dediklerine göre kral ailesinden isteyenler olmuş kızı.»

«Öyle güzel bir parça da senin benim gibi adama düşecek değil ya, doğru mu?»

«Çocuklar, bir söylenti duydum, yakında büyük bir teftiş verecekmişiz.»

«Ne demiştim ben size, kedinin yapacak işi olmadı mı...»

«Şu sigarandan bir nefes versene, ha?»

«Ulan hırsız kerata, kilise kapısındaki dilenci kadar uzun kolun var.»

«Bakın bakın çocuklar, ihtiyar Fedot da amma duman çekiyor ha.»

«Bir nefeste bitirdi, yalnız külünü bıraktı be sigaranın.»

«Gözlerini aç da bak, daha çok ateş var sigarada; ateşli bir karı kadar.»

Yüzükoyun yatar, sigaralarını tüttürürlerdi. Çıplak sırtlarını güneş yakar kızartırdı. Tarlanın bir köşesinde üç beş 'eski' Kazak, yeni bir kura neferini sorguya çekerdi:

«Neredensin sen?»

«Yelenskaya'dan.»

«Tuz ocaklarından, ha?»

«Evet, onbaşım.»

«Sizin orda tuz arabalarını ne çeker?»

Biraz ötede Kruşkov bir velensenin üzerine uzanmış, parmaklarıyla tembel tembel seyrek bıyıklarını burup dururdu.

«Atlar.»

«Başka?»

«'Öküz', onbaşım.»

«Peki Kırım'dan balıkları neyle getirirler? Hani sırtlarında hörgüç olan bir çeşit öküzler vardır, diken yer. Ne derler onlara?»

«Deve.»

«Ha-ha-ha!»

Kruşkov yattığı yerden ağır ağır kalkar, deve hörgücü gibi omuzlarını daha da kamburlaştırıp, âdemelması fırlak kirli sarı boynunu uzatarak suçlu neferin üzerine doğru gelirdi.

Belinden palaskasını çıkarır, emrederdi:

«Domal ulan şuraya!»

Sıcak haziran akşamı karanlığında, Kazaklar kamp ateşinin çevresinde şarkı söylerdi:

Kazağın biri uzak bir ülkeye gitti,
Atını düz ovada sürerek:
Bıraktı köyünü, bütün bütün bıraktı...

Gümüş sesli bir tenorun kederli sesi yükselir, bas sesler derin, kadife gibi yumuşak bir üzüntüyü anlatırdı:

Bir daha geri dönmeyecek o atlı.

Bu sefer tenorun kederi tiz perdeden yükselir:

Atlının gencecik Kazak gelini de bilmeden
Her sabah ve her akşam kuzey yolunu gözler;
Umutla bekler Kazak sevgilisni
Belki döner diye, gittiği o uzak ülkeden.

Birçok ses şarkıya katılır ve şarkı, ev birası gibi yoğun, baş döndürücü bir hal alırdı:

Ama tepelerin ardında, karlar geçiyor dizi,
Ve o buz deryasında savrulur, savrulur, tipi;
Karlar altında Kazağın kemikleri;
Ve orada çam boynu bükük, köknar kederli.

Sesler, basit Kazak hayatının hikâyesini dile getirir, tenor da, buzları yumuşak nisan toprağı üzerinde süzülen tarlakuşu gibi titrek sesiyle onlara yardım ederdi:

Kazak yıkıldığı yerde ölürken bir niyazda
bulundu;
İstedi ki, yattığı yerde, bir dağ yığılsın
mezarının üstüne,
Kartopu çiçekleri dikilsin memleketinden
Ve sonsuzluğa dek bir bahar dalgalansın.

Bir başka kamp ateşinin başında daha küçük bir grup toplanmıştır ve gruptan daha başka bir ruh taşıyan, apayrı bir nağme yükselir:

Azak Denizinden, fırtınalar içinde
Yelken açmış gemiler çıkıyor Don nehrine,
Genç bir ataman var gemilerden birinde,
Ataman dönüyor anayurduna, dönüyor
memleketine.

Yine bir başka grupta bölüğün masalcıbaşısı ateşin dumanından öksüre öksüre ardı arkası kesilmeyen masallar anlatırdı. Kazaklar hiç eksilmeyen bir dikkatle dinlerlerdi. Yalnız arasıra, masalın kahramanı, cinlerin kendisine kurdukları tuzaktan zekice kurtulunca, Kazaklardan birinin eli ateşin ışığında pırıldayarak kalkar, çizmesinin yanına şap diye iner ya da bir başkasının dumandan kısılmış sesiyle çıkardığı takdir nidası duyulurdu. Sonra masalcı, sözü hiç kesilmeden yine devam ederdi masalına.

Alayın çayıra çıkışından bir hafta kadar sonra bölük komutanı nalbantla başçavuşu çağırttı.

«Atlar ne durumda?»

«Fena değil, komutanım, oldukça iyi durumdalar.»

Yüzbaşı kendisine 'Kara kaz' takma adının verilmesine sebep olan siyah bıyıklarını burarak, rende gibi sesiyle, «Alay komutanı bütün üzengi demirleriyle

gem ve kantarmaların kalaylanmasını emretti. İmparator alayı teftiş edecek. Eyerleri, bütün teçhizatı, her şeyi pırıl pırıl edin. Kazaklar da göz önüne çıkabilecek şekilde çeki düzen versinler kendilerine. Ne zaman hazır olursunuz?»

Başçavuş nalbanta baktı; nalbant da başçavuşa, sonra ikisi birden yüzbaşıya baktılar. Başçavuş, «Pazara kadar yetiştirsek iyi mi, komutanım?» dedi ve parmağıyla, sigaradan saramış bıyığının ucuna saygılı bir tavırla dokundu.

Yüzbaşı, tehditkâr bir tavırla, «Pazara isterim, ha!» diyerek ayrıldı.

Hemen o gün teftiş hazırlıklarına girişildi. Kendisi de iyi bir nalbant olan alay nalbantının oğlu İvankov, üzengi demirleriyle kantarmaların kalaylanmasına yardım etti. Kazaklar atlarını tımar ettiler, gem ve kantarma kollarını temizlediler, gemleri, kantarmaları ve eyerlerle başlıkların madenî kısımlarını kavulle ovdular. Hafta sonunda bütün alay darphaneden yeni çıkmış yirmi kapiklik çil mangır gibi parlıyordu. Atların toynaklarından, Kazakların yüzlerine kadar her şey pırıl pırıl olmuştu. Cumartesi günü alay komutanı alayı teftiş edip, şevkle hazırlanışlarından ve mükemmel durumlarından ötürü subaylarla Kazaklara teşekkür etmişti.

Haziran günlerinin gök mavisi yumağı hızla çözülüyordu. Kazak atlarının durumları çok iyiydi; ne var ki, Kazakların kendileri huzursuzdular, şüphe kurdu içlerini kemirip duruyordu. İmparatorun teftişinden bir daha hiç ses çıkmamıştı. Hafta, sonu gelmez konuşmalar, sürekli hazırlıklarla geçip gitti. Arkasından, apaçık gökte çakan şimşek gibi, alayın Vilno'ya dönmesi emri geldi.

Akşama doğru şehre vardılar. Bölüklere hemen bir ikinci emir çıkarıldı. Kazakların sandıkları toplanıp ardiyeye konulacak ve muhtemel yeni bir yürüyüş için hazırlıklara girişilecekti.

Kazaklar gerçeğin ne olduğunu öğrenmek için takım komutanlarına soruyorlardı:

«Komutanım, nedir acaba bu olanlar?»

Komutanlar omuz silkip geçiyorlardı; onlar da bilmiyorlardı ki, neyin neden yapıldığını.

«Bilmem.»

«Majestelerinin huzurunda manevra mı yapılacak, acaba?»

«Daha kimsenin bir şey bildiği yok.»

Ama ağustosun birinci günü, alay komutanının emir eri bir pundunu bulup, arkadaşının kulağına fısıldadı:

«Savaş çıktı, evladım!»

«Yalan!»

«Yemin ederim! Ama sakın kimseye bir şey çıtlatma, ha!»

Ertesi sabah alay, barakaların dışında bölük düzeninde dizilmiş, komutanı bekliyordu.

Altıncı Bölüğün önünde, cins bir ata binmiş Yüzbaşı Popov duruyordu. Lekesiz, pırıl pırıl eldiven bulunan sol eliyle dizgini tutmuştu. Atı, boynunu yay gibi bükerek, burnunu göğsünün fırlak adalelerine sürdü.

Alay komutanı kışla binalarının köşesinden çıktı, atını sürerek alayın önüne geldi ve yan çevirdi atını. Yaver, serçeparmağını kibar bir hareketle açarak, burnunu silmek için mendilini çıkardı, ama silmeye vakit bulamadı. Albayın sesi, gergin sinirlerle tıs çıkarmadan bekleyenlere doğru gürledi:

«Kazaklar!»

«Hah, işte şimdi öğreniyoruz!» düşüncesi geçti hepsinin kafasından. Sinir gerginliği çelik bir kapan gibi herkesi kıskacı içine almıştı. Mitka Korşunov'un atı yerinde hiç durmadan kıpırdandığı için Mitka da, ikide birde topuğuyla atına kolan gerisinden dokunuyordu. Yanında, İvankov, tavşan dudaklı ağzı bir karış açık, siyah, eğri büğrü dişleri meydanda, hareketsiz dinliyordu. Onun arkasında Kruşkov, kaşlarını

çatmış, kamburunu çıkarmış, daha ilerde Lapin, yağlı kulaklarını bir at gibi oynatıyor, onun gerisinde ise Şegolkov'un tertemiz tıraşlı boynunda fırlak âdemelması görünüyordu.

«Almanya bize savaş ilan etti...»

Olgun başaklı bir yulaf tarlasında meltem nasıl bir hışırtıyla eserse, sıralar arasında da öylesine bir fısıltı dolaştı. Bir at kişnemesi bu fısıltıyı yırttı. İri iri açılmış gözler, bir karış ağızlar hep birden, atın kişnemeye cesaret ettiği Birinci Bölük'ten tarafa döndü.

Albay, ulusal gururu okşayacak kelimeler seçmeye çalışarak daha bir sürü laf etti. Ne var ki, Kazakların gözleri önünde canlanan tablo, ayaklarının dibine devrilen hışır hışır, ipek düşman sancakları değil, karmakarışık olan kendi hayatları, karıları, çocukları, sevgilileri, toplanmamış ürünleri ve başı dertli bıraktıkları yetim köyleriyle ilgili bir tabloydu.

Bütün konuşma içinde anlayabildikleri tek şey, «İki saat sonra trene biniyoruz...» cümlesi oldu.

Az ilerde bir küme halinde duran subay karıları, mendillerini yüzlerine kapamışlar ağlıyorlardı. Teğmen Hoprov, Polonyalı sarışın, hamile karısını neredeyse kucaklayarak götürmek zorunda kaldı.

Alay istasyona marş söyleyerek gitti. Kazakların sesleri bandoyu bastırdı ve nihayet sustu bando. Subayların karıları drojkilere binmiş, kaldırımlara rengârenk bir kalabalık köpük köpük toplanmıştı; atların toynakları toz bulutları kaldırıyordu. Kendi derdine de, başkalarının derdine de boş veren, apoletlerini hoplata hoplata omuzlarını sallayarak yürüyen şarkıcıbaşı, açık saçık bir Kazak şarkısına başladı. Yeni nallanmış atların toynak seslerine uyarak, kelimeleri mahsus yutarak şarkıya katılan bölük, istasyondaki kırmızı vagonların başına gelene kadar şarkıyı uzattı. Yüzü gülmekten ve utancından mosmor olan emir subayı dörtnala şarkıcıların yanına vardı. Kazaklardan biri, kendilerini geçirmek için toplanmış kadınla-

ra doğru çapkın çapkın göz kırptı. Tunçlaşmış yanaklarından aşağı, ağzının esmer kenarlarına doğru süzülen sanki ter değil, acı bira mayasıydı.

Demiryolunda tren istim tutarken çıkardığı seslerle Kazakları uyarıyor gibiydi.

Katarlar... Katarlar... Sayısız katarlar.

Aklı başından gitmiş, için için kaynayan Rusya, ülkenin atardamarlarından, demiryolu üzerinden batı sınırına, gri kaputlu kanını pompalıyordu.

VIII

Demiryolu hattı üzerindeki ufak bir kasabada alay bölüklere ayrıldı. Alay komutanlığından gelen emirle Altıncı Bölük, Üçüncü Piyade Kolordusunun emrine verildi ve Pelikaliye'ye doğru yola çıktı.

Sınırı daha hâlâ öncü birlikler bekliyordu. Yeni gelen piyade ve süvari birlikleri ileri hatlara geçirilmemişti. Temmuzun 27'sinde bölük komutanı, başçavuşla birlikte, Birinci takımdan Astakov adında bir Kazağı yanına çağırttı. Astakov takımına akşamüstü geç vakit döndü; tam o sırada Mitka Korşunov da at suyundan geliyordu.

«Sen misin, Astakov?» diye seslendi Mitka.

«Evet, benim. Kruşkov'la ötekiler nerede?»

«Ötede, kulübedeler.»

İriyarı, esmer bir Kazak olan Astakov, göremiyormuş gibi gözlerini kısarak kulübeye girdi. Şegolkov masaya oturmuş, bir gaz lambasının ışığında, kopmuş bir dizgin kayışını onarıyordu. Kruşkov ellerini arkasına almış ocağın yanında duruyor ve sirozdan yatağa düşmüş karnı şiş ev sahibi Polonyalıyı işaret ederek İvankov'a göz kırpıyordu.

Biraz önce aralarında şakalaşmışlar, İvankov'un yanağı, kahkahayla gülmekten yorulmuş, hâlâ seğiriyordu.

«Çocuklar, yarın sabah şafakla, keşif kolu olarak yola çıkıyoruz; Lyubov'da bir ileri karakol meydana getireceğiz.»

O sırada içeri girip, elindeki kovayı kapının yanına bırakan Mitka, «Kimler gidiyor?» diye sordu.

«Şegolkov, Kruşkov, Rvaçev, Popov ve İvankov.»

«Ya ben?»

«Sen kalıyorsun, Mitka.»

«Öyleyse hepinizin canı cehenneme!»

Kruşkov sobanın yanından ayrılıp, bütün kemiklerini çatırdatarak gerindi ve ev sahibine sordu:

«Ne kadar uzak orası?»

«Dört verst.»

«Oldukça yakınmış,» diyen Astakov bir sıranın üzerine oturup çizmesini çıkardı. «Şu ayak sargımı (1) nereye asayım da kurutayım?»

Şafakla yola çıktılar. Köyün sonunda çıplak ayaklı bir kız kuyudan su çekiyordu. Kruşkov dizginlere asıldı.

«Bize su versene, kızcağızım!»

Genç kız evde örülme etekliğini kaldırıp toplayarak, sulara basa basa yanlarına geldi. Gür kirpiklerinin altında ela gözleri gülümseyerek bakıyordu; kovayı yukarı kaldırdı, uzattı. Kruşkov ağır kovayı kaldırıp başına dikti; eli titriyordu ağırlıktan. Su göğsünden aşağı aktı, pantolonunun kırmızı şeritlerini ıslattı.

«Allah razı olsun, güzel gözlüm!»

«Rabbim seni korusun.»

Kız kovayı alıp yürüdü, başını çevirip gülümseyerek baktı.

«Ne sırıtıp duruyorsun? Hadi gel, seni atla gezdireyim!»

---

(1) Ayak sargısı: Süvariler tarafından, çizmelerin ayakları vurmasına karşı ayağa sarılan uzun bez şeritlere denir. (ç.n.)

Kruşkov kıza yer açar gibi, eyerinde geriye doğru çekildi.

«Haydi, yürü,» diye bağırdı Astakov ve atını sürdü.

Ryaçev sırıtarak baktı Kruşkov'a.

«Gözünü alamıyorsun ondan, değil mi, ha?»

Kruşkov bir kahkaha atarak, «Güvercinlerinki gibi pembe pembe kâfirin bacakları,» dedi; Kazaklar komut verilmişçesine hep birden başlarını çevirip kıza baktılar.

Kız kuyuya eğilmiş, dar etekliğinin altından yuvarlak kalçaları belli oluyor, yana açtığı bacaklarının pembe baldırları görünüyordu.

«Ah şununla gerdeğe girebilseydim,» diye iç çekti Popov.

Astakov, «Ben seni kırbacımla gerdeğe soksam ne dersin?» diye cevap verdi.

«Faydası olmaz...»

«Demek o kadar çok canın çekiyor, ha?»

«Onu yakalayıp bir boğa gibi burmaktan başka çare yok.»

Kazaklar adi dörtnalla ve aralarında gülüşe konuşa yollarına devam ettiler. Bir süre hızlarını değiştirmeden gittiler, sonra bir bayırı tırmandılar. Tepeden bakınca, aşağıdaki vadide, nehir boyunca uzanan büyük Lyubov köyü görünüyordu. Güneş arkalarında yükseliyordu. Yakındaki bir telgraf direğinin üstüne bir tarlakuşu konmuştu.

Manga komutanlığı kursunu bitirdiği için, altı kişilik Keşif Kolu, Astakov'un emrine verilmişti. Astakov, gözleme yeri olarak, sınıra yakınlığı bakımından, köyün en ucundaki çiftliği seçti. Tıraşlı yüzlü, çarpık bacaklı, başına fötr şapka giymiş Polonyalı çiftlik sahibi Kazaklara atlarını çekecekleri sundurmayı gösterdi. Sundurmanın arkasında yeşil bir yonca tarlası vardı. Bayırlardan sonra bir orman başlıyor, açık sarı ekin tarlalarının arasından bir yol geçiyor,

daha ilerde çayırlar uzanıyordu. Sundurmanın arkasındaki hendeğe sırayla girip, dürbünle gözetlediler. Biri oradan gözetlerken ötekiler, uzun süre depolanmış tahıl, saman kırıntıları, fare ve tatlımsı çürük toprak kokan serin sundurmada yan geliyorlardı.

İvankov bir pulluğun yanında, karanlık bir köşede kendisine rahat bir yer bulup, akşama kadar uyudu. Güneş batarken Kruşkov gelip, İvankov'un ensesine bir çimdik atarak:

«Karavana üzerine güzel uyunuyor, değil mi domuz? Kalk hadi, git Almanları gözle!» dedi kibarca.

«Oynama be, Kozma!»

«Kalk, ulan!»

«Dur be, kalkıyorum işte.»

Uykudan yüzü şişmiş, kızarmış bir halde doğruldu, kalktı, geniş omuzlarına uygun kalınlıktaki boynu üzerinde başını kıtır kıtır bir sağa bir sola çevirdi, aksırdı (nemli toprakta yattığı için soğuk almıştı), belindeki kütüklüğü, palaskasını düzeltti ve tüfeğini kayışından sürükleyerek sundurmadan dışarı çıktı. Öğleden beri nöbette bulunan Şegolkov'dan nöbeti devraldı ve dürbünü gözlerine ayarlayarak, kuzey-batı yönünde, ormana doğru bakmaya başladı.

Üzerlerine kar düşmüş gibi bembeyaz ekinlerin rüzgârda dalgalandığını, kızıl güneş ışınlarının, köknar ağaçlarıyla örtülü yemyeşil sırtı yıkadağını gördü. Köyün ilerisinde açık mavi bir kıvrımla dönerek uzayan çayda çocuklar çığlıklar atarak oynuyorlardı. Oldukça kalın bir kadın sesinin, «Stasya, Stasya! Buraya gel!» diye bağırdığını duydu.

Şegolkov bir sigara yaktı, sundurmaya gitmek üzere ayrılırken, «Guru'bun renklerine bak!» dedi. «Rüzgâr çıkacak.»

«Sanırım,» diye onu doğruladı İvankov.

O gece atlara eyer vurulmadı. Köyde bütün ışıklar söndü, bütün sesler kesildi.

Ertesi sabah Kruşkov sundurmadan İvankov'u çağırdı.

«Hadi çarşıya gidelim.»

«Ne yapacağız çarşıda?»

«Hem yiyecek bir şeyler alırız, hem de bir iki kadeh atarız.»

İvankov şüpheli şüpheli bakarak, «İçebilir miyiz?» dedi.

«Tabii içebiliriz. Bizim ev sahibine sordum. Nah şuradaki ev işte. Kiremit çatılı olanı, görüyor musun?» diye tırnağı simsiyah olmuş parmağıyla işaret etti Kruşkov. «Oranın sahibi Mişon'da bira vardır. Hadi gidelim.»

Yola çıktılar. Astakov arkalarından seslendi:

«Nereye gidiyorsunuz?»

Rütbesi Astakov'dan büyük olan Kruşkov, aldırış etmeksizin, «Şimdi döneriz,» demekle yetindi.

«Geri dönün, hey!»

«Havlama be!»

Gözkapakları kırışık, uzun favorileri olan yaşlı bir Yahudi onları yerlere kadar eğilerek buyur etti.

«Biran var mı?»

«Hiç kalmadı, Bay Kazak.»

«Parasıyla canım.»

«Hazreti Meryem aşkına, sanki ben sizden... Bay Kazak, bu dürüst Yahudinin sözüne inanın, biram kalmadı!»

«Yalan söylüyorsun, Mişon efendi.»

«Bay Kazak, ben size doğruyu söy...»

Kruşkov pantolonunun cebinden eski püskü bir keseyi çıkartırken sert bir sesle Yahudinin sözünü kesti:

«Bira bul bize, haydi, yoksa kafam kızacak.»

Yahudi mangırı avucuna alıp, alt dudağını sarkıtarak koridora çıktı.

Bir dakika sonra bir şişe votkayla geldi; ıslak şişenin üzerine arpa çöpleri yapışmıştı.

«Bir de bize içkin olmadığını söylüyordun! Seni gidi koca...!»

«Ben biram yok dedim.»

«Bize yiyecek bir şeyler getir.»

Kruşkov şişenin dibine bir tane vurup, mantarı fırlattı ve kendisine bir kadeh votka doldurdu.

Oradan yarı sarhoş ayrıldılar. Kruşkov yumruğunu evlerin boş, karanlık pencerelerine sallayarak, seke seke yürüyordu.

Sundurmada Astakov esniyordu. Duvarın arkasında atlar ıslak otları yiyorlardı.

O günü aylak geçirdiler. Akşamüzeri Popov'a bir rapor verip bölüğe yolladılar.

Akşam. Gece. Yeni ayın sarı kenarı köyün üzerinde yükseldi. Arada bir, ağaçlardan yere düşen olgun elmaların çıkardığı boğuk sesler duyuluyordu bahçeden.

Gece yarısına doğru, nöbette bulunan İvankov, köy yolundan at sesleri geldiğini duydu. Hendeğin içinden emekleyerek çıkıp baktı, ama ay bulutların içine girmişti, onun için zifiri karanlıkta hiçbir şey göremedi. Gitti, kapının dibinde uyuyan Kruşkov'u uyandırdı.

«Kozma! Atlılar geliyor! Kalk!»

«Nereden geliyor?»

«Köye giriyorlar.»

Birlikte dışarı çıktılar. Köy yolundan, yüz metre kadar ilerden gelen nal sesleri açık seçik duyuluyordu.

«Gel bahçeye geçelim, oradan daha iyi duyarız.»

Kulübeyi koşarak geçip, ön bahçeye girdiler, çitin dibine uzandılar. Üzengi şakırtıları ve eyer gıcırtıları gittikçe yaklaşıyordu. Şimdi dörderli sıralar halinde ilerleyen atlıların silüetlerini hayal meyal seçebiliyorlardı.

«Kim var orada?»

En öndeki sıradan bir ses, Rusça, «Ya sen kim-

sin?» diye karşılık verdi.

Kruşkov, tüfeğinin mekanizmasını açıp kapayarak, «Kimdir o? Ateş ederim!» dedi.

Atlılardan biri dizginleri çekip, çite doğru çevirdi atını.

«Biz ileri keşif kolundanız,» dedi. «Sen gözcü müsün?»

«Evet.»

«Hangi alaydan?»

«Üçüncü Kazak...»

Karanlıktan biri, «Kiminle konuşuyorsun, Trişin?» diye seslendi. Çitin önündeki er cevap verdi:

«Burada bir Kazak gözcü müfrezesi var, komutanım.»

Çitin yanına bir başka atlı geldi.

«Merhaba, Kazaklar!»

İvankov ihtiyatı elden bırakmadan, «Merhaba,» diye cevap verdi.

«Burada uzun zamandan beri mi bulunuyorsunuz?»

«Dünden beri.»

İkinci atlı bir kibrit çakıp, sigara yaktı. «En ileri noktada bulunan müfreze sizsiniz, bunu aklınızdan çıkarmayın,» dedi. «Düşman yarın ilerleyebiliriz.» Geri döndü, erlerine yürüyüş emrini verdi.

«Ne tarafa gidiyorsunuz, Komutanım?» diye sordu Kruşkov; parmağını tetikten ayırmıyordu.

«Buradan iki verst ötedeki bölüğümüze katılacağız. Haydi çocuklar gidelim. Bahtınız açık olsun, Kazaklar!»

«Sizin de.»

O sırada rüzgâr hiç acımadan, ayın önündeki buluttan perdeyi yırttı, köyün üzerine, bahçelerin üzerine, kulübenin sivri çatısı üzerine ve tepeyi tırmanmakta olan öncü keşif kolu üzerine ölüm sarısı bir ışık döküldü.

Ertesi sabah bölüğe raporu Rvaçev götürdü. Ge-

celeyin atları eyerli tutmuşlardı. Kazakların içine, düşmanla karşı karşıya bulunmanın korkusu düşmüştü. Öncü keşif kollarının kendilerinden ilerde bulunduğunu sandıkları sürece böyle bir yalnızlık, birliklerinden kopmuş olma hissi duymamışlardı, ama sınırın açık olduğunu öğrenmeleri, üzerlerinde bir şok etkisi yapmıştı.

Astakov Polonyalı çiftlik sahibiyle konuşmuş, adam az bir para karşılığında, atları için yonca biçmelerine razı olmuştu. Polonyalının yonca tarlası sundurmadan pek uzak değildi. Astakov yonca biçmeye İvankov'la Şegolkov'u yolladı. Şegolkov yoncaları biçiyor, İvankov da yaş, ağır otları bir araya toplayıp, demet yaparak bağlıyordu.

Onlar bu işle uğraşırlarken, dürbünüyle sınıra giden yolu gözlemekte olan Astakov'un gözüne, güneydoğuya düşen tarlaların içinde koşan bir çocuk çarptı. Çocuk tepeden aşağı kahverengi bir tavşan gibi koşarak indi; daha epey uzaktan bağırarak kolunu salladı. Koşa koşa doğruca Astakov'un yanına geldi, gözleri dönmüş bir halde, soluk soluğa bağırdı:

«Kazaklar! Kazaklar! Almanlar! Almanlar geliyor!»

Elini uzatarak işaret etti. Astakov dürbününü gözlerine götürerek baktı ve uzaktan birtakım atlıların küme halinde gelmekte olduklarını gördü. Dürbünü gözünden ayırmaksızın bağırdı:

«Kruşkov!»

Sundurmadan çıkan Kruşkov çevresine bakındı.

«Koş, çocukları çağır. Bir Alman keşif kolu geliyor!»

Kruşkov'un hışım gibi fırladığını duydu; şimdi çayırlığın kurşuniye çalan çizgisinin ötesinde grup halinde ilerleyen atlıları daha iyi görebiliyordu. Hatta atların doru donlarını ve binicilerinin koyu mavi üniformalarını bile seçebiliyordu. Yirmiden fazlaydılar ve beklenilenin aksine, kuzeybatı yerine, güneybatı-

dan, toplu bir yığın halinde geliyorlardı. Atlılar yolu geçtiler, köyü içine alan vadinin yaslandığı sırtı tırmanmaya başladılar.

İvankov nefes nefese, dilini dudaklarının arasına sıkıştırmış, bir yem çuvalının içine bir kucak dolusu ot tıkıyordu. Çarpık bacaklı Polonyalı yanında durmuş, piposunu tüttürüyordu. Ellerini kemerine takmış, şapkasının kenarı altından, ot biçen Şegolkov'a bakıyordu.

Şegolkov oyuncağa benzer ufak tırpanı hırsla sallayarak, «Buna da tırpan mı diyorsun sen?» diye homurdandı. «Bununla ot biçebiliyor musun?»

Polonyalı bir parmağını kemerinden çıkararak, «Biçiyorum,» diye cevap verdi.

«Senin bu tırpanın olsa olsa kadınların orasını tıraş etmeye yarar ancak!»

Polonyalı, «Hoh, hoh,» diye gülerek doğruladı.

İvankov kıkır kıkır güldü, bir şey söyleyecek oldu, ama başını çevirince Kruşkov'un kılıcını tutmuş, sürülü tarladan koşarak geldiğini gördü.

Kruşkov yanlarına gelince, «Bırakın!» diye bağırdı.

Şegolkov tırpanın ucunu toprağa saplayarak, «Ne var?» diye sordu.

«Almanlar!»

İvankov ot çuvalını yere attı. Polonyalı sanki başının üzerinden vızır vızır kurşunlar geçiyormuş gibi iki büklüm eğilerek eve doğru kaçmaya başladı.

Daha sundurmaya varıp ancak atlarına atlamışlardı ki, Pelikaliye yönünden köye girmekte olan bir bölük Rus askeri gördüler. Kazaklar dörtnala gidip onları karşıladı. Astakov bölük komutanına, tepeden doğru köy istikametine bir Alman müfrezesinin yaklaşmakta olduğunu bildirdi. Yüzbaşı çizmelerinin tozlanmış burunlarına başlarını çatarak baktı ve sordu:

«Kaç kişiler?»

«Yirmiden fazla.»

«Siz önlerini kesin, biz de buradan üzerlerine ateş açalım.» Bölüğüne döndü, sıraya girmelerini emretti ve başlarına geçerek marş marşla uazklaştırdı askerlerini.

Kazaklar tepenin üzerine vardıklarında, Almanlar onlarla Pelikaliye kasabası arasına girmiş bulunuyorlardı. Başlarında, demirî kır bir ata binmiş subayları olduğu halde İngiliz süratlisiyle ilerliyorlardı.

Astakov, «Peşlerinden!» diye emir verdi. «Onları bizim ikinci keşif kolunun bulunduğu yana sürelim.»

Köyde onlara katılmış olan, ileri keşif koluna bağlı bir süvari geride kaldı.

Astakov eyerinin üzerinde dönerek, «Ne oluyor? Bizi bırakıyor musunuz, kardeş?» diye bağırdı.

Keşif neferi umursamadan kolunu salladı ve atını adeta ile ağır ağır köye doğru sürdü. Kazaklar atlarını İngiliz süratlisine kaldırdılar. Alman ağır süvarilerinin mavi üniformaları şimdi iyice görülebiliyordu. Peşlerinden gelen Kazakları gören Almanlar, ikinci Rus keşif kolunun Lyubov köyünden üç verst kadar ileride konakladığı yere doğru adi dörtnalla gitmeye başladılar. İki grup arasındaki uzaklık, gözle görülür şekilde kısaldı.

Astakov atından yere atlayarak, «Ateş açalım üzerlerine!» diye bağırdı.

Kazaklar dizginleri kollarına dolayarak ayakta ateş ettiler. Tüfek sesinden ürken İvankov'un atı geri sıçradı ve İvankov'u boylu boyunca yere yıktı. İvankov düşerken, Almanlardan birinin önce yana doğru kaydığını, sonra kollarını açarak eyerinden yuvarlandığını gördü. Ötekiler hiç durmaksızın bir yelpaze gibi açılıp, atlarını tam dörtnalla sürmeye devam ettiler. Mızraklarının ucundaki flamalar rüzgârda dalgalanıyordu. Atına ilk atlayan Astakov oldu. Kazaklar kamçıyı bastılar atlarına. Almanlar sola döndüler, onların

ardından giden Kazaklar, yuvarlanan Almanın yakınından geçtiler. İleride uzanan dalgalı arazide yer yer, derin olmayan yarlar bulunuyordu. Almanlar her yarın karşı yamacına çıktıklarında, Kazaklar yere inip ateş açıyorlardı. Biraz ilerde, bir Alman daha düştü.

Astakov tütünden sararmış parmaklarıyla silahının mermi haznesine bir fişek daha sürerken, «Bizim Kazaklar şu çiftlikten nerdeyse çıkarlar,» diye mırıldandı. «İkinci keşif kolunun konak yeri orası.» Almanlar atlarını dörtnaldan tekra süratliye indirmişlerdi. Kazaklar dörtnala çiftliğin önünden geçerlerken başlarını çevirip baktılar, ama çiftlikte kimsecikler yoktu. Güneş, kiremit örtülü çatıları oburcasına yalıyordu. Sonradan, yarım verst boyunca telgraf tellerinin kesilmiş olduğunu öğrenen keşif kolunun bir gece önce geri çekildiğini öğrendiler.

Astakov eyerinin üzerinden Almanlara bir kurşun daha yolladı, Alman süvarilerinden azıcık geride kalmış olan bir tanesi başını sallayıp atını mahmuzladı.

Astakov gerisinde kalan öbür Kazaklara doğru dönerek, «Onları birinci keşif kolunun bulunduğu tarafa sürelim,» diye bağırdı. O bağırırken, İvankov, onun burnundan soyulmuş bir deri parçasının sarktığını gördü.

Tüfeğini sırtına yerleştirirken, «Neden dönüp, kendilerini savunmuyorlar?» diye sinirli sinirli sordu.

Şegolkov solugan at gibi, nefes nefese, «Hele bekle bakalım,» dedi.

Almanlar bir yardan inip, gözden kayboldular. Yarın öte yanında sürülü topraklar uzanıyordu. Beri yanında ise tek tük bodur çalılar vardı. Astakov dizgini çekip atını durdurdu, kasketini geri yıkıp elinin tersiyle alnında boncuklanan terleri sildi. Öbürkülere bakıp yere bir tükürük attı:

«İvankov, sen in şu yardan aşağı da bak baka-

lım, hangi cehenneme gittiler.»

Yüzü kıpkırmızı, sırtı terden sırsıklam olan İvankov, susuzluktan yanarak, çatlamış dudaklarını yaladı ve atını sürdü.

Kruşkov kamçısıyla atsineklerini kovarken, «Ah bir nefes sigara çekebilsem!» diye mırıldandı.

İvankov yardan aşağı ağır ağır iniyor, üzengilerinin üzerinde kalkmış, yarın dibini görmeye çalışıyordu. Birdenbire mızrakların pırıldayan uçlarını gördü; o anda da Almanlar ortaya çıktılar. Geri dönüp, atlarını dörtnala kaldırmış, yukarı doğru sürüyorlardı, hücuma geçmişlerdi. Subayları en önde, kılıcını ileri uzatmış, adeta bir tablo gibiydi. İvankov atının başını geri çevirinceye kadar geçen bir iki saniye içinde, subayın tertemiz tıraşlı, çatık kaşlı yüzü ve eyerinde son derece güzel oturuş şekli İvankov'un hafızasına çakıldı. Alman atlarının gök gürültüsünü andıran nal sesleri, İvankov'un yüreğini tokmakladı. Ölümün soğuk elinin sırtını tırmaladığını neredeyse acıyla birlikte duydu. Hiç sesini çıkarmadan, atının başını çevirdiği gibi arkadaşlarına doğru sürdü.

Astakov tütün kesesini cebine sokacak vakit bulamadı. Almanları İvankov'un ardında görür görmez onları karşılamak üzere ileri ilk atılan Kruşkov oldu. Alman ağır süvarilerinin sağ kanadı, İvankov'un önünü kesmek üzere yayılıyor ve inanılmaz bir hızla aradaki mesafeyi kapıyordu. İvankov yuvalarından uğramış gözlerini kırpıştıra kırpıştıra deli gibi kamçılıyordu atını; sırtından aşağı soğuk ürpertiler iniyordu. Eyerinin üzerine doğru yatan Astakov en başa geçti. Atının ard ayakları bulut gibi toz kaldırıyordu.

«Şimdi yetişecekler bana,» düşüncesi, İvankov'un kafasını bir kıskaca almış gibiydi; Kazağın aklına geri dönüp kendisini savunmak gelmiyordu. İri vücudunu eyerin üzerinde bir top gibi yuvarlamış, başı atının yelesine değiyordu.

İri kıyım, kırmızı yüzlü bir Alman ona yetişti ve

mızrağıyla arkadan dürttü. Mızrağın ucu İvankov'un palaskasını delip, bir santim kadar vücuduna girdi.

İvankov kılıcını sıyırarak, deli gibi, «Kardeşlerim, geri dönün,» diye haykırdı. Yanından indirilen bir darbeyi kılıcıyla savuşturup, solundan yaklaşan bir Almanı biçti. Bir an sonra da çevresi kuşatıldı. Kadana gibi koca bir Alman atı yandan yükleniverince, İvankov'un atının yere yuvarlanmasına ramak kaldı ve İvankov fena halde bulanıklaşan gözlerinin önünde bir düşman yüzünün belirdiğini farketti.

Gruba ilk yetişen Astakov oldu. Almanlar onun üzerine yüklenip geri sürdüler. Astakov bir kurt gibi dişlerini göstererek kılıcını sallıyor, eyerinin üzerinde yılanbalığı gibi kıvrılıp bükülüyordu; ölüm saçan gözleri dönmüş, yüzünün biçimi değişmişti. İvankov boynundan hafif bir kılıç yarası aldı. Bir Alman süvarisi tepesinde belirdi, kılıcın korkunç parıltısı İvankov'un gözünü aldı. Kılıcıyla darbeyi karşıladı; çelik çeliğe çarptı. Geriden omuz kayışına dayanan bir mızrak inatla itiyordu; nihayet omuz kayışını kopardı. Atının başının ilerisinde, yaşlıca bir Almanın kırışık, kırmızı, ter içindeki yüzü belirdi. Alman kılıcını İvankov'un göğsüne daldırmaya çalıştı, ama ucunu ulaştıramadı İvankov'a kadar. Alman kılıcını atıp, eyere bağlı kılıfından koparırcasına karabinasını çekip aldı: hızlı hızlı kırpışan gözlerini İvankov'un yüzüne dikmişti. Ama ateş etmeye vakit bulamadı; yandan saldıran Kruşkov mızrağıyla Almanı alaşağı etti. Adam mızrağın ucunu göğsünden söküp çıkarırken, dehşet ve şaşkınlık dolu bir çığlık koparak atından aşağı yuvarlandı geriye doğru.

Sekiz Alman süvarisi Kruşkov'un çevresini sarmış, onu canlı ele geçirmeye çalışıyorlardı. Ama Kruşkov atını geri geri yürüterek, ta kılıcı elinden düşene kadar vuruştu. Bir Almanın elinden mızrağını kapıp, talim meydanındaymış gibi kullanmaya başladı. Mızrağın önünde geri basan Almanlar, kılıçlarıyla karşı-

layarak mızraktan kendilerini korumaya çalıştılar. Killi, sürülmüş bir ufak toprak parçasının üzerinde kümelenen Almanlar, rüzgâr önünde sallanırcasına sarsıla sarsıla vuruşuyorlardı.

Dehşetten gözleri dönen Kazaklarla Almanlar önlerine ne çıkarsa kılıcı çalıyorlar, neye rastlarlarsa süngülüyorlardı: sırt mı, kol mu, at mı, silah mı, bakmıyorlardı. Ölüm korkusuyla deliye dönen atlar, birbirini tekmeliyor, tepiniyor, sağa sola atılıyordu. Almanlardan biraz açılıp, kılıç hâkimiyetini kazanan İvankov, paçasını bırakmayan uzun yüzlü, sarı saçlı bir Almanın kafasına kılıç çalmak için birkaç hamle yaptı, ama kılıcı adamın miğferine çarpıp kaydı.

Astakov çemberi yarıp, dörtnala fırladı; üstü başı kan içindeydi. Alman subayı onun peşine düştü. Astakov yıldırım gibi omuzundan tüfeğini aldı ve çok yakın mesafeden tam hedefe ateş ederek öldürdü subayı. Bu, vuruşmanın dönüm noktası oldu. Komutanlarını kaybeden Almanlar, hemen hemen hepsi de, yara bere içinde, dağıldılar, geri çekildiler. Kazaklar peşlerine düşmedi onların. Arkalarından ateş de etmediler. Almanlar yaralı bir arkadaşlarını alıp sınıra doğru uzaklaşırken, Kazaklar da dörtnala, Pelikaliye'deki bölüklerinin yolunu tuttular.

Yarım verst kadar ilerlemişlerdi ki, İvankov eyerinin üzerinde sallandı.

«Ben... düşüyorum...» Atını durdurdu, ama Astakov gelip dizginlerinden çekerek bağırdı:

«Yürü haydi!»

Kruşkov yüzünün terini parmaklarıyla sıyırıp, elini göğsüne götürdü. Gömleğinin üzerinde ıslak kırmızı lekeler belirmişti. İkinci keşif kolunun konaklamış olduğu çiftliği geçtikten sonra grup, hangi yolu tutmak gerektiği konusunda anlaşamadı.

Astakov, ilerdeki bir kayın ormanının yeşil, bataklık tabanını işaret ederek, «Sağa!» dedi.

Kruşkov, «Hayır, sola!» diye dayattı.

Ayrıldılar. Astakov'la İvankov alay karargâhına, Kruşkov'la Şegolkov'dan sonra vardılar. Kendi bölüklerinden Kazakların onları beklediğini gördüler. İvankov dizginleri bıraktı, eyerden yere atladı, bir sallandı ve düştü. Kılıcının kabzasını kasılmış parmaklarının arasından güçlükle kurtardılar.

Bir saat sonra hemen hemen bütün bölük, Alman subayının düştüğü yere varmış bulunuyordu. Kazaklar subayın çizmelerini çıkardılar, elbiselerini, silahlarını aldılar ve çevresinde toplanarak ölü adamın kaşları çatık, sarışın, genç yüzünü seyrettiler. İçlerinden biri Alman subayının gümüş mahfazalı cep saatini alıp, hemen oracıkta takım çavuşuna sattı. Subayın cüzdanının içinde birkaç banknot, bir mektup, bir tutam sarı saç ve bir kızın fotoğrafını buldular; kızın mağrur dudakları gülümsüyordu.

IX

Sonradan bu olay bir savaş destanı haline sokuldu. Bölük komutanının en sevdiği süvarilerden olan Kruşkov, St. George nişanı kazandı. Arkadaşları gölgede kaldılar. Kahramanı tümen karargâhına yolladılar; savaşın sonuna kadar orada yan geldi yattı. Moskova'dan ve Petersburg'dan onu görmeye gelen nüfuzlu hanımlarla subaylar sayesinde üç tane nişan daha aldı. «Ah»lar, «oh»lar çekerek, kadınlar Don Kazağının çevresini alıp, onu sigaralara, çikolatalara boğdular. Önceleri Kruşkov içinden onlara lanetler yağdırdı, bildiği bütün küfürleri saydı döktü, ama sonra sonra, subay elbisesi giymiş kurmay dalkavuklarının hayırlı etkileri sayesinde, bunu kazançlı bir iş haline getirdi. Vicdanında en ufak bir huzursuzluk duymaksızın, «destanını» aslındakinden daha renkli çizgilerle süsleyerek anlatıyor, gözünü kırpmadan yalanlar atıyordu; hanımefendiler onu kendilerinden

geçerek dinliyor ve Kazak kahramanın hafif çopur, haydut suratını hayranlıkla seyrediyorlardı. Herkes halinden memnun ve mutluydu.

Çar karargâhı ziyaret etti, kendisine Kruşkov gösterildi. Uykulu gözleriyle Çar, bir ata bakar gibi süzdü Kruşkov'u; kurşun gibi ağır gözkapaklarını kırpıştıra kırpıştıra baktı ve Kazağın omuzunu pat pat okşadı.

«Yaman Kazak!» dedi ve maiyet erkânına dönerek bir bardak Seltzer madensuyu istedi.

Kruşkov'un kâkülü gazetelerde ve dergilerde sık sık yer aldı. 'Kruşkov marka' sigaralar satışa çıkarıldı. Nijni-Novgorod tüccarları ona altın kakmalı bir kılıç hediye ettiler.

Astakov'un öldürdüğü Alman subayının sırtından çıkarılan üniforma bir kontrplak levhaya gerildi, General von Rennenkampf bunu kendi arabasına aldı; generalin yaveriyle İvankov da levhayı iki yanından tutarak cepheye sevkedilmek üzere son teftişten geçen birliklerin önünde dolaştırdılar. General de bu arada, askerî dilde, alışılmış ateşli nutukları attı durdu.

Aslında olanlar neydi? Henüz hemcinslerini öldürmekte ustalık kazanamamış insanlar, ölüm meydanlarına itilmişler ve bu insancıklar, çevrelerini saran ölüm korkusu içinde hücuma kalkmışlar, gözleri dönmüş bir halde ve ne yaptıklarının farkında bile olmaksızın birbirlerine vurmuşlar, birbirlerini kesmişler, biçmişler, atlarıyla beraber sakatlanmışlar ve içlerinden birinin vurulup ölmesi üzerine de ters yüzü dönüp kaçmışlardı. Maneviyatları kırılmış olarak, ruhen çökmüş olarak kaçmışlardı.

İşte, kahramanlık destanı denilen şey!

X

Cephe henüz koskoca, insan yutan bir yılan halini almamıştı, ama yakında alacaktı. Cephe boyunca

ufak tefek müfreze çarpışmaları, yer yer muharebeler devam ediyordu. Savaş ilanının hemen arkasından gelen günlerde Alman Komutanlığı kuvvetli süvari müfrezeleri şeklinde yoklama birlikleri çıkardı; bunlar Rus birliklerine dehşet salıp, Rus süvari keşif kollarının arasından içerlere kayarak Rus birliklerinin durumlarını ve miktarlarını öğrendiler. Rus Sekizinci Ordusunu, General Kaledin emrindeki 12. Süvari Tümeni perdeliyordu. Onun sol kanadında 11. Süvari Tümeni Avusturya sınırını geçerek ilerlemiş, ama Leşnuv ve Brodi'yi aldıktan sonra, Macar süvarilerinin desteğiyle takviye gören Avusturya kuvvetleri tarafından durdurulmuştu. Macar süvarileri Rus birliklerinin içine hışım gibi dalarak onları ta Brodi'ye kadar sürdüler tekrar.

Gegor Melehov'un, ilk savaşdan bu yana, korkunç bir ıstırap içini kemiriyordu. Gözle görülür şekilde zayıflamıştı; ister yürüyüş, ister dinlenme zamanında olsun; ister uyur, ister uyanıkken sık sık, parmaklıkların dibinde öldürdüğü Avusturyalının hayalini görür gibi oluyordu. Uykularında o ilk savaşı tekrar tekrar yaşıyor, hatta mızrağı tutan sağ elinde o korkunç çırpınışı bile hissediyordu. Uyanıp, kâbusu eliyle kovmaya çalışıyor, sımsıkı yumduğu gözlerini eliyle kapatıyordu.

Süvariler olgunlaşmış ekin tarlalarını atlarının nallarıyla mahvettiler; sanki Galiçya'nın üzerinden öldürücü bir dolu sağanağı geçmişti. Askerlerin ağır çizmeleri yolları çiğnedi, şoseyi altüst etti, ağustos çamurunu balçığa çevirdi. Yerin kasvetli yüzü şarapnel çukurlarından çopurlaştı; toprağa, insan kanına susamış demir ve çelik parçaları gömülüydü. Geceleri ufukta kızıl ışıklar, tutuştu; ağaçlar, köyler, kasabalar yaz günü çakan şimşeklerin ışıklarına benzer ışıklarla aydınlandı. Ağustosta —meyvelerin olduğu, ekinlerin hasada hazır duruma geldiği sıralarda— asık suratlı gök hep kurşuniydi, arada bir açan güneş de boğucu ve nemli sıcaklığı arttırıyordu.

Ağustos sona ermek üzereydi. Meyve bahçelerinde yapraklar sararmış, saplarından kederli mor bir renk fışkırmıştı. Uzaktan sanki ağaçlar yaralanmış da yaralarından kan akıyormuş gibi görünüyordu.

Gregor arkadaşlarında görülen değişiklikleri yakından izledi. Prohor Zikov yanağında at nalı mahmuzlarının izleri olduğu halde hastaneden dönmüştü; duaklarının uçlarında ıstırap ve dehşet dolu bir şaşkınlık kıvrılıp kalmıştı. Dana bakışlı gözlerini eskisinden daha çok kırpıştırıyordu. Küfretmek için hiçbir fırsatı kaçırmayan Yegor Zarkov, eskisinden de küfürbaz olmuş, dünya yüzünde onun lanetinden, küfürlerinden kurtulan tek şey kalmamıştı. Gregor'un kendi köyünden olan Yemelyan Groşev adındaki ciddi, yetenekli Kazak, sanki odunkömürü gibi için için yanıyordu; yüzü kararmıştı, gülüşlerinde zoraki, neşesiz bir hal vardı. Bu gibi değişiklikleri bütün yüzlerde görmek mümkündü; her biri, içinde, savaşın ektiği keder tohumlarını yetiştiriyor, besliyordu.

Alay üç günlük bir dinlenme için cephe gerisine çekildi, yerini Don'dan gelen takviye kuvvetleri aldı. Gregor'un bölüğünün Kazakları tam civardaki bir gölde yüzmeye hazırlandıkları sırada, istasyondan üç verst kadar ilerideki köye, büyükçe bir Kazak birliği girdi. Gregor ve arkadaşları gölün kenarına vardıkları sırada, Kazak birlikleri tepeden aşağı inmeye başladı. Pohor Zikov tam gömleğini çıkarmaya hazırlandığı sırada başını kaldırınca gelenleri görerek bağırdı:

«Kazaklar geliyor, Don Kazakları!»

Gregor, Dördüncü Bölüğün konakladığı malikâneye doğru ilerleyen birliklerin ardından baktı.

«Takviye birliklerine benziyor.»

«Bakın çocuklar; bu mutlaka Stepan Astakov, değil mi? Nah işte, önden üçüncü sıradaki,» diye bağırdı Groşev ve şen bir kahkaha attı.

«Bak, Anikuşka da orada!»

«Grişa! Melehov! Bak ağabeyin. Görüyor musun onu?»

Gregor gözlerini kısıp baktı, ağabeyinin bindiği atı tanımaya çalıştı. «Yeni bir at almış olacak!» diye düşündü, gözlerini ağabeyinin yüzüne çevirdi. Yüzü tunç gibi olmuştu, bıyıklarını hafif kırkmış, alnı yaz güneşinin altında pırıl pırıl parlıyordu; son gördüğünden bu yana adamakıllı değişmişti yüzü ağabeyinin.

Gregor kasketini eline alıp, sallay sallaya onu karşılamaya çıktı. Yarı çıplak Kazaklar ısırganlardan ve dulavratotlarından sakınarak Gregor'un ardından sökün ettiler.

Dudak çizgilerinde, ağaçtan yontulmuş gibi sert bir ifade bulunan yaşlıca bir yüzbaşının ardında müfreze meyve bahçesinin yanından kıvrılıp malikânenin avlusuna girdi. Gregor ağabeyine gülümserken, «Davetsiz misafir!» diye aklından geçirdi, aynı anda da bakışlarını tıknaz yapılı yüzbaşı ile, yüzbaşının doğulu soydan geldiği belli olan kanca burunlu atına çevirdi.

«Merhaba, ağabey!» diye bağırdı.

«Merhaba! Artık beraber olacağız. Durum nasıl?»

«İyidir.»

«Demek hâlâ yaşıyorsun?»

«Şimdilik öyle.»

«Evden selam getirdim.»

«Nasıldır, iyi mi herkes?»

«İyi.»

Piyotr elini al atının sağrısına dayayıp bütün vücuduyla döndü, gülümseyerek süzdü Gregor'u. Sonra yoluna devam etti ve arkadan gelen Kazak sıralarının önünde, tanıdık, tanımadık yüzler arasında kayboldu.

«Merhaba, Melehov! Köyden selamlar getirdim.»

Gregor, Mihayl Koşevoy'u altın sarısı buklelerinden tanıyarak sırıttı:

«Demek bize katılıyorsun, ha?»

«Öyle oluyor. Tıpkı yem peşinde koşan tavuklar gibi.»

«Dikkat et de yem niyetine seni kapmasınlar.»

«Sen merak etme!»

Yegor Zarkov sırtında sadece gömleği olduğu halde gölden seke seke geldi; tek ayağının üzerinde zıplarken, öteki ayağını da şalvarının paçasına geçirmeye çalışıyordu.

Sıralardan bir bağırışma yükseldi:

«Hey, Yegor Zarkov burada!»

«Merhaba, aygır! Nasıl, kösteği vurdular ayağına, değil mi?»

«Anam nasıl?»

«Daha sağdır. Sana sevgilerini gönderdi. Ama hediye getiremedik. Yanımıza da alabileceğimizden fazlasını aldık zaten.»

Yegor cevabı olağanüstü bir ciddiyetle dinledi, sonra uğradığı hayal kırıklığını belli etmemeye çalışarak çıplak kıçıyla otların üzerine oturup, tir tir titreyen bacağını pantolonuna sokmaya çalıştı.

Mavi boyalı çitin arkasında yarı çıplak Kazaklar duruyordu; öbür taraftan, Don'dan gelen yedek Kazak bölüğü kestane doru bir şerit halinde yoldan avluya akıyordu.

«Sen misin, Aleksandr?»

«Benim ya.»

«Andreyan! Seni gidi koca kulaklı iblis, seni. Tanımadın mı beni?»

«Karın sevgilerini yolladı. Demek askerlik hayatı böyle oluyor, ha?»

«Tanrı seni korusun.»

«Boris Belov nerede?»

«Hangi bölükteydi ki, o?»

«Dördüncü Bölükte, galiba.»

«Neredendi, peki?»

«Vyeşenskaya nahiyesinden, Zaton'dan.»

Parça parça süren konuşmaya bir üçüncü ses katıldı:

«Ne yapacaksın onu?»

«Bir mektup getirdim ona.»

«Birkaç gün önce, Raibrodi'de öldü.»

«Öyle mi?»

«İnan ki, doğru söylüyorum. Kendi gözlerimle gördüm. Tam göğsüne bir kurşun yedi, sol memesinin altına.»

«Çornaya Reçka'dan kimse var mı burada?»

«Hayır. Yoluna devam et.»

Bölük avluda toplandı. Öbür Kazaklar tekrar yıkanmak için göle döndüler, biraz sonra da arkalarından yeni gelenler yetişti. Gregor, ağabeyinin yanına yere çöktü. Gölün kıyısındaki setin nemli, killi toprağından hoş olmayan, çürük bir koku geliyordu; kıyılarda su açık yeşil ve duruydu. Gregor gömleğinin kıvrımları ve dikiş yerlerindeki bitleri ayıklayıp öldürürken bir yandan ağabeyine anlatıyordu:

«Piyotr, bittim artık ben. Ölmek için bir tek darbe bekleyen bir insana döndüm. Sanki değirmen taşları arasına sıkışmışım da, taşlar beni eze eze suyumu çıkarıp, posamı atmış dışarıya.» Çatal çatal çıkan sesinde şikâyetçi bir ifade vardı; alnına boydan boya yayılan derin ve esmer kırışık (Piyotr bunu ilk defa olarak farkediyordu ve bu onda bir endişe uyandırmıştı) Gregor'un yüzüne, insanı heyecana düşürecek kadar değişik, yabancı bir ifade veriyordu.

Piyotr gömleğini çekip çıkardı, boynunun çevresinden keskin bir çizgiyle ayrılmışcasına, yukarı doğru esmer, çizgiden aşağısı beyaz kalmış çıplak vücudu meydana çıktı. Piyotr sordu:

«Neden, ne oldu sana?»

Gregor acele acele, «Mesele şu,» dedi; sesi daha kuvvetli çıktı, ama bir acılık vardı bu seste. «Bizleri, insanoğullarını birbirimize karşı çıkardılar; kurt sürülerinden beter. Ne yana baksan nefret. Bazen kendi kendime, acaba bir insanı ısırsam kudurur mu, diye sorduğum oluyor.»

«Hiç... adam öldürmek zorunda kaldın mı?»

Gregor nerdeyse bağırarak, «Evet,» diye cevap verdi. Gömleğini burarak sıktı, ayaklarının dibine fırlattı. Oturduğu yerde, boğazına düğümlenip kendisini boğmaya çalışan bir kelimeyi itmeye çalışıyormuş gibi parmaklarını gırtlağına bastırdı, gözlerini öteye çevirdi.

Piyotr, kardeşinin gözlerine bakmamaya çalışarak, «Söyle bana,» diye emretti.

«Vicdanım beni öldürüyor. Mızrağımı bir adama sapladım... vuruşmanın en kızışık bir anıydı... başka türlü yapamazdım. Ama ötekini neden öldürdüm?»

«Yani?»

«Yani'si yok işte! Bir adamı ikiye biçtim, o yüzden de, o domuzun yüzünden de rahatım, huzurum kaçtı. Namussuz hep rüyalarıma giriyor. Benim suçum var mı ki?»

«Henüz alışmamışsın; yakında alışırsın, bir şeyin kalmaz.»

Gregor birdenbire sordu:

«Bizim bölükte mi kalıyorsunuz?»

«Hayır, 27. Alaya verildik.»

«Ben de, bize yardıma geldiniz sandım.»

«Bizim bölük bir piyade tümenine yamanacak galiba. Onun peşine gidiyoruz. Ama bizimle birlikte takviye de geldi size; gencecik aslan gibi oğlanlar.»

«Eh, hadi gel bir dalalım.»

Gregor çarçabuk pantolonunu çıkardı, setin kıyısına gitti; düşük omuzlarına rağmen, güneşten tunçlaşmış, güzel bir vücut yapısı vardı. Piyotr onu son görüştüklerinden beri daha büyümüş buldu. Gregor kollarını kaldırarak suya daldı; yemyeşil bir dalga vücudunun altında açılıp, kırışıklar yaparak yayıldı. Gölün ortasında oynaşan Kazaklara doğru kulaç atmaya başladı; elleriyle suyu okşar gibi çekiyor, omuzları tembel tembel hareket ediyordu.

Piyotr boynundan haçıyla, haçın ipine dikilmiş

muskayı ağır ağır çıkardı, bohça gibi dürdüğü elbiselerinin altına sıkıştırdı, büyük bir ihtiyatla suya girdi; göğsünü, omuzlarını ıslattı ilk önce, sonra bir homurtuyla kendini suya koyverdi ve Gregor'un peşinden yüzmeye başladı. Çalılıklarla kaplı ve kumluk olan karşı kıyıya çıktılar. Suyun serinliği Gregor'u yatıştırmıştı, onun için, şimdi konuşurken biraz önceki heyecanı yoktu, kendisine daha hâkimdi.

«Öyle bir şimanladım ki, artık bırakıyorum bitler beni yesin!» dedi. «Ah şimdi evde olabilseydim! Kanatlarım olsa uçarak giderdim köye. Evin penceresinden şöyle bir kerecik bakabilsem yeterdi! Nasıllar, iyiler mi?»

«Natalya bizimle oturuyor.»

«Annemle babam nasıllar?»

«İyiler. Ama Natalya hâlâ seni bekliyor. Hâlâ ona döneceğine inanıyor.»

Gregor homurdandı, hiç cevap vermeden bir tükürük attı öteye. Piyotr başını çevirip, kardeşinin gözlerinin içine bakmaya çalıştı.

«Mektuplarına bir kelime de onun için koysan. Kadın dünyada yalnız senin için yaşıyor.»

«Ne yani, kopmuş uçları hâlâ birleştirmek mi istiyor?»

«Umut içinde yaşıyor... işte. Çok iyi bir kadın. Dürüst de. Hiç kimsenin sulanmasına izin vermiyor!»

«Kendisine bir koca bulması gerek.»

«Bu lafları senin ağzından duymak bana tuhaf geliyor.»

«Tuhaf tarafı yok. Böyle olması gerek, aslında.»

«Neyse, bu iş seni ilgilendirir. Ben karışmam.»

«Dunya nasıl?»

«Görme kardeşim, bir kadın oldu çıktı! Bu yıl öyle büyüdü ki, görsen tanıyamazsın.»

Gregor şaşırarak, aynı zamanda biraz neşelenerek, «Bak hele!» dedi.

«Vallahi! Yakında da evlenir artık, ama biz düğü-

nünde bıyıklarımızı bile ıslatamayacağız votkayla. Bakarsın geberip gideriz o zamana kadar, Allah belasını versin!»

«Ölümden kolayı yok zaten!»

Kendilerini güneşin sıcaklığına vererek yan yana kumların üzerine uzandılar.

Mişa Koşevoy yüzerek önlerinden geçti. «Grişa, suya gelsene.»

«Hayır, dinleniyorum.»

Gregor bir bokböceğini kuma gömerken sordu:

«Aksinya'dan bir haber var mı?»

«Savaş patlamadan az önce köyde gördüm onu.»

«Köyde ne işi varmış?»

«Kocasından eşyalarını almaya gelmiş.»

Gregor eliyle kumları bokböceğinin üzerine yığdı.

«Konuştun mu onunla?»

«Havadan sudan konuştuk biraz. Oldukça iyi ve neşesi yerindeydi. Malikânede rahatı yerinde anlaşılan.»

«Stepan'dan ne haber?»

«Karısının ufak tefeklerini verdi ona. Çok da iyi davrandı. Ama sen gözünü aç Gregor! Kafayı çektiği bir gün, ilk fırsatta sana bir kurşun sallayacağını söylemiş; öyle geldi kulağıma. Affedemiyor seni.»

«Biliyorum.»

Piyotr konuyu değiştirerek, «Kendime yeni bir at aldım,» dedi.

«Öküzleri mi sattınız?»

«Yüz seksen rubleye sattık. At da yüz elli rubleye maloldu. Fena da değil hani.»

«Ekin nasıl?»

«İyi. Daha ekini kaldırmadan bizi askere aldılar.»

Konuşma ev işleriyle ilgili konulara döndü ve gerginlik kayboldu. Gregor, Piyotr'un evden verdiği haberleri yutarcasına dinledi. Bir an için yeniden köyüne dönmüş, o eski, afacan köy delikanlısı olmuştu.

Piyotr ıslak karnındaki kumları süpürereke, «Hay-

di gel, bir kere daha dalıp çıkalım da giyinelim,» dedi. Kollarıyla sırtının tüyleri ürpermişti.

Kalabalık bir Kazak grubuyla avluya döndüler. Meyve bahçesinin çiti dibinde Stepan Astakov onları yakaladı. Kasketinin viziyeri altından çıkan siyah saçlarını geriye doğru tarıyordu. Gregor'un yanına gelerek, «Merhaba, arkadaş!» dedi.

Gregor durup, yüzünde bir sıkılganlık ve suçluluk ifadesi olduğu halde, «Merhaba!» diye cevap verdi.

«Beni unutmadın ya, inşallah?»

«Az kaldı unutuyordum.»

Stepan alaylı alaylı gülümseyerek, «Ama ben seni unutmadım!» dedi ve kolunu, önlerinde yürüyen bir onbaşının omuzuna attı.

Güneş battıktan sonra, Gregor'un alayının cepheye dönmesini bildiren bir telefon emri geldi tümen karargâhından. Bölükler on beş dakikada hazır oldular ve düşman süvarisinin hatlarda açtığı bir gediği kapamak üzere şarkı söyleyerek yola çıktılar.

Birbirlerine veda ederlerken, Piyotr kardeşinin eline katlanmış bir kâğıt sıkıştırdı.

«Nedir bu?» diye sordu Gregor.

«Senin için bir dua yazdım buraya. Al...»

«İşe yarar mı?»

«Alay etme, Gregor!»

«Alay ettiğim yok.»

«Eh, haydi Tanrıya emanet ol, kardeşim. Cephede herkesten ileri fırlama sakın. Ölüm, atakları çok sever. Dikkat et kendine,» diye bağırdı Piyotr.

«Ben kendime dikkat edecek olduktan sonra duanın ne kıymeti kaldı?»

Piyotr elini salladı.

Bir süre bölükler hiçbir ihtiyat tedbirine başvurmadan ilerlediler. Sonra çavuşlar, herkesin son derece sessiz hareket etmesi ve sigaraların söndürülmesi için emir verdi. Uzaktaki bir ormanın üzerinde, leylak rengi dumandan kuyruklarıyla aydınlatma fişekleri yükseliyordu.

XI

Maroken kaplı, ufak bir not defteri. Köşeleri kıvrılmış, yıpranmış; sahibinin cebinde uzun zaman kaldığı belli. Sayfaları oldukça süslü, yatık bir el yazısıyla dolu.

...Birkaç zamandır yazmak ihtiyacını duyuyorum. Mektepliler gibi, bir çeşit hatıra defteri tutmak niyetindeyim. Önce o kızdan bahsedeyim. Şubat ayında (gününü hatırlamıyorum) kızın komşusu olan, Boyarişkin adında bir öğrenci tanıştırdı bizi. Bir sinemanın önünde rastladım onlara. Boyarişkin kızı tanıtırken, «Liza. Vyeşenskaya nahiyesinden geliyor. Ona nazik davran, Timofey, çok iyi bir kızdır,» dedi. Abuk sabuk bir şeyler mırıldandığımı ve Liza'nın yumuşacık elini elimin içine aldığımı hatırlıyorum. İşte Yelizaveta Mokova ile tanışmam böyle oldu. Kız olmadığını derhal anladım. Onun gibi kadınların gözlerinde öyle bir ifade vardır ki, bu size çok şeyler anlatır. İtiraf edeyim ki, üzerimdeki izlenimi pek de iyi olmadı. Bu kötü izlenim herhalde, o sıcak ve nemli elinden ileri geliyordu. Elleri, onunki kadar terleyen birine hiç rastlamadım; ya gözleri, aslında çok güzel, ama ela bir pırıltıyla tutuşan bu gözler aynı zamanda da hoş olmayan bir etki uyandırmıştı üzerimde.

Vasya, dostum, bakıyorum da, üslûbumu şişirmişim; hatta biraz hayale de yer vermişim, zira bu «hatıra defteri» sana, Semipalatinsk'e ulaştığı vakit (Yelizaveta Mokova ile aramızdaki macera son bulduğu zaman hatıra defterini sana göndermek niyetindeyim; seni eğlendirir) olanlar hakkında açık bir fikre sahip bulunmanı istiyorum. Her şeyi tarih sırasına göre anlatacağım sana. İşte, dediğim gibi sinemanın önünde karşılaştık ve üçümüz birlikte girip duygusal, saçma sapan bir film seyrettik. Boyarişkin fazla konuşmadı (dişi ağrıyormuş, kendi deyimiyle de «azı ağrısı»), bense bir konuşma açabilmekte oldukça güçlük çektim. Kızla komşu çıktık, yani nahiyelerimiz birbirine komşuymuş, ama bozkırın güzelliğinden filan bahsedip birkaç anımızı canlandırdıktan sonra konuşacak şeylerimiz hemen tükeniverdi. Ben bile bile sustum, ama kız da konuşmamaktan ötürü en ufak bir sıkıntı eseri göstermedi.

Bana söylediklerinden, tıbbiyenin ikinci sınıfında olduğunu, bir tüccar aileden geldiğini, koyu çay ve Asmalov enfiyesini sevdiğini öğrendim. Tabii, ela gözlü bir kızı iyice tanıyabilmek bakımından pek derme çatma bir bilgiydi bu. Ayrılırken (onu tramvay durağına kadar geçirmiştik), kendisine arada sırada uğramamı söyledi bana. Adresini not etim. Nisanın 28'inde bir uğramak niyetindeyim.

29 Nisan

Bugün uğradım ona; bana çayla helva ikram etti. Aslına bakılırsa, bu kızda bir çekicilik var. Güzel laf ediyor, oldukça da zeki, ama Artsibaşev'in (1) etkisinde fazla kaldığı anlaşılıyor; onun serbest hayat kuramını tamamiyle benimsemiş, daha öteden seziliyor bu. Eve geç vakit döndüm. Kendime birkaç sigara sarıp, Liza'yla hiç ilgisi olmayan şeyler düşündüm; bunlar arasında para, baş yeri tutuyordu. Elbisem felaket halde, ama elimde «sermaye» yok. Kısacası durum berbat.

1 Mayıs

Bugün oldukça önemli bir olay geçti. Sokolniki Parkında masumane zaman öldürürken bir olaya karıştık. Polislerle yirmi kişilik bir Kazak müfrezesi, 1 Mayıs toplantısı yapan işçileri dağıtmaya çalışıyorlardı. Sarhoşun biri sopayla Kazaklardan birinin atına vurdu, Kazak da kamçısını kullandı. (Nedendir bilmem, bazıları kamçıya değnek der. Halbuki kamçının kendi adı daha şanlı, şerefli - neden kullanmazlar kamçı adını sanki?) Yanlarına gidip olaya karışmak istedim, ama emin olki son derece asil duygularla hareteke geçmiştim. Kazağa soytarı dedim, buna benzer bir iki laf daha ettim. Bana da kamçı sallamak istedi, ama ona sert bir dille, benim de Kamenskaya'dan bir Kazak olduğumu ve istediğim anda kendisini tepeleyebileceğimi söyledim. Kazak yumuşak başlı bir adammış; gençten biri. Askere alınalı da henüz fazla olmadığı için iyice pişmemiş daha. O da kendisinin Ust-Koperskaya'dan olduğunu, yumruklarını çok iyi kullandığını söyledi. Dostça ayrıldık.

---

(1) ARTSİBAŞEV, V. PETROVİÇ — 1878'de doğmuş 1927'de ölmüştür. 1. Dünya Savaşı'ndan önceki akımın ünlü Rus yazarı. (ç.n.)

Eğer bana vurmaya kalkışsaydı, mutlaka kavga çıkar, başım belaya girerdi. Benim olaya karışmamın sebebi, yanımda Liza'nın bulunmasıydı. O yanımdayken içimden çocukça bir istek taştı; bir kahramanlık gösterisinde bulunmak istedim. Birdenbire horoz kesiliverdim. Kasketimin altından gözle görülmez, kan kırmızı bir ibiğin çıktığını hissettim adeta... Ne hallere düştük!

3 Mayıs

Benim içinde bulunduğum ruh durumunda olanların tek yapacakları şey işi içkiye vurmaktır. Her şey bir yana, meteliğim de yok. Pantolonum, hem de en fena yerinden (açıkça söylemek lazım gelirse, apış arasından) söküldü, ayrıldı; tıpkı Don kıyısında yetişen fazla olgun bir kavun gibi. Benim yaptığım dikişin tutacağını hiç sanmıyorum. Kavuna dikiş tutturmaya çalışmak gibi bir şey. Volodka Stejnev uğramış. Yarın derse gireceğim.

7 Mayıs

Babamdan para geldi. Mektubunda biraz ağır laflar etmiş, ama utandığım yok, zerre kadar. Babam bir de oğlunun manevî değerlerini bu şekilde yitirdiğini bilse ne olur... Kendime bir elbise aldım. Yeni kravatım arabacıların bile dikkatini çekiyor. Şehrin en iyi berberinde esaslı bir tıraştan sonra, bir bakkal çırağı gibi pırıl pırıl oldum. Bulvarın köşesinde bir polis memuru bana bakarak gülümsedi. Koca haydut! Her neyse, geçmişe mazi derler... Tamamiyle bir tesadüf eseri olarak Liza'yı bir tramvayın penceresinde gördüm. Eldivenli elini sallayıp gülümsedi. Artık beni sorma!

8 Mayıs

«İnsan her yaşta âşık olabilir...» (1) Tatyana'nın kocasının, ağzını bir tüfek namlusunun ağzı gibi bana doğru açtığını hâlâ görür gibiyim. Galerideki yerimden herifin tam ağzının ortasına tükürmek için müthiş bir istek duydum. O cümle, hele sonundaki «ola-bilir» kelimesi aklıma geldikçe, esnemekten çenelerim ayrılacak hale geliyor. Bir sinir illetine mi tutuldum nedir!

Yalnız gerçek şu ki, bendeniz bu yaşımda, âşık olmuş vaziyetteyim. Ama yine de bunu yazmak bile saçlarımı diken di-

(1) Çaykovski'nin Yevgeni Onyegin operasından: Tatyana'nın kocasının aryası. (ç.n.)

ken etmeye yetiyor. Liza'ya uğradım. Upuzun ve tumturaklı bir girizgâhla başladım. Anlamamış göründü ve konuyu değiştirmeye çalıştı. Yoksa biraz daha beklemem mi lazımdı? Allah kahretsin, bu yeni elbise her şeyi altüst etti. Aynada kendime baktığım zaman, karşı durulmaz bir çekiciliğim olduğunu görüyorum. Bana kalırsa, tam sırasıdır! Benim en iyi tarafım, her şeyi hesap etmemdir; bu yüzden hiç vakit kaybetmem hayatta. Eğer şimdi yapmazsam teklifimi, iki ay sonra iş işten geçmiş olur; pantolonum yine eskir, bizim teklif de suya düşer. Bunları yazarken kendi kendime duyduğum hayranlıktan başım dönüyor. Zamanımızın en mükemmel insanlarının en mükemmel niteliklerini, en mükemmel bir şekilde kendimde birleştirmişim. Ben adeta, yumuşak, ama ateşli bir ihtirasla, «sağduyu» karışımının timsaliyim. Bir sürü başka takdire değer niteliklerin yanı sıra, faziletlerden meydana gelmiş bir Rus salatasıyım bendeniz.

Şu girizgâhtan sonra fazla zorlamadım Liza'yı. Konuşmamızı Liza'nın ev sahibesi yarıda kesti; kızı dışarı çağırıp borç para istedi ondan. Liza'da para olmasına rağmen reddetti. Parası olduğunu adım gibi biliyordum. Onun kadına 'hayır' derkenki halini gözlerimin önüne getirdim; sesine verdiğim dürüstçe ifadeyi, ela gözlerindeki samimiliği düşündüm. Ondan sonra da aşktan söz edemedim artık.

13 Mayıs

Çok iyiyim, sırılsıklam da âşığım. Âşık olduğuma hiç şüphe yok. Her şey bana, âşık olduğumu anlatıyor. Yarın teklifimi yapacağım. Bana ne derece değer verdiğini henüz iyice anlamış değilim.

14 Mayıs

Hiç beklenmedik bir şey oldu. Yağmur yağıyordu; sıcak, nefis bir sağanak. Moşovaya caddesinde yürüyorduk, rüzgâr yağmuru kaldırımlar üzerinde sürüklüyordu. Ben konuşuyordum, o dinliyordu; başını önüne eğmiş, düşünüyor gibiydi. Bir yağmur damlası şapkasının kenarından yanağına süzüldü; güzeldi o haliyle. Konuşmamızı buraya olduğu gibi alıyorum:

«Yelizaveta Sergeyevna, neler hissettiğimi anlattım, gerisi size kalmış bir şey.»

«Duygularınızın samimiliğinden şüpheliyim.»

Budalaca bir tavırla omuzlarımı silktim ve soğuk bir sesle, yemin etmeye ya da buna benzer herhangi bir and içmeye hazır olduğumu söyledim.

«Bakın,» dedi, «tıpkı Turgenyev'in roman kahramanlarından biri gibi konuşuyorsunuz. Bunu daha basit bir şekilde ifade edemez misiniz?»

«Bundan daha basiti olamaz. Sizi seviyorum.»

«Peki ne olacak şimdi?»

«Orası size kalmış.»

«Benim de sizi sevdiğimi mi söylememi istiyorsunuz?

«Sizin bir şeyler söylemenizi istiyorum.»

«Valahi, Timofey İvanoviç... Nasıl söyleyeyim, bilmem ki? Sizden biraz hoşlanıyorum... Çok uzun boylusunuz.»

«Daha da uzayacağım,» diye söz verdim ona.

«Ama birbirimizi o kadar az tanıyoruz ki, biz...»

«On yıla kalmaz birbirimizi çok daha iyi tanırız.»

Pembe eliyle ıslak yanaklarını sildi ve, «Pekâlâ öyleyse,» dedi, «beraber yaşayalım. Ama önce bana izin verin başka biriyle olan ilişkimi keseyim.»

«Kimdir bu?» diye sordum.

«Tanımazsınız. Bir doktor, zührevi hastalıklar uzmanı.»

«Ne zaman serbest kalacaksınız.»

«Cumaya, sanırım.»

«Birlikte mi oturacağız? Yani aynı dairede mi, demek istiyorum?

«Evet, böylesi daha doğru olur, bana kalırsa. Siz benim daireme taşınırsınız.»

«Neden?»

«Odam çok rahattır. Oldukça temiz, sonra ev sahibem de iyi bir kadın.»

İtiraz etmedim. Tverskaya'nın köşesinde ayrıldık. Oradan geçmekte olan bir hanımefendinin hayret dolu bakışları önünde öpüştük.

Bakalım gelecek, dağarcığında ne saklıyor?

22 Mayıs

Balayı hayatı yaşıyoruz. Bugün Liza bana çamaşırlarımı değişmemi söyleyince «ağzımın tadı» kaçtı. Hiç şüphesiz iç çamaşırlarım iğrenç bir durumda. Ama ya para, para... Hep benim paramdan harcıyoruz, fazla bir param da kalmadı. İş aramak zorunda kalacağım.

24 Mayıs

Bugün kendime yeni iç çamaşırı almaya karar verdim, ama Liza beni hesapta olmayan bir masrafa soktu. Birdenbire iyi

bir lokantada yemek yemek ve bir çift ipek çorap almak istediğini bildirdi. Yemeği yedik lokantada, çorabı da aldık, ama benim halim felaket. Bizim iç çamaşırları kaldı!

27 Mayıs

Sülük gib emiyor, kanımı kurutuyor benim. Dış görünüşümle bir ayçiçeği sapına döndüm. Kadın değil, için için yanan bir ateş!

2 Haziran

Bugün saat dokuzda kalktık. Allah kahretsin şu ayak parmaklarımı oynatma alışkanlığımı; nelere yol açtı. Liza yorganı çekip, uzun uzun ayaklarımı inceledi. Sonra da gözlemlerini şöylece özetledi:

«Ayakların at toynaklarına benziyor. Daha da beter! Ya ayak parmaklarının üstündeki kıl... ııh!» Müthiş bir tiksinti duymuş gibi omuzlarını kastı, başını yorganın altına çekip duvardan tarafa döndü.

Afallamıştım. Ayaklarımı hemen göz önünden çekip, yorganın altına aldım, omuzuna dokundum.

«Liza!»

«Dokunma bana!»

«Liza olmaz böyle ama. Ayaklarımın biçimini değiştiremem ki, sipariş üzerine yapılmadı mübarekler, sen de biliyorsun. Kılın fazla büyümüş olmasına gelince, herhangi bir yerinde de büyüyebilir insanın. Tıp öğrencisisin, tabiat kanunlarını bilmen gerek.»

Bana doğru döndü. Ela gözlerinde hayra alamet olmayan bir pırıltı vardı.

«Allah aşkına git de dezenfekte edici bir pudra al, leş gibi kokuyor ayakların.»

Buna karşılık ben de ona ellerinin fena halde terlediğini söyledim. Sesini çıkarmadı, —biraz edebiyat yaparak söyleyeyim— ruhuma karanlık bir bulut çöktü...

4 Haziran

Bugün Moskova nehrinde kayıkla gezdik. Don nehri kıyılarını hatırladım. Liza'nın davranışları kendisine hiç yakışmıyor. Yaptığım masraflarla ilgili acı sözler ediyor, hatta bazen kabalığa kadar vardırıyor işi. Benim de aynı şekilde karşılık vermem ayrılmamıza sebep olacak, ben de bunu istemiyorum. Her şeye rağmen gitgide daha çok bağlanıyorum ona. Kelimenin tam anlamıyla şımarık. Ama üzerindeki etkimin, karak-

terinde köklü bir değişiklik yaratabilecek kadar güçlü olmadığından korkuyorum. Sevimli, şımarık bir küçük kız. Küçük kız, ama benim sadece kulaktan duyduğum şeyleri o çok iyi biliyor. Dönüşte beni bir eczaneye soktu, pis pis gülümseyerek talk pudrası vesaire satınaldı. «Ayaklarının kokusunu giderir bu,» dedi bana.

Kibar bir tavırla eğilerek teşekkür ettim.

Saçma, ama işte böyle.

7 Haziran

Kültür diye bir şey yok bu kızda, ama başka şeyleri çok iyi biliyor.

Her gece yatmadan önce ayaklarımı sıcak suyla yıkıyor, kolonyayla ovuyor, sonra da talk pudrası ve daha başka birtakım iğrenç ıvır zıvır döküyorum üstlerine.

16 Haziran

Her gün biraz daha çekilmez hale geliyor. Dün bir histeri krizine tutuldu. Böyle bir kadınla yaşamak çok güç.

18 Haziran

Ortak hiçbir yanımız yok onunla! Hatta konuştuğumuz dil bile ayrı.

Bu sabah fırına gitmek için cebimden para alırken bu küçük defteri buldu. Deftere bakıp, «Nedir bu yanında taşıdığın şey?» diye sordu.

Başımdan aşağı kaynar sular döküldü. Ya açıp baktıysa? O kadar tabii bir sesle cevap verdim ki, buna kendim de hayret ettim: «Hiç canım, hesap tutmak için not defteri işte.»

Defteri kayıtsız bir tavırla tekrar cebime koydu. Daha dikkatli olmalıyım. Bu gibi gerçekler ancak onları hiç bilmeyen birisi okuduğu zaman değerlidir.

Bu defter dostum Vasya'yı çok eğlendirecek.

21 Haziran

Liza'ya şaşıyorum. Daha yirmi bir yaşında. Bu kadar ahlâksızlığı öğrenmek için nerden vakit bulmuş? Ne biçim bir ailesi varmış bu kızın, kim yardım etmiş, bu gelişmesinde ona? Bunlar beni son derece ilgilendiren sorular. Şeytani bir güzelliğe sahip. Vücudunun güzelliğinden gurur duyuyor. Bir çeşit kendi kendine tapınma var bu kızda — onun için dünyada kendinden başka hiçbir şey mevcut değil. Kaç kere onunla oturup ciddi konuşmaya çalıştım... Bir Katoliği Tanrının bu-

lunmadığına inandırmak, Liza'yı yeniden eğitmekten daha kolaydır.

Birlikte yaşadığımız hayat çekilmez, saçma bir hal aldı. Bununla birlikte, ilişkimi kesmekte tereddüt ediyorum. İtiraf etmeliyim ki, her şeye rağmen hoşlanıyorum ondan. Benim bir parçam oldu o.

24 Haziran

Her şey bir anda ortaya çıkıverdi. Bugün onunla çok samimi bir konuşma yaptık, kendisini vücutça doyuramadığımı söyledi bana. Ayrılmamız henüz resmî nitelik almış değil, ama birkaç güne kadar olacak galiba.

26 Haziran

Onun istediği bir aygır! Hem de esaslı bir aygır!

28 Haziran

Onu bırakmak bana çok güç geliyor. Bataklık gibi çekiyor beni. Bugün birlikte Vorobyobi tepesine bir araba gezintisi yaptık. Otelin penceresinin yanında oturdu, güneş saçlarının buklelerine vurdu. Saçları saf altın rengi. İşte biraz da şiir!

4 Temmuz

Ben işimi bıraktım. Liza da beni bıraktı. Bugün Strejnev'le bira içtim. Dün votka çekmiştik. Tam birer aydın kişi gibi, gayet pratik bir şekilde ayrıldık Liza'yla. Hiçbir dırıltı zırıltı çıkmadan. Bugün onu Dmitrov Caddesinde, cokey çizmeleri giymiş bir delikanlıyla gördüm. Selamıma çekine çekine karşılık verdi. Artık bu notlara bir son vermenin zamanı geldi — sermaye tükendi.

30 Temmuz

Hiç hesapta yokken kalemi yine almak zorunda kaldım. Savaş. Hayvanî heveslerin taşması. Kime baksan, köpek leşi gibi yurtseverlik kokusu neşrediyor. Başkaları ateş püskürüyor, ama benim kayfim yerinde. Bir tek üzüntü içimi yiyor yalnız... kaybolan cennet'ime duyduğum özlem. Dün gece rüyamda Liza'yı gördüm bir aralık. İçimde derin bir özlem bıraktı. Düşüncelerimi dağıtacak bir şey çıktığı için sevinmem gerekiyor.

1 Ağustos

Bıktım bu gürültü patırtılardan. Eski hasretim tepti yine. Bebek emziğe nasıl sarılırsa, ben de bu hasrete sarılmışım öylece.

3 Ağustos

Bir kurtuluş yolu buldum! Savaşa katılacağım. Aptallık mı? Hem de büyük bir aptallık. Ayıp mı?

Peki ama başka ne yapabilirim ki? Ah, hiç değilse bir değişiklik olacak! Oysa iki yıl önce böyle bir doymuşluk duygusu yoktu bende. Acaba yaşlanıyor muyum?

7 Ağustos

Trende yazıyorum. Biraz önce Voronej'den hareket ettik. Yarın evde olacağım. Kararımı verdim. «Tanrı, Çar ve Vatan» uğruna dövüşeceğim.

12 Ağustos

Ne uğurlama töreni, ne uğurlama töreni. Ataman bir iki kadeh atıp, esaslı bir nutuk çekti. Sonradan eğilip, kulağına kendisinin bir aptal olduğunu fısıldadım. Afalladı ve öyle bir kızdı ki, yanakları yemyeşil kesildi. «Sen de kendine aydın diyorsu ha! Sen bizim 1905'de kırbaçladıklarımız kadar bile olamazsın be,» dedi. Ben de, maalesef, «onlar»dan olmadığımı söyledim kendisine. Babam, burnundan sümüğü aka aka ağlayarak beni öpmek istedi. Zavallı babacığım! O benim yerimde olacaktı ki. Şaka olsun diye, «Haydi benimle gel,» dedim, telaşlandı: «Ya çiftlik ne olacak?» dedi. Yarın istasyona hareket ediyorum.

13 Ağustos

Şurada burada, ekinleri kaldırılmamış tarlalar. Tümseklerin üzerinde tokluktan pırıl pırıl tarlafareleri. Kozma Kruşkov'un mızrağına dizdiği Almanlara benziyor; tıpkı onların kartpostalları. Evvel zaman içinde, matematik ve başka müspet bilimler öğrencisiyken, bir gün böyle aşırı bir milliyetçi olacağım aklımın köşesinden geçmezdi. Alaya katıldığım zaman Kazaklarla bir konuşacağım.

22 Ağustos

Yol üzerindeki istasyonlardan birinde ilk tutsak grubunu gördüm. Sporcu yapılı yakışıklı bir Avusturyalı subay, muhafaza altında istasyon binasına götürülüyordu. Platformda dolaşan iki hanımefendi subaya gülümsedi. Adam durmadan geçerken, hafif bir baş eğmesiyle onları selamlayıp, bir öpücük yollamaktan geri kalmadı yine de.

Tutsakken bile, tertemiz tıraşlıydı; üstü başı düzgün, çizmeleri pırıl pırıldı. Genç, yakışıklı bir adam; sevimli bir yüzü

vardı, gözleri dostça bakıyordu. Savaş anında karşılaşsa insan, vurmak için kolu kalkmazdı bu adama.

24 Ağustos

Mülteciler, mülteciler, mülteciler... Bütün hatlardaki trenler ağızlarına kadar mülteciler ve askerî birliklerle dolu.

İlk sıhhiye treni biraz önce geçti. Durduğu sırada genç bir asker indi. Yüzü sargılıydı. Konuşmaya başladık. Şarapnelle yaralanmış, belki bir daha cepheye dönmeyecek; buna çok seviniyor. Bir gözünü kaybetmiş. Ama sevincinden gülüyordu.

27 Ağustos

Alayımdayım. Alay komutanı yaşlı, çok iyi bir insan. Aşağı Don'dan bir Kazak o da. İnsanın burnuna burada kan kokusu geliyor. Öbür gün cepheye sürüleceğimize dair söylentiler dolaşıyor. Benim takımım, Konstantinovskaya nahiyesinden gelen Kazaklardan kurulu Üçüncü Bölüğün Üçüncü Takımı. Hepsi de yavan adamlar. Yalnız içlerinden biri şakacı bir çocuk, şarkı da söylüyor.

28 Ağustos

Gidiyoruz cepheye. Bugün bir ana baba günü cephe. Uzaktan uzağa gök gürültüsünü andıran sesler duyuluyor. Bir aralık yağmur mu geliyor diye havayı kokladım. Oysa gök masmavi.

Dün atımın bacağı sakatlandı; seyyar mutfağın tekerleğine çarpıp derisini kopardı bacağının. Her şey yeni, her şey yabancı. Yazmaya nereden başlayacağımı, ne yazacağımı bilemiyorum.

29 Ağustos

Dün yazacak zaman bulamadım. Şimdi at üstünde yazıyorum. Sarsıntıdan kalemim garip garip şekiller çiziyor. Üç kişi, ot almak için bir yem katarına refakat ediyoruz.

Şimdi çocuklar ot balyalarını bağlıyorlar, ben de yüzükoyun yatmışım, dün olanları ancak şimdi deftere geçirebiliyorum. Dün Çavuş Tolokonnikov (bana hep «öğrenci» diye takılır. «Hey öğrenci, görmüyor musun atının nallarından biri düşmek üzere?») içimizden altı kişiyi keşfe yolladı. Baştan aşağı yanmış köylerden geçtik. Hava müthiş sıcaktı. Atlar da biz de terliyorduk. Kazaklara yaz mevsiminde de serj pantolon giydirmemeleri gerek. Köyün dışında bir hendeğin içinde ilk defa olarak bir ceset gördüm. Almandı. Sırtüstü yatıyordu, bacak-

ları hendeğin içine sarkıyordu. Bir kolu kıvrılıp altında kalmıştı, öbür elinde boş bir mermi bağı tutuyordu. Ama görünürlerde tüfek müfek yoktu. Feci bir manzara. Hatırladıkça hâlâ sırtımdan aşağı soğuk bir ürpertinin indiğini hissediyorum... Sanki bacaklarını çukura sarkıtmış otururken, dinlenmek için sırtüstü uzanmış gibi bir hali vardı. Üniformasıyla miğferi griydi. Miğferin meşin astarı görünüyordu. Böyle bir manzarayla ilk defa karşılaştığım için öyle allak bullak olmuştum ki, şimdi adamın yüzünü hatırlayamıyorum. Aklımda kalan sadece, sarı alnının üzerinde gezinen iri karıncalarla, yarı aralık cam gibi gözleri. Kazaklar onun yanından geçerken haç çıkardılar. Üniformasının sağ tarafındaki ufak lekeye baktım. Kurşun sağ tarafından girmiş öte yandan çıkmış. Geçerken dikkat ettim, kurşunun çıktığı yerde hem biriken kan çok daha fazlaydı, hem de üniformasındaki delik çok daha büyüktü, kurşunun girdiği noktadakinden; kumaş parça parça olmuştu kurşunun çıktığı yerde.

Sırtım ürpererek geçtim oradan. Demek bu iş böyle oluyormuş.

Takma adı «Alaycı» olan üstçavuş, açık bir hikâye anlatarak maneviyatımızı düzeltmeye çalıştı, ama kendi dudakları titriyordu.

Köyden yarım verst kadar ötede, sadece dumandan kararmış duvarları kalan yanmış bir fabrikaya rastladık. Yangın yerinin içinden geçtiği ve küllerin altında kaldığı için yoldan gitmeye korktuk, etrafından dolaşmaya karar verdik. Daha yoldan ayrılır ayrılmaz, fabrikadan biri üzerimize ateş açtı. Gerçi söylemeye utanıyorum ama, o ilk silah sesiyle az daha eyerin üzerinden yuvarlanıyordum. Eyer kayışını yakalayıp, içgüdüsel bir hareketle eğildim, dizginleri sıkıca kavradım. Dörtnala geri dönüp, ölü Almanın yattığı hendeğin yanından geçerek, köye doğru at sürdük; köyü epeyce gerilerde bıraktıktan sonra aklımız başımıza geldi ancak. Tekrar geri döndük, atlarımızdan indik. İki kişiyi atların yanında bırakıp, dört kişi hendeğe doğru ilerledik. Yerde sürüne sürüne hendeğe doğru yaklaştık. Biraz öteden, kısa sarı çizmeleri hendeğin içine sallanan ölü Almanı görüyordum. Yanından geçerken, sanki adam uyuyormuş da onu uyandırmaktan korkuyormuşum gibi nefesimi tuttum. Almanın yattığı yerdeki otlar yemyeşil ve ıslaktı.

Hendeğin içine uzandık, birkaç dakika sonra yanmış fab-

rikanın harabesi ardından dokuz tane Alman süvarisi çıktı. Üniformalarından anlıdım; bunlar hafif süvarilerdi. İçlerinden, subay olduğu anlaşılan biri kısık bir sesle bağırdı: Alman müfrezesi atlarını bizim üstümüze doğru sürmeye başladı. Otları yüklemeye yardım etmem için çağırıyor çocuklar. Gitmem gerek.

30 Ağustos

İlk defa olarak bir insana nasıl ateş etiğimi anlatıyordum; hikâyemi tamamlamak istiyorum. Alman süvarileri üzerimize doğru geliyorlardı; kertenkele yeşili üniformaları, çan biçimi, pırıl pırıl miğferleri, mızraklarının ucunda dalgalanan flamaları hâlâ gözlerimin önündedir.

Koyu kestane doru atlara binmişlerdi. Her nedense gözüm hendeğin kenarındaki minicik, yeşil bir bokböceğine gitti. Böcek gözlerimin önünde büyüdü dev gibi oldu. Otların yapraklarını bir dev gibi yana doğru açа açа üzerime geldi, yere dayadığım dirseğime tırmandı; oradan gömleğimin koluna, gömleğimin kolundan da acele acele tüfeğimin üzerine çıktı, tüfeğin üzerinden kayışa indi. Böceğin hareketini seyrediyordum hâlâ; tam o sırada Alaycı'nın sesi gürledi: «Ne duruyorsun, ateş etsene!»

Dirseğimi yere sıkıca bastım, sol gözümü yumdum, yüreğimin şiştiğini, o böcek kadar olduğunu hissettim. Gri-yeşil üniformalardan fon üzerinde, görüş saham bulanıyordu. Tetiği çektim, kurşunun vınlayarak uçtuğunu duydum. Benim arkamdan Alaycı ateş etti. Herhalde alçak nişan almış olacağım ki, kurşun bir tümseğin üzerinden sekti, yerden ufak bir toz bulutu kaldırdı. İlk defa olarak bir insana ateş ediyordum. Nişan almaksızın, boş kovanı çıkardım. Tetiği çektim, hiçbir karşılık gelmeyince Almanlara baktım. Aynı düzen içersinde gerisin geriye at sürüyorlardı; subayları en arkadaydı. Yine dokuz kişiydiler; yüzbaşının atının koyu kestane doru sağrısıyla, adamın miğferinin tepesindeki madeni plakayı görebiliyordum yattığım yerden.

2 Eylül

Savaş ve Barış'ta, Tolstoy, karşı karşıya gelen ordular arasındaki bir çizgiden söz eder; yaşayanlarla ölüleri birbirinden ayıran meçhulün çizgisidir bu. Nikolay Rostov'un bölüğü hücuma kalkar ve Rostov'un kafasında bu çizgi belirir. Bu pasajı bugün çok daha iyi hatırlıyorum, zira bugün şafak vakti

bir Alman hussar (1) birliğine hücum ettik. Sabahın erken saatlerinden beri, Alman birlikleri, mükemmel bir topçu desteğiyle bizim piyademizi darmadağın etmekteydi. Bizimkilerden birçoğunun —zannederim 241. ve 273. Piyade alaylarından— panik halinde kaçtıklarını gördüm. Hiçbir topçu desteği olmaksızın hücuma kaldırılan bu erlerin maneviyatı tam anlamıyla sıfıra inmişti. Düşman topçusu bizimkilerin üçte birini kırmış, geri kalanların peşine de Alman hafif süvarileri düşmüştü. Bir ormanın içindeki açıklıkta yedekte bekleyen alayımız o sırada harekete geçirildi. Savaş hatırladığım kadarıyla şöyle cereyan etti.

Sabaha karşı saat iki ile üç arasında Tisviçi köyünden ayrıldık. Şafak nerdeyse sökecekti, ama ortalık daha zifiri karanlıktı. Havada ağır bir yulaf ve çam pürleri kokusu vardı. Alay bölüklere ayrılmış olarak ilerliyordu. Yolu bırakıp tarlalara saptık. Atların toynakları altında ezilen yulaf başaklarının üzerinden çiy taneleri saçılıyordu etrafa.

Kaputumuzun içinde bile üşüyorduk. Uzun süre tarlaların içinden yol aldık. Bir saat kadar sonra subayın biri gelip, alay komutanına bir emri bildirdi. Bizim ihtiyar, hoşnutsuzluğunu belli eden bir ses tonuyla emri nakletti, alay bir dik açı meydana getirecek şekilde dönerek, ormana girdi. Bizim bölüğün takımları dar patika üzerinde sıkışık bir vaziyette kümelendi. Savaş sol yanımızda bir yerde cereyan ediyordu. Top seslerinin çokluğundan, harekâta fazla sayıda Alman bataryasının katıldığı anlaşılıyordu. Top gürlemeleriyle hava titreşiyordu; kokulu çam ormanı sanki tepemizde ateş almış gibi geliyordu bana. Güneş doğana kadar olduğumuz yerde durup, top seslerini dinledik. Bir 'Hurra' sesi koptu — zayıf, yarım yırtık bir hurra; sonra sessizlik ve sessizliği bozan makineli tüfek takırtıları. O sırada başım fırıldak gibi dönüyordu; düşünebildiğim biricik şey o anda ilerleyen piyade birliklerimizdi. Erlerin yüzleri, bütün tablo, son derece ıstırap verecek kadar duruydu gözlerimin önünde.

Hayalimde, onları kirli gri üniformaları içinde, başlarında tepesi düz asker kasketleri, ayaklarında kısa çizmeleri ile güz toprağını çiğnerken görüyor, yaşayan ter içindeki insan be-

(1) Hussar: Eski macar süvarileri için kullanılan bir terimdir, genel anlamıyla süslü elbiseler giymiş hafif süvari demektir. (ç.n.)

denlerini cesetler haline getiren Alman makineli tüfeklerinin kesik kesik takırdayışını duyabiliyordum. İki alay biçildi ve silahlarını bırakıp kaçtı. Arkalarından bir Alman hafif süvari alayı hücuma geçti. Bizim alay ileri çıktı, yedi yüz metre kadar beride, Almanların kanadını vurmak üzere mevki aldı. Bir emir verildi. Ben sadece bir komutu duyabildim. «İleriii!» Bir an duralar gibi olduk, sonra ileri doğru uçmaya başladık. Atımın kulakları öyle bir kasılmıştı ki, elle tutup dikmeye çalışsam, kıpırdatamazdım. Çevreme bir göz gezdirdim —arkamda alay komutanıyla iki subay vardı. İşte buydu, yaşayanlarla ölüleri birbirinden ayıran çizgi buydu işte. İşte o büyük an, işte o büyük çılgınlık anı!

Alman süvarilerinde bir dalgalanma oldu, geri döndüler. Bizim bölük kumandanı Çernetsov gözlerimin önünde bir Alman süvarisini ikiye biçti. Altıncı Bölükten bir Kazağın, bir Alman süvarisine arkadan yetişip atının sağrısına deli gibi kılıç çaldığını gördüm. Kalkıp inen kılıcının ucundan şerit şerit deri parçaları sarkıyordu. İnanılır şey değildi! Buna bir ad bulmak imkânsız! Dönüşte Çernetsov'un yüzüne baktım; sanki biraz önce bir adam öldüren o değilmiş ve at üstünde değil de bir oyun masasında oturuyormuş gibi dikkatli, şen bir yüzü vardı adamın. Bölük komutanı Çernetsov çabuk yükselecek. Çok yetenekli bir adam!

4 Eylül

Dinleniyoruz. İkinci Kolordunun Dördüncü Tümeni cepheye alındı. Kabilino adında ufak bir kasabada konakladık. Bu sabah 11. Süvari Tümeninin birlikleriyle, Ural Kazakları acele acele kasabadan geçip gittiler. Batıda vuruşmalar devam ediyor. Sürekli bir gürültü, bir uğultu. Öğle karavanasından sonra sahra hastanesine uğradım. Biraz önce bir katar dolusu yaralı geldi. Sedyeciler büyük bir arabadaki yaralıları indiriyorlardı; gülüşüyordu sıhhiye erleri. Yanlarına gittim. Uzun boylu, kızıl saçlı bir er, sıhhiye erinin yardımıyla arabadan indi. Bana hitap ederek, «Buna ne dersin, Kazak,» dedi, «sırtıma bir yük dolusu bezelye ekti herifler. Sırtım baştan aşağı şarapnel parçalarıyla dolu.» Sıhhiye eri obüsün tam arkasında mı patladığını sordu; «Arkamda mı patlamış, lafa bak, ben gittim kıçın kıçın obüsün üstüne.» Kulübelerden birinden bir hemşire çıktı. Hemşire bakınca dizlerimin bağı çözüldü, arabaya dayanmak zorunda kaldım. Olağanüstü denilecek kadar Liza'ya benziyordu. Aynı gözler, aynı beyzi yüz, aynı burun,

aynı saçlar. Sesi bile benziyordu. Yoksa ben hayal mi görmeye başladım, artık? Galiba hangi kadını görsem, ona benzeteceğim ben.

5 Eylül

Atlar tavlalarda bir gün iyice beslendi, tekrar cephenin yolunu tuttuk. Bedenen bir canlı cenazeden farkım yok. Borazan at başına çalıyor. İşte seve seve bir kurşun yapıştırabileceğim bir adam varsa, o da bu borazan neferi!

*

Bölük komutanı Gregor Melehov'u bir mesajla alay karargâhına göndermişti. Son çarpışmanın cereyan ettiği bölgeden geçerken, Gregor'un gözüne yol kenarında yatan bir Kazak cesedi ilişti. Kazağın sarı bukleli başı, at toynaklarının açtığı çukurlarla dolu yolun kenarına gelmişti. Gregor atından indi, burnunu tutarak (ceset çürmeğe başlamıştı), Kazağın üstünü aradı. Pantolon cebinde ufak bir not defteri, güdük bir sabit kalem ve bir kese buldu. Kazağın belinden kütüklüğünü çıkardı ve cesedin artık dağılmaya yüz tutmuş, sarı, ıslak suratına baktı. Şakaklarla burunun, kaşlar arasına gelen kısmı siyahlaşmış, alındaki derin kırışığın içi toz dolmuştu.

Gregor, Kazağın cebinde bulduğu keten mendille, cesedin yüzünü örttü, atına atlayıp karargâhın yolunu tuttu. Arada bir durup, çevresine bakındı yol boyunca. Not defterini karargâh yazıcılarına teslim etti. Bütün yazıcılar toplanıp, not defterindeki yazıları okudular, adamın kısa süren hayatı ve dünyevî arzularıyla alay ettiler.

XII

11. Süvari Tümeni ağustos ayı içinde arka arkaya şehirler zaptetmiş, ay sonunda da Kamenka-Strumilovo şehrinin dolaylarında mevki almıştı. Arkala-

rından ordu geliyordu; önemli stratejik noktalara piyade birlikleri yığıldı, demiryolu kavşaklarında karargâh birlikleriyle ağırlıkları taşıyan trenler toplandı. Cephe Baltık'tan itibaren ölüm saçan bir kamçı gibi uzanıyordu. Komuta merkezlerinde büyük bir hücum planı hazırlandı; generaller haritaların üzerine eğildiler, kuryeler muharebe emirleriyle sağa sola koşuştular ve on binlerce nefer ölüme gönderildi.

Keşif birlikleri, büyük bir düşman süvari kuvvetinin şehre yaklaşmakta olduğu haberini verdi. Yol boyunca yer alan ormanlarda Kazaklarla düşman öncü birlikleri arasında ufak çatışmalar oldu.

Gregor, ağabeyini gördükten sonra kendisine ıstırap veren düşünceleri kafasından atmaya ve o eski gönül rahatlığına yeniden kavuşmaya çalışmıştı. Ama boşuna. Yedek Kazak Kuvvetlerinden gelen son takviye içinden Aleksey Uryupin adında biri de Gregor'un takımına düşmüştü. Uryupin uzun boylu, yuvarlak omuzlu, alt çenesi saldırgan bir ifadeyle çıkık, düşük Kalmuk bıyıklı bir adamdı. Şen, korkusuz gözleri daima gülerdi. Köşeli kafasında hemen hemen hiç saç yoktu; yalnız kulaklarının üstüyle, başının yan taraflarında birkaç kıl vardı, o kadar. Daha geldiği gün lakabı takıverdiler adama: «Püsküllü.»

Brodi dolaylarındaki çarpışmadan sonra alayı bir gün için istirahate çektiler. Gregor'la Uryupin, aynı kulübeye düşmüşlerdi. Çok geçmeden konuşmaya başladılar.

«Biliyor musun, Melehov, sende bir hal var, tüy mü döküyorsun, nedir?»

Gregor kaşlarını çatarak, «Ne demek tüy mü döküyorsun?» diye sordu.

Uryupin, «Solgunsun, hasta gibi bir halin var,» diye açıkladı.

Atlarının yemlerini vermişler, sırtlarını kırık dökük, yosun bağlamış çite dayamışlar, sigaralarını tüttürüyorlardı. Yoldan dörderli yürüyüş kolunda hafif

süvariler geçiyordu; çitler boyunca yerler cesetlerle doluydu, zira Avusturyalılar çekilirken çarpışmalar olmuştu; yanmış, kül olmuş bir sinagog'dan yanık odun kokusu yükseliyordu. Akşamın ilk saatlerinde o zengin renkler arasında kasaba baştan aşağı, büyük bir harabeyi, korkunç bir boşluğu anlatan koskoca bir tabloyu andırıyordu.

Gregor ötekine bakmaksızın, yere bir tükürük attı, «Bir şeyim yok benim, iyiyim,» diye cevap verdi.

«Yalan söylüyorsun! Kör değilim ben, görüyorum!»

«Ey, ne görüyorsun bakalım, öyleyse?»

«Korkuyorsun sen! Seni korkutan ölüm mü?»

Gözlerini kısmış, tırnaklarının ucuna bakmakta olan Gregor, küçümseyen bir tavırla, «Saçmalama!» dedi.

Uryapin onu kışkırtmaya çalışarak, «Söyle bakayım, hiç adam öldürdün mü sen?» diye devam etti.

«Evet. Ne olacak?»

«Bunu unutamıyor musun?»

Gregor acı acı gülümseyerek, «Unutmak mı?» dedi.

Uryupin kılıcını kınından sıyırdı. «Senin kelleni uçurayım, ister misin?» diye sordu.

«Sonra ne olacak?»

«Hiç gözümü kırpmadan öldürebilirim seni. Bende merhamet diye bir şey yoktur.» Uryupin gülümsüyordu, ama sesinin tonundan, burun kanatlarının hırslı titreyişinden, Gregor onun dediğini yapabileceğini anladı.

Gregor onun yüzüne dikkatle bakarak, «Garip bir adamsın sen, vahşisin,» dedi.

«Pöh, senin yüreğin de pek yufka. Sen bu vuruşu bilir misin? Bak, seyret!» Uryupin çitin içinde yaşlı bir huş ağacını seçti, gözüyle mesafeyi ölçerek ağaca doğru yürüdü. Olağanüstü kalınlıkta bilekleri vardı; uzun adaleli kolları hareketsiz sarkıyordu iki yanında.

«Seyret!»

Kılıcını ağır ağır kaldırdı, korkunç bir kuvvetle, aniden ve yanlamasına indirdi kılıcı. Yerden bir metre kadar yüksekten biçilen ağaç devrildi, dalları kulübenin pencereleriyle duvarlarını sıyıra sıyıra düştü.

«Gördün mü? Öğren bu vuruşu işte. Baklanov adında bir ataman vardı, hiç duydun mu adını? Kılıcının kan oluğuna cıva doldurmuştu o. Yerinden zor kalkardı kılıcı, ama Baklanov o kılıcıyla bir atı ikiye biçebiliyordu. Nah şöyle!»

Bu yeni vuruşun tekniğini öğrenmesi çok güç oldu Gregor'un. Uryupin ona ders verirken, «Kuvvetin yerinde, ama kılıcını kullanmasını bilmiyorsun,» dedi, kılıcını yanlamasına müthiş bir güçle savuruyordu. «Gözünün yaşına bakmadan biçeceksin adamı! İnsan dediğin hamur gibi yumuşaktır.» Gözleri bir gülümsemeyle pırıldıyordu. «Nedenini, niçinini hiç düşünme. Savaşta düşman öldürmek kutsal bir görevdir. Her öldürdüğün düşman için, Tanrı senin günahlarından birini affeder; tıpkı yılan öldürüyormuşsun gibi. Gerekmedikçe hayvanları öldürme, ama insana hiç acıma! O bir kâfirdir, murdardır; yeryüzünü zehirler, zehirli bir mantardan farksızdı o!»

Gegor itiraz ettiği vakit de Uryupin kaşlarını çatarak inatla susuyordu.

Gregor bir şeye hayretle dikkat etti; bütün atlar Uryupin'den korkuyordu. Uryupin yanlarına yaklaştığı zaman atlar, sanki bir insan değil de hayvan yaklaşıyormuş gibi, kulaklarını kasar, birbirlerine sokulurlardı. Bir keresinde bölük, ormanlık ve bataklık bir arazide yaya hücuma kalkmak zorunda kalmıştı. Atlar hep bir arada çukurluk bir yere çekildi. Atların başında bırakılacak Kazaklar arasına Uryupin de seçilmişti, ne var ki, Uryupin açıkça itiraz etti.

Takım çavuşu, «Ne demeye atları almıyorsun yedeğine, Uryupin?» diye bağırdı ona.

Uryupin, her zamanki gibi gözlerinin içi gülerek,

«Korkuyorlar benden, vallahi korkuyorlar!» diye cevap verdi.

Atlara bakma sırası ona gelince hep kaytarırdı. Kendi atına karşı da çok iyi davranırdı, ama Gregor dikkat etti, Uryupin ne vakit atına yaklaşsa, hayvanın sırtı ürperir, sinirli sinirli kıpırdanırdı olduğu yerde.

Bir gün Gregor, «Söylesene bana, atlar neden korkuyor senden?» diye sordu ona.

Uryupin omuz silkerek, «Bilmiyorum,» diye cevap verdi. «Halbuki çok da iyi davranıyorum onlara.»

«Atlar sarhoş adamı tanır ve ondan korkarlar, ama senin hiç sarhoş olduğunu görmedim ben.»

«Katı bir yüreğim var benim, herhalde bunu onlar da seziyor.»

«Seninkisi bir kurt yüreği. Yahut yüreğinin yerinde bir taş var.»

Uryupin hevesle, «Olabilir!» diye kabul etti.

Takım keşif görevine çıkarıldı. Bir gece önce Avusturya ordusundan kaçan bir Çek, Rus komuta heyetine, düşman kuvvetlerinin mevki değiştirdikleri ve bir karşı taarruza hazırlandıkları haberini vermiş, bu yüzden düşman alaylarının geçmesi gereken yol boyunca devamlı keşif birlikleri bulundurmak gerekmişti.

Takım subayı, çavuşla birlikte bir koruluğun kenarında dört Kazak bıraktı ve hemen ilerdeki sırtın ardındaki bir kasabaya doğru at sürdü ötekilerle beraber. Çavuşla kalanlar, Gregor, Uryupin, Mişa Koşevoy ve bir başka Kazaktı.

Çavuş yere inmelerini emretti, Mişa Koşevoy'a da atları alıp, gerideki sık ağaçların ve çalılıkların ardına götürmesini, başlarında durmasını söyledi.

Kazaklar yere uzanmış sigaralarını tüttürürlerken çavuş da dürbünüyle araziyi gözden geçiriyordu. Yarım saat kadar tembel tembel yatıp çene çaldı-

bir. Sağdan aralıksız top sesleri duyuluyordu. Kazaklardan birkaç adım ötedeki çavdar tarlasında, biçilmemiş, ama başakları boşalmış ekinler rüzgârda dalgalanıyordu. Gregor sürüne sürüne tarlanın kenarına vardı, birkaç tane dolu başak buldu, kavuzunu çıkarıp taneleri ağzına attı, çiğnedi.

Uzakta, bir tarladan bir grup atlı çıktı; durup, açık araziyi incelediler, sonra tekrar Kazaklara doğru gelmeye başladılar.

Çavuş alçak sesle, «Avusturyalılar olacak,» dedi. «Bekleyelim biraz daha yaklaşsınlar, sonra bir yaylım ateşi açarız. Tüfeklerinizi hazırlayın çocuklar,» diye hevesli hevesli ilave etti.

Atlılar tempolarını bozmadan yaklaşmakta devam ettiler. Altı tane Macar hussar'ıydı; kaytanlı, kordonlu üniformaları içinde son derece şıktılar. En baştaki Macar, iri yağız bir ata binmişti; silahını elinde tutuyor, tatlı tatlı gülüyordu.

Çavuş, «Ateş!» diye emri verdi. Yaylım gürültüsü, ağaçlar arasında yankılandı.

Çam ağaçlarının gerisinden Koşevoy'un heyecanlı sesi duyuldu:

«Ne var, ne oluyor?» Sonra kısmak istemesine rağmen yüksek çıkan sesiyle atlara bağırdı: «Hişşşt, köpoğluları. Sakin durun bakayım, tepişmeyin!» Macar süvarileri tek sıra halinde ekinlerin içine daldılar. İçlerinden biri, en baştaki süvari havaya bir el ateş etti. En geride kalan süvari atının boynuna sarılmış, sol eliyle kasketini tutmaya çalışıyordu.

İlk ayağa fırlayan Uryupin oldu. Tüfeği elinde ekinlerin içine daldı, sendeliye, tökezleye koşarak gitti. Yüz metre kadar ilerde, yere yuvarlanmış, debelenen bir atla, hemen atın yanıbaşında durmuş dizini ovalayan bir Macar süvarisi buldu; adam düştüğü zaman incitmişti dizini. Macar süvarisi Uryupin'e seslenerek bir şeyler söyledi ve teslim olduğunu anlatmak

maksadıyla ellerini yukarı kaldırdı, başını çevirip, geri çekilen arkadaşlarının ardı sıra uzun uzun baktı.

Uryupin, Macar'ın kılıcını koparırcasına çekip alırken, «Bırak bakalım şunu!» diye bağırdı.

Esir kılıcını teslim etmeye son derece hevesli, hemen elini palaskasına götürdü ve korku dolu gözleriyle bakarken, gülümsemeye çalıştı. Elleri titrediği için palaskasının tokasını bir türlü çözemedi. Gregor ihtiyatla yaklaşıp, Macar'a yardım etti. Üst dudağının kenarında beni olan bu şişman yanaklı gencecik süvari delikanlı da hafif bir gülümseme ve baş eğmesiyle Gregor'a teşekkür eti. Silahını almalarına memnun olmuşa benziyordu. Elini cebine atıp meşinden bir tütün kesesi çıkardı. Kazaklara tütün ikram etti.

Çavuş sigara kâğıdını çıkarırken, «Amma da itibar ediyor bize!» diye gülümsedi.

«Biraz da yabancı tütünü içelim, bakalım,» diye kıkır kıkır güldü Silantiyev.

Kazaklar, Macar süvarisinin ikram ettiği tütünden sigara sarıp tüttürdüler. Sert, siyah tütün çabucak başlarını döndürdü.

Sigarasından arka arkaya nefes çeken çavuş, «Tüfeği nerede bunun?» diye sordu.

Uryupin, sarı, örme silah kayışının ucunu arkasından çekerek, «Burada işte,» dedi.

«Onu bölüğe göndersek iyi olur. Bilgi almak için konuşturmak isteyeceklerdir herhalde bu herifi.»

Çavuş gözünü Kazakların üzerinde dolaştırarak, «Onu kim götürecek, çocuklar?» diye sordu.

Uryupin hemen, «Ben götürürüm,» diye atıldı.

«Pekâlâ, haydi bakalım, yallah!»

Tutsak, başına geleceği anlamış olacak ki, acı acı gülümsedi, ceplerini boşaltarak, Kazaklara yumuşamış, ufak çikolata parçaları ikram etti.

«Rus ben... Rus... Avusturyalı değil...». diye bir şeyler geveledi, aptal aptal birtakım hareketler yaparak çikolatayı Kazaklara uzattı.

«Silahın var mı, üzerinde?» diye sordu çavuş ona. «Takırdayıp durma be, anlamıyoruz ne dediğini. Tabancan var mı? Bang-bang?» Çavuş hayali bir tabanca tetiği çeker gibi işaretle anlattı. Tutsak başını şiddetle salladı.

Üzerinin aranmasına memnuniyetle razı oldu Macar süvarisi; etli yanakları titriyordu. Yaralanan dizkapağından kan akıyordu. Bir yandan hiç durmadan konuşuyor, bir yandan da mendilini yarasının üzerine bastırıyordu. Kasketini atının yanında bıraktığı için, onu, bir de battaniyesiyle, içinde ailesinin fotoğrafı bulunan not defterini gidip almak üzere izin istedi. Çavuş onun ne dediğini anlamak için kafasını zorladı, ama en sonunda baktı ki, hiçbir şey anlayamıyor, elini salladı:

«Haydi götür şunu!»

Uryupin atını çekip atladı sırtına. Tüfeğini sırtında düzeltip, tutsağa işaret etti. Uryupin'in gülümsemesinden cesaret alan tutsak da ona gülümsedi ve atın yanıbaşında yola düştü. Bir dostluk gösterisinde bulunmak isteyerek, Uryupin'in dizini okşamaya kalkıştı, ama Kazak sert bir hareketle onun elini itip dizginlere asıldı.

«Yürü. Numara istemez!»

Tutsak suçlu bir tavırla atın yanından uzaklaştı ve endişeyle sık sık başını çevirip öteki Kazaklara bakarak, yoluna devam etti. Sarı saçlarından bir tutam, alnının üzerine dökülmüştü: Gregor'un hafızasında böyle kaldı tutsak: pelerini omuzunda, saçlarının sarı perçemleri sarsıla sarsıla kendinden emin, rahat adımlarla uzaklaşıyordu.

Çavuş parmaklarının ucu yanana kadar içtiği sigarasının izmaritini üzüle üzüle atarken, «Gregor, git de herifin atının eyerini çöz!» diye emretti. Gregor yerde yatan hayvanın yanına vardı, eyeri çözüp aldı, sonra bilinmeyen bir nedenle yerden Macar'ın kasketini kaldırdı, astarını kokladı: burnuna ucuz cinsten bir sa-

bun ve ter kokusu geldi. Atın eyer ve koşumlarını koruya getirirken kasketi de sol elinde dikkatle tutuyordu. Yere çömelen Kazaklar, eyer çantalarının altını üstüne getirdiler, biçimi başka türlü olan eyeri inceden inceye gözden geçirdiler.

«Herifin tütünü güzeldi be; keşke biraz daha isteseydik,» diye içini çeken çavuş, tütünün lezzetini hatırlayarak tükürüğünü yuttu.

Daha birkaç dakika geçmiş geçmemişti ki, çamların arasından bir atın başı göründü ve Uryupin çıkageldi.

Çavuş korkuyla yerinden fırlayarak, «Ne yaptın Avusturyalıyı? Yoksa kaçırdın mı?» diye bağırdı. Uryupin kamçısını sallayarak yanlarına geldi, yere indi, gerindi.

Çavuş Uryupin'in üzerine yürüyerek, «Ne yaptın Avusturyalıyı?» diye tekrar sordu.

«Kaçmak istedi,» diye hırladı Uryupin.

«Sen de bıraktın mı?»

«Bir açıklığa gelmiştik, kaçmaya kalkıştı... Ben de biçtim onu.»

«Yalan söylüyorsun!» diye bağırdı Gregor. «Sebepsiz yere öldürdün onu.»

«Ne bağırıp duruyorsun be? Sana ne?» Uryupin buz gibi bakışlarını Gregor'un yüzüne dikti.

Gregor, bir eli yere dayalı olarak ağır ağır doğrulurken, «Bana mı ne?» dedi.

Öteki sert bir sesle, «Sen burnunu sana ait olmayan işlere sokma! Anladın mı?» dedi. Gregor tüfeğini kaptığı gibi omuzuna dayadı. Tetiği çekerken parmağı titredi, yüzü öfkesinden seğirdi.

Tehditkâr bir ifadeyle, «Durun be!» diye haykıran çavuş, Gregor'a doğru atıldı. Tüfek patlamadan önce yetişerek vurdu ve çeldi namluyu. Kurşun bir dalı koparıp, ıslık çalarak sekti.

Koşevoy, kısık bir sesle, «Ne oluyor be?» diye sordu.

Oturduğu yerde Silatiyev, ağzı bir karış açık bakakaldı.

Çavuş, Gregor'u göğsünden iterek tüfeği elinden çekip aldı. Uryupin bacaklarını yana açmış, sol eli palaskasında, durumunu hiç değiştirmemiş, kıpırdamadan duryordu.

«Bir daha ateş et!»

Gregor onun üzerine doğru atılırken bağırdı, «Öldüreceğim seni!»

«Dur be, ne oluyorsun? Divanıharbe verilip kurşuna dizilmek mi istiyorsun?» diye bağırdı çavuş. «İndir kollarını aşağıya!»

Gregor'u geri geri iterek kollarını yana açtı, iki adamın arasına girdi.

Uryupin gülümseyerek, «Yalan söylüyorsun!» dedi Gregor'a. «Öldüremezsin sen beni!»

Bölüklerine dönerlerken, akşamın alacakaranlığında, patikanın kenarında yatan Macar süvarisinin cesedini ilk gören Gregor oldu. Atını sürüp, ötekilerin önüne geçti, ürken atını durdurup, gözlerini cesete dikti. Adam kollarını yana açmış, kadife gibi yosunların üzerine uzanmıştı; yüzükoyun yatıyordu, ters dönmüş açık avuçları, hazan yaprakları gibi sarıydı. Arkadan yediği müthiş bir kılıç darbesi, vücudunu omuzundan beline kadar ikiye biçmişti.

Çavuş, başı yana dönük, sarı saçları dağılmış cesetin yanından geçerken korkuyla bakıp, «İkiye bölünmüş,» diye mırıldandı.

Kazaklar cesetin yanından konuşmadan geçtiler, bölüğe varana kadar ağızlarını açmadılar, karargâha sessiz sedasız girdiler. Batıdan esen bir meltem, siyah bir bulutu tüy gibi önüne katmış sürüklüyordu. Yakındaki bir bataklıktan, bataklık otlarının çürük, rutubetli, paslı kokusu geliyordu. Bir balabankuşunun kalın sesi duyuldu. Kasvetli sessizliği arada bir üzengilere çarpan kılıç sesleri, atların gem ve kantarmalarından çıkan şakırtı, ya da at toynakları altında ezi-

len kuru kozalakların çıtırtısı bozuyordu. Ormanın içindeki açıklıktan vuran gurubun kızıllığı, çam ağaçlarının gövdelerini yakıyordu. Hiç durmadan sigara içen Uryupin'in sigarasının ateşi, her nefes çekişinde tırnakları simsiyah olmuş kalın ve kuvvetli parmaklarının ucunu aydınlatıyordu.

Bulut ormanın üzerine doğru sürüklendi, akşamın yere düşen gölgelerinin soluk, anlatılmaz kederlerle dolu renklerini koyulaştırdı, koyulaştırdı.

XIII

Ertesi sabah şehir üzerine taarruz başladı. Süvarilerle yedek süvari birliklerini kanatlarına alan piyadeler şafakla ormandan çıkıp ilerleyeceklerdi; iki piyade alayı zamanında yerlerini alamadı; sol kanada geçiş emri alan 211. Piyade Alayı, başka bir alayın başladığı kuşatma hareketine katılırken kendi topçu ateşinin altına düştü. Keşmekeş içinde, bütün planlar altüst oldu ve taarruzun felaketle değilse bile, başarısızlıkla son bulması tehlikesi doğdu. Piyadeler bu şekilde durmadan kırılırlar ve topçu birlikleri kim bilir kimin emirleriyle mevzilendikleri bataklıktan toplarını çıkarmaya uğraşırlarken, On birinci Süvari Tümeninin ilerlemesi için emir geldi. On birinci Süvari Tümeninin yedekte beklediği ağaçlık ve bataklık arazi geniş bir cephe hücumuna imkân vermiyor, bazı durumlarda Kazaklar takımlara bölünmüş olarak ilerlemek zorunda kalıyordu. On ikinci Alayın Dördüncü ve Beşinci Bölükleri ormanda yedekte bekliyordu. Çok geçmeden genel taarruzun vaveylası, vuruşmanın gürültüsü yedektekilerin kulaklarına geldi.

Titrek, uzun bir «Hurra!» sesi yükseldi. Arada bir Kazakların konuşmaları duyuluyordu:

«Bizimkiler bunlar.»

«Hücuma geçtiler.»

«Şu makineliler de amma takırdıyor ha.»

«Bizimkileri biçiyordur şimdi.»

«Artık hurra çekmiyorlar, değil mi?»

«Hayır, daha çekmezler.»

«Bir iki dakika sonra biz de katılacağız.»

İki bölük bir arada ormanın içindeki bir açıklıkta bekliyordu. Önlerindeki büyük çam ağaçları görüş alanlarını kapıyor, muharebenin gidişini izlemelerine imkân vermiyordu.

Bir piyade bölüğü önlerinden marş marşla geçerek gitti. Ateş gibi bir astsubay geride kalıp bağırdı kısık sesiyle:

«Sıralar, hizaya baak!»

Bölük koşar adım geçip ilerdeki bir akçaağaç korusunun içinde kayboldu.

Şimdi epey uzaklardan, ağaçların kestiği belli belirsiz hurra sesleri duyuluyordu; sesler birden kesildi. Derin bir sessizlik çöktü.

«Siperlere vardılar işte.»

«Ya, şimdi boğazlaşıyorlardır, göğüs göğüse gelmişlerdir.»

Kazaklar safi kulak kesildiler, ama bir şey duyamadılar; Avusturyalıların topçu ateşi taarruza kalkan kuvvetlerin sağ kanadını dövüyordu; top seslerine makineli tüfek takırtıları karışıyordu.

Gregor kendi takımına bir göz gezdirdi. Kazaklar sinirli sinirli kıpırdaşıyorlar, atlar, atsineklerinden rahatsız olmuş gibi huysuzlanıyorlardı. Uryupin kasketini eyerinin ön kaşına asmış, dazlak kafasından terleri siliyordu. Gregor'un yanıbaşında Mişa Koşevoy memleketinden getirdiği tütünden sardığı sigarasından arka arkaya nefes çekiyordu. Çevredeki her şey, bütün bir gece uykusuz kalmış gözlere göründüğü gibi son derece açık seçik, mübalağalı bir gerçeklik almıştı.

Bölükler üç saat yedekte tutuldu.

Top sesleri bir kesiliyor, bir başlıyor, eskisinden

daha tiz perdelere çıkıyordu. Tepelerinde bir uçak dolaşmaya başladı. Epeyce yüksekte birkaç daire çizdikten sonra, irtifa alarak doğu yönünde uzaklaştı. Uçaksavar bataryaları ateş açınca göğün mavisi, patlayan şarapnellerin sütbeyazı dumanlarıyla benek benek oldu.

Kimsede zırnık tütün kalmadı; Kazaklar bekleyiş heyecanı içinde sabırsızlanıyorlardı. Öğleye doğru bir emir subayı dörtnala gelerek, emirleri bildirdi. Dördüncü Bölük komutanı hemen adamlarını bir kenara çekti. Gregor'a öyle geldi ki, sanki bölük ilerlemiyor da, geri çekiliyordu. Kendi bölüğü yirmi dakika kadar ormanın içinde ilerledi, savaş sesleri gittikçe yaklaştı, yaklaştı. Gerilerinde, pek de uzakta olmayan bir batarya yaylım ateşi açmıştı; şarapneller uğultuyla havayı yırtarak geçiyordu. Ormanın içinden geçen patika dar olduğu için bölük düzeni bozuldu, ormandan bu şekilde çıktılar. Yarım verst ilerde Macar hafif süvarileri bir Rus bataryasının numara erlerini kılıçtan geçiriyordu.

Komutan, «Bölük düzeni aaal!» diye bağırdı.

Kazaklar daha bu komutu yerine getirmeden ikinci komut geldi:

«Bölük, kılıç çeeeeeek; hücum, ileriiiii!»

Kılıç namlularının mavimtırak şimşekleri parıldadı. Önce atlarını İngiliz süratlisi yürüyüşüne kaldıran Kazaklar, sonra hücum dörtnalına geçtiler.

Bataryanın en sağında, altı Macar süvarisi bir sahra topunun topçeker atlarıyla uğraşıyordu. İçlerinden biri hayvanları gemlerinden yakalamış çekiştiriyor, bir başkası da kılıcının yassı tarafıyla hayvanların sağrısına vuruyordu; ötekiler topun tekerlerine asılıyorlardı. Küt kuyruk, kestane doru bir kısrağa binmiş bir subay emirler yağdırıyordu. Macar süvarileri Kazakları görünce atlarına atladılar.

«Yaklaştım, daha yaklaştım,» diye, Gregor dörtnala giden atının ritmik hamlelerini sayıyordu. Tam

dörtnala uçarken, bir aralık ayağı üzengi demirinden kurtuldu, eyerin üzerinde oturuşunu kaybedip korkuya kapılarak atının boynuna doğru yattı ve çizmesinin burnuyla körlemeden, şıngır şıngır sallanan üzengiyi aradı. Üzengiye basıp da başını kaldırdığı zaman, sahra topunun altı atını burnunun dibinde gördü. Kolbaşı, kan pıhtılarıyla beyin parçaları bulanmış gömleğinin içinde, hayvanın boynuna sarılmış yatıyordu yerde. Gregor'un atı ön ayağını topçunun cesetine bastı, iğrenç bir çatırdı duyuldu. Devrilmiş bir mermi sandığının yanıbaşında iki ceset daha vardı. Bir dördüncüsü top arabasının üzerinde yüzükoyun serilmişti boylu boyunca. Silantiyev, Gregor'un hemen önünde at sürüyordu. Macar subayı çok yakın bir mesafeden, dönerek ateş etti; Kazak kollarını açıp havayı döverek yuvarlandı. Gregor dizginleri çekip, subayı sağına almaya çalıştı, kılıcını rahat kullanabilmek için; ama onun manevrasını farkeden subay koltuğunun altından ateş etti. Bütün mermilerini yakan subay tabancasını fırlattı, kılıcını çekti. Tam bir eskrimci ustalığıyla, Gregor'un üç yaman kılıç darbesini çeldi. Gregor dişlerini sıktı, üzengilerinin üzerinde yükselerek dördüncü defa saldırdı. O sırada hemen hemen üzengi temasında gidiyorlardı; Gregor, Macarın tıraşlı, kül kesilmiş yanağını, yakasına dikili alay numarasını gördü. Bir yalancı hücumla subayı aldatıp, dikkatini dağıttı ve darbesinin doğrultusunu değiştirerek kılıcını adamın kürek kemikleri arasına daldırdı. Kılıcını çekip, ikinci darbeyi adamın ense köküne indirdi. Subayın kılıcı ve dizgini elinden düştü, adam geriye doğru bir büküldü ve hayvanının üzerinden yuvarlandı aşağı. Müthiş bir ferahlık duyan Gregor, kılıcını adamın kafasına doğru salladı, çeliğin, tam kulağın üstünden kemiği kestiğini gördü.

Arkadan yediği şiddetli bir darbeyle kendinden geçti Gregor. Ağzında ateş gibi, tuzlu tuzlu kanın tadını duydu ve yuvarlanmak üzere olduğunu hissetti;

yandan doğru, biçilmiş ekin saplarıyla örtülü toprak fırıldak gibi döne döne kendisine doğru geliyordu. Vücudunun yere hızla çarpmasıyla bir an için kendisine gelir gibi oldu. Gözlerini açtı, içlerine kan doldu. Kulağının dibinden nal sesleri geçti, bir atın soluğunu duydu. Gözlerini son bir kere daha araladı; bir atın hızlı hızlı açılıp kapanan pembe burun delikleriyle, üzengiye basan bir ayak gördü. «Sonum geldi!» diye rahatlatıcı bir düşünce beyninin içinde yılan gibi süründü. Bir gürültü koptu, sonra simsiyah boşluk.

XIV

Ağustos ortasında Yevgeni Listnitski, Ataman Hassa Alayından muvazzaf Kazak alaylarının birine naklini istemeye karar verdi. Resmî dilekçesini gönderdi, üç hafta sonra da isteği yerine getirildi. St. Petersburg'dan ayrılmadan önce babasına bir mektup yazdı:

Babacığım, Ataman Alayından muvazzaf birliklere naklimi istedim. Bugün tayinim çıktı. İkinci Kolordu komutanına geldiğimi bildirmek üzere şimdi cepheye hareket ediyorum. Kararım belki şaşırtacak seni, ama sebepleri sana açıklayayım. Çevremden müthiş sıkıldım. Geçit törenleri, kabul törenleri, nöbetler —bütün bu saray havası canımı burnuma getirdi benim. Gına geldi artık. Hareketli bir görev almak istiyorum— sen istersen kahramanca görev de buna. Öyle zannediyorum damarlarımdaki Listnitski kanı — 1812 Savaşından beri Rus silahlı kuvvetlerinin şanına şan katanların kanı zorluyor beni buna. Cepheye hareket ediyorum, dualarını lütfen esirgeme benden.

Geçen hafta Çarı gördüm; genel karargâha gitmeye hazırlanıyordu. Tapıyorum ona. Sarayın içinde nöbetteydim. Geçerken bana gülümsedi, yanındaki Rodziyanko'ya İngilizce olarak, 'Şanlı Muhafızlarım benim. Onlarla Wilhelm'i tepeliyebilirim,' dedi. Tapıyorum ona, tapıyorum. Yirmi sekiz yaşımı geçmeme rağmen, bunu itiraf etmekten utanmıyorum. İmpa-

ratorun şanlı adını lekeleyen saray dedikoduları beni fena halde sinirlendiriyor. Bir tekine bile inanmıyorum, inanmama imkân yok. Geçen gün, benim yanımda Majeste İmparatoriçe Hazretleri hakkında saygısız laflar eden Yüzbaşı Gromov'u vurmama ramak kaldı. Ne iğrenç bir şeydi. Kendisine, böyle pis laflar edebilmek için insanın damarlarında toprak kölelerinin kanı dolaşması gerektiğini söyledim. Olay birçok başka subayın gözleri önünde cereyan etti. Aklım başımdan gitmişti, tabancamı çektim tam bu alçağın vücudunda bir kurşunumu ziyan etmek üzereyken arkadaşlar silahımı elimden aldılar. Bu lağımda hayat her geçen gün biraz daha dayanılmaz hale geliyor. Hassa alayında —özellikle subaylar arasında— gerçek yurtseverlik diye bir şey yok, hatta —bunu söylemek bile korkunç geliyor bana— hanedana da zerrece sevgi beslemiyorlar. Bunlar soylu kişiler değil, ayaktakımı. İşte, aslında alaydan ayrılışımın gerçek sebebi budur. Saygı duymadığım kişilerle çalışamam ben.

Hepsi bu kadar, babacığım. Cümlelerimin karışıklığını bağışla, acelem var, eşyalarımı toparlayıp, hemen ayrılacağım. Sağlıcakla kal babacığım. Cepheden sana uzun uzun yazarım.

Oğlun Yevgeni

Varşova treni, Petrograd'dan (1) akşam saat 8'de kalktı. Listnitski bir drojki'ye atlayıp gitmişti istasyona. Geride Petrograd, kumru mavisi ışıklar içinde pırıldıyordu.

İstasyon gürültülü, askerî birlikler yüzünden kalabalıktı. Hamal, Listnitski'nin bavulunu içeri aldı ve birkaç kapik bahşiş kazanınca da genç beyefendiye iyi yolculuklar diledi. Listnitski kılıcını, kaputunu çıkardı, oturacağı yere çiçek desenli ipek bir Kafkas battaniyesi serdi. Pencerenin yanında, ince, zahit yüzlü bir papaz oturuyordu, evinden getirdiği kumanyasını önündeki ufak masanın üzerine yaymıştı. Kendir liflerini andıran sakalının üzerindeki kırıntıları silkeleyerek tam karşısında oturan, okul üniforması giymiş ince, esmer bir kıza azıcık, peynirli börek ikram etti.

---

(1) St. Petersburg, 1914'de Petrograd adını almıştır.

«Bir parça tadın, kızım.»

«Hayır, teşekkür ederim.»

«Çekinmeyin canım, sizin gibi zayıf bir kızın çok yemesi lazım.»

«Hayır, teşekür ederim.»

«O halde siz buyrun, tadın şu peynirli börekten. Birazcık olsun almaz mısınız, beyefendi?»

Listnitski gözlerini ona çevirdi.

«Bana mı söylüyorsunuz?»

«Evet, tabii.» Papazın koyu renk gözleri deler gibi bakıyordu, ama seyrek, düşük bıyıklarının altındaki incecik dudakları gülümsüyordu.

«Hayır, teşekkür ederim. Canım şimdi bir şey yemek istemiyor.»

«Yazık ediyorsunuz. Bir şeyler yemek günah değildir. Cepheye mi?»

«Evet.»

«Tanrı yardımcınız olsun.»

Yevgeni hafiçe kestirirken, papazın tatlı sesini çok uzaktan geliyormuş gibi duydu; sanki konuşan papaz değildi de hain Yüzbaşı Kromov konuşuyordu:

«Ailem kıt kanaat ancak geçinebiliyor gelirimle, onun için ordu papazlığını aldım, gidiyorum. Rus halkı imansız dövüşemez. Biliyorsunuz, yıldan yıla da imana kavuşanlar çoğalıyor. Tabii yollarını şaşıranlar da var; ama onlar aydınlar arasından çıkıyor, köylülerse Tanrılarına sıkı sıkıya bağlıdır.»

Papazın kalın sesi artık Yevgeni'nin bilincine ulaşmaz oldu. İki gece üst üste sabahlayan Yevgeni'yi tatlı bir uyku bastırdı. Tren Petrograd'dan kırk verst kadar uzaklaştıktan sonra uyandı. Tekerlekler ritmik takırtılarla dönüyor, vagon sarsılıyor, bitişik kompartımanda birisi şarkı söylüyordu. Lambadan yanlamasına mor gölgeler vuruyordu.

Yevgeni'nin tayin edildiği alay ağır kayıplar vermiş, binekleri ve teçhizatı tamamlanmak üzere cephe

gerisine alınmıştı. Alay karargâhı, Brejnyagi adında büyük bir köyde kurulmuştu. Yevgeni, adı bile belli olmayan çok küçük bir istasyonda indi. Aynı istasyonda trenden bir sahra hastanesi de indirilmişti. Yevgeni yetkili doktora, hastanenin ne tarafa gideceğini sordu ve güneybatı cephesinden, kendi alayının konakladığı bölgeye gitmekte olduklarını öğrendi. Doktor üstlerine atıp tutu, tümen kurmay subaylarına küfretti, burnundan sıkmalı gözlüğünün ardında ışıl ışıl yanan gözleriyle rastlantının karşısına çıkardığı bu yeni tanışın gözlerinin içine bakarak, sakalını çekiştire çekiştire, Yevgeni'nin kulaklarını, içinde birikmiş hırsıyla doldurdu.

Listnitski onun lafını yarıda keserek sordu:

«Beni de götürebilir misiniz Brejnyagi'ye?»

«Olur, atla arabaya, teğmen,» dedi ve samimi bir tavırla Yevgeni'nin kaputunun düğmesiyle oynayarak, homurdana homurdana şikâyetlerine devam etti.

«Bir düşün bak, teğmen. Sığır vagonları içinde sen kalk buraya kadar iki yüz verst yol gel, sonra otur burada havyar kes, sanki yapılacak hiçbir iş yokmuş gibi. Hem de böyle bir zamanda; hastanemin geldiği yerde iki günden beri kanlı savaşlar sürüp giderken. Orada bizim yardımımıza muhtaç yüzlerce yaralı var!»

Doktor, «kanlı savaşlar,» kelimelerini adeta zevk duyarak ve bir ağız dolusu tükürük saçarak tekrarladı.

Teğmen nezaket kuralları içinde, «Bu saçmalığı nasıl izah ediyorsunuz?» diye sordu.

«Nasıl mı?» Doktor gözlüğünün ardında kalan kaşlarını alaycı bir tavırla kaldırdı ve gürledi: «Düzensizlik, karışıklık, erkânı harbiyenin salaklığı —işte sebep bunlar. Haydutlar yüksek yüksek mevkilere kurulmuşlar, işleri karıştırmaktan başka yaptıkları yok. Hepsi de yeteneksiz, hepsi de sağduyu denilen şeyden yoksun. Vereşayev'in Rus-Japon savaşıyla ilgili hatı-

ralarını hatırlıyor musunuz? İşte yine aynı durum yalnız bu seferki daha beter.»

Listnitski onu selamlayarak ayrıldı, arabaların yanına gitti. Öfkeli doktor, kırmızı sarkık yanakları titreye titreye arkasından bağırıyordu Listnitski'nin:

«Savaşı kaybedeceğiz, teğmen. Japonların karşısında bir savaş kaybettik, ama yine de akıllanmadık. Biz yalnız övünmesini biliriz, o kadar.» Dökülen yağların meydana getirdiği gökkuşağı renklerini taşıyan bir tabakayla kaplı su birikintilerinin üzerinden atlaya atlaya hat boyunca yürüdü; umutsuz bir ifadeyle başını sallıyordu.

Sahra hastanesi Brejnyagi'ye yaklaştığı sırada hava kararmak üzereydi. Rüzgâr sarı ekin saplarını dalgalandırıyordu. Batıda bulutlar yığılıyordu. Bulutların üst kısımları koyu menekşe rengi, altları gölgeli, dumanlı, tatlı bir leylak rengiydi. Ortadaki şekilsiz yığın, nehrin kıyısında biriken buz parçaları gibi üst üste, yana doğru çekiliyordu. Aradaki boşluktan kavuniçi rengi ışıktan bir sel iniyor, bu ışıktan sel, gökten fışkıran bir yelpaze gibi açılarak aşağıda bir renk cümbüşü örüyordu.

Yolun kenarındaki hendekte bir at leşi yatıyordu. Kıvrılarak yukarı kalkmış bacaklarından birinin toynağındaki nal, ışıl ışıl parlıyordu. Arabalar sallana sarsıla geçerken, Listnitski leşe uzun uzun baktı. Listnitski'nin yanındaki sıhhiye eri, leşin karnına bir tükürük atıp izahat verdi:

«Fazla yem yemiş... fazla yem yemekten çatlamış...» sonra kendisini toparladı; bir tükürük daha atacaktı, ama terbiyesizlik olmasın diye tükürüğünü yutup, ağzını kol yeniyle sildi. «Leş orada duruyor, kimse de kalkıp gömmeye yanaşmıyor. Ruslar böyledir işte. Ama Almanlar başka türlü.»

Yevgeni sebepsiz yere kızarak, «Sen nereden biliyorsun?» diye sordu. O anda, erin soluk yüzündeki küçümseme ifadesi Listnitski'nin içini nefretle doldurdu.

Eylül ayında ekinleri biçilmiş bir tarla gibi kurşunî, korkunç bir suratı vardı adamın, Yevgeni'nin cepheye giderken rastladığı binlerce köylü askerden hiç de bir farkı yoktu. Hepsinin de renkleri soluktu, hepsinin de gözlerinde Yevgeni'ye eski bakır mangırları hatırlatan donuk bir ifade vardı.

Sıhhiye eri acele etmeksizin, «Savaştan önce üç yıl Almanya'da kaldım,» diye cevap verdi. Sesinde de, yüzünde görülen o aynı üstünlük ve küçümseme ifadesi seziliyordu. «Königsberg'de bir puro fabrikasında çalıştım,» diye devam etti er, ağır ağır; ucunu düğüm yaptığı dizginleriyle atını dehledi.

Listnitski sert bir sesle, «Sen dilini tut bakalım!» diye emir verdi, sonra döndü geride kalan leşe baktı; hayvanın alnındaki kâkülleri gözlerini örtmüş, açık ağzından görünen sapsarı dişlerinin üzerine düşmüştü.

Leşin bir bacağı yukarı kalkmış ve kıvrılmıştı; toynağı azıcık kırılmış, ama toynak çukurunun kenarındaki düz morumsu parlaklık iyice belli oluyordu. Kalem gibi bacaklarından, ince bilekli biçimli bukağılıklarından genç ve cins bir hayvan olduğunu anlamıştı teğmen.

Arızalı yolda ilerlediler. Batıda renkler soldu, bir rüzgâr çıktı, bulutları dağıttı. Arkalarında, leşin yukarı kalkık bacağı, yol kenarına dikili kırık bir haç gibi duruyordu. Yevgeni geriye doğru bakarken birdenbire leşin üzerine bir ışık demeti düştü ve yukarı dikili bacak, kula tüylerine vuran kavuniçi ışıkla aniden efsanevî, yapraksız bir ağaç dalı gibi göründü.

Sahra hastanesi Brejnyagi'ye girerken, yanlarından bir yaralı kafilesi geçti. En baştaki arabanın sürücüsü olan yaşlıca bir beyaz Rus, ipten yapılma dizginleri eline almış, atın yanıbaşında yürüyordu. Arabanın içinde başı sargılarla sarılı bir Kazak yatıyordu. Gözleri kapalı, bir dirseğine dayanmış olan Kazak, çiğnediği ekmeği siyah bir bulamaç halinde tü-

kürüyordu arasıra. Onun yanında bir asker yüzükoyun yatıyordu; kaba etlerinin üzerine gelen kısımda pantolonu delik deşik olmuş, yırtıklar kan pıhtılarıyla katılaşmıştı. Başını kaldırmaksızın ağız dolusu küfürler savuruyordu. Listnitski adamın sesindeki alçalıp yükselişleri dehşet içinde dinledi, zira ses tıpkı, kendinden geçmiş bir halde dualar mırıldanan bir zahidin sesini andırıyordu. İkinci arabada beş altı asker yan yana yatıyordu. İçlerinden kendini ateşin verdiği tuhaf bir neşeye kaptırmış, gözleri hiç de tabii olmayan bir ışıkla parlayan bir tanesi, hikâye anlatıyordu ötekilere:

«...Galiba onların imparatorundan bir elçi gelip, barış teklifinde bulunmuş. Namuslu biri söyledi bunu bana. İnşallah palavra değildir.»

Yuvarlacık kafasında, vaktiyle geçirdiği bir sıracanın izlerini taşıyan bir tanesi, başını şüpheli şüpheli sallayarak lafa karıştı: «Palavradır mutlaka.»

Sırtı atlara dönük oturan bir üçüncüsü, yumuşak bir Volga şivesiyle, «Ama belki de gerçekten gelmiştir elçi,» diye cevap verdi.

Beşinci arabada üç Kazak rahat rahat oturuyordu. Listnitski yanlarından geçerken, sert çizgili, toz toprak içindeki yüzlerinde bir subaya en ufak saygı belirtisi bulunmaksızın, ağızlarını açmadan, dik dik baktılar ona.

«Merhaba, Kazaklar!» diye selamladı onları teğmen.

Sürücü yerine yakın oturan kır bıyıklı, yakışıklı bir tanesi, kayıtsız bir tavırla, «Merhaba, komutanım,» diye cevap verdi.

Listnitski Kazağın mavi apoletindeki numarayı seçmeye çalışarak, «Hangi alaydansınız?» diye devam etti.

«On ikinci.»

«Alayınız nerede şimdi?»

«Nerden bilelim!»

«Pekâlâ, nerede yaralandınız?»

«Köyün yakınlarında... Buradan çok uzak değil.»

Kazaklar kendi aralarında bir şeyler fısıldaştılar. Sonra, kaba sargılar içine alınmış kolunu sağlam eliyle tutan biri arabadan aşağı atladı.

«Bir dakika, Komutanım.» İltihaplanmaya başlamış olan, kurşun yarası almış elini dikkatle tutarak yalınayak teğmenin ardı sıra koştu.

«Acaba Vyeşenskaya'dan mısınız? Listnitski olmayasınız?»

«Evet, Listnitski'yim.»

«Biz de öyle düşünmüştük. Acaba biraz tütününüz var mı, Komutanım. Allah rızası için bir parça tütün verin bize, tütünsüzlükten ölüyoruz.»

Listnitski'nin arabasının boyalı yan tahtasını tutmuş yürüyordu. Listnitski sigara tabakasını çıkardı.

Kazak yalvaran gözlerle, «Acaba bir düzine verebilir misiniz?» diyerek gülümsedi. «Üç kişiyiz biliyorsunuz.»

Listnitski tabakanın içindeki bütün sigaraları adamın esmer, iri avucuna boşaltırken sordu:

«Alayında çok yararlı var mı senin?»

«Birkaç düzine.»

«Kayıp ağır mı?»

«Pek çok ölen var. Bana ateş verebilir misiniz, komutanım. Sağ olun.» Kazak sigarasını yaktı ve Listnitski'nin uzaklaşan arabasının arkasından bağırdı:

«Sizin malikâneye yakın Tatarski köyünden üç Kazak öldü. Çok Kazak öldürdüler.»

Sağlam elini salladı ve kendi arabasına yetişmek üzere geri döndü. Kuşaksız gömleği rüzgârda kabarıyordu.

Listnitski'nin yeni alayının komutanı alay karargâhını papazın evinde kurmuştu. Listnitski, kendisine hastane arabasında yer vermek inceliğini gösteren doktora köyün meydanında veda etti ve alay ka-

rargâhını aramak üzere ayrıldı. Yürürken bir yandan da üniformasının üzerindeki tozları silkeliyordu. Bir nöbetçi kıtasıyla, nöbetçileri değiştirmeye giden kırmızı sakallı bir çavuş, Listnitski'nin yanından uygun adımla geçti. Cakalı bir selam çaktı ve Listnitski'nin sorusu üzerine evi gösterdi. Orası da, cephe gerisindeki bütün karargâhlar gibi sakindi; işler gevşek tutuluyordu. Bir masanın üzerine birkaç yazıcı eğilmişti; sahra telefonuyla konuşan yaşlıca bir yüzbaşı kahkahayla gülüyordu. Pencerelerin kenarlarında sinekler uçuşuyor, uzaktan uzağa telefon zilleri sivrisinek vızıltısı gibi duyuluyordu. Bir emir eri Yevgeni'yi alay komutanının özel odasına götürdü. Odanın eşiğinde karşılarına uzun boylu, çenesinde yara izi bulunan bir albay çıktı; adam Listnitski'yi soğuk bir tavırla selamlayıp eliyle içeriye davet etti. Albay kapıyı kapadıktan sonra tarifsiz bir sıkıntıyla ellerini başına götürüp, saçlarını düzeltti ve yumuşak, monoton bir sesle konuştu:

«Dün tugay karargâhından yola çıktığınızı bildirdiler. Oturun.»

Yevgeni'ye daha önceki görevlerini sordu, başkentten en son haberleri, teğmenin yolculuğunun nasıl geçtiğini öğrendi, ama kısacık konuşmaları boyunca bir kere bile gözlerini kaldırıp, Listnitski'nin yüzüne bakmadı.

Yevgeni adamın haline acıyarak, «Cephede çok kötü günler geçirmiş olmalı; bitkin görünüyor,» diye aklından geçirdi. Albay sanki onu bilhassa hayal kırıklığına uğratmak istiyormuş gibi, kılıcının kabzasıyla burnunu kaşıyarak konuştu:

«Ey, teğmenim, subay yoldaşlarınızla tanışsanız iyi olur. Beni mazur görün, üç gece üst üste yatak yüzü görmedim. Bu mezarlıkta kâğıt oynamak ve içki içmekten başka yapacak şey bulamıyor insan.»

Listnitski albayı selamladı ve nefretini tebessümüyle gizleyerek, kapıya döndü. Komutanıyla bu ilk

karşılaşması üzerine, hiç de komutandan yana olmayan şeyler düşündü. Albayın yorgun görünüşüyle çenesindeki yara izinin ilk görüşte kendisinde uyandırdığı saygıya alaylı alaylı güldü.

XV

Yevgeni'nin tümenine, Stir ırmağını aşmak ve düşmanın gerilerini çevirmek görevi verildi.

Listnitski birkaç gün içinde alay subaylarına alıştı ve ruhunu kemirmekte olan rahatlık, miskinlik duygusunu çarçabuk alıp götüren savaş havasına giriverdi.

Irmağı aşmak için girişilen harekât başarıyla sonuçlandırıldı. Tümen kuvvetli bir düşman yığınağının sol kanadını çökerterek, ana kuvvetlerin gerisini çevirdi. Avusturyalılar, Macar süvarilerinin de desteğiyle bir mukabil taarruzu denediler, ama Kazak bataryaları onları şarapnellerle püskürttü ve makineli tüfeklerle biçilen Macar bölükleri darmadağınık bir halde geri çekilmeye başladı; Kazaklar da onların peşine düştü.

Listnitski, alayıyla birlikte karşı taarruza katıldı. Onun komuta ettiği takımdan bir Kazak öldü, dört tanesi yaralandı. İçlerinden, genç, kanca burunlu bir tanesi vurulup düşen atının altında kalarak ezildi. Teğmen, görünüşte gayet soğukkanlı, Kazağın boğuk iniltilerini duymamaya çalışarak geçip gitti. Atın altında kalan er omuzundan yaralanmıştı, geçip giden Kazaklara hiç durmadan yalvarıyordu:

«Kardeşler, beni bırakmayın. Şu atın altından kurtarın beni, kardeşler...»

Kısık, ıstıraplı sesi hafif çıkmasına rağmen duyuluyordu, ama sel gibi akıp geçen Kazakların yüreklerinde merhametin damlası yoktu, ya da eğer varsa, bu merhamet, onları hiç durmadan ileri süren, yere

inmelerine engel olan iradenin altında eziliyordu. Takım, atlar biraz nefes alsın diye, beş dakika kadar hafif süratli ile gitti. Yarım verst ilerde, Macar bölükleri doludizgin çekiliyorlardı; aralarında, yer yer, düşman piyadelerinin mavi üniformaları görülüyordu. Avusturyalıların bir yük arabaları kafilesi, karşı tepenin yamacını tırmanmaya çalışıyordu; tepelerinde patlayan bir şarapnelin dumanı onlara, 'güle güle' diyerek veda ediyordu sanki! Soldan bir batarya, bu kafilenin üzerine ateş açmış, top sesleri ta ormanda yankılanıyordu.

Tabur komutanı «adi dörtnal» komutu verdi, üç bölük birden hafif süratliden İngiliz süratlisine geçtiler. Atlar binicilerinin altında sarsılıyor, çevrelerine sarı sarı köpükler saçıyorlardı.

Alay geceyi geçirmek için ufak bir köyde konakladı. On iki subay ufacık bir kulübeye doluştular. Açlık ve yorgunluktan bitkin bir halde uyumak için yerlere serildiler. Sahra mutfağı ancak gece yarısına doğru gelebildi oraya. Teğmen Çubov bir tas dolusu çorba getirdi. Çorbanın nefis kokusu subayları uyandırdı, bir iki dakika içinde, yüzleri uykudan hâlâ şiş şiş, çorbanın başına çöküp, savaşta kaybettikleri iki günün acısını çıkarırcasına, iştahla atıştırmaya başladılar; soluk almadan yediler. Geç vakit yenen bu yemek uykularını kaçırdığı için, hasırların üzerine serdikleri kaputlarını altlarına alıp uzandılar, sigaralarını tellendirerek çene çalmaya başladılar.

Ufak tefek, tıknaz bir adam olan ve adı gibi yüzü de Moğol ırkından geldiğini gösteren üsteğmen Kalmıkov konuşurken, laflarını keskin el hareketleriyle de destekliyordu:

«Bu savaş bana göre değil! Ben dünyaya dört yüz yıl geç gelmişim. Zaten bu savaşın sonunu görecek kadar yaşayacak da değilim.»

«Aman, falcılığı bırak şimdi, sen de!»

«Falcılık filan değil. Bu benim alınyazım. Ben ata-

larıma çekmişim, burada hiçbir faydam yok benim. Bugün ateş altında kaldığımız vakit dehşetten titredim; düşmanı görememek beni deli ediyor. Bu acayip hissin korkudan hiçbir farkı yok. Sana beş on verst öteden ateş ediyorlar, sen de bozkırda peşine avcı düşmüş toy kuşu gibi kaç kaçabilirsen.»

«Kupalka'da bir Avusturya malı Howitzer (1) gördüm. Bilmem siz gördünüz mü beyler?» diye sordu Yüzbaşı Atamançukov; bir yandan da İngiliz usulü kırkılmız kırmızı bıyıklarında kalan konserve et liflerini yaladı.

«Nefis bir parça, bir sanat eseri! O nişan tertibatı, bütün mekanizma — harika bir şeydi,» diye, o sırada ikinci tas çorbasını bitirmekte olan Teğmen Çubov heyecanla cevap verdi.

«Ben de gördüm, ama benim bu konuda söyleyecek bir şeyim yok. Topçuluk konusunda kara cahilin biriyim. Benim için herhangi bir toptan hiçbir farkı yoktu onun da, sadece namlusu biraz büyüktü, o kadar.»

Kalmıkov, Listnitski'ye dönerek, «Eski zamanlarda, o ilkel tarzda dövüşenlere imreniyorum,» diye devam etti. «Erkekçe bir çarpışmada, göğüs göğüse vuruştuğun hasmına kılıç çalıp, ikiye biçmek — işte benim anladığım savaş budur. Ama şimdi savaşlar, savaştan başka her şeye benziyor.»

«İlerde süvari sınıfının hiçbir rolü kalmayacak. Hatta bu sınıf lağvolacak tamamiyle.»

«Ortadan kalkacak yani.»

«O kadarını bilemem artık.»

«Hiç şüphen olmasın.»

«Ama insanların yerine makine koyamazsın ki. Çok ileri gittin canım.»

«Ben insandan bahsetmiyorum, atları kastediyo-

(1) Howitzer: Obüs topu. (ç.n.)

rum. Motosikletler ya da otomobiller alacak atların yerini.»

«Doğrusu motorlu bir bölük düşünemiyorum!»

Kalmıkov heyecanla atıldı; «Hepsi saçma bu konuşmaların! Saçma bir fanteziden ibaret! Ordularda daha uzun bir süre at kullanılacaktır. İki üç yüz yıl sonra savaşların nasıl bir görünüş alacağını bilemeyiz, ama bugün için süvari...»

«Bütün cephe boyunca siperler kazılmış olabilse süvari ne işe yarayacak? Söyler misin bana?»

«Süvariler siperleri aşar, düşmanın gerilerine sarkar. İşte budur süvarinin işi.»

«Saçma!»

«Öf, susun da uyuyalım biraz.»

Tartışma kesildi, konuşmaların yerini horultular aldı. Listnitski sırtüstü yatmış, kaputunu üzerine serdiği hasırın keskin kokusunu teneffüs ediyordu. Kalmıkov onun yanıbaşında yatıyordu.

Yevgeni'ye, fısıltı halinde, «Gönüllü Bunçuk'la bir konuşmalıydın,» dedi. «Senin takımında. Çok ilgi çekici bir adam!»

Listnitski sırtını Kalmıkov'a dönerken, «Ne bakımdan?» diye sordu.

«Ruslaşmış bir Kazak bu adam. Moskova'da bulunmuş. Alelade bir işçi, ama makinelere çok meraklı. Birinci sınıf da makineli tüfek nişancısı.»

«Hadi artık uyuyalım,» dedi Listnitski.

Aklından başka şeyler geçiren Kalmıkov, «Evet, uyusak iyi olacak,» dedi. Suçlu suçlu kaşlarını çattı: «Ayaklarım koktuğu için afını dilerim, teğmenim,» dedi. «On beş gündür çorap değiştiremedim de; terden nerdeyse çürümeye başladı çoraplarım... Çok pis gerçekten de. Birinden ayak sargısı bulmalıyım hiç değilse.»

Listnitski uykuya dalmak üzereydi, uyuşuk bir sesle. «Rica ederim,» diye mırıldandı.

Listnitski, Kalmıkov'un bahsettiği Bunçuk'u tama-

miyle unutmuştu, ama hemen ertesi gün bir rastlantı onu gönüllüyle karşılaştırdı.

Alay komutanı Listnitski'ye keşif görevine çıkmasını ve mümkün olursa, sol kanatta ilerlemesine devam eden piyade alayıyla temas kurmasını emretti. Avluda, yarı karanlıkta, uyuyan Kazakların üzerlerinden atlaya atlaya, arada bir tökezleyerek dolaşan Listnitski, takım çavuşunu bulup uyandırdı:

«Benimle beraber keşfe çıkacak beş kişi istiyorum. Atımı kapatın, çabuk!»

Listnitski, adamlarının toplanmasını beklerken, kulübenin kapısında tıknaz yapılı bir Kazak belirdi.

«Komutanım,» dedi. «Sıram gelmediği için çavuş sizinle gitmeme izin vermiş. Siz müsaade edin de geleyim.»

Listnitski karanlıkta adamın yüzünü seçmeye çalışarak, «Rütbe almak mı istiyorsun, yoksa bir kabahat filan mı işledin?» diye sordu.

«Hiçbir kabahatim yok.»

«Pekâlâ, gelebilirsin,» diye razı oldu Listnitski. Kazak dönüp giderken, arkasından bağırdı:

«Hey! Çavuşa söyle...»

«Adım Bunçuk'tur,» diye onun sözünü kesti Kazak.

«Gönüllü müsün?»

«Evet.»

Listnitski karmakarışık kafasını toparladı, hitap şeklini değiştirdi:

«Pekâlâ, Bunçuk, lütfen çavuşa söyle... Eh, neyse, ben kendim söylerim.»

Listnitski adamlarının önüne düşüp nöbetçilerin ve gözcülerin yanından geçerek köyden çıkarken sabah karanlığı da yavaş yavaş dağılmaya başlıyordu. Bir süre ilerlediler, Listnitski seslendi:

«Gönüllü Bunçuk!»

«Buyur!»

«Lütfen atını yanıma yaklaştır.»

Bunçuk alelade bir hayvan olan bineğini Listnitski'nin cins atına yaklaştırdı, yan yana geldiler.

Listnitski adamın profilini süzerek, «Hangi köydensin sen?» diye sordu.

«Novoçerkaskaya'danım.»

«Savaşa gönüllü olarak katılmanın sebebini öğrenebilir miyim?»

Bunçuk belli belirsiz bir gülümsemeyle, «Pek tabii!» diye cevap verdi. Yeşil gözleri hiç kırpışmadan, dimdik bakıyordu. «Savaş sanatı beni ilgilendiriyor. Bu konuda usta olmak istiyorum.»

«Bu amaçla kurulmuş okullar var.»

«Evet, var.»

«Peki, senin bu yolu seçiş sebebin nedir?»

«Önce işin uygulanma şeklini incelemek istiyorum. Kuramını sonra da öğrenebilirim.»

«Savaş çıkmadan önce ne iş yapardın?»

«İşçiydim.»

«Nerede çalışıyordun?»

«Petersburg'da, Rostov'da, sonra Tula'daki silah fabrikalarında. Makineli tüfek müfrezesine naklimi istemeyi düşünüyorum.»

«Makineli tüfeklerden anlar mısın?»

«Bertier, Madsen, Maxim, Hotchkiss, Vickers, Lewis ve daha başka bir sürü marka makineli tüfeği kullanabilirim.»

«Vay vay vay! Alay komutanıyla konuşurmu senin için!»

«Lütfedersiniz.»

Listnitski, Bunçuk'un tıknaz yapısına şöyle bir baktı. Adamın vücudu ona Don kıyısında yetişen karaağaçları hatırlattı. Bu adamda dikkati çekecek hiçbir taraf yoktu. Yalnız sımsıkı kenetlenen çene kemikleriyle, meydan okurcasına, insanın gözünün içine dikilen bakışları onu diğer bütün alelade Kazaklar yığınından ayırıyordu. Pek seyrek, o da, dudaklarının uçları hafifçe kıvrılarak gülümsüyordu; ama gülüm-

sediği zaman bile bakışları yumuşamıyor, gözlerinde kendisini herkesten uzak tutarcasına belli belirsiz bir ışıltı eksik olmuyordu. Soğuk, hareketlerine hâkim bir adamdı; tıpkı yabancılara gülmeyen Don kıyılarının boz, gevşek topraklarında yetişen demir gibi sert karaağaç misali bir adam.

Bir süre hiç konuşmadan ilerlediler. Bunçuk iri avuçlarını eyerin ön kaşındaki çıkıntıya dayamıştı. Listnitski bir sigara aldı ve sigarasını Bunçuk'un kibritinden yakarken, adamın elinden at terinin hoş reçine kokusu geldi burnuna. Bunçuk'un elinin üstü kahverengi tüylerle kaplıydı; Listnitski'nin içinden bu eli okşamak geldi.

Keskin tütün dumanını ciğerlerine çekerken konuştu:

«Ormana vardığımz zaman, sen yanına bir başka Kazak daha alıp, sola ayrılan patikayı tutarsın. Görebiliyor musun patikayı?»

«Evet.»

«Yarım verst ilerledikten sonra bizim piyadelere rastlayamazsak eğer, geri dön.»

«Başüstüne.»

Atlarını süratliye kaldırdılar.

Yolun ormana daldığı yerde bir küme gelin gibi kayın ağacı vardı. Onların ardında gözleri yoran sarı renkleriyle, güdük çamlar, Avusturyalıların yük arabalarının tekerlekleri altında çiğnenmiş çalılar, karışık orman bitkileri uzanıyordu. Sağdan, uzaktan uzağa gelen top sesleriyle yer titriyordu, ama kayın ağaçları tarifsiz bir sessizlik içindeydi. Toprak kalın çiy tabakasını emiyordu; otlar, hızla ölmekte olan renklerin çığlığını taşıyan hazan yapraklarıyla örtülüydü. Listnitski kayın ağaçlarının yanında atını durdurdu, dürbününü çıkarıp ormanın ilerisindeki yükseltiye göz gezdirdi. Bir arı gelip, kılıcının bal rengi kabzasına kondu.

Bunçuk, hafif, müşfik bir sesle, «Budala!» dedi.

Listnitski ona dönerek, «Nedir o budala?» diye sordu.

Bunçuk gözleriyle arıyı işaret eti, Listnitski gülümsedi.

«Balı acı olacak, değil mi?»

Listnitski'ye cevabı Bunçuk vermedi, onun yerine uzaktaki bir çam kümesinin ardından, kulakları sağır eden bir ağaçkakan takırtısı sessizliği yırttı ve bir mermi demeti kayın ağaçlarının dallarını kopardı, bir dal Listnitski'nin atının ensesine düştü.

Derhal yüzgeri edip, otlarını kamçılaya mahmuzlaya, köye doğru dörtnala sürdüler. Avusturyalıların makineli tüfeği cephanesinin geri kalanını da onların üzerine boşalttı.

Bu ilk karşılaşmadan sonra Listnitski, gönüllü Bunçuk'la birçok seferler konuştu. Bütün konuşmalarında da, adamın gözlerinde pırıldayan çelikten irade Listnitski'yi son derece etkiledi, ama yine de bu kadar alelade görünüşlü bir yüzü peçeleyen ele geçmez esrarın ardında neyin bulunduğunu bir türlü keşfedemedi. Bunçuk her zaman, gergin dudaklarına yapışık gibi duran bir gülümsemeyle konuşuyor ve Listnitski üzerinde, sanki dolambaçlı bir yoldan giderek belirli bir kuralı uyguluyormuş izlenimini bırakıyordu. Nihayet Bunçuk bir makineli tüfek müfrezesine verildi. Birkaç gün sonra, alay cephe gerisinde dinlenirken, Listnitski, yanmış bir sundurmanın duvarı boyunca yürüyen Bunçuk'a arkadan yetişti.

«Hah, gönüllü Bunçuk!»

Kazak başını çevirip selamladı.

«Nereye gidiyorsun?» diye sordu Listnitski.

«Komutanımın yanına.»

«O halde yollarımız aynı.»

Köyün tahrip edilmiş yolunda bir süre yan yana konuşmadan ilerlediler.

Sağlam kalan birkaç binanın çevresinde insanlar gidip geliyor, yanlarından atlılar geçiyordu. Yolun

tam ortasında bir sahra mutfağının dumanı yükseliyor, mutfağın yanıbaşından, sıralarını bekleyen upuzun bir Kazak dizisi uzanıyordu. İnceden inceye soğuk bir yağmur serpiştiriyordu.

Listnitski, yarım adım kadar gerisinden gelen Bunçuk'a göz ucuyla bakarak, «Ey, savaş sanatını öğreniyor musun, bakalım?» diye sordu.

«Öğreniyorum.»

Teğmen her nedense Bunçuk'un ellerine bakarak, «Savaştan sonra ne yapmayı düşünüyorsun?» diye sordu.

«Bazı insanlar ektiklerini biçerler... ama bakalım,» diye cevap verdi Bunçuk.

«Bu sözünü nasıl yorumlamam lazım şimdi?»

«'Rüzgâr eken fırtına biçer,' diye bir atasözü vardır, bilir misiniz? İşte böyle yorumlamak lazım.»

«Peki ama, bilmeceyi bir kenara bırakırsak, altındaki anlam nedir?»

«Bu şekliyle de apaçık. Özür dilerim, ben buradan sola sapıyorum.»

Bunçuk elini kasketine götürüp bir selam çaktıktan sonra öbür yola saptı. Listnitski omuzlarını silkti, durup bir süre daha onun ardından baktı.

Bölük komutanının tertemiz süpürülmüş zeminliğinden (*) içeri girerken, biraz sinirli, «Herkesten başka türlü görünmeye mi çalışıyor, yoksa kafasında birtakım fikirler mi besliyor bu adam?» diye düşündü.

XVI

İkinci ve üçüncü yedekler birlikte askere alındı. Don boyundaki köyler, hasat mevsiminin en civcivli zamanında sanki herkes ekin biçmeye ya da harmana gitmişcesine ıssızlaşmıştı.

Ama o yıl, asıl sınır boylarında acı bir hasat kal-

(*) Zeminlik: Yeraltı barınağı. (ç.n.)

dırıldı; ölüm erkeklerin yakasını bırakmadı ve yüzlerce, binlerce Kazak karısı saç baş perişan, dövündü durdu: «Oy, sevgilim benim, seni kimler ayırdı benden?» Sevgililerinin başlarıysa yana yıkıldı, sel gibi Kazak kanı aktı ve Avusturya'da, Polonya'da, Prusya'da top sesleri matem marşını çalarken, bir daha uyanmayacak cam gibi gözler, kapandıkları yerde çürüdü gitti... Doğu rüzgârları karılarının, analarının ağlamaklı seslerini onların kulaklarına ulaştıramadı.

Kazakların en seçmeleri köylerinden ayrılmış, savaş alanlarının bitleri, bin türlü dehşeti arasında yok olup gitmişlerdi.

Güzel bir eylül günü, Tatarski köyünün üzerinde pamuk gibi beyaz, incecik bürümcükler uçuşuyordu. Kanı çekilmiş güneş matemli matemli gülümsüyordu ve haşin, bakire maviliği içindeki gökyüzü nefret uyandıracak kadar duru, mağrurdu. Don'un ötesinde orman sarılık olmuştu sanki, kavakların benzi solmuştu; arada bir meşelerden resim gibi bir yaprak düşüyordu. Katı yürekli saksağanın keskin gözlerini hoşnut edecek yalnız kökrıar kalmıştı yeşil.

O gün Panteley Prokofyeviç cepheden bir mektup aldı. Mektubu postaneden Dunya getirdi. Posta müdürü mektubu Dunya'ya verirken, dazlak, yaşlı kafasını iki yana sallayarak eğilip selam verdi ve özür dilercesine kollarını iki yana açtı.

«Mektubu açtığım için, Tanrı aşkına beni affedin. Babanıza mektubu benim açtığını söyleyin. Savaşın nasıl gittiğini o kadar merak ediyordum ki... Affedin beni ve lütfen dediklerimi Panteley Prokofyeviç'e söyleyin.» Burnunun ucundaki mürekkep lekesinden habersiz, şaşkın bir halde ve anlaşılmaz bir şeyler mırıldanarak postanenin kapısına kadar Dunya'yla beraber çıktı müdür. Dunya eve endişelerle dolu bir halde döndü ve mektubu koynundan çıkarıncaya kadar epeyce oyalandı.

Panteley sakalını çekiştirerek, «Çabuk ol!» diye bağırdı.

Dunya mektubu çıkarıp verirken, nefesi kesilerek anlattı:

«Posta müdürü bana mektubu okuduğunu, kendisine kızmamanı söyledi.»

«Şeytan alsın onu! Gregor'dan mı mektup?» diye sordu ihtiyar, heyecanla. «Gregor'dan mı? Piyotr'dan mı?»

«Hayır, baba... Tanımadığım bir el yazısı.»

Sedirin üzerine kendini bırakan İlyiniçna, «Okusana!» diye bağırdı. Bu günlerde bacakları müthiş ıstırap veriyordu ona. Natalya avludan koşup geldi, başı yana eğik, dirseklerini göğsüne bastırmış, ocağın yanında dikildi. Dudaklarında güneş ışığı gibi bir gülümseme titriyordu. Hâlâ Gregor'dan bir haber, ya da hiç değilse mektuplarında kendisi için bir iki kelime bekliyordu; ona olan köpek gibi bağlılığına, sadakatine karşılık.

İlyiniçna, «Darya nerde?» diye fısıldadı.

«Kapat çeneni!» diye kükredi Panteley. Sonra Dunya'ya dönerek ilave etti: «Oku hadi!»

Dunya, «'Size bildirmek'» diye başladı, sonra oturduğu sedirin kenarından yere kayarak çığlık çığlığa hıçkırmaya başladı.

«Babacığım! Anneciğim!.. Ah, Anneciğim... Grişamız!.. Ah, ah!.. Grişa... ölmüş.»

Yarı solmuş sardunya yapraklarının arasına sıkışmış bir eşekarısı cama çarpıp, deli gibi vızıldamaya başladı. Avluda karnı tok bir tavuk gıdaklıyordu; açık kapıdan çoçukların çıngıraklı, şen kahkahaları geliyordu.

Dudakları hâlâ o gülümsemeyle kıvrılmış duran Natalya'nın yüzünde bir ürperti dolaştı. Ayağa kalkan Panteley, başını inme inmiş gibi sarsak sarsak çevirerek, yüzüne çılgın bir şaşkınlık gelmiş olan Dunya'ya dikti gözlerini.

Mektupta şöyle deniyordu:

Size bildirmek zorundayım ki, Onikinci Don Kazakları Alayından oğlunuz Gregor Panteleyeviç Melehov, 16 Eylül günü, Kamenka-Strumilovo kasabası yakınlarında, savaşırken ölmüştür. Oğlunuzun ölümü bir kahramana yakışır şekilde olmuştur; bu gerçeğin, yeri doldurulmaz kaybınıza bir teselli olmasını dilerim. Kişisel eşyası, ağabeyi Piyotr Melehov'a teslim edilecek, atı alaya kalacaktır.

Sahra Ordusu
18 Eylül 1914

Dördüncü Bölük Komutanı
Üsteğmen Polkovnikov

Mektubun gelişinden sonra Panteley birdenbire çöktü. Her geçen gün biraz daha yaşlandı. Hafızası zayıflamaya, kafası duruluğunu kaybetmeye başladı. Sırtı kamburlaşmış, yüzü demir rengi, öyle dolaşır oldu ortalıkta; gözlerindeki hummalı pırıltı, kafasının içinde taşıdığı yükün ağırlığını açığa vuruyordu.

Mektubu ikonun altına kaldırmıştı. Günde birkaç kere merdiven başına çıkar, işaret ederek Dunya'yı çağırırdı. Dunya gelince ona mektubu alıp okumasını emreder, karısının yaslara bürünerek kapandığı oturma odasından tarafa korka korka bakıp, «Yavaş sesle oku, kendi kendine okuyormuş gibi,» der, kurnaz kurnaz göz kırpardı. Dunya gözyaşlarını tutarak ilk cümleyi okur, o zaman, yere çömelmiş olan Panteley at toynağına benzeyen iri, esmer elini kaldırırdı:

«Peki, yeter. Gerisini biliyorum. Götür mektubu aldığın yere koy. Yavaş ol, sonra annen...» Ve yanmış bir ağaç kabuğu gibi, bütün yüzünü buruşturarak, hadi git, gibilerden göz kırpardı.

Panteley'in saçları ağarmaya başladı; başı çabucak yer yer beliren kırlarla yamandı, sakalını da beyaz teller ördü. Panteley'e bir oburluk geldi, kendini yemeye verdi.

*

Yas töreninden dokuz gün sonra Melehov'lar, Peder Vissarion'la kendi akrabalarını yas yemeğine ça-

gırdılar. Panteley kıtlıktan çıkmışcasına yemeğe saldırdı, şehriyeleri sakalına dökerek aceleyle yedi bitirdi yemeğini. Birkaç gündür onun halini endişeyle izlemekte olan İlyiniçna gözyaşlarına boğuldu:

«Ne oldu sana, babacığım?»

İhtiyar ürküp, mahmur gözlerini tabaktan ayırarak, «Ne?» dedi. İlyiniçna elini salladı, başını öte yana çevirip, mendilini gözlerine bastırdı.

Darya, gözleri pırıl pırıl, öfkeyle, «Baba, sanki üç gün üst üste oruç tutmuşsun gibi yiyordun,» dedi.

«Yiyor muyum?.. Peki, yemem,» dedi Panteley sıkılarak. Masada oturanlara göz gezdirdi, dudaklarını sımsıkı kapadı, kaşlarını çatarak hiç konuşmadan oturdu; sorulara bile cevap vermedi.

Yemekten sonra Peder Vissarion ona biraz kuvvet vermeye çalıştı:

«Metin olmalısın, Prokofyeviç! Bu kadar üzülmekte mana yok! Gregor kutsal bir dava uğruna öldü; Tanrı'yı gücendirirsin eğer böyle yaparsan, ihtiyar. Senin oğlun Çarı ve vatanı uğruna ölerek, dikenli taçı haketi. Halbuki sen... günahtır bu yaptığın, Tanrı seni affetmez sonra.»

«Dediğin gibi, Peder! 'Tam bir kahraman gibi öldü.' Komutanı böyle yazmış mektubunda.»

Papazın elini öpen Panteley, kapının kenarına dayandı ve mektubu aldığından beri ilk defa olarak, vücudu sarsıla sarsıla ağlamaya başladı.

O günden sonra biraz toparlandı ve yediği darbenin etkisinden kendisini az çok kurtardı.

Her yarası olan, yarasını kendi usûlünce iyileştirdi. Natalya, Dunya'nın çığlık çığlığa Gregor'un ölüm haberini verdiğini duyunca avluya fırlamıştı. «Kendimi öldüreceğim. Artık benim için her şey bitti,» düşüncesi ateş gibi oymuştu kafasını. Darya'nın kolları arasında çırpınmış, sonra üzerine çöken tatlı bir rehavetle kendinden geçmiş, bayılmıştı. Bu şekilde hiç değilse, bilincinin yeniden yerine gelip ona

olanları hatırlatacağı an biraz daha gecikmiş oluyordu. Bir hafta kendini bilmeden dolaştı, sonra gerçekler dünyasına değişmiş, sessizleşmiş olarak döndü; simsiyah bir çaresizlik içini kemiriyordu.

XVII

Gregor'un ölüm haberini aldıklarından on iki gün sonra Melehov'lara aynı postadan iki mektup çıktı; her iki mektup da Piyotr'dan geliyordu. Dunya mektupları postanede okudu ve rüzgârın önüne katılmış saman çöpü gibi uçarak eve koştu; durdu, sallanarak çite dayandı. Dunya, köyü telaşa verdi: evi inanılmaz bir heyecan dalgasına boğdu.

Daha epey uzaktan, «Grişa sağ! Sevgilimiz yaşıyor!» diye hıçkıra hıçkıra bağırmaya başlamıştı. «Piyotr yazıyor, Grişa yaralanmış, ama ölmemiş. Yaşıyor, yaşıyor!»

20 Eylül tarihli mektubunda Piyotr şöyle yazıyordu:

Sevgili anneciğim ve babacığıma selamlar ederim. Size Grişa'nın ruhunu teslim etmesine ramak kaldığını, ama Tanrı'ya şükürler olsun, şimdi sağ ve sıhhatte bulunduğunu, her ikimizin Tanrı'dan sizlerin sağlığınıza duacı olduğumuzu söylemek isterim. Kamenka-Strumilovo kasabası yakınlarında, alayı savaşa katılmıştı. Kendi takımından bazı Kazaklar hücum sırsında Gregor'un atından yuvarlandığını görmüşler; ondan ötesini de gören olmamış, kendilerine sorduğumda bana hiçbir şey söyleyemediler. Sonradan Mişa Koşevoy'dan öğrendim ki, Gregor gece bastırana kadar düştüğü yerde yatmış, gece olunca kendine gelip, sürüklene sürüklene oradan uzaklaşmış. Yolunu, yıldızlara bakarak bulmuş. Ayaklarıyla karnından şarapnel yarası alan bir subayımıza rastlamış. Subayı kaldırıp altı verst beraberinde sürüklemiş. Bu yüzden Gregor'a St. George nişanı verdiler ve onbaşılığa yükselttiler. Hale bakın! Yarası önemli değil. Kafasının sadece biraz derisi kesilmiş; atından düşüp, bayılmış. Mişa bana onun cepheye döndüğünü söyledi. Yazımın kusuruna bakmayın, at sırtında yazıyorum.

Piyotr ikinci mektubunda, kendi bahçelerinden biraz vişne kurusu göndermelerini, onu unutmamalarını, daha sık mektup yazmalarını istiyordu. Aynı mektupta, Gregor'un, atına iyi bakmadığı haberini aldığı için ona veriştiriyordu. At aslında kendisinin olduğu için, Piyotr müthiş kızmıştı. Babasından Gregor'a yazmasını istiyor ve Gregor'a kendisinin bir haber yolladığını bildiriyordu. Bu haberde, eğer Gregor atına iyi bakmazsa onun burnunu kıracağını anlatmış; hem de onun St. George nişanına filan aldırmadan. Mektup bitmez tükenmez selamlarla son buluyordu; çarpık çurpuk, yağmur damlalarından lekeler taşıyan satırlar arasında buruk bir duyguyu, acı bir ifadeyi sezmek hiç de zor değildi. Piyotr'un da cephede tatlı günler geçirmediği besbelliydi.

İhtiyar Panteley'in hali görülecek şeydi. Sevincinden şaşkına dönmüştü. Mektupların ikisini de kaptığı gibi köyün yolunu tuttu, yolda okuma yazması olan kim çıktıysa önüne, durdurup zorla okuttu mektupları. Onun köyde böyle böbürlene böbürlene dolaşmasının nedeni gurur değil, duyduğu büyük sevinçti.

«Ya! Ne dersiniz benim Grişa'ma?» Mektubu kekeleyerek okuyan, Gregor'un savaştaki yararlığını anlatan satırlara geldiği zaman, Panteley elini kaldırır, gururla, «Bizim köyde St. George nişanını ilk alan o,» derdi. Mektupları kıskanç bir hareketle kapar, kasketinin astarı arasına sokar ve başka birini aramaya giderdi.

Dükkânının penceresinden onu gören Sergey Mokov bile, kasketini çıkararak kapının önüne geldi.

«Bir dakika içeriye buyurun, Prokofyeviç!»

İçeride, ihtiyarın elini kendi yumuk yumuk, beyaz avucunun içine aldı:

«Sizi tebrik ederim; candan tebrik ederim. Böyle bir oğlunuz olduğu için iftihar etmelisiniz. Demin gazetede onun kahramanlıklarını okuyordum.»

Panteley'in gırtlağı kurudu, tükürüğünü zorla yu-

tarak sordu: «Gazeteye geçti mi?»

«Evet, biraz önce okudum.»

Mokov raflardan birinden en iyi cins bir paket Türk tütünü aldı, bir kesekâğıdının içine pahalı şeker ve çikolatalar koyup tartmaya bile lüzum görmeden Panteley'in eline tutuşturdu ve, «Gregor Panteleyeviç'e bir şeyler gönderdiğiniz zaman,» dedi, «benim selamlarımla birlikte bunları da yollayın.»

İhtiyar, dükkânın merdivenlerinden inerken, kendi kendine, «Tanrım!» diye mırıldandı. «Grişa için ne şeref! Bütün köy ondan söz ediyor. Bu günleri de görecekmişim...» Hızla burnunu sümkürdü, yanaklarından süzülen gözyaşlarını kolunun yeniyle silerken düşündü: «İhtiyarlıyorum. Gözyaşları hemen geliveriyor. Ah, Panteley, hayat seni ne kılığa soktu? Vaktiyle demir gibiydin, sırtında yüz kiloyu tüy gibi taşırdın, ama şimdi... Şu Grişa'nın meselesi seni azıcık çökertti!»

Şekerlerin bulunduğu kesekâğıdını göğsüne bastırmış, yolda topallaya topallaya giderken, tıpkı sazlar üzerinde dolanan bir yağmurkuşu gibi, düşünceleri yine Grişa'nın çevresinde dönmeye başladı, kafasından Piyotr'un mektubundaki sözler geçti. Karşıdan, Gregor'un kayınbabası Korşunov geliyordu, Panteley'i görünce seslendi:

«Hey, Panteley, dur bir dakika!»

Savaş çıktığından beri birbirlerini görmemişlerdi. Gregor evi terkettikten sonra aralarındaki ilişki soğumuş, birbirlerinden uzaklaşmışlardı. Natalya, Gregor'un bu kadar üzerine düşüyor ve babasının onurunu kırıyor diye Miron kızına güceniyordu.

Natalya'yı kastederek, «Yuvasını terkeden kahpe,» diye bağırırdı karısına. «Kayınbabasının evine gideceği yerde, kendi evinde otursaydı ya. Sanki onlar daha iyi mi bakıyor ona? Babası onun yüzünden bunca zillete katlanıyor, onun yüzünden başını dik tutamıyor köyün içinde.»

Miron, doğruca Panteley'in yanına yaklaşıp, meşe rengi elini uzattı:

«Nasılsın?»

«Tanrıya şükürler olsun...»

«Alışverişe mi çıktın?»

Panteley hayır anlamında başını salladı. «Bunlar kahramanımıza verilen hediyeler. Sergey Platonoviç gazetelerde onun kahramanlıklarını okumuş, ona biraz şekerleme ve tütün yollamak istedi. Biliyor musun, gözleri dolu dolu oldu Sergey Platonoviç'in,» diye böbürlendi Panteley. Bu sırada da, ötekinin üzerinde nasıl bir etki uyandırdığını anlamak için gözlerini Miron'un yüzüne dikti.

Panteley'e tenezzülen gülümseyen Miron'un kahverengi kirpiklerinin altında gölgeler dolaştı.

Çatlak bir sesle, «Anladım!» dedi ve yolun karşı tarafına geçmek üzere Panteley'in yanından ayrıldı. Panteley bir yandan kesekâğıdının ağzını açıp, bir yandan öfkesinden tir tir titreyerek onun arkasından seğirtti.

«Al, şu çikolatalardan al, bal gibi tatlı,» dedi tükürür gibi. «Tat bir kere, oğlumun adına ben ikram ediyorum sana. Senin hayatın da acı, hiç değilse ağzını şunlarla tatlandır, bakarsın senin oğlun da bir gün böyle bir şeref kazanır, ama kazanmayabilir de.»

«Sen benim hayatıma burnunu sokma... Bana ne lazım olduğunu ben bilirim.»

Panteley, bir yandan Miron'un önüne geçmeye çalışırken, bir yandan da kesekâğıdını karıştırarak, aşırı bir nezaketle yerlere kadar eğilip, «Bir tanecik olsun tatmak lütfunda bulunmaz mısınız?» dedi.

Miron onun elini iterek, «Biz tatlı şeyleri yemeye alışık değiliz,» dedi. «Yabancıların hediyelerine de karnımız tok bizim. Gidip de şundan bundan oğluna sadaka dilenmen çok şerefli bir iş sanki. Bir şeylere ihtiyacın olduysa, bize gelebilirdin. Kızımız Natalya senin ekmeğini yiyor. Düşkün zamanında biz de sana

yardım edebilirdik.»

«İftira etme bana, kimse gidip senin ailenden sadaka dilenmedi. Sen fazla mağrursun, çok mağrursun. Belki de sen o kadar varlıklı olduğun için kızın bize gelmiştir.»

Miron, ağır basan bir ses tonuyla, «Dur!» dedi. «Kavga etmemizde mana yok. Seni kavga etmek için durdurmadım ben. Bir mesele var, seninle onu görüşmek istiyorum.»

«Görüşülecek hiçbir meselemiz yok bizim.»

«Hayır, var. Gel benimle.»

Panteley'in kolundan yakalayıp onu bir ara sokağa çekti. Yürüdüler, köyden bozkıra çıktılar.

Panteley daha yumuşak bir sesle, «Ey, neymiş mesele?» diye sordu. Yan gözle Korşunov'un kırışıklarla dolu yüzüne baktı. Miron uzun paltosunun uçlarını altına kıvırarak, bir hendeğin kenarına oturdu, eski tütün kesesini çıkardı.

«Dövüş horozu gibi üzerime neden çullandığını biliyorsam eğer, Arap olayım, Prokofyeviç. Durum hiç de iyi değil, biliyorsun, iyi mi? Benim öğrenmek istediğim bir şey var,» sesi değişti, kısıldı, acı bir ifade aldı, «oğlun daha ne kadar maskara edecek Natalya'yı? Sen bana bunu söyle!»

«Bunu sen kendisine sor, bana değil.»

«Ona soracak bir şeyim yok benim; ailenin reisi sensin, onun için de seninle konuşuyorum.»

Panteley hâlâ elinde tuttuğu çikolatayı sıktı, yapışkan madde parmaklarının arasından balçık gibi pırtladı. Panteley avucunu kahverengi toprağa sildi, Türk tütününün bulunduğu paketi açıp bir tutam alarak sessiz sessiz kendisine bir sigara sarmaya başladı. Aynı tütünden Miron'a da ikram etti. Korşunov hiç tereddüt etmeden aldı, Mokov'un cömertçe hediye ettiği tütünden bir sigara sardı. Tepelerinden köpük gibi, bembeyaz bir bulut, ardında, rüzgârdan eğrilen ince bir kuyruk bırakarak ihtişamla geçiyordu.

Gün bityiordu. Uyuşuk, tatlı, tarifsiz bir eylül sükûneti sarmıştı her yanı. Gök, göz kamaştıran yaz parlaklığını yitirmiş, dumanlı, kumru rengi bir görünüş almıştı. Kim bilir nereden sürüklenip gelmiş elma yaprakları, hendeğin içini dipdiri mor renklerle örtmüştü. Yol, karşı tepenin dalgalı yamacının üzerinde kayboluyor, zümrüt yeşili, bir rüya saydamlığındaki ufuk çizgisinin ötesindeki bilinmeyen diyarlara doğru boş yere çağırıp duruyordu insanı. Günlük işlerinin kulübelerine kapadığı insanlar çalışmaktan bitkin düşüyor, bütün güçlerini harman yerlerinde tüketiyorlar, ama yol, o ıssız, o gurbet hasretini bağrında taşıyan yol, ufkun ardındaki sonsuzluğa doğru akıyordu. Ve yolun üzerinde sadece bir rüzgâr, toz kaldırarak başını almış gidiyordu.

Miron sigaradan bir nefes çekip, dumanını üfleyerek, «Zayıf bir tütün,» dedi.

Panteley onun fikrine yarı yarıya iştirak ederek, «Hafif, ama güzel,» dedi.

Korşunov sigarasını bastırıp söndürürken, «Bana bir cevap ver, Panteley,» dedi daha yumuşak bir tonla. «Gregor mektuplarında hiç bundan söz etmiyor. Şimdi de yaralı.»

«Evet, duydum...»

«Sonu ne çıkar, bilemem. Belki de savaşta ölür, o zaman ne olacak?»

Miron dalgın, perişan bir halde, «Peki ama bu böyle nasıl sürüp gider?» diye gözlerini kırpıştırarak sordu. «Natalya'nın durumuna bak bir kere, ne kız, ne kadın, ne de doğru dürüst bir dul, haysiyet kırıcı bir şey bu. Eğer işlerin böyle bir renk alacağını bilseydim, görücüleri evimin eşiğinden içeriye sokmazdım. Ah, Panteley... Panteley... Her ikimiz de kendi evladımız için üzülüyoruz. İnsanın kendi kanı, kendi canı demek.»

Panteley öfkesini bastırarak, «Benim elimden ne

gelir ki?» diye cevap verdi. «Söyle bana! Sen zannediyor musun ki, oğlumun evini terketmesi beni memnun etti? Bundan benim bir kazancım mı var? Sen de!»

«Mektup yaz ona,» diye zorladı Miron. Ellerinin altından hendeğe yuvarlanan minik toprak parçaları o konuştukça, sanki ona tempo tutuyordu. «Son defa söyle ona.»

«Ötekinden bir çocuğu var...»

Miron mosmor kesilerek bağırdı: «Bundan da olur çocuğu! Bir insana böyle bir davranış reva mıdır? Ha? Zaten canına kıymaya kalkıştı, sakat bıraktı kendini... Onu mezara mı sürüklemek istiyorsun? Hah, Gregor'un yüreği... Gregor'un yüreği...» Miron bir eliyle Panteley'in paltosunun eteğinden çekiştirip, öteki eliyle kendi göğsünü tırmalayarak hırlar gibi konuştu. «Ondaki yürek, canavar yüreği mi?»

Panteley hırıltılı hırıltılı soluyarak başını öteye çevirdi.

«Kadın kendisini Gregor'a adamış. Gregor olmayınca hayatı gözü görmüyor. Senin yanında köle mi bu kadın?»

«O bizim kendi kızımızdan daha azizdir bize! Ağzından çıkanı kulağın duysun!» diye bağıran Panteley hendeğin kenarından kalktı.

Birbirlerine başkaca tek kelime söylemeden, allahaısmarladık bile demeden ayrılıp, ayrı ayrı yönlere yürüdüler.

XVIII

Hayat, ana yatağından çıktı mı, birçok kollara ayrılır. Aldatıcı, dolambaçlı gidişi içinde bir daha hangi yatağa yerleşeceğini önceden kestirmek güçtür. Bugün kumlu bir yatak üzerinde, dibi görünecek kadar

sığ, minicik bir dere halinde akar, yarın kabarır, yatağını doldurur.

Natalya birdenbire, Yagodnoye'ye gidip, Aksinya'yla konuşmaya, Gregor'u geri vermesi için ona yalvarmaya karar verdi. Her nedense sanki her şey Aksinya'ya bağlıymış gibi geliyordu Natalya'ya: Aksinya'dan rica eder etmez sanki Gregor ve Gregor'la birlikte mutluluğu geri gelecekti. Bunun mümkün olup olmadığını ya da Aksinya'nın, onun bu acayip isteğini nasıl karşılayacağını hiç düşünmedi. Bilinçaltı dürtülerin etkisiyle kararını elden geldiği kadar çabuk uygulama çarelerini aradı.

O ayın sonunda Gregor'dan bir mektup geldi. Annesiyle babasına bazı haberleri verdikten sonra Natalya'ya da selamlarını gönderiyordu. Gregor'u buna iten sebep her ne olursa olsun, bu davranışı, Natalya'ya aradığı ve beklediği cesareti vermeye yetti, kadın hemen ertesi Pazar Yagodnoye'ye gitmeye hazırlandı.

Kırık ayna parçasında yüzünü dikkatle gözden geçirmekte olan Natalya'yı süzen Dunya, «Nereye gidiyorsun?» diye sordu.

«Annemle babamı göreceğim,» diye yalan atan Natalya, büyük bir utanç tehlikesini, müthiş bir manevî imtihanı göze almakta olduğunu ilk defa o anda idrak ederek kızardı.

Darya, «Bir akşamcık da benimle beraber çıksan,» dedi. «Hadi bu akşam benimle gel, ne olur?»

«Gelebileceğimi sanmıyorum.»

«Manastır rahibesi sen de! Ancak kocalarımız uzaktayken sıra bize geliyor halbuki,» diye bir göz kırptı Darya ve yeni açık mavi etekliğinin işlemeli kenarlarını okşadı. Piyotr gideli beri Darya adamakıllı değişmişti. Bakışlarında, yürüyüşünde bir huzursuzluk seziliyordu. Pazar günleri eskisinden daha çok süsleniyordu. Akşamları geç vakit eve döner, gözleri çakmak çakmak, sinirli bir tavırla Natalya'ya yakınırdı:

«Korkunç bir şey bu, korkunç! Ne kadar işe yarar Kazak varsa, hepsini aldılar, yalnız çocuklarla ihtiyarları bıraktılar köyde!»

«Peki, bundan sana ne?»

«Akşam vakti şöyle şakalaşacak tek kul kalmadı, baksana. Ah, bir kerecik tek başıma gidebilseydim değirmene. Burada kayınbabamızın yanındayken eğlenemiyor insan.» Sonra müstehzi bir samimiyetle sorardı Natalya'ya: «Sen nasıl dayanabiliyorsun buna, şekerim; bu kadar uzun zaman erkeksiz kalmaya?»

Natalya pancar gibi kızarırdı. «Ayıp sana! Hiç vicdan denilen şey yok mu sende?»

«Sen hiç arzu duymuyor musun?»

«Sen duyuyorsun anlaşılan.»

«Tabii, duyuyorum!» Darya kızarır, bir kahkaha atar, yay gibi kaşları titrerdi. «Neden saklayayım? Hemen şu anda elime geçse, bir ihtiyarı bile baştan çıkarabilirim! Düşünsene bir kere, tam iki ay oldu Piyotr gideli.»

«Sonra pişman olacaksın, ama, Darya.»

«Hadi oradan, namuslu kocakarı. Biz yere bakanların ne mal olduklarını biliriz! Hiç kabul etmezsiniz ama...»

«Kabul edeceğim bir şey yok benim.»

Darya ona göz ucuyla alaylı alaylı bakar, minicik dişleriyle dudaklarını ısırırdı.

«Geçen gün Timofey Manitsev, hani şu atamanın oğlu yanıma oturdu. Önce çekindiğini farkettim. Sonra usulca elini kolumun altına kaydırdı; titriyordu eli. Hiç sesimi çıkarmadan bekledim. Ama kafam kızmaya başlamıştı. Bari yetişkin bir delikanlı olsa — bacaksızın biri halbuki. Daha on altısında ya var, ya yok. Ben ağzımı açmadan oturdum, o da elledi, sonra kulağıma, 'Hadi gel bizim sundurmaya gidelim,' dedi. İşte o zaman açtım ağzımı yumdum gözümü!»

Darya şuh bir kahkaha atar, kaşları titrer, gözlerinin içi gülerdi.

«Ona öyle bir veriştirdim ki, aklıma geleni! Fırladım ayağa. 'Vay seni falancanın filancası! Seni kılkuyruk, seni sıska boyunlu enik! Beni böyle kandırabileceğini mi sanıyorsun sen? Yatağını en son ne zaman ıslattın, ha?' Öyle güzel konuştum ki, onunla.»

Darya'nın Natalya'ya davranışları son zamanlarda değişmiş, ilişkileri sade, dostça bir gelişme göstermişti. Darya'nın kendinden küçük olan kadına duyduğu nefret gitmiş ve birbirinden her bakımdan ayrı yaradılıştaki bu iki insan zırıltısız dırıltısız geçinir hale gelmişlerdi.

Natalya giyindi kuşandı ve evden çıktı. Darya peşinden gidip onu merdiven başında yakaladı.

«Bu gece bana kapıyı açarsın, değil mi?» diye sordu.

«Bu geceyi annemle babamın yanında geçirmek niyetindeyim.»

Darya düşünceli bir tavırla, burnunu tarağının ucuyla kaşıdı ve başını sarstı.

«Eh, öyle olsun. Dunya'ya açtırmak istemedim, ama anlaşılan ona söylemek zorunda kalacağım.»

Natalya, İlyiniçna'ya, annesiyle babasını ziyarete gideceğini söyledi ve sokağa çıktı. Meydan yerinde kurulan pazardan ayrılan arabalar tangır tungur geçiyor, halk kiliseden çıkıyordu. Natalya bir yan sokağa saptı, tepeyi acele acele çıktı. Tepenin üstüne varınca durdu, başını çevirip geriye baktı. Köy bir ışık seli içinde yıkanıyor, beyaz badanalı evler akkor gibi parlıyor, değirmenin dik çatısını örten saçları, erimiş demir cevheri gibi ışıldatıyordu güneş.

XIX

Savaş, Yagodnoye'nin erkeklerini de almıştı. Venyamin ile Tikon askere gitmiş, malikâne eskisinden de uyuşuk, can sıkıcı, ıssız bir havaya bürünmüştü.

General'e, Venyamin'in yerini alan Aksinya hizmet ediyordu. Öte yandan bütün mutfak işleriyle, kümes hayvanlarının bakımı Lukerya'nın üzerine kalmıştı. İhtiyar Saşka atlara bakıyor, meyve bahçesiyle uğraşıyordu. Malikânede bir tanecik yeni sima vardı, o da arabacı olarak tutulan, Nikitiç adlı yaşlıca Kazak.

Bu yıl ihtiyar Listnitski daha az ekin ekmiş, ordu birlikleri için atlarından yirmisini vermiş, malikânenin ihtiyaçlarına karşı da sadece üç dört tane at bırakmıştı. Vaktini toy vurmak, borzoylarını alıp ava çıkmakla geçiriyordu.

Aksinya, Gregor'dan uzun aralıklarla birkaç tane kısacık mektup almıştı. Gregor mektuplarında şimdilik iyi olduğunu, kendini askerliğin çarkına kaptırdığını bildiriyor, daha güçlendiğini söylüyor, ama manevî zayıflığından hiç söz etmiyordu; askerliği güç ve sıkıcı bulduğuna dair tek kelime yoktu mektuplarında. Ama yine de bu mektuplarda, sanki zorla, kendisini buna mecbur hissetiği için yazmış gibi bir eda vardı ve mektuplardan yalnız birinde şöyle diyordu: «Bütün ömrüm cephede geçiyor; dövüşmekten, ölümü sırtımda taşımaktan gına geldi.» Her mektubunda kızını soruyor, Aksinya'nın, mektuplarında kendisine kızından bahsetmesini istiyordu.

Görünüşe göre Aksinya bu ayrılığa metanetle dayanıyordu. Gregor'a olan bütün aşkını şimdi kızına veriyordu; bu sevgi, çocuğunun Gregor'dan olduğuna iyice kanaat getirdikten sonra özellikle artmıştı. Hayat, kızın Gregor'dan olduğunu reddedilmez delillerle kanıtlıyordu: Koyu kumral saçları uzadıkça buklelenmiş, simsiyah olmuştu; gözlerinin rengi değişmiş, koyu bir pırıltı kazanmış, hatiften çekikleşmişti. Her geçen gün biraz daha babasına benziyordu; gülümseyişi bile Gregor'un gülümseyişiydi. Çocuğun Gregor'dan olduğuna en ufak şüphesi kalmamıştı; kızına duyduğu sevgi iyiden iyiye derinleşmişti. Artık eskisi gibi, kızının yüzünde nefret ettiği Stepan'ın yüz çizgileriyle bir ben-

zerlik bulunduğu düşüncesine kapılıp da beşiğin yanından irkilerek ayrıldığı hiç olmuyordu Aksinya'nın.

Ne var ki, günler geçiyor ve her geçen günün sonunda karmakarışık, yakıcı bir duygu Aksinya'nın göğsüne çörekleniyordu. Sevgilisinin hayatı için duyduğu endişe, sivri bir iğne gibi beyninin içini oyuyor, bu korku Aksinya'yı gece gündüz bırakmıyordu. İş saatleri içinde zaptedilen bu duygu, geceleri bütün barajları yıkıyor ve Aksinya hıçkırıklarıyla çocuğu uyandırmamak için elini ısırarak, kıvrana kıvrana, sessiz gözyaşları döküyor, kafasının içindeki ıstırabı, bedeninde duyduğu acıyla dindirmeye çalışıyordu. Yüzünü gözünü bebeğe sürerek ağlar, «Bu Grişa'nın çocuğu, onun da şimdi yüreğinden geçirmesi lazım; onun için nasıl yandığını bilmesi lazım,» diye çocuksu bir saflık içinde gözyaşlarının bir kısmıyla bebeğin zıbınlarını ıslatırdı.

Böyle gecelerin sabahında, kıyasıya sopa yemiş gibi kalkardı yataktan. Bütün vücudu kırılır, minik gümüş çekiçler aralıksız bir şekilde damarlarını tokmaklar, dudaklarının kenarlarında kederli bir ifade kıvrılırdı. Bu ıstıraplı geceler Aksinya'yı çökertti.

Bir Pazar günü efendisine kahvaltısını vermiş, merdiven başında dikiliyorken, avlu kapısına bir kadının yaklaştığını gördü. Kadının beyaz başörtüsü altındaki gözleri Aksinya'ya tanıdık geldi. Kadın kapıyı açıp avluya girdi. Natalya'yı tanıyınca sapsarı kesildi Aksinya. Ağır ağır gidip onu karşıladı. Natalya'nın papuçları kalın bir toz tabakasının altında görünmez olmuştu. Ağır işten kabalaşmış ellerini cansız bir şekilde iki yanına sarkıtarak duran Natalya, derin derin soluyarak yaralı boynunu dikmeye çalıştı, ama başaramadı ve adeta yan yan bakarak, kurumuş dilini dudaklarında gezdirdi; «Seni görmeye geldim, Aksinya,» dedi.

Aksinya göz ucuyla acele evin pencerelerine baktı ve sesini çıkarmadan öne düşüp, Natalya'yı kendi

odasına götürdü. Natalya onun ardı sıra yürüdü. Aksinya'nın eteklerinin hışırtısı Natalya'nın uğuldayan kulaklarına bir gürültü gibi geldi. Bir sürü başka düşüncelerin yanı sıra, «Kulaklarıma bir şey oldu, herhalde sıcaktandır,» düşüncesi de beynini tırmaladı.

Aksinya kapıyı kapadı, ellerini önlüğünün altına sokarak odanın ortasında dikildi ve duruma hâkim oldu.

Fısıltı halinde, «Niye geldin buraya?» diye sinsice sordu.

Natalya gözlerini ağır ağır odada dolaştırırken, «Çok susadım,» dedi.

Aksinya bekledi. Natalya sesini güçlükle yükselterek konuşmaya başladı:

«Kocamı benden aldın... Gregor'umu geri ver bana. Hayatımı mahvetin benim. Görüyorsun nasıl...»

«Kocanı istiyorsun, ha?» Aksinya'nın dişleri kenetlendi ve kelimeler ağzından, taş üzerine damlayan iri yağmur taneleri gibi ağır ağır döküldü. «Demek kocanı istiyorsun? Kimden istiyorsun kocanı? Nè diye geldin? Bunu düşünmekte çok geç kaldın. Çok geç!»

Aksinya iğneleyici bir gülüşle ve salına salına yaklaştı, Natalya'nın burnunun dibine sokuldu. Ateş püsküren gözlerini düşmanının yüzüne dikerek hakaretle dudaklarını büktü. Gregor'un meşru, ama terkedilmiş karısı, utanç ve çaresizlik altında ezilmiş, perişan duruyordu işte Aksinya'nın önünde. Aksinya'yla Gregor'un arasına giren, onları birbirlerinden ayıran, Aksinya'nın yüreğine yakıcı ayrılık ateşinin oturmasına sebep olan kadın. O ötede kahredici özlemle kıvranırken bu, Natalya denilen bu kadın, hiç şüphesiz Aksinya'yla alay ederek, o terkedilmiş, bir kenara itilmiş kapatmaya nispet verircesine okşayıp durmuştu Gregor'u.

Aksinya soluyarak, «Demek benden Gregor'u geri istemeye geldin, ha?» dedi. «Seni yılan seni! Gregor'u benden asıl sen aldın ilk defa! Benimle yaşadığını bi-

liyordun. Neden evlendin onunla? Ben sadece erkeğimi geri aldım, o kadar. Benimdir o. Ondan bir de çocuğum var, ama senin...»

Natalya'nın gözlerinin içine kudurmuş bir nefretle bakıyor, ellerini kollarını deli gibi sallıyor, kelimeler ağzından azgın bir sel gibi dökülüyordu.

«Grişa benimdir, kimseye vermem onu! Benimdir o, benim! Duyuyor musun...? Benim! Çekil gözümün önünden, utanmaz kaltak, karısı değilsin sen onun. Bir yavruyu babasından ayırmak istiyorsun sen, değil mi? Peki neden daha önce gelmedin, ha? Neden daha önce gelmedin?»

Natalya yan yan gidip, sıraya çöktü, başını öne eğerek elleriyle yüzünü örttü.

«Öyle bağırıp durma. Sen kocasını terketmiş bir kadınsın.»

«Benim Grişa'dan başka kocam yok. Bu dünyada hiçbir yerde, hiçbir erkek yok benim için Grişa'dan başka.» Aksinya, içinde kabaran, bir türlü boşalamayan öfkeyle Natalya'nın başörtüsünün altından çıkan simsiyah saçlara dikti gözlerini.

«Grişa sana muhtaç mı?» diye sordu. «Şu çarpık boynuna bak bir kere! Seni ister mi sanıyorsun? Sen daha sağlamken bıraktı gitti seni, kalkıp da bu halinle mi isteyecek? Bırakmam ben Grişa'yı! Bütün diyeceğim bu kadar. Haydi, defol şimdi!»

Aksinya geçmişte çektiği bütün ıstırapların intikamını alırcasına, bir kartal kesilmişti yuvasını savunurken. Hafifçe çarpık boynuna rağmen, Natalya'nın eskisi kadar güzel olduğunu görüyordu. Natalya'nın yanakları, dudakları zamanın yıprandırmasına uğramamış, tazeliğini korumuştu, oysa Aksinya'nın kendi gözlerinin çevresi, yine bu Natalya yüzünden, kırışıklarla dolmuştu.

Natalya ıstıraptan başı dönerek, gözlerini kaldırdı, «Onu senden istemekle geri alabileceğimi umduğumu mu sanıyorsun?» diye sordu.

Aksinya hızlı hızlı soluyarak, «Öyleyse neden geldin?» diye hırladı.

«Ona duyduğum özlem beni buraya sürükledi.»

Aksinya'nın kızı gürültüden uyandı, yatağında kıpırdamaya, ağlamaya başladı. Annesi çocuğu kucağına alıp, yüzü pencereye dönük olarak oturdu. Elleri ayakları tir tir titreyen Natalya bebeğe baktı. Boğazı düğümlenir gibi oldu. Bu minicik yüzden, sorgu dolu bakışlarla Gregor'un gözleri bakıyordu.

Natalya yaşlı gözlerle, sallana sallana merdiven başına çıktı. Aksinya onu geçirmedi. Bir iki dakika sonra odaya Saşka girdi.

Natalya'nın kim olduğunu yarı yarıya tahmin ettiği yüzünden anlaşılan ihtiyar, «Kimdi bu kadın?» diye sordu.

«Bizim köyden birisi.»

Natalya dönüşte, üç verst kadar yürüdü, sonra bir diken kümesinin dibine çöktü. Çektiği özlemin ağırlığı altında ezilmiş bir halde, hiçbir şey düşünmeksizin olduğu yere uzandı. Gregor'un, bir bebeğin yüzünden kendisine dikilmiş, sıkıntılı, siyah gözleri, Natalya'nın gözünün önünden gitmiyordu.

XX

Savaşı takip eden gece, Gregor'un hafızasında, gözleri kör eden bir sancı kadar canlı kaldı ve bir daha çıkmadı. Şafaktan az önce kendine geldi Gregor; ellerini sivri uçlu, biçilmiş ekin sapları arasında dolaştırdı, beynine çöken şiddetli acıyla inledi. Güçlükle elini kaldırdı, alnına götürdü ve kan pıhtılarından kaskatı olmuş saçlarını elledi. Parmakları yaraya dokununca, akkor halinde, kızgın bir demir değmiş gibi oldu. Dişlerini gıcırdatarak sırtüstü döndü. Tam tepesinde, bir ağacın, uçları kırağı tutmuş yaprakları, cam parçacıkları gibi sallanarak kederli sesler çıkarıyordu.

Ağacın kara kara dalları, gökyüzünün lacivert fonu üzerine keskin çizgilerle izdüşümü veriyor, aralarından yıldızlar pırıldıyordu. Gözlerini kırpmadan bakan Gregor'a yıldızlar, dallarından sarkan sarı-mavi, acayip meyveler gibi geldi.

Başına gelenleri anlayan ve kaçınılmaz bir dehşetin bilincine varan Gregor, dişlerini gıcırdata gıcırdata, dört ayak üzerinde sürünerek uzaklaştı. Acıdan gücü kesildi, yüzükoyun uzandı boylu boyunca. Sanki sonsuzluğa sürükleniyordu Gregor. Başını zorla geriye çevirip baktı; ağaç elli adım kadar ötede, simsiyah duruyordu. Tekrar sürünmeye başladı ve bir ara bir cesetin üzerinden geçerken, dirsekleriyle ölünün, çökük, katılmış karnına bastı. Kan kaybından dermanı kesilen Gregor, bebek gibi ağlamaya başladı ve bayılmamak için çiy düşmüş otları ağzına alarak çiğnedi. Ters dönmüş bir top mermisi sandığının yanında, güçlükle ayağa kalkabildi, uzun bir süre olduğu yerde sallanarak durdu, sonra yürümeye çalıştı. Gücü yerine gelmeye başlamıştı; adımlarını daha sağlam basıyordu şimdi. Büyükayı burcundan kerteriz alarak, doğu yönünde ilerlemeye başladı.

Ormanın kenarına vardığında, kendisine ihtar eden bir sesle, aniden duraladı:

«Dur, yoksa ateş ederim!»

Bir toplu tabanca horozunun kalkarken çıkardığı tıkırtıyı duydu, sesin geldiği tarafa baktı. Adamın biri, bir çam ağacına yaslanmış duruyordu.

«Sen kimsin?» diye sordu; kendi sesi ona başkasının sesiymiş gibi geldi.

«Rus musun? Tanrım! Yaklaş buraya!» diye inleyen adam, çam ağacının dibine kayarak çöktü. Gregor onun yanına gitti.

«Eğil aşağıya!»

«Eğilemem.»

«Neden?»

«Eğilirsem düşerim, bir daha da doğrulamam. Ba-

şımdan yaralıyım.»

«Hangi alaydansın sen?»

«Onikinci Don Kazakları Alayındanım.»

«Yardım et bana Kazak!»

Omuzundaki apoletlerden adamın subay olduğunu anlayan Gregor, «Düşerim sonra, komutanım,» diye cevap verdi.

«Hiç olmazsa elini uzat bana.»

Gregor, subayın ayağa kalkmasına yardım etti, birlikte yürüdüler. Ama her adımda, subay biraz daha fazla asılıyordu Gregor'un koluna. Bir kuru dere yatağından çıkarlarken subay Gregor'u kolundan çekti:

«Bırak beni burada, Kazak. Midemden aldım... yarayı... delindi.»

Burundan sıkma gözlüğünün ardında donuk donuk bakıyordu subayın gözleri; nefesi ağzından kesik kesik çıkıyordu. Adam bayıldı, ama Gregor düşe kalka sürükledi onu. Subayı iki kere bıraktı, yürüdü; ama her seferinde de yine döndü, kaldırdı adamı ve uykuda gezer gibi, tökezleye, sendeleye yoluna devam etti.

Saat on birde rastladıkları bir keşif kolu onları alıp bir sağlık merkezine götürdü.

Gregor hemen ertesi gün sağlık merkezinden sıvıştı. Yola çıkınca da başından sargıları koparıp attı ve rahatlayarak, kana bulanmış sargıları elinde sallaya sallaya yürüdü.

Alay karargâhına varıp, komutanının önüne çıktığında, bölük komutanı hayretler içinde kalarak, «Nerden çıktın sen?» diye sordu ona.

«Görevimin başına döndüm, komutanım.»

Gregor bölük komutanının yanından ayrılınca, takım çavuşunu gördü.

«Atım... doru atım, nerede?» diye sordu çavuşa.

«Atının keyfi yerindedir, delikanlı. Avusturyalıların işini bitirir bitirmez yakaladık atını. Peki, ama

sen nasılsın? Cennete uçasın diye dua ediyorduk senin için.»

Gregor acı bir gülümsemeyle, «Acele etmişsiniz,» diye cevap verdi.

Alay komutanlığından gelen günlük emrin bir bölümünde şöyle deniyordu:

«Dokuzuncu ağır süvari alayı komutanı Yarbay Güstav Grozberg'in hayatını kurtardığı için, 12. Don Kazakları Alayından Kazak Gregor Melehov onbaşılığa yükseltilmiş ve 4. sınıf St. George nişanı alması için öneride bulunulmuştur.»

İki gün için Kamenka Strumilovo'da geriye alınmış olan Gregor'un bölüğü yeniden cepheye ilerlemek üzere hazırlıklarını tamamlıyordu. Gregor kendi takım arkadaşlarının kaldığı evi buldu, sonra atına bakmaya gitti. Eyer çantasından havlularıyla bazı iç çamaşırları kaybolmuştu.

Mişa Koşevoy, suçlu suçlu itiraf etti: «Gözlerimin önünde çaldırdım, Gregor. Burada kalabalık bir piyade birliği konaklamıştı, onlar çaldılar.»

«Çalsınlar, Allah belalarını versin! Ben yarama saracak bir bez arıyorum.»

«Benim havlumu kullan.»

Gregor'la Mişa'nın bulunduğu sundurmaya Uryupin girdi. Sanki Gregor'la aralarında hiçbir kavga geçmemiş gibi kollarını uzattı.

«Merhaba, Melehov! Demek hâlâ yaşıyorsun!»

«Eh işte, yaşıyoruz sayılır.»

«Başın kan içinde. Silsene kanlarını.»

«Vakit bulursam sileceğim.»

«Bir bakalım da görelim, kafanı ne hale soktuklarını.»

Gregor'un kafasını zorla geriye döndürdü ve homurdandı:

«Niye kestirttin saçlarını heriflere be? Ne kılığa girmişsin! Doktorlardan sana fayda gelmez. Ben tımar edeyim seni.»

Gregor razı olacak mı, olmayacak mı diye hiç beklemeden, kütüklüğünden bir fişek çıkardı, fişeğin çekirdeğini koparıp kara barutu avucuna döktü.

«Mişa, bana biraz örümcek ağı bul.»

Koşevoy, çatı kirişinden sarkan bir örümcek ağını kılıcının ucuyla indirip Uryupin'e verdi. Uryupin yerden bir parça toprak kazdı, toprağı örümcek ağı ve barutla karıştırıp, dişlerinin arasında iyice ezdi, macun haline getirdiği bu yapışkan maddeyi kanayan yaranın üzerine sıvadı ve gülümsedi:

«Üç güne kalmaz, eskisinden sağlam olursun,» dedi. «Bak gördün mü, ben seni iyi ediyorum, bir de beni öldürmeye kalkmıştın.»

«Beni iyi etmeye çalıştığın için sana teşekkür ederim, ama eğer seni öldürseydim vicdanımı bir günahtan daha temizlemiş olacaktım.»

«Sen ne dürüst insansın be, delikanlı.»

«Belki. Kafamın hali nasıl?»

«Bir santim derinliğinde bir kesik var. Onları unutmamana yardım eder.»

«Zor unuturum onları.»

«İstesen de unutamazsın zaten; Avusturyalılar kılıçlarını iyi bileyemiyorlar, o yüzden ömrünün sonuna kadar taşıyacaksın bu yara izini.»

Koşevoy gülümseyerek, «Şansın varmış, Gregor,» dedi. «Herif yatık sallamış kılıcı, yoksa yabancı topraklarda gömülüp gidecektin.»

«Kasketimi ne yapacağım şimdi ben?»

Gregor, yırtılmış, kan içindeki kasketini şaşkın şaşkın elinde evirip çeviriyordu.

«At gitsin, köpekler yer.»

Evin kapısından, «Karavana geldi çocuklar, Hadi gelin alın karavanalarınızı!» diye bir ses duyuldu.

Kazaklar sundurmadan çıktılar. Gregor'un atı, sahibinin ardından, gözlerinin akını devire devire kişnedi.

Koşevoy başıyla atı işaret ederek, «Senin arkan-

dan çok hasret çekti,» dedi. «Şaşırttı beni; hiç yem yemedi, hep inledi durdu.»

Gregor boğuk bir sele, «Yerde sürünürken, hep onu çağırdım,» dedi. «Beni bırakmayacağından emindim; yabancıların onu kolay kolay ele geçiremeyeceklerini biliyordum.»

«Haklısın. Ancak kementle tutabildik onu.»

«İyi attır o. Ağabeyimin atıdır; Piyotr'un.» Gregor gözlerine dolan yaşları saklamak için sırtını çevirdi.

Eve girdiler. Yegor Zarkov şilte döşeli bir somyeye uzanmış uyuyordu, ön odada. Tarif edilemez bir karışıklık, ev sahiplerinin orasını nasıl bir acele içinde terkettiklerine sessiz sessiz tanıklık ediyordu. Kırık çanak çömlek parçaları, yırtık pırtık bezler, çocuk oyuncakları, eski papuçlar, yerlere saçılmış unlar döşemenin üzerinde karmakarışık yayılmıştı.

Yemelyan Groşev ile Prohor Zikov odanın ortasında ufak bir yeri süpürüp çökmüşler, karavanalarını yiyorlardı. Gregor'u görünce, Prohor'un dana bakışlı gözleri yuvalarından uğradı.

«Grişa! Nereden çıktın?»

«Öbür dünyadan!»

«Koş git, karavana al. Bel bel bakma öyle!» diye bağırdı Uryupin.

«Şimdi gelirim. Mutfak hemen köşede.»

Prohor ağzındaki lokmayı çiğneye çiğneye kapıya koştu. Gregor yorgun argın, onun kalktığı yere oturdu. Suçlu suçlu gülümseyerek, «Son defa ne zaman yemek yediğimi hatırlamıyorum,» dedi.

Üçüncü Kolordu Birlikleri kasabadan geçiyorlardı. Daracık sokaklar piyadelerle, yük konvoyları ve süvarilerle dolmuş, yol kavşakları tıkanmıştı; gidip gelenlerin gürültüsü kapalı kapıların ardından bile duyuluyordu. Prohor bir tas çorba ve bir sahan sığır etiyle çarçabuk döndü.

«Karavanayı nereye boşaltayım?»

Groşev, ne işe yaradığını bilmeden, oracıkta atıl-

mış duran bir lazımlığı aldı, «Al sana bir tas,» dedi, «bak, kulpu da var.»

Prohor suratını buruşturarak, «Senin tasın pis kokuyor be,» dedi.

«Boş ver. Boşalt sen, sonra paylaşırız.»

Zikov elindekini tasın içine boca etti, kopkoyu un çorbası lök gibi düştü tasa ve üzerinden sarı yağlar kenara doğru süzüldü. Hep beraber hem yediler, hem konuştular.

Prohor, pantolonunun şeridi üzerindeki bir yağ lekesini tükürükle temizlemeye uğraşırken, «Bitişik evde, koşulu dağ topçusu taburunun bir bataryası konaklıyor,» dedi. «Atlarını besiye çekiyorlar burada. Erbaşları gazetede okumuş, Almanları müttefikleri yalnız bırakıyormuş.»

Uryupin ağzı dolu dolu, «Sen bu sabah burada olacaktın, Melehov,» diye homurdandı. «Tümen komutanı kendisi gelip teşekkürlerini bildirdi. Bizi teftiş ettikten sonra da Macar süvarilerini tepeleyip, bataryaları kurtardığımız için teşekkür etti. 'Kazaklar, Çar ve vatan sizi unutmayacaktır,'» dedi.

Uryupin konuşurken dışarıdan bir silah sesi duyuldu, arkasından bir makineli tüfek takırdamaya başladı. Kazaklar kaşıklarını bıraktıkları gibi dışarı fırladılar. Tepelerinde bir uçak tehditkâr daireler çiziyordu.

Uryupin haykırdı: «Çitin dibine yatın. Biraz sonra bomba atacak. Bitişik evde bir batarya konaklıyor.» Sonra ilave etti bağırarak: «Birisi koşsun, Yegor'u kaldırsın uykudan. Şilteyi rahat buldu, geberip gidecek üzerinde!»

«Tüfekleri getirin.»

Uryupin dikkatle nişan alarak, basamakların üzerinden ateş etti uçağa.

Askerler, her nedense başlarını öne eğerek koşuşuyorlardı sokaklarda. Bitişik avludan kişnemeler ve sert bir komut duyuldu. Gregor çitin üzerinden baktı;

topçular bir topun tekerlerine asılmışlar acele ederek sundurmaya sokmaya çalışıyorlardı. Gözlerini kısıp, parlak mavi göğe çeviren Gregor, kükreyerek kayan kuşa baktı. O sırada uçaktan, güneş ışığında pırıl pırıl parlayan bir şey düştü.

Müthiş bir gümbürtü evle birlikte, merdivenlere toplanmış Kazakları yerlerinden hoplattı; bitişik avluda can çekişen bir atın kişnemesi yükseldi. Keskin kokulu bir barut dumanı çitten beri tarafa sürüklendi.

Merdivenlerden aşağı koşarak inen Uryupin, «Yere yatın,» diye bağırdı. Gregor onun ardı sıra fırladı, ikisi birlikte çitin kazıkları dibine boylu boyunca attılar kendilerini. Dönen uçağın kanatlarından biri ışıldadı. Sokaktan düzensiz silah sesleri geliyordu. Gregor tam silahının namlusuna yeni bir mermi sürmeye hazırlandığı sırada, ikinci bir gümbürtü onu kaldırıp, çitten altı adım öteye fırlattı. Kocaman bir kesek hızla kafasına çarptı, gözlerinin içi toz toprak doldu.

Urayupin onu tutup ayağa kaldırdı. Sol gözü fena halde acıyan Gregor önünü göremez oldu. Sağ gözünü güçlükle açınca, evin yarısının havaya uçtuğunu gördü; şekilsiz bir tepe halinde yığılmış tuğlaların üzerinde pembe bir toz bulutu yükseliyordu.

Gregor durmuş eve bakarken, basamakların altından Yegor Zarkov sürüklene sürüklene dışarı çıktı. Adamın yüzü somut bir çığlıktı adeta; yuvalarından uğramış gözlerinden kanlı yaşlar sel gibi iniyordu. Başı omuzlarının arasına gömülmüş bir vaziyette, simsiyah dudaklarını açmadan çığlıklar atarak, dirseklerinin üzerinde dışarıya doğru çekti kendini.

Arkasından, sadece bir deri parçasıyla, yanmış pantolonunun bir şeridinin tuttuğu, kalçasından kopmuş tek bacağı sürükleniyordu; öteki bacağından hiçbir eser kalmamıştı. Dudaklarında ince, bebek sesini andıran bir çığlıkla, dirseklerinin üzerinde sürüne sürüne ileri geldi. Sonra çığlığı kesildi, yana devrildi. Yegor yüzünü, tuğla, parçaları ve gübreyle örtülü

katı, kara zalim toprağa dayadı. Hiç kimse onun yanına varmaya davranmadı.

Eliyle hâlâ sol gözünü tutmakta olan Gregor, «Kaldırsanıza onu!» diye haykırdı.

Piyadeler avluya koşarak girdiler; avlu kapısının önünde muhaberecileri taşıyan iki tekerlekli bir araba durdu.

Yanlarından dörtnala geçen bir subay, «Yolunuza devam edin!» diye bağırdı onlara. «Ağzınızı açıp durmayın orada öyle!» İki kadınla, uzun siyah bir palto giymiş ihtiyar bir adam yanlarına yaklaştı. Zarkov'un çevresinde çabucak ufak bir kalabalık toplandı. Kalabalığı yara yara yaklaşan Gregor, onun, hâlâ nefes aldığını, bir şeyler mırıldandığını ve zangır zangır titremekte olduğunu gördü. Ölüm sarılığı gelen alnında iri iri ter taneleri belirmişti Zarkov'un.

«Kaldırın onu! Siz insan mısınız, yoksa iblis mi?»

Uzun boylu bir piyade neferi, «Ne havlıyorsun be?» diye hırladı. «Kaldırın, kaldırın, deyip duruyorsun! Kaldırıp da nereye götüreceğiz? Ölüyor, görmüyor musun?»

«İki bacağı da gitmiş!»

«Şu kana bak!»

«Teskereciler nerede yahu?»

«Onların ne faydası olur ki?»

«Kendisini kaybetmemiş daha.»

Uryupin arkadan Gregor'un omuzuna dokundu. «Sakın kıpırdatmayın onu,» diye fısıldadı. «Gel bu yana da buradan bak.»

Gregor'u kolundan tutup çekti, kalabalığı iterek yana açtı. Gregor bir kere bakabildi, sonra başını omuzlarının arasına çekip, sırtını kamburlaştırarak geriye döndü. Zarkov'un karnının altında pembe, mavimsi bağırsakları yere dökülmüş, tütüyordu. Karmakarışık yığın, toprağın üzerinde kıvıl kıvıl oynuyor, kasılıp açılıyordu. Bağırsakların yanında, ölüm halindeki adamın eli toprağı tırmalıyordu.

Kalabalıktan birisi, «Yüzünü örtün bari,» dedi.

Zarkov birdenbire ellerinin üzerinde vücudunun üst tarafını kaldırdı, başını geriye, kürek kemiklerine değecek kadar geriye attı ve boğuk, insan sesine benzemeyen bir sesle bağırdı:

«Kardeşler, öldürün beni... Kardeşler!.. Neden durup bakıyorsunuz?.. Ah... Ah... Kardeşler, öldürün beni!»

XXI

Vagon hafif hafif sallanıyor, trenin tekerlekleri uyuşuk bir ninni söylüyordu. Gemici fenerinden sapsarı bir ışık dökülüyordu. Boylu boyunca uzanmak, çizmeleri çıkarıp, ayakları özgürlüğüne kavuşturmak, hiçbir sorumluluk duymaksızın, hayatının tehlikede olmadığını ve ölümün çok uzaklarda kaldığını bilerek yatmak ne güzel şeydi. Özellikle, tekerleklerin monoton gevezeliklerini dinlemek çok tatlıydı, zira tekerleklerin her dönüşünde, lokomotifin ileri doğru her atılışında cephe geride, daha geride kalıyordu. Ve Gregor yattığı yerde işte bu sesleri dinliyordu; çıplak ayaklarının parmaklarını oynatarak uzandığı serin, tertemiz çarşafın üzerinde bütün vücuduyla haz duyuyordu. Büründüğü pis deriyi atmış, lekesiz, tertemiz bir halde yepyeni bir hayata başlıyordu sanki.

Sakin, sessiz sevincini bozan biricik şey sol gözündeki sancıydı. Bu sancı arasıra kesiliyor, sonra yeniden başlayıp, sargılar altındaki gözünü yakarak, Gregor'u elinde olmaksızın ağlatıyordu. Sahra hastanesinde genç bir Yahudi doktor gözünü muayene etmiş ve, «Cephe gerisine gitmen gerek. Gözünün durumu berbat,» demişti.

«Gözümü kaybedecek miyim, doktor?»

Gregor'un sesindeki apaçık korku ifadesini farkeden doktor, «Ne diye böyle şeyler getiriyorsun aklına?»

demişti. «Yalnız gözünün esaslı bir tedaviye ihtiyacı var, belki bir ameliyat da gerekecektir. Seni Petrograd'a veya Moskova'ya yollarız. Korkma, gözün iyileşecek.» Gregor'un omuzuna vurmuş okşar gibi, sonra onu nazik bir şekilde dışarıya, koridora çıkarmış, geri dönüp ameliyata girmek için kollarını sıvamaya başlamıştı.

Gregor uzun bir süre orada burada sürüklendikten sonra nihayet kendini bir hastane treninde buldu. Yattığı yerde günlerce mübarek barışın tadını çıkardı. Hurdası çıkmış lokomotif upuzun katarı çekebilmek için bütün gücünü harcadı. Nihayet Moskova'ya yaklaştılar ve geceleyin şehre girdiler. Ağır yaralılar sedyeyle indirildi; yürüyebilecek durumda olanlar platformda toplandılar. Hastalarla birlikte gelen doktor, Gregor'un adını okudu, onu bir hemşireye teslim etti ve gidecekleri yeri söyledi.

«Bagajınız yanınızda mı?»

«Kazağın ne bagajı olacak ki? Bir kaput, bir de sırt çantası işte, hepsi o kadar.»

«Beni takip edin.»

Hemşire eteklerini hışırdata hışırdata öne düştü, istasyondan çıktılar. Gregor onun ardı sıra kararsız adımlarla yürüyordu. Bir araba tuttular. Koca şehrin uğultusu, tramvayların çan sesleri, elektrik lambalarının mavimtırak ışıkları Gregor'un üzerinde ezici bir etki yarattı. Arabanın koltuğunda geriye yaslandı, kalabalık caddeleri merakla seyre koyuldu; yanında bir kadın vücudunun heyecan verici sıcaklığını duymak onu bir tuhaf etti. Moskova'ya güz gelmişti. Bulvarlar boyunca ağaçların yaprakları lamba ışıklarının altında sarı sarı parlıyor, gecenin nefesinde kış soğuğu duyuluyor, kaldırımlar parlıyor, yukarıda, cam gibi duru ve soğuk sonbahar göğünde yıldızlar iri iri ışıldıyordu. Şehrin merkezinden, bir yan sokağa saptılar. Atın toynakları parke taşlarının üzerinde tok sesler çıkarıyordu; uzun, mavi paltosunun içinde, yüksek sürücü

yerinde oturan arabacı eğilip dizginlerin ucuyla atlara vurdu. Uzaktan uzağa tren düdükleri duyuluyordu. Gregor, yüreğini buran sıla hasretiyle, «Belki de şu anda bir tren Don'a hareket ediyordur,» diye düşündü.

Hemşire, «Uykunuz mu geldi?» diye sordu.

«Hayır.»

«Birazdan varırız.»

Bir demir parmaklığın gerisindeki ufak bir gölcüğün suları yağlı yağlı pırıldıyordu; Gregor'un gözüne parmaklıklı bir iskele ve iskeleye bağlı bir tekne ilişti. Havada rutubet kokusu vardı.

Gregor, «Burada suları bile demir parmaklıklar arkasında hapsetmişler, bizim Don'a hiç benzemiyor,» diye aklından geçirdi. Arabanın lastikli tekerlekleri altında yapraklar hışır hışır etti.

Üç katlı bir binanın önünde durdular. Gregor arabadan aşağı atladı.

Hemşire ona doğru eğilerek, «Elinizi verin bana,» dedi. Gregor onun ufacık, yumuşak elini tutup, inmesine yardım etti.

Hemşire kapının zilini çalarken, «Asker teri kokuyorsunuz,» dedi, gülümseyerek.

«Bizim gibi siz de orada bir süre kalsaydınız herhalde başka türlü kokardınız, hemşire hanım,» diye cevap verdi Gregor, öfkesini belli etmemeye çalışarak.

Kapıyı bir kapıcı açtı. Yaldızlı parmaklıkları olan bir merdivenden birinci kata çıktılar. Gregor yuvarlak bir masanın başına oturdu, o sırada hemşire, beyaz önlüklü bir kadınla fısıl fısıl bir şeyler konuştu.

Upuzun, dar koridorun iki yanına sıralanmış kapılardan, çeşitli renklerde gözlükler takmış suratlar uzandı dışarıya.

Birkaç dakika sonra, yine beyaz elbise giymiş bir hastane hademesi Gregor'u alıp hamama götürdü.

«Soyun!»

«Neden?»

«Yıkanman lazım.»

Gregor bir yandan soyunur, bir yandan da pencereleri buzlu camlarla kaplı hamamda hayretle gözlerini gezdirirken, hademe banyoyu suyla doldurdu, ısısını ölçtü ve Gregor'a içine girmesini söyledi.

Gregor esmer bacağını banyoya sokmak için kaldırırken, «Bu tekne bana küçük,» diye homurdandı.

Hademe onun iyice yıkanıp, temizlenmesine yardım etti, sonra bir havlu, iç çamaşırı, bir çift terlik ve kemeri de bulunan gri bir sabahlık verdi.

Gregor şaşırarak, «Ya elbiselerim ne olacak?» diye sordu.

«Burada bunları giyeceksin. Taburcu olduğun vakit elbiselerini verecekler sana.»

Bir boy aynasının önünden geçerken, dönüp aynaya bakan Gregor, kendini tanıyamadı. Uzun boyu, yağız yüzü, yanaklarında pençe pençe kırmızılıklar, uzamış tıraşı ve sargıların altında kalmış siyah saçlarıyla bu sabahlık içinde, eski Gregor Melehov'u çok uzaktan andırıyordu. Yorgun bir gülümsemeyle, «Gençleşmişim,» diye düşündü.

Hademe, «Altıncı koğuş, sağdan üçüncü kapı,» dedi ona.

Gregor bembeyaz duvarlı koca koğuşa girerken, temiz kılıklı, siyah gözlük takmış bir papaz yatağında yarım doğruldu.

Gregor'a bir iskemle gösterip, tatlı bir dille, «Ah, yeni bir komşu mu geldi?» dedi. «Sizinle tanıştığıma çok memnun oldum, birbirimize arkadaşlık ederiz. Ben Zaraisk'denim.»

Birkaç dakika sonra, şişman, ablak suratlı bir hemşire kapıyı açtı.

Göğüsten gelen, alçak bir sesle, «Melehov, gözüne bir bakmak istiyoruz,» dedi ve Gregor'un çıkması için kenara çekildi.

XXII

Ordu komutanlığı, düşman hatlarını yarıp gerilerinden baskınlar yapmak suretiyle irtibatlarını bozmak ve kuvvetlerini dağıtmak amacıyla güneydoğu cephesinde büyük bir süvari taarruzuna girişmeye karar verdi. Komutanlık bir taarruz planına bel bağlayarak bölgeye büyük süvari kuvvetleri yığdı; Yevgeni Listnitski'nin alayı da bunların arasındaydı. Taarruz 28 Ağustosta başlayacakken, sağanak halinde yağan yağmurlar yüzünden ertesi güne bırakıldı.

Sabahın erken saatlerinde tümen, taarruza hazırlanmak üzere araziye yayıldı.

Sekiz verst kadar ileride, piyadeler düşman ateşini üzerlerine çekmek için sağ kanattan bir gösteri taarruzuna girişti. Yine düşmanı yanıltacak yönlerde, bir süvari tümeninin bazı birlikleri de harekete geçirildi.

Listnitski'nin alayının önünde düşmandan eser görülmüyordu. Bir verst kadar ileride terkedilmiş düşman siperlerini, onların ardından da sabahın mavimtırak sisi içinde dalgalanan çavdar tarlalarını görüyordu Yevgeni. Düşman herhalde taarruz hazırlıklarını öğrenmiş ve hücuma geçecek birlikleri biçmek için sadece makineli tüfek yuvalarını bırakarak, altı verst kadar geriye çekilmiş olmalıydı.

Kalın yağmur bulutlarının ardından güneş yükseliyordu. Bütün vadi süt gibi sarı bir sisle örtülmüştü. Taarruza başlama emri geldi, alaylar ilerlemeye başladı. Binlerce atın toynaklarından çıkan gürültü insana, sanki yeraltından geliyormuş hissini veriyordu. Listnitski atının dörtnala kalkmasına engel olmak için, dizginleri kasıyordu. Bir verst kadar ilerlenildi ve taarruz kuvvetlerinin ön hatları ekin tarlalarına iyice yaklaştı. İnsanın belini aşan ve aralarında ayrıkotlarıyla daha başka yabani otlar bitmiş ekinler süvarilerin ilerleyişini son derece güçleştiriyordu. Önlerin-

de çavdar başakları hâlâ dalgalanıyor, arkalarında ise atların toynakları altında ezilip dümdüz edilmiş tarlalar uzanıyordu. Bu şekilde dört verste yakın bir mesafe gittikten sonra atlar terlemeye, tökezlemeye başladı, ama düşman hâlâ görünürlerde yoktu. Listnitski bölük komutanına bir baktı; adamın yüzünde müthiş bir umutsuzluk ifadesi vardı.

Altı verstlik bu son derece zahmetli ilerleyiş atların bütün gücünü tüketti; bazıları yere çöktü, en güçlü olanlar bile tökezlemeye başladı ve hayvanlar yola devam edebilmek için son güçlerini harcadılar. İşte bu sırada Avusturyalıların makineli tüfekleri kurşun yağdırmaya başladı. Piyade tüfekleri salvo ateşi açıyordu. Kahredici yaylım ön safları biçti. İlk bozulup, yüzgeri eden birlik bir mızraklı süvari alayı oldu; bir Kazak alayı ise dağıldı. Yağmur gibi yağan makineli tüfek mermileri altında paniğe kapılmış vaziyette kaçıyorlardı doludizgin. Yüksek Komuta Heyetinin caniyane ihmali yüzünden bu olağanüstü genişlikteki taarruz tam bir yenilgiyle sonuçlandı. Bazı alaylar insan ve atlarını yarı yarıya kaybetti. Yalnız Listnitski'nin alayından dört yüz Kazak ile on altı subay öldü ve yaralandı.

Listnitski'nin atı vurulup düştü, kendisi de başıyla bacağından yaralandı. Bir başçavuş atından atlayıp onu kaldırdığı gibi eyerinin ön hanesine yerleştirdi ve dörtnala geriye kaçırdı.

Tümen kurmay başkanı, Kurmay Albay Golovaçev hücum sırasında bir sürü fotoğraf çekmişti, bu fotoğrafları sonradan bazı subaylara göstermeye kalktı. Yaralı bir teğmen, albayın suratına bir yumruk aşketti, sonra da hüngür hüngür ağlamaya başladı. Bunun üzerine Kazaklar Albay Golovaçev'in üzerine atılıp adamı paraladılar ve bir süre cesetiyle oynadıktan sonra kaldırıp yol kenarındaki bir hendeğin çamurları içine fırlattılar. Parlak bir şerefsizliğin zirvesine ulaşan bir taarruz da işte böyle sona erdi.

Yevgeni, Vaşovra'daki bir hastaneden babasına, hava değişimi aldığını, Yagodnoye'ye geleceğini bildirdi. İhtiyar odasına kapandı ve ancak ertesi gün dışarı çıktı. Arabacısı Nikitiç'e, drojki'ye rahvan atı koşmasını emretti, kahvaltısını etti ve Vyeşenskaya'ya gitmek üzere yola çıktı. Vyeşenskaya'dan oğluna tel havalesiyle dört yüz ruble, ayrıca bir de kısa mektup yolladı.

Sevgili oğlum, ilk savaş yaranı almana sevindim. Soyluların yeri savaş alanıdır, saray değil. Sen rahat bir vicdanla şerefsizlik içinde yerlerde sürünmeyecek kadar namuslu ve akıllı bir çocuksun. Ailemizde hiç kimse böyle bir şey yapmamıştır. Senin deden de işte bu yüzden gözden düştü ve Yagodnoye'de, İmparator'dan hiçbir lütuf beklemeksizin öldü. Kendine iyi bak, bir an önce iyileş Yevgeni. Unutma, bu dünyada senden başka kimsem yok benim. Halan sana sevgilerini gönderiyor. Sağlığı yerindedir. Bana gelince, kendime dair yazacak bir şeyim yok. Benim hayatımın gidişini bilirsin. Cephede nasıl oluyor da işler bu durumu alabiliyor? Bizde sağduyu sahibi bir kişi bile yok mu? Gazetelerdeki haberlere inanmıyorum, geçmişteki tecrübelerimle biliyorum ki, gazetelerin yazdıkları baştan aşağı yalandır. Yevgeni, nasıl oluyor da savaşı kaybediyoruz? Seni sabırsızlıkla bekliyorum.

Gerçekten de, ihtiyar Listnitski'nin hayatına dair yazacak hiçbir şeyi yoktu. Hiçbir değişiklik göstermeksizin, eskisi gibi sürüklenip gidiyordu yaşayışı; yalnız işçi ücretleri artmış, içki azalmıştı. Efendi şimdi eskisinden daha fazla içiyor, eskisinden çok titizleniyor, her şeye bir kusur buluyordu. Bir gün Aksinya'yı yanına çağırtıp çıkıştı ona:

«İşlerine iyi bakmıyorsun. Dün sabah kahvaltı neden soğuk geldi? Bardak niye temiz değildi? Bir daha görürsem, işine son veririm. Tembelliğe tahammülüm yoktur benim. Anlaşıldı mı?»

Aksinya duadklarını sıkıp, hüngür hüngür ağlamaya başladı.

«Nikolay Alekseyeviç! Kızım hasta. Ne olur bana biraz zaman bırakın da ona bakayım. Yanından ayrılamıyorum.»

«Nesi var çocuğun?»

«Boğulacak gibi oluyor.»

«Ne? Kızıl mı yoksa? Daha önce neden haber vermedin, sersem? Koş, Nikitiç'e söyle, arabaya atlayıp Vyeşenskaya'ya gitsin, doktor getirsin. Koş!»

Aksinya koşa koşa gitti, ihtiyar arkasından o boru gibi sesiyle ha bire veriştirdi:

«Sersem karı, sersem, budala!»

Nikitiç ertesi sabah doktoru getirdi. Doktor, ateşler içinde, baygın yatan çocuğu muayene etti ve Aksinya'nın bütün yalvarmalarına rağmen ona bir şey söylemeden doğruca efendinin yanına çıktı. İhtiyar onu sofada kabul etti.

Doktorun selamını hafif ve umursamaz bir baş eğmesiyle alarak, «Ey, çocuğun nesi var?» diye sordu.

«Kızıl olmuş, Ekselans!»

«İyileşir mi? Ümit var mı?»

«Çok az. Ölüm halinde yavrucak. Çok küçük daha.»

«Sersem!» İhtiyar adam köpürdü. «Tıp tahsilini ne diye yaptın öyleyse? İyileştir onu!» Kapıyı doktorun yüzüne kapattığı gibi salonda bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı.

Aksinya kapıyı vurup içeri girdi. «Doktor, Vyeşenskaya'ya dönmek için arabayı rica ediyor.»

İhtiyar topuklarının üzerinde döndü. «Ona meşe kafalının biri olduğunu söyle! Söyle ona, çocuk iyileşene kadar buradan bir adım ayrılamaz. Bir oda ver ona, istediği kadar da yemek yesin, patlasın. Ama bir yere gidemez,» diye bas bas bağırdı kemikli yumruğunu sallayarak. Yürüdü pencerenin yanına gitti, parmaklarıyla pencere pervazında bir süre trampet çaldı, sonra oğlunun duvarda asılı bebeklik resmine doğru dönüp iki adım geri çekildi, dadısının kucağındaki çocuğu tanıyamamış gibi, dik dik baktı.

Çocuğu hastalanır hastalanmaz Aksinya, Tanrının kendisini, Natalya ile eğlenişinden ötürü cezalan-

dırdığına hükmetti. Çocuğun hayatının tehlikede oluşundan ötürü yüreğini ezen korkuyla perişan, şaşkın şaşkın ortalıkta dolaşmaya başladı, iş göremez oldu. «Tanrı onu bana bağışlar,» düşüncesi beynini kurt gibi kemiriyor, çocuğun öleceğine inanmıyor ve bütün gücüyle ölmeyeceğine kendini inandırmaya çalışıyor, merhamet gösterip çocuğunun hayatını bağışlasın diye deliler gibi dua ediyordu Tanrıya.

Ne var ki humma, yavaş yavaş bu küçük hayatı söndürüyordu. Kızcağız sırtüstü yattığı yerde zor nefes alıyor, şişmiş boğazından solukları kesik kesik ve pek hafif çıkıyordu. Günde dört kere gelip çocuğa bakan doktor, bir akşam, geç vakitlere kadar uşaklar dairesinin merdivenlerinde, bir yandan soğuk soğuk kırpışan güz yıldızlarını seyredip, bir yandan sigarasını tüttürerek bekledi.

Aksinya bütün geceyi dizlerinin üzerinde, çocuğun yatağının yanıbaşında geçirdi.

Ateşten kavrulmuş minicik dudaklar, «Anne...» diye fısıldadı.

«Benim mini mini yavrum, benim minicik kızım,» diye inledi Aksinya; «çiçeğim benim, gitme sakın, Tanya. Bak bana yavrum, aç o minik gözlerini, iyileş artık. Kara gözlüm benim! Neden, ah, Tanrım...?»

Çocuk şiş gözkapaklarını arada bir açıyor, kan çanağına dönmüş gözleriyle annesini araştırıyordu. Anne bu bakışlara sarılıyordu bütün umuduyla. Özlemli, kendini bırakmış bakışlardı bunlar...

Yavrucak annesinin kollarında öldü. O minicik ağız son bir kere daha açıldı, vücud çırpınmalarla sarsıldı. Minik başı annesinin kollarına düştü ve küçük Melehov'un kederli, şaşkın gözleri açık kaldı.

İhtiyar Saşka, gölün kıyısındaki yaşlı kavak ağacının dibine bir mezar kazdı, tabutu mezarın içine bıraktı ve kendisinde şimdiye kadar hiç görülmemiş bir acelecilikle mezarı örttü, sonra uzun zaman, Aksinya'nın killi tümseğin başından kalkmasını bekledi. Daha

çok bekleyemeyeceğini anlayınca, burnunu şiddetle sümkürüp, döndü tavlaya gitti. Yemliklerin birinden bir şişe kolonya ile bir binlik dolusu mavi ispirto çıkarıp ayrı bir şişede her iki sıvıyı karıştırdı ve hazırladığı bu karışımı ışığa tutup mırıldandı:

«Hatırasına! Cenneti âlânın kapıları yavruya açılsın! Melek öldü.» İçkiyi dikti, kafasını sarsa sarsa çürük bir domatesi dişledi; sonra yumuşak bakışlarını şişeye çevirip mırıldandı:

«Beni sakın unutma yavrucağım, ben seni hiç unutmayacağım!» Ve hüngür hüngür ağlamaya başladı.

Üç hafta sonra Yevgeni Listnitski, eve gelmek üzere yola çıktığını bildiren bir tel çekti. Yevgeni'yi karşılamaya, istasyona bir troyka (1) yollandı, malikânede herkesi bir bekleyiş telaşıdır aldı. Hindiler, kazlar boğazlandı, Saşka da bir koyun kesti. Büyük bir balo vermeye hazırlanılır gibi her taraf donatıldı. Küçük beyefendi geceleyin vardı Yagodnoye'ye. Dondurucu bir yağmur yağıyor, su birikintilerine lambalardan sarı ışıklar dökülüyordu Atlar, hamutlarına bağlı küçük çanları çıngırdayarak, merdivenin önünde durdu. Sırtından sıcacık pelerinini çıkarıp Saşka'ya atan Yevgeni, hafif tertip topallaya topallaya, büyük bir heyecanla çıktı merdivenleri. Babası telaş içinde, iskemleleri devire devire onu karşılamaya koştu.

Aksinya sofrayı yemek odasına kurdu ve onları yemeğe çağırmaya gitti. Anahtar deliğinden bakınca ihtiyarın oğlunu kucaklamış, omuzlarından öpmekte olduğunu gördü; generalin ensesindeki pörsük deriler titriyordu. Aksinya bir iki dakika bekledi, sonra tekrar baktı. Bu defa Yevgeni yere serili büyük bir haritanın başına, dizlerinin üzerine çökmüştü. İhtiyar Listnitski ağızlığından bulut bulut sigara dumanı üf-

(1) Üç at koşulan Rus kızağı veya arabası. (ç.n.)

lüyor ve yumruğunu bir koltuğun kenarına vurarak öfkeli öfkeli bağırıyordu:

«Alekseyev mi? Olamaz? İnanmam buna!»

Yevgeni, parmağını haritanın üzerinde dolaştırarak, inandırıcı bir tavırla ve sakin sakin anlatıyordu babasına.

İhtiyar kalın, monoton bir sesle cevap verdi:

«Şu halde başkomutan yanılmış. Hayal gücü diye bir şey yok demek onda. Bak, Yevgeni, Rus - Japon savaşından aynen buna benzer bir misal vereyim sana. Bak şimdi! Bak!»

Aksinya kapıyı vurdu. İhtiyar adam, gözlerine gençlik pırıltısı gelmiş bir halde, heyecanlı ve neşeli çıktı odadan. Oğluyla birlikte 1879'daki üzüm kesimi zamanından kalma bir şişe şarap içti. Aksinya yanıbaşlarında beklerken, onların neşe dolu yüzlerini süzdü ve kendi yalnızlığını her zamankinden daha acı, daha keskin duydu. Ağlayıp, boşaltamadığı bir hasret içini yaktı, kavurdu. Kızının ölümünden sonra o kadar ağlamak istemiş, ama bir türlü yaş gelmemişti gözlerinden. Boğazı düğümlenmiş, ama bir türlü ağlayamamış, bu yüzden de acısı iki kat ağır bir taş gibi oturmuştu yüreğine. Geceleri yavrusunun yanıbaşında uyuduğunu hayal etmiş, onun, «Anne, anne,» diye fısıldadığını duyar gibi olmuş, buz gibi soğuk dudaklarıyla, «Yavrum benim, sevgilim,» diye cevap vermişti kaç kereler. Hatta günün ezici aydınlığında bile birçok seferler çocuğunu dizinin dibinde sandığı ve kıvırcık saçlarını okşamak için elini uzattığı olmuştu.

Yevgeni, gelişinin üçüncü günü, akşam geç vakitlere kadar tavlada ihtiyar Saşka'yla oturup, onun, eski günlerde Don Kazaklarının özgür yaşayışlarına dair anlattığı safiyane hikâyeleri dinledi. Saat dokuzda onun yanından ayrıldı; avluyu soğuk bir rüzgâr yalıyor, çamur ayaklar altında vıcık vıcık ediyordu. Bulutların arasından sarı bıyıklı bir mehtap sıyrılmıştı. Ay ışığında Yevgeni saatine baktı ve adımlarını uşak-

ların dairesinden tarafa çevirdi. Merdivenin önünde durup bir sigara yaktı, bir an olduğu yerde düşündü, sonra omuz silkip kararlı adımlarla basamakları çıktı. Mandalı ihtiyatla kaldırıp kapıyı açtı, Aksinya'nın odasına süzüldü ve bir kibrit çaktı.

Aksinya battaniyeye sarınarak, «Kim var orada?» diye seslendi.

«Benim, başkası değil.»

«Bir dakika, şimdi giyinirim.»

«Hiç zahmet etme, zaten bir iki dakika kalacağım.»

Yevgeni sırtından paltosunu attı, yatağın kenarına oturdu.

«Demek kızın öldü...»

«Evet, öldü...» diye cevap verdi Aksinya.

«Çok değişmişsin. Çocuğun kaybı senin için ne demektir, bunu pekâlâ tahmin edebiliyorum. Ama bana kalırsa, boşu boşuna kendine azap veriyorsun; bu şekilde kızını geri getiremezsin, üstelik daha gençsin, başka çocukların da olur. Kendini topla artık da, durumu olduğu gibi kabul et. Her şeyini kaybetmiş değilsin nihayet. Daha önünde upuzun bir hayat var.»

Elini Aksinya'nın elinin üzerine bastırdı, itiraz kabul etmez bir tarzda, ama şefkatle okşadı. Sesini etkileyici bir tonda kullanarak alçalttı, adeta bir fısıltıyla konuştu ve Aksinya'nın hıçkırıklarını yutarak ağladığını farkedince de onun yaşlı yanaklarıyla gözlerini öptü.

Kadın kalbi merhamete ve şefkate açıktır; hemen yumuşar. Kederinin verdiği perişanlıkla ne yaptığının farkında olmayan Aksinya, uzun zamandır baskı altında tuttuğu o güçlü ihtirasıyla kendini Yevgeni'ye teslim etti. Ne var ki, yakıcı, kavurucu, çıldırtıcı zevk dalgası geçtikten sonra kendine geldi ve keskin bir çığlık attı; bütün utanç duygularını kaybedip, aklı başından giderek, yarı çıplak bir halde, iç gömleğiyle merdiven başına fırladı. Yevgeni, kapıyı açık bırakıp telaşla onun ardından koşarken bir yandan da palto-

sunu sırtına geçirdi. Terasın merdivenlerini çıkarken kendi kendine, doymuşluktan gelen bir keyifle gülümsedi.

Yatağına girdikten sonra, yumuşak, tombul göğsünü okşayarak düşünüyordu Yevgeni: «Dürüst bir insan gözüyle, yaptığım iş utanç verici, ahlâksızca bir şey. Gregor'u... komşumu aldattım; ama nihayet hayatını cephede tehlikeye atmış bir adamım ben. Eğer kurşun biraz daha sağdan geçseydi kafamı parçalayacaktı ve şu anda cesedimin üzerine leş böcekleri üşüşmüş olacaktı. Böyle zamanlarda insanların her dakikalarını dolu dolu, ihtirasla yaşamaları lazım. Ne yapsam hakkımdır benim.» Bir an için kendi düşüncelerinden dehşete kapıldı; ama hayali tekrar o müthiş hücum anını gözlerinin önünde canlandırdı, ölü atının üzerinden nasıl kalktığını, nasıl tekrar yere yuvarlandığını, kurşunlarla nasıl biçildiğini hatırladı. Uykuya dalarken kendi kendine, «Daha bunun yarını da var,» dedi, «hele şimdi istirahatimize bakalım da.»

Ertesi sabah bir ara Aksinya'yla yemek odasında yalnız kalan Yevgeni, yüzünde suçlu bir gülmsemeyle kadının yanına gitti. Aksinya geri geri çekilip, duvara dayandı ve ellerini ileriye doğru uzattı, ateş püsküren bakışlarını Yevgeni'ye dikerek fısıldadı:

«Yaklaşma bana, iblis!»

Hayat, yazılı olmayan kanunlarını ister istemez insanoğluna kabul ettirir. Üç gün sonra Yevgeni, geceleyin yine Aksinya'ya gitti ve bu sefer Aksinya reddetmedi onu.

XXIII

Göz Kliniğinin yanında bir de ufak bahçesi vardı. Moskova'nın dış mahallelerinde böyle bitki yönünden fakir, soğuk birçok bahçe vardır; şehrin yoğun, iç sıkıcı taş görünüşünden yorulan gözleri asla dinlendir-

mez bu bahçeler ve bunlara bakan gözler ormanın vahşî özgürlüğünü daha acı, daha keskin bir özlemle hatırlar. Kliniğin bahçesine sonbahar bütün ağırlığıyla çökmüştü. Tarhların arasındaki daracık yollar portakal rengi, tunç rengi yapraklarla örtülmüştü; sabahın erken saatlerinde düşen kırağı yaprakları buruşturmuş, yer yer göze çarpan çimlerin yeşilini ıslak bir örtü altına almıştı. Hava güzel olduğu günler, hastalar bu tarhlar arasında dolaşır, dindar Moskova'nın kilise çanlarını dinlerlerdi. Hava kötü olunca da (ki o yıl havalar çok kötü gidiyordu) ya koğuş koğuş dolaşırlar ya da yataklarında canları sıkılarak uzanırlar ve sıkıntılarıyla başkalarının da canını sıkarlardı.

Hastanede sivil hastalar daha çoktu, yaralı askerlerin hepsi de bir koğuşa doldurulmuştu. Beş kişiydi yaralı erler: Jan Vareikis adlı, uzun boylu, kırmızı yüzlü, mavi gözlü Letonyalı; Vladimir Eyaletinden genç, yakışıklı bir ağır süvari olan İvan Vrublevski; Kosig adında Sibiryalı bir nişancı; ufak tefek, sarışın, vesveseli, Burdin adında bir er ve Gregor. Eylülün sonunda aralarına bir kişi daha katıldı.

Akşam çaylarını içerlerken, kapının zili uzun uzun çalındı. Gregor koridora çıkıp baktı. Hole üç kişi girmişti; bir hemşireyle, uzun Kafkas paltosu giymiş bir adam, bir başka adamı koltuk altlarından tutmuşlardı. Yaralının, göğsü simsiyah kan lekelerine bulanmış pis askerî gömleği, istasyondan daha yeni geldiğini gösteriyordu. Adamı hemen o akşam ameliyat ettiler. Yaralıyı ameliyat odasına aldıklarından birkaç dakika sonra, koğuştaki hastaların kulağına boğuk bir şarkı sesi gelmeye başladı. Doktor yaralının şarapnelle parçalanmış bir gözünden geriye kalmış kısımlarını da çıkarıp, göz çukurunu temizlemeye uğraşırken, kloroformun etkisi altında bulunan adam da bir yandan şarkı söylüyor, bir yandan da akla hayale gelmedik küfürler savuruyordu. Ameliyattan sonra hastayı koğuşa getirdiler. Kloroformun etkisi geçtikten sonra adam,

öteki hastalara adının Garanja, kendisinin Ukraynalı, Çernigov eyaletinden olduğunu, makineli tüfek nişancısıyken Alman cephesinde yaralandığını anlattı. Yatağı Gregor'unkine bitişik olan Garanja, Gregor'a özel bir yakınlık gösterdi, onunla hemen ahbap oluverdi. Akşam muayenelerinden sonra seslerini alçaltıp, uzun uzun konuşurlardı.

İlk konuşmayı da Garanja açmıştı:

«Ey, Kazak, nasılsın bakalım?»

«Berbat.»

«Gözün hapı yutacak mı?»

«İğne yapıyorlar, bakalım.»

«Kaç iğne yedin?»

«Şimdiye kadar on sekiz tane.»

«Acıtıyor mu iğneler?»

«Yo, hoşuma gidiyor.»

«Söyle onlara da çıkarsınlar gözünü.»

«Neden o? Herkesin tek gözlü kalması şart değil ya!»

«Haklısın.»

Gregor'un huysuz, dilinden zehir akan komşusunda her şeye karşı bir hoşnutsuzluk vardı. Hükümete, savaşa, kendi kaderine, hastanenin yemeklerine, aşçıya, doktorlara, dilinin ucuna ne gelirse hepsine sövüyordu.

«Seninle ben, niye savaşa gideriz biz ha, bunu bilmek istiyorum ben?»

«Başkaları, herkes niye gidiyorsa ondan.»

«Pöh! Aptalsın sen! Burjuvaların hesabına biz dövüşüyoruz, farkında değil misin? Burjuvalar ne peki? Ha, onlar da işte armut piş ağzıma düş diyen takımı.»

Birtakım güç kelimeleri Gregor'a açıkladı; kullandığı küfürler de konuşmasının tuzu biberiydi. Gregor arada bir onun sözünü keser, «O kadar hızlı konuşma,» derdi, «senin şu Ukrayna lehçeni anlayamıyorum. Daha ağır konuş azıcık.»

«O kadar da hızlı konuşmuyorum, delikanlı. Sen

çar için dövüşüyorum diyorsun, ama çar dediğin kimdir senin? Yağmacının biridir, çariçe de orospu işte; her ikisi de yük bizim sırtımıza bunların. Anlamıyor musun? Fabrika sahibi votkasını çekerken, askerler bitlerini ayıklar. Kârı fabrika sahibi alır, işçi yalınayak kalır. İşte bizim sistemimiz budur. Hizmet et onlara daha sen, Kazak, hizmet et! Bir haç daha kazanırsın nişan diye, hem de iyi bir haç; mezarının başına dikilecek, halis meşeden bir haç!»

Garanja Ukrayna diliyle konuşurdu, ama nadiren, o da fazla heyecanlandığı zamanlar pürüzsüz bir Rusçaya çevirirdi konuşmasını ve bol bol da küfür katardı laflarının arasına.

Her geçen gün Gregor'a, onun bugüne kadar farkında bile olmadığı gerçekleri gösterdi, otokratik hükümete ana avrat söverek, savaşların gerçek nedenlerini açıkladı. Gregor arada sırada itiraz edecek oldumu da, onu basit, ama son derece basit sorularla susturup, sözlerini kabule zorladı.

En fenası da, Gregor, Garanja'nın haklı olduğunu, kendisinde de ona karşı koyacak güç bulunmadığını düşünmeye başladı. Çar hakkındaki, memleket hakkındaki ve bir Kazak olarak kendi askerliği hakkındaki esi görüşlerini, zeki, sivri dilli Ukraynalının yavaş yavaş, ama temelinden yıkmakta olduğunu dehşetle farketti. Ukraynalının hastaneye gelişinden bu yana geçen bir ay içinde, Gregor'un hayatına temel olan bütün sistem, üzerinde dumanlar tüten bir harabe haline geldi. Gregor'un dünyasını, savaşın korkunç saçmalığı zaten bir kanser gibi yemiş çürütmüştü; yıkılmak için son bir darbe bekliyordu. Bu darbeyi de Garanja vurdu ve Gregor'un saf, dürüst kafası uyanıverdi. Gregor bir çıkış yolu bulmaya, bu belaya bir çare aramaya çalıştı ve çözümü Garanja'nın cevaplarında bularak ferahladı.

Bir gece geç vakit, Gregor yatağında doğruldu ve Garanja'yı uyandırdı. Kalktı, Ukraynalının yatağının

kenarına oturdu. Eylül mehtabının sarı ışıkları pencereden içeriye doluyordu. Garanja'nın kırış kırış yanakları simsiyah görünüyor, kapkara göz çukurları nemli nemli pırıldıyordu. Ukraynalı esnedi, ayaklarını battaniyenin altında topladı.

«Neden uyumuyorsun?»

«Uyuyamıyorum,» diye cevap verdi Gregor. «Bana şunu söyle sen. Savaş bir kısım insanlara yarıyor, bir kısmına yaramıyor, değil mi?»

«Eee, ne olacak?» diye esnedi Garanja.

Gregor, gözleri öfkesinden ateş saçarak, «Dur, bitmedi daha!» diye fısıldadı. «Bizim, zenginlerin çıkarları için savaşa sürüklendiğimizi söylüyorsun. Peki halk necilik? Onlar anlamıyorlar mı bunu? Onlara bunu anlatacak, gidip, 'Kardeşler, siz işte bunun için ölüyorsunuz' diyecek bir kimse yok mu?»

«Nasıl söyleyebilirler? Sen bana bunu söylesene! Sen söyledin farzedelim. Bak şurada oturmuşuz, sazlıklar arasındaki kazlar gibi fısıldaşıyoruz, biraz yüksek sesle konuş da gör, kurşunları nasıl yiyorsun. Halk koyu bir cehalet içinde. Onları savaş uyandıracak. Fırtına gök gürültüsünden sonra gelir.»

«Peki, ama bunun çaresi ne? Bunu söyle bana, yılan! Allak bullak ettin yüreğimi.»

«Yüreğin ne diyor sana bakalım?»

«Ne dediğini anlayamıyorum,» diye itiraf etti Gregor.

«Beni yardan aşağı itmek isteyen, kendisi yuvarlanacak yardan aşağı. Silahlarımızı onlara çevirmekten korkmamamız lazım. Halkı cehenneme itenleri vurmalıyız asıl.» Garanja yatağında doğruldu, dişlerini gıcırdatarak ellerini ileriye doğru uzattı: «Büyük bir dalga gelip, hepsini süpürecek onların.»

«Demek sence her şey altüst olacak, öyle mi?»

«Evet! Hükümetin eski bir paçavra gibi kenara fırlatılması lazım. Soyluların postlarını yüzmek gerek,

zira onlar bunca zamandır milleti öldürüp duruyorlar.»

«Peki yeni hükümet geldiği vakit savaş ne olacak? Yine de dövüşmeye devam edeceğiz, biz etmezsek çocuklarımız edecek. Savaşın kökünü nasıl kazayacaksın; yüzyıllardan beri alışmışken insanlar savaşmaya?»

«Doğru, savaş ezelden beri devam ediyor ve bizler kötü hükümetleri ortadan kaldırmadıkça da devam edecek. Ama her hükümet, halkın hükümeti olunca savaş da ortadan kalkacak. İşte yapılması gereken şey de budur. Tanrı onların hepsini kahretsin; yapılacaktır da bu! Almanların da, Fransızların da, bütün ulusların da hükümetleri halk ve köylü hükümeti olunca savaşmak için bir sebep kalır mı ortada? Sınırlar yok, nefret yok! Bütün dünyanın üzerinde bir tek mutlu hayat. Ah...!» diye iç çekti Garanja ve bıyıklarının uçlarını burarken, pırıl pırıl parlayan, hayallerle dolu tek gözü gülümsedi. «Grişa, o günü görebilmek için, o güne kadar kanımı damla damla akıtmaya razıyım.»

Şafak sökene kadar konuştular. Gölgeler yavaş yavaş açılıp, grileşirken Gregor huzursuz bir uykuya vardı.

Sabahleyin konuşmalar ve çığlık çığlığa bağıran bir ses uyandırdı onları. İvan Vrublevski yatağına yüzükoyun kapanmış hıçkırıyor, hemşire, Jan Vareikis ve Kosig de çevresini almış ona bakıyorlardı.

Burdin başını battaniyesinin altından çıkararak, «Ne diye uluyor bu be?» diye homurdandı.

Kosig, merhametten çok garez dolu bir sesle, «Gözünü kırdı,» diye cevap verdi. «Tam bardağın içinden çıkarırken yere düşürdü.»

Camgözler satan Ruslaşmış bir Alman tüccar, yurtseverlik duyguları kabararak orduya bu gözlerden bedava dağıtmıştı. Bir gün önce de Vrublevski'ye, kendi gözü kadar mavi ve güzel bir camgöz takmışlardı. Göz o kadar mükemmel bir sanat eseriydi ki, yakından bakıldığı zaman bile yalancı gözü sahicisin-

den ayırmaya imkân yoktu. Göz takılınca Vrublevski mutlu bir çocuk gibi gülüp oynamaya başlamıştı sevincinden.

O yayvan Volga aksanıyla, «Memlekete döneceğim, hangi kız hoşuma giderse seçeceğim,» demişti. «Onunla evleneceğim, ondan sonra da gözümün camdan olduğunu söyleyeceğim.»

«Yapar da, kâfir!» diye kıs kıs gülmüştü Burdin

İşte şimdi, bu kazadan sonra delikanlı köyüne bir gözü olmadan dönecekti.

«Sana bir yenisini verirler, sızlanıp durma,» diye avuttu onu Gregor.

Vrublevski gözyaşlarından sırsıklam olmuş suratını yastıktan kaldırdı, bir göz çukuru bomboş ortaya çıktı.

«Yok, yok, vermezler. Üç yüz ruble o bir tek gözün değeri. Vermezler bir daha.»

Kosig, hayranlıkla, «Ama ne gözdü o be!» dedi. «Her şeyi yerli yerindeydi.»

Kahvaltıdan sonra Vrublevski hemşireyle birlikte Almanın dükkânına gitti, adam ona yeni bir göz verdi.

Vrublevski sevinçten uçarak, «Vallahi Almanlar Ruslardan daha iyi insanlarmış be!» diye bağırdı. «Rus tüccarı olsa adama bir kapik vermez, oysa bu gık demeden çıkarıp bir göz daha verdi.»

Eylül geçti. Can sıkıntısıyla yüklü günler, ardı arkası gelmeksizin ağır ağır sürüklendi. Sabahları saat dokuzda hastalara çay; bir yanından bakılsa öte yanı görülecek kadar ince iki dilim Fransız ekmeği ve serçeparmak tırnağı kadar da tereyazı veriliyordu. Öğle yemeklerinden ise hep aç kalkıyorlardı. Akşamüstü yine çay veriliyor, hastalar da değişiklik olsun diye çayla beraber yudum yudum soğuk su içiyorlardı. Askerî koğuştaki hastalar değişti. Önce Sibiryalı gitti, onun arkasından Letonyalı. Ekim sonunda da Gregor taburcu oldu.

Hastanenin cerrahı Gregor'u muayene etti ve gözlerinin sapasağlam olduğunu bildirdi. Ne var ki Gregor'u başka hastaneye naklettiler, zira başındaki yara birdenbire açılmış, cerahatlenme belirtileri göstermeye başlamıştı. Gregor, Garanja'ya veda ederken, «Bir daha görüşecek miyiz?» dedi.

«Dağ dağa kavuşmaz ama...»

«Eh, kokol, gözlerimi açtığın için teşekkür ederim sana, şimdi her şeyi görüyorum artık; gerçi kafam kalındır, geç öğrenirim, ama.»

«Alayına döndüğünde, sana söylediklerimi Kazaklara da anlat.»

«Anlatacağım.»

«Eğer bir gün Çernigov Eyaletine, Gorohovka'ya yolun düşerse, demirci Andrey Garanja'yı sor, seni görürsem sevinirim. Yolun açık olsun, delikanlı.»

Kucaklaştılar. Dudaklarının kenarından kum rengi yanaklarına kadar tatlı çizgiler yayılan o haliyle, tek gözlü Ukraynalının portresi, Gregor'un hafızasından uzun zaman silinmedi.

Gregor yeni gittiği hastanede on gün kaldı. Kafasında iyice derleyip toparlayamadığı bazı kararlar geliştirdi. Garanja'nın öğrettiklerinin kafasının içine ektiği tohum yeşermedeydi. Koğuş arkadaşlarıyla pek fazla konuşmuyor, bütün davranışlarında belirli bir şaşkınlık, bir tedirgin hal göze çarpıyordu.

Baştabip daha ilk muayenesinde, onun Rus'a benzemeyen yüzüne şöyle bir bakıp, «Hareketli bir tip,» diye hükmünü verdi.

İlk birkaç gün ateşi çıktığı için yatağında yattı Gregor; durmadan kulakları çınladı.

Derken bir olay cereyan etti.

Çar ailesinden yüksek bir kişi hastaneyi ziyarete geldi. Bu ziyaret haberini sabah saat onda alan hastane personeli, yangın çıkmış tahıl ambarındaki fareler gibi koşuşmaya başladılar. Yaralıların pansumanlarını tazelediler, ziyaret saatinden evvel yatak

çarşaflarını değiştirdiler, hatta genç doktorlardan biri, hastalara, yüksek kişiyle konuşurken nasıl davranmaları gerektiğini, nasıl cevap vereceklerini bile öğretmeye kalkıştı. Bu telaş hastalara da bulaşmıştı; bir kısmı daha ziyaret saatinden çok evvel, fısır fısır konuşmaya başladılar. Öğleyin, ön kapının önünde bir otomobil kornası duyuldu ve yüksek kişi, peşinde alışılagelmiş sayıda memur ve subay olduğu halde hastaneye girdi.

Yaralılar içinde, neşesi ve şakacılığıyla tanınmış biri, sonradan, seçkin ziyaretçilerin hastaneye girişleri sırasında, hastane kapısının üzerine asılı Kızıl Haç bayrağının zerrece rüzgâr olmadığı halde birdenbire gönderinde dalgalanmaya başladığına, karşı sokaktaki bir berberin tabelası üzerine resmedilmiş kıvırcık saçlı züppenin de resmen, eğilip selam verdiğine, yeminler ederek hasta arkadaşlarını inandırmaya çalıştı.

Seçkin kişi koğuşları teker teker dolaşarak, mevkiine ve şartlarına uygun saçmalıkla, alışılagelmiş sorular sordu. Hastalar, gözleri fal taşı gibi açılarak genç hekimin talimatına uygun cevaplar verdiler: «Evet, Asaletmeab,» «Katiyyen, Asaletmeab.» Başta-bip, yaba saplanmış bir ot yılanı gibi kıvrıla büküle, hastaların verdiği cevapları seçkin kişiye yorumladı, adamın hali uzaktan bile yürekler acısıydı. Çar ailesinden olan kişi, askerlere küçük küçük ikonlar dağıttı. Parlak üniformalar içindeki kalabalık, pahalı kokuların ağır dalgasıyla birlikte yavaş yavaş Gregor'a doğru yaklaştı. Avurdu avurduna çökmüş, tıraşı uzamış, ateşten gözleri kan çanağına dönmüş bir halde karyolasının yanında ayakta dikiliyordu Gregor. Heyecanı, çıkıntılı elmacık kemiklerinin üzerindeki esmer derisinin hafif hafif titremesinden belli oluyordu.

«İşte bunlar!» diye düşünüyordu. «Bizi köylerimizden koparıp, ölüme atarak keyiflerini sürdüren-

ler bunlar işte. Ah! Domuzlar! Lanet olsun sizlere! Bizim kanımızı içerek beslenen birer kehle bunlar. Bunlar için mi başkalarının ekinlerini atlarımızla çiğnedik, bunlar için mi yabancıları öldürdük biz? Ben bunlar uğruna mı dört ayak üstü süründüm savaş alanında, bunlar için mi haykırdım can acısından, korkudan? Bizi ailelerimizden koparıp, barakalarda aç açına süründüren bunlar için mi?» Alev alev düşünceler beyninin içini yakıyordu. Dudakları hırslı hırslı kıpırdadı. «Yağdan parlayan şu tombul suratlarına bak! Elimde olsa sizleri gönderirdim cepheye, Allahın belaları. Bindirirdim sizi ata, verirdim silahı omuzunuza, doldururdum koynunuza bitleri ve de bayat ekmeğe, kurtlu ete yatırırdım sizi!»

Gregor'un gözleri maiyet subaylarının perdahlı suratlarını deldi, seçkin kişinin torba gibi sarkık yanaklarına saplandı.

Baştabip, Gregor'u gösterirken, ezilip büzülerek, «St. George nişanı almış bir Don Kazağı,» dedi; adamın sesinin tonunu duyan, nişanı kendisi kazanmış zannederdi.

Soylu kişi elinde ikonu hazır ederek, «Hangi bölgeden?» diye sordu.

«Vyeşenskaya'dan, Asaletmeab.»

«Nasıl kazandınız nişanı?»

Soylu kişinin duru, boş bakışlı gözlerinden can sıkıntısı ve doymuşluk akıyordu. Yüzüne daha büyük bir ifade vermek ister gibi, sol kaşını yapmacıklı bir tavırla yukarı kaldırmıştı. Gregor bir an içini buz gibi, garip bir duygunun kemirdiğini hissetti. Tıpkı buna benzer bir duyguyu, hücuma kalktıkları sıra da duymuştu. Dudakları kıvrıldı, karşı konulmaz bir güçle kıpırdadı.

«Affedersiniz... Fena halde... Asaletmeab... Küçük şeyim geldi.» Gregor, beli kırılmış gibi büküldü, yatağın altını işaret etti.

Soylu kişinin sol kaşı biraz daha kalktı. Gregor'a

doğru yarı uzanmış, ikonu tutan eli havada dondu kaldı. Pörsük dudaklı ağzı bir karış açılan seçkin kişi, yanıbaşında duran kır saçlı bir generale dönerek İngilizce, bir şey sordu. Maiyet erkânının yüzleri belli belirsiz bir sıkıntı ifadesiyle bulutlandı. Uzun boylu, apoletli bir subay, beyaz eldivenli elini gözüne götürdü; bir başka subay başını önüne eğdi; bir üçüncüsü şapşal şapşal yanındakinin yüzüne baktı. Kır saçlı general saygılı bir tavırla gülümseyerek, Asaletmeab'a İngilizce cevap verdi, Asaletmeab da memnun bir tavırla ikonu Gregor'a uzattı, hatta ona şereflerin en yükseğini vererek omuzuna bile dokundu.

Misafirler ayrıldıktan sonra Gregor kendisini yatağına bıraktı, yüzünü yastığına gömdü ve omuzları sarsıla sarsıla bir süre öylece kaldı. Ağlıyor mu, gülüyor mu belli değildi. Belli olan biricik şey, gözlerinde zerrece yaş olmadan yerinden doğrulduğuydu. Onu derhal baştabibin odasına çağırdılar.

Doktor, sincab rengi sakalığnı parmaklarının arasında ezerek, «Seni adi soytarı!» diye lafa başladı.

Gregor doktorun üzerine yürüyerek, «Ben soytarı değilim, yılan!» diye karşılık verdi. «Sana cephede hiç rastlamadım ben.» Sonra kendisini toparlayark, sakin bir sesle, «Evime gönder beni,» dedi.

Yazı masasının arkasına sığınan doktor, daha yumuşak bir sesle, «Göndeririz!» dedi. «Cehennemin dibine kadar yolun var!»

Gregor, gözleri alev alev yanarak ve dudakları bir gülümsemeyle titreyerek çıktı odadan. Çar ailesinden o yüksek kişinin huzurunda gösterdiği affolunmaz, canavarca davranışından ötürü üç günlük istihkakı kesildi. Ama koğuştaki arkadaşlarıyla, fıtığından dertli, iyi yürekli aşçıbaşı aç bırakmadılar onu.

XXIV

Evine dönmekte olan Gregor, istasyonda trenden indikten sonra, kendi ilçesinin ilk köyüne kasımın dördüncü günü akşamı vardı. Yagodnoye o köyden birkaç verst uzaktaydı. Gregor köy yolundan inerken, nehir kenarındaki söğütlerin altında çocuklar bir Kazak şarkısı söylüyorlardı:

Parlak kılıçlarla geçiyor Kazaklar, atlarının sırtında...

Çok iyi bildiği bu şarkıya kulak verirken, yüreği burkuldu, gözleri dolu dolu oldu. Bacalardan gelen dumanı iştahla içine çekerek, köyden geçti, şarkı da ardı sıra geldi.

Yorgun adımlarla yürür, garip bir kıvrım yapan kendi hayatına acı acı gülümserken, «Bu şarkıyı bir zamanlar ben de söylerdim, ama şimdi ne bende ses kaldı, ne de şarkının tadı,» diye düşündü. «İşte şimdi başka bir adamın karısının yanına gidiyorum; kendime ait ne odum ne ocağım, ne de bir yuvam var; tıpkı bir kurt gibi.» Köyden çıkıp tepeyi tırmandı, bayırın başında durup geriye baktı. Köyün en son evinin penceresinde, tavandan sarkan gaz lambasının sarı ışığı parlıyordu; bu ışığın altında, çıkrığının başına oturmuş yaşlı bir kadın gördü.

Yolun kenarındaki nemli, kırağı düşmüş otların arasından yürüdü. Geceyi ufak bir köyde geçirdi ve şafak söker sökmez tekrar yola düştü. Yagodnoye'ye akşamüzeri vardı. Çitin üzerinden atlayarak girdi avluya; tavlanın önünden geçerken Saşka'nın öksürüğünü duydu, durdu.

«Saşka dede, uyuyor musun?» diye seslendi.

«Dur bakayım, kim o? Tanıdım bu sesi. Kimsin sen?»

Saşka eski paltosunu omuzlarının üstüne atıp dışarıya çıktı. «Hay Allah...! Grişa! Hangi cehennemden çıktın sen?»

Kucaklaştılar. Saşka, Gregor'un gözlerinin içine bakarak, «Gel içeriye de birer sigara yakalım,» dedi.

«Yok yok, şimdi olmaz. Yarın gelirim, ben...»

«Gel diyorum sana.»

Gregor istemeye istemeye onun peşinen içeriye girdi, ihtiyar adam bir öksürük nöbetinden kurtulmaya çalışırken o da tahta bir sıraya çöktü.

«Ey, dedecik, demek hâlâ sağsın. Hâlâ çiğniyorsun bu toprağı, ha?»

«O, demir gibiyim. Eski toprağım ben.»

«Ee, Aksinya nasıl bakalım?»

«Aksinya mı? Şükürler olsun, iyidir.»

İhtiyar yine bir öksürük nöbetine tutuldu. Gregor onun, sıkıldığını belli etmemek için yalandan öksürdüğünü sezdi.

«Tanya'yı nereye gömdüler?»

«Meyve bahçesine, bir kavağın dibine.»

«E, anlat bakalım havadisleri.»

«Şu öksürük beni mahvediyor, Grişa.»

«Sonra?»

«Hepimiz iyiyiz. Efendi küp gibi içiyor; budala.»

«Aksinya nasıl?»

«Şimdi hizmetçi oldu, eve bakıyor. Bir sigara içseydin. Benim tütünden dene bir, en iyi cinstir.»

«Canım sigara içmek istemiyor. Konuşacaksan konuş, yoksa gidiyorum! Bana öyle geliyor ki...» Gregor oturduğu yerde yarım döndü, tahta sıra gıcırdadı. «Bana öyle geliyor ki, sen benden bir şeyler saklıyorsun. Hadi çıkar şu dilinin altındaki baklayı!»

«Pekâlâ, çıkaracağım baklayı ağzımdan! Zaten çıkarmazsam olmaz Grişa; söylememek ayıp.»

Gregor kayıtsız bir tavırla elini ihtiyarın omuzuna koyarak, «Hadi, söyle öyleyse,» dedi. Sırtını kamburlaştırıp bekledi.

Saşka birdenbire, sert, tiz bir sesle, «Sen koynunda bir yılan besliyormuşsun meğer,» diye bağırdı. «En-

gerek besliyormuşsun. Yevgeni'yle kırıştırıyor Aksinya.»

İhtiyarın çenesinden aşağı salyaları aktı. Salyasını eliyle silip, elini pantolonunda temizledi.

«Doğru mu söylüyorsun?»

«Kendi gözlerimle gördüm. Her gece ona gidiyor herif. Hatta şimdi bile onun yanındadır belki.»

Gregor parmaklarını çıtlatarak, «Demek böyle...!» dedi. Uzun bir süre, kamburunu çıkarmış vaziyette oturdu orada. Yüz adaleleri seğiriyordu. Kulakları uğuldamaya başladı.

«Kadınlar kedi gibidir,» dedi Saşka. «Kim okşarsa ona yanaşır. Hiç güvenmeyeceksin kadınlara, asla güvenmeyeceksin.»

Bir sigara sarıp, Gregor'un eline tutuşturdu. «Hadi iç!»

Gregor sigaradan birkaç nefes çekti, sonra parmaklarının arasında ezerek söndürdü. Bir kelime etmeden çıkıp gitti. Uşaklar dairesinin penceresinin yanında durdu, hızlı hızlı soluyarak birkaç kere elini kaldırdı kapıyı vurmak için. Ama her seferinde, iğne batmış gibi geri çekti elini. Nihayet vurdu kapıyı; önce parmağının ucuyla tık tıkladı, sonra sabrı tükenerek duvarın dibinde yukarı doğru uzandı, pencereyi deli gibi yumruklamaya başladı. Pencere pervazı zangır zangır öttü, gecenin mavimtırak ışığı pencere camında titreşti.

Aksinya'nın korkmuş yüzü bir an pencerede belirdi, sonra kapıyı açtı Aksinya ve hafif bir çığlık attı. Gregor, gözlerini Aksinya'nın gözlerine dikerek kucakladı onu.

«Öyle bir vurdun ki, ödümü patlattın. Seni beklemiyordum. Sevgilim...»

«Dondum soğuktan.»

Aksinya vücudunun tir tir titrediğini hissetti, halbuki elleri sıcacıktı. Odada gereksiz yere sağa sola gitti geldi, tombul, beyaz omuzlarının üstünde yumuşak

bir şalla ordan oraya koştu odanın içinde ve nihayet lambayı yaktı. Sonra da ocağı tutuşturdu.

«Beklemiyordum seni. Son mektubunu alalı o kadar çok oldu ki. Bir daha hiç dönmeyeceksin sandım. Benim son mektubumu aldın mı? Sana bir paket gönderecektim, ama önce senden bir mektup daha gelsin diye bekleyeyim dedim...»

Dudaklarında donmuş bir gülümsemeyle, göz ucuyla bakıyordu Gregor'a arasıra.

Gregor kaputunu çıkarmadan sedirin üzerinde oturuyordu. Tıraşı uzamış yanakları yanıyor, kapütunun başlığı, yere eğik gözlerini gölgeliyordu. Başlığını çıkarmak için davrandı, sonra birden vazgeçip, elleriyle üstünü yoklayarak tütün kesesini aradı, buldu, sonra sigara kâğıdı için ceplerini karıştırdı. Sınırsız bir özlemle, gözlerini Aksinya'nın yüzüne çevirdi.

Kendi yokluğu sırasında daha da gelişmiş, şeytani bir güzelliğe sahip olmuş diye aklından geçirdi. Güzel başını şimdi daha başka, kendinden emin bir tavırla tutuyordu; değişmeyen sadece gözleriyle, saçlarının iri yumuşak bukleleriydi. Ama Aksinya'nın bu kahredici, bu yakıcı güzelliği artık kendisine ait değildi. Efendinin oğlunun kapatmasıyken, nasıl Gregor'a ait olabilirdi!

«Hiç de bir hizmetçi hali yok sende, daha çok bir kâhya kadına benziyorsun.»

Aksinya endişeyle baktı Gregor'a ve zorakî gülümsedi.

Gregor çıkınını ardı sıra sürükleyerek, kapıya doğru yürüdü.

«Nereye gidiyorsun?»

«Bak, sana yumurta pişirdim.»

«Çok kalmam.»

Merdiven başında Gregor durdu, çıkınını açtı, en dipten tertemiz bir gömleğin içine dikkatle sarılmış, desenleri elle boyanmış bir başörtüsü çıkardı. Bu baş-

örtüsünü Zitomir'deki bir Yahudi tüccardan iki rubleye satın almış ve gözünün bebeği gibi saklamıştı. Aksinya başörtüsünü önüne açtığı zaman kim bilir ne büyük bir haz duyacaktır diye o anın zevkini daha öncesinden yaşayarak arasıra çıkarır başörtüsünü, üzerindeki gökkuşağı renklerini keyifli keyifli seyrederdi. Ne değersiz bir hediye! Hiç koskoca bir derebeyinin oğlunun vereceği hediyelerle yarış edebilir miydi o? Boğazında düğümlenen kuru bir hıçkırığı yutarak, başörtüsünü yırttı, parça parça etti, merdiven basamağının altına tıktı. Çıkınını koridordaki bir sıranın üstüne attı ve odaya girdi.

«Otur da çizmelerini çekeyim, Grişa.»

Aksinya uzun zamandan beri ağır iş yüzü görmeyen bembeyaz elleriyle Gregor'un koca askerî çizmelerini çekiştirdi. Diz üstü çöküp, uzun süre sessiz sessiz ağladı. Gregor, o iyicene içini boşaltana kadar bekledi, sonra sordu:

«Neyin var senin? Geldiğime sevinmedin mi?»

Yatağa girince çarçabuk uyudu Gregor. Aksinya sırtında yalnız iç gömleği olduğu halde merdiven başına çıktı. Kollarını ıslak sütuna dolayarak, yakıcı ayazın altında durdu, kuzey rüzgârının söylediği ağıtı dinledi; şafak sökene kadar kımıldamadı yerinden.

Sabahleyin, Gregor kaputunu omuzuna atıp eve gitti. Efendi sırtına kürklü bir ceket, başına da sarı astragan bir kalpak giymiş, merdiven başında duruyordu.

«Bak hele, St. George nişanı almış şövalyemiz gelmiş! Vallahi tam bir erkek olmuşsun sen de, dostum!» İhtiyar, Gregor'u selamlayıp, elini uzattı.

«Çok kalacak mısın?»

«İki hafta, ekselans.»

«Kızı gömdük. Yazık oldu... Çok yazık...»

Gregor sesini çıkarmadı. Yevgeni eldivenlerini takarak merdiven başına çıktı.

«Vay, Gregor gelmiş. Nereden geldin böyle?»

Gregor'un gözleri bulutlandı, ama yine de gülüm sedi.

«Moskova'dan, izinli geldim.»

«Gözünden yaralanmıştın, değil mi? Duydum. Ne esalı bir delikanlı olmuş, değil mi, babacığım?»

Gregor'a başıyla selam verip tavlaya dönerek arabacıya seslendi:

«Atını, Nikitiç!»

Nikitiç vakur bir edayla hayvanı arabaya koştu ve rahvan atı merdivenin önüne çekti; bir yandan da Gregor'a pek dostça sayılmayan bir gözle baktı. Hafif drojkinin tekerlekleri altında, ince bir buz tutmuş toprak çıtır çıtır etti.

Gregor sevgi dolu bir gülümsemeyle Yevgeni'ye dönerek, «Asaletlim,» dedi, «eski günlerin hatırı için, ben süreyim arabanızı.»

Yevgeni memnun memnun gülümseyerek, «Zavallı budala, anlamamış,» diye içinden geçirdi, burundan sıkma gözlüğünün ardında gözleri parladı.

«Pekâlâ, atla bakalım.»

İhtiyar Listnitski, babacan bir gülümsemeyle, «Ne», dedi, «daha yeni geldiğin halde karını bırakıyor musun?»

Gregor sürücü yerine çıktı oturdu, kırbacı oturduğu yerin altına sürdü ve dizginleri aldı eline.

«Ah, sizi öyle bir götüreceğim ki, Yevgeni Nikolayeviç!»

«Eğer iyi sürersen, benden sana bir bahşiş var.»

«Size zaten bir sürü şey için teşekkür borçluyum ben... Bizi beslediğiniz için... Aksinya için... ona bir parça...»

Gregor birden sustu; teğmenin yüzü tatsız bir şüpheyle bulutlandı. «Yok canım bilmiyor! Bilmiyor! Nerden bilecek?» diye düşündü Listnitski. Geriye yaslandı, bir sigara yaktı.

İhtiyar Listnitski arkalarından seslendi: «Geç kalmayın sakın.»

İğne gibi sivri kar zerrecikleri tekerleklerin altında uçuşuyordu.

Gregor dizginleri salladı ve hayvanı son hızla sürdü. On beş dakika içinde tepeyi aştılar, ev görünmez oldu. Önlerine çıkan ilk kuytu yerde, Gregor drojkiyi durdurup yere atladı, arabacı yerinin altından kırbacı çekti aldı.

Teğmen kaşlarını çatarak, «Ne oluyor?» diye sordu.

«Şimdi anlarsın!»

Gregor kırbacı sallayıp bir havalandırdı, sonra müthiş bir hızla teğmenin suratına indirdi. Kırbacı çevirdi, ucundan tuttu ve sapıyla suratına, kollarına aralıksız yapıştırdı subayın; soluk almasına meydan vermedi. Listnitski'nin kırılan gözlük camından bir parça, kaşını kesti, ince bir kan şeridi gözlerine doldu. Önce elleriyle yüzünü korumaya çalıştı, ama darbeler sıklaştıkça sıklaştı. Kandan, dehşetten suratı çarpılmış bir halde ileri doğru atılıp, kendini korumak istedi, ama Gregor bir adım geri çekilip, bileğine indirdiği bir darbeyle teğmenin kolunu hareketsiz hale getirdi.

«Bu Aksinya için! Bu benim için! Bu Aksinya için! Bu da Aksinya için! Benim için bu!»

Kamçı ıslık çalarak iniyor, ama darbeler yumuşak bir ses çıkarıyordu. Nihayet Gregor, Yevgeni'yi katılaşmış tekerlek izlerinin üzerine çökertti vura vura, yere yuvarladı ve çizmelerinin nalçalı topuklarıyla kıyasıya tekmeledi, tekmeledi. Daha fazla vuracak takatı kalmayınca drojkiye atladığı gibi, atı dörtnala kaldırarak geri döndü. Arabayı avlu kapısının dışında bıraktı, kırbacı eline aldı, önü açık kaputunun etekleri ayaklarına dolaşa dolaşa hışım gibi uşaklar dairesine daldı.

Kapı çatırdayarak açılınca Aksinya dönüp baktı.

«Seni yılan seni! Seni orospu!» Kırbaç bir ıslık çaldı ve Aksinya'nın suratına dolandı.

Gregor soluk soluğa avluya fırladı ve Saşka'nın sorularına aldırış etmeden malikâneden çıktı gitti. Bir verst kadar ötede Aksinya ardından yetişti ona. Hiç konuşmadan, şiddetle soluyarak Gregor'un yanısıra yürümeye başladı; arada bir kolundan çekiyordu Gregor'u. Yolun, bir haçın yanından birkaç yöne ayrıldığı noktada, Aksinya uzaklardan gelir gibi, yabancı bir sesle konuştu:

«Grişa affet beni!»

Gregor dişlerini gösterdi, omuzlarını kamburlaştırarak kaputunun yakasını kaldırdı. Aksinya haçın yanıbaşında kalakaldı. Gregor ne başını çevirip baktı, ne de Aksinya'nın elini ona doğru uzattığını gördü.

Tatarski'nin ilerisindeki tepenin üstüne vardığında, hayretle, kırbacı hâlâ elinde taşımakta olduğunu farketti; kırbacı bir yana fırlattı, hızla köye doğru inmeye başladı tepeden. Onu görüp de şaşıran insan yüzleri camlara dayanmıştı; karşılaştığı kadınlar Gregor'u eğilerek selamladılar.

Baba evinin avlu kapısında, fidan boylu, kara gözlü bir güzel koşarak ona doğru geldi, kollarını açıp boynuna sarıldı ve yüzünü Gregor'un göğsüne dayadı. Gregor elleriyle kızın yanaklarından tutup, yüzünü zorla kaldırdı ve Dunya'yı tanıdı.

Panteley Prokofyeviç seke seke merdivenlerden indi; Gregor evin içinden, ağlamaya başlayan anasının sesini duydu. Sol eliyle babasını kucakladı; sağ elini Dunya öpüyordu.

Basamakların inildeyen o eski gıcırtısı ve sonra Gregor merdivenin üst başında. Yaşlanmış anası bir genç kız çevikliğiyle koşup, oğlunun kollarına atıldı. Gregor'un kaputunun yakalarını gözyaşlarıyla ıslatırken ona sıkı sıkı sarılıp bir ana diliyle, kelimelere sığdırılamayacak birtakım kesik kesik cümleler mırıldandı. O arada, düşmemek için kapıya tutunmuş, eşikte duran Natalya, Gregor'un bir kılıç gibi çarpan ace-

le, şaşkın bakışıyla karşılaşınca oracığa yığılıverdi.

O gece yatakta, Panteley karısının kaburgalarına bir dirsek atıp, fısıldadı:

«Ses çıkarmadan git bak bakalım, beraber mi yatıyorlar, ayrı mı.»

«Yataklarını karyolanın üzerine serdim.»

«Olsun be, git bak hadi, bak!»

İlyiniçna yatağından kalktı; gidip misafir odasına açılan kapıdaki bir yarıktan içeriye baktı.

«Beraber yatıyorlar.»

«Tanrıya şükürler olsun! Tanrıya şükürler olsun!» diye ağlamaklı bir sesle mırıldandı ihtiyar ve bir dirseğinin üzerinde yarım doğrularak haç çıkardı.

BİRİNCİ KİTABIN SONU

NOBEL EDEBİYAT ÖDÜLÜ

